مکتوبات صدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ - ۷۸۲ھ)

تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن آنست کہ برهنه باشد ظاهر او را از املاک و تجرید باطن
و آن آنست کہ برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجرید ظاهر بی ملکی نهاد و تجرید باطن آنکہ بر
ترک آنچ ازوی مجرد گشت عوض طلب نکند نه در دنیا و نه در عقبی برای آنک عوض داده را
باشد مجرد را هیچ چیز نباشد کہ بدهد تا عوض طلبد و تفرید آنست کہ فرد باشد از اشکال
یعنی انس نگیرد با ایشان بلکہ وحشت گیرد از ایشان و فرد باشد در احوال از احوال یعنی
نه بیند در نفس خود در احوالی بلک غایب شود بر رویت محول آن از احوال فرد باشد در
افعال و آن آنست کہ باشد افعال او در خدا برا بغیر عجب نفس و زبان

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری پٹنہ

نامِ نیک رفتگاں ضائع مکن

مکتوبات صدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ - ۷۸۲ھ)

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ

تعارف: پروفیسر سید حسن عسکری (م ۱۹۹۰ء)

تقدیم: سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

تقسیم کار:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

صدر دفتر:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

شاخیں:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، اردو بازار، دہلی۔ ۱۱۰۰۰۶

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، پرنسس بلڈنگ، بمبئی ۴۰۰۰۰۳

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، یونیورسٹی مارکیٹ، علیگڑھ۔ ۲۰۲۰۰۲

اشاعت: ۱۹۹۴ء

قیمت: تین سو ۳۰۰ روپے

جے۔ ٹی۔ ایس پرنٹرس، لنگر ٹولی، پٹنہ ۴ میں طبع ہوئی

فہرست

حرفے چند

تصوف پیار کا راستہ ہے اور اس لیے اس روز بروز بڑھتی ہوئی نفرت انگیزیوں کے حصار میں پھنستی دنیا کے سامنے اس قصۂ پارینہ کی اگر گاہے گاہے بازخوانی کرلی جائے تو فائدے سے خالی نہ ہوگا۔

مخدوم صاحب ۶۶۱ھ میں پیدا ہوئے[1] اور انتقال ۷۸۲ھ میں ہوا۔ صوفیا میں سے بہت کم نے ایسا مستند مکتوبی اور ملفوظی سرمایہ اپنے پیچھے چھوڑا ہے جیسا مخدوم منیری نے ان میں • مکتوبات صدی • فوائد رکنی • خوان پرنعمت • ارشاد الطالبین • ارشاد السالکین • معدن المعانی • مخ المعانی • عقائد شرفی • شرح آداب المریدین • راحت القلوب • سہ صدی مکتوبات • مکتوبات جوابی حضرت شیخ یحییٰ منیری کے اصل فارسی متن چھپ چکے ہیں۔

مکتوبات صدی، ارشاد الطالبین، ارشاد السالکین، فوائد رکنی، خوان پرنعمت، شرح آداب المریدین، معدن المعانی، مونس المریدین، اوراد شرفی، عقیدہ شرفی، سبیل رشاد (دو جلدوں میں ۱۰۱ مکتوبات کا ترجمہ از مکتوبات دوصدی) اردو ترجمہ میں آچکی ہیں۔ مترجمین میں سے ہمارے دوست فادر جیکسن نے مکتوبات صدی اور خوان پرنعمت کا انگریزی میں ترجمہ کردیا ہے۔ مندرجہ ذیل تصانیف ابھی شائع نہیں ہوئی ہیں:۔

• مکتوبات دوصدی • مکتوبات بست وہشت • اجوبہ واسئلہ • رسالہ مکیہ • اشارات شرفی • رسالہ ذکر مخدوم الملک • رسالہ مرآۃ المتحققین • رسالہ وجودیہ • رسالہ وصول الی اللہ • گنج لایفنیٰ • ملفوظ الصفر • ملفوظات شرف الدین یحییٰ منیری • انیس العشاق • اسباب النجاۃ • رسالہ دربدایت حال • تحفۂ غیبی • لطائف معانی • ملفوظات زاد راہ۔

---

[1] مخدوم صاحب کے محقق فادر جیکسن کے خیال میں صحیح تاریخ ۶۹۰ھ کے آس پاس ہے۔

مخدم صاحب کا شاہکار بہرحال مکتوبات صدی ہے جسے اپنے دور سے آج تک وہ اہمیت اور مقبولیت حاصل رہی ہے جس نے اسے ایک بڑے کلاسیک کا درجہ دیدیا ہے۔ عہد مغلیہ کے بڑے دانشور ابوالفضل نے بھی اسکا خصوصی طور سے ذکر کیا ہے۔ مکتوبات صدی کئی بار چھپ چکا ہے۔ اصلاً بھی تراجم بھی لیکن خدابخش لائبریری اور خاصکر اسکی صدی کو یہ شرف حاصل ہونا تھا کہ مکتوبات صدی کا سب سے قیمتی نسخہ اسکے مکمل عکسی ایڈیشن کی شکل میں آپ تک پہنچانے کا شرف حاصل کرے۔

• متن کے حواشی کی وجہ سے **مکتوبات صدی** کا یہ نسخہ خصوصی اہمیت اختیار کر گیا ہے۔ یہ حواشی ایک خیال کے مطابق حضرت مظفر شمس بلخی، اور ایک اور خیال کے مطابق جس کے شواہد قوی تر ہیں، حسین معز بلخی (حسین نوشہ توحید) کے قلم سے ہیں۔ مظفر شمس بلخی ۸رویں صدی ھ کے آغاز میں پیدا ہوئے۔ بہت دنوں تک مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری کے ساتھ رہے اور یہ ساتھ انکی وفات ۷۸۲ ھ تک نبھایا۔ ۸۰۳ ھ = ۱۴۰۱/۲ء یا بروایت دیگر ۷۸۸ ھ میں ان کا انتقال ہوا۔ اپنے پیچھے مکتوبات/ملفوظات اور کلام کا بیش بہا ذخیرہ چھوڑا ہے۔ حسین معز بلخی مظفر شمس بلخی کے بھتیجے تھے۔ ۸۴۴ ھ میں انتقال ہوا، یہ بھی شاعر تھے۔ کلام اور ملفوظات انکی یادگار ہیں۔

اس مخطوطہ کی، جس کا عکس آپکے ملاحظہ کے لیے پیش ہے، **اصل** بلخی خاندان کے موجودہ چشم و چراغ حضرت علیم الدین بلخی کی توجہ سے خدابخش لائبریری میں محفوظ ہے۔ **اصل** کی اہمیت یہ ہے کہ حواشی میں اصل (مکتوبات صدی) کے مصنف، کو جابجا "سلمہ اللہ تعالیٰ" لکھا ہے یعنی مخدوم صاحب اس وقت زندہ تھے۔ یہ اس متن کی قدامت کی ایک دلیل ہے اور یہ قدامت صرف مخدوم لٹریچر کے لیے ہی اہم نہیں بلکہ ہندستان میں دستیاب فارسی/عربی (= اسلامی) مخطوطات میں بھی اس کی غیر معمولی اہمیت ہے کہ اتنا قدیم مخطوطہ ہمارے یہاں بہت کم/نہ ہونے کے برابر ہے۔ حواشی اس کا پورا ثبوت فراہم کر دیتے ہیں۔

لیکن حواشی کی تو اپنی جگہ خود ہی بڑی اہمیت ہے کہ ایک بڑے صوفی کی تصنیف پر ایک بڑے صوفی کی یادداشتیں مل جاتی ہیں —— اور پھر یہ کہ دونوں ایک ہی صوفی خانوادے سے تعلق رکھتے ہیں۔ چنانچہ

• حواشی کی ایک سادہ نقل آج کی کتابت میں دی جا رہی ہے اگر کوئی حاشیہ جدید خط میں نہ ملے تو آپ خود ان نقول کی روشنی میں پڑھنے کی زحمت گوارا فرمالیں کہ نقل کرنے میں بہت سے حواشی چھوٹ بھی گئے ہیں۔

• ان حواشی میں منقول اشعار کو بھی الگ سے یکجا کرنے کی ایک سعی کی گئی، مگر اسکی بھی تکمیل نہیں ہو پائی۔ تاہم جتنا ہے اس سے لطف اٹھائیے اور باقی کے لیے حواشی کی اصل تو ہے ہی۔

• اختلاف نسخ اور مسامحاتِ کتابت میں، متعدد جگہ پر جہاں ناگزیر تھا، بعض نکات ہر دو جگہ لکھ دیے گئے ہیں تاکہ قاری کو آسانی ہو۔

• یہ نسخہ آخر سے ۳۰ اوراق کم تھے، اسکی تکمیل کی خاطر، کہ عام قاری کو مکمل متن بھی دستیاب رہے، مطبوعہ نسخہ سے نقل کر کے یہ کمی پوری کر دی گئی ہے۔

پہلی بار یہ مخطوطہ پوری تفصیل سے مشہور مورخ مرحوم پروفیسر سید حسن عسکری صاحب کے زیر مطالعہ آیا اور انھوں نے اس سے اہم نتائج نکالے، وہ نتائج جن کو سامنے رکھ کے اس نادر متن کی اشاعت کی طرف توجہ ہوئی۔

عسکری صاحب اور مخطوطہ دونوں جب ہمارے سامنے یکجا ہوئے، اس وقت تک عسکری صاحب کافی کمزور ہو چکے تھے پہلی سی محنت نہیں کر سکتے تھے، اس لیے ہم نے شاہ محمد اسمٰعیل صاحب سے گذارش کی کہ عسکری صاحب نے تو اس مخطوطے کی عظمت کو دریافت کر لیا اب اس کے حواشی (جن سے اس مخطوطے کی بڑائی ہے) بھی یکجا کر دیے جائیں، اس مخطوطے اور مطبوعہ نسخے میں جو اختلاف ہیں وہ بھی دے دیے جائیں، ساتھ ہی ہمارے نسخے کے کاتب نے لکھنے میں جو واضح غلطیاں کی ہیں وہ بھی درج کر دی جائیں تاکہ پڑھنے والا ان مقامات سے ہوشیاری کے ساتھ گذرے۔

ہندستان کے دستیاب قدیم ترین فارسی / عربی مخطوطات میں کئی وجوہ سے پیش نظر مخطوطہ غیر معمولی اہمیت رکھتا ہے۔ ہمیں خوشی ہے کہ اپنی اس بخشش کو آپ سب تک پہنچانے کی سعادت خدا نے خدا بخش لائبریری کی قسمت میں رکھی تھی۔ لیکن شاہ اسمٰعیل صاحب ہمارے ساتھ نہ ہوتے تو یہ قیمتی ورثہ مدتوں لائبریری کی عمارت کی زینت بنا رہتا۔ اللہ کے اس احسان کے لیے ہم اس کے شکر گزار ہیں اور شاہ اسمٰعیل صاحب کے لیے بھی دل سے دعا نکلتی ہے۔

یہ دریافت عسکری صاحب کی ہے کہ یہ نسخہ ایسا نادر ہے جو ندکور رہا۔ تو، کہ حق بہ حقدار رسد، اسلیے عسکری صاحب کا اس نسخے پر انگریزی مقالہ اس پیشکش کا تعارف نامہ بنایا جا رہا ہے، ساتھ ہی شاہ اسمٰعیل صاحب کے مطالعہ کے نتائج بھی تفصیل سے پیش کیے جا رہے ہیں۔

ع-ر-ب

تقدیم

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

پیش لفظ

مکتوبات صدی مخدوم حضرت شیخ شرف الدین احمد یحیٰی منیری کا ایک گرانقدر مجموعۂ مکاتیب ہے۔ یہ مخدوم کے زمانے سے آج تک ارباب سلوک کے علمی حلقوں میں بے حد مقبول رہا ہے۔ اس کی طباعت بار بار ہو چکی ہے۔ نیز اس کے قلمی نسخے نہ صرف ہند و پاک میں بلکہ دنیا کے بیشتر کتابخانوں میں پائے جاتے ہیں۔ خدا بخش لائبریری میں بھی اس کے متعدد نسخے ہیں۔ لیکن ان میں زیر نظر نسخہ خصوصی اہمیت کا حامل ہے۔

حضرت مخدوم کے مسترشد خاص اور خلیفہ و جانشین حضرت مولینا مظفر شمس بلخی تھے۔ مولینا کے حقیقی بھتیجے شیخ حسین معز نوشۂ توحید بلخی، حضرت مخدوم کے مسترشد اور تربیت یافتہ بھی تھے اور وہی مولینا کے خلیفہ و جانشیں ہوئے۔ شیخ حسین معز بلخی کی اولاد میں اباً عن جدٍ سلسلۂ خلافت و جانشینی جاری رہا۔ جو آج خانقاہ بلخیہ فردوسیہ فتوحہ کی صورت میں موجود ہے۔ مکتوبات کا یہ نسخہ وراثۃً اسی خانقاہ کی ملکیت رہا۔ اب اسے خدا بخش لائبریری نے حاصل کیا ہے اور وہ لائبریری میں محفوظ ہے۔ اس کے بیشتر اوراق پر حواشی و تعلیقات ہیں۔ اس نسخے کی اہمیت ان حواشی سے بڑھ جاتی ہے۔ اس لیے کہ بعض حواشی میں حضرت مخدوم کے اقوال

قل کرتے ہوئے یہ انداز اختیار کیا گیا ہے: "مخدوم جہاں سلمہٗ اللہ" (ق ۱۰۳ الف ق ۳۱۸ ب ۲۵ ب، ۶۳ ب) "متع اللہ المسلمین بطول بقائہ" (ق ۱۱۱ الف) از حضرت مخدوم حفظہ اللہ پر سید ند (ق ۵۷ اب) مخدوم سلمہٗ اللہ تعالیٰ الیٰ یوم المیعاد (۱۶۳ ب، ۸۷ الف) یہ وہ دعائیہ کلمات ہیں جو کسی زندہ ہستی کے لیے استعمال ہوتے ہیں۔ اس بنا پر یہ قیاس کیا جا سکتا ہے کہ یہ حواشی حضرت مخدوم کی حیات ہی میں لکھے گئے ہیں۔ ساتھ ہی ق ۵۶ ب پر "خدمت شیخ قدس اللہ سرہٗ العزیز" مرقوم ہے۔ جو کسی متوفی شخصیت کے لیے ہی استعمال ہوتا ہے۔ اس سے یہ بات ظاہر ہوتی ہے کہ بعض حواشی حضرت مخدوم کی وفات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

مذکورہ بالا تشریحات سے واضح ہے کہ مکتوبات کا اصل متن حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا ہے، اور حواشی دو قسم کے ہیں پہلی قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھے گئے ہیں دوسری قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

اس نسخہ کی کتابت جس خط میں ہوئی ہے وہ نسخ سے ملتا جلتا ہے اور آٹھویں نویں صدی ہجری کے بعض مخطوطے اسی طرز کتابت میں لکھے ہوئے ملتے ہیں اور بعض کا املا بھی اس کی قدامت پر دلالت کرتا ہے۔ مثلاً:

۱۔ جیم فارسی کے لیے ایک نقطہ کا استعمال، بائے فارسی کے لیے ایک نقطہ کا استعمال۔

۲۔ شین معجمہ کے لیے تین نقطوں کے بجائے عربی خط عادی یا شکستہ کے انداز میں نقطوں کی علامت لگائی گئی ہے۔ (۶)

۳۔ انچہ کی جگہ انج۔ چنانچہ کی جگہ جناج۔ چنانکہ کی جگہ جناک۔ بلکہ کی جگہ بلک۔ تاکہ کی جگہ تاک۔ زیراکہ کی جگہ زیراک۔

جہانتک اس نسخہ کی قدامت کا سوال ہے یہ شبہ بھی ظاہر کیا جا سکتا ہے کہ کسی قدیم نسخہ سے یہ نسخہ منقول ہو اس سلسلے میں ایک بات ایسی نظر آتی ہے کہ جس کی بنا پر شبہ کمزور پڑ جاتا ہے۔ اس لیے کہ حواشی کی کتابت میں کوئی تنظیم و ترتیب نہیں رکھی گئی ہے بلکہ کاتب نے جہاں سے حاشیہ لکھنا شروع کیا آگے چل کر جگہ نہ رہنے کی صورت میں نشان کھینچ کر الٹے سمت کو حاشیہ پر ہی حاشیہ لکھ کر اسے مکمل کر دیا۔ اس طرح ٹیڑھے میڑھے طور پر حواشی کی کتابت کی ہے۔ اگر یہ نسخہ کسی دوسری اصل سے منقول ہوتا تو کاتب کتابت مرتب و منظم طور پر مکمل کرتا۔ اگر بالفرض کاتب نے حاشیہ کو من وعن نقل کی ہے تو پھر بھی یہ مخطوطہ بہت اہمیت کا حامل ہے کہ یہ اس نسخہ سے نقل کیا گیا ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا تھا۔

یہ مخطوطہ ایک عرصہ تک پروفیسر سید حسن عسکری کے مطالعہ میں رہا ہے اور ان کے دو مضامین A Unique Manuscript of Maktubt-i-Sadi. شائع ہو چکے ہیں جو لائبریری سے شائع کردہ Collected Works of Prof. S. H. Askari. میں شامل ہے۔

عسکری صاحب نے مختلف وجوہ کی بنا پر یہ خیال ظاہر کیا ہے کہ اس کے متن اور حواشی کی کتابت، جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ، مولانا مظفر شمس بلخی

(م ۷۸۸ ھ) کے بھتیجے شیخ حسین معز بلخی (م ۸۴۴ ھ) کی طرف منسوب کی گئی ہے اور حواشی کی عبارتوں کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا نے بطور املا شیخ حسین سے لکھوایا ہے اور اس کا ثبوت یہ پیش کیا ہے کہ حواشی کی عبارتوں میں بہتری ایسی ہیں کہ ان کے آخر میں ح م لکھا ہے۔ بعض جگہ کئی م لکھے گئے ہیں۔

'م' والی دلیل پر صاحب کتابت اور صاحب حواشی کی تعیین دشوار ہے، اس لیے کہ بہتیرے مخطوطات ایسے ملتے ہیں، جن کے اختتام پر انتہا کی مد یا تمام کی م لکھی ہوئی ہے اور غالباً اُس عہد میں مخففات کے استعمال کے باوجود اعلام کیلیے محض ایک حرف کا استعمال کرنے کا طریقہ رائج نہیں ہوا تھا۔

بہرحال یہ بات تو کہی جا سکتی ہے کہ یہ مخطوطہ عہد مخدوم ہی میں لکھا گیا ہے اور حواشی کا کچھ حصہ آپ کی وفات کے بعد تحریر کیا گیا ہے مگر متعین طور پر کسی نام کا قطعی فیصلہ کرنا دشوار ہے۔

پروفیسر سید حسن عسکری نے اپنے خیال کی تصدیق کے سلسلے میں یہ بھی تحریر فرمایا ہے کہ ق ۲۷۳ ب کے حاشیہ پر ایک رباعی ہے، جس میں تخلص حسین ہے اور وہ یقیناً شیخ حسین معز بلخی ہیں، اور یہ انھیں کی تحریر ہوگی، لیکن اس رباعی کا حال یہ ہے کہ مطبوعہ نسخوں (ہینڈلسٹ 4997) صہ ۲۳۸ میں یہ رباعی مکتوب کے متن میں شامل ہے اور وہاں حسین کی جگہ چنین کا لفظ ہے اور شیخ حسین معز کے مجموعۂ اشعار میں یہ رباعی نہیں ملتی ہے۔

رباعی یہ ہے:

قلندری و خراباتی از پئے تو شدم ❊ حدیث عشق تو دیدم کہ از بیابی نیست
حسین از در ہمت گدائے کوئے تو شد ❊ کہ ہیچ سلطنے خوشتر از گدائی نیست

اس خیال کی تصدیق کے سلسلے میں پروفیسر عسکری نے ایک اور دلیل پیش کی ہے کہ یہ نسخہ حضرت حسین معز بلخی کے اخلاف کی ملکیت میں رہا ہے جو اُن کے ظاہری اور معنوی دونوں حیثیت سے اخلاف ہیں۔

حسین معز بلخی کی کتابت ہونے میں ایک شبہہ سامنے آتا ہے کہ کتابت میں عربی الفاظ کی غلطیاں غیر معمولی ہیں، اور بعض ایسی غلطیاں ہیں کہ حسین معز بلخی جیسی صلاحیت رکھنے والے شخص سے نہیں ہو سکتیں، جو "حضرات خمس" اور دوسری بلند پایہ کتابوں کا مصنف ہو۔

عسکری صاحب نے ان حواشی کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا مظفر شمس بلخی نے بطور املا اسے لکھوایا ہوگا، اور کتابت حسین معز بلخی نے کی ہوگی، شاید کتابت کے مسامحات کے پیش نظر عسکری صاحب نے یہ فیصلہ کیا ہو کہ یہ تحریر حسین معز بلخی کے ابتدائے عمر کی ہو۔ واللہ اعلم۔

مختصر یہ کہ عسکری صاحب کی رائے کی صحت کی صورت میں تو یہ نسخہ بہت زیادہ اہم اور نادر ہے مگر دوسری صورت میں بھی قدیم اور اہم تو ضرور ہے۔

مخطوطہ کی تفصیلات مخطوطہ ۳۳۲ اوراق پر مشتمل ہے۔ ابتدا میں

فہرست مکاتیب ہے جس کے ابتدائی دو ورق نہیں ہیں اور آخر میں مخطوطہ کے تینتیس ۳۳ اوراق کم ہیں نیز آخر کے موجود ۳۲ اوراق میں ہر ورق کا نصف یا ربع حصہ درمیان سے مجروح ہے ہر ورق میں ۱۷ سطریں ہیں۔ طول و عرض 16½×8½cm ہے۔ انداز کتابت چار قسم کا ملتا ہے۔ ایک متن، دوسرے وہ حواشی جن کا انداز کتابت تقریباً متن ہی جیسا ہے۔ تیسرے وہ مختصر حواشی / شعر جو مائل بہ نسخ خط میں لکھے گئے ہیں وہ نسبتاً بعد کی تحریر معلوم ہوتی ہے اسی خط میں ق ۱۲۵ الف پر یہ عبارت درج ہے۔ الایمان عریان انحی اہل الایمان عریان حوالے کے طور پر یہ الفاظ مرقوم ہیں، 'مکتوبات حسین معز بلخی' چوتھے وہ حواشی جو خط شکستہ میں لکھے گئے ہیں اور عربی آیات و عبارات کے ترجمہ پر مشتمل ہیں۔ متن اور عمومی حواشی جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ ایک ہی کاتب کے لکھے ہوئے بھی ہو سکتے ہیں اور یہ بھی امکان ہے کہ دو کاتبوں کی کتابت ہو۔ تیسری اور چوتھی قسم کے حواشی دو مختلف خط میں لکھے ہوئے ہیں جن کی تعداد مختصر اور دو ایک لفظ پر مبنی ہے

غائب حصوں کی تفصیل | ق ۳۰۰ الف سے ق ۳۳۲ ب تک کے مندرجہ ذیل اوراق کی بعض سطریں یا سطروں کا کچھ حصہ مجروح ہے۔ ق ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۳ الف، ۳۰۴ ب، ۳۰۵ الف، ۳۰۶ الف، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۲۱، ۳۲۲ ب، ۳۲۴ تا ۳۲۸ اور ۳۲۹ تا ۳۳۲۔ کچھ اوراق ایسے ہیں جن کی درمیانی عبارتوں کو بعد میں لکھا گیا ہے جو خط سے عیاں ہے۔

حواشی | حواشی کی بنا پر اس نسخہ کی اہمیت بڑھ جاتی ہے تاہم ایسا معلوم ہوتا ہے کہ اس مخطوطہ کے استعمال میں احتیاط نہیں برتی گئی ہے۔ جس کی وجہ سے حواشی کے بعض حصے مندرس ہو گئے ہیں۔ ان حواشی کو نقل کر کے ضمیمے میں شامل کر دیا گیا ہے اور جہاں تک ممکن ہو سکا ہے خلا کو پُر کرنے کی کوشش کی گئی ہے۔

حواشی چند نوعیت کے ہیں • بغیر کسی کتاب کے حوالے کے "مخدوم فرمودند" یا اس جیسے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں جو بقرینۂ غالب محشی نے براہِ راست حضرت مخدوم سے سن کر تحریر کیا ہے۔ • وہ حواشی جو حضرت مخدوم کے کسی ملفوظ یا کسی تصنیف کے حوالے کے ساتھ مرقوم ہیں۔ مثلاً معدن المعانی ق، بحر المعانی ق رسالۃ المطلوب ق • وہ حواشی جو کسی شخصیت یا کسی کتاب کے حوالے کے ساتھ لکھے گئے ہیں، مندرجہ ذیل ہیں،

(ان میں سے جن تصانیف یا مصنفین کے بارے میں عہد معلوم ہے ان میں سب سے آخری سنہ ۷۹۱ھ ہے جو صاحب شرح العقائد النسفی کا سال وفات ہے)

مدارک : حافظ الدین ابو البرکات عبداللہ بن احمد بن محمود النسفی م ۷۰۱ھ کی مشہور تفسیر جس کا پورا نام "مدارک التنزیل وحقائق التاویل" ہے

حوالے : ق ۹، ۶۰، ۱۰۶ب، ۱۳۱، ۱۴۷، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۶۴ب۔

تعرف : ابوبکر محمد بن ابراہیم البخاری الکلاباذی م ۳۸۰ھ کی مشہور کتاب۔

۱۔ دو جگہوں پر کسی کتاب کا نام نہیں ہے۔ "ملفوظ حضرت شیخ" "تقریر خدمت شیخ" مرقوم ہے۔

"التعرف فی مذہب التصوف"، حوالے (۳) : ق ۲۱، ۲۱ ب، ۲۸ ب، ۴۲ ب، ۱۳۶ ب

شرح تعرف : کشف الظنون میں التعرف کے ذیل میں اس کی تین شروح کا تذکرہ کیا ہے، جن میں سے دو پانچویں صدی کی تصنیف ہیں اور ایک آٹھویں صدی کے اوائل کی تصنیف ہے۔ شارحین کی تفصیل یہ ہے :-

۱۔ اسمٰعیل بن محمد بن عبداللہ المستملی، م ۴۳۴ھ

۲۔ شیخ الاسلام عبداللہ بن محمد الانصاری م ۴۸۱ھ

۳۔ قاضی علاء الدین علی بن اسمٰعیل التبریزی القونوی م ۷۲۹ھ

قرینۂ غالب یہ ہے کہ شیخ عبداللہ انصاری کی شرح کا حوالہ ہوگا، اس لیے کہ انکے حوالے بکثرت آئے ہیں۔ حوالے : ۹ ب، ۱۰ ب، ۴۰، ۵۰، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۹۷، ۲۰۴۔

عین القضاۃ : کہیں تمہیدات یا مکتوبات کا حوالہ ہے اور کہیں صرف نام لکھا ہے مشہور صاحب تصانیف صوفی ہیں، پورا نام ابو المعالی عبداللہ بن محمد بن علی ہے شہرت "عین القضاۃ الہمدانی المیانجی" کے نام سے ہے وفات ۵۲۵ھ۔ مندرجہ ذیل تصانیف مشہور ہیں :

زبدۃ الحقائق، تمہیدات، الرسالۃ الیمینیہ، مدار الغیوب، شکوی الغریب۔ حوالے : ۱۰ ب، ۹۹، ۱۰۰ ب، ۱۰۷ ب، ۱۰۸ ب، ۱۴۴، ۱۴۷، ۲۰۸ ب، ۲۳۵۔

لوائح: یہ قاضی حمید الدین ناگوری کی تصنیف ہے، پورا نام محمد بن عطا البخاری، تصانیف میں اللوائح اور طوالع الشموس کے نام نزھۃ الخواطر میں لکھے ہیں، وفات ۶۴۳ھ (نزھۃ ج ۱، ص ۱۶۷)۔

حوالے: ۱۴۱ ب، ۱۹۹، نیز ق ۲۱ ب پر لوائح کے ذکر کے بغیر حمید الدین ناگوری کا حوالہ ہے۔

تذکرہ:- تذکرۃ الاولیا، خواجہ فرید الدین عطار م ۶۲۷ھ

حوالے: ۳۸ الف، ۴۰ الف، ۱۲۶ الف

مصابیح: حسین بن مسعود الفراء البغوی م ۵۱۶ھ کا مجموعہ حدیث، جو المصابیح کے نام سے معروف ہے۔ حوالہ: ۴۶ ب۔

طوالع: مشہور مفسر القاضی عبد اللہ بن عمر البیضاوی م ۶۸۵ھ کی تصنیف علم کلام میں بنام "طوالع الانوار"

حوالے: ۴۹ ب، ۱۱۶، ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۹۲، ۱۹۷، ۲۰۹ ب

الزاھدی: تفسیر زاہدی، جس کا حوالہ مخدوم کے یہاں کثرت سے آتا ہے، اس کے مصنف کا پورا نام یہ ہے، ابو نصر احمد بن حسن الراروحکی م ۶۵۸ھ

حوالے: ۶۹ الف، ۱۳۱ الف، ۱۵۴ الف، ۲۳۹، ۲۴۱ الف، ۲۴۱ ب، ۲۶۲ ب،

عوارف: شیخ شہاب الدین ابو حفص عمر بن محمد السہروردی م ۶۳۲ھ کی مشہور تصنیف "عوارف المعارف"، حوالہ: ق ۹۴ الف

انصاری: شیخ عبد اللہ بن محمد بن اسمٰعیل انصاری م ۴۸۱ھ، کہیں انصاری

اور بیشتر شیخ عبداللہ انصاری، ایک جگہ انکی تصنیف منازل السائرین کا بھی حوالہ دیا ہے۔

حوالے: ۱۰ اب، ۵۰ اب، ۸۰ اب، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۲۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۵۲ (منازل السائرین)، ۱۶۶ اب، ۱۷۵ اب، ۱۸۰، ۱۹۵، ۱۹۸ ب، ۱۹۹، ۲۰۰

منہاج العابدین: امام ابو حامد محمد بن محمد الغزالی، م ۵۰۵ھ کی تصنیف منہاج العابدین کے فارسی ترجمہ کے حوالے: ۱۱۵ ب، ۱۳۱ اب، ۲۰۱ ب، ۲۳۵، ۲۴۴، ۲۵۳۔

آداب: شیخ ابو النجیب عبدالقاہر بن عبداللہ السہروردی، م ۵۶۳ھ کی مشہور تصنیف "آداب المریدین" کا حوالہ: ۱۹۰ الف

شیخ احمد غزالی: شیخ احمد بن محمد الغزالی م ۵۲۰ھ، بیشتر نام کا حوالہ دیا ہے اور کہیں فصول غزالی یا صرف فصول لکھا ہے۔

حوالے: ۵۸ الف، ۱۶۳ الف، ۲۱۳ الف، ۲۳۹ الف، ۲۵۷، ۲۶۶ الف، ۲۶۶ ب، ۲۷۰ ب، ۲۷۶ الف، ۲۷۷ الف

ترجمہ مشارق الانوار: حوالہ: ق ۲۷ الف، مشارق الانوار رضی الدین حسن بن محمد الصغانی م ۶۵۰ھ کی تالیف ہے، یہ مجموعۂ احادیث مخدوم کے دور میں متداول تھا۔

قوت القلوب: محمد بن علی بن عطیہ معروف بہ ابو طالب المکی، م ۳۸۶ھ کی

مشہور تصنیف، جس کا پورا نام "قوت القلوب فی معاملۃ المحبوب ووصف طریق المرید الی مقام التوحید" ہے۔ حوالہ ۔ ۲۳۹ الف

مرصاد العباد: شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبداللہ الرازی معروف بہ دایہ م ۶۵۴ھ کی تصنیف ہے، جو فارسی میں ہے۔ حوالے: ۴۵ ب، ۳۰۳ الف

رسالہ مکی/مکیہ: الرسالۃ المکیہ مولفہ عبداللہ بن محمد بن امین الاصفہیدی م ۵۹۱ھ۔ حوالے: ۸۳ الف، ۹۴ الف، ۱۰۵ ب، ۲۷۶ الف

ذخیرہ: بقرینۂ غالب برہان الدین محمود بن مازہ البخاری م ۶۱۶ھ کی تصنیف ذخیرۃ الفتاوی البرہانیہ، ق ۶۹ ب۔

کلمات شیخ ابوالقاسم عبدالکریم: بقرینۂ غالب شیخ ابوالقاسم عبدالکریم نقشبندی م ۴۶۵ھ کی تصنیف "الرسالۃ القشیریہ" مراد ہے ق ۳۱۱ الف

شرح النسفی: غالباً علامہ سعدالدین التفتازانی م ۷۹۱ھ کی تصنیف شرح العقائد النسفیہ کا حوالہ ہے۔ ق ۱۴۸ الف۔

مندرجہ بالا حوالجات جن کتابوں کے ہیں انکے مصنفوں کا عہد معلوم ہے اور ان میں آٹھویں صدی ہجری کے بعد کا کوئی مصنف نظر نہیں آتا۔

چند کتابوں کے حوالے ایسے ہیں جن کی تعیین اور ان کے مصنف کی تعیین نہیں ہوسکی ہے وہ حوالے بایں طور ہیں۔

طوارق: ق ۲۳ الف   لباب الاخبار: ق ۱۰۲ الف

اصول الصغار: ق ۱۳۱ الف، ۱۹۷الف حاشیہ ہدایہ: ق ۲۳۹ الف

مفاتیح المسائل: ق ۶۹ ب ثمار: ق ۳۲۳ب-۳۲۴ب

النصیحۃ النافعۃ: ق ۱۴۹ الف خلاصۃ الملوک: ق ۱۵۲ب

کفایۃ الشعبی: ق

حاشیہ پہ اشعار بھی مرقوم ہیں لیکن بعض اشعار آبزدگی کی وجہ سے پڑھے نہیں جاتے پھر بھی جو مایقرأ ہیں انھیں بطور ضمیمہ کے شامل کیا جارہا ہے۔ فارسی شعرا اور ان کے کلام سے گہری واقفیت رکھنے والے اصحاب اس پر نظر ڈال سکتے ہیں کہ یہ اشعار کس عہد تک کے شعرا کے ہوسکتے ہیں۔

مکتوبات صدی

متن

اولیای و دولت سرمدی تصور کنند و سبب ترقی درجات آن جهانی

و موانس روزگار این جهانی پندارند و بالله التوفیق قطعه

[illegible]تی سر نشانه شد و خود جهانیان ؛؛ سرمایه برند همه زین نقود غیب

یارب ازین نقود سره دانقی بخش ؛؛ ما را که قلب ناسره هستیم پر ز عیب

مناجات

خدایا رحمتت دریا عامست ؛؛ وز آنجا قطرهٔ ما را تمامست

[اگ]ر آلایش خلق گنهکار ؛؛ بدان دریا فرو شوئی بیکبار

[نگ]ردد تیره آن دریا زمانی ؛؛ ولی روشن شود کار جهانی

تحصیل از مطالعه و تأمل این مکتوب
[illegible] و مرات [illegible]

در بیان آنکه عامی که ترا بعمل دارند
آن علم [illegible]
[illegible]

مکتوب شصت دوم

مکتوب نود ششم

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب در توحید ——— اول برادر شمس الدین اکرمه

الله فی الدارین بدانکه اهل طریقت توحید را بر چهار درجه نهاده

اند درجهٔ اول آنست که بزبان لا اله الا الله بگوید و بدل اعتقاد ندارد

این توحید منافقانست فردا هیچ سود ندارد درجهٔ دوم آنکه بزبان

لا اله الا الله بگوید و در دل اعتقاد بدین دارد بتقلید چون عامی یا بنوعی

از دلیل چون متکلم و این قالب و صورت توحیدست علی التحقیق

بیت تو دیده بدست آر که هر ذره ز خاک جامی است جهان نمای کر در نگری

مرد در نظر اهل طریقت و نجات یافتن از شرک جلی بدو منوطست و رستن

از خلود در دوزخ و رسیدن ببهشت ثمرهٔ اوست و آن توحید بسلامت

و ثبات نزدیکترست اما قناعت بادنی درجه علیکم بدین

العجایز این را گویند درجهٔ سیوم آنکه نوری بود که در دل بیننده

بدیده اهل ذوق آن نور بیند که همه کار از یک اصل میرود و فاعل یکی
بیش نیست و هیچکس دیگری را فعل نیست و این چون اعتقاد عامی
و متکلم بود که اعتقاد بندی بود که بر دل افکند و این مشاهده نور
است که همه بندها را برگیرد و فرق باشد میان کسی که خویشتن را
بدان دارد و اعتقاد کند که فلان خواجه در سرای است بسبب آنکه فلانکس
همچنین میگوید و آن تقلید عامی است که از مادر و پدر یا از کسی دیگر
شنیده باشد و میان آنکه استدلال کند که فلان خواجه در سرای است بدلیل
آنکه اسب و غلام خواجه را بر در سرای بیند و این نظر و اعتقاد
متکلم است از مقلد آن مقدار در وی زیادت است اما در علم مشاهده
هر دو برابر اند و میان آنکه خواجه را در سرای مشاهده کند و این
توحید عارف است که در درجه سوم گفتیم لیکن در وی خلق را بیند
و خالق را وی داند که خلق همه از خالق است پس این مقدار تفرقه
باشد و جمع نبود بکمال توحید در نظر اهل طریقت درجه چهارم
آنست که چندان از نور ظهور حق بر وی آشکارا شود که همه
ذرات وجود پیش دیده وی در اشراق آن نور متواری شوند بر مثل
متواری شدن ذره‌های هوا در اشراق نور آفتاب و ذره در نور آفتاب
نتوان دید نه از آنکه ذره نیست شد بل از آنکه ظهور نور آفتاب ذره

راجز متوازی شدن رابی نیست همچنین نه آنک بنده خدا
کردد تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و نه آنک بنده بتحقیق نیست شود

تا بودن دیگر شاه و نارسیدن دیگر — نظم

پیش توحید او نه کهنه و نو است ❊ همه هیچند هیچ اوست که اوست
کی بود ما ز ما جدا مانده ❊ تو و من رفته و خدا مانده

تو چون آینه نکری آینه نه بینی زیرا که مستغرق جمال خودی
نتوانی کفت که آینه نیست شد و یا آینه جمال شد یا جمال آینه
شد دیدن قدرت در حق و راسته همچنین بود بی تفاوت و این

را صوفیان الفناء فی التوحید کویند — مثنوی

تو بدان انکس درین مقام فضول ❊ که تجلی نداند او ز حلول
بسیار کس را اینجا قدم بلغزیده الا بمدد توفیق و عنایت ازلی
و بدرقه پیر رسیده و صاحب دیده فراز و نشیب این راه
کذشته و شربت قهر جلال و لطف جمال چشیده این بادیه را کسی
قطع نتواند کرد و اینست معنی آن حکایت که خواجه منصور
حلاج کفت خواجه ابراهیم خواص را دیدم در بادیه میکشت
کفتم چه میکنی کفت قدم خویش بر توکل درست میکنم خواجه
منصور کفت ضیعت عمرک فی عمران باطنک فاین

الفنا في التوحید در اباد ان کردن باطن عمر ضایع کردی پس
بتوحید کی رسی وگفته اند روندگان درین مقام متفاوت باشند
کس باشد که در هفته یک ساعت بدین حضرت بار یابد وکس باشد
که هر روز یک ساعت وکس باشد که دو ساعت وکس باشد که بیشتر
اوقات مستغرق بود ودیگر بعد ازین چهار درجه الفنا
عن الفنا گفته اند وآن آنست که از کمال استغراق احاطه
دیدو رشدن
رونده را بفنا خود وآگاهی او از فناء خود ودانستن او که این
دریافتن سلطان ظهور جمال وجلال است بیک صدمت یکمه
آواز بوشیده
علم برد وهمه از و بیفتد زیرا که دانستن رونده این هم در
اهل
نظر طریقت اشارت بتفرقه میکند عین الجمع وجمع الجمع
ازینجاست که خود را وکل کاینات را در نور ظهور حق گم کند
واگاهی خود ازین گم کردن هم گم کند مثنوی
فنا سوم این را گویند
تو در و گم شو توحید این بود :. گم شدن گم کن که تفرید این بود
ازینجاست که خود را وکل کاینات را در نور حضور حق گم کند
واگاهی خود ازین گم کردن هم گم کند نه اسم است اینجا نه رسم
نه وجود نه علم نه عبارتست اینجا نه اشارت نه عرش است
درین عالم نه فرش نه اثرست درین دیار نه خبر کل من علیها
فان

ح

اینجا گویند چون سالک را استغراق
بکمال رسد هر چه بر زبان او رود
حق باشد الوجه سبحانی و انا
الحق بود و نعت از انا [illegible]
حقا فنا سر امر بود [illegible]
او را از خلق و [illegible]
از حق و [illegible]
فنا [illegible]

قاتی جز درین مقام جلوه نکند وکل شیء هالک الا وجهه
فراینجا بیش روی ننماید انا الحق و سبحانی اینجا بیش نشان نکند
و توحید بی سرّ مطلق که شنیده جز درین دار الملک صورت نه بندد
بیت خیال کژ مبر اینجا و بشناس که هر آنکو در خدا گم شد خدا نیست
و مثال آن چهار درجه توحید در عالم محسوس گفته اند چوز است
درجه اول توحید چون پوست اول جوز است درجه دوم توحید چون
پوست دوم جوز است درجه سیوم توحید چون مغز جوز است
درجه چهارم توحید چون مغز مغز جوز است و آن روغن است
نام جوز بدین مجموع افتد مطلقا ولیکن تفاوت درجات معلوم
همه است همچنین نام توحید بدین مجموع افتد اما در درجات و ثمرات
و فواید و عواید تفاوت هزار در هزار است این مکتوب را تامل
شافی کند بتحقیق دریابد که اصل همه مقامات و احوال و
معاملات و مکاشفات است و کلمات مشایخ و اشارات ایشان
و مطالع کتب ایشان رضوان الله علیهم اینجا معلوم و مفهوم
گردد چنانکه حق آنست و در غلط نیفتد و ابیات که هر کسی را
در توحید و درجات وی افتاده است بر اصل قانون روشن تواند
کرد و تفاوتی نبود ای برادر اگر چه موری سلیمان وار درای

منکر کہ عاصی وملوثی اگر چہ پیشہ شیر وارد از آفت مبین
کہ آلودہ وخستہ آن نگر کہ هفتصد هزار سال مطیعان و ابدان
بودند از آب وخاک آدم صفی اللہ واز یتیم ابو طالب محمد رسول
اللہ واز آزر بت تراش ابراهیم خلیل اللہ می سازد وآن بین
کہ از مشرکان موحدان واز کافران مومنان واز عاصیان مطیعان
واز مفسدان مصلحان میکنند نہ قدرت طاعت کسی می نگرد
نہ لطف معصیت کسی می بیند آوردہ اند کہ زنار داری روزی
زنار خود را می آراست سری از غیب در زنار بر و آشکار اشد
از خانہ بیرون دوید ونعرہ می زد ومیگفت أین اللہ
در تابش آن سر شہر بشہر می دوید تا رسید بجبل لکام
کہ جایگاہ اوتاد وابدالست شوکسی را دید ایستادہ وجنازہ
در پیش نہادہ او را گفتند پیش رو بدین جنازہ ونماز کن
انگاہ قصہ بپرس او پیش رفت ونماز بگزارد ودفن کردند
پس باوی گفتند ما ازان هفت کسانیم کہ عالم از بہر ما برپاست
واین مردہ کہ تو بروی نماز گزاردی سر ما بود قطب عالم چون
نقل میکرد ما را گفت چون مرا بشوئید ودر جنازہ کنید وبنهید
ومنتظر باشید کسی از گوشہ در خواهد آمد او را بگوئید تا بر من

نماز

نماز کند و بدل من قطب عالم بود والسلام * بسم الله الرحمن

الرحیم * مکتوب در توبه دوم

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که نخست این راه

توبه نصوحست چنانکه حق تعالی فرموده است توبوا الی

الله جمیعا ایها المؤمنون لعلکم تفلحون * این آیه

در حق صحابه رضی الله عنهم نازل شده است وایشان خود همه تایب

بوده اند واز کفر اعراض کرده وبایمان اقبال نموده وپشت بگناه

کرده وروی بطاعت آورده پس بدین امر که توبوا همه را میفرماید

معنی چه بود از بزرگی این مسله پرسیده بودند گفت توبه بر

همه فریضه است در هر ساعتی ودر هر نفسی اما بر کافران فریضه

است که از کفر توبه کنند وبایمان آیند وبر عاصیان فریضه است

که از معصیت توبه کنند وبطاعت آیند وبر محسنان فریضه

است که از حسن باحسن آیند وبر واقفان فریضه است که نه ایستند

وبروش آیند وبر مقیمان آب وخاک فریضه است که از حضیض

سفلی باوج علوی بر آیند هر آن رونده که در مقامی مقام کند آن مقام

او را گناه بود از آنش توبه باید کرد توبوا الی الله جمیعا ایها

المؤمنون لعلکم تفلحون سر این معنی است ومقصود

قال اهل التصوف التوبة للمقام والحال للابرار من الابناء فمن الارض لنا الاعباء لم فلما من التوبة والمقام لم والاحوال

مخدوم فرمود آن کسانی بعد از معصیت کردند چون همه سیئات بحسنات بدل بعد چون بجهان تایب وبجای سیئات عملهای بینند وبگویند ما آن گناه چه کردیم بعده می کردیم فایده ما را

العبد لا یخلو عن ... والتقصیر فی اداء امره ونو وان اجتهد فکذا اوصی المؤمنین جمیعا التوبة وبنا میل الفلاح اذا
مدارک

انک در هر مرتبه که هستی که ازان مرتبه برتر دیگر هست
ازان مرتبه برآمدن و درین مرتبه درآمدن فریضه بود و اگر نه از
سله که بازمانی ازآنجا امر است در شرع که سیروا سبق
المفردون انک موسی علیه السلام گفت تبت الیک توبه
از خود بود بحق از آنچه رویت باختیار خود خواست و اندر
دوستی اختیار آفت است پس این بازگشتن بود از حسن باحسن
وانک حضرت رسالت علیه السلام گفتی انی لاستغفر في كل
یوم سبعین مرة ان استغفارست از صواب باصوب
بهر نفسی از مرتبه بمرتبه نقل فرمودی مر خود را از مرتبه
اول مقصود دیدی بجنب مرتبه دوم استغفار کردی این
معنی انک گفت حسنات الابرار سیئات المقربین تو
بحقیقت رجوع آمد ولیکن صفت رجوع مختلف بمقدار اختلاف
احوال و مقامات عام را از جفا بعذر بازگشتن بیم عقوبت
را و خاص را از افعال خویش بازگشتن بدیدن منت تعظیم
مخدوم را و خواص خواص را از کل کونین بازگشتن و عجز و
فنا و عدم ایشان دیدن اجلال مکون کون را جوید این معلوم
شد باید دانست که تایید در توبه شرط نیست بعد انک عزیمت

کرد که بدان گناه باز نگردد و اگر تایب را فتوری بیش آید که باز
بمعصیت افتد اندران ایام گذشته حکم و ثواب توبه یافته باشد
از تایبان این طایفه بوده اند که توبه کرده اند و باز بمعصیت
افتاده آنگاه باز بدرگاه آمده اند تا یکی از مشایخ گفته است
رحمة الله که من هفتاد بار توبه کردم باز بمعصیت افتادم تا
هفتاد یکم بار استقامت یافتم که بیش نیفتادم و نیز گفته اند
یکی از معصیت توبه کرده بود باز در معصیت افتاد آنگاه
پشیمان شد روزی با خود گفت اگر با درگاه باز آیم ندانم حالم
چه بود هاتفی آواز داد که اَطَعْتَنا فَشَکَرْناکَ ثُمَّ تَرَکْتَنا
فَامْهَلْناکَ فَاِنْ عُدْتَ اِلَیْنا قَبِلْناکَ مارا طاعت داشتی ترا
دادیم بی وفایی کردی و مارا بگذاشتی ما ترا مهلت دادیم اکنون
باز آیی باشتی قبول کنیم اما قول مشایخ رضوان الله علیهم
اجمعین در توبه آنست خواجه ذو النون مصری رحمه الله
گوید تَوْبَةُ الْعَوامِ مِنَ الذُّنُوبِ وَتَوْبَةُ الْخَواصِ مِنَ الْغَفْلَةِ
وَتَوْبَةُ الْاَنْبِیاءِ مِنَ الرُّؤْیَةِ عَجْزِهِمْ عَمّا نالَهُ غَیْرُهُمْ توبه عوام
از گناه باز گشتن است و توبه خواص از غفلت باز گشتن است و توبه انبیا
از آنست که عجز خویشتن بینند از رسیدن بجایی که غیر ایشان رسیده باشد

خواجه سهل تستري با جماعتي برانند كه التوبة أن لا تنسي
ذنبك توبه آن بود كه هرگز گناه كرده فراموش نكني و پيوسته
در ندامت باشي تا اگر چه بسيار عمل داري معجب نگردي و باز
خواجه جنيد رضوان الله عليهم با جماعتي برانند كه التوبة
أن تنسي ذنبك توبه آن بود كه گناه كرده فراموش كني زانچ
تايب محب باشد و محب را ذكر جفا جفا باشد واين ضد قول اول
است بظاهر اما در معني ضد نيست كه معني فراموش كردن آنست
كه حلاوت آن گناه از دل تو بيرون رود تا چنان گردي كه گويي
هرگز آن گناه نكردي و خواجه جنيد رحمه الله گفت بسيار خواندم
و در هيچ چيز مرا چندان فايده نبود كه اندرين يك بيت بود
إذا قلت ما أذنبت قالت مجيبة ٭ وجودك ذنب لا يقاس به ذنب
جواب دهنده
چون وجود دوست در حضرت دوستي جنايت بود وصفش را چه
قيمت ماند اي برادر اجل در كمين است و فرصت عزيز كه ناصيه
گرفته ملك الموت ناگاه طالع ميشود پيري بنزديك بزرگي بيامد
و گفت ايها الشيخ گناه بسيار دارم و ميخواهم كه توبه كنم شيخ گفت
كه دير آمدي پير گفت نه زود آمدم شيخ گفت چگونه پير گفت
هركه پيش از مرگ بيايد اگر چه دير آمده باشد زود آمده بود اي

برادر

برادر هرچند آلوده و ملوثی چنگ بتوبه زن و امید وار باش

که از سحره فرعونه آلوده تر نیی و از سگ اصحاب کهف ملوث تر

سحر کننده گان که پیش موسی علیه السلام سحر کرده بودند

نیی و از سنگ طور سینا جماد تر نیی و از چوب حنانه بی قوت تر نیی

غلام را اگرچه از حبشی آرند چه زیان دارد چون خواجه اش کافور

نام نهد چون ملائکه گفتند که ما را با فساد ایشان طاقت نیست

ندا آمد آری اگر بودی شما ایشان را رد کنید و اگر بدست شما بفروشم مخرید

می ترسید که معصیت ایشان از رحمت ما زیادت آید یا می ترسید که آلودگی

ایشان بر کمال قدوسی ما اثری آرد این مشتی خاکیانند که در

حضرت ما قبول اند چون قبول ما آمد معصیت و لوث ایشان

نخند بیت سراسر با همه عیبم بدیدی و خریدی تو زهی کالای بی عیب و زهی لطف

بسم الله الرحمن الرحیم باب سیوم در خشنود کردن خصمان

برادر اعز شمس الدین را حق سبحانه تعالی سعادت ابدی رساناد

بمنه و کرمه سلام و دعا از کاتب حروف مطالعه کند و بداند که

بعد توبه کار مرید خشنود کردن خصمانست و این عقبه بزرگ است

راه خشنوداه

بدانکه گناهان همه بر سه نوع است یکی ترک کردن آنچه بر تو واجب است

از نماز و روزه و غیر آن قضا کن ازین جمله بقدر امکان آنچه توانی

و دوم گناهی است که میان بنده و خداوند است چنانکه شراب خوردن

وربا خوردن وآواز مزامیر شنیدن ومانند این بیرون آمدن
از مثل آن گناهان بدان باشد که پشیمان شوی وعزم محکم کنی
که پیش خدا ایشان هم کرد وسیوم گناهی است که میان تو ومیان بندگانست
واین دشوارست وصعب ترست وبر انواع است در مال باشد ودر
نفس باشد ودر تن باشد ودر زن باشد ودر کنیزک باشد ودر
دین باشد آنچ در مال است واجب است که باز بخصم رد کنی اگر ممکن
باشد واگر عاجز باشی از خصم بحلی خواهی اگر غایب باشد بروح
او صدقه کن واگر نتوانی نیکی بسیار کن واورا آمرزش خواه و
بخدای باز کرد بتضرع وزاری تا اورا بکرم خود خشنود کرداند
روز قیامت وآنچ در نفس است براو لیاش بکو تا قصاص کنند یا عفو
کنند واگر عاجز باشی بخدای تعالی باز کرد بتضرع وزاری تا خصم
را خشنود کرداند روز قیامت وآنچ در تن است یعنی کفتن غیبت
وبهتان وشتم ومانند این واجب است که خود را پیش آنکس که او
تهمت دشنام دادن
را غیبت کرده دروغ زن کنی واز و بحلی خواهی اگر ممکن باشد وآن
جایی است که از زیادت شدن غضب او ایمن باشد واگر آزانها
باشد که چون بکویی خشمش زیادت شود بخدای باز کرد وبرای او
آمرزش بسیار خواه واگر فوت شده باشد بروح او خیری بکن

وآنچ در

وآنچ در زن وکنیزک آنرا نشاید که بحلی خواهی وظاهر کنی بلک طریق
آنست که بخدای باز کردی تا روز قیامت اورا از تو خشنود کرداند
واکر ایمن باشی از زیادت شدن خشم او واین نادرست بحلی بخواه
وآنچ در دین است چنانک کسی را تکفیر کرده باشی یا کمراه کرده باشی
این نیز دشوارست باید که بیش آنکس خود را دروغ زن کنی وازو
بحلی خواهی اکر ممکن بود واکر نه بخدای تعالی باز کردی وپشیمانی
بسیار بخوری تا خدای تعالی اورا از تو خشنود کرداند حاصل کار
درین باب آنست بدانچ ممکن کردد خصمانرا خشنود کنی وآنچ
نتوانی بخدای تعالی بتضرع وزاری وبصدق دل باز کردی
روز قیامت ایشانرا از تو خشنود کرداند وامید بفضل خدای
عز وجل آنست که چون صدق بنده بداند خصمان اورا از
خزینهٔ رحمت خویش خشنود کرداند پس اکر بدانچ کفته شد
عمل کردی وبر ترک کناهان بکلی دل نهادی ولیکن کذشتهارا
قضا نکرده وخصمانرا خشنود نکرده عتاب باقی وکناهان آخر
پس باید دانست که این عقبهٔ عقبهٔ دشوارست ومهم است وخطر
او بزرک است روایت کرده اند از خواجه ابو اسحاق اسفراینی
رحمة الله علیه که از علماء بزرک بوده است کفت سی سالست

زیرا که شتاب بتوبه تا زود و تایب بیم [illegible]

که از خدای تعالی توبه نصوح میخواستیم مستجاب نمی شد
وقتی بو سهیل تعجب کفتیم سبحان الله یک حاجت سی سالست
که روا نمیشود در خواب دیدم که کوینده میکوید تعجب میکنی و نه
می دانی که چه میخواهی این میخواهی که خدای تعالی ترا دوست
نبود و این حاجت نه حاجت خردست ای برادر کناه بنده
را سخت بلاییست اول کناه سختی دلست و آخر او کفرست
و بدبختی نعوذ بالله منها فراموش مکن حکایت ابلیس و بلعم
باعور که اول کار هر دو کناه بود و آخر کار هر دو کفر یکی از
صلحا کفته است که سیاهی دل از کناهانست و علامت سیاهی
دل آنست که از کناه کردن نترسی و از طاعت کردن لذتی نیابی
و اکر نصیحتی شنوی در دل اثر نکند پس غافل مباش در
توبه تعجیل کن که اجل پنهانست و اکر توبه کردی پس شکستی
و باز کناه کردی باز در حال توبه کن و با نفس خود بکوی شاید که
پیش از آنکه باز کناه کنم بمیرم همچنین دوم بار سیوم بار چهارم
بار هر بار که کناه میکنی توبه کن و در توبه کردن باز مایست و اکر
کویی مرا از توبه این باز میدارد که میدانم باز کناه خواهم
کرد و بر توبه ثابت نخواهم ماند پس چه فایده در توبه کردن

حرفایده

ص
ببرند و خواهی ماند
شاید بیش از آنکه باز
گناه کنی

چه فایده بدانکه این جمله غرور شیطانست از کجا دانستی
تا آن زمانکه باز گناه کنی بمیری اما اینکه می ترسی از باز افتادن
در گناه بر تو اینست که بصدق توبه کنی و تمام گردانیدن توبه
بر خدای عز و جل اگر تمام گرداند فهو المطلوب و اگر تمام نگرداند
گناه گذشته آمرزیده شد و از ان بکلی پاک شدی نماند بر تو
مگر همین گناهی که بتجدید کرده و این سودیست بزرگ و فایده
بسیار بر تو باد بحکم التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ
توبه کننده از گناه مثل آنکسی که نیست گناه او را
مگر از بیم باز افتادن در گناه از توبه کردن باز نه ایستی که ترا قطعاً
بتوبه کردن از دو فایده یکی حاصلست شنیده که رسول علیه
السلام فرموده است بهترین شما کسی است که چون گناه کند توبه
بسیار کند حاصل کار در باب توبه آنست که چون عزم درست
کردی بر ترک گناهان چنانچه خداوند از دل تو دانست که بیش گناهی
نخواهی کرد و خصمانرا بقدر امکان خشنود کردی فریضهٔ که از تو
فوت شده بود بقدر امکان قضا کردی و در باقی بتضرع و زاری
بخدای عز و جل باز گشتی غسلی پاک بکن و جامهٔ پاک بپوش
و چهار رکعت نماز چنانچه باید بحضور دل بگزار پس روی بر زمین
نه در جایگاهی خالی که جز خدای تعالی کس ترا نه بیند پس خاک

بو سر کن و سر و روی خویش در خاک بمال بچشمی گریان و دلی بریان
بر زنندوه و ما و از بلندیکان یکان گناه خود که در مدت عمر کرده
بکوی بنفس خود را ملامت کن ای نفس وقت آمد که توبه کنی و بخدای
تعالی باز گردی و یا خود طاقت آن داری که بر عذاب خدای
صبر خواهی کرد یا چیزی داری که ترا از عذاب مانع خواهد شد
مثل این کلمات بسیار بکوی پس هر دو دست بردار و مناجات کن
الهی بنده گریز پای باز بدر تو آمده است بنده گناهکار آشتی
میکند بنده گناهکار بعذر بتنش آمده است از من عفو کن و بفضل
خویش مرا قبول کن و بنظر رحمت سوی من نگر یارب مرا بیامرز
و جمله گناهان مرا گذشته مرا در گذار و آنچ از عمر باقی است نامرد
از گناهان نگاه دار که خیر بدست تست و تو بخشنده و بخشاینده
بیت قطره چند از گنه گر شد پدید در جنان دریا کجا آید پدید
پس این دعا بخوان یَا مُجَلِّيَ عَظَائِمِ الْأُمُورِ يَا مُنْتَهَى
هِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ يَا مَنْ إِذَا أَرَادَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ اَحَاطَتْ بِنَا ذُنُوبُنَا وَ اَنْتَ الْمَذْخُورُ لَهَا يَا مَذْخُورًا
لِكُلِّ شِدَّةٍ كُنْتُ اَذْخُرُكَ لِهَذِهِ السَّاعَةِ فَتُبْ عَلَيَّ اِنَّكَ
اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ پس بسیار بگوئی و زاری کنی یَا مَنْ لَا

قطره [illegible] دریا [illegible]
[illegible]

یشغله

يشغله سمع عن سمع لا تشتبه عليه الاصوات يا من لا
يغلطه السايل يا من لا يبرمه الحاح الملحين اذقنا برد
عفوك وحلاوة رحمتك انك على كل شيء قدير بس زود
بفورت وبراي جمله مسلمانان امرزش خواه بلفظا وتمشغول
شو که توبهء نصوح کردي وازگناهان پاک بيرون امدي ودباکي
چنانک گويي امروز ازمادر زادي وخداي ترادوست گرفت وترا
اجر وثواب بسيار بدست امد وبرکت ورحمت بر تو چندان نازل شد
که هيچکس وصف ان نتواند کردن واز عذاب وبلاء دنيا واخرت
خلاص يافتي اي برادر اگر باعيب وبول لخواستي کرد باعيب
نيافريدي اعتقاد ان دار که علت ادم عم ان گندم خوردن از
بهشت بيرون نياورد بلک خود بيرون اوردن خواست اهوزدا
هزار هزار صاحب کبيره را ببهشت خواهند برد ادم را بيک زلت
از بهشت بيرون ارند لا والله اگر گويي که ادم در بهشت بي
فرماني کرد تا ازانجاش بيرون اورد رسول ما صلى الله عليه وسلم
بقاب قوسين چه کرد که اينجاش باز اورد وليکن بقاب قوسين
برد تا فرشتگان از صلوات او حرمت بياموختند اينجاش باز
اورد تا زمينيان از عبادت او شريعت بياموزند انجا ميگفت

بعبادت

لا اُحصِي ثناءً عليكَ اینجا گفت انا افصح العرب هر گونه که
توانی سجدهٔ مسکنی و نیازی و سؤالی پیش دار آورده اند چون
بنده گوید ایاک نعبد حق عز و جل گوید هر چه آورده است قبول
کنید و چون گوید ایاک نستعین خدای عز و جل گوید هر چه
میخواهد بدهید و خزانهٔ پادشاهان رونق بسایلان گیرد و هیچ
سایلی با نیاز تر از خاک نیست آسمان و زمین عرش و کرسی
همه بوی دادند از نیاز وی ذرهٔ کم نشد و هیچ خزانهٔ همچو
خزانهٔ خداوند نیست که هر چه همه خلق را بایست صد هزار
چندان بدادند و خواهند داد ذرهٔ کم نخواهد شد والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهارم در تجدید توبه

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة التائبین بداند که
کرات متقاضی چی بود که چیزی نبشته آید و به چیزی ارشادی
تنبیهی کرده شود و اندکی دل ماندگی هم میکرد بنا بر آن چند
مکتوب متواتر نبشته شده است بتامل تمام مطالعه کند و پیش قاضی
صدر الدین نیکو تحقیق کند و نیت داعی همین است که چون قاضی
صدر الدین آنجا است چیزی مشکل نخواهد ماند و بقدر وسع
کار بندد که اصل کار است و در هر ساعتی از تجدید توبه غافل نبود

وهمت بدان بند دکه حق تعالی بحقیقت توبه رسانند اصل همه
درکار توبه است زیرا که سرمایه کار ایمانست واین راه که رود
ایمان رود واین بارکه کشد ایمان کشد واین بادیه خونخوار
که قطع کند ایمان کند واین بحر محیط که سیاحت کند ایمان
کند واین سرحت که چند ایمان جند واین درد کوا باشد ایمان
را باشد واین طلب که نماید ایمان نماید وچون توبه بدید آمد حقیقت
ایمان بدید آمده که آفتاب ایمان در هر سینه بر قدر توبه او تابد
همان مقدار که درگاه توبه بروی گشاده میشود آفتاب ایمان بر
قدر آن در تابش می آید بس درست کردن مقام توبه آهم مهمات
وحقیقت توبه گردش است از نهاد خویش بگردد و پیر که مرید
را جمله فرماید برای این گردش فرماید تا او از نهاد خویش بگردد
وچون مرید از نهاد خویش بگشت دیگر بود دیگر گشت آنک
تو دیده بودی نیست مردی دیگر بدید آمد که چون صفت بگشت
او نیز نماند اگرچه ذات برجاست که آنرا اعتبار نیست بس او را
هر آینه ایمانی دیگر بدید آمد که آنرا حقیقت ایمان خوانند اما بیش
از گردش جز تقلیدی وحرکت لسانی بیش نبود چنانک بیش خلق

براند واینست که گفت . مثنویات

تا کی بزبان خدا پرستی ... این نیست مگر هوا پرستی
تا نکردی تو مسلمان از درون ... کی توانی شد مسلمان از برون
و این خر لنگ ایمان تقلیدی و حرکت لسانی که من و تو داریم
این راه نتواند رفت و این بار نتواند کشید و این بادیه خونخوار نتواند
برید و این شربت مردان نتواند چشید مثل است که بار پیل بر خر ننهی
نکشد اینست که گفت مثنوی محرم دولت نبود هر سری
بار مسیحا نکشد هر خری ... کر رستم راهم رخش رستم کشد و از دور
این مقام و از هوای آن کار نباید که در خاطر آن برادر فتوری
و نفوری روی نماید و راه گریز پیش گیرد الفرار مما لا یطاق
من سنن المرسلین بر خواند در نبشتن و گفتن این خوف است
زینهار نومید مشو بهیچ حال هیچکس را جای نیست اینجا کار بی
علت است بهانه نمی باید بسا کس بود که از پیش بت بردارند
بطرفة العین چنان برگیرند که هنوز سجده گاه در پیش بتکده
گرم بود که او را از همه ملک و فلک در گذرانیده باشد و در صفی
رسانیده که اگر انس و جن و ملک وی را باز طلبند نشان نیابند
سرگردان شوند و گویند این چه بود و چه شد جواب دهند
فعال لما یرید هر چه خواست کرد چون و چرا را درین

گفت

حضرت بارنیست وعلت را مدخل نه که اینجا کار بی علت است
یکی را بایزید ویکی را ابوجهل ویکی را باعلی علیین برآریم
ویکی را باسفل السافلین فرود بریم باز گردید وچون وجه برادر
عالم انسانیت خرج کنید که ازینجا برآمده است حق تعالی آن
برادر را بینای خویش کرد انکه او را ازبیش وی برداردبهمه
وکرمه بالنبی وآله هرچند توپستی همت بلند دار ای برادر
همت مردان بهیچ چیزی فرود نیاید آسمان وزمین عرش
وکرسی وبهشت ودوزخ باد همت ایشان نکشد اینست که گفت
مثنوی نی در غم دوزخ وبهشتند این طایفه راچنین سرشتند
جنگ در حضرت خدای زده هرچه آن نیست پشت پای زده
همت این مردان فضاء پاک وصحرای بی خس وخاشاک خواهد تا
دروی پرواز کند وهیچ فضایی پاک تر از فضاء ربوبیت نیست
همت مردان گرد کعبه وبیت المقدس نگردد وباسمان وزمین طواف
نکنند سبحان الله عجب کاری مردی در جای خود نشسته
وپای در دامن کشیده وسر بزانو نهاده وسر او ازکون ومکان
درگذشته زهی همت که انواع جز در آب وخاک نیابی ازینجا گفته
اند تصوف جنبشی است که دروی قرار نیست زیرا که چون آب قرار گرفت گنده

شود الماء اذا طالت مکثه ظهر خبثه روا باشد که مرد بصورت
در گوشهٔ خود قرار گرفته بود و سر او در ملکوت و جبروت جولان
میکند این دانی چیست رفتن جو تیز گردد دیدار بعکس باز گردد
نه بینی که آن اسیاء خراس که میگردد از غایت رفتن هر که نظر کند
گوید که ایستاده است خواجه جنید را رحمه الله گفتند ای پیر چرا
بسماع بر نخیزی او این آیه بر خواند و تری الجبال تحسبها
جامدة وهی تمر مر السحاب سما رفتن ما نی بینید چو
رفتن تیز شود در دیدار نیاید نسیم سحر جنان گذرد که کس
را خبر نباشد والسلام • بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب پنجم در طلب پیر برادر شمس الدین شرفه الله
فی الدارین بداند که مبتدی را بعد صحت توبه باجماع مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم فریضه است که پیری پخته و فراز
و نشیب طریقت گذشته مستقیم الحال گشته و قهر جلال و لطف
جمال دیده العلماء ورثة الانبیاء در حق وی حقیقت
شده و بر جملهٔ علت امراض مرید واقف و به علاج آن طبیب
حاذق گشته طلب کند قال الله تعالی کونوا مع الصادقین
امر است در بودن با صادقان و این پیغامبران اند صلواة

الله

الله علیهم وبعد ایشان خلفاء پیغامبرانند وآن مشایخ اند

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ منشور خلافت ایشانست عُلَمَاءُ اُمَّتِيْ

كَاَنْبِيَاءِ بَنِيْ اِسْرَائِيْلَ طغراء (فرمان) ایشانست قال النبي صلی الله علیه

وسلم اَلشَّيْخُ فِيْ قَوْمِهٖ كَالنَّبِيِّ فِيْ اُمَّتِهٖ شیخ درمیان قوم

خویش راه نمای در دین حق چنانست که پیغامبر درمیان

امت خویش وامت را در راه دین حق از پیغامبر چاره

نیست همچنین قوم را بی شیخ که خلیفهٔ پیغامبراست ازینجا

است در کلمات مشایخ لَا دِيْنَ لِمَنْ لَا شَيْخَ لَهٗ دیگر حضرت

رسالت فرموده است اِقْتَدُوْا بِالَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِيْ اَبِيْ بَكْرٍ وَعُمَرَ

وگفت اَصْحَابِيْ كَالنُّجُوْمِ بِاَيِّهِمْ اِقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ اگرچه

در بدایت هدایت نه بپیغامبر حاجت بود ونه بشیخ آن تخمی

است که در زمین دل جز بدست کاری نظر عنایت الله نیفتد

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ ولیکن هرجا که آن تخم بدید آمد

در پرورش آن بنیابت وخلافت حق به پیغامبری یا بشیخی

که نایب پیغامبرست حاجت بود که وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْ اِلٰى

صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ودلایل عقلی در کتب مشایخ رضوان الله علیهم

بسیارست یکی از آن اینست که راه کعبه ظاهر وصورتی است بی

دلیلی و راه شناسی نمی توان رفت بآنک روندهٔ راه هم دیده راه
بین است وهم قدمی قوی وهم راه محسوس و راه طریقت که صد
وبیست هزار واند نقطهٔ نبوت دران راه قدم زده اند واثر ظاهر
ومحسوس نه بی دلیلی و راه شناسی محال بود که کسی رود ودیگر
جنانک در راه صورت سراق وقطاع طریق بسیار اند بی بدرقه
نتوان رفت در راه طریقت دنیا ونفس وشیاطین انس وجن جمله
راه زنانند بی بدرقهٔ صاحب دلی و والیتی نتوان رفت ودیگر
انک درین راه مزلات قدم وآفات بسیارست وبی شمار تا فلاسفه
ودهری وملاحده ومعطله واباحتی ومثل ایشان از اهل بدعت
وهوا جمله بی شیخی کامل ومقتدایی واصل درین راه بسرمایهٔ
عقل خویش بر آمدند هر یکی در بادیهٔ افتادند وهلاک شدند و
دین بباد دادند بیت تو جون موری واین راهی است همجون
موی بت رویان، مرو زنهار بر تخمین وبر تقلید وبر عمیان،
لیکن صاحب سعادتان در پناه دولت صاحب ولایتان ازان عقبات
بسلامت عبور کرده اند وازان مزلات ومهالک خلاص یافته ودر سلوک
خویش دیده اند که هر کسی کجا افتاده است وجگونه هلاک شده است
ودیگر روندگان را از ابتدا وامتحان گونا گون فترتهاء بسیار افتد اگر

مزلات: جایهای لغزیدن

عقبات

دزدان

یعنی حکیمان

قومی از دین برگشتگان ملحدان

قومی که عالم را بصنع حق تعالی نمی گویند

بگمان سخن گفتن

تنور

شیخی صاحب تصرف نبود که مرید را از وقفه و فتوت باز رساند
توقف شور
وبعبارت واشارت لطیف وی را در روش آرد واگرنه در تفرقه و بیم
افتد و همه رنج ضایع شود قطعه در سایه پیر شو که نابینا
آن اولیتر که با عصا کرد، گاهی شود کوه عجب برهم زن، تا بیر
تراجو کهربا کرد، گر این نکنی که کفت عطار، هر رنج که میکنی هبا کرد،
تا جسر
دیگر آنکه رونده را درین راه ببعضی مقامات روحانی گذر شود روح
از کسوت آب و گل مجرد شود پرتو نور حق بر و تجلی کند و روح
درین حال در خلافت حق ید بیضا نماید ذوق انا الحق و سبحانی
در حلق وقت خویش یابد و پندار یافت و وصول بمقصود روی
بدید آید عقل و علم و فهم او البته ادراک نتواند کردن اگر درین
حال لطف شیخ صاحب ولایت دستگیر او نشود خوف زوال
ایمان بود و بیم افتادن در بادیه حلول و اتحاد باشد و دیگر
فرود آمدن، یگانه شدن،
حضوری بحضوری
آنکه رونده را در اثناء سلوک راه از غیب شبهات پدید آید
و وقایع بر و گشاده شود و احوال شیطانی و نفسانی و رحمانی
بر و ظاهر گردد و مبتدی را بدینها هیچ وقوف نه زیرا که این همه
زبان غیب است و زبان غیب هم اهل غیب دانند که زبان مرغان را هم
مرغان دانند چنانکه کسی گفته است مثنوی

توجه دانی زبان مرغان از آنچون نزدیک کهی سلیمان راند
اگر اینجا شیخ موید بتایید الهی و معلی بعلم تاویلات و زبان
دانی از مغیبات نباشد مرید هرگز از اینجا ترقی نتواند کرد و دیگر
آنکه در حضرت پادشاهان صورت اگر کسی خواهد که درجتی و رتبتی
یابد یا ولایتی و محلی و قربی حاصل کند اگر چه استحقاق آن دارد
تا خدمتی لایق پادشاه از دست وی بر نخیزد اما چون بجانب
مقربی از مقربان پادشاه شود و خود را بدو بندد و آن مقرب
مقبول قول منظور نظر پادشاه بود آن التماس او در حضرت
پادشاه عرض دارد پادشاه در عدم استحقاق و کم خدمتی
آن شخص نه بیند در حقوق سابق و مکانت و قربت آن
مقرب نگرد و قول او رد نکند و التماس او باجابت مقرون
کرداند و او را بدان مرتبه و بدان محل که مقصود او بود برساند
اگر آن شخص بخودی خود طلب کردی سالها دراز هرگز نیافتی
و بدان مطلوب نرسیدی و همچنین مشایخ رضوان الله علیهم
اجمعین در حضرت پادشاه پادشاهان مقرب اند و مقبول
القول اند هر که بدیشان بپیوندد و خود را بر ایشان بر بندد
بمقصود و مطلوب برسد مشایخ را رضوان الله علیهم

بحکم

بحکم صفاء نظر و پاکی اسرار بر اسرار و اشارات قرآن قدیم
و احادیث رسول کریم صلی الله علیه و سلم نظر افتاده بود بر
طریق دل که راه جان سپردند و کار مریدان از مقدمات
نتایج استخراج کردند بدان نتایج احکام نهادند حکم اول
انکه چون حق تعالی دیده یکی برا فعال بگشاید تا نیک را نیک داند
و بد را بد و ارادت ازالت آن در وی پدید آید اما طریق
دور کردن
ازالت آن نداند چه کند بهکی ازین مقبلان درگاه و مقبولان
الله خود را بر بندد و قصد تبدیل احوال کند تا آن مقبول
الله این افتاده را برگیرد و این گم شده را در پذیرد و او را
از نفس اماره باز ستاند دوم انکه اگر فتوری پیش آید و
قصوری او را روی نماید از راه لطف تخمت ترغیب
کند و در یابد سیوم انکه او را از قرینان و هم نشینان بد باز
دارد و شنیدن کلام ایشان منع کند که هرچه مرید بسالی از خود
بر کند ایشان بساعتی در دل وی بنشانند و همچنین احکام دیگر
و گفته اند که ممکن است که مرید بیک پیر بمنزل رسد روا باشد
که بدو یا بسه و یا بچهار و یا بیشتر ازین صحبت کند انکه بمنزل
رسد که هر پیری و صحبتی وی را سبب کشف مقامی کردند اما

نیکوتر آن بود که پیرانرا بمقام خود آلوده نکرده اند و نهایت
ایشانرا اندر آن مقام نشان نکنند گویند نصیب من از صحبت
ایشان این بود ایشان فوق این بوده اند این بادب نزدیکتر
بود بدانچ بالغان راه خداوند را با مقام و احوال کار نبود
لیکن چون با پیری صحبت کرد بی اجازت وی از آنجای برود
و از صحبت وی جدا نگردد این نگاه دارد و بر جمله از غیرت
پیران احتراز باید کرد اگر بی اجازت ایشان یا بر طریق بطلان
پیر او از نزدیک پیری دیگر شود روا نباشد هر که چنین کند
مرتد طریقت باشد و اندر عادات مشایخ رضوان الله علیهم
چنان رفته است چون مریدی بدیشان تعلق کند وی را سه
سال اندر سه نوع ادب کنند اگر بحکم آن قیام کند پوشیدن
خرقه مر او را بتحقیق نه بتقلید مسلم دارند و الا گویند که
طریقت مر این را قبول نمی کند و آن سه چیز اینست که یکسال بخدمت
خلق و یکسال بخدمت حق و یکسال مراعات دل خود دست
بدعا و زبان بسوال گشاده دارد إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُلِحِّينَ
(بدرستیکه الله تعالی دوست میدارد الحاح کنندگان را در دعا)
فِي الدُّعَاءِ همی گویند در دعا و سوال پرده شرم از وی
بردار و آنچ خواهی گستاخ وار خواه و هرچه خواهی حقیر مخواه

اگر نه هر

اگر ندهند از درگاه بیرون نروی ناستانی بقطع بدانند هر که چیزی داد رایگان داد و هر که ایمان داد رایگان داد و هر که آمرزید رایگان آمرزید همه عالم ستانند او بخشد هل من سائل هل من داع هل من مستغفر برانگیخت که بخواهید ما کرم فراوان یعنی مائیم تا بخواهید چون بخواهید تقاضا کنم چون کاهلی کنید نا خواسته دهیم رباعی انکه ناخواسته عطا بخشد، گر تو خواهش کنی جها بخشد، بادشاهی است او اگر خواهد، هر دو عالم بیک گدا بخشد، ای برادر این همه کرمست اینجا استحقاق نمی باید که کریم آن بود که بنا استحقاق دهد هر که باستحقاق دهد کریم نبود زیرا که استحقاق سببی موجب است هر جا که موجب آمد دین آمد و دادن دین کرم نبود نقلست که کافری در میان حرب امیر المومنین علی را گفت رضی الله عنه یا علی تیغ مرا ده علی تیغ بدو داد کافر گفت یا علی سخت دلیری یا سخت نادانی که شمشیر بخصم دادی علی گفت بآن که تو دشمن و خصم بودی لیکن زبان سایلان داشتی والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب در اهلیت شیخی

برادر شمس الدین اعزه الله فی الدارین بداند که بناء اهلیت

شیخی واستحقاق مرتبهٔ مقتدائی را بر سبیل اجمال بپنج رکن
نهاده اند وان هر پنج رکن ازین ایة استخراج کرده اند که خداوند
عزوجل گفت فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَیْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ
عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا حق سبحانه وتعالی چون موسی
را عم بمریدی ومتعلمی بخواجه خضر علیه السلام فرستاد
او را بمقام شیخی ومقتدائی ومعلمی به پنج مرتبه یاد کرد اول
اختصاص عبدیت که من عبادنا دوم استعداد قبول حقایق
از ایتاء حضرت بی واسطه که اتیناه رحمة سیوم خصوصیت
یافت رحمة خاص را از مقام عندیت که رحمة من عندنا چهارم
شرف تعلم علوم از حضرت خداوندی واسطه وعلمناه
پنجم دولت یافت علوم من لدنی که من لدنا علما واین پنج
مرتبه جامع است مر جمله معانی کمالات را و شاملست مر همه
درجات ومقامات را و شرح تفصیل آن در مکتوب نگنجد پس شیخ
و مقتدا باید که بدین خاصیتها مخصوص گردد وبدین صفتها
موصوف شود وبدین مرتبها گذر کند در جمله هر مقامی نیکو خصلتی
پسندیده که در قرآن یاد کرده است ودر اخبار آمده است در وی
موجود بود تا شیخی ومقتدائی را شاید او را مقام عبدیت وتا

ازدو

از ذرف ماسوی الله آزاد نگردد عند الله نتواند بود و بدرجهٔ

مِنْ عِبَادِنَا نتواند رسید دویم استعداد قبول حقایق از ابتداء

حضرت بی واسطه و تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید

مستعد قبول حقایق از حضرت عزت نجا و استعداد نگردد و بسعادة

آتَیْنَاهُ رَحْمَةً نرسد سیوم یافت رحمت خاص از عندیت

و تا تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ الله نبود و در سرّ او تجلی صفات الوهیت

نتابد بمقام عندیت نرسد و بصدر رحمةً مِن عندنا ننشیند

چهارم تعلّم علوم است از حضرت عزت بی واسطه و تا لوح

دل از نقوش علوم عقلی و سمعی و حسّی پاک نگردد تعلّم علوم از

حضرت عزت بی واسطه نتواند بود و بکرامت وعلّمناه مکرم نتواند

شد پنجم مخصوص بودن بعلم مِنْ لَدُنِّی بمعرفت ذات و صفات

و افعال خداوند تعالی تعلق دارد چنانکه حضرت رسالت فرمود

عَرَفْتُ رَبِّی بِرَبِّی و تا بولادت دویم نرسد که عیسی پیغامبر

علیه السلام ازان نشان داده است لَنْ یَلِجَ مَلَکُوتَ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ مَنْ لَمْ یُولَدْ مَرَّتَیْنِ این درجه نبود و بشرف علم مِنْ

لَدُنِّی مشرف نگردد یعنی هر که از مادر بزاید این جهان بیند

و هر که از خود بزاید یعنی از اوصاف بشریت بیرون آید آن

یعنی صفات غضبی و شهوانی

جهانرا ببیند پس دنیا و عقبی هر دو حاضر بیند مَنْ لَمْ یُوْلَدْ
مَرَّتَیْنِ این باشد و با این همه گفته اند که شرایط مقام شیخی
و مرتبهٔ مقتدایی در حصر و عدّ نیاید شیخی و مقتدایی نه بدان
شخص و سر و ریش است که خلق می بینند شیخی و مقتدائی بحقیقت
این معنی است که در مقام عنایت در فی مقعد صدق در زیر
قبهٔ عنایت و غیرت حق است اَوْلِیَائِیْ تَحْتَ قِبَابِیْ لَا یَعْرِفُهُمْ
غَیْرِیْ رباعی مردان رهش زنده بجانی دگرند مرغان
هوایش ز آشیانی دگرند منگر تو بدین چشم بدیشان کایشان بیرون
ز دو کون از جهانی دگرند اینجا سوالی است که کنند و آن آنست
که مبتدی مثل این شیخ و مقتدا کجا یابد و مبتدی را چگونه معلوم
منتهی تواند بود و شناخت وی این را چگونه میسر شود و مبتدی
را درست نه که بمیزان عقل رکیک خویش مردان حق را بسنجد و بنظر
مختصر خویش واصلان و مقربان حضرت عزت را نشان کند و این
هم درست نیست که کسی را تقلید کند بمجرد دعوی پس بچه داند
که فلان شیخ مثلا مدعی است و نه محقق یا او کامل است و منتهی
و بدان جا رسیده است که بدو اقتدا کنند یا نه جواب اینچنین گفته
اند هر یکی را از طالبان بران مقدار که او را نصیب شده است و نهاده

اند اسباب آن و آلات آن بجزئی کمارند کما شئتی کم هرگز از آن
بیرون نتواند شد و بر قدر حظ و نصیب هر کسی طلب بر وی
مسلط کرده اند چنانکه در راه او گاهی هم نیفتد چنانکه طالب
تعیین کردن
علم را بر مقدار نصیب او در ازل طلبی بر سبیل موجود بود و هیچ
مانعی و صارفی در آن نه همچنین درین طلب دان بی تفاوت سؤالی
باز کرد آینده
دیگر کنند که علامتی هست که بدان تمیز کنند مدعی را از محقق
و اهل را از نا اهل جواب گفته اند این علامتها بسیارست و عبارت
کردن از آن دشوار و همه را محیط شدن نتوان با این بهم اینچنین
علامتی که طردی و عکسی بود که اگر آن نشان بود بدانند که هست
و اگر نبود بدانند کسی نگفته است حاصل از امر در حق کسی که عنایت
سابق است که اَلْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ در ابتداء بر قضیه
عنایت ابدی ... آب و خاک است
وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا قدم در راه طلب نهد یکمند جذبات
آن کسانیکه جهاد میکنند در راه ما
عنایت ربانی روی دل از مالوفات طبع و مستلذات نفس بگرداند
و متوجه حضرت صمدیت کرد عنایت سابق و تقدیر ازلی بر سنت
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا جمال شیخی واصل و مقتدایی کامل در آئینه
ارائیم هدایت کنیم مایشان را راه خویش
دل او بر وی عرض کنند و آن شیخ سالک بود نه مجذوب که مجذوبات
شیخی را نشایند اگرچه سالک هم مجذوب بود اما مجذوب سالک

دیگر است مجذوب مطلق دیگر که چون مرید صادق جمال شیخ
در آینهٔ دل خود مشاهده کند در حال بر جمال ولایت او عاشق
گردد و قرار و آرام از وی بر خیزد و در طلب آید و منشاء جمله این
سعادت این نظر است و این عاشقی است که تا مرید بر جمال
ولایت شیخ عاشق نگردد در تحت تصرف ارادت شیخ بکلی در
نیاید و مرید باید که مرید مراد شیخ بود نه مرید مراد خود از ینجا
اراده کننده
گفته اند اَلْاِرَادَةُ تَرْکُ الْاِرَادَةِ سر این معنی است که گفت رباعی
ارادت ترک کردن خواهش است
ای دل اگر ت رضاء دلبر باید، آن باید کرد و گفت کو فرماید،
گر گوید خون گری مگو از چه سبب، ور گوید جان بده مگو چون شاید،
و مشایخ طبقات را اختلاف است که مرید کرا گویند و مراد و شیخ
کرا گویند بعضی بر انند چون یکی در صحبت بزرگی صاحب ولایتی در
آید و حرکات و سکنات او را متابعت نماید این را مرید گویند و
او را مراد خوانند و شیخ خوانند و بعضی بر انند که مرید کسی را
گویند که او را صاحب ولایتی یا عارفی یا عالمی معراض بر دست خود
بر سر وی راند و او قبول کند این را مرید گویند و راننده مقراض را
مراد خوانند و شیخ خوانند و علی التحقیق خداوند را بندگانند که
در متابعت رسول وی عم از کل کاینات عبور کرده اند و در

تجلیات صفات جمال و جلال الله همگی هستی ایشان گم شده بود در مقام
ان خداوند
فَاِذَا اَحْبَبْتُهُ كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَبَصَرًا وَيَدًا وَلِسَانًا مقام
پس هرگاه که دوست میدارم او را میباشم من مراو را گوش و بینائی و دست و زبان
ساخته اگر نظری از شفقت و همت بر بیگانه کنند یگانه کردد اگر
بر عاصی کنند مطیع کردد و اگر در مطیع آنند در تخت ولایت نشیند
گفته اند هیچ بقعه و مقامی نبود که یک صاحب دولتی نباشد
و همه بی دولتان در پناه سایه دولت او باشند خلیفه و سلطان
در هر عصری یکی بود اما تره فروش چندان که خواهی در هر
سبزه
شهری باشد در خبر است که پیوسته در میان امتان سیصد و اند
کس باشند که قیام عالم بدیشان بود و راحت و رحمت از آسمان
بر زمینیان از برکت ایشان رسد پرسیدند صفت ایشان چه باشد
فرمود اَلزَّاهِدُوْنَ فِي الدُّنْيَا وَالرَّاغِبُوْنَ فِي الْآخِرَةِ وَالرَّاضُوْنَ
تارک اند در دنیا و رغبت کننده اند در آخرت و راضی اند
بِقَضَاءِ اللّٰهِ وَقَدَرِهِ ای برادر یقین بدانکه این کاری است
بقضای الله و قدر او
بیش از من و تو بوده هر کسی را بمنزل رسانیده و مقام وی بدید
کرده هیچکس کاری نو آغاز نکرده است هم از ذات که زیر قلم بوده
است در کاری تمام شده هر کسی قدم می زند تو پنداری آن صد
هزار و بیست چهار و اند نقطه نبوت که در عالم آمدند کاری
نو در عالم آوردند حاشا و کلا بلکه گنج در سینه تو بود جنبانیدند

تصرف بر وی ... زیرا که تصرف ... بغیر ارادت و اختیار ... و وی طبیعت ... بود چون آن خانده الارادت جدا بود و بنده را هیچ تصرف نبود و تا این که شنیده ای بی یسمع و بی یبصر الی آخره ... معدن المعانی

وانچ در حق تو رانده بودند سوی آن خوانند و بس عتب و رسل
وسایط است با حکم و تقدیر راست بیرون می رود ابو الحسن
خرقانی رحمة الله علیه گفت که دل همه صدیقان را پاره پاره
کرد به تیغ قهر و جگر ایشانرا بانتظار قطرهٔ آب کرده اینده و خود
نه بلنی ندا و موسی علیه السلام را در دل آمد که همین منم که
خداوند جل و علا با من سخن میگوید ندا آمد که عصا بر سنگ زن
عصا بر سنگ زد صحرا ایی دید صد هزار موسی عصا بر دست
گرفته و کلاه بر سر نهاده میگویند ارنی والسلام مکتوب

هفتم در ارادت بسم الله الرحمن الرحیم

برادر شمس الدین بداند ارادت خواست دل است که در دل
اندیشه بچیزی متعلق گردد و ازان اندیشه جنبشی در دل
بدید آید که بدان جنبش نیت طلب آن چیز خیزد و هر چند
مراد شریفتر ارادت بهتر و نیکوتر و حقیقت ارادت خواست
محض است و تجرد از شوایب و اغراض و پاک از تغیر بدیرفتن
و ممتنع گشتن باسباب و منقطع شدن از اغراض تا جز در
حضرت الهیت باز نه ایستد مثنویات

تا بهشت و دوزخت در ره بود ❊ جان تو زین راز کی آگه بود ❊

چون برون آیی ازین هر دو تمام * صبح آیی دولت برون آید زشام

اما ارادت آدمی را علایق و موانع است گاهی از ضعف ارادت
وگاهی از عجز مرید وگاهی از امتناع مراد و با این همه ارادت
آدمی مشوبست بغرض برای نیکونامی و مدح و مانند آن مرید
صادق آنست که ارادتش از حظوظ و نصیب خویش پاک گشته باشد
و ارادت در طریقت چون نیت در شریعت است چنانکه در شریعت
هر عبادت که از نیت خالی بود قدر ندارد و در طریقت هر
حرکت که از ارادت خالی بود هیچ مرتبه ندارد و ارادت بر سه
گونه است یکی ارادت دنیاست که آدمی در طلب دنیا مستغرق
گردد و این ارادت آفت تمام و مرض مهلک است چون بر دل
مبتدی مستولی شود او را از جملهٔ خیرات منع کند و فترتها
در راه او بدید آید و هر که عمر در ارادت دنیا صرف کند در
قیامت از راحت و سعادت جاودانه محروم گردد وَحِيلَ
بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ اشارت بدین است بزرگان
گفته اند هر مریدی را که دل در ابتدا بدنیا ملتفت باشد از وی
هیچ صلاح نیاید و هر چه زیادت از مهم قوت و وقت است
جمله سبب ندامت و حسرت قیامت است ارادت دوم احوال

آخرتست که آدمی از این منزل ترقی نماید و درجات
آخرت و سعادت ابدی در دل آن مجتهد کرد و بدان ارادت
مجاهدها و ریاضتها پیش گیرد و عمر در طلب و تعب آن
بدل کند تا بقیامت مراد خود یابد و این ارادت زهاد و
عباد است و این را رغبت و رهبت گویند قران مجید ازین
هر دو ارادت خبر داده است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ و ارادت آخرت شریفتر از ارادت
دنیا است که آخرت حکم بقا دارد و دنیا حکم فنا پس طالبان
مریدان دنیا اند و متقیان مریدان عقبی سیوم ارادت حق است
که آدمی را دیده بصیرت گشاده گردد و بهمت از جمله ملکوت
درگذرد و بیند که هرچه زیر ذل کون در آمده است رقم ذلیلی
و مخلوقی دارد و چنگ زدن بذلیل و مخلوق جز خواری
نیفزاید بر سماء ارادت عزت ملوّن کون بر آید تا عزیز
هر دو سرای گردد چنانکه قران قدیم خبر داد مَنْ كَانَ
يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا چون این مرید از دنیا
درگذرد بدرجات آخرت هم قناعت نکند و هرچه در راه وی
بیش آید جز مراد مقصود همه را زنار و بت راه خود شمرد

چنانک

چنانکه بزرکی را پرسیدند ما الطاغوت قال ما یشغلک عن
چیست طاغوت · آنچه مشغول کرداند ترا از
الحق فهو طاغوتک هرچه ترا از حق مشغول کند طاغوت تست
حق پس آن طاغوت تست
در طلب حق کمر جهد بر میان جان بندد و مردوار در راه دین
در آید و اقتدا به پیری مشفق کند تا آن پیر او را مدد نماید
در سلوک راه طریقت و از آفت منازل او را خبر دهد تا راه مرید
بجایی منقطع نشود و در قصور و فتور نیفتد و او را هیچ
چیز مهم تر از پیر مشفق نیست که گفته اند هر درخت که خود
روی بود ثمره ندهد و اگر دهد مزه نبود هر مریدی که پیر
ندارد اعمال و احوال و جمله کار وی طبع و عادت باشد
هیچ بلاغت و نضج نپذیرد و ترقی نیابد که مرید در آغاز
پخته شدن
ارادت آنچه صلاح و فساد او بود فرق نتوان کرد بیمار چون
بمعالجت خود استغنا نماید در هلاکت افتد باید که بطبیب
رجوع کند تا طبیب از سر صحت خویش مرض او را علاج کند
چنانکه امت را بپیغامبر باید و طفل را دایه و بیمار را طبیب
و تشنه را آب و گرسنه را نان مرید را نیز پیر مشفق و واصل
و بر غوامض سلوک منازل راه واقف باید تا آنچه مصلحت و مفسدت
مشکل
سلوک راه است بوی نماید و بر مقادیر امراض و علل او اشربه

قال ابو علی الرودباری رحمه
کان استاذی فی التصوف الجنید
وکان استاذی فی الفقه ابو العباس
بن شریح وکان استاذی فی النحو و
الادب ثعلب وکان استاذی فی
حدیث رسول صلی الله علیه و
ابراهیم الحربی لابد من ذکر
استکمال الذی عمم

النضج والنضج ظاهر
بالتسکین پخته شدن
نخیل درون از برای علاج
دون مریض راه

ومعجون سازد وچون مرید بحق کفایت کند همچنان باشد
که کسی راهی نداند انگاه راهبری کند زود هلاک شود وگفته
اند چون مرید خواهد که این احوال از کتاب معلوم کند
همچنان باشد که کسی با مردگان صحبت کند وهر که با مرده نشیند
لامحاله مرده دل شود وبناء عالم برین نهاده اند که متعلمان
بعلما اقتدا کنند وامتان بانبیاء متابعت نمایند مریدان به پیران
صادق تمسک کنند تا نجاة یابند گفته ایشانست هر که در طریقت
برای خود کفایت کند وبصحبت خود قانع شود بت پرستی معنوی
باشد وبوسر کنجی ونجاحی بوسد یک نکته اینجا نگاه دار که ببین
فیروزی برآمدن حاجات
هرگز مرید مرید را مرید طالب نتواند کرد چنانک پیغامبر علیه
السلام مهجوران ازلی را مومن مخلص نتواند کرد اما چون
حق تعالی دولت اسلام او را نهاده باشد آن نهاده در متابعت
دعوت پیغامبر ظاهر شود اینجا نیز فایده تصوف وسر طریقت
اگر او را نهاده باشد در صحبت خدمت پیر ظاهر شود سنت
الهی جاری برین است اکنون که دانستی ارادت چیست بدانک ارادت
صادقان ونیت مخلصان از من وتو نیاید واین کار من وتو نیست
از من وتو زنار داری وبت پرستی راست نیاید ومرا وترا در کلیسا

بتخانه

و بتخانه جای نبود هیچ بتی و بتکده برا و ترا نبود بر دروغ دعوی
مریدی نکنیم و لاف مسلمانی نزنیم جلنیم اگر میان صادقان
و مخلصان نشمارند بود که در زمرهٔ کاذبان و مدعیان درآرند

بیت: گر دست کل ننباید از ما همه هیچ هم دیگ را بنابیم

لکن ایشانست حقا ثم حقا بودن بدین درگاه بدروغ بهتر که بودن
بر در دیگران براست اگر هیچست نبود ننگت هم نبود بسا کسا
که در راهی میرود و ناگاه موکلی ازین حدث در آید و تلمذی
از طلب در کردن او افکند نااندیشیده و ناطلبیده اگر می نخواهند
امید مدار و اگر خواستند هیچ مترس بنگر تا در صکّ غیب چه نبشته اند

سوی خود کشد

بسم الله الرحمن الرحیم. مکتوب هشتم در ولی

برادر اعز قاضی صدر الدین رزقه الله محبته و اولیائه بدانکه
که ولی بر وزن فعیل است مبالغت است از فاعل و آن کسی است که
طاعت وی بپیوسته بود بغیر آنکه در وی معصیت اندر آید و روا
بود که فعیل بمعنی مفعول بود پس ولی کسی باشد که پیاپی بود
بر وی احسان خداوند جل و علا و افضال وی و آن محفوظ
بودن اوست در عامهٔ احوال خویش از جمله محنتها و سخت
ترین محنت ارتکاب معصیت است پس نگاه دارد حق تعالی

اورا در دوام اوقاتش از ذلات و معصیت جناح بیغامبر
نبات لکن معصوم بس همچنین ولی نباشد مگر محفوظ و فرق
میان معصوم و محفوظ آنست که معصوم را ارتکاب گناه نبود
البته اما محفوظ را ارتکاب گناه بود بر سبیل ندرت ولیکن
اورا بدان گناه اصرار نبود ثُمَّ اُولٰئِکَ الَّذِیْنَ یَتُوْبُوْنَ
مِنْ قَرِیْبٍ و هر خصلتی پسندیده که عبادت کردن از آن ممکن
است گفته اند آن صفت اولیا بود فَیُقَالُ الْوَلِیُّ مَنْ فِیْهِ
هٰذِهِ الْخَصْلَةُ پس گفته شود ولی کسی است که او را تقصیر
نبود در حق حق و تاخیر نبود بقیام نمودن بحق خلق
و مطیع بود نه بخوف عقاب و نه بامید حسن مآب و نه بینند
و بدانند مر نفس خویش را و مر اعمال خویش را قدری و قیمتی
سر اینست که گفت رباعی آنانکه ره عالم توحید بدیدند٭
بیهوش شدند عالم توحید دویدند٭ در نفی چو دیدند همه معنی اثبات٭
اثبات بمانند همه نفی گزیدند٭ اما اشارت مشایخ رضوان
الله علیهم که درین باب است یکی آنست که خواجه ابو عثمان مغربی
میگوید رحمة الله علیه اَلْوَلِیُّ قَدْ یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا وَّلَا
یَکُوْنُ مَفْتُوْنًا ولی مشهور باشد در میان خلق اما مفتون

نباشد

نباشد و بزرگی دیگر میگوید اَلْوَلِیُّ قَدْ یَکُونُ مَشْهُوْرًا وَلَا یَکُونُ مَشْهُوْرًا گفت ولی مشهور باشد و مشهور نباشد و این گونه که احتراز کرد از شهرتی و آن شهرتی باشد که درو فتنه بود یعنی شهرة باشد اما شهرتی وی بی فتنه بود پس ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت روا بود که وی شهرة باشد اما شهرتی وی بی فتنه باشد زآنچ فتنه اندر کذاب بود چون وی اندر و لایت خود صادق بود روزگار وی از فتنه دور بود اندر نقلست خواجه ابراهیم ادهم رحمة الله مردی را گفت خواهی تا ولی باشی از اولیاء خدای گفت خواهم گفت لَا تَرْغَبْ فِی شَیْءٍ مِنَ الدُّنْیَا وَالْآخِرَةِ وَفَرِّغْ نَفْسَکَ لِلّٰهِ وَاَقْبِلْ بِوَجْهِکَ عَلَیْهِ بدنیا و عقبی رغبت مکن و فارغ کن خود را از برای دوستی خدای و روی دل بحق آر چون این اوصاف در تو موجود شد تو ولی باشی اشارت برین است که گفت قطعه

بگذار تو خویشی را و آنگاه	در عالم ما بما سفر کن
بر بند تو چشم را ز دیدن	در حضرت ما بما نظر کن
پس جان عزیز خویشتن را	ای خواجه بده ز ما حذر کن
وز عالم خویش هرچه بودت	زین بیش بزو از بدر کن

مراد این همه آنست که بدانی خداوند تعالی را اولیاست که ایشانرا
بدوستی و ولایت مخصوص کرده است و والیان ملک او یند
که برگزیده است ایشانرا و نشانهٔ اظهار فعل خود کرده است
و بانواع کرامات مخصوص کرده و آفات طبیعی از ایشان پاک کرده
و از متابعت نفس شان برهانیده تا همت شان جز وی نیست
و انس شان جز باوی نه پیش از ما بوده اند و اکنون هستند و
الی یوم القیمة خواهند بود و اینجا ما را با دو گروه خلافست
یکی معتزله و دیگر عامهٔ حشویان معتزله تخصیص یکی را از
مومنان بر دیگری انکار کند و عامهٔ حشویان تخصیص روا دارند
اما گویند که بوده اند و امروز نمانده اند و انکار ماضی و مستقبل
یکی بود زیرا که طرفی از انکار اولیتر نباشد از طرفی دیگر اکنون
بدان که خداوند تعالی برهان نبوی را امروز باقی کرده است
و اولیا را سبب اظهار آن کرده و مر ایشانرا والیان عالم کرده اند
تا از آسمان باران ببرکات اقدام ایشان آید و از زمین نبات
بصفاء احوال ایشان روید و بر کافران مسلمانان نصرت بهمت
ایشان یابند سر این معنی آنست که گفت مثنویات
قدم درنه درین ره همچو مردان :: که خدمتکار شست آن چرخ گردان ::

هو شافی

خموشانند در ره سر نهاده ؎ زبان ببریده در ره فتاده
تو خوش خفته وایشان در ره او ؎ همی پوشند خاک درگه او
از آن کانی که جانها گوهر اوست ؎ فلک از دیرگه خاک در اوست
و از ایشان چهار هزارند که مستوراند و مر یکدیگر را نشناسند
و جمال حال خود را ندانند و اندر کل احوال از خود و از خلق
مستور باشند و اخبار برین وارد است و سخن اولیا برین ناطق
است و اما آنچ اهل حل و عقدند و سرهنگان درگاه حق اند سیصد
اندکه مر ایشانرا اخیار خوانند و چهل دیگر اندکه مر ایشانرا ابدال
خوانند و چهار دیگر اندکه مر ایشانرا اوتاد خوانند و سه دیگر اند
که مر ایشانرا نقبا خوانند یکی دیگر که مر او را قطب خوانند و غوث
خوانند این جمله مر یکدیگر را بشناسند و اندر کارها بیکدیگر محتاج
باشند برین اخبار مرویست و ناطق و اهل صناعت بر صحت
این مجتمع اینجا قول مخالفی وارد میشود و آن آنست که گویند
چون گفتی که ایشان مر یکدیگر را بشناسند و بدانند که هر یک از ایشان
ولی اند پس باید که بعاقبت خویش ایمن باشند و امن از عاقبت
جایز نه جواب آنست که دانستن ولایت امن مقتضی نکند
چنانک روا باشد که مومن بایمان خود عالم بود با این همه

اینست نبود پس همچنین روا باشد که ولی ولایت خود بداند و
این نباشد اما روا باشد که بر وجه کرامت حق تعالی مراو
را بامن عاقبت شناساگرداند اندر صحت حال بروی وحفظ
وی از مخالفت چنانکه عشره مبشره را بود وهیچ زیان
نداشت یعنی آن ده تن را پیغامبر علیه السلام گواهی داد که ایشان
از اهل بهشت اند وبدین گواهی ایشان از خوف خاتمت ایمن
گشتند وباهمین ازجمله اولیا بودند وامن ایشان از خوف
خاتمت دین ایشانرا زیان نداشت والکی گویی ایشان کرداشتند
از اخبار صاحب شرع دانستند وآن بوحی بود وآن منقطع
گشته پس این چگونه دانند بی وحی جواب آنست که اولیا بدان
شناسند ولایت خویش را که خدای عز وجل اندر ایشان لطایفی
پدید آرد که آن خاص جز اولیا را نباشد وهرگز اندر اعدا
دور روا بود که ایمن کرد اند حق تعالی مرایشانرا که آنچ
اندر سر خویش همی یابند بدانند که کرامت وعطاست از خدای
عز وجل وآنچ هست حقیقت است وخداع ومکر واستدراج
نیست زیرا که مکرو ومخدوع کسی باشد که چون بظاهر چیزی
از کرامات ببیند با کرامات آرام گیرد وخویشتن را اهل آن کرامت

امروز

دانز

داند پس کسی که مر اورا محل ولایت باشد با کرامت او ام نکبود و خود
را اهل کرامت نشناسد از بهر آنکه ضدّ اند و در دو چیزی که ضدّین
باشند روا نباشد که حکم اینی یکی حکم آن دیگری شی تحقیق ضدّیت
را بزرکان بکرامات بدین چشم نکرند که یکی از اولیان کفته است که بت
اندر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات تا کافران به بت تعلق
کنند اعدا باشند چون از بت تبرّا کنند اولیا کردند بت عارفان
کرامات است اکر با کرامات بیارامند محجوب کردند و معذور کردند
اکر از کرامات تبرّا کنند مقرّب کردند و موصول کردند عزیزی کفته
است قطعه زاهدا تراجنّت فردوس باید نزلکاه
عاشقانرا للّذّات اندر قعر زندانست و بس لطف او را عام و خاص و نیک و بد
یافته اند مهر او را بیش رشتن کار مردانست و بس از اینجاست
جون خدای عزّوجلّ مر ایشانرا چیزی کرامات پدید آرد اندر دل
ایشان خضوع و خشوع زیادت کردد و ذلّ و تواضع بیشتر از آن
باشد که بود و ترس و خوف زیادة از آن کردد که بود سلطان العارفین
ابو یزید بسطامی قدّس اللّه روحه در سفر خویش بولیپ آبی رسید
که کسی نداشت در خاطرش کذشت که بی کشتی چون کذرم در حال
راهی میان آب پدید آمد فریاد بر آورد که المکر المکر و باز کشت

عالم فضل کند مکر با طالب خود
با او عدل کند رحمان و رحیم
دیکر اما بر عاشقان خود ...
و کام ... از برای آن تا داد
عشق داده باشد

و ازینجا سری است لطیف و آن آنست صحت ولایت متعلق
است باعراض از غیر دوست و ترک ما دون الحبیب و ترک
و اخذ ضد اند و اقبال و اعراض مخالف یکدیگر نه چون بکرامات
اقبال کرد کرامات دید و بر آن اعتماد کرد از مکرم اعراض نمود
و بغیر دوست اقبال کرد و لا ولایة مع الاعراض و ولایت
با اعراض هرگز نبود ای برادر جای نومیدی نیست که میفرماید
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ
رَحْمَةِ اللَّهِ ای انکه نظر عزت بر قدس نبوت و بر طهارت رسالت
میداری یکی درین آلودگان الوان معاصی بنگر و اسرار محبت
ما در ایشان بر سان و الوان عصیان ایشان را باب استغفار بشو
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ تا از شرمساری گناه از در ما نگریزند
بل بقوت دل در حبل امیدواری آویزند تا بدانند که امواج بحار
رحمت الوان معاصی و اقذار مناهی عاصیان را از وجود
ایشان پاک کرده اند و بطهارت مغفرت مریافت نعمت رویت
لقا باشد که اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا سوخته
بدین معنی اشارت کرده است و گفت رباعی
گر نه بکمند عشق در بند شوی :: ور در گلزار خرمن خرسند شوی

بالگیره

پاکیزه شود وجود تو از لوث گناه ، تا قابل اسرار خدا او شوی ،

و آنچه در زبور مهتر داود علیه السلام آمده است یا داود

أَنْذِرِ الصِّدِّيقِينَ فَإِنِّي غَيُورٌ وَبَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ فَإِنِّي غَفُورٌ

بترسان صدیقان را بس بدستیکه من غیورم ودرخت ده گناه کاران را بس بدستیکه من غفورم

آتش در نهاد نومید می زند و فنا الیاس و قنوط از ساحت

در رحمت نا امیدی ناامید وا رسیدن

ناامیدی بر میچیکند تا سر لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ بیدا آید والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب در ولایت نهم

برادر اعز قاضی صدر الدین شرفه الله بالولایة بداند که

دوست

ولایت عام ایمانست هر که ایمان آورد از جمله اولیاء خدای

گشت ولیکن احتمال دارد که با این ولایت ترک امر کند و ارتکاب

نهی کند باز دیگری باشد که امرها بجا آرد و از نهیها دور

باشد و این هم از جمله اولیاء باشد اما اندر جنب این فریق

اول خاص باشد و فریق اول اندر جنب این فریق عام

باشد باز فریق سیوم باشند که خاص خاص باشند که امرها

بجا آرند و از نهیها دور باشند و نیز مرادهای خویش همه در

زیر قدم آرند ننگرند که ما را چه باید بنه بینند که دوست را چه

باید مراد دوست بر مراد خویش مقدم دارند و بر مراد خویش

قدم نهادن شرک دانند از بهر آنکه اصل همه کفرها متابعت

[illegible]

هواست چنانکه قران مجید برین اشارت کرد افرائیت من
اتخذ الهه هواه ایلیس آیدی تو کیے را که گرفته است خدای خود هوای خود را اینجا شرک دانستن ضرورتست تا در غلط
نیفتند بدانکه شرک نزدیک این طایفه بر دو نوع است یکی را
شرک جلی گویند و آن آنست که کسی خدای معبودی دیگر گیرد
و این شرک منافی اصل ایمانست نعوذ بالله منها دویم شرک را
شرک خفی گویند و آن آنست که کسی عند الحاجة غیری را در
بر آمدن حاجت بدل خویش مقصود گیرد و بعضی گفته اند
شرک عارفان دیدن وجود غیر است و بعضی گویند از شرک
خفی است حواله کردن بر هیچ خودی در جمله احوال و میل
کردن باختیار خویش و جنگ زدن بحیله و تدبیر چون ترا
کاری پیش آید و این شرک را شرک خفی گویند منافی کمال توحید
است نه منافی اصل توحید

رباعی.

در قلوه وحدت تو چون افتادم ؛؛ از هیچکسی همی نیاید یادم ؛؛
از آدمی و فرشته در وحدت تو ؛؛ من بنده نظر چو میکنم آزادم ؛؛
الکنون ١١ آنکه متعارفست میان خلق که مهتری را دوستان
باشند و لیکن گروهی خاص و گروهی عام و گروهی محرم و نیمی
را نباید بیش ازین نشاید و گروهی خاص تر باشند که منادمت

رانبایند

راستاینده و گروهی خاص‌تر ازان باشند که سرّ را ستاینده و گروهی
خاص‌تر ازان باشند که میان ایشان اتحاد باشد اندر مُلک و
اندر مِلک هر چه یکی دوست کند آن دیگر کرده باشد و تصرّف هر یکی
از ایشان اندر مِلک آن دیگر همچنان باشد چون اندر مِلک خویش
و این آنگاه درست گردد که تهمت دویی از میان برخیزد و این را
در شریعت مثالست نه بینی که پدر را و فور شفقت است و صحّت
رای است عقد وی بر فرزند جایز است چون فرزند بحال بلوغ
رسد نتواند عقد او را فسخ کردن و ازین معنی گفته اند
بزرگان که مر عامه را امر بود و مر خاص را اذن چون مصطفی
صلّی الله علیه و سلّم که ماذون بود باستحلال مکّه و نیز مران
اذن داده شده بود در طاعت عمومی نکاح
اعرابی را که اندر ماه رمضان افطار کرده بود گفت کُلْهُ
وَاَطْعِمْ عِیَالَكَ بازگفت یُجْزِیْكَ وَلَا یُجْزِیْ اَحَدًا بَعْدَكَ
و این دفع شریعت بود بظاهر ولیکن مر عامه را در حدّ نهی و نهی
نگاه داشت تصحیح شریعت را بظاهر یکان یکان دستوری
داد بخلاف کردن حق شریعت اظهار خصوصیت دوستی خویش
را تا خلق را بنماید که من ازان خواصّم که هر چه ویند مُلک و مِلک
دوست بکنم روا دارد خواجه سنایی علیه الرحمة در مثنویات بدین

بخوران او طعام ده عیال خود را

مثنویات

دریغا جوهرت در سنگ مرده :: بزنگار طبیعت زنگ خورده ::
ازان بر ملک خویشت نیست فرمان :: که دیوت هست در جای سلیمان ::
اگر حاصل کنی انگشتری باز :: بفرمان آیدت دیو و پری باز ::
تو شاهی هم در آخر هم در اول :: ولی در پرده بندازی احول ::
دو می بینی یکی را و دو را صد :: چه یک چه دو چه صد جمله تویی خود

وشکی نیست که همه انبیا اندر نبوت برابرند ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است همچنین همه مومنان اندر حکم ایمان برابرند ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است گروهی را مقام عموم است و گروهی را مقام خصوص و هر که این را منکر شود مشاهده نکرده باشد و این چنانست که مرملوک دنیا را سپاه بسیار باشد و همه بحکم چاکری چاکر باشند و هم مواجب خوار ملک باشند ولیکن یکی را تمام شوربانی باشد و یکی را مقام فراشی و یکی را مقام دربانی و یکی را مقام حاجبی و یکی را مقام خزینه داری و یکی استاد جلادی و یکی را سرهنگی و یکی را وزارت و یکی را مقام ... و باشد که یکی بخصوصیت بمحلی رسد که ملک خاتم ملک بوی سپارد تا امر وی امر ملک بود و نهی وی نهی ملک باشد و تولیت وی تولیت

ملک باشد

ملک باشد و این ظاهرست و بر هیچ عاقلی پوشیده نگردد و مومنان
هم اندر محل ایمان هم برین ترتیب اند و چون برین مراتب باشند
که گفتیم پس هر یکی از ایشان اندر جنس آنک فرود تر از ویست
خاص باشد و اندر جنب آنکه برتر از ویست عام باشد و این محل
و این مرتبه مر اولیا را آنگاه پدید گردد که مختص و مصطفای حق
برگزیده
گردند و بدین مقام آنگاه رسند که ظاهر و باطن مر حق را یکی گردند
خلاف نکنند و نه اندیشند و با نفس صحبت نکنند و اندر نظاره
مخدوم خدمت خویش گم کنند و اگر هر دو کون بر ایشان نهند
بر دوست بدل نیارند و بنظاره دوست چنان مشغول باشند که بغیر
او بروی دوست
دوست نپردازند و بر جاه دوست چنان مشغول باشند که بغیر
دوست امید ندارند و بخوف دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست نترسند و بانس دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست مستوحش گردند و بذکر دوست چنان مشغول باشند که از
غیر دوست ایشان را یاد نیاید و بجمله ظاهر و باطن ایشان از کل
وجوه و بجمیع معانی چنان مستغرق دوست گشته باشند که اندر
ایشان فضلی نمانده باشد غیر دوست را سوخته برین اشارة
یعنی زیاده
کرده است   رباعی

در عشق اگر زوصف مسلوب شوی ؛؛ اندر نظر ز خویش محجوب شوی
وصف عوضت در زمان نیست شود ؛؛ زنهار درو گمان که محجوب شوی

از انکه چون چنین کردد [قایم بغیر] از مراد خویش و از اختیار خویش و از جمیع معانی و صفات خویش فانی کردد و بصفات و مراد دوست قایم کردد هرچه حق اهل بیابد نه از بهر آنکه اندر وی ارادت غیر دوست باشد ولیکن ارادت وی ارادت دوست باشد بلکه دوست اندر وی ارادت خویش بدان ارد هرچه بدید اید ارادت دوست باشد نه ارادت وی بود خلق نپندارند که ان بود که وی خواست و بنزدیک وی آن بود که دوست خواست بدین معنی مختص و مصطفاء حق کردند منکر این را نتوانند شنید و گویند طامات است

مثنویات

کسی کو علم لو بود و لات داند ؛؛ بلاشک این سخن طامات داند
زچشمه تو دیر بینی نیاید ؛؛ که از خفاش حربایی نیاید

الغرض چون بدین مقام رسند که گفته شد [بو قلمون] بشناسند که ما اولیاء خدایم بهر آن مشهور از بهر آنکه اگر شرط ولایت بی مرادیست خود را بی مراد بیند و اگر بی اختیاریست خود را بی اختیار بیند همه مرادها از دوست بیابند و هیچ مراد نکنند چنانکه

فتوی سلطان انبیاست صلی الله علیه وسلم لو اقسم علی الله لابرّه لو دلیل آنست که قسم نکنند و لابرّه دلیل آنست که اگر کنند بیابند مصطفی صلی الله علیه وسلم باز نمود که اولیا هرچه خواهند بیابند ولیکن نخواهند عارفی برین معنی اشارت کرده است رباعی عاشق چو بدو رسید بی باک شود کونین بنزد همتش خاک شود و آنگاه بدو ز عالم محبوبش بی واسطه خطاب لولاک شود و خداوند نگاه داشته باشد او را عن النظر الی نفسه فلا یدخله عجب مر محفوظ ابد باشد از نگریستن بخویشتن تا عجب بوی در نیاید یعنی هر چند بدین مقام رسند نیارند که بخویشتن به بینند زیرا که وی آن مقام خویشتن نادیدن یافته است و چون به بیند سبب نماند یافته که گشته کار افتاده گفته است

مثنویتین

تا ترا با تو بود در ذاتست ٭ لعبه با طاعت . . .
چون ز ذات تو بود تو دوراست ٭ بتکده از تو بیت معموراست

و یکون مسلوبا من الخلق و مر او را از خلق ربوده باشد بمعنی نگریستن بایشان تا در شهرت نیفتد فلایه‌تنون به بس او را اندر فتنه نیفکنند یعنی نظاره خلق نباشد تا بریا

نیفتد که حظ بنده از خلق دو چیز ست یا نکوهش یا ستایش
و هر دو دین را تباه کند و این را سر بیست و آن آنست که هر که
مر کسی را عابد است علامت صحت اندر عبادت غیر معبود
نادیدن است پس هر که عجب آورد اندر عبادت نفس دید نه حق
خدای پرست نبود نفس پرست بود و هر که ریا آورد اندر عبادت
خلق دید نه حق خلق پرست آمد نه حق پرست چون نفس پرستد
بخلق پرستد و طمع جزا از حق کند محال باشد وَیَکُوْنُ مَحْفُوْظًا
عَنْ آفَاتِ الْبَشَرِیَّةِ وَاِنْ کَانَ طَبْعُ الْبَشَرِیَّةِ قَائِمًا مَعَهُ بَاقِیًا
فِیْهِ و نگاه داشته باشد از آفات بشریت هر چند طبع بشریت اندر
وی قایم بود یعنی باز بودن وی از ناشایستها نه از آن باشد
که اندر وی خواست آن چیز نباشد که اگر چنین بود پس نه باز
بودن از ناشایست محمود و مشکور نکرد از بهر آنک اگر چنین
[illegible] وی خواست ناشایست نباشد اصلا یا عاجز بود
یا بی آلت بود آنگاه ممتنع نباشد ممنوع بود و ممنوع
محمود و مشکور نبود و در فعل وی جز ایمنی نباشد و ازین جای
است که آدمیان را بر طاعت ثواب است و بر معصیت عقاب
که هر دو آلت دارند بخلاف فرشتگان که آلت معصیت ندارند

منیر ک

بترک معصیت ونه بکردن طاعت مثاب وماجور نباشند اما
هرچه مرعامهٔ خلق را بطبع خوش آید از حظوظ نفس مر او را نیز
خوش آید ولیکن خوش عام بغایتی باشند که مراد خود را بر مراد
حق مقدم دارند وایشان مراد حق را بر مراد خویش مقدم دارند
فرق اینست ای برادر باید که از درد و حسرت فوت این حدیث
خالی نباشی و نومید نشوی که عدل و فضل صفت اوست عادل
است نظر بر حکم خود دارد و مفضلست نظر بر عجز ما دارد چون
نظر عدل بر حکم خود دارد کار خلق اولین و آخرین بسازد و چون
نظر فضل بر عجز ما گمارد همه کارهای ما ساخته است و همه سیآت ما حسنات
بدل شده و همه عیب ما رنگ هنر گرفته چه جای نومیدیست بیچاره
گفته است **بیت** نومید مشو دلا تو امروز از آنک ؛
فردا نظرش بحکم خود خواهد بود ؛ آن سالک همدم خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله علیه روزی گرد کعبه معظم طواف میکرد بر
زبانش رفت اَللّٰهُمَّ اعْصِمْنِي مِنَ الذُّنُوْبِ خداوندا مرا
از معصیت و گناه نگاه دار ندا شنید آنچ تو می خواهی همه میخواهند
اگر همه را دستار عصمت بر سر نهم در خزانهٔ مغفرت و جوهر
معدن رحمت بر که باشیم اگر آلوده عصیان نبود صواب

فرود باران

عنایت ما گر نشوید اگر گناه کار بنود لطف ما اسرار قبول توبه
با که گوید افتاده، و امیدواری گفته است رباعی

عاصی شکسته گرچه ز ناپاک بود :. از بهر در تو غمناک بود
شو بنده چو فضل نیست الوان ورا ناآلوده بتحقیق به از پاک بود

ای برادر آنک امروز الوان معاصی و اقذار مناهی از تو و از
من با آب سحاب فضل و احسان خویش شسته کرده اند فردا بحضور
انبیا و اولیا و خلق اولین و آخرین کی فضیحت و رسوا
کند سوخته میگوید رباعی

عاشق بکنه گرچه گرفتار بود :. یا شیفته بر باده خمار بود
از هفوه بیار چه دارد باک :. معشوق چو پرده پوش ستار بود

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب در کرامت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که فقها امت را از
اهل سنت و جماعت و اهل معرفت اجماعست که کرامات
اولیا جایز است هرچند اندر حد معجزات رسد و نزدیک
معتزله جایز نیست مگر در چیزی که عموم باشد میان عاصی
و مطیع چنانک اجابت دعا یا در بیابانی تشنه گردد چشمه
آب یابد یا کسی او را آب دهد یا گرسنه گردد میزبانی

نان دهد

نان دهد گویند بنده جون ایمان آورد از محل عداوت
بمحل ولایت آمد اگر ولایت کرامت تقاضا کردی جنانک
شما میگویید بایستی که همه را یکسان بودی از بهر آنک اندر معنی
ولایت همه برابر اند پس باید که در حکم هم برابر باشند جواب
جنین گفته اند که ولایت ایمان محل عمومست اندر وی عاصی
و مطیع و نبی و غیر نبی در وی یکسانست امّا ولایت خاص
دیگرست جون ولایت خاص بود کرامت نیز خاص بود جنانک
سلطانرا سپاه باشد همه در جاکری و سپاهی برابراند و زیر
را و حاجب را هزار کرامت باشد که دربان و فراش را نباشد
و اگر گویید جون حق تعالی خواهد که پیغامبری را پیغامبری
ظاهر کند بمعجزه کند جون مثل آن بر غیر پیغامبر روا باشد
شبهه افتد پس این پیغامبری بجه ظاهر کند پس ازینجا لازم
آید که پیغامبر از نا پیغامبر شناخته نشود جواب جنین گفته
اند که ولی صادق همان میگوید که نبی میگوید و همان جیز
میخواند که نبی میخواند و با این بهم مقرّست که من این کر
یافتم بتصدیق وی یافتم و پیغامبر نه ام پس بدید آمدن
کرامت بر ولی تایید باشد مر نبی را و بیدا گشتن راستی

دعوی وی و بدین هیچ شبهت نیفتد و اصل این آنست که دو
مدعی که اندر دعوی متضاد باشند دلیل یکی دیگری را دلیل
نگردد اما اگر دو مدعی یک معنی را دعوی کنند و یکدیگر مصدق
باشند و دلیل یکی اقامت میشود که آن دیگری را دلیل باشد
چون اقامت بینت مر یکی را از ورثه حجت باشد مر همه وارثان
را از بهر اتفاق ایشان اندر عصبیت و استحقاق و اگر گوید
چون ولی را کرامت بود ناقض عادت که بحد معجزه
رسد پس وی دعوی نبوت کند این محال است زیرا که شرط
ولایت صدق قولست و دعوی بخلاف معنی کذب باشد و کاذب
ولی نبود و اگر گوید که چون گفتی که معجزه ناقض عادت
و دلالت صدق پیغامبر است پس چون جنس آنست بر غیر
پیغامبر روا داری این معنا دلیل حجت نماند گوییم این
برخلاف آنست که ترا صورت بسته است از آنک معجزه
عادات خلق را ناقض است چون کرامت ولی عین
معجزه بود همان برهان نماید که معجزه نبی نمود از آنچه
کرامت امت معجزه پیغامبر است که شریعت وی باقی است
باید که حجت وی نیز باقی باشد پس اولیا گواه اند بر صدق

رسالت رسول تا قیامت و اگر گویی فرق چیست میان معجزه
و کرامت بدانک در معجزه اظهار شرط است و در کرامت کتمان
شرط است و دیگر انک انبیا آمدند کراین معجزاتست و بیش
از آمدن خبر دهند از معجزات اما اولیا از رفتن کرامات
بی خبر باشند و بیش از آمدن کرامات خبر ندهند و این بدان
اصل است که ولی را محل ولایت ثابت نگردد تا خویشتن را
چنین داند او را دعوی کرامت کی بود و چون دعوی نباشد
بآمدن و رفتن کرامت خبر چه دارد و گفته اند هر کرا از حق
جز حق چیزی باید او را مقام ولایت نیست چون دعوی کرامت
کند از دوست غیر دوست خواست بس این نفی ولایت باشد نه
ثبوت ولایت چون این مقدار بدانستی اکنون بدانک اگر
کذابی دعوی پیغامبری کند روا نباشد که خداوند او را معجزه
دهد چنانک صادق را زیرا که نبی صادق است و محق و ایمان
آوردن بوی واجب و متنبی کاذب است و مبطل و ایمان آوردن
بوی روا نه بس چاره نیست که محق باید که از مبطل جدا بود
و آن بمعجزه باشد بس اگر آن معجزه هر دو را باشد
فرق نماند میان محق و میان مبطل و بدلیل نیاید هر خلق را

بیان: اشار بهما لمع عدم العصمة التی لا بد للاولیاء فلا یخشی علیهم الغفلة
بهما الا انکم معصومون والانبیاء لا یخشی علیهم
ان یعرف الولی ... انها ... من الله ...
والکرامات والنعم تجوز ان یعلم ...
زیادة النکرم

که مارا بکه ایمان باید آوردن ومشابهتی افتد میان صادق
وکاذب که هرگز بر نخیزد اما اتفاق کرده اند مشایخ این طایفه
وجمله اهل سنت وجماعت بدانک روا باشد که فعلی ناقض
عادت مانند معجزهٔ انبیا وکرامت اولیا پدید آید بر دست
کافری وکس را اندر کذب وی شک نیفتد واین چنان بود
که فرعون چهارصد سال عمر یافت که ویرا اندران میان هیچ
بیماری نبود وآب از پس وی ببالا بر شد وچون او بایستاد
آب بایستاد وچون او برفت آب برفت وهیچ عاقل را اینجا
شبهه نیفتد در آنک او دعوی خدایی کرد زیرا که همه عقلا
مقر اند که خداوند جسم وجوهر وخورنده وجنبنده ورونده
وآینده وگوشت وپوست نیست واگر چنین افعال ناقض بر
وی بسیار پدید آمدی هیچ عاقل را بر کذب دعوی وی
شک نبودی وشبهه نیفتادی زیرا که اگر یک چیز از خلاف
عادت که بر وی پدید آمد کسی را شبهت خواهد افکند هزار
چیز ظاهر که بر وی پدید است شاهد است بر کذابی وی
مر آن شبهه را دفع کند ومانند این مارا حضرت رسالت صلی
الله علیه وآله وسلم کثیر همه صادقانست خبر داده است که اندر

آخر زمان دجّال خواهد آمد و دعوی خدائی خواهد کرد
و دو کوه با وی بیاید یکی بر راست وی یکی بر چپ وی میرود این کوه
که بر راست بود جایگاه نعیم بود و آنکه بر چپ وی بود جایگاه
عذاب بود گوید این بهشت است و این دوزخ هر که بمن ایمان
آرد او را اندرین بهشت اندازم و هر که بمن ایمان نیارد او را
اندرین دوزخ اندازم و حق تعالی بدست وی یکی را بمیراند
و یکی را بزیاند آن همه که یاد کردیم مانند معجزه و کرامات
خدای تعالی همه مر دشمن را بدهد از بهر آنکه اینجا شبهه نشوند
که هر که هست داند که هر که بر خر نشیند خدای نبود و خورنده
و چینده خدای نبود پس این استدراج باشد و مکر معنی
استدراج آن بود که ایشان هرچند بی حرمتی کنند ایشان را
باسانی و بمراد گذارد تا در بی حرمتی و تمادی خویش هلاک
شوند چنانکه با فرعون کرد اگر چه او را آب روان نکردی از دعوی
خدائی بازگشتی و معنی مکر آن باشد که نجات نماید و هلاک
آرد و عز نماید و ذل آرد هدی نماید و ضلال آرد با اعدا
صفت این باشد یعنی هر گاه که دشمن را چیزی از این معنی
بدهند همه استدراج و مکر باشد پس این همه گونه آمد انبیا را

معجزات باشد واولیارا کرامت باشد واعدارا مکر واستدراج
باشد ودر بعضی نسخه آورده است که نقض عادت از عالم غیب
که بردست انبیا رود آنرا معجزه گویند وآنچ بردست اولیا رود
آنرا کرامات گویند وانچ بردست مجانین وصبیان وعام خلق
رود آنرا عون گویند وآنچ بردست کافر برود آنرا استدراج مکر
گویند ومُستَدرَج وممکور بداخ یابد بنازد وبروی اعتماد
کند وخودرا مستحق آن داند وبر دیگران تطاول نماید باز
مُکرَم از کرامت بگریزد وبترسد وبفریاد آید وتن خویش را
خوار گیرد تا بزرگان گفته اند بیشتر قطیعت درین راه اندر
بریدگی از راه
کرامات پدید آید از بهر آنکه هر بنده را بهمان مقدار که با غیر حق
سکون افتد از حق قطیعت وبعد پدید آید مثال این آنست
که مادر چون خواهد که فرزند را از کنار خود دور کند یا از در بیرون
فرستد پاره حلوا بدست وی نهد چون کودک زیرک باشد حلوا
بیندازد وبگرد مادر آویزد واگر نادان بود حلوا بگیرد وشادی
بکند وبدر رود یا در آب اندر افتد یا زیر پای ستور آید حلوا بیند
فراق مادر نه بیند پس چون حلوا گیرد مادر برهاند وچون مادر
دامن مادر گیرد حلوا حلوا خود او را بود وگروهی از بزرگان

جنبنی گوی

چنین گفته اند که کرامات زنگست و آرایش است و پرورش است همچو
اشتری را که بپرورند و بیارایند و گرد شهر بگردانند خلق از نظاره
عز او ببیند و ذبح بزبر کارد پشیمان بود تا خلق اخواهند
بریدن با وی این فعل نکنند تا یکی از مشایخ چنین گفته است رحمة
الله که بت اندر عالم بسیار است یکی از بتان کرامات تا کافر آنرا
با بت تعلق بود اعدا باشند چون از بت روی گردانند و تبرا
اولیا کردند همچنین بت عارف کرامات است اگر با کرامت سکون
گیرد محجوب گردد و اگر کرامت اعراض نماید و تبرا کند مقرب و مکشوف
بود رباعی هرگز نبود ای بت بگزیده من ؛ مهرت ز دل و خیالت از
دیده من ؛ گر از سر رگ من بجوئی یابی ؛ آن ذوق در استخوان بوسیده من ؛
و این سر آنست که در مکتوبی تحریر افتاده است که صحت ولایت
متعلق باعراض از غیر دوست است و ترک ما دون الحبیب ترک
واخذ هر دو ضد اند چون بکرامت اقبال کرد و کرامت ... و بر
کرامت اعتماد کرد از دوست اعراض کرد و بغیر دوست اقبال نمود
وَلَا بَقَاءَ لِلْوِلَايَةِ مَعَ الْإِعْرَاضِ عَنِ الْمَحْبُوبِ وَالْإِقْبَالِ إِلَى غَيْرِ
الْحَبِيبِ نقلست وقتی سلطان العارفین خواجه بایزید
بسطامی را رحمة الله علیه در سفری آن بیش آمد که بکشتی بایست

یعنی در ملک بالا عادت اینست که
شتری لاغر بپرورند و دانه بسیار می
خورانند و فربه میکنند بعده وقت
بسمل کردن تمامی شهر میگردانند برای
تفاخر را بعده بسمل میکنند همچنین
حق سبحانه و تعالی کافرانرا استدراج
میکند اول آنچه او را خوش آید
میدهد بعده او را بعذاب میکند

کذشت و کشتی حاضر نبود در خاطرش امد که چکونه کذرم در حال
بدید که میان آب راه پدید امد فریاد بر اورد و کفت المکر المکر
و باز کشت و کفت بیت من بکرد قیامت نخورم بر یاد دوست
جوی شیر انوار نما کو تشنه کوثر بود ،، و دیکری بدین معنی اشارت کرده است
رباعی حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ، یا با کس دیکر آشنا خواهد شد
از مهر تو بکسلد کرا دارد دوست ، و از کوی تو بکذرد کجا خواهد شد
ای برادر آخر شنیده که إنَّ الحُبَّ اوّلُهُ حَیوةٌ وَآخِرُهُ مَماتٌ
وَاَوَّلُهُ خَتَلٌ وَآخِرُهُ قَتَلٌ اوّل محبت حیاتست و آخرش
مماتست و اوّل محبت مکرست و آخرش قتل و اوّلش کرامةٌ و آخرهُ
غرامةٌ اوّلش کرامتست و آخرش غرامت ازینجاست که کفته
اند که بلا در محبت درجی باید چنانکه نمک در دیک بر اینست
که کفت بیت اسایش است رنج کشیدن ببوی آنکه
روزی بلا چو بر در بیمار بکذرد ، این دانی چیست هر آن صاحب
جمالی که بر عاشق خود ناز نکند داد جمال خود نداده باشد بحق
حق که داد جمال حضرت پاک او آنست که اکر فردا خطاب آید که
در ما نکر تو کوئی دریغ باشد چنان جمال را از نظر چو منی کسی
کفته است بیت نجما حدیث وصلش نهار تا نکوئی ،

کان در زبان نیاید و اندر دهان نگنجد ای برادر آن روز که بساط
محبت گسترانیدند همه مرادها را آتش در زدند اینک آن سالک
اول آدم صفی صلوات الله علیه سیصد سال خون جگر بر رخسار
بارانیده و اینک نوح برگزیده به تیر انه لیس من اهلک جگر
او زدند و اینک خلیل را حلهٔ خلت پوشانیده پس آنگاه نمرود
طاغی را بروی گماشته و در منجنیق بلا نهاده و اینک یعقوب را
هشتاد سال در بیت الاحزان سوخته و اینک مهتر یوسف را
بر سر چهارسوی بازار مصر در صف بندگان من یزید بنداه کرده و
بچند درم ناسره فروخته و اینک زکریا را پاره دو پاره کرده بر
اذیت که سوخته گفته است

قطعه

این همه میکنند و لیک از بیم ؛ مرد را زهره نی که آه کند
زانکه روی جمال آینه است ؛ آه آینه را تباه کند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب یازدهم در احوال صدیقان
ونماز برای قضاء حاجات و کفایت مهمی برادر اعز شمس الدین
بداند که احوال الصدیقان بحر طهارتست اما گفته اند حدث
جواب سوال وآن آنست که چون صدیقان بحر طهارت اند نام ایشان نتوان ستد
عن البحر ولا حرج مرکبان نیک ارواح ایشان مورد ذخایر
الطافست و دلهاء ایشان معادن اسرار صمدیت است ایشان نزا

قیامت نقد است ووعد و وعید در حق ایشان ظاهرست انچ
عذاب
وعید دیگران است ایشانرا امن است دنیا و آخرت در فرمان
ایشان کنند اما ایشانرا نه بدنیا کذارند ونه باخرت شبی خواجه
جنید رحمة الله برخاست تا بمسجد شونیزیه رود و مشغول
شود که در بغداد ان جای اولیاست جون بیش در مسجد
رسید شخصی با هول و منکر دید ایستاده کفت کیستی که در
دل من ترا انکارست کفت من ابلیسم که ترا آرزوی دیدن من
است کفت آری از تو سوالی دارم کفت بکوی کفت ترا با دوستان
حق دست بود کفت نه کفت جرا کفت اکر خواهم که بدنیا کیرم
در آخرت کریزند واکر خواهم که باخرت کیرم در حضرت خداوند
خویش کریزند ومرا آنجا راه نه عزیزی اشارت کرده است رباعی

هر کرا این عشق بازی در ازل آموختند … تا ابد در جان او شمعی ز عشق افروختند
وآن دلی را کز برای وصل او برداختند … هیج بازش از دو عالم دیکران بر دوختند

بس کفت ای ملعون ترا بر سر ایشان اطلاعی باشد کفت نه مکر یک وقت
وآن آنست که جون در سماع ایشانرا وجدی بود من دانم که ایشانرا
جه بدید آمد این کفت وغایب شد خواجه جنید رحمة الله متفکر
وملتفت در مسجد در آمد از کوشه مسجد آواز بر آمد که ای فرزند

نکر نا بنور

نکرتا بقول این دشمن فریفته نشوی که اولیاء خداوند عزیز
تر ازانند که جبرئیل و میکائیل نو نماید بدین دشمن کی بنماید
خواجه جنید بدید آن پیرش بود خواجه سری سقطی رحمة الله
علیه وقتش خوش گشت و خواجه اویس قرنی را رحمة الله علیه
در عالم بیرت ستوربانان بپوشیدند تا جز مصطفی کس او را نه
شناخت و روز قیامت او را حشر کنند هفت هزار ملک را بصورت
او در ظهور آرند تا کس را بدو راه نبود هر کجا که دران اقطار
و جوانب مملکت دینی بود پدر درد مددات درد از سینه پاک
مصطفی صلی الله علیه و سلم و چون درد دل اویس قرنی در قرن
بمدد محتاج گشتی مصطفی علیه السلام بدین عبارت مددی فرستاد
که إِنِّي لَأَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ جَانِبِ الْيَمَنِ و سر این لفظ
برقی است از عین توحید و این سر نه کسی بزبان عبارت کشف
تواند کرد و نه بسمع غفلت کسی تواند شنید اینجا عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ گویند و بگذرند فردا یک منت از منتهای خداوند
بر صدیقان خوش که نزاع القبایل الله این خواهد بود که الخمل
اخمل ذکرکم نه من شما را بی نام کرده بودم و از
کوی شما شما را در ربوده بودم تا عسس نام و ننگ شما را

دامن نگرفت چنانکه شنوریده، بدین معنی اشارت کرده
است رباعی در تنکدهٔ بین که بت بستان چکنند، با تنک دهانت
تنکدستان چکنند، من مست توام مرا نکو باید داشت،
ورنی دانی بتا که مستان چکنند، شیخ ابراهیم شیبی رحمة
الله علیه در عهد خویش مقتدا بود صدیقان را همه دعاء او این
بود که اَللّٰهُمَّ کَمَا اَنْسَیْتَنِیْ عَلَی النَّاسِ فَاَنْسِهِمْ عَلَیَّ
خداوندا چنانکه مرا بردل خلق فراموش گردانیده، ایشانرا نیز
بردل من فراموش گردان تا کسی نه مارا شناسد و نه ما کسی را از
اینجا ارباب بصیرت گویند اگر خلق انصاف بدهند شناخت
مر یکدیگر را وبال است مگر که میان هر دو تنی که یکدیگر را می
شناسند و با یکدیگر دوستی برای خدای دارند چنانکه قران قدیم
خبر کرده است اَلْاَخِلَّاءُ یَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
اِلَّا الْمُتَّقِیْنَ، ابو الحسن نوری را رحمة الله هو الصوفیة
گفتندی هر وقتی که سخن گفتی نوری از دهان وی بیرون آمدی
و بر آسمان تافتی برای آن او را نوری گفتندی وقتی یکسال
از مجاهدت برون نیامد و با کسی سخن نکرد بعد از یکسال
مناجات کرد و گفت اَللّٰهُمَّ اَسْتُرْنِیْ فِیْ عِبَادِکَ وَبِلَادِکَ

الٰهی خداوند

ای خداوند مرا درمیان خلق و شهرهاء خویش پوشیده دار
که طاقت آن ندارم که انگشت نماء خلق گردم یا کسی بر من
راه یابد یکی از اهل آن درد گفته است رباعی

عشق آمد جان من فرا جانان داد ** معشوق ز جان خویش ما را جان داد
زین گونه بیانها که او پنهان داد ** یک ذره بصد هزار جان نتوان داد

این خطاب بدان آمد که اَلْحَقُّ لَایَسْتُرُهُ شَیْءٌ یا نور حق
تو بر خلق خرید فلک حقیقة کشته پوشش نپذیری گفته
صدیقانست اَلْخُمُولُ رَاحَةٌ وَّاحِدٌ وَلَا یَرْضَاهَا وَالشُّهْرَةُ
آفَةٌ وَکُلٌّ یَتَمَنَّیهَا کم نامی راحت دل است و هیچ یکی بدان
خوش نه و شهرت آفتست و همه خلق در آرزوی آن ای برادر
نامی که بمرگ بر خواهد خاست آن نه نام است وصیت اهل سعادت
است هر قبولی که کسی را امروز بدید آید در میان خلق هر بان
هفت آسمان منشور سعادت او نخوانند و بروی خطبه
محبت نکنند جاهی که در این خیز د جاه آن جاه است که فردا
قیامت ظاهر شود چنانکه مصطفی صلی الله علیه وسلم از خواجه
اویس قرنی خبر داد در میان صدیقان صحابه که روز قیامت
خطاب اهل سعادت آن باشد که شما بدار السلام روید و

و اویس قرنی را بگویند که آفتاب قیامت امروز خشمگین
می تابد بسایهٔ عرش آی و زبان صدق را بشفاعت مجرمان
امت برگشای که حکم ما اینست که بعدد موی گوسپندان قبیله
ربیع و مضر امروز از مجرمان امت محمد در موکب تو بفردوس
رسانیم اویس تا درین عالم بود خویشتن را از خلق چنان نگاه
داشت که هیچ کس دران قبیله که وی بود خوارتر از وی نبود
وهرکجا در قبیله سنگی زیادت آمده بود در روی انداختندی و همه
بازی واستخفاف بکردندی و مصطفی علیه السلام در صدر نبوت
خویش لوح دولت او چنین میخواند اِنّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ
مِنْ جَانِبِ الْیَمَنِ سر اینست که سوخته گفته است رباعی
ای عاشق اگر بگوی ما کام زنی ؛ در دم باید که ننگ با نام زنی
سرمستی و روشنی بدست تو دهند ؛ گر بر آتش چون شمع بر کام زنی
چون هرم بن حیان رضی الله عنه خواجه اویس را بدید گفت
یا اویس حَدِّثْنِی عَنْ رسول صلی الله علیه السلام روایت کنی
تا از تو یاد گیرم گفت من برگ آن ندارم که مردمان بر من گرد آیند
و مرا محدثی یا قاضی و مفتی سازند مهم تر ازین شغلی دارم مرا
معذور دار اینچنین قصه که سر از سینهٔ ما برکرده است زور محدثی

بر کجا دارم

کجا دارم مهري لِذا لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰه دامن ما گرفته است مارا جیزي
دیگر نمي گذارد وحسرت تلافي در نخوت خواجگي ما آتش قهر در زده
است صفوت توحید مارا از هر دو جهان بیگانه کرده است واسرار
صمدیت اندوه ابد بودن ما وقف کرده است وصحبت افلاس مارا
آمن بر ما زده است ومصیبت نایافت روي امید مارا سیاه کرده
است وتحریف مصطفي ما را بنعت ذي طمرین مقید کرده
است وسر این لفظ که اِنِّي لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ جَانِبِ
اَلْیَمَنِ مارا در ماتم ابد نشانده است سوخته گوید رباعي
سوز دل خسته از وصالت ننشست ٭ واین تشنگي از آب ذلالت ننشست
تا چند که وجود ما ز هستي برخاست ٭ وازجان هوس عشق جمالت ننشست
گفته عارفانست که حقا ثم حقا هیچ آوازي نزدیک خداوند تعالی
محبوب تر از آواز نوحه کردن بر خویشتن نیست بس امروز شاید که
صدیقان این را به خداوندان دین نوحه گري از خواجه اویس
قرني بیاموزند اي برادر هر که او را در هر لحظتي بر خویشتن
ماتم ونوحه گري نیست بطالیست بر از غفلت بقیامت حرد ادبیت
بر از حسرت این جه طمعها فاسدست این که امروز هر کسي را
افتاده است جاه وحشمت مي باید ونفاذ امر ونهي مي باید وعز

وناز دنیا می باید وعزت وتماشای علی الدوام می باید وبا این همه
آشنایی با حضرت خداوند می باید هذا محال رباعی

جان باز که وصل او بدستان ندهند ؛ شیر از قدح شرع بمستان ندهند
آنجا که بهم مجیهمه مردان نوشند ؛ یکجرعه ازان بخودپرستان ندهند

ای برادر تا توانی عمر در خدمت کفشی صرف کنی و در سایه دولت
خداوندی پناه ساز ویاری در دین بدست آر که یار دین
سخت عزیز است وبقطع بدان که راه دین بی یار نتوان رفت
واگر گوئی حکم مرا یار در دین میسر نمی شود باری قباء عشق
این نفس کافر از پشت باز کن وبا وی در بی دینی یار مشو عمرت
بباد داد ودینت غارت کرد وبا قیامت بیگانه کرد وبا دنیا آشنا
کرد و مارا از قاعده دولت برآورد و سرای دینیت خراب کرد
و تو هر روز بروی عاشق تری و هر ساعتی او را محب تری
بحقیقت بدانک نفس عدو دین خداست اگر ابلیس تمیز کیر تا باز
رهی و وماه دین خویش بینی وباخلق جلوه کنی نه قدسیان از
تو غیرت برند سوخته گفته است رباعی

از عشق مهی چو بر لب آمد جانم ؛ گفتم نکنی بوصل خود درمانم
گفتا اگرت وصال ما می باید ؛ در خوبی همان تو تا همه من مانم

در قضاء حاجات وکفایت مهمات این چهار رکعت نماز بگزارد هر وقت که خواهد اما در شب آدینه بهتر در رکعت اول فاتحه یکبار وصد بار آیت لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَکَ اِنِّیْ کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِیْنَ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ وَنَجَّیْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَکَذٰلِکَ نُنْجِی الْمُؤْمِنِیْنَ ۝ ودر رکعت دویم فاتحه یکبار وصد بار اَنِّیْ مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ ودر رکعت سیوم فاتحه یکبار وصد بار آیت وَاُفَوِّضُ اَمْرِیْ اِلَی اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِیْرٌ بِالْعِبَادِ ۝ ودر رکعت چهارم فاتحه یکبار وصد بار نِعْمَ الْمَوْلٰی وَنِعْمَ النَّصِیْرُ ۝ چون سلام دهد صد بار گوید رَبِّ اِنِّیْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ ۝ این نماز را عزیز دارد در جمله مهمات وحاجات خویش بکار بندد ودرین نماز فتوح بسیار است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب دوازدهم در انوار

برادر شمس الدین نور الله قلبه بنور معرفته بداند که چون آئینه دل صاف شود و زنگار طبیعت وظلمت صفات بشریت از وی محو گردد قابل انوار غیبی شود در بدایت حال آن انوار بیشتر بر مثال بروق لوامع ولوایح پدید آید چندانکه صفا زیادت میشود آن انوار بقوت تر و زیادت تر میگردد بعد از آن بروق بر مثال چراغ

وشمع وشعله ومشعله وآتش افروخته شود آنگاه نورهاء
علوی بدید آید ابتدا بصورت ستاد گان خورد و بزرگ آنگاه
بر مثال ماه دیده شود بعد از آن بر مثال خرشید بیدا گردد بس
بدانک هر نوری که بر صفت وصورت برق ولوامع ولوایح دیده
شود بیشتر از برکت وضو ونماز باشد وقتی مریدی ازان شیخ
ابو سعید ابو الخیر قدس الله روحه وضو ساخته بود در
خلوت خانه رفت نوری دید نعره زد که خدا را دیدم شیخ
ازان حال واقف گشت گفت ای کارنادیده آن نور وضوست تو
ازنجا وآن حضرت ازکجا اینک اگر سایهٔ دولت آن پیر نبودی
بیچاره هلاک شدی اما آنچ در صورت چراغ و مشعله وشمع و مانند
آن دیده شود آن نوری باشد از ولایت شیخ یا از حضرت نبی
صلی الله علیه وسلم وآن چراغ وشمع دل بود که بدان مقدار
منور شده است واگر بصورت قندیل وتشتکهات بیند هم ازین
معنی باشد که گفته شد واما آنچ در صورت علویات بیند
چون ستاره وماهتاب وآفتاب آن انوار روحانیه بود که بر آسمان
دل بقدر صفا ظاهر می گردد چون آینهٔ دل بقدر ستاره صافی
شود نور روح بقدر ستاره بدید آید وچون ماه بیند اگر ماه

الخیر

تمام

تمام بود بدانک دل تمام صافی شده است واگر نقصان دارد
بقدر نقصان کدورت باقی است وچون آیینهٔ دل در صفا
بکمال رسد وقابل نور روح گردد در مشاهدهٔ خرشید بیند چنانچ صفا
زیادت شود خرشید درفشان تر تا وقت بود که در روشنی هزار بار از
خرشید تابان تر بود واگر ماه وخرشید صد وبیکبار بیند ماه دل
بود که از عکس نور روح منور شده است وخرشید روح
باشد که دیده شود اما هنوز از پس حجاب طالع میشود تا
خیال او وایر صورت خرشیدی بیند والا نور روح بی شکل
وبی صورت است وگاه بود که پرتو انوار صفات خداوند عز
وجل برقضیه مَنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ ذِرَاعًا
ابتدا الکند واز این حجاب روحانی ودی عکس بر آیینهٔ دل
اندازد وبقدر صفاء آن بنماید اگر کسی گوید چگونه توان
دانستن که پرتو انوار صفات خداوندست جواب چنین گفته اند
یانچ از انوار صفات حق مشاهدهٔ دل شود همان نور معرف
او گردد وتعریف خود هم خود کند ذوقی بجان پدید آید
که بدان ذوق بداند که آنچ می بینم از حضرت خداوند تعالی
نه از اغیار واین معنی ذوقی است در عبارت دشوار آید

وگفته اند انوار صفات جمال مشرق است نه محرق وانوار
صفات جلال محرقست نه مشرق وعقل وفهم اینجا نگذارد
وکرد نتواند گشتن وکاد بود صفاء دل بکمال رسد از سَنُرِيهِمْ
آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ بدید اید اگر درخود نگرد
همه حق بیند واگر درموجودات نگرد همه حق بیند چنانکه
ان بزرگ گفت مَا نَظَرْتُ فِي شَيْءٍ إِلَّا وَرَأَيْتُ اللهَ
فِيهِ نظر نکردم در چیزی مگر دیدم انکه خداوند را در وچون
نورحق تعالی عکس بر نور روح اندازد مشاهده با ذوق
شهود امیخته بود وچون نورحق تعالی بی حجاب روحی
ودلی در شهود اید بی رنگی وبی کیفیتی وبی حدی
وبی مثلی وبی ضدی اشکارا گردد تمکن تمکن از ارام
اوشود اینجا نه طلوع ماند نه غروب نه یمین نه یسار نه
فوق نه تحت نه مکان نه زمان نه قرب نه بعد نه شب
نه روز اینجا نه عرش است نه فرش نه دنیا نه اخرت قلم را
اینجا سر بشکست زبان را حرکت نماند عقل در جاه عدم فرود
رفت وفهم وعلم در بادیه حیرت گم شدند واکنون تو درین
حیرت می گداز که در مقام بعد باشی در حسرت نایافت بهتر ازانکه

از مقام

در مقام قرب باشی در عجب یافت که آن عجب مقدمهٔ زوالست
و این حرمت وسیلت عطا و نوال حاصل الامر اینست که راه از
خود پاک می باید کرد و جامهٔ بشریت چاک می باید کرد و خاک در
دیدهٔ جناک می باید کرد که درین راه خویشتن نمایان در حکم مخنثانند
در عهد آدم علیه السلام یک کس بود که خود را نمود هرچند که معلم
فرشتگان بود و مقدم ایشان چون خود را پیدا کرد ویرا مخنث
و مونث کردانیدند و خانهٔ آرایی دنیا بدو سپردند تا در دیدهٔ دون
همتان شسته می آراید مهجوری راند بر ابلیس و تمام راند و لطفی کرد
با این یک مشت خاک و تمام کرد یکی را تا بجادار کرد و یکی را تاجدار
کرد چنان ابلیس را ردی کرد که هرگز قبول نکند آدم را قبول
کرد که هرگز رد نکند دانی چیست هرجا که صاحب جمالی بود
در مقابله وی سیاه رویی بود هر آن کوشکی که در مقابلهٔ وی مزبله
نبود ناقص باشد همچنین هر کجا دلی بنور طهارت بنا کاشتند در مقابله
وی مزبلهٔ نفس خبیث بداشت چون لباس طهارت در دل بپوشند
آن نقطهٔ ظلومیت و جهولیت بروی عرض کنند تا خویشتن را
فراموش نکرده اند دانی که کیست طاوس چون آن پر بهار خویش
بگستراند بهر پری شادی دیگری پیدا آید راست چون بپای خود نگرد

ازدست بیفتد والسلام ه بسم الله الرحمن الرحیم ه

مکتوب در کشف سید حکیم برادر شمس الدین اعزه

اللهم بمکاشفات اسرار ره بدانکه حقیقت کشف از حجاب بیرون
آمدن است صاحب کشف ادراک چیزی کند که پیش از آن ادراک نکرده باشد
چنانکه فرمود فکشفنا عنک غطاءک یعنی از نظر
تو پوشیده بود برداشتیم تا مکشوف نظر تو گشت آنچه پیش ازین نمی‌دیدی
وحجاب عبارت از موانع است که دیده بنده از جمال حضرت عزت
بدان محجوب وممنوع است وآن جملگی عالمها مخلوق است چون
دنیا وآخرت که بروایتی هژده هزار عالم گویند وبروایتی هشتاد
هزار عالم گویند واین هشتاد هزار عالم در نهاد آدمی موجود است
وبحسب هر عالمی آدمی را دیده ایست که آن عالمها بدان دیده مطالعه
تواند کرد در حال کشف وآن هشتاد هزار در دو عالم مندرجست و
از آن عبارت نور وظلمت کرد یعنی ملک وملکوت ونیز غیب وشهادت
گویند وجسمانی وروحانی نیز گویند ودنیا وآخرت گویند جمله یکی است
اما عبارت مختلف است پس چون سالک صادق بجذبه ارادت
از اسفل السافلین طبیعت روی باعلی علیین شریعت نهد و
بقدم صدق جاده طریقت بر قانون شرع در پناه بدرقه پیر

سپردن کیرد و از هر حجاب که کذر کند از ان هشتاد هزار حجاب او را
دیده بمناسبت آن مقام کشاده شود و احوال آن مقام منظور نظر
او کردد اول دیده عقل او کشاده کردد بقدر رفع حجاب معانی معقول
نمودن کیرد و باسرار معقولات مکاشف شود و این را کشف
نظری کویند بدین اعتمادی زیادت نباشد تا آنچ در نظر می آید در
تمام نباید اعتماد را نشاید مصراع نی هرچه تو بینی بتو بخشند
ای دل بیشتر حکماء فلاسفه درین مقام بماندند و این را وصول
مقصد حقیقی شناختند و چون رونده صادق از کشف معقولات
کذر کرد کشف دلی بدید آید و آنرا کشف شهودی کویند انوار
مختلف کشف افتد بعد ازان مکاشفات سری بدید آید آنرا کشف
الهامی کویند اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیزی ظاهر شود

اینست معنی آنک کفت رباعی

ای کرد غمت غارت هوش دل ما، درد تو زده خانه فروش دل ما،
سری که مقدسان ازان بی خبرند، عشق تو فرو کفته بکوش دل ما،

بعد ازان مکاشفات روحی بدید آید که آنرا کشف روحانی کویند
درین مقام بهشت و دوزخ و دیدن ملایکه و کفتن سخن با ایشان
و شنیدن بدید آید و چون روح بکلی صفا کیرد و از کدورت جسمانی

بکلی پاک شود کشف عالم نامتناهی پدید آید دایرهٔ ازل و ابد
نصب دیده وی گردد اینجا حجاب زمان ومکان برخیزد تا آنچه در
زمان ماضی رفته است درحال ادراک کنند یا کسی باشد که ابتداء
آفرینش موجودات ومراتب آن در نظر او آید وهمچنین آنچه در
زمان مستقبل خواهد بود آنرا ادراک کند چنانکه حارثه رضی الله عنه
گفت اِنّی اَنْظُرُ اِلی اَهْلِ الْجَنَّةِ یَتَزَاوَرُوْنَ وَاِلی اَهْلِ النَّارِ
یَتَعَاوَوْنَ پس چون حجاب مکان وزمان دنیاوی برخیزد زمان
ومکان آخرتی کشف شود هم درین مقام باشد که حجاب جهات برخیزد
از پس همچنان بیند که از پیش بیند که پیغامبر صلی الله علیه وسلم
گفته است من چنانک از پیش می بینم همچنان از پس می بینم وآنچ
خلق کشف وکرامت گویند درین مقام باشد از اشارات بر خاطر
واطلاع بر کارها از دور ورفتن برآب وآتش وهوا وطی زمین
وغیر آن اما ازین جنس کرامات را اعتباری نیست زیراکه اینچنین
چیزها اهل دین وغیر اهل دین را چون بمجاهده روح خود را
صاف گرداند پدید آید پیغامبر علیه السلام از ابن صیاد پرسید
ما تَرَی قالَ اَرَی الْعَرْشَ عَلَی الْمَاءِ فَقَالَ النَّبِی عَلَیهِ السَّلامُ
ذاکَ عَرْشُ اِبْلِیْسَ چه می بینی گفت عرش را می بینم برآب پس

التعاوی
بانگ کردن

پیغامبر

بیغامبر علیه السلام گفت آن عرش ابلیس است وازین جنس دجال
را نیز خواهد بود تا در حدیث آمده است مرد را بکشد و باز زنده کند
اما آنچ آنرا بحقیقت گمراهست توان گفت آنست که آن جز اهل دین — کویند
را نبوده است که بعد از کشف روحی در مکاشفات خفی پدید آید زیرا که
روح کافر و مسلمان راهست اما خفی جز خاصان حضرت را نیست که
آن روح حضرتی است چنانک فرمود کَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ
وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ و در حق بیغامبر صلی الله علیه وسلم فرمود
كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا — الا
یعنی روح نورانی حضرتی ببعضی بندکان دهیم بجز از بندکان
دیکر تا بواسطه آن راه یابند بعالم صفات خداوندی جل جلاله
اشارت برین است که گفت مثل رستم را هم رخش رستم کشد بس
گفته اند که خفی واسطه دو عالم است یکی صفات خداوندی دوم
عالم روحانیت تا دل قابل مکاشفات حضرت خداوند تعالی گردد
و عکس آن اخلاق بعالم روحانیت رساند تا بشرف تَخَلَّقُوا
بِأَخْلَاقِ اللهِ مشرف گردد و این را کشف صفاتی گویند درین حال اگر
رونده بصفت عالمی مکشوف شود بسماع کلام علوم من لدنی دریابد

یعنی بدانکه ازین کشف
صفات شده است

بدید آید و اگر بصفت سمیعی مکشوف شود سماع کلام و خطاب
بدید آید و اگر بصفت بصیری مکشوف شود رویت و مشاهده
بدید آید و اگر بصفت جمال مکشوف شود ذوق جمال شهود حقیقی
بدید آید و اگر بصفت جلال بدید آید شهود حقیقی بدید آید و اگر
بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی بدید آید و اگر بصفت
وحدانیت مکشوف شود وحدت بدید آید و باقی صفات همین
قیاس فهم باید کرد کسی بدین مقام اشارت کرده است و گفت رباعی
تا بو سر کوی عشق تو منزل ماست ؛ سر دو جهان جمله کشوف دل ماست
وانجا که قدم که دل مقبل ماست ؛ مطلوب همه جهانیان حاصل ماست
ای برادر کار علت است نومیدی روی نیست و باد لطف در وزیدن
است بساعتی کار افتاده بسازد در شب قدر به حضرت نیاز فرمان
رسید که امشب در عالم سفلی نظری کن تا چه بینی بحکم فرمان در
نگریست اهل عالم را یافت همه در خواب مانده مگر بتی بت
پرست در پیش بت مست سر بسجاه نهاده و بزاری از وی حاجت
خویش درخواسته مهتر جبرئیل علیه السلام خواست اگر فرمان بود
این را بقهر هلاک کنم و روی زمین پاک کنم ندا آمد یا جبرئیل
اگر او ما را بخداوندی نمی شناسد ما او را به بندگی می شناسیم درین

قلادی

شکوه شود فنا

[illegible]

قدري ديگر بهمتي جبرئيل خطاب آمد كه بطلب امشب و درياب
به بيداري و هشياري را چون مهتر جبرئيل نظر كرد در محرابي پيري
را ديد بيك قدم ايستاده و با خداوند خويش بصد ناز در راز كشاده
فرمان رسيد يا جبرئيل اين اين بنده است كه از كمال بيخودي در پيش
بت افتاده بود آن شب در بيگانگي نشانه بود و امشب در آشنائي
يگانهٔ ماست والسلام

بسم الله الرحمن الرحيم

مكتوب چهاردهم در تجلي — برادر شمس الدين اكرمه
الله بتجلي صفاتي بداند كه تجلي از ظهور ذات و صفات الوهيت
است جل جلاله و روح را نيز تجلي باشد و بسيار روندگان درين
مقام مغرور شده اند و پنداشتند كه تجلي حق يافتند اگر شيخ
چون اصحاب بتحقيق نباشد ازين ورطه خلاص دشوار بود پس هر كه
را طلب صادق باشد بايد كه دست در دامن صاحب دولتي زند
تا از بركت فتراك دولت او بمقصد مقصود رسد چنانكه قرآن
قديم خبر ميكند وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا و بدين اشارت
كرده است كه گفته است

رباعي

بي واسطه واسطه كردا روي :: از راه بيفتي بسوي چاه روي
ور پير روش كني زپس قدمي :: در يك دو زمان بعالمي شاه روي

اکنون بدانکه فرق میان تجلی ربانی وتجلی روحانی چون آینه
دل از کدورات ماسوی الله صقالت پذیرد وصفا ابد بکمال رسد
مشرقه آفتاب جمال حضرت گردد وجام جهان نمای ذات خداوند تعالی
وصفات شود ولیکن نه هر کرا دولت صفا آن دست دهد آن
سعادت مشاهده نماید وذلک فضل الله یؤتیه من یشاء ط
نه هر که دوید گور گرفت اما گور همو گرفت که دوید از میان روندگان
صاحب دولتی باشد که چون آینه دل از صفات بشریت وزنگار
طبیعت صافی کرد بعضی صفات روحانی بر دل وی تجلی کند
وآن از غلبات انوار روحانیت بود که روح بجملگی صفات خویش
در تجلی آید وآن از محو آثار کل صفات بشریت بود وگاه بود
که ذات روح که خلیفه حق است در تجلی آید وخلافت حق
دعوی انا الحق کردن گیرد وگاه بود که جمله موجودات
را پیش تخت خلافت روح در سجود بیند در غلط افتد داند
که مگر حضرت حق است قیاس بدین حدیث که اذا تجلی الله
لشیء خضع له وازین جنس غلطها بسیار افتد جز بتجلی
خداوند وحمایت پیر نتوان گذشت اکنون بیان فرق میان هر دو
تجلی ربانی وروحانی اول آنست که تجلی روحانی وسمت

نشان

حدوث دارد وانراقوت افنا نباشد اگرچه بوقت ظهور ازالهٔ

صفات بشری کند اما فنا نتواند کرد چون تجلی در حجاب شود در حال

صفات بشری پدید آید اما در تجلی حق سبحانه و تعالی ازین آفات

نباشد زیرا که از لوازم تجلی حق سبحانه هوق صفت باطل او که

جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا و دیگر آنکه

با حصول تجلی روحانی طمانینت در دل پدید نیاید و از شوایب شک

و ریب خلاص نیابد و ذوق معرفت تمام ندهد و تجلی حق جل جلاله

بر خلاف ضد این باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی غرور و پندار

پدید آید و عجب و هستی بیفزاید و درد طلب نقصان پذیرد و خوف

و نیاز کم شود و از تجلی حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد

هستی بنیستی بدل شود و درد طلب بیفزاید و تشنگی زیادت گردد

و بحقیقت بدانکه انسان آیینهٔ ذات و صفات باری تعالی است چون

آیینهٔ صافی گشت بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند

اگر بصفات حیات متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس علیهما السلام

را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که موسی را

علیه السلام را بود وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا و اگر بصفت رزاقی تجلی

بود چنان باشد که مریم را بود وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ و چون

بصفت خلاقی تجلی کند چنان باشد که عیسی علیه السلام را بود
وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّيْنِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِاِذْنِيْ فَتَنْفُخُ فِيْهَا
فَتَكُوْنُ طَيْرًا بِاِذْنِيْ واگر بصفت اماتت تجلی کند چنان بود که مر خواجه
ابوتراب نخشبی رحمة الله را بود در حالتی که نظر خواجه بایزید قدس
الله روحه بروی افتاد نعره بزد و جان بداد چنین کس همت بر هر که
بگمارد هلاکش کند و دیگر صفات همچنین می دان و فرق بغایت
دقیق است میان مشاهده و مکاشفه و تجلی ببصیرت و تامل شافی
دریابند ان شاء الله تعالی در بسطش بتطویل انجامد اما معنی تجلی
اینجا را باید دانست بدانک تجلی و استتار دو لفظ است میان این طایفه
متعارف و تجلی بحق یعنی گشاده گشتن باشد و استتار پوشیده
گشتن باشد و مراد این طایفه از تجلی گشاده گشتن حجاب است و مراد
از استتار پوشیده گشتن حق است و اینجا ذات حق نخواهند که تکون
و تغیر بر ذات او روا نیست و این چنانست که کسی مسئله روشن
کرد گویند مسئله گشاده گشت مسئله گشاده نگردد و لیکن خاطر وی
گشاده گردد تا مسئله اندر یابد علم و جهل او را پوشیده شدن مسئله
خوانند چون سر او بخویشتن مشغول گردد از دیدار غیب پوشیده گردد
این را استتار خوانند باز چون همه از حق و از ان حق بیند نه از خویشتن

وازان

واران خویشتن بشریت از پیش برداشت وغیب دید این را تجلی
خوانند ای برادر آن روز که آدمیان را در وجود آورد گفت در طلب
آیید ودل از یافت بر دارید مرد در طلب و معنی در رشته عزت خویش
نه طلب بر آمد نه مطلوب بدر آمد این دانی چیست هرکجا جمالی
است آنجا دلالی وهرکجا حسنی است آنجا گرفتاری وذلیلیست چنانک
گفته اند رباعی مایم طرب شمرده غمهاء ترا ، باداد بذیرفته ستمهاء ترا
با این همه هم اگر خاک شویم ، شایسته نباشیم قدمهاء ترا ، هرکه قدمگاه
دوست کرد او را ناخواسته میدهند وهرکه قدمگاه دوست ندارد اگرچه
میخواهد ندهند بزرگی را گفتند خواهی که خداوند را بینی گفت
نه گفتند چرا گفت موسی علیه السلام خواست ونداد محمد رسول
الله نخواست وبداد خلعت خاک وآب فکل نه خلعت سرریست
وکار آدم وآدمیان نه حدیث مجازیست مصنوعات وموجودات
بسیار بودند لیکن باهیچ موجودی ومصنوعی این کار نبود که با تو بود
اگر بعمل بودی اشخاص وجوهر نورانی ملایکه راست ولباس عصمت
وطاعت وقدس وطهارت ایشانراست لیکن نه هرکه خدمت را شاید
محبت را شاید ونه هرکه حاشیه بساط را شاید مقام انبساط را
شاید والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب پانزدهم در وصول برادر شمس الدین اکرمه الله

بکرامت الواصلین بداند که وصول بحضرت خداوند نه از قبیل

وصول جسمست بجسم یا عرضست بعرض یا جوهرست بجسم یا علمست

بمعلوم یا عقلست بمعقول یا شیٔ است بشیٔ تعالی الله عن ذلک

تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و این لفظ وصول در شرع و عرف

آمده است و میان این طایفه معروفست پس معنی پیوستن بخداوند

عزوجل چیست بدانک معنی پیوستن بخداوند تعالی آنست که بریده گردد

از دون خدای تعالی بمعنی تعظیم پس اتصال مشغول گشتن سر باشد

بحق تعالی و این بمقدار فراغت باشد از غیر حق بدان مقدار که از حق

تعالی فارغ باشد منفصل گردد و بدان مقدار که بحق مشغول بود متصل

گردد دلیل برین قول حارثه است رضی الله عنه که گفت کانی انظر

الی عرش ربی بارزا بدان مقدار که حارثه را از دنیا انفصال افتاد

بعقبی اتصال افتاد پس مصطفی را صلی الله علیه و سلم از دو کون

انفصال افتاد تا بحق اتصال افتاد و اگر سر آنحضرت اندر وی چیزی مانده

بودی گفتی اعوذ بک من کذا چون گفت اعوذ بک منک

درست گشت که اندر سر وی غیر حق چیزی نمانده بود پس الاتصال

از دنیا اتصال بعقبی افکند و انفصال از هر دو کون اتصال بحق

تعالی

در آوان کشف صفات استعاذت از صفات باید اعوذ بعفوک من عقابک و اعوذ برضاک من سخطک و در آوان کشف ذات باید اعوذ بک منک و ذلک عین الفصل

تعالی باز آورد و دیگر همچنین قول عبد الله بن عمر رضی الله عنهما
که بوقت طواف گفت کُنَّا نَرَایَ اللّٰهَ فِي ذٰلِکَ الْمَکَانِ همی
با خداوند خانه دیدار کردیم و این ازان معنی بود که شخص او مشغول
شریعت بود و سرش مشغول حقیقت بود اندر شغل حقیقت شغل
شریعت فراموش کرد نه از خانه خبر داشت و نه از سلام کننده شغل
حق تعالی او را چنان غلبه کرده بود که سلام اغیار نشنیده و تعظیم
خداوند خانه او را چنان کرده بود که از خانه همی یاد نیامد ازین معنی
گفت کُنَّا نَرَایَ اللّٰهَ فِي ذٰلِکَ الْمَکَانَ و لیکن چون آنکس که بروی
سلام کرد ازین مقام خبر نداشت بشکایت و عتاب مشغول گشت
باز چون عمر رضی الله عنه این مقام داشت هیچ نگفت دلیل
گشت جواب تهی دعوی عبد الله را چنانکه فقها گویند تَرْکُ الْبَیَانِ
فِيْ مَوْضِعِ الْحَاجَةِ إِلَی الْبَیَانِ بَیَانٌ همه حاصل الا مر صاحب دولت
را که نهایت مرجع و منتهی حضرت خداوند تعالی خواهد بود وَاَنَّ
إِلٰی رَبِّکَ الْمُنْتَهٰی در مبداء اول عهد اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ بر طینت
روحانیت و ذره انسانیت او خمیر مایه رشاش نهاده اند که اِنَّ
اللّٰهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فِي ظُلْمَةٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَیْهِمْ مِنْ نُوْرِهٖ و در بدایت عمر
جام الست ذوقی بکام وی رسانیده اند که اثر آن هرگز از کام جان وی

بیرون نشود و زندگی او بدان ذوق است و قصد آن نور همیشه بمرکز و معدن خویش است و با این همه عالم الفت نگیرد و یکدم ترک آن شراب نتواند چنانکه بزرگی گفت رباعی

عشاق تو از الست مست آمده اند، سرمست و باده الست آمده اند
می می نوشند و پند می نیوشند، کایشان ز الست می پرست آمده اند

پروانه صفتان جان باز عشق که کمند جذبه الوهیت در گردن ایشان در عهد الست افتاده است امروز چندان بپر و بال در طلب گرد سرادقات جمال شمع جلال پرواز کنند که بر فریضه مَنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ ذِرَاعًا استقبال کند و بدستا جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِيْ عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ اورا در کنار وصال کشد و گوید تا چند برین پر و بال ضعیف گرد سرادقات جمال ما گردی تو بدین پر و بال در هواء هویت ما طیران نتوانی کرد واین پر و بال در راه وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا در باز تا بر سنت لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا پر و بالی از شعاع انوار خویش ترا کرامت کنیم يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَاءُ و ازین جاست که گفت رباعی

این راه دلا بقیل و قالت ندهند، جز بر در نیستی وصالت ندهند
و آنگاه در آن هوا که مرغان ویند، تا بال و پر و بالی پر و بالت ندهند

الکرمانیکه

الغمت گه الفنا جون بنیستی توصل تحقق ٭ حبذا هم اعنی اذا المحوت
اللهم لا تجعلنی اهلاً فی الدنیا والآخرة من اهلها

اگر ملایکهٔ اعلی علیین وجن وانس جمع شوند یک بنده را برخوردار

تجلی صفت حضرت خداوند نتوانند کرد الا جذبهٔ حق تعالی که بنده

را بر بساط قرب او ادنی بنشاند لاجرم یک جذبهٔ حق تعالی

بهتر آمده از معاملهٔ جملهٔ ثقلین و آن بندگانی که از بند خودی

خلاص یافته اند و بتصرف جذبات در عالم الوهیت روش دارند

یکنفس ایشان با معاملهٔ اهل هر دو عالم برابر آید و بر آن بچربد

اشارت بدین است که گفت مثنوی

صوفیان در دمی دو عید کنند عنکبوتان مگس قدید کنند

هر دم صوفی فانی را وجودی نو می زاید و بتصرف جذبهٔ یمحو

را از آن محو قدمی دیگر سیر می افتد در عالم الوهیت بتصرف جذبهٔ

که یمحو الله ما یشاء و یثبت پس هر دمی محوی و اثباتی حاصل

میشود که صوفی در آن دو عید میکند یک عید از محو و دوم عید

از اثبات درین مقام اگر او را روح الله و کلمة الله خوانند

بروی زیبد و این قبا بر قد و قامت وی چست آید ای برادر این

کار بر دستار خواجگی کسی را کمتر راست آید آورده اند که آن عزیز

چون بهشت آمد در نگریست گفت این قلم رونده که ما راست در

بند ریکابی نتواند بود و این سر پر خمار عشق که ما راست بار تاج نتواند

کند ما را قد الفی داده اند با الف بموافقت باید ایستاد که هیچ
چیز ندارد علل و اسباب را آتش در باید زد مرد الله لبیک
عاشقانه برزد و هشت بهشت را وداع کرد چون ببهشت
می رفت با تاج و خلعت بصفت مقربان بود و چون در راه
طلب می آمد عورت پوشی نمی یافت   مثنوی

دانی چه بود سر خرابات نخست :: تاج و کمر و کلاه در بازی جست
هر ذره از ذرات آدم این نعره :: عشق برآورد   مثنوی
دل در غم عشق مبتلا خواهم کرد :: امروز بجون دل قضا خواهم کرد

بسم الله الرحمن الرحیم   مکتوب سی و نهم در سالک
و مجذوب برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة السالکین بدانکه
کروندگان این راه بر دو قسم اند یکی سالک دوم مجذوب مجذوبان
کسانی اند که ایشانرا بکمند جذبه بربایند و بدین مرتبه برسانند و
از همه مقامات بگذرانند در غلبات شوق اما اطلاعی زیادت
ایشانرا ندهند بر احوال راه و شناخت مقامات و کشف آفات و آنچه
در راه باشد از خیر و شر و نفع و ضرر خبر ندارند ایشان شیخی را
نشایند که شیخی را کسی شاید که اگرچه او را بکمند جذبه برند
اما بسکون و آهستگی برند تا در هر مقام داد و انصاف آن مقام

ازوی

ازوی می‌سازند واحوال خیر وشر وصلاح وفساد راه جمله بروی
عرض میکنند که با هر راه و که بی راهی تا از راه و بی راهی وقوف یابد
تا راه بری جماعت دیگر تواند که اما نشان راه روندکان چنین گفته‌اند
اگر سالک را با صفات خاکی گذر افتد در واقعه چنان بیند که از
یعنی از عناصر اربعه
شیبها وکوچها وچاهها وجایکاههای تاریک بیرون می آید وبر خرابها
وشکستها وآبها وکوهها می گذرد وگرانی وتیرگی بر میخیزد وسبکی
ولطافت روی بدید آید مرتبهٔ دوم که بر صفت آبی گذر افتد
سبزها ومرغزارها ودرختان وکشت زارها وآبهای روان وچشمه
ودریا ومانند اینها می بیند مرتبهٔ سوم که بر صفات هوا گذر کند بر
هوا رفتن وپریدن وبر بلندیها رفتن وبر وادیها بر پریدن ومانند
این بیند مرتبهٔ چهارم چون بر صفات آتش گذر افتد چراغها
ومشعلها وآتشها بیند مرتبهٔ پنجم چون از صفات افلاک واجرام
آسمانی گذر افتد خود را بر آسمانها رفتن وبر پریدن وبر آمدن از
آسمانی بآسمانی وگردانیدن چرخ وفرشتگان بیند مرتبهٔ ششم چون
بر ملکوت کواکب گذر افتد ستاره وماه وخورشید وانوار وآنچ ازین جنس
است پدید آید مرتبهٔ هفتم چون بر صفات حیوانی گذر کند هر صفت که
ازوی کم خواهد کرد از بهیمی وسبعی بدان نوع حیوان بیند از حیوانات

واقعه
میان خواب وبیداری

مختلف اگر خود را بدان حیوان قادر بیند گذشتن اوست ازان
صفت و اگر خود را اسیر آن حیوان بیند یا لرزان ترسان باشد
نشان استیلا و غلبه آن صفت است بروی باقی چندین هزار
عالم دیگر است که سالک را ازان باید گذشت و در هر عالم مناسب آن
مشاهدات و دقایق او را بدید کرد ای برادر جانی است و مقصودی
مرد مرد باید تا گوید یا جان بدهم یا بمقصود رسم این کوه شب
چراغست و عزت او بر بینست که دربان او موج دریار خونخوار
است آن کوه صد هزار طالب دارد که برای او جان فدا می کنند
و نگونسار در قعر دریا فرو می روند چون قدمی بخشانت کسی
خواهد که درین درگاه نهد آن لعین که دربان این درگاه است
گوید مرا نمی شناسی من آنم که اهل آسمان اول آداب تسبیح از
من آموختند و اهل آسمان دوم آداب تهلیل از من دانستند
و اهل آسمان دیگر همچنین مسند تدریس ما بر فرق گنبد اخضر
نهاده بودند و این همه دولتها در باختم تا طوق لعنت بر پیشانی
ما کشیدند و بر سر کوی شرع محمدی بعوانی بنشاندند اکنون
یا تاج اخلاص بیار و در دو و یا بافتراک دامی ساز تو مرد
دینی و این لعین از برای هر دو نی از جاء خویش جز تکبری

بارسم دربان در کوی تو آن نیرون بر
عاشقان در کوی تو بجو سگ بند رای این باب

معشوق چو الف نیست بر در من
کلا ز درد تو من ندارد سر من

عظیم دارد

عظیم دارد تا صدیقی در مملکت بباید نیاید و عیاری با پایی درین راه قدم ننهد او از جای نجنبد والسلام ٥

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هفدهم در شغل [illegible]

سالک برادر اعز شمس الدین بداند که گروهی از صوفیان که ریاضتها قوی کرده باشند و شهوتها از پیش برگرفته و مدتی مدید در خلوت نشسته و دل بکلمهٔ لا اله الا الله آورده و در مراقبت دل آن قدر کوشیده که جز ذکر خدای عز و جل در همه احوال بر دل ایشان چیزی نه گذرد و ایشان را بسیار احوال نیکو کشف شده باشد و اسرار ملکوت گشاده و بدرجهٔ اصحاب کرامت رسیده و از غیب خبرها دهند و بدلست آید و همت اگر در بیماری بندند نیکو شود و اگر همت بر هلاک دشمن بندند هلاک شود ابلیس اینجا حسد برد همه اسرار شریعت بر ایشان نماید مگر یک سر و آن آنست که از وهم پوشیده بود تا بدان سبب آدم را صلوات الله علیه سجده نکرد اما آن سر که بر ایشان آشکارا کند تو بیف مقصود از ترک معصیت آنست تا شهوت شکسته شود و صفات بشریت زیردست آید تا مرد را از خدای تعالی باز ندارد و مقصود دیگر آنست که ذکر حق بر دل غالب شود و دل از ظلمات بشریت بذکر خدای تعالی صافی گردد تا حقیقت معرفت

خداوند او را حاصل آید بس بوزیدن شریعت هم را هچنانست که بکعبهٔ وصال و کسی که بکعبهٔ وصال رسید او را براه و توشهٔ و ستور چه حاجت باشد بس این قوم را چنان نماید که اگر نماز بکنند ایشانرا حجاب شود و از آنچه بدان رسیده اند گویند ما خود همیشه در مشاهده ایم و مقصود از نماز و رکوع و سجود آنست تا دل غافل را بحضور آورده شود ما خود یکساعت غافل نیستیم و عالم ملکوت را آشکارا می بینیم و جواهر مقدس انبیا در صورت نیکو بما می نمایند ما را بدین چه حاجت و این عین صورت واقعهٔ ابلیس است که در کمال عجب خود نگریست گفت مرا بسجدهٔ آدم چه حاجت آدم کم از منست مرا از سجدهٔ او چه فایده قصهٔ او در قران نه برای افسانه است بلکه برای مثل این قومست تا بدانند که هیچ مقرب بر فرمان برداری زیان نکند و این معنی که بزرگان دین گفته اند که در شریعت ورزیدن همه رفتن راه است بحق تعالی راستست و چنین گفته اند آن دیگر دقیقه که از ایشان بوشیده داشت آنست که بر ایشان بنمود که مقصود شریعت اینست و بس ان غلط است که مقصود دیگر هم هست مثلا پنج نماز چون پنج مسمار است بر دریچهٔ کمال که اگر ایدرگ

مسمار

مسمّاة بیوسته باوی نبود از کمال باز افتد چنانک ابلیس افتاد
اگر کسی گوید این پنج نماز چه وجه دارد که مسمّاة این کمال آمده
مناسبت او چیست جواب چنین گفته اند که شناخت وجه او
در قوّت بشریّت نیست و این بطریق خاصیّت است که عقل را بدین
هیچ دست نیست چنانک سنگ مقناطیس آهن را بخود کشد و هیچکس
نداند که سبب آن چیست و گفته اند مثل این قوم مثل مردی است
که بر سر کوه کوشکی ساخت و اندرو بسیار نعمت مهیّا کرده اند
چون وقت نقل آمد پسر را وصیّت کرد که هر تصرّفی که خواهی بکن
امّا چند دسته گیاه خوشبوی اگر چه خشک از اینجا بیرون مکن
چون بهار آمد کوه و هامون سبز شد و گیاه بسیار و تر و تازه
مبلغی درین کوشک در آورد بوی این گیاه بسبب تازگی غالب شد
پسر گفت پدر من این گیاهها برای آن درین کوشک آورده بود تا این
جایگاه را خوش بوی دارد اکنون این گیاه خشک چه کار آید
بفرمود تا بیرون انداختند چون کوشک از آن گیاه خالی شد
ماری سیه سر از سوراخ بر آورد و پسر را زخمی زد و هلاک کرد
سبب آن بود که این گیاه را دو فایده بود یکی بوی خوش که
همه کس می دانستند و دیگر خاصیّتی داشت که هر جا که او بودی

صح
وخوشبوی بار بر آمد
از آن گیاه تر و تازه

ما برا مون آن جایکاه نکشتی بس او بند افسون ما بود
و از خاصیت کسی ندانست چون این بسر بکمال عقل غره شد
سبب هلاک او کشت بنداشت هرچه در خانه معروف
او نباشد در خزانه قدرت خداوند نیست و بمعنی این آیه
که وما اوتیتم من العلم الا قلیلا مطلع نشد این صاحب
کرامت و کشف را همین غلط افتاد که سری از اسرار شریعت
برو ظاهر شد بنداشت که درو هیچ سر دیکر نیست و ابلیس
همین بنداشت و این از خطاهای بزرک است سالکان و روندکان
را افتد و غلط کاهی است که بسیار روندکان راه دین اینجا هلاک
شده اند از اینجاست که کفت   رباعی

افکنده لم رخت عنز کاهی ؛ کانجا نبرد بصد دلیل آن راهی
چون من دو هزار عاشق اندر ماهی ؛ می کشته شود که بر نیاید آهی
هرچه ازین معنی شنوی از کسانی که ایشان از درجه و مرتبه
بوده باشد درمیان این طایفه بدانک غلط او ازینجا بوده است
بس این قوم یک مقصود دانستند از راه شریعت وشناختند
که دروی سر دیکرست و این قدر هم ندانستند که اکر آیی
سر دیکر نبودی بیغامبر را صلی الله علیه وسلم بی تدان نماز

بجه حاجت

اجه حاجت بودي كه باي مبارك او ورم كردي نتوانستي كفت
كه اين بر امت واجب است نه بر پيغامبر چنانك او نه حرم داشت
و ديكري از چهار زن بيش روا نيامد و كفت من چون شمانه ام
واو روزه وصال كرفت و ديكر انرا منع كرد پس هر كه از علما و مشايخ
و صوفيان بدرجه كمال رسيد دانست كه هر بندي از بند شريعت
سرّ است كه سعادة آخرت دران بسته است تا بجائي است كه
اين بزركان در وقت مرك دست ازيك ادب از اداب شريعت
نكداشته اند بحدّي كه خواجه جنيد را رحمة الله عليه وقت
مرك يكي وضو داد خلال محاسن فراموش كرد دست او بكرفت
وآن سنت بجاء آورد كفتند اي بزرك دين درچنين وقتي
اين قدر رخصت بنت كفت أري بحق ازان رسيدم اهل
كمال چنين بوده اند و اهل غرور فريفته شوند هرچه ايشان
ندانند و نداستند بنداستند كه آن نيست بلكه اهل حقيقت بدانستند
سرّ نهاد نماز و ترتيب آنك نماز بامداد دو ركعت است
و نماز پيشين چهار ركعت است و نماز ديكر چهار ركعت است
و نماز شام سه ركعت است ركوع يكي و سجده دو هر يكي
سرّي و خاصيتي است در حاصل كردن كمال و نظام داشتن تا

بوقت مرگ اثر آنرا ظاهر کرد اند که اگر آن نبود هیچ کمال
سود ندارد و چون بمیرد خود را هلاک شده بیند گوید
آن کمال کجا باشد کو بند مسمار نداشت از بیخ کنده شد
بوقت حرکت چنانک ابلیس را آن همه کمالیت با یک بی فرمانی
سود نداشت این از غلط کاهها روند کادنت که بکمال
خویش غره شوند و این یک دقیقه پوشیده ماند ازینجاست
که عزیزی گفته است

مثنویات

مرو بی دانشی در راه گمراه ،، که راهی دور تاریکست پر چاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار ،، و اگر نه در چه افتی سرنگوسار
فغان زین صوفی در حلم مانده ،، ولی در حلم خود بی علم مانده

ای برادر این مرد آنرا دو دیده داده اند که بیک دیده صفات
آفات نفسانی بیند و بیک دیده صفات کرامات یزدانی بیند
چون صفات کرامات یزدانی بیند در ناز آیند و چون عجز
و آفات خاک بیند در گداز آید گاه گاه بودی که آن شوریده
عراق و سوخته آتش فراق گفتی یالیتنی کنت ترابا ه و
گاه اعرف هذا الحدیث کاشکی من خاک بودمی و مرا با
این حدیث کاری نبودی و گاه گاه گفتی کجا اند ملایکه تا ملوث

وسالکان

وساکنان ملاء اعلی تا بیش تخت لا و لئا من صفوف بکشند

سرّ انیست که گفت **بیت** گهیم جا نشیبست و گاه گاه بلند

گهیم داغ فراقست و گاه باغ وصال انحرد که آتش عشق در بضاعة

طاعت ملکوت زد و بهشت بهشت اقطاع یافت کاری در بیتی

نهاده و گفتند بکدّ الیمین و عرق الجبین ثمرت

طلب کن عجب تر ازین کاری بود که بیکدام شادی را سیصد

سال غم و حسرت در پی کردی **مثنوی**

گرچه کنی قهر بسی راز ما ‌‌‌٭ روی شکایت نه کسی راز ما ٭

والسلام ٭ بسم الله الرحمن الرحیم ٭ **مکتوب هر دهم**

در غلط کاه خردمان برادر شمس الدین بداند که بعضی مردمان

از سر شبهتی و خیالی فاسد از راه افتاده اند گروهی گویند خدای

را عزوجلّ بعبادت ما چه حاجت او از اعمال خلق بی نیاز است طاعت

و معصیت نزد بی نیازی او یکسانست خویشتن را نرنجانیم جواب

آنست این شبهه جهل صرف است گمان برده است شریعت خلق را

کار از بهر خدای فرموده است و این محال و باطل است که کار همه خلق

برای خویش است و قرآن ازین خبر میدهد که و من تزکّی

فانّما یتزکّی لنفسه و من عمل صالحا فلنفسه مثال این مدبر

جاهل آنست که بیماری را طبیب پرهیز فرماید پرهیز نکند
گوید طبیب را از نا پرهیز کردن من چه زیان دارد هر چه زیان
کار بود بجز و سخن او راست بود و لیکن هلاک شود طبیب
برای آن نگفت تا رضا او نگاه دارد بلکه راه شفاء او پیدا کرد اگر
فرمان بجاء آرد شفا یابد و اگر نه هلاک شود طبیب از آن بی
نیاز است دوم گروهی در فراخ رفتن از حد شرع و تجاوزی کردن
اعتماد برین کنند که خدای کریم است و رحیم است بر ما رحمت
کند جواب آنست این سخن درست است و لیکن اینجا تلبیس
شیطانست که نادان را از راه ببرد اما عاقل جواب گوید چنانک
کریم و رحیم است شدید العقاب هم است و ما می بینیم که درین
جهان بسیار خلق را در رنج و درویشی میدارد و خزانه مروی
تنگ نه و با آنکه کریم است یک دانه گندم نیافریند تا کشاورز رنج
بسیار نه بیند و هیچ آدمی تن درست نماند تا نان و آب نخورد و
بیماری را علاج نکند پس همچنانک تن درستی و توانگری را اسباب
ساخته است که بی آن حاصل نیاید کار آخرت نیز همچنین است کفر
و جهل را زهر روح ساخته است و کاهلی را و بیماری را اگر علاج
نیابد هلاک بود و زهر کفر و جهالت را هیچ تریاقی نیست مگر علم

گردند

و معرفت

تا

زیادتی
فضول
خائنت

و معرفت و بیماری که اهلی را هیچ علاجی نیست مگر نماز کردن
و همه طاعتها بجای آوردن هر که زهر خورد و بر رحمت اعتماد کند
هلاک شود و در بیماری گرم انگبین خورد هلاک شود و بیماری
دل که از شهوت بود. و هر که دل را از شهوت باز ندارد بر خطر
هلاک افتد مگر آنگاه که اعتقاد دارد که این معصیت است و اگر خود
آن اعتقاد دارد که این زیان کاری نیست در خطر هلاک نباشد بلکه
هلاک شده باشد چه این کفر بود و کفر زهر ایمان است و سیوم گروه
بریاضت مدتی مشغول شده باشد و پنداشته که مقصود از ریاضت
آنست که از شهوت و خشم و صفاتی که در شرع مذموم است بیکبارگی
پاک شوند و گمان برده باشد که شرع چنین فرموده است چون
مدتی رنج برند و ریاضت کنند و عاجز آیند از صفات خویش
اعتقاد کرده باشند که این محال است و شرع چیزی فرموده است
که آن ممکن نیست چه آدمی را بدان صفت آفریده اند و پاک شدن
از و صورت نه بندد چنانکه گلیم سیاه را سپید کردن نتوان پس
کاری که محالست بدان مشغول نشویم جواب آنست که جهل و
حماقت اینکس است که چنان می پندارد که شریعت فرموده است
که از شهوت و صفات بشریت پاک می باید شد اصلا و این قدر

ندانسته باشد که چگونه شریعت چنان فرماید که رسول صلی الله
علیه وسلم چنین میگوید من بشرم و در خشم شوم و اثر خشم بروی
بسیار دید ندی و خداوند جی فرماید که وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ
ثنا میگوید آنرا که خشم فرو خورد نه آنرا که خشم ندارد و چگونه
فرماید که شهوت نمی باید که حضرت رسالت نه حرم داشت و اگر
کسی را شهوت ساقط شود علاج باید کرد تا باز آید که حمیت
بر اهل و فرزندان و چیزکی در غذاء کافران از خشم خیزد و کین
توالد و تناسل و ابقاء نام نیک از شهوت خیزد و مطلوب پیغامبران
بوده است توالد و تناسل ولیکن فرموده است که این هر دو را
زیردست باید داشت چنانکه در فرمان شرع باشند مانند اسب در فرمان
رایض و سگ در فرمان صیاد لیکن سگ باید که معلم بود و اگر نه صیاد
او بزد و بی اسب نیز صید نتوان کرد اما باید که ریاضت یافته باشد
و اگر نه صیاد را بانداز د پس شهوت و خشم همچو سگ و اسب است
و سعادت آخرت صید نتوان کرد بی این هر دو اما بشرط آنکه زیر
دست باشد اگر غالب باشد سبب هلاک بود پس مقصود از
ریاضت است تا این هر دو صفت شکسته شوند و زیردست باشند
و این حکم نیست و چهارم گروه باشد که بجهالت خود غره شوند

کهکارها

که کارهاء بتقدیر افتاده است در ازل و سعید و شقی در شکم مادر
بدید آمده اند و هرکز یکی از حال خود نکردد پس بعمل چه حاجت
وجه فایده جواب آنست جون حضرت رسالت ازین حال خبر داد
صحابه کفتند ما اعتماد بر ازل کنیم و دست از عمل باز داریم
فرمود اِعْمَلُوا وَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ کفت دست ملدارید اکر
شمارا سعادت نهاده اند عمل سعدا شمارا میسر کردد معنی این
آنست که در بستن سعادت و شقاوت بطاعت و معصیت جون
در بستن تندرستی و حرکت بکرسنکی و نان خوردن بر و بسته کرد اند
هرکرا حکم کرده باشند در ازل که از کرسنکی نخواهد مرد راه نان خوردن
بر و بسته کرد اند و هرکرا توانکری حکم کرده اند راه دهقانی و
بازرکانی بدو کشاده کرد اند و انرا که حکم کرده اند که بمغرب بمیرد
راه مشرق بر و بسته کرد اند و انرا که حکم کرده اند که بمشرق بمیرد
راه مغرب بر و بسته کرد اند تا جز ان نرود حکایت وقتی ملک
همه راه برود
الموت پیش سلیمان پیغامبر علیه السلام نشسته بود در مردی تیز
نکریست جنانکه او بترسید جون ملک الموت برفت ان مرد از سلیمان
می
پیغامبر درخواست تا باد را فرمان دهد که او را بزمین مغرب برد
جون ملک الموت باز در مجلس سلیمان پیغامبر آمد پرسید در ان مرد تیز

جرامي نگريستي گفت مرا فرمان بود تا يكساعت ديگر اورا مغرب
جان بركيرم واو را اينجا ديدم عجب داشتم كه اين چون خواهد
بود پس چون حكم آن بود كه او را بمغرب جان بركيرند اگرچه
يكساعت بيش نمانده بود بواسطهٔ خوف بقضا برو مسلط
كردند و سليمانرا مطيع او كردانيدند تا حكم ازلي برانند و
سبب آن بود نه آنكه حكم بي سبب رانند پس كسي را كه سعادت
حكم كرده اند دل او را روشن كردانند تا ايمان قبول كند و او را
توفيق رياضت دهند تا صفات مذمومه از خود دفع كند
چنانكه ميفرمايد فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ
لِلْاِسْلَامِ پس يكي از آن اسباب كه خداي تعالي تقدير كرده است
كه كروهي را بدوزخ برد آنست كه او را از عمل باز دارد و در
دل او اندازد كه بعمل حاجت نيست سعادت و شقاوت ازلي
است تغيير نخواهد بود اين سبب شقاوت است كه در ازل يافته
اند چنانكه در ازل كسي را حكم كرده باشند كه جاهل باشد بر دل او
غالب كردانند كه درجهٔ مقتدايي حكم ازلي است بتكرار و
علم اموختن حاصل نكردد كه اگر حكم كرده بودندي تشريف
مقتدايي بسر او افكندندي و هر كه علم طلب نكند و رنج نبرد

جاهل بماند تا حکم ازلی بروی براند بدین که در دل وی افکند
وانوا که در ازل اما می حکم کرده باشند در دل او افکند که اگرچه
این حکم ازلی است اما ظاهر کرده اند آنچه در ازل است چنانک
نبات گندم حکمی است که در ازل کرده اند لیکن سبب او زمین
نرم کردن است و تخم افکندن است و آب دادن و هر کرا حکم
کرده اند که زمین او گندم نروید اورا ازین افعال و اسباب باز دارند
پس ایمان و طاعت با سعادت و شقاوت همچنین است و باشد
که این احمق گوید ایمان و طاعت با سعادت و شقاوت چه مناسبت
دارد خواهد که بعقل ریزه خود وجه آن بداند همچنان باشد که
بعقل خویش خواهد تا خواص کارها معلوم کند و آن اندازه عقل
او نیست پس معلوم شد که افتادن این قوم محض حماقت است
نه مشکل شدن شبهه و حجت و از عیسی پیغامبر علیه السلام منقول است
که گفت از علاج کردن نابینا مادرزاد و پیسیت بلک از زنده کردن
مرده عاجز نیامدم و از علاج کردن احمق عاجز آمدم ای برادر
خطر کاهی داده اند آدمی را که دریک لحظه بدرجه جبرئیل و
میکائیل رسد بلک در گذرد و دریک لحظه بسگی و خنزیری رسد
آن همه بر موجب علم و مقتضای حکمت رود اینک ملکی از کار افتاده

بشرًا إن هذا إلا ملك كريم ۝ بشنو واین مثنوي برخوان مثنوي کو قدمت شد بدین استوار، کرد زدریا تم زآتش برآر، والکو همه بر پی شهوت رود و دل در آشیان شیاطین بندد اینک سکي وخنزیري مثله كمثل الكلب إن تحمل عليه يلهث داغ اوست واین مثنوي نصیب اوکه کفت مثنوي

اي شده مشغول بيکبارکي، جون خر و کاوي بعلف خوارکي،

برداد پیغامبر علیه السلام وحي آمد یاداود کن کالطير الحذر ولا تأمن ولا تستقر ابله مرغي بود که باقفس تنگ بسازد و دل از روضهٔ خورم بردارد جنانك آن مرغ را در قفسي کند این جانهاء لطیف را در قفس جسم کرده اند و او هر باروزي جندین بار سر از دریچه هر نفس بیرون کند که بیاید که بپرم جنانك کفت

مثنوي

انك درین پرده نوائیش هست، خوشتر ازین حجره سرائیش هست،

اوج بلند ست روحي بپرم، باز مکین همت خود بکذرم،

بسم الله الرحمن الرحيم ۝ مكتوب نور ذکیم در محضر ظاهر وباطن برادر شمس الدین سلمه الله بحقیقت بشناسد وبلوئیق بداند که آدمی را از دو جوهر مختلف بدید آورده اند یکي علوي

در دیگر سفلي

دیگر سفلی چنانچ سفلی قابل بیماریهاست علوی نیز قابل
بیماریست چنانک آن سفلی را طبیبانند تا بواسطهٔ معالجت
ایشان امراض و علل و علایق و عوایق محسوس و معقول از وی
دفع گردد و از محل هلاک بنجات آید طبیب علل و امراض جوهر سفلی
حکماانند و طبیب علل و امراض جوهر علوی انبیا اند و بعد ایشان
مشایخ که خلفاء انبیا اند از بنجاست اَلشَّیْخُ فِي قَوْمِهِ کَالنَّبِيِّ فِي
اُمَّتِهِ و چنانکه مریض جوهر سفلی بی طبیب حاذق بهلاک
نزدیکست مریض جوهر علوی نیز بی پیغامبر و یا بی شیخ بجنم وراه
رفته و خلیفهٔ پیغامبر کشته اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ در حق وی
حقیقت شده بهلاک نزدیکست و در وقت ما بی دوستان چنانک طبیبان
جوهر سفلی کم و کم گشتند طبیبان جوهر علوی نیز کم و کم گشتند لاجرم
جز هلاک شدن ما بی دولتان را دیگر چه بود نماند چیزی که از آنجا
امید صحت و حیات و فلاح و نجات بود مگر همین که لَا تَقْنَطُوا
مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اما امید کاری بی تقدیم شرایط و اسباب آن
کار اگرچه در قدرت هست ولیکن در حکمت نیست بس ما را خاک
بر سر باید کرد و مصیبت خود باید داشت و ازینجا باید شناخت
که در دست هیچ کس چیزی نیست مگر غروری و پنداشتی اِلَّا مَا شَاءَ

مرض بصحت بدل گردد واز ورطهٔ هلاک
نجات یابد علوی را نیز طبیبان
تا بواسطهٔ معالجت

٦١

الله وچنانک طبیب نبض بیمار بگیرد تا بواسطهٔ آن بر علت بیمار
واقف گردد و ادویهٔ مختلف و اشربه متنوع بر اندازهٔ قوت
بیمار از داروئی دو درمسنگ و از داروئی سه درمسنگ و از داروئی
چهار درمسنگ بگیرد و معجونی سازد یکی را مباح کند و دیگری
را محظور تا طبیعت باعتدال باز آید و صحت روی نماید و از
هلاک نجات یابد همچنین چون پیغامبر بر علت غفلت بیمار
باطن وقوف یافت هر آینه از احکام و شرایع بر اندازهٔ قبول
واستعداد بیمار باطن گاهی دو رکعت و وقتی سه رکعت و زمانی
چهار رکعت از جملهٔ مجموعی سازد یکی را حلال کند و دیگر را
حرام تا عقیدتهاء مشوش و هواهاء مختلف و امراض متنوع
باعتدال شریعت باز آید و صحت عاجل روی نماید و از خطر
هلاک نجات یابد و اینجا سری عزیز است ببصیرت ادراک
کند پس اگر بیمار جوهر سفلی مخالفت طبیب آغاز کند بر
خلاف امر او خورش بکار برد هر آینه علت قوی گردد و بهلاک
کشد همچنین بیمار جوهر علوی اگر مخالفت شریعت آغاز کند
و بر خلاف امر او کارها بر دست گیرد هر آینه روی علت
ضلالت هر روزی قوی تر گردد و بی شبهت بموت جهالت

هلاک

حیملا اگر کرد چون در آخرت زنده شود بیمار بود و درد بی درمان
شده باشد ابدالآباد و سرمدا و در دوزخ همی بود اگر کار بر خلاف
این باشد و امور صاحب شرع نگاه داشته بود و از مناهی تجنب
نموده باشد همیشه تندرست زید و هرگز نمیرد اَلَا اِنَّ اَوْلِیَاءَ
اللّٰهِ لَا یَمُوْتُوْنَ چون ازین سرای بسرای آخرت نقل کنند بَلْ
یَنْقَلِبُوْنَ مِنْ دَارٍ اِلٰی دَارٍ کامل العقل صحیح البدن قوی
الجوارح باشد و حوق خود از غذاهاء روحانی بکمال استیفا کند
و در آخرت فَرَوْحٌ وَرَیْحَانٌ مخلدًا و موبدًا در جنت همی بود
ازینجا مقرر گشت چنانک طبیب تنها حکما اند طبیب دلها
انبیا اند و بعد ایشان خلفاء ایشان اکنون که بی دولتی مادرزاد
فرو دبرد و داد بار اصلی عزق کرد دریافت پیغامبر ممکن نه که
آن در بسته شود او را از خلیفه پیغامبر میسر نه که ایشان در عالم
کم شده اند و کم گشتند و داد بار ما اقبال ایشان را کجا دریابد و این شقاوت
و بی دولتی ما بر سعادت و ستانه دولت ایشان کجا رسد این
در نیز بسته شد در حق ما رحمت بر جان خرو باد که گفت بیت
در ساغر ضلالت دریا کنند مستان * چون دور خسرو آید می در سبو نماند
ازینجا نماند ماستی معلولان و مریضان را و خاکساران و مدبران را

مگر انکه کتب ایشان که عقاید و معاملات ایشان در و مکتوب است و هم
روش و طریق ایشان در و مسطور جنگ بدان زنیم و امام و مقتدا
خود سازیم تا اگر خورشید دولت از فایی دولتان فرو شد باری
چراغی بود وهذا کثیر منّا اینست که گفت بیت

از بخت بدم اگر فرو شد خرشید از نور رخت مها چراغی گیرم

و اگر نعوذ بالله منها این در هم بسته شود انکه چه من و تو چه
فرعون و نمرود و چه بولهب و ابوجهل با این همه نا امیدی
روی نه چکینی خونی چیکو و جانی چی کن و دست و پایی
بی زن فریادی و شوری بیش نه که باد لطف افتاد کسا نرا
می طلبید تا بر گیرد هفصد هزار سال سالکان مملکت سجاده طاعت
در مقام کرامت فرو کرده بودند و در خانقاه عصمت بر مصلاء
حرمت تکیه زده که کار ما داریم ناگاه باد لطف برزید آب و خاک
را که در زیر اقدام افتاده بودند بر انگیخت و گفت اِنِّي جَاعِلٌ
فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً تا همه مطیعی بطاعت ننازد و هیچ
مفلسی وافتاده توحید نگردد و در سحرهٔ فرعون نگر چون
عنایت سابق بود لطف بزید ندید که جادو گرانند یا کار ایشان
سحر و اباطیل است در عین ساحری و جادویی درخت توحید

نشانزند

نشانند و تاج معرفت بر سر نهاده و عجایب قدرت بجانیان
ننمود که چون افتاده را بر گیریم ننگریم که او کیست و چون سر
افراشته را در افکنیم نه بینیم که او کیست و کار او چیست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیستم در فضل انبیا

بر اولیاء برادر اعز شمس الدین بداند که اندر همه اوقات و احوال
باتفاق جملهٔ مشایخ طریقت رضوان الله علیهم اولیا متابعان
پیغامبر انند و انبیا فاضلتر اند از اولیا از آنچ نهایت ولایت
بدایت نبوت است و جمله انبیا ولی باشند اما از اولیا کسی
نبی نباشد و هیچکس را از علماء اهل سنت و جماعت و محققان
این طریقت اندرین مسله خلافی نیست مگر گروهی از ملحدان
که گویند اولیا فاضلتر از انبیا اند و تمسک بدین کنند که گویند
اولیا همه حالت با خداوند مشغول اند و انبیا بیشتر وقت بدعوت
خلق مشغول اند پس کسی که همه وقت بحق مشغول باشد فاضلتر
بود از کسی که او در بعضی وقت مشغول بود و گروهی از جهال
که دعوی محبت این طایفه کردند و بر ایشان گمان نیکو بردند
و ایشان را متابعت کردند گفتند مقام ولایت برتر از مقام
نبوتست و هر نبی را علم وحی باشد و هر ولی را علم سر

[illegible]

وولی بر چیز نهاده اند که پیغامبر انرا ازان خبر نباشد و
مرانرا علم من لدنی نام کردند واین لقب را اشتقاق از قصه
موسی و خضر گرفتند صلوات الله علیهما و گفتند که خضر
ولی بود و موسی نبی موسی را وحی ظاهر بود تا او را
بوحی ظاهر خبر نکردندی ندانستی باز خضر را علم من لدنی
بود غیب بدانستی بی وحی تا موسی را بشاگردی وی حاجت
امد واوستاد فاضلتر از شاگرد بود اما انکه پیران این
مذهب اند و بر دین ایشان اعتمادست ازین بیزارند و روا
ندارند که هیچکس را مقام برتر از مقام انبیا باشد یا برابر مقام
انبیا باشد اما جواب این شبهه که ایشان گفتند انست که
خضر را فضل مقید بود وان علم من لدنی است و موسی
را فضل مطلق بود و فضل مقید مبطل فضل مطلق نیست
چنانکه فضل مریم پارسا رضی الله عنها وان فرزند بی همباشی
برا است باطل نکند فضل عایشه و فاطمه را که ایشان را فضل
مطلق بودند بر جمله نساء عالم و در جمله بدانکه اگر احوال
وانفاس و روزگار جمله اولیا را اندر جنب یک قدم نبی صورت
کنی ان جمله متلاشی نماید زانچ این گروه می طلبند و می روند

وایشان

وایشان رسیده اند و یافته و بدعوت بحکم فرمان آمده و قوی
را می برند بس یک نفس انبیا فاضلتر از همه روزگار اولیاست
زانکه چون اولیا بنهایت رسند از مشاهدت خبر دهند و
از حجاب بشریت خلاص یابند هر چند عین بشر باشند و باز
رسول را اول قدم اندر مشاهدت باشد چون بدایت آن
نهایت وی بود این را با آن قیاس نتوان کرد و از خواجه
ابو یزید رحمة الله بپرسیدند که چه میگویی اندر حال انبیا گفت
هیهات ما را اندر ایشان هیچ تصرف نیست هر چه اندر ایشان
صورت کنیم آن همه ما باشیم بی جانکه مرتبهٔ اولیا از ادراک
خلق نهانست که اولیا مرتبهٔ انبیا از تصرف اولیا نهانست
که اولیا اندر جنب انبیا سیار اند و انبیا اندر جنب اولیا طیار اند
هر گز سیار جز طیار را اندر نیابد و هم از خواجه ابو یزید رحمة
الله علیه نقلست که گفت سر مرا باسمانها بردند و بهیچ چیز
التفات نکرد بهشت و دوزخ را بنمودند بهیچ چیز نگاه نکرد
و از مکونات و حجاب برگذرانیدند فصرت طیرا بس مرغی
گشتم و اندر هوای هویت می بریدم تا بر میدان احدیت مشرف
شدم و درجهٔ ازلیت را اندران بدیدم چون نگاه کردم

یعنی آن وهم که من بودم اندر میان
احدیت از علم آن غلط بود بلکه محض
وهم بود

آن همه من بود گفتم بار خدایا با منی من بتو راه نیست وار خودی
خود مرا گذر نه پس مراجه باید کرد فرمان آمد یا بایزید خلاص تو از
تویی تو اندر متابعت دوست من بسته است دیده را بخاک قدم
او سرمه کن و بر متابعت او ملازمت نمای و این را اهل طریقت همه
معراج بایزید خوانند و معراج عبارتست از قرب پس معراج انبیا
از روی اظهار بود بشخص و تن و از آن اولیا از روی همت و اسرار
بود و این بدان اصلست که هر چیز که مر انبیا را باظهار روا بود مر
اولیا را باسرار روا بود و تن انبیا بصفا و پاکیزگی و قربت چون دل
اولیا باشد و سر ایشان پس فرق بسیار باشد میان کسی که شخص
وی را آنجا برند که سر دیگری را چون این سخن بدانستی اکنون بدانک
باتفاق اهل سنت و جماعت و جمهور مشایخ طریقت انبیا و اولیایی
که محفوظ اند فاضلتر اند از فرشتگان بخلاف معتزله که ایشان ملایک
را فاضلتر دارند بر انبیا و گویند که ایشان برتبت رفیع تر اند بخلقت
لطیف تر و مر حق را مطیع تر اند پس باید که فاضلتر باشند جواب
گوییم تن مطیع و رتبت رفیع و خلقت لطیف مر فضل خداوند را
علت نیست فضل کسی را بود که حق تعالی مر او را فضل دهد اگر فضل
بطاعت بودی آنگاه امت بیشین را برین امت فضل بودی که ایشان

اگر تفاضل بسبب مرتبه و مقام بودی زحل از آفتاب بایستی که انوار تر بودی
و آنچنان نیست زیرا که زحل در فلک هفتم است و آفتاب در فلک چهارم و همچنین
مشتری و مریخ و زهره و عطارد از ماه روشن تر بودی و آن چنان نیست
ازین معلوم شد که تفاضل از عطاء حق است که در ذات اشیا در زمان
نحن قسمنا در حق هر یکی قسمت کرده است ه

طاعت

طاعت بسیار بود واگر فضل بر تربت وجوهر بودی بس ابلیس را
فضل بر آدم بودی آدم از خاک ظلمانی بود وابلیس از آتش نورانی
بس معلوم شد که فضل آنرا بود که خداوند او را فضل دهد واز خلق
بر گزیند ودیگر بدانک ملایکه جون مضطری اند اندر حق معرفت
که مر ایشانرا اندر خلقت شهوت نیست واندر دل حرص وآفت نه واندر
طبع زرق وحیلت نه ورزق ایشان بحیل نه غذاء ایشان طاعت است
ومشرب ایشان فرمان برداری خداوند باز اندر طینت آدمی شهوت
مرکب است وارتکاب معاصی او وی محمل وزینت دنیا اندر دل
ایشان موثر وحرص وحیلت اندر طبع آدمی منتشر وشیطانرا
اندر شخص وی جندان قوت که اندر رگهاء وی با خون همی گردد
اندر مجاری آن ونفسی بدو مقرون که داعی همه شرهاء اوست .
بس کسی که این جمله وصف در وجود وی بود با امکان شهوت از
فسق وفجور برهیز کند وباعین حرص از دنیا روی گرداند وبالقاء
وسواس شیطان اندر دل وی از معصیت رجوع کند واز آفات نفس
خود را نگاه دارد تا قیامت بر عبادت ومداومت بر طاعت ومجاهدت
با نفس ومحاربت با شیطان مشغول گردد بحقیقت این از آن فاضلتر
بود که اندر صفتش معرکه کام شیطان وشهوت نبود واندر طبیعتش

ارادت غذا و لذت نه اندوه زن و فرزند مشغول خویش و بیم نه
نه محتاج بسبب و آلت غذا و لذت نه مستغرق امید و آفت نه
عجب جبرئیلی که چندین هزار سال بانتظار خلعت عبادت کند
خلعتش غاشیه داری محمد بود نائب معراج ستور وی را خدمت
کند چگونه فاضلتر بود بدانک نفس را ریاضت کند و روز و شب
مجاهده کند و حق باوی عنایت کند و دیدار خویش کرامت کند
وازچندین خطر آتش باسلامت عبور کند حاصل نیست خداوند
فضل بهر آنرا که خواهد بدانک خواهد خواجه عطار برین معنی
اشارت کرده و گفته مثنویات

به بین چندین هزاران سال کابلیس :. نبودش کار جز تسبیح و تقدیس
همه طاعات او بر هم نهادند :. ز استغنا خود بر باد دادند
دلش خونابه جای محنت آمد :. تنش دستار خوان لعنت آمد
همه جانهای صدیقان بر از خونست :. که می داند که سر کار او چونست
جگر خون میشود زین یاد ما را :. ز استغنا حق فریاد ما را
تو میخواهی بتسبیح و نمازی :. که تا خشنود گردد بی نیازی
نماز تو سزای راه در از نیست :. ولی او از نماز بی نیاز است
خدا را کبریائی بی نیازیست :. ترا جز نیستی دیگر چه بازیست

وجعلوه

تصحیح
به پرورش
یعنی مجاهده
ریاضت

وتحقیقت ولایت میسر نیست از اسرار حق جز بپرورش یعنی مجاهدت
و ریاضت پیدا آنکه دیو و پری را جز ولی نشناسد و اگر اظهار آن حدیث
بر جمله عقلا جایز بودی دوست از دشمن پدیدار نیامدی و واصل
از غافل ممیز نبودی پس خداوند تعالی چنان خواست تا جوهر
دوستی را اندر صدف هوا در داشت خلق نهد و بدریای بلا اندر انداز(د)
تا طالب آن بحکم عزیزی جان در خطر کند و بدان دریای جان ستان
گذر کند و بقعر دریا فرو شود یا مرادش بر آید و یا حال دنیا
بروی بسر آید چنانکه جان بازی برین اشارت کرده است مثنویات

بگذر از جان و عقل یکبار دی ،، تا بفرمان حق رسی باری
منو و آهنگ آن جهان کردن ،، شرط نبود جز بیث جان کردن
با هوا تو دین برون ناید ،، تب حرکت تو روز دین ناید
آن هوایی که بیش ازین باشد ،، رسم و عادت بود نه دین باشد

ای برادر پیوسته اندرین اندوه باش و از در طلبی خالی مباش و از
کثرت معصیت و خلاف خویش نومید مشو عقول ملکی و بشری
درین حضرت سرگردانند جز دی بمزدوری شعیب پیغامبر عم
راضی شده و از برای تزوج صالحه ده سال شبانی کرده و از رنج
و گرسنگی نانی خواسته و از درماندگی سرما و تاریکی بادیه در طلب

آتش قدمی زده لطف قدیم ناگاه ما خلعت نبوت بپیش آمد که
وَاصْطَنَعْتُکَ لِنَفْسِي ما ترا از برای خود برگزیده ایم بلعم باعور
که از بشریت در گذشته بود و از ملکیت برگذشته در عالم ولایت
نام دار شده و بر لشکر هوا سپه‌دار گشته بادبی نیازی از عالم قهر ناگاه
بوزید باسگان مزبله هم طویله کردانید و ندا در عالم درد ادند
فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ الْکَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَیْهِ یَلْهَثْ ای برادر بعزت
الله تعالی عزوجل که بهشت و آنچ در اوست از موجبات نازش
دوزخ و آنچ اندروست از اسباب گدازش برای اسعاد و پاک
گردانیدن آفریدگانست از برای شقاوت و دور گردانیدن ایشانست
یُرِیْدُ اللّٰهُ بِکُمُ الْیُسْرَ وَلَا یُرِیْدُ بِکُمُ الْعُسْرَ عز اینجا نمی
میخواهند نه بینی که زر را با آتش برای کمال او برند نه از برای نقصان
او و بدین نسبت عاصی را بدوزخ برند تا پاک بجهت پاک شود
نه از برای آنکه بدرد غم ناک شود به بعد هلاک شود خوش گفته است
اِنْ بِرِ عَهْدٍ عِلْمُهُ بِمَعَاصِیْنَا فِی الْاَزَلِ لَمْ یَمْنَعْهُ عَنْ اِیْجَادِنَا
فَمَعَاصِیْنَا کَیْفَ یَمْنَعُهُ عَنْ تَطْهِیْرِنَا بِالْعَفْوِ وَالْغُفْرَانِ
گفت در ازل بکنا و ما عالم بود که کنا و کنیم آن علم مرا آفریدن
ما را مانع نشد پس معصیت محدث ما که امروز کرده ایم چگونه

مانع شود

خواجه ابراهیم ادهم

مانع شود او را از عفو کردن و بیامرزیدن بدین نسبت ندا آمد لا تقنطوا
من رحمة الله ط بهر زمان بگوش جان می رسد و جان صد روح
و فتوح از آن می یابد و آنچه در حدیث آمده است لو لم تذنبوا لجاء
الله بقوم یذنبون فیغفر لهم اگر شما گناه نمی کردید حق
تعالی قومی دیگر آوردی تا ایشان گناه کردندی پس بیامرزیدی ایشان را
جمله عاصیان و گناهکاران عالم را این بشارت بسنده است مثنویات

مشو ای عاصی بیچاره نومید ... که چون پیدا شود اشراق خرشید
اگر افتد بقصر پادشاهی ... هم افتد نیز بر کنج گدایی
کسی کو بر جهنم است افتاده در راه ... در وی تابد آن خرشید درگاه
بر یکان مخلصان آمد خطرناک ... گنهکاران برند این گوی چالاک

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست یکم در زلات انبیاء علیهم السلام و آداب زیارت قبور و نماز بنیت مردگان در شب اول

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله تعالی بداند که اندر زلات انبیا
علیهم السلام اختلاف است عامه اهل سنت و جماعت بر ایشان
زلت روا دارند بشرطی که صغیره باشد و کبیره نباشد و همه را اتفاق
است که از انبیا کفر روا نباشد مگر طایفه از مبتدعان گفتند که روا باشد
چون یکی از عامه مومنان و تعلق بدین کنند که خداوند خبر داد از ابراهیم

عَلَيْهِ السّلام وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ اگر روا نبودی
این دعا از وی محال باشد که دعا بر جایزات افتد نه بر ممتنعات
جواب آنست که مراد ازین دعا اولاد بود نه وی ولیکن هر چند
او را ازین ایمنی بود خود را درمیان اولاد افکند تا دعا اندر
اولاد ببرکت وی مستجاب شد چنانک در حق رسول ما صلّی الله علیه
وسلّم فرمانشد وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ الآیة اما اهل
حقیقت حرین اصنام را گویند که این شرک زنار بستن نیست و مر بت
را سجده کردن نیست ولیکن بغیر حق طمع داشتن است و از غیر حق
ترسیدنست و با غیر حق آرامیدنست و این بوطریق مثل است نه بر
تحقیق از بهر آنک چون کافر به بت طمع داشت یا از وی بترسید نه
از وی منفعت نه مضرت و اعتقاد برین کرد اصل توحید خراب
کرد باز مومن موحّد چون بخدای تعالی ایمان آورد و خداوند
او را خبر داد که اندر هفت آسمان و زمین نافع و ضارّ جز وی نیست
چون صحت اعتقاد واجب کرد جز با وی آرامیدن و جز بر وی
اعتقاد کردن جز از وی ترسیدن روی نیست چون بدین معنی بغیر
بازگشت فعلی آورد مانند فعل کافران هر چند اعتقاد بر ایمان درست
بود مانند شرک بود و آن چیز که اندر وی منفعت و مضرت نبود

هرحمز

هرچند نه بت بود چون خوف و رجا بوی متعلق شد مانند بت شد بس یعنی قول خلیل الله آن بود که مرا نگاه دار تا جز با تو نیارامم و نه جز ترا بینم و نه بجز تو امید دارم و نه از جز تو بترسم مثنوی چون او در هر دو عالم نیست کس باکه سازد انیت سودا و هوس هذا معنی دعاء الخلیل لیس التعوذ من الکفر الذی هو ضد الایمان اما آن قیاس که بر مومنان کردند باطل است زیرا که کفر محل عداوتست و ایمان محل محبت ولیکن کافر هرچند بکفر عدو خداوندست او را بباید نیاملد است که خداوند او را عدو است حال طلبش است یا بکفر ازین جهان بیرون رود بداند که خداوند او را عدو بوده است یا کفر بروی زوال آید بداند که خداوند او را محب بوده است و مومن هرچند خداوند را بحکم ایمان محب است بباید نیاملد است محبت خداوند او را چون حال طلبش است و حکم او موقوف یا ازین جهان با ایمان بیرون رود محبت خداوند او را حقیقة کرد یا ایمان بروی زوال آید نعوذ بالله منها بداند که خداوند او را عدو بوده است و این توقف اندر محبت و عداوت اندر حال انبیا روا نباشد از بهر آنک انبیا احبا باشند لامحالة زیرا که ایشان اخص خواص‌اند هیچ مقامی نیست در خصوصیت را برتر از نبوت بس

ایشان خاص تر نیز همه دوستان اند پس محبت خداوند مر انبیا را
درست کشته است از کفر ایمن کشتند از بهر آنک تغییر و تبدیل بر
صفات مخلوقات روا باشد و بر صفات حق روا نباشد هر کرا
محب است عدو نگردد و هر کرا عدوست محب نگردد و لیکن هر
چند کسی که حق اورا محب است بوصف اعدا است چون سحره
فرعون سلطان محبت حق غالب کرد و مر ایشانرا بصفت
احبا آرد و هر که را حق تعالی اورا عدو باشد هر چند بوصف
احبا باشد چون ابلیس سلطان عداوت حق اورا از صفت
احبا بوصف اعدا آرد سر اینست که گفت مثنوی

کس چه داند تا درین بحر عمیق، سنگ ریزه قدر دارد یا عقیق
و اینجا رمزیست و آن اینست که محبت و عداوت حق بعلت
قایم نیست زیرا که محبت حق و عداوت ازلی است و خلاف و
موافقت بنده وقتی پس محبت و عداوت سابق باشند و خلاف
و موافقت لاحق و هرگز لاحق علت سابق نگردد ازینجا بدان
و بشناس که خلاف و موافقت همه هیچند و هیچ و این بگوی رباعی
در گوش دلم گفت فلک پنهانی، هر حکم که حق کند تو از من دانی
بر گردش خود اگر بدی دست مرا، خود را برهاندمی ز سر گردانی

و اما سخن

امّا سخن اندر کبایر انبیا گروهی روا دارند و حجّت آرند قصّهٔ برادران
یوسف پیغامبر علیه السّلام که ایشان همه پیغامبر بوده اند و کبایر
بر ایشان رفت و اهل سنت و جماعت از انبیا کبیره روا ندارند زیرا که کفر
کبیره است از کبایر و از انبیا کفر روا نیست دیگر کبیره هم روا نباشد
از بهر آنکه بر هر که یک کبیره روا باشد هم کبایر روا باشد دلیل برین
عامهٔ مومنان اند جواب خصم برین طریق گویند آنچ بر برادران
یوسف پیغامبر رفت پیش از نزول وحی بود بر ایشان و این بر سبیل
نُدرت و مقرون بتوبه و صلاح روا بود امّا آنکه هر چند صغیره
بغیر قصد بر انبیا رود که آنرا زلّت گویند و زلّت آن بود
که پیش از افتادن قصد نبود و بعد از افتادن بران قرار نبود
چنانکه کسی در راهی نخستانی می رود ناگاه بیفتد در حال برخیزد
نه پیش از افتادن قصد افتادن بود نه بعد از افتادن قرار بود زلّت
انبیا همچنین است و با این بهم معاتب باشند لِعُلُوِّ مَرْتَبَتِهِمْ
وَارْتِفَاعِ مَنْزِلَتِهِمْ از بهر بزرگی مرتبهٔ ایشان و بلندی منزلت
ایشان یعنی بزرگان را بخورد بگیرند و خوردکان را به بزرگ نگیرند که
اَلْمُخْلِصُوْنَ عَلٰی خَطَرٍ عَظِیْمٍ سرّ این معنی است و ناگرفتن به
بزرگ دلیل خردیست و گرفتن بخورد دلیل بزرگیست وَکَانَ زَجْرًا

لغیرهم آن عتاب کردن با ایشان زجر بود مر دیگران را که از
ایشان با این بزرگی که محل ایشان آن مقدار نگذاریم از دیگران کی
گذاریم این تنبیه کردنست مر دیگرانرا تا غره نگردند و بعضی
گفتند این عتاب از بهر زیادت محبت است تا محبت بر جای بود
عتاب میان دوستان جاری بود چنانک گفت شعر

إِذَا ذَهَبَ العِتَابُ فَلَيْسَ وُدٌّ ... وَيَبْقَى الوُدُّ مَا بَقِيَ العِتَابُ

با این بهم در قصهء مهتر داود علیه السلام شنیده که چون بروی
زلت رفت چهل شبانروز سر بسجده نهاده می گریست تا از آب چشم وی
اندان گیاه بر آمد که وی اندران میان ناپدید گشت و خبر قبول
توبه نیامد دمی از درد بزد که آن گیاه همه بسوخت و دو دست
پیش چشم بداشت و بگریست تا هر دو کف وی پر خون گشت پس
دستها سوی آسمان بر داشت و گفت الهی إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي
فَارْحَمْ عَبْرَتِي که اگر بر من نبخشی برین آب چشم من ببخشای
فرمان آمد یا داود تَذْكُرُ عَبْرَتَكَ وَتَنْسَى خَطِيئَتَكَ
آب چشم خود را یاد میکنی و خطاء خویش فراموش کرده تا بدانی
که خطر بزرگان بزرگتر و کار با ایشان صعب تر ازینجا گفت بیت

کشته شدگان لب خونخوارهء معشوق ... تا روز قیامت همه رنگین کفنانند

باید کرد

نباید که در گورستانها رفتن و زیارت گورستان بزرگان و عامهٔ مومنان
عادت کنند که ثوابش بسیار است چنانکه از حضرت رسالت حدیث است
نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ اَلَا فَزُورُوهَا فَاِنَّهَا تُرِقُّ الْقَلْبَ
وَتُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ الحديث و دیگر مردی از سختی
دل خویش شکایت کرد در حق وی فرمود اِطَّلِعْ فِي الْقُبُورِ وَاعْتَبِرْ
بِالنُّشُورِ در گورستان نظر کن و بحشر و نشر اعتبار کن در هر هفته
زیارت مستحب است چنانکه فرموده است در حق یاری یَا بُنَيَّ
اِذْهَبْ كُلَّ جُمُعَةٍ اِلَى الْمَقْبَرَةِ و بنوکر زیارت وعیدی امواتست
الله اعلم تا از آن چه معنی مراد بود و فاضلترین روزها در زیارت
سه روز است دوشنبه و پنجشنبه و روز جمعه بعد از نماز و در مواسم
متبرکه چون عشر ذی الحجه و عیدین و عاشورا و در شبهای متبرکه
چون شب برات و مانند وی پس چون خواهد که زیارت کند رود مستحب
است که در خانه دو رکعت نماز بگزارد و در هر رکعتی بعد از فاتحه
آیة الکرسی یکبار و سورهٔ اخلاص سه بار چون سلام دهد گوید
خداوندا ثواب این نماز بروح فلان برسان حق سبحانه و تعالی
نور کرداند و بوی رساند و هر گزارندهٔ نماز را ثواب بسیار نبشته فرماید
و چون بگورستان رسد نعلین بکند پس پشت جانب قبله کند و روی

بجانب میت وسلام گوید بدین عبارت که مرویست اَلسَّلَامُ
عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ يَا اَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُسْلِمِيْنَ
يَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُتَقَدِّمِيْنَ مِنَّا وَالْمُتَاخِرِيْنَ وَاِنَّا اِنْشَاءَ اللّٰهُ
بِكُمْ لَاحِقُوْنَ اَسْاءُ اللّٰهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ واگر شهید
باشد گوید سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ واگر
گورستان مسلمانان وکفار مختلط باشد گوید اَلسَّلَامُ عَلٰى
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى بس بنشیند وبگوید بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلٰى مِلَّةِ
رَسُوْلِ اللّٰهِ که در خبرست که بردارد حق سبحانه وتعالى عذاب
ظلمت وتنگی گور از صاحب آن گور چهل سال بس بگوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِيْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ حَيٌّ
لَا يَمُوْتُ اَبَدًا ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيْرٌ که در خبرست روشن کرداند آن گور را وگوینده را بسیار زد وبنویسد
مراورا هزار هزار نیکی وبرآرد مراورا هزار هزار درجه بس فاتحه
وآیة الکرسی بخواند در خبرست هرکه آیة الکرسی بخواند وثواب آن
اهل گورستان را بخشد در آرد حق سبحانه وتعالى در گور هر مرده را
از مشرق تا بمغرب چهل کان طبق نور وفراخ کرداند برایشان گور
را وبرداد هر مرده را درجه وبتوسیع خواننده را ثواب شصت پیغامبر

یعنی شش

یعنی خاید نو ارایشان،
وبیارزند

ازالة البشریة والبقاء

وبیافرینند بعدد هر حرفی فرشته که تسبیح کند حق را او را تا قیامت
پس ده بار قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ بخواند اگر آن بنده آمرزیده نبود حق
تعالی او را بیامرزد و اگر آمرزیده بود خواننده را بیامرزد و گناهش
بر آن مرده بخشد و اگر برین زیادت کند سوره یس بخواند و سوره
الملک نیز آمده است و همچنین اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ و اَلْهٰکُمُ التَّکَاثُرُ
نیز منقولست و در کتب مسطورست که هیچ شبی دشوارتر بر مرده چون
شب اول نیست پس بخشاید بر مرده بصدقات و اگر قدرت نباشد پس
دو رکعت نماز بگزارد در هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی یکبار
و قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ده بار و اَلْهٰکُمُ التَّکَاثُرُ ده بار پس بگوید خداوندا
ثواب این نماز بفلان کس بخشیدم حق سبحانه و تعالی بفرستد در گور آن بنده
هزار فرشته با هر فرشته نوری و هدیه و بدهد آن مرده را ثواب
هزار شهید والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب بیست دوم
در اصل تصوف برادر شمس الدین اعزه الله بداند که قاعده تصوف
دیرینه است و اعمال انبیا و صدیقان بوده است بحکم غلبه عادات
زشت که درین زمانه بدید آمده است صورت حال صوفیان در چشم
مردمان زشت مینماید و اهل این حدیث بر سه قسم اند یکی صوفی
دوم متصوف سیوم متشبه صوفی آن بود که از خود فانی شده باشد

قیل التصوف ترک حظ النفس
وقیل التصوف هو الاخلاق

در لغت تصوف تفعل است و
تفعل از برای تکلف می آید
در حق صوفی تکلف چه آید
همچنان است اما چیان صوفیان
که گوید صوفی از اهل تصوف است
و همچنین متشبه و متصوف
همه اطلاق لفظ تصوف بر سه قسم جایز باید
مخدوم و مفهوم شد درین زمانه صوفی
نمانده و اگر مانده متصوف بلکه متصوف
نمانده اند بلکه متشبه مانده اند

وبحق باقي گشته واز قبضهٔ طبایع رسته وبحقیقت حقایق پیوسته
ومتصوف آن بود که بمجاهدت ورياضت اين درجه رامي طلبد
واندر طلب خود را بر معاملت ایشان درست مي کند ومتشبه آن بود
که براي جاه وحظوظ خود را مانند ایشان کرده بود واین هر دو
معني خالي وبي خبر با این بهم امیدست که از ایشان بود ودر سایهٔ
دولت ایشان در هر دو جهان بگذرد که اندر لشکر مبارز یکي باشد
ودیگران بطفیل وخلیفه خورد وسلطان در شهري یکي بود
ودیگران در سایهٔ دولت او روزگار گذرانند ودر جمله طوایف
محقق اندک باشند اما جمله را نسبت بر ایشان کنند هرگاه که یکي
چیزشان با ایشان مانند بود وفتوي شرع که مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ
فَهُوَ مِنْهُمْ هر که بقومي خود را مانند کند بر فتاري وباعتقادي
او از ایشان بود چنین گفته اند اول صوفي در عالم آدم پیغامبر علیه
السلام بوده است حق تعالي وي را از خاک بیرون آورد وبمقام اجتبا
واصطفا عاید ورقم خلافت بر وکشید اول صیان طلقه وطایفه جمله
بدانست که مرید را در آغاز ارادت چه جمله فرمایند خَمَّرْتُ طِينَةَ آدَمَ
بِيَدَيَّ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا آدم چون جمله تجرید بدانست حق تعالي
مایه روح بوي داد وچراغ عقل در دل او بیفروخت ونور حکمت

از دل بر زبان آورده بر خود بجنبید گفت الحمد لله اشارت
نبوی همبرین است که مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ صَبَاحًا اَظْهَرَهُ
اللّٰهُ یَنَابِیْعَ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ پس قصد ولایت
کرد و تحفهٔ سجود ملائکه در اول خلافت یافت و برخاست مسافر وار
قصد گشتن بهشت کرد و جمله اقالیم بهشت سفر کرد و بر اسرار همه ممالک
گذر کرد گفتند حواس و اطراف جمله در قید کن و باختیار خود حرکت
مکن که مرید را اختیار نبود بحکم جرأت و انبساط دست گشادگی
نمود از کمین گاه غیب زخم عتاب رسید که وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ
شکسته شد و باستغفار مشغول گشت سُنَّت استغفار صوفیان از
اینجاست گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا هرچه اسباب خواجگی و خلافت
بود از وی بکشیدند برهنه بایستاد باستغفار گفتند آدم اینجا بر این غرامت
بدنیا سفری کن که شرط مرید آنست که چون زلّت بروی رود سفر
کند آدم مجرد و برهنه قصد سفر خاک کرد تنش برهنه بود گفتند
آدم اکنون دریوزه کن از هر درختی برگی درخواست کرد جمله سبز برگ یافت
برهم دوخت مرقع شد و خود را بپوشید و روی بمسافرت خاک
نهاد سیصد سال آب حسرت از دیدگان می ریخت تا آنگاه که مصفا شد
که اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰی اٰدَمَ تصفیه یافت صوفی شد آن جامه که

از درختان در ویره کرده بود و مرقعه ساخته عزیز می داشت
تا با خر وقت در پیشت بیغامبر علیه السلم در پوشیده و خلافت بوی سپرد
و این طریق ممهد گشت و دولت تصوف در اصلاب انبیا روان شد
صوفیان مسافر را مجمعی می بایست در دنیا که هر وقت آنجا
بمصاحبت جمع آیند و ماجرائی کنند صورت کعبه در دنیا بدید
آمد اول از خانقاهها آن بود در دنیا خانقاهی نبود بعهد آدم
کعبه بدید آمد نوح بیغامبر علیه السلام از دنیا بکلیمی اختصار
کرد و موسی بیغامبر خود همیشه کلیم داشت که روز اول الخدمت
شعیب بیغامبر علیه السلام یافته بود و این شرطی بزرگست در
طریقت که بیر را باید تا خرقه در مرید بوشاند و عیسی علیه السلام
همیشه جامه صوف پوشیدی همچنین چون عهد بموسی و عیسی
صلوات الله علیهما رسید بیت المقدس را چو التکاه خود
ساختند آنگاه در هر ولایت بهر طرف خود را مرجعی ساختند
و منزلی معین کردند تا باوقات خلوات و ایام مناجات
رفقا دولت آنجا باز رفتندی و حدیث اسرار الهی را ماجری
کردندی چون عهد بسید انبیا و سلطان اولیا محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم رسید خود همان کلیم بستد و در پوشید ملة ابیکم ابراهیم

ابراهیم و قصد همبران خانقاه کعبه کرد و مهتر عالم علیه السلام
در مسجد خویش یکزاویه معین کرد و از صحابه یک طایفه را برگزید
که سالکان راه طریقت بودند بعضی پیران بودند چون ابوبکر
و عمر و عثمان و علی و سلمان رضی الله عنهم اجمعین و آنچ
میانه بودند چون معاذ و هلال و ابوذر و عمار رضی الله عنهم
ایشانرا باوقات خلوت در این زاویه بنشاندی و با ایشان سخنان
راندی که صنادید عرب و عوام صحابه آنجا راه نیافتندی و آن جماعة
بزرگان قریب هفتاد نفر بودند مهتر عالم چون کسی را از صحابه
اعزاز عظیم و اکرام بزرگ کردی رداء و پیراهن خود بوی
دادی آنکس که صوفی بودی در میان صحابه بس او را این طریقت
از آدم علیه السلام در آمد و تتمه آن بمحمد رسول الله شد در میان
امت و ملت بماند قوی دل باشد و در مفلسی خویش ننگرد که اینجا
کار بکرم و فضل میرود نه بعمل کسی ای برادر هزار هزار ساجد
و راکع بودند و هزار هزار تسبیح و تحمید کوی بودند و هزار
هزار متحیر در اسرار وی بودند و هزار هزار سوخته در کار
وی بودند قومی بی باک را از خاک بیافریدند و برین همه مطیعان
و عابدان برگزیدند بی سابقه خدمتی بی مقدمه شفاعتی

گفتند اي مستي خاك الست بربكم طنه من انِ سمام در
ساعتي خراباتي را بركزيند و بر متكاء اقبال در مشاهده ذوالجلال
بنشانند هردم نواختي و قبولي هر لحظه تحفه و وصولي و رشته
رد و حجاب و صد عتاب در كردن مناجاتي افكنند هردم حسوتي
و غصتي يكي را از بتخانه بيارند اعزاز و قبول بر كسوت او
كنند و ديكرانرا از مسجد بيرون كنند و رشته طرد و رد در
كردنش آويزند چنانك لطف در كارست قهر هم دركارست والسلام

بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب بيست سيوم در طلب
طريقت بمولانا شمس الدين الكرمي اللهُ بكرامة الطالبين
بداند كه هركه را طلب اين راه بود بايد كه سرمايه از شريعت سازد
تا از شريعت در طريقت راه يابد چون در طريقت راه يافت از طريقت
بحقيقت قدم تواند نهاد هركه هنوز شريعت ندانسته ويرا با
طريقت كجا ملاقات وهركرا هنوز با طريقت ملاقات نيست
آن بيچاره را با حقيقت چه كار زو چه كار ازينجاست كه بهيچ كونه
رخصت نداده اند كه كسي بناداني بي معرفت وبي شريعت درين
راه قدم نهد كه بيم هلاكت باشد و بهيچ جاء نرسد و اكر بجاهله
ورنجي كورانه و جاهلانه برخود نهد و ازان چيزي نموداري بود

جنان

چندان غرور و جهل و پندار و حمق دروی بدید اید که ایمان را
نیز بباد دهد و در حبال شیطان گرفتار گردد بالقطع والیقین
بداند که خداوند تعالی را هیچ ولیی جاهل نبوده است و نباشد
مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلِیًّا جَاهِلًا گفته مشایخ است و در قرآن برین اشارت
است وَلَمْ یَکُنْ لَہٗ وَلِیٌّ مِّنَ الذُّلِّ خداوند هیچ جاهلی را دوست
ندارد و دوست نگرفته است که جهل اصل همه ذلتهاست گفته اند مدار راه
سالکان حق بد و وازده علم است و علم توحید و علم معاملت
و علم معرفت و علم حالت و علم مکاشفت و علم مشاهدت و علم
خطابه و علم سماع و علم وجد و علم معرفت روح و علم معرفت
نفس و علم معرفت عقل و این علوم را علاحده اصلی است و فرعی
که از دانستن آن چاره نیست پس بداند که این طایفه همه صاحب علم
شریعت و طریقت و حقیقت بوده اند و هستند و خواهند بود
اما بی دولتانرا که بتشنگی در بادیه هلاک شدند چه سود از دجله
بغداد و رود نیل مصر

بیت

در بادیه تشنگان بمردند چه سود اگر جهان فرات است

رونده راه را باید که اندیشه چنان بود که اگر دنیا بوی دهند
و نعمتش و عقبی بوی دهند و جنتش و بلاء عالم بروی بارند

ومحنتش دنیا و نعمتش به بیگانگان کذارد عقبی و جنتش
بموفقان سپارد بلا و محنتش خود قبول و توبه اش چنان بود
که همه خلق از حرام توبه کنند تا در دوزخ نیفتند او توبه از حلال
کند تا در بهشت نیفتد و ارادتش چنان بود که همه جهانیان را
طلب مراد و راحت و نعمت بود او را طلب مولی و رویت
وی بود همه خلق در کارها زیادتی طلبند و او در همه کمی
طلبد اگر بیابد ایثار کند و اگر نیابد شکر کند و نشان رونده
آنست که از نایافت مراد شاد شود تا از همه بندها آزاد و یا نفس
مخالفت زیرا که هر مرادی بندی است چنانچه که اگر هفتاد سال نفس وی در یکی از ارزوا
بنالد بدو ندهد و راه موافقت حق چنان سپارد که بلا و عافیت
عطا و منع رد و قبول بر وی یکسان کردد قدم بر توکل نهد نه از
خلق سوال و نه از حق تعالی خواست که سوال از خلق را شرک داند
و از حق شرم دارد و در زهد چنان بود که اگر از همه دنیا مرقعی
دارد یا کلیمی او بدان چنان خوش باشد که دیگران بهمه دنیا در روز
بذکر مشغول باشد و طلب در شب بخدمت مشغول باشد و تعب و اگر نفس
او را در آن طاعت نظری افتد عبادت هفتاد ساله خود را بنانی
نفروشد و بیش سگی نهد تا از آن عجب بیرون آید درویشی بیت

و بجز

وجندنج کرده بود نفس وی ابران نظری افتاد روزی در بازار
مکه بر آمد گفت آدمی خرد بیست وجندنج را بنانی عارفی بر این
واقف شد دست بر قفاء او فرو برد گفت ای فضول پدرت هشت
بهشت بکندمی فروخت توجندنج بنانی میخواهی بس رونده
راه را هشیار باید بود نفس خود را در بوته مجاهدت بفنا رساند
که هرچه دون حق است هرگز یاد نیارد اگر بر است نگرد حق را بیند
واگر چپ نگرد حق را بیند اگر برخیزد و یا بنشیند حق را بیند
این سالک را گویند حق بین گشته ولایت دنیا و ملک آخرت بنظر
همت وی بذره بو نیاید در شوق تنش می آید دو دلش انچه بیت
قدس می نازد اندیشه زن و فرزند و دنیا و آخرت گرد دلش گرد
نیاید اگرچه بشخص در دنیا بود بدل در حضرت خداوند بود همیشه
جا لنجانی شده و بمنزلگاه رسیده و بدیده دل دوست را دیده این
مقام در سایه پیر پخته تواند یافت و در پناه ولایت صاحبدلی از
آفات راه بسلامت تواند گذشت که جمله مشایخ طبقات و بزرگان
دین و علماء سلف رحمة الله علیهم اتفاق کرده اند که بی پیر پخته
کسی بحق نرسد مگر بنادر چنانکه گفت مثنویات

تا نیفتد بر تو مردی را نظر ۞ از وجود خویش کی یابی خبر ۞

این را سالک گویند حق بین گشت (؟)

بیت

گر تو بنشینی بتنهایی بسی،، راه نتوانی بریدن بی کسی،،
پیر باید راه را تنها مرو،، از سر عمیا درین دریا مرو،،

وقتی مریدی از مریدان خواجه ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه وضو ساخته بود و در خلوت خانهٔ خویش رفته نوری دید نعره بزد که خدای را دیدم شیخ آن حال دریافت گفت ای کار نادیده آن نور وضوست که دیده، تو از کجا و آن حضرت از کجا بسیار روندگان درین مقام مغرور شده اند و پنداشته اند که تجلی حق یافته اند اگر شیخی کامل صاحب تصرف نبود ازین ورطه مه ۱۲ خلاص نیابد بلکه آن جاهل بغرور شیطان و مکر نفس مغرور گردد جهانی را از دعوی پر کند و حرفی چند از کسی یاد گیرد کمال کار رسیدن بمقصود تصور کند و خود را در مملکت خداوند جایز التصرف داند و باباحت و زندقه افتد چنانکه کسی برین اشارت کرده است

رباعی

پوشیده مرقعه اند این خامی چند،، بر گفته بطامات الف و لامی چند
نارفته ره صدق و صفا گامی چند،، بدنام کنندهٔ نکو نامی چند

پس کسی که درین راه درآید و درد این کارش دامن گیرد باید که پیری که میان پیران و مشایخ این طایفه مشارالیه باشد و بر مقتدایی

اواتفاق

او اتفاق کرده باشد و جایز التصرف و نافذ المشیت و صاحب
لاشراق در مملکت خداوند کشته بود اقتدا کند و خود را بدو
بر بندد تا هر چه بند راه او باشد از پیش او بر گیرد و عیوب
نفس او بدو نماید و از آفات راه او را خبر کند تا مرید بکلی از
خود بیرون آید چنانک گفت مثنویات

بیر را لابد براه آمد ترا ٭ در همه کاری پناه آمد ترا
چون تو هرگز راه نشناسی زچاه ٭ بی عصاکش کی توانی برد راه
لو هماء آتشین در ره بلیست ٭ اینچنین کاری نه کار هر کسیست
اما شرط مرید آنست که چون بارادت بیر شیخ کامل در آید باید که
خواست و مراد خویش یکسو نهد و معنی ارادت در لغت خواستن
است و مرید کسی را گویند که او را خواستن باشد و در میان این طایفه
مرید کسی را گویند که او را خواست و مراد نبود و مشایخ گفته اند
رضی الله عنهم مرید باید که در پیش بیر در تحت تصرف او همچو
مرده باشد در پیش غسال چنانک خواهد او را می گرداند و باید که
چنان مطیع بیر بود که اگر اشارت کند جان و مال دینی و دنیاوی
بذل کند و ترک کند بهر چه فرماید اگر چه همه زهر خوردن باشد
فرمان برد و هیچ دفع نیارد و بی تاخیر بجای آرد و در آن

بخاطر و علم خود تصرّف نکند آورده اند که شیخ ابو علی فارمدی
رحمة الله گفت وقتی بپیش شیخ ابو القاسم کرکانی رحمه الله
که پیر او بود خوابی دیده بودم او را حکایت کردم گفتم تو مرا
در خواب چنین گفتی و من گفتم چرا شیخ ابو القاسم کرکانی رحمة الله
از من روی گردانید و گفت اگر چرا را در باطن تو جای نبودی در خواب
بر زبانت نرفتی و با چون و چرا مریدی راست نیاید و اصل دین
باب آنست که خداوند عزّ و جلّ خبر داده است عَسَىٰ أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ
شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ٥ بس مریدی که
سعادت قرین اوست و این دولت نصیب او در راه او همه راست است
و برای او همه ساخته اند چشم حاسد از جمالش محجوب کرد آفات
از دامن دولتش دور و آن دیگری بی دولت که شقاوت قرین اوست
در راهش همه خار و عقبات در هر قدمگاهش صد اشکال
و آفات ای برادر هر کرا کمند عنایت در گردن افتاد آنجا افتاد
که السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ و هر کرا قسمت قهر
وحدت مردود کرد و از در خویش دور کرد که الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ
فِي بَطْنِ أُمِّهِ چنانک کسی برین معنی اشارت کرده است بیت

این واقعه

این واقعه چی نبود امروزینه؟ این زنگ ظلم را بکیدان کردند؛
اکنون چکینی امیدی بیش نه مصیبتی میدار که کالا هرچند با عیب
است و شایستهٔ درگاه نیست لیکن از وا طلا هرچه یابند بستانند
ای برادر قافلهٔ آدمیان آن روز که آدم علیه السلام زلت
کرد زده اند و متعار فت قافله ایمن کرد چون راه زنند
نابینایی را دیدند در کرما کرم نشسته خرما و لوزینه می خورد
گفتند چیست در چنین گرما و این دو سه چیز گرم میخوری گفت
ما را قافله شکسته اند از آنچ می ترسیدیم بر ما رسیده است اکنون
ایمن گشته ایم ای برادر در طاعت و معصیت از آفت و فایده
خالی نیست که بسا طاعت است که بنده را از حق دور کند و
بسا معصیت است که بنده را بحق نزدیک کرداند جعفر صادق
را رضی الله عنه پرسیده بودند که کدام معصیت است که بنده را بحق
نزدیک کرداند و کدام طاعت است که بنده را از حق دور کرداند
گفت هر آن طاعتی که اولش امن بود و آخرش عجب آن طاعت
بنده را از حق دور کرداند و هر آن معصیتی که اولش خوف بود
و آخرش عذر آن معصیت بنده را بحق نزدیک کرداند و بزرگان
گفته اند اَلاِعتِذارُ وَاِن قَلَّ ثَمَنُ الذَّنبِ وَاِن جَلَّ عذر الرجه

اندک بود بهاء گناه است اگرچه بزرگ بود ابلیس بطاعت خود
معجب گشت گفت طاعت کردم فرمان آمد لعنت کردم چون آدم
زلت کرد گفت بارخدایا بد کردم ندا آمد عفو کردم جهانیان
نمودند معصیت کردن با عذر بهتر از طاعت با عجب والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست چهارم در صفت
اهل ارکان طریقت برادر شمس الدین رفعه الله الی
سعادة القصوی بداند بناء ارکان طریقت بدین خبرست
که می فرماید لایزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احبه
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا
الحدیث چون خداوند بنده را دوست گیرد با او همان کند که
مادر مهربان با فرزند طفل خود کند از هلاکش نگاه دارد و مصلحت
وی بی گفت وی بر وی نگاه دارد و بحقیقت بباید دانستن
چون حق تعالی بر بنده نظر لطف کند و او را قبله حاجات
خلق کرداند خاک قدم او را توتیاء دیدها کرداند غبار اقدام
مرکب او را عطریات سالکان راه کرداند در حکایت است که مردمان
بصره بطلب باران بیرون آمده بودند و دعا و زاری میکردند هیچ
باران فرود نمی آمد حرجی از راه در آمد جماعتی انبوه دید دستها

برداشته

برداشته وچشمها گشاده وزاري ميكند او را شفقتي بديد آمد
گفت الهي بحق آن ستري كه درين ديدهٔ منست كه باران فرستي
درحال باران باريدن گرفت مردي ازان جماعت كه آن لفظ ازو شنيد
وآنرا اجابت درحال ديد برپي وي برفت تا بمنزل رسيد گفت
اي شيخ ازتو درخواستي دارم گفت بگو گفت اين چه سر است
كه در ديدهٔ تست بمجرد شفيع آوردن باران آمد گفت اين ديدهٔ
من بايزيد را ديده است تا بداني كه خاك قدم ايشان توتياء ديدهاست
وزبان ايشان چون باران بهاري همه آب حيوة چنانك باران
بهاري زمين مرده را همه كسوت حيات برپوشاند وخيب
خارستان را گلستان كند همچنين سخني كه از زبان ايشان بيرون
آيد همه دلهاء مرده را زنده كند وشان گفت پاك ايشان اين بود
چنانك سخن وي حيات دل بود همه افعال وصفات وي
بند كشاي خلق بود رحمت وشفقت او برهمه تا بدخود نخورد
بخلق دهد خود نبوشد خلق را بپوشاند برخم مردمان ننگرد
وبجفاء ايشان ننه بيند شفيع ظالم خود بود جفا را بوفا پيش
آيد دشنام را بدعا وثنا مقابله كند اين داني چيست ازبهر آنك
وي محفوظست از ساحت دل وي جز باد راحت برخلق نبزد

او در شفقت چون آفتاب بود بر دشمن همچنان تابد که بر دوست
در تواضع چون زمین بود همه خلق پای بروی نهد او را با کسی
خصومت نه دست تصرف وی از خلق کوتاه بود همه خلق
عیال وی بود او عیال کس نبود و در سخاوت چون دریا بود
دشمن را همچنان بخشد که دوست را عین رحمت شده بر کافهٔ
خلق شرق و غرب زیرا که آزاد بود هرچه بیند از یک جای
بیند دیده اش جمع بود و هر جزوی از اجزاء وی را همچنین
خلعتی پوشانند و هر که بدین صفت نبود او را در طریقت
هیچ قدمی نبود رنجی بود نان طلب و جاه طلب سخنی از وی
بیگانه بود که حق تعالی هر کرا بردارد بکل بردارد چنین بود.
که زبان دهد و دست دهد و چشم دهد و سمع دهد و دل پاک
دهد اما گویند کانی که من و تو می بینیم همه زبان ایشان بر ایشان
گواهی میدهد و همه اجزاء ایشان بر ایشان گواهی میدهد لعمری
نتوانند از حلق خود باز گیرند و خرقهٔ نتوانند از سر خود بر
کشند و خواهند که همه عالم بخلای ایشان اقرار کنند و خطبهٔ
ایشان خوانند بنان و جامهٔ خود مردی در همه عمر خود با
دستار خورد یا با پیراهنی مجرد یا کلاهی در بازار نتواند رفت

تا بناید که

تا نباید که آبروی او در پیش درزی و کفش دوز ریخته شود
اینچنین کس را هر نظر خویش پرست گویند نه حق پرست هر دی در
زاویه نشیند میخود را در صلاح و عزلت می آراید تا خلق او را
بصلاح بشناسد و روی درو آرند این چون زن بدکاره بود که هر
روز خود را بیاراید تا خلق بوی نگرند مرد را باید که همه اجزاء
وی زبان شود و زبان وی در حمایت دل شود و بتیغ حیا زبان
او بریده کرده هر چند زبان خواهد که حدیث کند حق بر وی برود
دل وی آینه روزکار کلاشته در پیش وی دارد بندی شود و بزبان
یعنی همه بی قاییم
او افکند گوید اینچنین زبان حدیث او نتواند گفت در حال
گفت فرو دایستد چنین گفته اند که هر که از خانه خود بیرون آید
یعنی دروغ کو و غیبت کو و غیر آن هم
وراء خانه خود باز داند تا اگرش حاجت افتد باز گردد انکس را
سخن در طریقت مسلم نبود صوفی را دل در پیش زبان بود و
دانشمند را زبان در پیش دل بود صوفی بحکم دل رود اکنون
گویند همان و رونده کان روزکار ما بعصا می روند چکند نابینا اند
و نابینا آن بود که زبان را عصا سازد بر این و بر آن می زند مینماید
که من بینا ام و این سخن با علما است نباید که ایشان آنچ میگویند
بحکم نقل می گویند و درست میگویند این با کسی است که بصورت این

طایفه است حاصل آنست که اعتبار حرد لراست نه زبان را نه بیني کفري که از دل اباد ان برآید عین ایمان بود الا مَنْ اُکْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِیمَانِ وایماني که از دل اباد ان برآید خراب برآید عین کفرست قوله عز وجل قَالُوا نَشْهَدُ اِنَّکَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ اِنَّکَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ یَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِیْنَ لَکَاذِبُوْنَ ه آري زبان لا بد خلای شرعست امر ونهي بدو آشکار اشود ودین بدو بیان میشود ولیکن جون بنده را کار بحق افتد زبان نا محرم کرد د نه بیني انکه بلبل بوستان شریعت است جي فرمود انا افصح العرب والعجم عجب در منتهاء کار جه کفت لا اُحْصِي ثَنَاءً عَلَیْکَ اي برادر انرا که در مقام تحمید فصاحت نماند در مقام توحید دم جون زند عزیزي برین معني کفته است

قطعه

در نظر عشق کمال سلوک ،، همه علمي که ضلالي شده است
لاجرم از کفتن مدح وثنات ،، افصح کونین جو لالي شده است

حدیث مَنْ اَحَبَّ شَیْئًا اَکْثَرَ ذِکْرَهُ ثابت است اما در آغاز عشق جون قلم در کفت وکوي بود باز جون بعالم رفت برو وي رسید اَبْعَدُهُمْ عَنِ اللّٰهِ اَکْثَرُهُمْ ذِکْرًا لِلّٰهِ جمال شاهد

از درد دل همه این گوید — رباعی

از عاقلمی حدیث توکم کنمی ،، راه سرکوی کفت محکم کنمی ،،
بس سوخته جند فراهم کنمی ،، بر کفته بکریمی وماتم کنمی ،،

ای برادر هردی که بکل مومن اید عزیز بود امّا بیشتر خلق دست
(از بسر گشت خود)
در حلقهٔ ایمان زده اند ومی جنبانند نه هرکه کرد در سلطان کردد
اهل سرای سلطان بود اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ طهارت دل
شرطست در دوزخ هزار هزار زبان خدا کوباشد ویک دل خدا
شناس نباشد هزار هزار زبان فصیح را در دست زبانیه بینی کنک
شده امّا هیچ دل را در دست زبانیه نیابی اکنون ای برادر لکن
تاج دولت بر سر نیست داغ نومیدی بر دل نهادن هم شرط نیست
وفتوی قرآن جنین است لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
بار احکام بر هرکسی بقدر طاقت انکس نهند بس ازین هردو بار
جون بر ما بد روزان بنهند که درکاه درکاه کر هست جه راهت تاج خالی
وهم بر دل داغ نومیدی این هردو بدبختی بر ما مدبران جمع نبود
الکن قدمی نیست که دین را شاید بادی بتکلف نعره ده مردی
زنیم که هیچ کس لاف درد زدکان نزاجنان خریداری نکند که رَبُّ
العزّة کند هیچکس ترا بران برخ نکیرد که او بر کیرد بیت

از اوصاف مذمومه چون بخل
وحسد وحقد وغیران ...

سراسر همه عیبیم بدیدی و خریدی زهی کالا بر عیب زهی لطف خریدار

میفرماید اگر به پیرانه سر بدرگاه بار آییم همه مملکت را بخدمت

تو بیار آییم و اگر در وقت جوانی حدیث ما کینی برد ابرد تو در

ملکوت روان کنیم چنانک حق او امر و نواهی خود از تو طلب کنیم

انصاف تو از کرم خویش هم بدهیم و هرگز بدعهدی تو بر تو یاد

نکنیم و اگر رنجکی بتو رسیده است عذر آن بجودی خود باز خواهیم

و سر آن ترا بگوییم این همه که شنیدی حق کرم خویش خواهد گزارد

و هرگز روا نبود که حق کرم او بنهایت رسد اگر همه منکران عالم

دنیا را جهان را با ذریت و اتباع فی المثل بعلیین رساند و تاج

سلطنت ابد بر سر نهد هنوز حق کرم او گزارده نشود والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ملتوب بیست پنجم در شریعت

و طریقت برادر شمس الدین ارشده الله الی سواء السبیل

بداند که شریعت راهی است که انبیا علیه السلام میان امت نهند

بتایید خداوند عز و جل دعوت همه انبیا خلایق را اول

بتوحید است و درین همه انبیا برابرند که بلک یک دین است و یک دعوت

و یک معبود و همه این گفته اند وَاِلٰهُکُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ و فرموده

اند که فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوْنِ جمله متفق بوده اند از آدم

تابعهد مصطفی صلوات الله علیهم در سخنان ایشان هیچ
خلاف نبود که دعوت بمحض وحی خداوند بوده است که حق تعالی
بواسطهٔ جبرئیل علیه السلام در عقول وسمع ایشان منقوش
ومسموع کردانیده است وخلاف در لغات وعبارات واستعارات
وارکان شرایع است امّا در آنچ اصل دعوت وقاعدهٔ ملّت وقانون
دعوت است هیچ خلاف نیست ودوم دعوت بعبودیت است بحکم
آنک ایشان اطبّاء خلایق اند بهر وقت برحسب مصلحت آن امّت
وضع قاعدهٔ ملّت کنند بوحی خداوند پس بدین فتن انبیا سخن خدای
را عزّوجلّ وحی کویند وعبارت کردن ایشانرا ازان معنی دعوت
کویند ومستمعان ومتابعان ایشانرا امّت کویند ومجموع اوامر
اوامر ونواهی واصول وفروع دعوت را شریعت کویند ورفتن
این راه را طاعت کویند وکردن نهادن این جمله را اسلام کویند
وثبات نمودن برین جمله دین کهند پس شریعت راهی است
وپیغامبر نهنده ودارندهٔ این راه وجادهٔ فراخ را شارع
کویند وشریعت راه فراخ باشد که ازوی راهها خیزد چنانک
حضرت رسالت علیه السلام اشارت کرده است وفرموده ستفترق
أُمّتي عَلى ثَلَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً

اما الطریقت فهی للسالکین الی الله بعد قطع المناهی غیر الشریعة بلامع الطریقة الخ طالحین الاحتیاط والاحتیاط فی الاحکام الشرعیة والاجتناب عن الرخص والله هلالدة

وهو السنة والجماعة

فانّها ناجیه و طریقت راهی است از شریعت خیزد و شریعت
بیان توحید و طهارت و نماز و روزه و حجّ و جهاد و زکوة
و دیگر احکام شرع و معاملات است اما طریقت طلب کردن است
تحقیق این معاملات و تفحّص کردن این مشروعات و آراستن
اعمال بصفاء ضمایر و تطهیر اخلاق است از کدورات طبیعی چون
ریا و هوا و جفا و شرک و مانند این در جمله هر چه بتهذیب
و تطهیر ظاهر تعلّق دارد شریعت است و هر چه بتصفیه و تزکیه باطن
باطن تعلّق دارد طریقت است مثلا جامه نمازی کردن از لوث
نجاست شریعت است و دل پاک کردن از کدورات بشریت طریقت
است پیش از نماز وضو کردن شریعت است و همیشه بر وضو بودن
طریقت است در نماز روی بقبله آوردن شریعت است و روی
دل بحق آوردن طریقت است در جمله هر چه در مرتبه حواس
فرود آید رعایت آن کردن از شریعت است و هر چه درون پرده
قالب است رعایت کردن آن طریقت و هر چند انبیا علیهم السلام
امّت خود را آن فرمایند که خود کنند اما بعضی از اخلاق و اعمال
در تکلیفات امّت نیارند برای آسانی ایشان را و لیکن اوراد
خاص خود سازند چون نماز شب و ناگرفتن صدقات و سیر نا

کردن

خوردن و اعراض از دنیا و قناعت بلا بدّ قوت و لباس و مانند
این بس آنچه در تکلیف امت آرند شریعت است و آنچه از برای تحقیق
امت بر خود زاید کنند و لازم احوال خود سازند طریقت است تا
اگر کسی سلوک این طریقت بیش گیرد از درجهٔ عوام بر آید و در
زمرهٔ خواص در آید و آن خاص که انبیا راست دو قسمت است یک
قسم بر امت ممنوع و محظورات است چنانکه قرآن قدیم بدان قایل
است خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ط دوم قسم آنست
که در سنن سنن بسندیده آید اگر کسی بران خصلت موصوف شود
یا آن طریق بیش گیرد زیادت درجه یابد و ترقی بود او در اکمال
خویش و در طریقت رخصت نیست زیرا که رخصت از برای ضعیفی
حالان نهاده اند و مباحات از برای تخفیف عاجزان ضعیفان
معین کرده اند ارباب طریقت را قوت همت و جدّ و مبالغت
باشد لاجرم خود را از راه رخصت و مباح ممنوع دارند و آن
حلال نیز زیادت شره و حرصی ننمایند که شریعت فتحباب راحت
و عطا ترفیه است و طریقت کسر [illegible] راحت و منع
ترفیه است از نفس اماره و هرگاه که مرید خود را در مباحات
رخصت دهد نفس دلیر کرده وی را در شبهات اندازد از آنجا

زیادت بر چهار زن هم ترا روا شد
نه دیگری را از امت تو

بیشتر بیشتر تا در محرمات برود و هلاکش کند و هر که بی شریعت
قصد طریقت کند همچنان باشد که کسی بر بالایی خواهد شدن
را نردبان آن بام خراب کند و خود را بروی دیوار میکشد
هرچه بمدتی بر شود بلحظهٔ فرو افتد و گفته اند همچنان باشد
که کسی بحیلهٔ بسیار سنگی بهوا بر می اندازد اگرچه حیلت کند و
جهد تمام نماید و رنج بسیار کشد هرچه بمدتی بر بالا اندازد بکمتر
از ساعتی فرو افتد و بمنزل خود باز آید و همچنان باشد که
کسی خواهد بحج رود پشت بر مغروب آرد و از کعبه اعراض
کند و می رود اگرچه سالهای بسیار هم بر آن قاعده رود هرگز
بکعبه نرسد که هر مقصدی را راهی است و هر مقصدی را شرطی
است و هر صحبتی را اهلیتی و نسبتی و شرط نسبت راه طریقت
جمله احکام شریعت است چون مرید در راه شریعت راسخ
گردد و از عهدهٔ حقوق شرعی بقدر امکان بیرون آید
توفیق رفیق او شود تا از جملهٔ عوام خلاص یابد و در سلوک
طریقت خواص یار و سالکان راه همراه گردد ای برادر چون شریعت
و طریقت بشناختی الکون لمن کان و لمن کان در متابعت و موافقت
آن پاکان قدمی می زن و خود را چون مفلس و بی نوا

حرامها

از حقیقت

در حضرت مفلس نواز از دور عرضه میده و بدانک اگر از ان
کیمیاء لطفی که در خزانهء فضل است بر شرک مشرکان و کفر کافران
عین توحید کردد و از ان شربت جان پرور که در قدح غیب است
قطرهء در حلق خلق چکانند در عالم نه مخالف بینی و نه منکر
یابی او که بتو نکرد بحکم ازل نکرد نه بحکم خاک آلوده کم اگر
بحکم خاک نکرستی سرمایهء از تو باز ستدی اگر هر تار موئی
از تو عزازیلی کردد و هر عضوی از تو فرعونی شود و هر
ذرهء نمرودی کردد و هر طرفی از تو دوزخی شود چون
او ترا خواند هیچکس را با تو کار نبود والسلام بسم الله
الرحمن الرحیم ٭ مکتوب بیست و ششم در شریعت و حقیقت

برادر شمس الدین اعزه الله بداند که شریعت و حقیقت
این دو عبارت است درین قوم را چنانک حق و حقیقت از صحت
حال ظاهر شریعت عبارت کنند و از صحت حال باطن حقیقت عبارت
کنند و ظاهر و باطن پیوسته است اندر اصل جدا نیست که تصدیق بی
قول ایمان نباشد و قول بی تصدیق کروش نه لا اله الا الله
حقیقت است محمد رسول الله شریعت است اگر در حال صحت
ایمان کسی خواهد که جدا کند نتواند و خواستش باطل بود اما اندر

حقیقت آنست که بدانی که تمامت حرکات
و سکنات مخلوقات با خدای بی خدای نیست
کما حکی النبی علیه السلام عن الله تعالی
بی ما کان و بی ما یکون یعنی با من
بود هرچه بود و با من بود هرچه بود ٭

حکم شریعت از حقیقت جدا است که فرق ظاهر ست میان قول و تصدیق
و علماء ظاهر گویند فرق نکنیم که شریعت خود حقیقة است و حقیقت
شریعت و این غلط است و مذهب ملحدان است که گویند یکی
بی دیگری روا باشد و گویند چون حال حقیقت کشف گشت شریعت
برخیزد لعنت برین اعتقاد باد و برین مذهب پس بدانکه حقیقت
عبارت است از معنی که نسخ بدان روا نباشد و از عهد آدم علیه
السلام تا فناء عالم حکم او مساوی است چون معرفت حق
نسخ روا نباشد
و شریعت عبارت است از معنی که نسخ و تبدیل بدان روا باشد
چون احکام و وقتی بود که شریعت نبود و وقتی باشد که شریعت
نباشد اما وقتی نبود که حقیقت نبود و وقتی نباشد که حقیقت
نباشد پس شریعت فعل بنده بود و حقیقت داشت خداوند و
حفظ و عصمت او قال الله تعالی وَالذِّین جاهدوا فینا لنهدینّهم
سُبُلنا مجاهدت شریعت و هدایت حقیقت آن یکی حفظ بنده
احکام ظاهر را بر خود و آن دیگر حفظ حق مر احوال باطن را بر بنده
پس شریعت از مکاسب بود و حقیقت از مواهب شریعت بر مثال
مادّه است و حقیقت بر مثال قلب و قوام مادّه بقلب است
و منزل قلب مادّه است پس شریعت بر مثال قالب آمد و حقیقت

[illegible]

شریعت التزام عبودیت است و حقیقت مشاهده ربوبیت است ظاهر شریعت است و باطن طریقت است چون ظاهر و باطن مصفا و مصقول گردد و نقوش عالم سفلی و علوی [illegible]

برمثال

بود تا جان جانک در حال حیات آدمی یکی بی دیگری محالست

در حال صحت ایمان شریعت بی حقیقت و حقیقت بی شریعت

محال بود واین طایفه اند که مخصوص اند بعلم شریعت و حقیقت

بمعاملات نه بمقالات و علم حقیقت را سه رکن است یکی علم

بذات خداوند عز و جل و وحدانیت وی و نفی تشبیه از وی و دوم

علم بصفات خداوند و احکام وی و سیوم علم بافعال و حکمت وی

و علم شریعت را نیز سه رکن است یکی کتاب دوم سنت و سیوم اجماع

امت اقامت علم حقیقت بی اقامت علم شریعت زندقه است و

اقامت علم شریعت بی اقامت حقیقت نفاق اولیاء خداوند بصدق

مجاهدت علم دراست حاصل کردند و علم دراست علم شریعت است

که بدرس کردن و بجهد کردن توان آموخت فَنَحُّوْا عِلْمَ الْوِرَاثَةِ

بدادند ایشانرا علم وراثت و علم وراثت علم حقیقت است وآن

عطاء محض است بی درس و تعلم بحکم این وعده که مَنْ عَمِلَ بِمَا

عَلِمَ اَوْرَثَهُ اللّٰهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ و از ینجاست کم علماء ظاهر

ایشانرا در علم دراست طلب کنند که مقام ایشان است و نیابند ضرورت

منکر شوند و گویند این خلاف روایت است یا اینچنین روایت کجاست

و ندانند که در خانه کدام چه نباشد واجب باشد نکند که در خانه محمد

الشرع موضوع الهی ثابت بالوحی اما بخصوصها کالکتاب والسنة واما تقدیرا کالاجماع والقیاس ۱۲

الجمع بلا تفرقة زندقه و تفرقه بلا جمع تعطیل و شرح این معنی است ۱۲

وخالص کردند معاملات خویش را بدان علم

زیرا که ایشان صاحب دو علم اند علم دراست و وراثت ۱۲

شاه نباشد سنت حق تعالی با اولیاء خویش چنان رفته است که
نپسندد که سر ایشان جز آن نماید که باشد و سر ایشان آنچ گیرد از
حق گیرد و زبان ایشان آنچ عبارت کند از سر کند و زبان با سر
[illegible] اند و سر با حق تعالی راست باشد هرچه پدید آید همه راست
است و همه صواب پدید آید چنانک گفت مثنویات

با علم و عمل نشان راست ؛؛ میزان صفتند بی کم و کاست ؛؛
با حق جمع و ز خود بوند ؛؛ لا یعرفهم شعار ایشان ؛؛

اما کژ دیدن از کژی خود من و تست هر آینه احول یکی را دو بیند
و دو را چهار داند که راست این است که من می بینم پس نزدیک این
طایفه همه ظاهر بینان احول روزگارند هرچند خود را راست
بین شمارند و بدانست که این طایفه ایشان را بدین معذور دارند
و هر کجا بینایی است نابینا را لابد معذور دارد وَاَعْرِضْ
عَنِ الْجَاهِلِيْنَ همین فرمان است اما از اینجا که اهل این علم برفتند
و کار کردن از میان برخاسته است بدین مذهب اِلّا مَاشَاءَ اللّٰهُ
که هر که اهل حقیقت بود پنهان گشت و آنچ داشت پنهان کرد و
آنکس که خود را بدین مذهب معروف کرد حقیقت نداشت از دل
خلق یکبارگی این مذهب برخاست گفتند مگر این را حقیقی

از مذهب

نیست زیرا که هر که اهل حقیقت بود از میان برفت و علم با خویشتن
برد کس نماند مرین مذهب را که بیان کند فعل نیز از میانه برخاست
از بهر آنک فعل به بیان توان کرد و بیان از علم توان یافت و علم
از اهل توان کرد چون اهل برخاست علم برخاست و چون
علم برخاست بیان برخاست چون بیان برخاست فعل برخاست
واین نه تنها در علم حقیقت افتاده است در علم شریعت نیز
همین افتاده است پس باید که بدانی این طایفه قومی اند که هرگز
ترک ادبی از آداب شریعت روا نداشته اند ترک فرض و واجب
کی روا دارند و حکایت مشایخ رضوان الله علیهم در رعایت
آداب شریعت در کتب مسطور است و در زبانها مشهور تا بزرگی
از بزرگان دین گفتی من از خداوند عمر ابدی می خواهم تا همه خلق
در ناز و نعمت بهشت مشغول باشند و من در بلاء دنیا باشم و
آداب شریعت را اقامت نمایم قدر شریعت ایشان نیکو دانند
و آداب شریعت را ایشان نیکو شناسند که ایشان هرچه یافته اند در
متابعت شریعت یافته اند ای برادر دل استکن و در عزیمت
سستی منمای کار از آن طرفست نه بعمل تو اهل معرفت چنین
گفته اند که ملایکه چنین دانسته بودند که علت نواخت خدمت

است وعلت کداخت مخالفت است ازینجا کفتند ما مطیعیم
وایشان عاصی کرامت ونواخت مارا باید حق تعالی باز نمود
که نواخت ما بفضل است نه بطاعات وعبادات فرشتگان هفت
آسمان وزمین که طاعت داشتند بفرمود تا آدم را علیه السلام
سجده کردند که هیچ طاعت نداشت اگر خواهد در لحظه هزار
هزار آدم وعالم بیافریند وهزار هزار چون حبیب وخلیل
برگزیند در قدرت عرش رفیع با ذره حقیر برابرست
والسلام بسم الله الرحمن الرحيم مکتوب بیست هفتم در
متابعت رسول علیه السلام برادر شمس الدین سلمه الله
بداند که سعادت ابدی وعز سرمدی بنده را در محبت خداوند
جل وعلا واین دولت وخلعت بنده را در متابعت سید المرسلین
موعودست وبر موافقت سنت او موقوف فاتبعوني
يحببكم الله طوق انقياد او بر کردن نه وحلقه
فرمان برداری او در گوش کن وپا فرش تقرب نمای از
نواهی او دور باش وقصر ایمان را با جمیع ارکان معمور
دار وبر هر رکنی از ارکان او کذر کن وحق هر یکی بواجبی
بکذار تا عهد مودت وعقد محبت با حضرت آفریدکار جل

وعلا

نوعلا بدلالت سید مختار بسته و مستحکم بماند و با آن عهد و
وثیقت چون ازینجا روی بجهت محبوب آری در مهد
فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ره هر آینه فرود
آیی هشت بهشت با حور و قصور و با انهار و اشجار و با شراب
طهور در منزل اول ترا نزل بود كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ
نُزُلًا چون در منزل دوم قدم نهادی آن نعمت که در صفت و
اوصاف نیاید و آن دولت که در وهم و اوهام نگنجد بتو روی
نماید أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ
لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ عبارت از آنست
در منزل سیوم مفاوضات و مواصلات از حضرت دوست ترا
این بود مِنَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ إِلَى الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي
لَا يَمُوتُ از بعد از این منازل تو نهایت ندارد چنانک آن محبت
تو که جاذبه حقیقت است نهایت ندارد و عبارت از آن محبت اینست
وَيُحِبُّهُمْ امّا من و تو و امثال ما جز حدیث بهشت و نام دوزخ
ندانیم که بر قدر حوصله ما همین بیش نیست چنانک عزیزی گفته
است خداوند را در آفرین دوزخ رحمت زیادت از آنست که
در آفریدن بهشت جماعتی را که در عالم شهادت بلذات و شهوات

حاشیه: بادشاه مقتدر توانا ... | ... (marginal glosses)

میل داشتند به بهشت امیدوار کردند چون ایشان از غفلت دست
از لذات و شهوات خالی نداشتند مر ایشان را بدوزخ تخویف کردند
که اگر از بهر لذات باقی دست از لذات فانی باز ندارند بتهدید دست (ترسانیدن)
از وی باز دارند از دوزخ بترسد و دست از وی باز دارد و روی
با آخرت آرد اما آنرا که عبادت تعظیما لامر الله محبوب بود
و متقاضی آن محبت باشد ذکر بهشت و دوزخ بر ضمیر منیر وی
کی گذرد و غم فوت و یافت هر دو کی خورد آنجا که سلطان
محبت و شوق آمد حدیث بهشت و زحمت دوزخ کجا گنجد

سر این معنی است که گفت — مثنوی

سربست وصل را بهشت حسی است — درده عاشقی بهشت بسی است

وقت نقل خواجه ممشاد دینوری را رحمة الله علیه مریدی
دعا کرد و گفت بار خدایا بر ممشاد ببخشای و بهشتش کرامت
کن خواجه ممشاد چشم بگشاد و گفت ویحک سی سالست تا
بهشت بر ما عرض میکنند بگوشه چشم ننگریستیم این چه دعاست
اصل درین معنی آنست و اعتماد بر آن که همه را از عالم پاکی پاک
آورده اند و پاک بعالم پاکی خواهند برد که عبادت از آن اینست
فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر ه چه جای حدیث

بهشت و دوزخ است و این سری عزیز است عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ باز آشیانه اینک از وکر هنی بلای پریده است درین
شکارگاه از برای آن آمده است تا تذرو معرفت و کبک محبت
صید کند و باواز طبل اِرْجِعِی اِلَی رَبِّکِ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً
بعالم اصل خود باز شود تا بر شاخ شجره وصل نشیند و الیه یعود
ای برادر معرفت تخم محبت است هر که در عالم معرفت نافذ
تر با آتش محبت سوخته تر و لذت و سرور وی از رویت محبوب
و از مشاهده مطلوب بیشتر محبوب جانها و مطلوب دلهای
جانها محبانرا که از آتش اشتیاق حق گداختند و آنچه بر ایشان
مبذول بود از جان و مال و اهل و فرزند در راه دوست باختند
تسلی داد و از محبت خویش ایشانرا خبر کرد و بصدق محبت
ایشان گواهی داد یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ اخبار حضرت او از خلاف
و خلل منزه و شهادت او از ورطه شبهت مقدس و هم
ازین معنی است که خواجه کونین فرمود که اِنَّ اللّٰهَ یَتَجَلّٰی
لِلْخَلْقِ عَامَّةً وَلِاَبِیْ بَکْرٍ خَاصَّةً یعنی معرفت صدیق
که بوی جگر سوخته او هر صبحدم بمشام سالکان قدس رسیدی
کاملتر بود یعنی لذت او از دوست بیشتر بود این طایفه چون بند

دوست

کجاست در عالم ذرۀ معرفت عزیزی گفته است که برقی از
غیب لمعانی کرد جانها، عاشقان از حریق آن برق بسوخت
و برق بعالم غیب خود باز شد و این جانها سوخته در
عالم حیرانی و سرگردانی حیران بماندند نه روی آرام نه
جای قرار نه قوت ایستادن و نه طاقت فرار همه فریاد آمدند
لا معک القرار و لا منک الفرار گفته بزرگانست یکی از
طالبان بصدیقی رسید و از وی درخواست که برای او از حضرت
عزت معرفت بخواهد آن صدیق مخلص از کمال تصدیق
و اخلاص از حضرت عزت ملتمس وی عرضداشت باجابت مقرون
گشت در حال بحال شد و در تیه بیابان تحیر و وله سرگردان
بماند آن صدیق چون حال او مشاهده کرد از کمال شفقت برای
او سرگردانی تخفیفی خواست فرمان آمد که در آن حال که تو از برای
او معرفت خواستی هزار کس سالکان راه از من معرفت خواستند
ما یک ذرۀ معرفت جمله را کرامت کردیم همه در عالم حیرت بدین
حال اند که مشاهده میکنی ای برادر چون ساکنان عالم تقدیس
ما عبدناک حق عبادتک میگویند و متوطنان ولایت
تقدیس ما عرفناک حق معرفتک می سرایند که از هر

[illegible]

که از هر

که درین ولایت قدم زند این میدان ولیکن صد مرده در افت
مصراع بار رستم دستان بر ند هر که در افتاد ، کار از جانب وی مخصوص
برحمته من یشاء راست میشود نه از طرف تو ساحران فرعون
در عین کفر و جنایت بودند چنین گویند که سحر جایی برنیفتد
تا جنب بنود چون باد دولت از مهب لطف بر جست
نه سحر گذاشت و نه ساحری و نه کفر گذاشت و نه کافری با مداد
در جنابت کفر و انکار شبانگاه در خلعت ایمان و استغفار خداوند
عز و جل راه سعادت بر ان بر او در گشاده کرد اند عنه و فضله و کرمه
بحقیقت دان تا طاعت خویش را برنگ معصیت نه بینی و
معانی خویش را دعوی نشمری و سکان کوی را بر خود فضل نه
بینی و در سرای کبران بر پیش خود نروبی و هزار هزار خشت
و سنگ نا ایمی و نا مرادی بتارک سر نهنی چون حلقه بر دری دهنی
خاک را خاک باید بود و از همه دعوی پاک باید بود و اگر هزار تاج
ملکانه بر سر نهی چهره گلابی و رنگی نوایی که خاک را اصلی
است چکنی کردی که بر روی نشیند باب بر خیزد اما رنگ روی
باب بر نخیزد والسلام بسم الله الرحمن الرحيم
ملتوب بیست هشتم در ترتیب مشغولی باغاز برادر شمس

الدین اعزه الله بدانکه بعد تحقیق ایمان وصحت توبه مرید
باید که دایم الوضوء باشد اصلاً والبته یک زمان بی وضو نباشد
اگر جنب باشد وسرما بود وآب سرد بود وبعد از وضو دو
رکعت تحیت بگزارد اصلاً والبته فوت نکند وپنج نماز
بجماعت بگزارد وچون نمازی بگزارد منتظر نمازی دیگر باشد
اَلْمُنْتَظِرُ لِلصَّلٰوةِ كَاَنَّهٗ فِي الصَّلٰوةِ وپس هر نمازی به
وردی که بر خود وظیفه کرده است یا پیر فرموده مشغول شود
چون مرید پیش از صبح بیدار شود طهارت پاک بیارد دو رکعت
شکر بگزارد وصد بار بگوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنَ الذُّنُوبِ
كُلِّهَا صَغِيرِهَا وَكَبِيرِهَا وَسِرِّهَا وَجَهْرِهَا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي
بِرَحْمَتِكَ چون سپیده دم بدمد دو رکعت سنت وقت بگزارد
در رکعت اول قل یا ایها الکافرون ودر رکعت دوم سورة
اخلاص بخواند که از حضرت رسالت همچنین روایت است بعد از آن
این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْاَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي
بِهَا قَلْبِي تا آخر در قوت القلوب مکتوب است حضرت رسالت
در خواندن این دعا ملازمت نمودی وهفتاد بار بگوید استغفر
الله الذی لا اله الا هو الحی القیوم اللهم انی اسألک التوبة

بعد از آن

بعد ازان نماز بامداد بحضور دل بجماعت بگزارد چون نماز
تمام کرد بعد ازان بادعیها که آمده است در قوت القلوب مشغول
شود بدان مقدار که ملازمت تواند کرد و ورد خود سازد و هر دم
استغفار کند و توبه از سر گیرد عمر گذشته را آمرزش خواهد و سخن
زیادتی نگوید مگر بامر معروف و نهی منکر و یا دعاء صلاح مسلمانان
و یا سخنی گوید که دران نفع برادر مسلمان باشد و یا سخنی گوید
از علم با کسی که محتاج علم بود که این نوع سخن در محل اذکار بود
و تا تواند در هر حال که هست مستقبل قبله بود اگر زیارت صاحب
دلی و یا صحبت پیری و مجالست عالمی ربانی میسر شود آن بهتر
و فاضلتر ازان که بر سر مصلی بود مشغول باوراد اگر مثال این میسر
نشود آنگاه نشستن بر مصلی در مسجد جامع و یا در خانه مشغول
بذکر خدای بهتر و فاضلتر از جز این چون آفتاب برآید برخیزد
دو رکعت نماز بگزارد ادنی اشراق اینست و نشستن بر جای
نماز تا آفتاب برآید و دو رکعت بعد طلوع آفتاب گزاردن فضل
بسیارست و چون آفتاب بلند برآمد نماز چاشت بگزارد چنانک
بر خود سنت کرده است و پیوسته بتواند گزارد و بعد ازان گفته اند
بحاجت برادر مسلمان برخیزد چون عیادت بیماری و تشییع

جنازه ویاری کردن بپیر وتقوی اگر از اینها هیچ نباشد انگاه
بتلاوت قرآن ونماز نوافل وذکر مشغول شود واگر از اینها
نماند انگاه فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي
الْأَرْضِ الآیه برخواند وکار خرقه ولقمه بکند واگر این هم نباشد
انگاه وفي النوم سلامة حقیقت داند چون وقت نماز
پیشین در آید از خواب بیدار شود وطهارت کند وچهار رکعت
نماز سنت بگزارد بعد از ان فریضه بگزارد ودو رکعت سنت
بگزارد وبر جای نماز منتظر نماز دیگر بنشیند اگر دل فارغ دارد
ذکر میگوید تا نماز اگر فارغ ندارد در فراغ دل بکوشد وانواعی
ذکر دانند فرایض در مسجد بگزارد ونوافل در خانه که سلامت دین
وجمعیت خاطر درانست وچون نماز دیگر در آید چهار رکعت سنت
بگزارد بعد از ان فریضه بگزارد پس بذکری وفکری مشغول
شود تا آفتاب فرود رود واین وقت زنده داشتن در فضل
همچون زنده داشتن ورد اول است از بیدار شدن بعد از صبح تا
بر آمدن آفتاب وبا نفس محاسبه کند که یک روز عمر گذشت چه بدست
آوردی روزی زیان شد چه سود کردی چون آفتاب فرو رفت
استعداد نماز شام کند وچون نماز گزارد واز سنت فارغ شد

بعد از ان

بعد ازان بیست رکعت صلوة الاوابین میان نماز شام
و نماز خفتن آمده است اگر میسر شود همه بکزارد و اگر نه آنچ بر
خود وظیفه کند تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ در حق
کسانی درست آید که مغرب و عشا زنده دارند و چون نماز خفتن
درآید چهار رکعت سنت بکزارد بعد ازان فریضه بکزارد و — و دو رکعت سنت بکذارد بعد
دیگر نیز بکذارد
چهار رکعت سنت و وتر برای آخر شب نگاه دارد و اگر عادت
بود و اعتماد هست که آخر شب فوت نشود و اگر نه هم اول
شب بکزارد چون این بکند اورا از غافلان ننویسند و از حاضران
شمارند و بعد از نماز خفتن سورتها آمده است بخواند که در
قوت القلوب مسطور است و اگر سر آن ندارد و یاد نیست
دویست پنجاه بار سوره اخلاص بخواند که آن هزار آیت است بعد
ازان بخسپد و آخر شب با طهارت و ذکر تا خواب غلبه نکند نخسپد
و آخر شب پیش از صبح بیدار شود و تازه درکار شود و آن وقت
استغفار است و فاضلترین اوقات است از شب و اگر نه در آخر شب
بنماز و تهجد مشغول شود که در نماز معنی استغفار و معنی
تلاوت قرآن موجود است برین وجه مواظبت نماید اگر از
برکت این راه باطن که آنرا طریقت خوانند بروی کشاده شود

وبروی واجب است که راه طریقت بموافقت شریعت برود و
هرکرا ابتدای در طریقت موافقت شریعت نبود اورا از
طریقت هیچ فایده نبود افتاده باشد و این مذهب ملحدان
است که قیام یکی بی دیگری روا دارند وگویند چون حقیقت
کشف شد شریعت برخیزد لعنت بران اعتقاد باد ظاهر
بی باطن نفاقست و باطن بی ظاهر زندقه ظاهر شریعت بی
باطن نقص است و باطن بی ظاهر هوس ظاهر با باطن پیوسته
است در اصل که هیچکس جدا کرده است لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه حقیقت
است مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰه شریعت اگر کسی خواهد در حال صحت
ایمان یکی را از دیگری جدا کند نتواند وخواستش باطل بود و روز
بروز باید که سالک طریقت بصدق نیت و علو همت و صفاء
سیرت و حسن سریرت عادت کند و اخلاق پسندیده از
صحبت نیکان و از خدمت بزرگان خود را حاصل کند و بداند
که مدار این کار بر ارادت و ریاضت است و راه ارادت آنست که
باندک و بیاد اشارت پیر را مخالفت ننماید که امتثال فرمان پیر
سبب برکاتست و راه ریاضت آنست که مخالفت نفس پیش
گیرد که موافقت نفس اماره اصل همه آفات است و از عهدهٔ

فوائد نفیس

فرایض بشرط اوامر بیرون آید واز عادت بعبادت باز
کردد و در ریاضت اصل قطع علایق وحفظ حواس و
قلت اکل وشرب ونوم سازد ودر آغاز کار خویش حل
مشکلات مقامات ومراتب وقایع از خود نطلبد بلکه
در همه احوال به پیر مشفق رجوع کند وفضول یکسو نهد
جون مرید در سلوک مواظبت نماید مستقیم کردد امید وصول
وتمکین پدید آید که درخت را تربیت جون بشرط باشد میوه
بار دهد وجون آفات از وی دور نکنند وتربیت نیابد
لامحاله بفساد انجامد وتباه کردد در کار باید شد اکرچه
جوارح واعضا بمعاصیت آلوده است باز نباید ایستاد که فسق
وفجور صفت جوارح است وایمان صفت وثبوت دل وحکم
دل راست نه جوارح را که دل منظور است نه جوارح وحکم منظور
را بود نه محجور را که إِنَّ اللّٰهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَلَا
إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَلٰكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ
تو پنداری که طور سینا در عالم یکی است وموسی یکی قالب تو
طور سینا ودل تو موسی است وقوتش این که إِنِّي أَنَا اللّٰهُ
ای برادر اکر هزار هزار سال طاعت کنی وآب دیده وخون جکر

در دل همه آمیزی و آنرا در آتش طلب خود و مجاهده
خود بسوزی بس حدیث تو در آن حضرت رود بر دیا
بقبول مکافات همه طاعات و مجاهدات تو باشد مصطفی
علیه السلام ابی بن کعب را گفت رضی الله عنه مرا خدای
تعالی فرموده است که قرآن بخوان بر ابی بن کعب گفت یا رسول
الله او ذکرت ثم گفت خود حدیث جو منی در آن
حضرت برفت مثنوی
تا ظن نبری که عاشق روی توام من خاک کف پای سگ کوی توام
پیش خواجه شبلی رحمة الله این آیت بر خواندند که اخسئوا
فیها و لا تکلمون ای محو آن حضرت ما وای مردودان
درگاه مادم در کشید او گفت خنک ایشانرا که باری با وی بس
هفت هزار سال با ایشان سخن گفت شبلی بر آن نه نگریست
که چه گفت بدان نگریست که بکه گفت بیت
یکی با ما سخن گوی و بس از کام بکش گر کشت خواهی پادشاهی
بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست نهم در طهارت
برادر شمس الدین در طلب رضاء خداوند مستقیم باد سلام
و دعا از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر ضمیر آن برادر باد

ادعیه ۱

آدمي كه قدر نكيرد بپاكي كيرد در هر دو جهان بپاكي در دركاه
همه دولتها و سعادتها پاكي است و آلايش و آلودكي مهجور
راه پيغامبران و صديقان است و فتوي شرع برين است كه بُني
الاسلام على النظافة بناء اسلام بر پاكي است هيچ آلايش بر نكيرد
و جمله اخويش بهيچ آلوده ننمايد دير ست كه جمله آلودكان را
سياست قهر اين آيت كه لا يمسه الا المطهرون ه از دركاه
اسلام بيرون كرده است و خاك معصيت بر فرق ما ريخته است
اول بايد كه تن و جامه و لقمه پاك و حلال بود پس جمله حواس از
معصيت و خلاف پاك بود وانكه دل از جمله اوصاف مذموم
چون بخل و حسد و حقد و غير آن پاك بود چون پاكي اول حاصل
شد مريد يك قدم از راه دين برفت چون پاكي دوم حاصل شد
مريد دو قدم از راه دين برفت چون پاكي سوم حاصل شد مريد
سه قدم از راه دين برفت حقيقت توبه اينجا بود و مريد بحقيقت
اينجا تايب كردد و اين را كردش خانه زيعني از حال پليدي و آلودكي
بحال پاكي بكشت كليسيا بود مسجد كشت بتخانه بود صومعه
كشت ديو بود آدمي كشت خاك بود زر كشت شب تار بود روز
روشن كشت انكاه بر دل مريد آفتاب ايمان طالع شود و اسلام

هركه اوصاف ذميمه و اخلاق ناپسنديده از خود دفع كرد
و باوصاف و اخلاق پسنديده آراسته شد پس او طاهر است
ساخته ورداي باطن از نجاست و هركه حيرها را لحاظ
حيرها ساخته دانست و دل از حد تقليد بحقيقت رسيد
او نماز كذارد در جهان دائم است

جمال خود بدو نماید و بی شکوی معرفت راه یابد اما بی این
طهارت هر معامله که هست گویاش همه عادت و رسم است
بر تقلید مادر و پدر و آن نه اسلام است درین اصل که نبشته شد
نیکو تامل کند و کرات و مرات مطالع کند از ینجا در خاطر نیاید
که بکذرد بس خلق مگر مسلمان نیستند زینهار همه مسلمان اند بحکم
ظاهر شرع اعتقاد اینست لیکن این حدیث راه است که تقریر افتاد
و بباید آمدن پاکی مر مرید را دو نوع باشد یکی آنست که از درون
سینه بیرون آید و آن فضل محض بود و آنرا کفایت خوانند و این
خواص را بود که انبیا و صدیقان برین مخصوص اند و دوم پاکی
آن بود که از بیرون در پیوندد و طریق او مجاهده است و این
عام را باشد و ابتدا این پاکی از جامه در آید یعنی چون خواهد
کسی برین پاکی رسد از جامه آغاز باید کرد و بمحض خواندن
و دانستن این معانیها فرو د نباید خود را باید که برین راست
کند بقدر وسع و طاقت خویش و در سه وقت بتجدید وضو
مواظبت نماید یکی بعد از بر آمدن آفتاب و دوم بعد از نماز
دیگر و سیوم بعد از نماز خفتن تجدید وضو کند و دوگانه بگزارد
بعد از آن نماز تسبیح بگزارد بعده متواتر تجدید وضو کنند ه

بار باید نزده

بار باید

بار یا بیست بار رساند اگر بیست بار رساند نیکو بود و اگر نه
چندانک تواند بس هر وضوئی دو گانه بگزارد و دعائی که
خواندن آن اولی است بخواند آخر شب نزدیک صبح غسل کند این
کار نیکو نگاه دارد حق تعالی با نواع بالها آراسته گرداند و الآیتی
ظاهر و باطن بردارد و در همه حال حق تعالی را رقیب خویش
داند چون بنده بدانست که حق تعالی رقیب اوست باید که
کسوت حیا در پوشد و از محل اطلاع حق شرمنده بود یکی را
از عزیزان گفتند چیست نشان آنک تو او را می شناسی گفت هیچ
وقتی نباشد که اندیشهٔ خلاف در سینهٔ من بگذرد و الا که گوینده
از درون دل من گوید از خداوند خود شرم نداری در بعضی
کتب منزلست که خداوند می گوید بندهٔ من با تو حلهٔ حیا در
پوشیدهٔ هر عیبی که داری بر خلق پوشانیدیم و بقعها را که
در اینجا گناه کرده بر ایشان فراموش گردانیدیم تا فردا
بر تو گواهی ندهند بمعصیت و از لوح محفوظ ذلّات تو
محو گردانیدیم فردا با تو طریق مسامحت در حساب پیش آریم
نقلست که چون بنده صراط بس بگذرد حق تعالی نامهٔ
بمهر بروی فرستد در آن نامه نبشته که کردی آنچ کردی و ما از کرم

خود را دانسته‌ایم که بوی تو پیدا کنیم روکه آمرزیده مست بیت

یکنظر از دوست صدهزار سعادت «منظوم تا کی و وقت آن نظر آید

مثنوی بیست ام در طهارت بعبارت دیگر برادر اعز شمس

الدین شرفه الله فی الدارین بداند که طهارت بر دو گونه
است یکی طهارت ظاهر دوم طهارت باطن چنانکه بی طهارت
تن نماز درست نباشد بی طهارت دل معرفت خداوند درست
نیاید و چنانکه طهارت تن را آب پاک باید نه مستعمل طهارت
دل را توحید پاک باید نه ملوث ازینجا گفته‌اند مثنوی
توحید نه کار آب و خاکست «کان در دل صاف و جان پاکست
این طایفه پیوسته چنانکه ظاهر خود را پاک دارند بطهارت
باطن خود را نیز پاک دارند بتوحید لاجرم إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ دولت ایشانست و
اشارت برین طهارت است چنانکه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
در دعای خویش گفتی اللّٰهم طهّر قلبی من النفاق بار
خدایا دلم را از نفاق پاک کن و حیدانی که بهیچ حال اندر دل
مبارک وی نفاق صورت نه بندد اما نظر بر کرامات و درجات
خود کرد او را در توحید اثبات غیر حق نمود و اثبات غیر نفاق

چه نمود

نمی نمود در محل توحید و هرچند یک ذره از کرامات
مشایخ رضوان الله علیهم در ابتداء سیر هریک دیده مرید الز
کرده اند آخر اندر محل کمال او را آن حجاب محل مکرم بوده است
از اینجاست که خواجه بایزید قدس الله سره العزیز فرموده
است که نِفَاقُ العَارِفِینَ اَفْضَلُ مِنْ اِخْلَاصِ المُرِیْدِیْنَ
نفاق رسیدگان بهتر از اخلاص مریدان است یعنی آنچه مرید
را مقام باشد کامل را حجاب باشد مرید را همت آنکه کرامت یابد
کامل را همت آنکه مکرم یابد اینست که قرآن مجید خبر میدهد
مِنْ بَیْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا یعنی شیری که غذاء
تست بر فرث و دم بگذرانیدم و از لوث روث و دم نگاه
داشتم پس توحید که حق تمامست باید که بر دنیا و آخرت بگذرد
و از آن هر دو اثر نکند تا حضرت ما را شاید اینست که گفت مثنوی
نی در غم دوزخ و بهشتند این طایفه را چنین سرشتند
سر این آنست که یک خطرت یا یک نظر بغیر از قربیان برابر بود
با صد هزار سال اعراض از بعیدان مثال این در ملوک دنیا به
بین ستوربانان و دربانان صد هزار بیهوده گویند و با غیر صحبت
کنند هیچ ملامت نیابد اگر ندیمی که با او همزانوست و قریبی

که با او هم صحبت است بطرفة العین بغیر نظر کند یا
صحبتی کند همه ملامت بروی است و مقام طهارت جهد را
جز بمجاهدت بسیار حاصل نکرد و مهم ترین مجاهدت حفظ
أدب طهارت ظاهر است و طهارت نمودن بر آن در همه احوال
که ظاهر با باطن پیوسته است از ابراهیم خواص رحمة الله
می آرند که گفت مرا از خدای عز وجل عمر ابدی می باید اندر
دنیا تا همه خلق اندر نعمت بهشت مشغول گردند من اندر
بلاء دنیا بحفظ آداب شریعت قیام کنم و هم ازین بزرگ
می آرند که اندر جامع بغداد مبطون گشت یک شبانروز
شصت غسل کرده بود آخر وفاتش میان آب بود و از سفیان
ثوری رحمة الله می آرند که یک شبانروز شصت بار طهارت
کرد اندر بیماری در حال بیرون رفتن از دنیا و از خواجه ابو یزید
قدس الله سره العزیز می آرند که گفت هرگاه که اندیشهٔ دنیا
بر دلم گذر کند طهارت کنم و چون اندیشهٔ عقبی گذر کند
غسل کنم زانچه دنیا محدث است پس اندیشهٔ وی حدث
باشد طهارت واجب آید و عقبی محل شهوت است و آرام با
آن جنابت پس از حدث طهارت واجب آید و از جنابت غسل

ومشایخ رحمة الله حریدا نو ابر ملازمت طهارت ظاهر و باطن
فرموده اند و مبالغت نموده و اصل همه کار دیمرا داز طریقت
اینست که دلها بر مثال آئینه کرده مصفا و منور تا در وی عکس
عالم خلق و عالم امر باز بینند و از زمرهٔ عوام بصف
خواص رسند اما ما مدبرانرا و ملوثانرا که بندکان دنیا و اسیر
عادتیم و زنار داران راه غفلتیم جز عادت پرستی کاری نه و
جز غفلت بزرکی شماری نه راه مردان دین رفتن و دعوی توحید
کردن از بی باکی و نابینایی است جهود و ترسا و کلیسیا
و بتخانه را از ما ننک است هرچند نابینا ام توحید بر جملهٔ
موحدان افتد اما از توحیدی تا بتوحیدی چندان تفاوت
است که از فرش تا عرش و چنانکه در عالم کسی که داند در وضو
و نماز چند فرض است این را علم توان گفت و علم امام غزالی
را رحمة الله علیه هم علم گویند و لیکن شتان ما بینهما اگر گویی
چرا چنین وَذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ کسی
با خداوند نتواند که گوید چرا یکی را این دولت دادی و یکی را ندادی
چنانکه پادشاهی در شاهد یکی را منصب وزارت دهد و دیگری
را دربانی و ستوربانی همچنین اگر دولتی در دین بکسی دهد خواهد

از خرابات بیرون آرد خواهد از میان جولاهگان وکناسان
وتره فروشان وظالمان وحرام خواران گرا زهرهٔ آنکه گویند اَهٰؤُلَاۤءِ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ بَيْنِنَا ج فضیل عیاض را اگرچه
راه زدنست بیارید که خوانندهٔ ماست بلعم باعورا که چهارصد
سال بر سر سجاده بود از درگاه ما برانید که راندهٔ ماست ما عمر
را که بت پرستی دارد میخواهم عزازیل را که هفصد هزار سال
عبادت دارد نمیخواهیم که گوید چرا لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ
بیت گر کار از رحمت بود انجا که در او بود :: گو باد بپیمای همی حرد شبانرا ::
این می دان و می بین وامید صد چندان کن که داری اگر نظر لطف
افکند همه عیب ما هنرست و همه نقصان ما کمال و همه زشتی ما
جمال ای برادر مشتی خاک بود در عین منزلت در راهی افتاده
وپا کوب اقدام شده نظر لطف در آمد و گفت اِنِّيْ جَاعِلٌ
فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً ط امروز بلایی و دردی می کش غمی و
اندوهی میخور در زیر این کارها میدان لطفه اند اگر این دردها
وبلاها و غمها ومحنتها نبودی وبهشت بردندی کسی ذره
لذت نیافتی دلیل بر آنکه آدم علیه السلام رفت هیچ لذت
بیافت آن روز که بر تخت فردوسی بنشستی وبای کرد زنی و

ازینجا که

ویکان یکان خار از پای بیرون کنی صد دریغ خوری وگویی
این خار که در پای من آمد جرا در جان من نیامد و نیکان لذت
آنکه یابند که بمقصود رسند حریف برادر رسیده آب در آبخانه باز
شده و مرغ با شیانه باز رفته دوی ها برخاسته اندیشه کار بین
باز آمده که العبد والرب والرب والعبد بسم الله

الرحمن الرحیم مکتوب سی یکم در نیت

برادر شمس الدین سلام و دعا از کاتب حروف مطالعه کند و
بداند که افعال و اعمال مرید که قدر گیرد بنیت گیرد و نیت
در افعال اعمال را جون جانست مر قالب را و جون نورست مر
حدقه را و قالب بی جان و حدقه بی نور معلومست که جیست
همچنین اعمال افعال مرید بی نیت عادت و رسم بود

مثنوی

تا راه برو نیست علامت خویش شیطان و منافقی نه درویش
و نزدیک ارباب بصایر عادت و رسم کبر کی است نه اسلام و هلاکست
نه نجات و حقیقت نیت از اخلاص پدید آید جنانک شعاع
از آفتاب و ضو از آتش و جون نیت از شوایب دنیا پاک شود
این طایفه آنرا اخلاص زاهدان خوانند و جون از شوایب

آخرت باک شود آنرا اخلاص عارفان خوانند وگویند نیت
هر کسی در خور علم و معرفت او بود واین بر انواع است یکی
آنست که در دل او خواسته و محبت دنیا غالب بود بس
هر اعمال وافعال که از و صادر شود دنیاوی بود هر چند نماز
و روزه است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيْدُ الدُّنْيَا داغ ایشانست جز
خسارت و حرمان نصیب او نیست و دیگر آنست که در دل او
خواست و محبت آخرت غالب بود بس هر اعمال و افعال
که از و در وجود آید عقباوی بود هر چند خوردن و خفتن
است بهشت قرارگاه اوست اِنَّ الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۚ
منشور اوست. باز قومی دیگر هستند که ایشان را سلطان
همت خوانند بای بدنیا و سر با آخرت فرو دنیارند جز حضرت
مولی مقصودی و مطلوبی ندارند مثنوی

مارا بجز این جهان جهانی دگرست ، جز دوزخ و فردوس مکانی دگرست
بس هر اعمال و افعال که از ایشان در وجود آید خالصاً لوجه الله
باشد اِيَّاكَ نَعْبُدُ ازین قوم درست آید اِنَّ صَلٰوتِيْ
وَنُسُكِيْ وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِيْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ حال این طایفه

فقط را بر اندازه ایمان تقلیدی / مستدلان را بر اندازه ایمان استدلالی / و عارف را بر اندازه ایمان عیانی

(الروح)

راستست قرآن مجید ایشانرا جلوه همچنین کند یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهٗ
ثواب ایشان جز لقاءِ اللّٰه نباشد واجر ایشان جز اَنْتُمْ اَوْلِیَائِیْ
حَقًّا نبود آنچ ایشانرا دهند بپیمانهٔ عقول واوهام بشری
وملکی نتواند پیمود که طغراء وَیَرْزُقُ مَنْ یَّشَآءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ
در دست دارند هر کسی را بمیزان نیت وی سنجند ونیت از اخلاص
زاید ازینجاست سیاست این خبر که اِنَّ اللّٰهَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِكُمْ
وَلَا اِلٰی اَعْمَالِكُمْ وَلٰكِنْ یَنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِكُمْ جگرها دوستان
را کباب کرده است مرا وترا وهیبت این حدیث که یُحْشَرُ النَّاسُ
یَوْمَ الْقِیٰمَةِ عَلٰی نِیَّاتِهِمْ خونهاء صدیقان را آب کرده است
مرا وترا خود خبر نه فردا چندان فریاد از عالمیان بر خواهد آمد

که در هیچ فهمی ووهمی نگنجد — مصراع

فردا که کند خمار کامشب مستی ، جون برده ازین بی برداند
بدید آید هر کسی را چه داشت شرک یا توحید کاین ایا اسلام جنانک

کفر یا اسلام

گفته اند — مثنوی — سوف تری اِذَا انْجَلَی الْغُبَارُ ،،

اَفَرَسٌ تَحْتَكَ اَمْ حِمَارٌ ، مرید را شب وروز در غم آن باید بود
که از عادت جون بر خیزد واز رسم جون برون آید تا نیت
درست کرد واعمال وافعال او از عادت برخاستن انگاه درست

بود که خدمت کفشی کند و هرچه کند بفرمان صاحب دلی کند
چون عمل او بفرمان صاحب دلی بود اگرچه آمیخته بود
بریا و نفاق و عادت عاقبت آن باخلاص کشد و این بمثالی
نیکو فهم شود و آن آنست که چون کودک که خط نویسد لابد
اوّل بد نویسد امّا چون در خطّ اورا استادی ارشاد کند از
بد نوشتن به نیکو نبشتن رساند و این معاینست و اگر بد نویسد
و گوید قلم آن روز بر کاغذ نهم که بمقام ابن مُقْلَه رسم
نام خطاط
این محالست و همچنین کار دین و بخدای عزّ و جلّ رسیدن و
سعادت آخرت بدست آوردن بلا فرق و همچنین کفته الله اگر
کسی گوید که من عبادت نکنم تا صدق ابو بکر و نیّت عمر نیابم
این همچنان باشد که احمقی گوید که من خطّ آن روز نویسم که
قوّت و کمال ابن مُقْلَه در خط یابم اگر اعمال و افعال آمیخته
بعادت و ریا و نفاق نکند هرگز بکمال مردان نرسد چنانکه
کودک هفت ساله را گویند نماز کن و روزه دار این نماز و روزه
جز از راه عادت و رسم بدر نبود با این همه روی کمال دارد
لیکن بیک شرط اگر پیری بود پخته که کودک را از این عمل آمیخته
باخلاص رساند و اگر پیر نبود عادت در وی مرض مزمن

ریا و نفاق

گردد

کرد و ازان هیچ نیاید الا ما شاء الله نه بینی که اگر کسی خط
بد نویسد از خود بی استادی پخته اگرچه پنجاه سال نویسد
ازان بد نوشتن بنیک نبشتن هرگز نرسد و آنکه گفتم خدمت
کفشی بکنند نه آن بود که کفش راست بنهد اورا هنوز این اهلیت
نیست که دست بکفش مردان برد عزیزی صاحب دولتی گفته است
هفت سال بزرگی را میدیدم و هرگز زهره آن نداشتم که دست
بکفش او برم اگر صاحب دلی ترا برگیرد آنکه بود که جانت
در عشق وی سوخته گردد چون خاکستری شدی او برگیرد
آری کار دین بازی نیست ازینجا گفته اند مصراع
زو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ،، پیران مریدی کرده اند مریدان
را نیکو شناسند کسی برین اشارت کرده است بیت
ما دیبا دانیم و بر درازی دانیم ،، ما عشق حقیقی و مجازی دانیم
گفته اند مرید باید که زمین تا بیر آسمان باشد که باران بروی
بارد و گاه بر و آفتابش می تابد گاه ابرش در سایه خود می پرورد
گاه باد نفحات الطاف او بر وی می برد تا پخته گردد اگر بیچاره
مرید از دولتیانست این خود هدایت کرد و اگر از بی دولتیانست
خود کسی چیزی نتواند کرد وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۔

باشد

نفخ
دمیدن بوی
خوشبوی

واین جمله که تقریر افتاد جز در صحبت راست نیاید اکنون که نیست
جکني فَاِنْ لَّمْ یُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ کفته اکر دولت
صحبت این طایفه دست نمیدهد باری کم ازان که هر روز جزوی
از کلمات ایشان بر خواني اشارت برین کرده کفت بیت
از بخت بدم اکر فرو شد خرشید ؛؛ از نور رخت مها جراغي کیرم
مقصود انکه جون افعال و اعمال ضرید حکم نیت مي کیرد و علم
نیت لطیف و دقیق است بمقدار وسع هشیار و بیدار باید بود
و در تصحیح نیت باید کوشید ان شاء الله تعالی میسر کردد
از معصیت خویش خایف و از طاعت خویش شرمنده بود که از
ابو بکر وراق رحمة الله امده است که کفتي وقت وقت که باشد
که دو رکعت نماز کنم جون سلام دهم باز کردم جنان شرمنده
و خجل باشم از طاعت خود که کویي دزدي کرده ام تا در این
مقام نرسد انتهی طاعت بمذاق ایمان او لذت نکند خواجه
ابو سفیان ثوري رحمة الله علیه قصد کعبه کرده بود با رفیقي
و عادت سفیان ان بود که بیوسته میکریستي رفیق کفت از خوف
کناه میکریي سفیان دست دراز کرده وکیاهي بر داشت وکفت
کناه بسیار دارم لیکن بنزد من بمقدار کاه قدر ندارد اما ترسیدي

الطاف الوالدی / باران بزرگ قطره / باران خرد قطره
لذت

کم اورد صلام

عین القضات رحمة الله علیه
چگونه باید خواند آنکه خدا زهد و خلاف از ایمانست
حسنه بت و تو مجذوب در دین که مومنیم
الکسی خواهی که جمال الایمان ببینی تا ناز کفر از درون
مومن را طلب کن تا
نعوذ برد آنکه جمال الایمان نعوذ دیدیم

که آورده ام توحید است یا نه ایشان مردانی بوده اند که داشته
اند و چنان بنداشتند که ندارند و ما نداریم و چنان می بنداریم که
داریم والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب سی دوم در نماز برادر شمس الدین را

بقا باد و سعادت ای برادر راه مرید در اوراد آنست که بلا نج
تصفیه و تزکیه دل بیشتر آید و در حضور دل اندیشه لدد بدان
ملاذمت نماید خواه نماز خواه تلاوت خواه ذکر و فکر
جایی که بیر حاضر نبود و اگر نه اختیار او را بود نه مرید را
اما در نماز سر هلوکارهاست که نه کار عبارتست گفته اند
مَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ یَعْرِفْ در روح الارواح آورده است که
پنج نماز یادگارست که مهتر عالم صلی الله علیه وسلم آورده است
از عالم طهارت قاب قوسین ای برادر قد قدر تو کوتاهست
بمعراج نرسیی و آن حشمت نداری که براق بدر خانهٔ تو
آرند چگونی کسوتی از اشراف طهارت در پوشی و باسمان مسجد
مسجد خرامی بمیان مومنان ملک صفت در روی اول بصفت
بندگان در ایی ایستاده بر قدم نیاز آخر بصفت دوستان
بیرون آیی نشسته بر بساط ناز رب العزة جل و علا بلطف

خود در نماز جمله ارکان شرایع جمع کرد در نماز معنی
روزه هست و زیادت که روزه امساک است بانیت و در نماز
امساک هست بانیت و زیادت که آنجا روا باشد که بخسپی و
وبروی و عملهاء دیگر کنی و در نماز روا نیست و در نماز معنی
زکوة هست پنج درم بدرویشی دهند تلبیا ساید اینجا بآخر نماز
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ بگوید همه بیاسایند و در نماز
معنی حج است که در حج احرام هست و احلال هست و در نماز
تحریم و تحلیل است و در نماز معنی جهاد است که چون وضو
ساخت آن بر مثال زره پوشیدنست و امام بر مثال مبارزاست
وقوم بر مثال لشکر او در پیش صف در محراب که موضع حرب است
ایستاده و قوم از پس صف برکشیده و در نصرت او قدم راسخ
کرداینده آنجا چون در جهاد مظفر و منصور کردد مال قسمت
کنند و اینجا چون امام سلام دهد فضل ذوالجلال قسمت کنند
بس چنانستی که مومنی که نماز کرد بحج رفت اگرچه استطاعت
ندارد و زکوة داد اگرچه مال ندارد و روزه داشت اگرچه قدرت
ندارد و جهاد کرد اگرچه قوت ندارد زینهار ای پاک و ارباب
در حضرت نماز ننهی که صد و بیست و چهار هزار (الله) کوهر نبوت سعیهة

در آرزوی این خلعت سر در نقاب خاک کشیده اند و چندین
هزار در گور با آرزوی یک دوگانه مانده   مثنوی
هفتصد کعبی که هست از دل و جان   ملک هژده هزار عالم دان
گفته اند چون مرید را در نماز و نیاز جمع شود و از مقام
تفرقه بود نماز جمع کرده   مصراع
تنش در مقابله کعبه بود و دلش برابر عرش و سرش در مشاهده
رب العزة در شرح تعرف حاضران را وصف کرده است
خَرَقَت الحُجُب انوارُهم وجالت حول العرش
اسرارُهم وجلّت عند ذي العرش اقدارُهم چون
نور ایمان مرید در غلبات شوق بر گرد عرش در جولان آید همانا
قدرش بحضرت ذو الجلال ذو العرش رفیع کرده که معتکفان
امع قدس را با طهارت ملکی بدان رسیدن میسر نشود کان
یصلّي في جوفه ازیز کازیز المرجل که عبودیت
در میان وقت بستی و بتجربه نماز بپیوستی تنش بمحل زور دلش
بمقام روح و روحش بمنزلت سر رسیدی و سرش بجلال ذو الجلال
مکاشف شدی از روی حقیقت تنش در مقامش دنی بودی و دلش
در مقام فتدلی بودی و روحش در مقام قاب قوسین بودی و سرش

در مقام او ادنی بودی آنچ دران مقام بر سرش کشف شدی در نماز سرش بلان رسیدی کلام بی واسطه شنیدی و بر مکونات غیب مطلع شدی از آنست که هرگاه که آتش شوق در دلش شعله بر آوردی و سرش طالب وصال شدی فریاد کردی یا بلال ارحنا بالصلوة ای بلال باطن سوخته ما را راحت رسان زیرا که قبله عاشقان در نماز جمال و کمال دوستست نه صخره و نه کعبه و نه عرش چنانکه خواجه ابو سعید رحمة الله بو سر کور بیر خویش مکاشف شد و گفت مثنوی

مایه شادیست این معدن جود و کرم
قبله ما روی دوست و قبله هر کس حرم

و مشتاقان بر آتش اشتیاق نماز بی رکوع و سجود می گزارند و جملهٔ عشاق را یکی بندارند بر کس رقم ضلال نکنند و کس را مستحق سنانسند رباعی

در عشق نماز بی رکوعست و سجود
یکسانست در مومن و ترسا و جهود
چون قبله بجز جمال معشوق نبود
عشق آمد و محو کرد هر قبله که بود

عزیزی گفتست بیش از وجود صخره و کعبه قبلهٔ محبان ازل لم یزل بوده است و در حظایر قدس و مقام انس قبله مشتاقان همان بوده است که در ازل بوده است درین خرابات فنا و محل عنا اشارت بصخره و بکعبه برای تسلی دلهای طالبان و سالکانست

ای برادر

ای برادر ایشانرا که در نماز آرد بار او مناجات بروی کشاده کند
نخست دلش را از حضرت عزت خود اعلام دهد و هیبت بی
نیازی بر سرش کمارد تا تنش در نماز آید و دلش در کار آید و جانش
در راز آید و حالش از اوهام بشری بعید کردد و قدمش به بساط
قرب قریب کردد درین حال اعدا پروا و التفات غیر نماند برین معنی
خواجه عالم فرموده لَوْ عَلِمَ الْمُصَلِّي مَنْ يُنَاجِي مَا الْتَفَتَ
عجب نماز کزارنده در حال نماز کزاردن نماز فانی الصفة باشد
و فانی الصفة را التفات بغیر ممکن نبود چنانکه امیر المومنین
علی رضی الله عنه در نماز بود پیکان از ران بکشیدند او را
خبر نبود زیرا که در استغراق مشاهده محبوب از اوصاف
خویش فانی شده بود و فانی الصفة الم جراحت کی یابد اگر
دوزخ با همه عقوبت بر فرق وی ریزند وی را خبر نبود و اگر
نعیم بهشت را لقمه سازند و در دهن وی .. هیچ لذت
نیابد در کرمش بازست و مایده کشیده بحساب و خود را دریاب ای
برادر از آنجا که بشریت است و طلب او چه تواند بود اما کرم فیاض
نه خواجه را می کذارد و نه غلام را و نه توانکر را نه درویش را چون آفتاب
از برج خویش طالع کردد اگر اهل عالم کمر طلب در میان بندند تا

ذرهٔ از نور او بدست آرند نتوانند ولیکن او خود بحکم کرم
جنج در کوشک سلطان و سرای خواجگان نیابد در کلبهٔ گدایان
و زاویهٔ اندوه درویشان نیز بتابد و خاک و آب را ببین این
دولت را ببین که يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ و دیگر اَللّٰهُ وَلِيُّ
الَّذِيْنَ آمَنُوْا و دیگر سَقٰهُمْ رَبُّهُمْ ملک مقرب را
این تیر نیست و خلعت که تراست نیست فرشتگان مقرب معصوم
هستند و پاکان و مقدسان و مسبحان و روحانیان هستند
ولیکن خود کار آب و گل دیگرست بزرگی گفته است که این مشتی
خاک را کمانی در دست نهاده است که جبرئیل و میکائیل صلوات
وانست کمان همت است
الله علیهما از ه نتوانند کرد

بیت

حقا که بزه بیاوردی کرد ؛ چرخ فلک ای پسر کمانم
هرکجا سایهٔ دولت آدمی برافتاد آنجا کس را زهرهٔ دعوی
تقدم نباشد اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا
یعنی غیر غلبه
لایه والسلام ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۞
ملتوب سی سیوم در صوم برادر شمس الدین سلمه الله
بدانکه ارباب تحقیق و اصحاب تصدیق گفته اند چنانکه قوت
جسمانی متعلق است باکل و شرب قوت روحانی متعلق است

بجوع و عطش اَلْجُوْعُ طَعَامُ اللّٰهِ فِيْ اَرْضِهِ کفته اند
چون بدین صفات معبود جل ذکره یکی است وَهُوَ يُطْعِمُ
وَلَا يُطْعَمُ بنده بدین صفت موصوف کردد باتفاق
ارباب عقول ببساط قرب عزیب کردد و از منازل و مراحل انسانیة
بعید کردد چون روزه دار بحکم انک تَخَلَّقُوْا بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ
بناخوردن و خورانیدن بصفات محبوب قدم زند و از
صفات بشریت تبرا کند بدو تشریف مشرف میکردد و بدو دولت
مخصوص میشود چنانک خواجه دنیا و آخرت علیه السلام فتوی
داده است که لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ الْاِفْطَارِ وَ
فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ الْجَبَّارِ روزه دار را دو فرحت بود یکی
وقت روزه کشادن و دوم در وقت جمال با کمال خداوند دیدن
فرحت در وقت روزه کشادن چیست این قالب که ترکیب وی
از طبایع مختلف است طالب را مرکب است در راه دوست چون فرمان
صُوْمُوْا لِرُؤْيَتِهِ اورا از اکل و شرب باز داشت و در بیت
مسافت وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى تاخت چون یک منزل
برید و نماز شام رسید مرکب تشنه بازماند چون بافطار اورا
علفی وآبی رسید راکب را بسبب قوت او شادی و طربی پدید آمد

الصفات للتخصص

صوم عموم امساک از طعام و شراب و جماع نهار را مع النیة است
و صوم خصوص باز داشتن جمله حواس و اعضا است از آثام و
صوم خصوص خصوص و آن نگاه داشتن دل است از اندیشه خسیس
و فکر دنیاوی و باز داشتن دل است از جز خدای جل و علا بالکلیة
و این صوم انبیا و صدیقان و مقربان است پس افطار از این
باندیشه غ

قال علیه السلام لخلوف فم الصائم عند الله اطیب من ریح المسک
لباب الاخبار

کہ در مقابلۂ آن همہ شادیها غم و تعب گردد و فرحت دوم
در تحت عبارت کسی در نیاید زیرا که ذوقی است کہ مَنْ لَمْ یَذُقْ
لَمْ یَعْرِفْ چون معلوم عقلا شده است که اِنَّ لِلّٰہِ سَبْعِیْنَ
حِجَابًا مِنْ نُوْرٍ لَوْ کَشَفَ اَحَدُهُنَّ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ
وَجْهِہٖ مَا اَدْرَکَہُ بَصَرُهٗ چون در مقام حجاب نور هرچه هست
سوخته میگردد بیان که کند اینست معنی آنکه گویند ز عیان
بیان هدرست یکی از مشایخ طریقت در واقعات خود خواجه معروف
را دید در زیر عرش از کمال سکر نعره می زد خطاب حضرت
بملایکه رسید من هذا و هو یعلم فقالوا یا الهنا و سیدنا
هَذَا عَبْدُکَ مَعْرُوْفٌ فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَبْدِیْ مَعْرُوْفٌ
قَدْ سَکِرَ مِنْ شَرَابِ مَحَبَّتِیْ لَا یَفِیْقُ اِلَّا بِرُؤْیَتِیْ این کیست
و فریاد وی از چیست و او خود بعلم قدیم میداند ملایکه گفتند
بارخدایا بندۂ تست معروف خطاب حضرت عزت بملایکه رسید
با ملایکه معروف مست حضرت ماست هشیاری وی بدیدن ما بود
و هم ازین معنی بود کہ اشارت کرد صاحب شریعت جوعوا بطونکم
وَاَظْمِئُوْا اَکْبَادَکُمْ وَاَعْرُوْا اَجْسَادَکُمْ لَعَلَّکُمْ تَرَوْنَ
رَبَّکُمْ عِیَانًا شکمها گرسنه دارید و جگرها تشنه و تنها برهنه

بائید که خداوند خود را به بینید آشکارا و گفته اند هر که بدید

بو سید از محل فنا در گذشت و از مقام بقا بر گذشت در سبحات

وجه محبوب سوخته گشت و قَدْ جَآءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ

هر که درین مقام ازوی عبارت کند گویند ضَالٌّ مِنَ الضَّلَالِ

و هر که درین حال بوی اشارت کند گویند اَعْمٰی مِنَ الْعُمْیَانِ

عزیزی گفته است — مثنوی

بس محبّی که راز مطلق گفت ، راست جنید کو انا الحق گفت

در کنف محبوبست کر روزه تن را بلا بود و دل را صفا بود جان را

ولا بود و سر را لقا بود چون دل صفا یافت و جان ولا یافت

و سر لقا یافت چه زیان اگر تن بلا یابد هم ازین معنی اشارت

حضرت رسالت است علیه السّلام حَاکِیًا عَنِ اللّٰهِ تَعَالٰی کُلُّ

عَمَلِ ابْنِ اٰدَمَ یُضَاعَفُ اِلٰی سَبْعِیْنَ اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهٗ لِیْ

وَاَنَا اَجْزِیْ بِهٖ هر عملی که فرزند آدم کند اجر مضاعف

بود تا از یکی بهفتاد برسد مگر روزه که هر حق راست جزای

او دهد گفته الله اِلَّا الصَّوْمَ فَاِنَّهٗ لِیْ وَاَنَا اَجْزِیْ بِهٖ یعنی

اَلصَّایِمُ لِیْ که در عرب صفت ذکر کنند و موصوف خواهند اگر

او را گفتندی که سکل این دری دولت راجای بنودی فکیف

پادشاه عالم جَلَّ وَعَلَا روزه دار را گويد تو مرائي مي فرمايد

وَاَنَا اُجْزِيْ بِهٖ يعني جزا او لقا و رويت منست چنانك

مقتولان محبت را گفت مَنْ قَتَلْتُهُ مَحَبَّتِيْ فَدِيَتُهُ

رُؤْيَتِيْ اي برادر چون صفاء دل از كدورات شبعي ونقاء

سرّ از ظلمات بهيمي كه سبب وصول وكشف است بصوم ميشود

پس صوم را دولتي بزرگ دان ميان اين طايفه معروف است

چون خواهند كلام خداوند بشنوند چهل روز گرسنه باشند

چون سي روز بگذرد مسواك كنند واز بعد آن ده روز ديگر

گرسنه باشند لامحالة خداوند عزوجل بر ايشان سخن گويد اين

بدان اصل است هرچه انبيا را باظهار روا بود اوليا را باسرار

روا بود يكي از مشايخ گفته است مِنْ حُكْمِ الْمُرِيْدِ اَنْ

يَكُوْنَ فِيْهِ ثَلَاثَةُ اَشْيَاءَ نَوْمُهُ غَلَبَةٌ وَكَلَامُهُ ضَرُوْرَةٌ

وَاَكْلُهُ [illegible] شرط مريد آنست كه او را سه چيز بود خواب

او جز غلبه نبود وسخنش جز بضرورت نبود وخوردنش

جز بفاقه نبود وفاقه نزديك بعضي دو شبانروز است ونزديك

بعضي سه شبانروز ونزديك بعضي يك هفته ونزديك بعضي

چهل شبانروز است اي برادر چون در كرم او گشاده است

ومايده،

خوردش آن همان مي شود وآن اشارت برين بود كه نعمتي از غيب در باطن او دهند

ومایده نعمت او کشیده این ناخوردن تو نه از برای آنست
تا نعمت او بماند وکم نگردد ودر خزانه او شود فاما فایده نا
خوردن آنست که در حال خوردن ترا بتو مي گذارند چون ترا
بتو گذاشتند بخود حاضر شدي وهر که بخود حاضر گشت از
محبوب غایب گشت پس ناخوردن در بسیار حضور بهتر از خوردن
در محل غیبت وحجاب حاصل الامر مرد باید که تا تواند چنان
باشد که آن محقق گفته است اَلدُّنْیَا یَوْمٌ وَلَنَا فِیهِ صَوْمٌ
ودیگري گفته است صُمْ عَنِ الدُّنْیَا وَاجْعَلْ فِطْرَکَ الْمَوْتَ
بشر خلاصه مخلوقات است ومنبع اسرار کار او نه مختصر است
آسمان وزمین وعرش وکرسي وبهشت ودوزخ طفیل وجود
او بند ومقصود جمله نه عین آسمان وزمین وعرش وکرسي
وبهشت ودوزخ بود لیکن در حکم قدیم رفت که ترا برین منازل
گذري بود وبدین مواضع نظري افتد در هر منزلي نزلي از
لطف خود افکنند تا چون دوستان برسند حظ ونصیب
برگیرند میگویند دست بعنایت ازلي ولطف سابق ما زدند
که بیش از خاک وگل بوده است آي خاک وگل اي حقه اسرار
وشهد اي خاک گنده اي هم دوست وهم بنده گمان مبر که

گویند خداوند خواست که صنع خود
ظاهر کند عالم آفرید وخواست که خود را
ظاهر کند آدم بیافرید از بهشت که
گفته است ... فرستادیم آدم

حدیث شما با ما امروز زینه است با حدیث ما و شما اکنون است
عالم نبود و آدم نبود حدیث ما با شما بی شما بود توسل
ما بدو باحسان قدیم اوست روزی یکی بر خلیفه آمد و خلیفه وسیله
وی را نمی شناخت گفت تو کیستی آن مرد گفت من آنم که در فلان
سال تو با من احسان کرده خلیفه گفت مرحبا بمن توسل
الینا باحساننا مرحبا کسی که وسیلت بما باحسان ما وجود
تا خلعت وصلت دادند و بنواختند   رباعی

گر آب دهی نهال خود کاشته‌ء   ور پست کنی بنا خود افراشته‌ء
من بنده همان کنم که بنداشته‌ء   از دست میفکن که بجی برداشته‌ء

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی چهارم در زهد

برادر شمس الدین بداند که عبادت بدنی است و عبادت
مالی است مالی را بر بدنی فضل می نهند که منفعت آن بغیر
هم می رسد و این طایفه جان و مال در باخته اند و با هیچکس
ما سوی الله نساخته گفته ایشانست الفقیر ماله مباح
و دمه هدر یعنی درویش صادق آن بود که بجز وی مال
او را دعوی نبود اگر خونش بریزند اگر آنرا از حق دانند و
آن ساعت خون ریختن را منت بر عمر خود شمرد و دیت از

خداوند

خداوند بستاند که کفته است مَنْ قَتَلْتُهُ فَاَنَا دِیَتُهُ اکر
مالش ببرند خوش کردد و کوید الحمد لله که حجابی از پیش من
برداشتند تا کفته اند زکوٰة نعمت دنیا بنزدیک این طایفه محموده
نباشد از آنک نعمت نامحموده است و بخلی تمام باید تا دویست درم را
دربند کند و یکسال محبوس دارد آنکاه پنج درم از آن بدهد یکی از
فقها بر سبیل آزمایش شبلی را رحمة الله علیه پرسید که زکوٰة در چند درم
لازم آید کفت جواب بر مذهب فقیهان خواهی یا بر مذهب فقیران
کفت بر هر دو مذهب جواب فرمای شبلی کفت بر مذهب فقیهان
از دویست درم بعد از حول پنج درم باید داد و بر مذهب
فقیران در حال هر دویست درم باید داد و جان بشکرانه بر سر
آن باید نهاد فقیه کفت ما این مذهب از ائمه دین کرفتیم شبلی
کفت ما این مذهب از خازن رب العالمین کرفتیم یعنی ابی بکر
صدیق رضی الله عنه او هرچه داشت بپیش سید عالم نهاد و جکر
کوشه خویش بشکرانه داد در نوادر الوصول آورده است که خداوند
عزوجل خواص این امت را هزار جز کردانید دنیا بر ایشان عرض
کرد نهصد جز بدنیا میل کردند و کفتند دنیا مزرعه آخرتست امروز
کشتی بکنیم تا فردا بر آن برداریم عقبی را بر آن صد جز عرضه

مخلوقات را عرض کرده شد ابوبکر صدیق رضی الله عنه چرا خازن رب العالمین کویند فرمودند سبب این
که جمله مال خود بپیش رسول آورد از برای الله را فرمودند که می کویند چهل هزار دینار زر بود بپیش رسول
علیه السلام آورد بعده رسول فرمود علیه السلام مَا خَلَّفْتَ لِعِيَالِكَ یعنی چه مال خلف کرد اشیئ برای عیال
و اطفال خود را ابوبکر صدیق رضی الله عنه جواب داد الله و رسوله بعده ذخیر محبوبه خود بپیش رسول علیه السلام آورد
بعده فرمودند این که ابوبکر صدیق مال خود بپیش آورد بپیش از هجرت مکه سوی مدینه بود و دران روز مال عزیز
بود هر کسی را زیرا که دراین وقت قال الفاخر توان بود زیرا که محاربه بیت امت است آن روز کفار می آمدند
تیغها میکردند الفاخین [illegible] دشوار بودی [illegible] وطالب خدا و بد را چنین همت باید

آن روز که صدیق اکبر رضی الله عنه
تجرید کرد و چهل هزار دینار در راه
خدای صرف کرد بحضرت رسالت
آمد کلیمی پوشیده و میخی در وی زده
همدر آن حال جبریل علیه السلام
نازل شد همدر آن لباس پرسید این
چه لباس است کفت یا رسول الله
امروز همه ملایکه را فرمانست تا
بموافقت ابوبکر کلیمی بپوشند
و میخی برو زنند. نظم
کفتی در سخاوه شود همه چیز.
کیست کو این سخن بیان نکند
تا توانی بده بکس چیزی
هیچ کس در سخا زیان نکند

کردند نود جزء ازان عقبی میل کردند گفتند خداوند عزّ وجلّ
این را ملک کبیر خوانده است وبندهٔ حقیر را ملک کبیر بسنده باشد
آن ده جزء باقی را ببلیات وعاهات مبتلا کردند نه جزء ازان
گفتند مَسَّنِيَ الضُّرُّ وبلا از مبتلی محجوب گشتند آن یک جزء
بماند خطاب حضرت در رسید که مطلوب شما چیست ومحبوب
شما کیست ایشان فریاد بر آوردند که أَنْتَ مَعْبُودُنَا وَمَقْصُودُنَا
أَنْتَ مَطْلُوبُنَا وَمَحْبُوبُنَا ندا کردند أَنْتُمْ أَوْلِيَائِي وَأَنْتُمْ
أَصْدِقَائِي هرچه چون ایمان آورد دل بذل کرد وچون نماز
گزارد تن بذل کرد وچون زکوة داد مال بذل کرد واین همه صفت
محبّانست وصدق دعوی ایشانست در محبّت یعنی هر چیز
که اضافت بر ایشان دارند بذل کنند تا تعلّق ایشان از ما سوی الله
بکلّی منقطع گردد چون وارد نظر ربّانی بر ایشان رسد ایشانرا
از غیر خود فارغ یابد بعزّ قبول ایشانرا مخصوص گرداند وبر سریر
بهشت نشاند وامر بدادن زکوة اشارت عم برین است که دلهاء
بعضی مردمان را بحبّ مال مستغرق دید ودر فراهم آوردن
مشغول یافت بنور نبوّت دانست که شحنهٔ غیرت هر دل
را که بغیر مشغول یابد آن دل را از راه ودرگاه رضا براند وویرا

أَحِبَّائِي

هم بران چیز مشغول کرده اند بس اگر از همه برنتوانند خاست
باري از دویست درم پنج درم بدرویش دهند بر حسب ضعف خویش
این کرم شرع بین در باب ضعفا مَنْ کَانَ اَضْعَفُ کَانَ
الرَّبُّ بِهِ اَلْطَفُ هر که ضعیف تر حق تعالی بروي مهربان تر
اما زکواة را با این طایفه چه ملاقات تجرید و تفرید راه ایشانست
یکي از اهل صفه در عهد رسول علیه السلام نقل کرد یک دینار
در جامهٔ وي یافتند فرمود لَهُ کَیَّةٌ مر او را یک داغ کنند و دیگر
هم از اهل صفه نقل کرد از وي دو دینار ماند در حق وي فرمود
لَهُ کَیَّتَانِ مر او را دو داغ کنند چون ایشانرا دعوي تجرید
و تفرید بود این مقدار از ایشان جنایت آمد اي برادر آنکه اول
قدم جان باخته است مال را نزدیک وي خطر نباشد این کار من و تو
نیست این دولت که داد ما مدبران مادر زاد را از من و تو انشاء
الله تعالی که بر ایشان تشبهي آید مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ
وزد ما را دست گیرد فوزي و فلاحي را امید بود و اگر نه دماد
از نهاد ما مدبران بر آمد همیشه از معصیت مستغفر و از طاعت
شرمنده بود چنانکه معصیت را بمغفرت حاجت است طاعت
را نیز حاجت است اگر آفت طاعت ترا بیش تو آرند از طاعت

بينش ازان ترسي كه از معصيت مصطفي عليه السلام ميكويد
إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ دامن
نبوت ازان پاك بود كه غبار معصيت بروي نشيني وليكن
آن استغفار از طاعت بود رابعه عدويه بسيار كفتي أَسْتَغْفِرُ
اللّٰهَ مِنْ قِلَّةِ صِدْقِي فِي قَوْلِي أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عايشه
رضي الله عنها روايت كند كه از مصطفي صلي الله عليه وسلم برسيدم
از معني اين آيت وَالَّذِيْنَ يُؤْتُوْنَ مَا آتَوْا اي يعطون ما
أَعْطَوْا مِنَ الزَّكٰوةِ وَالصَّدَقَاتِ وَقُلُوْبُهُمْ وَجِلَةٌ وخائفة
أَنْ لَا تُقْبَلَ مِنْهُمْ لِتَقْصِيْرِهِمْ وَقُلُوْبُهُمْ وَجِلَةٌ يا رسول الله
اين آيت درحق كيست انكه خمر خورد و زنا كند كفت نه كفت اين آية
درحق كسيست كه نماز كند و روزه دارد و صدقه دهد و ترسان
ولرزان باشد كه ازوي بپذيرند يا نه كفته ايشانست كه جچلي نا
توپيدانست ستر كرم اوست كه ما بر يكديكر سلام مي كنيم و با يكديكر
روزكار مي كذاريم والعياذ بالله اكر او اين ستر بردارد نخست از
پدر پسر ببرد و مادر از فرزند قصيده

درشهر و درد نيست زمن نابكارتر ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ مادر نبرد نزاد زمن خاكسارتر
هستم درون حلقه دعوي ميان خلق ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ جاء ذكر زحلقه در بد كنار تر

يؤتون ما آتوا اي يعطون ما أعطوا من الزكوة والصدقات وقلوبهم وجلة خائفة أن لا تقبل منهم لتقصيرهم مدارك

رحمن

مع یا مغان بطوع زمن راست کوی تو ٭ سک با سکان زمین بوفا ساز کار تست
این است جای شکر که در سوفق جلال ٭ نومید تر کسی بود امیدوار تست

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب سی پنجم در حج

برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که حج عبادت بدنی و مالیست و این طایفه را در حج سرهاست و کارهاست و بحقیقت زیارت کننده کعبه معظم چون زیارت کننده خداوندست جل و علا و کرامت زیارت کننده از لوازم کرم است و مقصود و مراد طالبان از حج خانه خداوند خانه است نه خانه اما خانه درمیان بهانه است سلطان العارفین قدس الله روحه گفت چون بحرم رفتم و جمال کعبه دیدم با خود گفتم من از جنس این خانه بسیار دیده ام مرا خداوند خانه باید باز گشتم سال دوم چون بحرم رسیدم چشم ضمیر بگشادم خداوند خانه را دیدم و خانه گفتم در عالم الوهیت مشارکت در نگنجد و در عالم وحدانیت زحمت دوئی نه محبوب و خانه و من سه باشد انکه دو بیند ملحد بود من که سه بینم چگونه ملحد نباشم در حال باز گشتم در سال سیوم چون بحرم رسیدم لطف محبوب مرا در بر گرفت و پرده غیرت از بصر و بصیرت من بر گرفت شمع معرفت در دلم بر افروخت هستی مرا بانوار تجلی بسوخت و این خطاب برم

رباعی
در بتکده ار بخیال معشوقه ماست
رفتن بطواف کعبه از غایت خطاست
ور کعبه ازو بوی ندارد کنشت است
با بوی وصال او کنشت کعبه ماست

[illegible]

رسانيدند انتَ زائري حقًّا فحقٌّ على المزور ان
يكرمُ زائرَهُ جنانكه كفت مثنوي

تا جشم بر كشادم نور رخت بديدم ۞ تا كوش بر كشادم آواز تو شنيدم

جون محبان صادق را جمال آن خانه از محبوب بي نشان نشانه بركت
جلسند بران خود را تسلي دهند جنانكه كفته اند مَنْ مُنِعَ
عَنِ النَّظَرِ تَسَلَّي بِالْاَثَرِ هر كه از ديدن جمال دوست ممنوع
بود بنشاني محبوب خود را تسلي دهد مجنون كرد خانه ليلي
هر صبح و شام كشتي و خاك در و ديوار بوسيدي و كفتي شعر

اطوف الي جدار ديار ليلي ۞ اُقبّلُ ذا الدّيار و ذا الجدارا ۞
فما حبّ الديار شغفن قلبي ۞ ولكن حبّ من سكن الديارا ۞

جبين نياز بر خاك آن آستانه مي مالند و بدرد دل مي نالند و اميد
ميدارند تا از ديدن خانه بديدن جمال خداوند خانه برسند و از
نشان بعيان مشرف شوند كفته اند جون محب بداند كه مقصود
وي از ان در بر خواهد آمد و مطلوب وي را از ان در بر خواهد
آمد اكر مدت مقامي كه وي را در دار فنا خواهد بود لحمه از ان
در بر خيزد ندا كند بر در هر كه خواهي رو و بسوي هر كه خواهي
رو اكر پاي كليم كيري دست نكير و اكر سر بر قدم وي نهي نه

شغف الحب شغافا احرق قلبه و بلغ الى شغافه

بزند

بذیرد وهرکرا جان می باید در! وکیرد وهرکرا جهان می باید

بردیباه او بزد برای این معنی در سخن در بار سید مختار رفته

است حَجَّةٌ مَبْرُوْرَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا حج بسندیده

بهتر از دنیا وانچه در دنیاست جون بنده دل از همه اهل و فرزند

بردارد روی براه درکاه آرد جون بعد جهد جهید ومشقت

شدید جمال کعبه ببیند هر اینه لذت یافت جمال کعبه ویرا

جنان بود که همه لذات یافت جمال کعبه ویرا جنان بود که در

موازنهٔ آن زحمت نماید واکر درین حال نسیم عنایت در بزیدن

آید وحجاب وجودش از بیش برآید بعرش که کعبهٔ دلهاست

مکاشف بشود وجون محرمان قدسی کرد عرش مجید طواف کردن

کیرد درین مقام این لذت یابد که لذات بهشت را نشاید که در

مقابلهٔ آن لذت خوانی اکر خواهد نظر سرهش از مکونات درکذرد

واز محسوسات ومعقولات برکذرد وبیافت دیدار محبوب

سعید کردد حالش از ادراک عقول واوهام بعید کردد بس

بدین معنی حَجَّةٌ مَبْرُوْرَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا باشد

وَخَيْرٌ مِنَ الْعُقْبَى ایضا وانچه حضرت رسالت فرموده است

حَجَّةٌ مَبْرُوْرَةٌ مَا لَهَا جَزَاءٌ اِلَّا الْجَنَّةُ حج مبرور را اجر

جز بهشت نیست یعنی چون محب در عشق دیدار محبوب
از اهل و فرزند برخاست و جان و دل در میدان نهاده مطلوبش
هر آینه بخلعت رضا و بتشریف لقا مشرف کرده‌اند که گفته‌اند اینانست اگر
نه آن بودی که محبانرا در بهشت وعدهٔ دیدارست هرگز ذکر بهشت
بر ضمیر منیر طالبان نگذشتی و هیچکس از ایشان برغبت قدم در جنت
فردوس ننهادی ای برادر بهشت صدقی است که در وی رضاء محبوب
در آنست غواص بلند همت که در دریاء محیط فرود رود جز لولوء
شاهوار برنیارد محققی گفته است

رباعی

شربت وصل را بهشت خسی است :: در ره عاشقان بهشت بسی است ::
در خورستان بهشت و دوزخ نیست :: تا بر مرغ دام و دانه یکی است :
آن مرغان که در هواء هویت بر امید قرب حضرت صمدیت می پرند
و تا مرغ در هوا باشد وی را پروای دانه و دام از کجا باشد حاصل
لا مر آنجا که ذکر محبت و شوق رود حدیث بهشت و نعمت دوزخ
بگذرد محمد بن فضل رحمة الله علیه گوید عجب از آن دارم که اندر دنیا
خانهٔ وی طلبند چرا نه اندر دل مشاهدت وی طلبند که خانه باشد
که یابد و باشد که نیابد اما مشاهدت لا محاله باشد اگر زیارت سنگی
کسانی بدو نظری باشد فریضه بود پس زیارت دلی که روزی بدو

یبصر

سیصد و شست بار نظر باشد اولیتر که فریضه بود اکنون ای بی دولتان
مادرزاد را نه زیارت خانه است و نه زیارت دل خاک مصیبت بر فرق باید
ریختن بر شقاوت و ادبار خود باید گریست و ازین حیلت و تدبیر دست
باید شست خوش گفته اند

بیت

من دریچهٔ صبح طرب دل عاشق شبهای غم، بد روز مادرزاد را از حیله کی مقبل کنم
از خود و از طاعت خود منکر باش ایمان خود را بنظر زنار بین عبادت
خود را بت پرستی شمر و خود نمرودی و فرعونی تصور کن و از دعوی
دور باش که بساط عزت ربوبیت بساطی است که هر که بحاشیهٔ آن بساط
رسید همه دعویهاش بر رسید و همه سرمایهاش فرو ریخت و همه حسناتش
رنگ زلات گرفت و همه طاعتش با معاصی برابر آمد اگر فصیح جهانست
گنگ گردد و اگر عالم عالمست جاهل گردد چون در عظمت و عزت
بی نیازی او نظر کنی همه موجودات عدم بینی و چون بسلطان عزت
وقدرت او نگری همه معدومات را موجود یابی اگر خواهد در هر لحظه
صد هزار چون محمد بیافریند و هر نفسی از انفاس قاب قوسین
دهد در جلال او ذرهٔ زیادت نگردد و اگر خواهد در هر نفسی صد هزار
چون فرعون بیافریند تا دعوی انا ربکم الاعلی کنند در جمال و کمال
او ذرهٔ کم نگردد و اگر خواهد هرچه در روی زمین کافری و مشرکی

است در دریای رحمت غرق کند از صفت قهر او ذرهٔ کم نگردد
واگر هرچه در عالم نبی و ولی است همه را در یک سلسلهٔ قهر کشد
و خالدا و مخلدا در عذاب الیم بدارد از صفت رحمت وی ذرهٔ
کم نگردد ای برادر آنجا که قدرت و عظمت علم زند مکنونات و مقدورات
و مخلوقات را چه خطر مردی کودک خود را بدبیرستان فرستاده بود چون
شبانگاه بخانه باز آمد او را بپرسید که امروز استادت چه آموخت
گفت این که الف هیچ ندارد ◦ بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب سی و ششم در دعا برادر اعز شمس الدین اجابه
الله دعاوه بداند که مردمان را اختلافست که دعا کردن اولیتر
یا خاموش بودن در تحت جریان حکم اولیتر بعضی چنین گویند که
دعا در نفس خویش عبادت است چنانک فرمود الدعاء مخ العبادة
پس کردن چیزی که عبادتست اولیتر باشد از ترک آن اگر مستجاب
نشود و بنده بحظ خود نرسد باری بعبادتی قیام نموده باشد
که دعا اظهار نیاز حاجتمندی خویش است بحق و از خواجه
حاتم اعرج رحمة الله علیه حکایت کنند که گفت محروم گشتن از
دعا بر من سختتر از حرمان اجابت است و طایفهٔ بدانند که خاموش
بودن در تحت جریان حکم و رضا دادن بدانچه سابق است اولیتر

خواهد

ولهذا الامام

[illegible]

[illegible]

[illegible]

نه چه شایسته ام که ترا خوانم و دایم
کز هم تو خجلی که سزاوار تو باشم

ولهذا امام واسطي رحمة الله ميكويد اختيار كردن اخ خبر است
در ازل بهتر از معارضهٔ وقت است وپيغامبر فرموده است
عليه السلام حاكيا عن الله تعالى مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي
عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِينَ
هركرا مشغول كند ذكر من از سوال كردن از من بدهم اورا زيادت
تر ازانك خواهند كانوا بدانك ارباب علم ميان اين دو قول توفيق كرده اند
وكفته اند اوليتر آنست كه كوييم اوقات مختلف است در بعضي احوال
دعا فاضلتر از خاموشي است وآن ادبست ودر بعضي احوال
خاموش بودن فاضلتر از دعا است وهو الادب واين كه بشناسد
در وقت شناسد زيراك علم وقت جز در وقت حاصل نشود بس اكر
در دل خود اشارتي بدعا يابد دعا فاضلتر واكر اشارتي بسكوت
يابد خاموش بودن اوليتر وكفته اند واجبست كه رعايت حال خود
كند اكر در دعا زيادت بسطي يابد در وقت پس دعا اوليتر
واكر در دل خويش بوقت دعا مانند زجري وقبضي يابد بست كل
دعا اوليتر واكر نه زيادت بسطي در وقت يابد نه زجري وقبضي
اينجا دعا و سكوت هردو برابر است بس اكر غالب بر وي درين
وقت علم بود دعا اوليتر زيراك دعا در نفس خويش عبادتست

واکر غالب بروی دران وقت معرفت بود وحال بی سکوت
وسکوت اولیتر این بود تقریر اقوال بزرکان در دعا وسکوت
که کدام فاضلتر بس تامل کند ونیکو در یابد تا فواید حاصل
آید واخبار وحکایت درین باب بسیار آمده است ودر خبر است
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که معنیش اینست که بدرستی و
راستی که چون بنده بخواند خداوند را وخداوند تعالی اورا دوست
دارد کوید یا جبرئیل تاخیر کن حاجت این بنده را که دوست میدارم
که صوت او بشنوم بدرستی وراستی چون بنده بخواند خداوند را
وحق تعالی اورا دشمن دارد کوید یا جبرئیل قضا کن حاجت
این بنده را که من دوست ندارم که آواز وی بشنوم وحکایت
کرده اند از یحیی ابن سعید بن قطان رحمة الله که خداوند
را در خواب دید کفت الهی چند خوانم ترا واجابت نمی کنی
مرا کفت یا یحیی من دوست میدارم که صوت تو بشنوم ودر
خبرست از سید عالم علیه السلام که فرموده است بخدایی که
نفس من بید قدرت اوست که بنده هر اینه خواند خداوند را
واو بران بنده غضبان باشد اعراض کند ازوی بس دیکر بار
بخواند بس اعراض کند ازوی بس سوم بار بخواند حق سبحانه

و تعالی

وتعالي بملائكه ندا كند سربان نزد بنده من ازان كه خواند غير
مرا بلبيك و راسيي كه اجابت كردم مرا و را از خواجه يحيي
معاذ رازي رحمة الله آورده اند كه در مناجات خود گفتي الهي
چگونه خوانم ترا و من عاصي ام و چگونه نخوانم ترا و تو كريمي خداوند
اگر تيغ قهر از نيام عدل بر كشي بپيغامبران معصوم و فرشتگان
مقرب لباس بيسي بر وجود خود اختيار كنند و اگر گنج رحمت بر بخشي
كافران روم و هند جامه جنگ مي كشند و جان و دل نثار كنند
٢ خداوندا اگر بر موافقت رسول تو سنگ بر شكم نه بستيم در مقام منازل سنگ
مر رسول تو نيز ساختيم طاعت اگر چه اندك است بپذير و تو دانمه
فرو شي گناه اگر چه بسيار است ببخشي كه نه از خشم خي خو تو بد
نكرديم وليكن بنده ايم با فعال خود پشيمان و بر الكنده ايم گناهكار
تو ايم و پناه جويان تو ييم اگر چه عيب ناكيم ملك تو ييم پادشاها
منكران داري سياست جبروت خويش بر مقربان چه راني
بجباران گردن كشان داري كه با تو در جنگ اند صلح جويان ايمان
را جز أني ني نيازي بيم ما از انست بنده نوازي اميد ما در انست مطيعات
خجل شده اند قوت ايشان ده عاصيان رنجه شده اند رحمي شان
نه دستگير باي مال مكن بيا حرز و گوشمال مده خداوندا اگر چه آنرا

نشایئم کہ رسولت با تو از ما آزادي کند آنرا بنایئم کہ کرهٔ تو ما
را از آتش دوزخ آزاد کند اکر در صف جهاد کرد وار شمشیر نمي
زنیم بر در تو هر روزي و شبي پنج بار سر بر زمین مي زنیم اکر
هیچ کناه بجز از کناه ما آمرزیده ما را محروم مکن اکر از هیچ کسی
طاعت با تقصیر قبول کرده طاعت ناسره ما را بر روي ما باز
مزن اکر رفیقه نباشي راه در از دنیا کي سپرده شود اکر شفیع
کناه ما نباشي نام ما از جریده بدبختان کي سترده شود با تو
این چه سود است امروز ما را بیاز چه جاي فردا ست مناجات

خداوندا امید من وفا کن ، دلم را از کرم حاجت روا کن
منور دار جانم را بنوري ، دلم را زنده کردان از حضوري
دلم را محرم اسرار کردان ، ز خواب غفلتم بیدار کردان
چو جانم منقطع شد از جهان دم ، تو ما را ذوق ایمان دار آن دم
چو با ایمان فرو بردي بخاکم ، نیاید از جهاني جرم باکم
خداوندا همه بیچاره کانیم ، دران هنکامه چون نظارکانیم
کہ داند تا بمعني متقي کیست ، سعید از ما کدامست و شقي کیست

دیکر

از تو بخشودنست و بخشیدن ، از من افتادنست و شخشیدن

دل کم کشته را رهی بنمای :: مردم دیده را دری بکشای
بدمانیک شد جو بد رفتی :: نیک ما کشت بلا عفو جو بکرفتی
بسته خویش کن بهر خوابم :: تشنه خویش کن بلا آبم
از خواجه سفیان بن عیینه رضی الله عنه، نقلست که کفتی باز
ندارد شمارا از دعا کردن معصیت و کناه که حق سبحانه و تعالی اجابة
کرده است دعاء ابلیس که بدترین خلق است و امام کفر و کافریست
جون کفت رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝ قَالَ
فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ۝ بس ازینجا امیدهاست که خداوند
که دعاء شیطان که امام کفرست اجابت کند جون مومن عاصی اورا
بخواند کی نومید کند اکر کویی جیست فایدهٔ دعا و قضا را مرد نیست
جواب بدانکه رد بلا بدعا هم از قضاست و دعا سبب است مر رد
بلا را و استجلاب رحمت را جنانکه سپر سبب است مر تیر را بس بیکدیکر
تدافع میشود همچنین دعا و بلا و از شرط اعتراف بقضا خداوند
این نیست که سلاح بر ندارند و بعد از کاشتن آب ندهند و کویند
اکر قضا بنباتات سابق شده است بخواهد رست و انکه تقدیر بخیر
کرده است بسبب کرده است و انکه تقدیر بشر کرده است تقدیر بسبب
کرده است حق دفع آنرا سببی نیکوتر تامل کن و دریاب تا تشویش

بدانکه قضا بر دو نوعست قضا متعلق است و قضا مبرم است در قضا متعلق رد و بلا بدعا و صدقه روا باشد
اما در قضا مبرم دعا و صدقه هیچ سود نکند شیخ عبد الله انصاری اینجا کفته است الهی اکر بدعا فرمانست
حکم رفته را چه درمانست لا تبدیل لخلق الله و ما یبدل القول لدی اینجا محمول است اما آنچه در دعاء
امیر المومنین عمر رضی الله عنه آمده است اللهم ان کنت کتبتنی فی ام الکتاب شقیا فامح عنی
… اسم الشقاء و کتبتنی سعیدا و قوله تعالی یمحو الله ما یشاء و یثبت این محمول بر قضاء

تناقض برخیزد اکنون باید که در دعا و سوال یک حرف نکاه
داری اکر دعا کنی سه بار کنی و اکر سوال کنی همچنین که از ابن مسعود
رضی الله عنه روایت است که پیغامبر صلی الله علیه وسلم جون دعا
کردی سه بار کردی و جون سوال کردی سه بار کردی و یک حرف
دیکر باید که نکاه داری و آن آنست که در اول دعا و سوال
باید که درود کویی و ختم دعا و سوال هم بدرود کنی که از ابو
سلیمان دارانی همچنین مرویست و درین امید اجابت
است از ایمهٔ کبار و علماء نامدار و بزرکوار خواندن سورتها
بدین طریق آمده است اکر کسی را حاجتی بود میان سنت بامداد
و فریضه چهل یکبار سورهٔ فاتحه بخواند برای دفع شر رابیت
هزار بار بخواند و امید قضاء حاجت سورهٔ انعام چهل یکبار
آمده است و سورهٔ اخلاص هفت هزار بار آمده است و جهت
دفع خصم سورهٔ نوح هزار بار آمده است و هر که بعد از نماز
دیکر هر روز سورهٔ والنازعات بخواند اورا در کور نکذارند
مکر مقدار یک وقت نماز و هر که بعد از نماز هر روز سورهٔ عم
یتسائلون پنج بار بخواند اورا در آسمانها اسیر الله خوانند یعنی
اسیر محبت خداوند بود که هر محبتی اسیر محبوب خود است و اکر

کسی در کاری در ماند و تدبیر آن نداند بعد از نماز خفتن صد بار
بگوید یا فتّاح یا فتّاح خداوند عزّ و جلّ بفضل خویش فرجی پدید
کرداند و برای دفع دشواری و مُهمّات سورهٔ یس چهل یکبار
بخواند و هر که بعد از نماز آدینه پیش از سخن گفتن هفت بار
سوره فاتحه و اخلاص و معوّذتین نیز هفت گان بار بخواند حق
تعالی او را تا دیگر جمعه از غمها و مشقّتها و بلاها ایمن کرداند
و برای دفع تنگی معاش سوره جمعه هر شب بخواند و هر که بعد از نوافل
و ادعیه در گوشه شود و دست بلند بر آرد دو صد بار بگوید یا ربّ
یا ربّ و هر چه از خداوند بخواهد بیابد و اگر هزار بار بگوید
با نقطع حاجت بر آید ای برادر چون قنوط نا پسندیده بود
امید هر آینه پسندیده بود و چون امید پسندیده بود امیدوار
اولیتر که پسندیده بود زیرا که وعدهٔ مغفرت گناهان بالجملها
در او داشت إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا چنانچه بزرگی
گفته است بیت چون مغفرت وعدهٔ حضرت او
از کرده گناه چه باک است مرا ای برادر یکی در خطاب یا عبادیَ
الَّذِينَ أَسْرَفُوا در نگرد نمی گوید یا ایها الذین تابوا نمی گوید
یا ایها الذین اتقوا این بشارت و اشارت مر او تر اجمله گناه کاران

اسراف
از حد تجاوز کردن

[illegible]

را عالم را بنده است اي برادر بندگان مومن ومتقي ومطيع
وتايب در خود نظري دارند بر سر كوي كار خود گذري دارند امّا
سيه رويان گناه كار وبيچارگان شرمسار از سياه رويي خود در
هردو جهان سر بر نيارند مَنْ كَانَ اَضْعَفُ كَانَ الرَّبُّ
بِهِ اَلْطَفُ سرّ اين معني است قطعه

نوميد نه ام از حضرت تو، جبار اگر شود گناهم
زيرا كه بعفو رحمت تست، در دنيا وآخرت پناهم،

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مكتوب سي هفتم در عبادت
برادر اعزّ شمس الدّين اكرمه الله بكرامة العابدين بداند كه
عبادت سرمايه اوليا است وپيرايه اتقيا است وحرفت حردانه
وپيشه صاحب همتانست وفايده عمر است وثمره علم است وطريق
خداوندان بصيرت است وراه سعادت وجنت است اما با عقبات
بسيار ومشقتهاي بي شمار دشمن وراه زن بسيار يار وهمراه
اندك واين از انست كه راه بهشت است پيغامبر فرموده است
عليه السّلام كه بهشت را بمكروهات ودشواريها گرد گرفته اند
ودوزخ را بآساني وسهولت گرد گرفته اند با اين همه دشوار يها
بنده ضعيف وزمانه صعب كار دين در قصور وفتور وفراغ نه

وعمر كوتاه

قال عليه السلام حفت الجنة بالمكاره وحفت النار بالشهوات

و عمر کوتاه و اجل قریب و سفر بعید عبادت توشه که ازان چاره
نیست و چون فوت شد تحصیل آن ممکن نیست پس این کار سخت
دشوار است و خطر او بزرگ است و ازینجاست که کم کسی قصد این راه
کند و آنکه کند کم باشد که کسی سلوک کند و آنکه سلوک کند کم بود که
بمقصود رسد و آنکه بمقصود رسد اوست عزیز کرده خداوند عز
و جل کار بر آمده و مقصود در بر آمده و بر تخت مراد نشسته و از همه
آفت رسته بملک ابد پیوسته و بزبان حال میگوید رباعی
تا بر سر ما سایهٔ شاهنشه ماست ؛ کونین غلام و چاکر درگه ماست
گلزار بهشت و حور خار ره ماست ؛ زیرا که برون ز کون منزلگه ماست
و گفته اند اصل موانع و حجاب بنده را چهار است دنیا و خلق
و شیطان و نفس دنیا حجاب آخرتست و خلق حجاب عبادت است
و شیطان حجاب دین است و نفس حجاب از خداوند است چون مرید
جنگ بزهد زد از حجاب دنیا بیرون آمد و چون جنگ بعزلت
و خلوت زد از حجاب خلق بیرون آمد و چون جنگ بمتابعت
سنت زد از حجاب شیطان بیرون آمد و چون جنگ بریاضت و مجاهدت
[illegible] با موافقت نفس روی بگرداند از حجاب نفس بیرون آمده
بعد کشف در کشف است و مشاهده در مشاهده و بسی نگذرد

که بیند خود را در صحرای شوق و عرصات محبت افتاده و از آنجا
در ریاض رضوان و بساتین انس رسیده و خلعتها و کرامتها
از حضرت مکرم و منعم یافته و حال او چنان شده که بتن در دنیا
و بدل در عقبی چنانکه در صفت این طایفه گفته اند اَبْدَانُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَقُلُوبُهُمْ فِي الْعُقْبَى پس چون ببیند او را از دار
فانی بحضرت خداوند باقی و بمقر ریاض جنت ببیند آنجا نفس
فقیر و حقیر ضعیف خود را ملک کبیر و مملکت عظیم و انعامی
و اکرامی که هیچکس بوصف آن نتواند رسید پس زهی سعادتی
عظیم و زهی دولت بزرگ و زهی بنده نیکبخت و زهی کار
پسندیده و طالب را این معنی در سایهٔ دولت پیر چنین دست
دهد و بخدمت این طایفه و در صحبت این گروه میسر شود
بشرط آنکه ترک اعتراض ظاهرًا و باطنًا نه در باطن انکاری
بود و نه در ظاهر اعتراض بود این هر دو از شوربختی مرید
بود بهرچه قول و فعل و حال و صفت پیر ببیند اعتراض نکند
از قصهٔ موسی و خضر علیهما السلام باز اندیشد تا بترک
تصرف تواند گفت زیرا که اگر مریدی مردود ولایت شیخ شود
که او را مرتد طریقت گویند هیچکس از مشایخ او را بجای نتواند

رسانید

رسانید اما الکو مریدی صادق که بخدمت شیخ تربیت نیافته
باشد و بعد ازو باز مانده یا او را پیر اجازت کند آنگاه او بخدمت
شیخی دیگر بپیوندد باکی نبود چنانک خواجه ابو سعید ابو الخیر
رحمة الله بعد از وفات پیر خود ابو الفضل حسن رحمة الله
بخدمت شیخ ابو العباس قصاب پیوست رحمة الله الکو مریدی از
پیر منکری بیند قولا و فعلا در بنای عجز خود شود تا گسسته نکردد
چون جمال معاملهٔ او با شرع آراسته بود و آن یک ذلت بر سبیل
امتحان بر آن مرید نماید روزگار خود در ابدان راست نکند و آن
قبلهٔ روشن خود نسازد و نگوید که همه روزگار من خود چنین
بوده است مرید که آن بیند او را از آنجا در باید گذشت و دیده بر
جمال معاملت وی باید نهاد که آن قوت مغفرت است نه
تربیت مرید و الکو کسی را همه روزگار بر خلاف شرع بیند یا بیشتری
از آنجا باید گریخت که صحبت آنچنان کسی درد و سوز را فرو
نشاند و ایمان را بی کند و ره برو بزنند الغرض چاره نیست
عبادت را از علم که علم قطب است و مدار کار بدوست گفته اند
علم و عبادت دو جوهرند که بسبب ایشانست هر چه می‌بینی
هر چه می‌شنوی از تصنیف مصنفان و تعلیم معلمان و نصیحت

تا صحان بلکه بسبب ایشانست و انزال کتب و ارسال رسل و بدانند
که هرچه جز این دو کارست انکار هار باطلست در وی چیزی نیست
و لغوییست که در وی حاصل نیست و ازینست که خواجه حسن بصری
گفته است رحمة الله بطلبید این علم را طلب کردنی که از عبادت
باز نمانید و طلب کنید این عبادت را که از علم باز نمانید چون
معلوم شد که چاره نیست مر بنده را ازین هر دو بدانک علم
اولیترست بمقدم داشتن بر عبادت ازانک اصل و ره نمای
اوست و ازین است که فرموده است پیغامبر علیه السلام که علم
امام عملست و عمل متابع اوست و دیگر که گفت خواب کردن
عالم بهتر از نماز کردن جاهل و عامل بی علم فساد بیش ازان
کند که صلاح و دیگر که فرمود که الهام کند بعلم نیکبختان از
علم و بدبختی وی ازان سبب است که علم نیاموخت و بی علم
عملی کرد که فردا مفیدش نیاید و ازینهاست که زهاد سلف
در طلب علم مبالغت کردندی از میان جمله کارها ازانک مدار
کار عبودیت بر علم است اگر مردی خدای را سبحانه و تعالی
عبادت ملایکه هفت آسمان و زمین بکند بی علم از جمله
زیان کاران باشد ای برادر اکنون دانی چکنی که می کلاز و که می

طلب کردنی

تاز

ای برادر چون نظر عاشق بر فضل ربوبیت بود کلا افتخار و چون نظر بر عجز عبودیت بود کلا افتقار

نازو که می سوزو که می ساز که روش روندکان راه همین است
حالتی بود که اگر عرش و کرسی بشراک نعلین همت او بندد
او بگوشه چشم ننکرد بهشت و دوزخ را بخاطر می بارکاه علو رتبت
خود نبسندد در عین فرح و بسط بی خود این نعره زند که سُبْحَانِي
مَا اَعْظَمُ شَأنِي و حالتی درآید که خوکان و سکان عالم را بر خود
رجحت بیند و مغان آتش پرست را بر خود فضیلت شناسد همه
مکروهات در خود درست داند و همه عیبها در خود موجود بیند هر که
بروی سنگ انداز شکری در دهانش نهد و هر که لعنتش کند
دعایی در کارش کند و هر که قفایی زند وفایی پیش برد نشنیده
همان مرد که در عالم کمال فردیت بر مشاهدهٔ جمال احدیت
نعرهٔ سبحانی می زد در دم بازپسین می پیچید گفتند ای پیر
طریقت و حقیقت چه میکنی گفت زنار می برم و همو گفت در آن
دم بازپسین تنکری یعنی من آن ترک تو مسلمانم رباعی
گه بالکوفیم و گهی درویشم ، که با دل بر نشاط و که دل ریشم ،
که بازپسین خلق که در بیشم ، من بو قلمون روزگار خویشم ،
بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی هشتم در بندگی کردن
برادر شمس الدین را بقا باد در طاعت و بندگی خداوند ای برادر

و آن حالت آنست که بنده را بمشاهدت از وصف عبودیت و بعالم ملکیت رساند و از ملکیت بگذراند و او را گرداند تا خود باشد و خود خود شود و او در میان نباشد و انا الحق ازینجاست

این اشارت بران دارد که آن کافری بکیار زنجانت اینکه یکبار دیگر مسلمان میشود بدان نظر که بیشتر درین حال تنکری

فرزند آدم را کر خلاصهٔ آفرینش است سعادت در بندکی است
وعزت او در سر افکندکی است ومقصود از وجود او بنده بودن
اوست وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ ه واز بنده
بودن با آزادی رسد خواجه ابو سعید رحمة الله را یکی پرسید و
کفت مَا الْحُرِّيَّةُ فَقَالَ الْعُبُوْدِيَّةُ سایل کفت این سوال
آزادانست فرمود تا بنده نشوی آزاد نکردی وتا کس آزاد
نشد بوصال شاد نکشت ای برادر هرکرا طوق عبودیت در کردن
است خواجهء عالم اوست تا محققان کفته اند اکر در خزانهٔ
خداوند ذو الجلال والاکرام جز سر را از خلعت عبودیت
خلعتی بودی بزرکتر آن خلعت در مقام قَابَ قَوْسَيْنِ
اَوْ اَدْنٰی بخواجهء عالم فرستادندی وهرکز حضرت رسالت نکفتی
در مقام عرض ملک و بادشاهی لَا اُرِيْدُ اَنْ اَكُوْنَ مَلِكًا نَبِيًّا
بَلْ اُرِيْدُ اَنْ اَكُوْنَ عَبْدًا نَبِيًّا هامهٔ همت بر عتبهٔ عبودیه
بنهاد بندکی را بر بادشاهی دو کون برکزید مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ
مَا طَغٰی تا لاجرم بیک جذبه از کعبه بخلوتخانهٔ اَوْ اَدْنٰی
کشیدند وبمقامی رسانیدند که وهم ناموس اکبر با ششصد هزار
پر بدان نرسید درین مقام حضرت ذو الجلال والاکرام از حضرت

عبودیت

عبودیت خلعتی ساخت و در قالب مبارکش پوشانید
سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا وبرین معنی بود
که خواجه سهل تستری رحمه الله فرمود که حضرت آفریدگار
جلّ وعلا هیچ چیز نیافرید عزیزتر از نقطهٔ عبودیت
زیرا که دلست که خزانهٔ معرفت اوست اگر نزدیک خداوند عز
وجلّ هیچ چیز عزیزتر از دل بودی دُرّ معرفت خویش آنجا
نهادی اینست معنی آنکه لَا يَسَعُنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي
وَلَكِنْ يَسَعُنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ آسمان معرفت ما را
نشایست و زمین درخور ما نیامد دل بندهٔ مومن بود که بار
رخت ما کشید ای رستم راهم رخش رستم کشد آفتاب سلطنت
او بر کوه که در عالم اجسام و صور ثابت تر و عظیم تر از و
هیچ چیز نیست یکبار بیش نتافت که ذره ذره گشت وَجَعَلَهُ
دَكًّا و هر روز سیصد و شصت بار بر دل مومن می تابد و او
هل من مزید نعره می زند و فریاد میکند الغیاث الغیاث
تشنه ام موجودات بسیار بودند و مصنوعات بی شمار لیکن
با هیچ موجودی این کار نبود که با آب و گل چون رب العزة
خواست که نقطهٔ خاک را لباس وجود پوشاند و بر سریر خلافت

یعنی جناب کبریا ما وسعنی ما هو المراد الاستواء عند الله عند الله
چون عرش مرتبه کند هکذا آن بار معرفت جز دل مومن نتوان کشید
معدن

ابو یزید از سعت دایره دل خبر داد که اگر عرش و صد هزار
عرش و آنچه در وست در گوشه دل
عارف گذر یابد عارف را از آن
خبر نبود جنید گفت چگونه خبر یابد که اینجا
محدث قورن بالقدیم لم یبق له اثر
نظر در چنین دل کنند که محدث را در
نبود هم قدیم بیند لاجرم سبحانی

بنشاند ملایکه ملکوت کفتند أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ
فِيهَا لطف قدیم جواب داد لَيْسَ فِي الْحُبِّ مَشُورَةٌ عشق
وتدبیر بهم جمع نشوند تسبیح وتهلیل شمارا چه خطر اکر قبول
ما نبود وایشانرا از کناه چه ضرر چون ساقی لطف ما قدح عفو در
دست ایشان نهد فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ
یعنی ملکی شمارا است روید وایشان هر کونه روند لیکن چون ما ایشانرا
خواستیم بساط ورحمت کستردیم اکر در جبین ایشان خطی از
معصیت بدید آید رحمت ما آنرا بلطف بردارد شما آن می بینید
که سر و کار ایشان با ماست در معاملت آن نمی بینند که سر و کار ما با ایشانست

در محبت چنانک قایلی کفته است شعر

واذ الحبیب اتی بذنب واحد، جاءت محاسنه بالف شفیع
آورده اند که روزی ابو علی دقاق رحمه الله این سخن میکفت که
وَيُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ لم يعلل لطاعتهم ولا لعبادتهم جرد المحبة
من كل علة یکی از حاضران کفت ما چه جای دوستی داریم شیخ
کفت این ازوی پرس او میکوید نه من چون نقطه عبودیت
بر اهل هفت آسمان و زمین عرضه کردند آسمانیان کفتند این
لقمه نه در خور حوصله ماست زمینیان کفتند این کار نه بر اندازه

باذوق ماست

[illegible]

بازوی ماست جون نوبت عرضه بدین خاک رسید جرعهٔ کرد و
درکشید و گفت هل من یزید حاصل الامر نجات و درجات بنده
را به بندگی حاصل شود بدین سبب است که مشایخ قدس الله ارواحهم
گفته اند المشاهدات مواریث المجاهدات و بر هیچ عاقل پوشیده نیست
که مجاهده را در غیر بنی آدم در بعضی حیوانات که قابل ریاضت اند
اثرهاست و قیمت ایشان بعد از قبول ریاضت از اندکی ببسیار و از
یکی بهزار رسد بس آدمی که اکمل و افضل موجودات است اولیتر که
ریاضت در وی اثر کند و آن شخص مرتاض از حضیض بهیمی و سبعی
بذروهٔ اعلی ملکی رساند و از حد ولایت ملکی بگذراند و بعالم
مقدس رساند که ملک را با کمال قدس از مقام معین تجاوز نیست آنکه
نتایج آب و خاک را منتهی حضرت پاک است وَاَنَّ اِلٰی رَبِّکَ
اَلْمُنْتَهٰی وایشانرا در هیچ مقام مُقام نه بلکه در هر دو کون
دلهای ایشانرا آرام نه چنانکه گفته اند اَلسُّکُوْنُ حَرَامٌ عَلٰی
قُلُوْبِ اَوْلِیَائِهٖ ای برادر اهل بصیرت را معلوم گشته است که
ضعیف را بقوی عاجز را بقادر و فقیر را بغنی و بنده را بخداوند
عزّ و جلّ هیچ وسیلت نیکوتر از بندگی و خوبتر از سر افکندگی
نیست آن گبران و جهودان و ترسایان دیده که در چشم مسلمانان

جه کونه خوار نکردان راه در دیده خود صد هزار بار ازان خوار
ترند تا خاک در کبران را بمحاسن خود نروفتی وانکاه بر صفتی نبودیی
که ازان ذرهٔ ننکت نیاید مرد نکشتی دران ساعت اکر ذرهٔ ننکت از
خواجکی دامن دلت بکیرد هنوز در قدم اولی اجماع اهل طریقت
است که هر که خود را بر فرعون زیادتی بیند مدبر ست وکفته اند خود را
از چشم خلق افکندن آسان کاری است مرد انست که خود را ازجشم خود
تواند افکند تا مطرود همه رها نکردی و قلب همه را تنها نشوی و در
همه ترازو ها ناسره نباشی کمان مبر که عبودیت مسلّم کردد اکر نفس
از هولی و صعبی کار کاهلی و غری بیش آرد زینهار مرید باید که در
عزیمت وی موئی تغیر نپذیرد که بشه درین حضرت شیری می کند
و موری سلیمانی هر او ترانان وآب خوردن هم دشوارست اما از
آنجا که قدرتست یک قدم دنیا بود و دیکر قدم آخرت وسیوم قدم فِي
مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ راست عزیزی کفته است
بیت تو را داده و دلیری بین روبه خویش خوان وشیری بین
امروز هر کسی را در علم و عبادت خود نظری و در نقد و کار خویش
نکرستنی افتد و فردا که دیوان استحقاق ربوبیت نصب کنند انبیا را
بینی با کمال و جمال و جلال حال خویش می آیند و حدیث علم خویش

در باقی کرد قالوا سبحانک لا علم لنا و ملایکه ملکوت را بینی
می ایند و صوامع عبادت را آتش در زده و گویند ما عبدناک حق
عبادتک و عارفان عالم و موحدان جهان را بینی می آیند دست
افشان مجرد و مفلس میگویند ما عرفناک حق معرفتک ای
برادر عزاو همه عزها را نعت ذل کشیده است و جلال او همه
جلالها را داغ صغار بر نهاده و کمال او همه کمالها را رقم نقصان
زده هستی او همه هستیها را خط نیستی کشیده الوهیت او همه
عالم را لباس بندگی و سر افگندگی پوشانیده چشم بگشا حسرت آدم
بین و فریاد نوح شنو و بی کامی خلیل بین و حدیث مصیبت
یعقوب شنو چاه زندان یوسف ماه روی بین و ارّه بر فرق
ذکریا نگر و تیغ بر گردن یحیی بین جگر سوخته و دل کباب
محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم بین و بر خوان کل
شیء هالک الا وجهه والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
ملتمس نهم در بندگی کردن بعبادت دیگر برادر شمس
الدین زین الله تعالی ظاهره و باطنه بطاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالع کند و مقرر برادری باد که غم بندگی خود
بایا خورد و بندگی درست باید کرد و بنده باید بود او خود

خواجه محمد بن حنفیه را بپرسیدند رحمة الله علیه
عبودیت کی درست کرد گفت چون همه کار خویش
بر مولی گذاری و صبر کنی با وی بر بلاها و وی
معرن

خداوندي كند بندگي كردن جيست آن كني كه فرمايند بنده بودن
جيست جنان باشي كه دارند زبان جون وجرا دركشي اربشربت
دهندت واكر زهر بر رضا دركشي وخود درميان درنيايي كه مرا
اين بايد آن نبايد كه بنده رابر خداوند اعتراض نيست وهرجه كند
اعراض نه عزيزي را پرسيدند كه بندگي جيست گفت اعتراض
درباقي كردن وقضا رابر رضا بيش رفتن واگر زهر دهند جون
كز تشتري
شيرين نوش كردن وكنج دربيشاني نا نهادن اي برادر بنده بودن
خود كاري عظيمست هفصد هزار سال آن لعين بندگي كرده بود
اما يكدم بنده بودن نتوانست على القطع واليقين بنده آنست
كه از همه نصيبها باك گشته است واز بند آرزو وحظ خويش
آزاد شده بزرگي را پرسيدند كه بندگي جيست گفت جون
آزاد شدي بنده گشتي عزيزي فرموده است كه درعالم هزار
هزار عبد الرزاق وعبد الوهاب وعبد الرحمن وعبد الرحيم
يابي اما يك عبد الله كمتر بيني اي برادر هركه حق رابنصيب
خود پرستد اورا بنده نصيب خود خوانند نه بنده حق بو علي
سياه رحمة الله عليه گفته است اگر ترا پرسند كه بهشت خواهي
يا دو ركعت نماز نام بهشت مگير وبگو دو ركعت نماز بگزاردم

يتراك

زیرا که بهشت نصیب نیست هر جا که نصیب در میان است بلا و مکر
آنجا در کمین است موسی علیه السلام چون بر خضر رسید
صلوات الله علیهما دو بار بر وی اعتراض کرد یکی در حق آن
غلام دیگر از جهت کشتی شکستن چون نصیب در میان نبود خضر
صبر می کرد چون موسی علیه السلام از نصیب خود جنبید که
لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ۝ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي
وَبَيْنِكَ ج اکنون که نصیب در میان آمد صحبت ما برخاست
اهل نظر چون بدیدند خود را و نصیب را کلی از میان برداشتند
و گفتند که ما بندگانیم و بنده را ملکی و نصیبی و تصرفی از کجا که
اَلْعَبْدُ وَمَا فِي يَدِهِ مِلْكٌ لِمَوْلَاهُ اگر قبول است همان و اگر
رد است همان و اگر نواخت است همان و اگر گداخت است همان و اگر
بسوزند همان و اگر بسازند همان چه کنی خانهٔ قاضی بری یا سر
بدیوار زنی عزیزی برین اشارت کرده است مثنوی

خواهیم بکش خواه بزن خواه بدار ٭ یک روبه شدست هر چه با تو کار ٭

بس بهشت و دوزخ را بعدم بردند مفلس و بی نوا بندهٔ وار قدم
در راه نهادند جز خداوند خویش را ندیدند و بدانستند و نخواستند
عزیزی درویشی را دید گفت از کجا می آیی گفت الله گفت کجا می

خواهی رفت کفت الله کفت مقصود تو چیست کفت الله
هرچه سؤال میکرد جواب می یافت الله عزیزی کفته است رباعی
من نام ترا بر کفی خود بنکارم ؛؛ بس دیده بران نام نهم خون بارم
از بس که دو دیده در خیالت دارم ؛؛ در هرچه نکه کنم تو ئی پندارم
طمع عوض در طاعت و نظر بر اجر و ثواب بر عبادت زهر قاتلست
اکر چنانکه هزار سال درین درکاه بباشی و هرچه طاعت و عبادت
در عالم است تنها تو کنی بس ترا کویند که حرا نشایی داد تو تمام داده
باشند در امت کذشته مردی سالها طاعت و عبادت کرده بود و عمر
بمجاهده و ریاضت کذرانیده بر پیغامبر آن زمانه وحی آمد که او را
بکویید از اهل دوزخی چندین زحمت چیست پیغامبر چون این
وحی کم بر و کزارد آن مرد در طاعت و عبادت بیفزود و در طرب
و شادی بر خود بکشود مردمان بتعجب بماندند کفتند این چیست
نه تو اهل دوزخی کفت من بنده اشتم که در مملکت او هیچ نیرزم الکون
که بدوزخ ارزیدم زهی دولت زهی قیمت ای برادر عاشق باید که
نوعی از انواع معشوق را بشاید اکر شایسته لطفی بود مراد او
از معشوق بر اید و اکر سزاوار قهر بود مراد معشوق از وی بر اید و چون
مراد معشوق از عاشق بر اید تمام تر بود در مذهب عشاق چنانک

کفت ای

گفت ای برادر هر که خود را بتر از وی بی قدری بحکم بطلان
نسنجید از وی بندگی کردن درست نیاید گفته بزرگانست اولح این
غریبوا انرا برسکان مزابل عرضه کردند هیچ سگی بدان التفات نکرد
درویشی در مناجات خود گفته بود الهی بمحبتم نبسندی به بندگیم
بپسند واگر به بندگیم نپسندی بسگیم بپسند بامداد آن در راهی
می رفت سگی بزبان حال گفت دوش خود را بپایگاهی بلند نهادی
وتمنای ما کردی این چه فضولی است تا ما بوده ایم موئی در وجود
ما بر خلاف او نخاسته است درویش خاک بر سر کرد وگفت بیت
ای کاش که در پای سگان تو شوم گرد ،، آن بخت ندارم که سگ کوی تو گردم ،،
خاک در اصل خود خوار و بی قیمت است بعد انکه بهزار معصیت
وخلاف بیالود ظلومی و جهولی لباس شده چه بود حق سبحانه
وتعالی آن برادر را نظری دهد که خود را چنانچه هست به بیند
وعلم روزی کند تا خود را چنانکه هست بداند بفضله وکرمه درین
خاکدان ومنزل اندوهان وبیت الاحزان روزی چند که مبتلا
وبی نوایی غم محزون باخر در صحبت رضا بید رقه خطاب عزت
ارجعی بجوار کرامت باز کردی وعزت خویش بینی چنانکه آدم
صلوات الله علیه با فرزندان خویش در بهشت در آید از درهای

بهشت از غایت انبوهی آواز آید ملایکه ملکوت بتعجب همی نگرند
همی گویند که این آن مرد است که از بهشت برهنه بیرون کرده بودند
مردان این راه شناخته اند که اندوه و غم این حدیث چه قدر دارد.
بیت مرادی است اگر ساعتی غمش نبود: بغمگنان شود و غم همی ستاند وام
سنت جاری برین است ای دنیاداران شما را دولت و نعمت و سرور
ای عزیزان شما را محنت و شرور قومی را جنان و قومی را جنین
نعمت و عافیت بهر کسی بدهند اما بلا و محنت بهر کسی ندهند فرعون
را بر چهار صد سال ملک و عافیت و دران (دهند) ما وی مضایقت
نکنند اما اگر ساعتی درد و سوز دل موسی خواهد ندهند
ای نعمت و دنیا نگر تا کجاست گردن افراشته یک تاج و هزار
بر سر من نه وای محنت و اندوه ما نگر تا کجاست افتاده لگدی
بر سر من زن گفته اند اگر بتقدیر دران ساعت که اره بر سر زکریا
علیه السلام نهاده اند که جیمی خواهی از جملهٔ اعضاء او آواز
بر آمدی که آن میخواهم تا ابد الآباد بر سر من این اره می رانند
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب چهل سوم در کلمهٔ طیبه برادر شمس الدین سلمه
الله بداند که مرید پیوسته در حمایت کلمهٔ لا اله الا الله بناه گاه

سازد

سازد و در خلا و ملا سرًّا و علانیةً بیک طرفة العینی ازین
کلمه که حصار ربوبیت بیرون نیفتد خواجه عالم صلی الله علیه
وسلم فرمود حاکیًا عن الله تعالی لا اله الا الله حصنی
فمن دخل حصنی امن من عذابی پروردگار عالم جل وعلا
فرموده است لا اله الا الله حصار منست وهر که در حصار من درآمد
از عذاب وعقاب من ایمن گشت وبحقیقت اینست که مرید تا در
راه است همه خوف وخشیت راه زنان برجاست چون بحصار
حصین وقلعهٔ متین خداوند خویش درآمد ایمن شد ودلش
مطمئن گشت حکمت این تقاضا کرد که از کلمه نفی واثبات حصار
سازد تا روندگان راه توحید چون بدان حصار درآیند از شرّ
قطاع طریق یعنی نفس وشیطان ایمن گردد چون مرید را چشم
باطن در عالم توحید گشاده گردد وجودی را که بایجاد موجود
گشته است غیر یابد ونفی غیر شرط توحید داند آتش غیرت
برافروزد وما سوی الله را بسوزد زیرا که نفی واثبات از
صفات بشریت است وتا مرید از عالم بشریت نگذشته است هنوز
در عالم توحید نرسیده است نزدیک فقها نفی بعد اثبات آید
ونزدیک اهل لغت اثبات بعد نفی آید وعارفان نفی واثبات

الحصن جای استوار

خود هردو شرک بود زیرا که اثبات از سه چیز چاره نیست
تا اثبات درست آید مثبت و ثابت و اثبات و در نفی نیز سه
چیز بباید تا نفی درست آید نفی و نافی و منفی آنکه دو می‌گوید
شرک و ملحد بود آنکه یکی بیند چون مومن مخلص و موحد کرده
عجب چون غیر را وجود نیست که را نفی کند و چون تو خود نه
چگونه اثبات کنی شیخ هروی رحمة الله این اشارت کرده است
رباعی از نفی و اثبات برون صحرایی است :: کین طایفه را در آن میان
سودایی است :: عاشق چو بدانجا برسد نیست شود :: نی نفی و نه اثبات
در او را جایی است :: این کمال توحید و قدمگاه منتهیان است
بادیه لا اله قطع کرده و بکعبه الا الله رسیده شربت مِنْهُ بَدَا
وَاِلَیْهِ یَعُودُ چشیده خواجه سنایی رحمة الله گوید مثنویات
تا بجاروب لا نروبی راه :: نرسی در سرای الا الله ::
ای صدف جوی جوهر الا :: جامه و جان بنه بساحل لا ::
رنگ گیرد جهان عشق دوئی :: چه حدیث است این حدیث توئی
گفته‌اند چون جانوری در میان توده نمک افتد نمک گردد چون
مخلوقی را در مخلوق این اثر باشد که وی را از وی می‌ستاند
و بوصف خود می‌گرداند چرا سلطان وقت حقیقت را این اثر

اصلا از بیت الکلام کسي از دنیا نباید او را
بوصال خود او نداند بترشغول چرا کس مشغول حاصل
نشود با بلد کسي بیکي بلد و مشغول نکند
سبحانک و انا الحق ولیس في جبتي
واخیال الاعز ازین مقام محجوب ری

وقوت نبود که بنده را در حال استغراق بمشاهده وي را از وصف
بشریت بکرداند و بعالم ملکیت رساند و از مقام ملکیت بکذرانید
و او را در و نیست کرد اند تا خود باشد و خود کوید و خود شود
او در میان نشانه عزیزي کوید بیت

در شهر بکوي یا تو باشي یا من :: شوریده بود کار ولایت بدو تن

ثمن الجنة لا اله الا الله یعني هر که بنظر توحید نکرید
وجود موجودات غیر دید و ماسوي الله را فاني و مستهلک
یافت و بقدم همت سوي عالم وحدانیت شتافت بهاء بهشت
بداد و خلعت تصدیق صدق عبدي پوشید و شراب وفاء
ثبت حقه عندي نوشید چنانک حضرت رسالت فرموده است
اذا قال العبد لا اله الا الله یقول الله عز و جل صدق عبدي
انا الله لا اله الا انا اشهدوا ملائکتي اني قد غفرت بصدقه
قال کان بصدقه ما تقدم من ذنبه چون بنده بصدق کفت لا اله
الا الله آفریدکار جل و علا فرماید راست کفت بنده منی نیست خداي
جز من کواه باشید اي فرشتکان من بصدق قول وي جمله جرایمش
درکذاشتم و این کواه کرفتن ملایکه بمغفرت بنده براي آنست
که ایشان بر وجه طلب حکمت کفته بودند اتجعل فیها

یعني چون کسي ... امت خوب ... ناکاه بر خلق اظهار کرد
او را از دنیا بیاید بود ... الکراه ... بد فقد ...
فانه نبود لفظ مبارک ... مجانان ...

اي انا ایت شد خوانند بنده
نزد با من

یمن یتفسد فیها چون ایشانرا محبت ماست کنا، چکنند
بما جاکه محبت اهل عیب بر خاست خواجه عالم را خطاب
کردند فاعلم انه لا اله الا الله او را گفتند بدان و دیگرانرا
گفتند بگوئید لا اله الا الله بر انست که حجاب بشریت وی
در غایت رقت بود و لطافت شعاع آن نور که در وقت
ظهور روی در و مودع بود آن حجاب رقیق را محو کرده بود او را
عیان شد آنچ دیگرانرا غیب بود پس تصدیق غیب را اظهار
نتوان اهل مشاهده و عیانرا ابتداء بعلم پس خطاب در حق
غیر وی این اهل قولوا انه لا اله الا الله گفته اند چون
سید کاینات از ولایت نبوت در عالم وحدانیت ببصر بصیرت
نظری کردی از کمال وله و حیرت خواستی که وجودش در زاویه
عدم متواری کردد و مفاصلش از هم کشاده کردد و از عالم
انسانیت بیرون افتد الطف محبوب شحنه گشتی و از
برای تبلیغ رسالت بولایت نبوت باز آوردی تا گاه گاه
صدیقه را گفتی کلمینی یا حمیرا یا من کلمه چند از مصالح
خود باز ران و این سریست عظیم مقصود آنکه رستگاری
بنده جز در بناه این کلمه نیست در خبر است که یؤتی الرجل

يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَى الْمِيْزَانِ فَيُخْرَجُ لَهُ تِسْعَةٌ وَّ
تِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِنْهَا مَدُّ الْبَصَرِ مَكْتُوْبَةٌ
فِيْهَا خَطَايَاهُ وَذُنُوْبُهُ فَتُوْضَعُ فِيْ كِفَّةِ الْمِيْزَانِ
وَيُخْرَجُ قِرْطَاسٌ مِقْدَارُ اَنْمُلَةٍ فِيْهَا اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ فَيُوْضَعُ
فِيْ كِفَّةٍ اُخْرٰى فَتَرْجَحُ عَلٰى خَطَايَاهُ جون خلق در
عرصات حاضر آيند وميزان عدل نصب كنند دران مجمع بندهٔ
را بيارند نامهٔ اعمال او نود و نه سجل بود طول هر سجلي جشم
ديدن بود حاضر كنند ودر كفهٔ ميزان نهند وآن جمله سيات
وخطيات بنده باشد بس از خزانهٔ عزت كاغذي مقدار انكشتي
كه در وي كلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله مكتوب بود بيارند
ودر كفهٔ ديكر نهند بران سجلات غالب آيد بنده از وعيدهاي
هاويه ودركات خلاص يابد ودر ساحت فردوس در درجات
وكرامات فرود آيد بزركي كفته است هركرا جاشت دادند آيد
كه شامش دهند شب وروز در كوفت وكوي اين كلمه ساعات خود
مستغرق جنان كرده اند كه بر جمله كلمات ديكر غالب اين بود در زندكي
ليكن قافله بكذشت ووقت تنكست وفرصت عزيز اكر وقتي جند

رکعت نماز کند چنان تصور کند که چند ان معصیت کرده است
تربیانک قرائتی اگر شبی دو رکعت نماز کند روز دیگر منت
هستی خویش بر آسمان و زمین نهد و از ذرات وجود او برباد
حال این نداعی آید ای سلیم دل اینجا از کعبه بتخانه می
سازند و عابد هفصد ساله را العین ابدی کرد است چه دیده
و در علامت خودکشائی مرد محقق باید نه قرائی مرد قرآن
بود که شبی دو رکعت نماز کند و آنگاه روز دیگر خواهد که
عالم از آن حدیث پر کند اما محقق آن باشد که از شرق تا
بغرب پر از سجده کند و انکه باب بی نیازی فرود گذارد
و در قدم اول مفلس و بی نوا بود عزیزی میگوید روزگار
خود را مطالعه کردم در عمر خود جهل گناه کرده بودم از
هر گناهی سه هزار بار توبه کردم هنوز در خطرم ای برادر
اگر توانی که بر خویشتن هیچ چیز نپسندی کاری عظیم
و نیکو بود آن مردان که درین راه آمدند با خود جنگی کردند
چنانک آن جنگ را هرگز صلح نبود والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب جهل هکیم در الایمان عریان برادر شمس الدین
زینه الله باخلاق الایمان بداند که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

اشارد

اشارت چنین کرده است الْإِيمَانُ عُرْيَانٌ وَلِبَاسُهُ التَّقْوَى
در ایمان بند نیست ایمان بندگشایست ایمان کلید بندهاست
نه بند است عقل بند است و ایمان گشاینده هر بند را از هر
درخت آفرینش در آمده است برهنه باید شد تا جمال ایمان
او را آشکارا شود اما تو عاشق وجود خودی بر کان نداری
که کلاه خواجکی از سر توانی نهاد و نام نیکو را بنام زشت بدل
توانی کرد و سلامت توانی فروخت هر روز از مدرسه خراسان
بیرون آیی و در صومعه شوی تا کلاه خواجکی و بارگاه
پارسایی و علم و جاه بلندتر افراشته تر شود و زبان درازتر
گردد و میدان سخن فراخ تر شود و استیلا و گردن کشی تو
بر خلق بیشتر شود و بر عام بعلم خود را فضل نهی و بر خاص
بزبان معرفت خود را برتر دانی ای برادر بحقیقت دان که این
بضاعت نا سره حراوتر ادرین حضرت راه نیست لقمه که حوصله باز
را آفریده اند در حوصله ما گنجشکان کجا گنجد قبایی که بر بالای
صاحب دولتان دوخته اند بر قد ما بی دولتان راست کجا آید
هر نظری را که برافروختند جامه بر اندازه تن دوختند هر روز
سخنی باریک تر و روزگار تاریکتر باریکی در زلف می باید نه در

راه ملامت

لذت اگر گفت داد خود از ما هرزه گویان فردا نخواهد با ما همان
شد که با فرعون و نمرود و با بوجهل و بولهب خداوندان آن
دین را خود سخن نیست که همه نسبتها از ایشان فرو دریختنیاند
دامن ایشان از هرچه گرد آفرینش بر و نشسته است پاک و ذات
ایشان از هرچه داغ حدث دارد و رقم کن فیکون کوتاه تجلی
بدل تافت تا ایشان بنور تجلی او را بدیدند و در رویت او مستغرق
گشتند و خود را ندیدند و خود را نبودند و از شادی بود وی
خود را فراموش کردند بکلی خویش او را بودند گفتند و نگفتند
شنودند و نشنودند رفتند و نرفتند نشستند و نه نشستند در بود
ایشان بود نه بود در گفت ایشان گفت نبود گویندگان گنگ بودند
در شنود ایشان شنود نبود شنوندگان کر بودند جاهلان بودند به
باحوال خلق و عاقلان بودند در حضرت حق خاک این عالم
و آن عالم از اقدام ایشان خبر ندارد بدل با حق و بتن با خلق
نیک اندر خلوت را نه نصیب شود را که ایشان خود نبودند هر دو را
بر کار حکم نکنند بذوق حکم کنند مرغ را بپریدن حکم نکنند بر
فرود آمدن حکم کنند گو کس بلندتر بر دو سیمرغ بر هر دار فرود
آید باز بلند نبرد لیکن صیدی که کند زنده کند که آن زنده ۱۰

گران اند ورا از ذوق بوه

دوق بود

ذوق بود پس زندگی طلب باید کردن که جان محرم آن زندگی
نباید وبجان آن زندگی نباید هر که بجان زید غلام اسباب
باید بود و هر که بحق زید همه اسباب غلام او بود و باحق
زیستن جز در عالم توحید نبود وآن در نادیدن خود است
که مَنْ یَرَی نَفْسَهُ فَقَدْ اَشْرَکَ در دیدن خود بیدا آمدن
نیست و بیدا آمدن از غرامت خالی نبود که غرامت بو بیدا
آمدن افتد نه بینی آبی که حق تعالی از وفرزند آفریند مادام
که در جای خود است حکم شرع بروی متوجه نشود و غسل
واجب نیاید چون از جای خود در صحرا بدید آید غرامت
غسل برو واجب شود خواه بر وجه حلال خواه بر وجه حرام
هر گوینده در گفت خود بیدا آمد خواه کلمه لا اله الا الله گو
خواه انا ربکم الاعلی اینجا معلوم کن تاویل قول امام شبلی
رحمة الله علیه که گفت اِنْ صَلَّیْتُ اَشْرَکْتُ وَاِنْ لَمْ اُصَلِّ
کَفَرْتُ اگر نماز گزارم شرک بود و اگر نگزارم کفر بود هر علمی
که ترا بتو داند آن علم بحقیقت حجاب تست و هر علمی که
ترا بدو داند آن علم بحقیقت است و عالمانی که در بند حواس
بوده مانده اند از آن است که علم ایشان از راه محسوسات حاصل شده

ست وهر که در بند محسوسات بماند محجوب گشت از فواید غیبی
باز ماند وعلم که بزاید از قعر چشمهٔ زندگانی زاید تا او را
بمدد حواس حاجت نیاید در عالم حواس هرچه رود بتوقع
روزگار او رود هر علمی که ترا بتو مشغول نکند ور ترا بتو مشغول
نکند آن علم حجاب راه نیاید استاد ابو القاسم قشیری
رحمة الله علیه گوید ما علم که کسب کردیم در حال فترت کسب
کردیم اما هر که بدانش خود فرود آمد و منزل کرد با او نباید
آویخت که او در حجاب حرف مانده است همچنانکه کسی بادام دارد
اما مغز بادام برو پوشیده است بادام بیند در پوست و حلاوة
نه در پوست است وهمه در مغز است پوست پوشش معنی است تا
معنی بر هر نااهلی ظاهر نشود این حدیث از دفتر علماء
ظاهر بر نیاید اگر این حدیث پیش علماء ظاهر بر خوانی ترا گویند این
سخن بیهوده است و تعطیل شرع است و قومی دیگر گویند
که این جبر محض است بدانکه این نه جبر است و نه قدر و نه تعطیل
شرع این توحید محض است کسی بدین اشارت کرده است بیت
بنده جایی رسد که محو شود بعد از آن کار جز خدایی نیست
ای برادر آن کلیسیا شاید که مسجد گردد وآن خرابه در ابو...

بادام بیند در پوست

حلاوة

جاء صدور ملکوک کرد اما اسباب در میان جریان سنت الهی
است پارهٔ آهن ظلمانی تاریک شاید که آینه شود که عکس اشیا
ازو روی نماید اما از بعد آنک استاد او را در کورهٔ آتش در آرد
و بر سندان سخت بکوبد و از خبث و کدورت پاک پس صقال
را بفرماید تا زنگ ازو بزداید اول چیزی که در وی پدید آید
جمال صقال بود هم برین قیاس پارهٔ وجود بشریت در کورهٔ
ریاضت باید انداخت و بر سندان مجاهدت باید کوفت
پس بصقال عشق باید سپرد تا زنگ صفات انسانیت ازو بزداید
در حال عکس عالم معنی در وی پدید آید و روا بود که پادشاه
را برای دید جمال شاید چنانک کسی گفته است بیت
ما آینه ایم او جمالی دارد ❊ او را ز برای دید او در بایم ❊
بسم الله الرحمن الرحیم ❊ مکتوب چهل دوم در صدق ایمان
برادر اعز شمس الدین بداند که راستی ایمان بزرگ داشت
خداوند است و ثمرهٔ بزرگ داشت شرم داشتن از خداوند است
که چون ایمان بود شرم را مشاهدت بود چون مشاهدت
در پیش آید تعظیم بجای آید چون باطن را تعظیم آمد ظاهر
تبع باطن آید چون باطن را تعظیم ببیند شرم دارند از

خلاف کردن و مشاهده نزدیک این طایفه دیدار باطن باشد
نه دیدار ظاهر و اینی لطفی است کوتاه لیکن علم هر دو کون
در زیر ویست و جمله سخن آنست بهمان مقدار که ستر از
حق مشاهده افتد غیر حق از وی ساقط گردد چون کمال
غنی حق مشاهده کرد همه طمعها از وی ساقط کرد و چون
کمال قدرت حق مشاهده کرد همه خوفها از وی ساقط کرد
و چون کمال لطف حق مشاهده کرد او را با حق چنان انسی
افتد که انس غیر حق از وی ساقط کرد و چون کمال فضل
حق مشاهده کرد رویت افعال و احوال از وی ساقط کرد
و چون کمال کرم حق مشاهده کرد او را با حق چنان انبساط
بود که همه کون را بوی حاجت افتد و چون کمال قهر حق
مشاهده کرد همه تدبیر و رای از وی ساقط کرد و چون
بی علتی افعال حق او را مشاهده کرد بر هیچ افعال
خود او را اعتماد نماند و چون جلال حق مشاهده کرد
از بیم قطیعت او را قرار و آرام نماند سرّ اینست که کون مشنو
هیچ نه در محمل و چندین جرس ها هیچ نه در کاشانه و چندین مکس ها
خلوت خود ساز عزم خانه را ها باز گذار این ده بیرانه را ...

پس اگر چندان صدق ایمان نباشد که مشاهده باید بارے هم
چندانی صدق ایمان باید که بداند که اگر من مشاهد حق
نه ام حق مشاهد منست همچنان بتعظیم دارد که از مخلوقی
دارد پس آنکه روا ندارد که خلق از وی بد بیند روا ندارد که
خالق از وی بد بیند واین بزبان اهل معاملت است اما نزدیک
اهل حقیقت این خود کفرست که اگر شرم از حق تعالی هم
چندان بود که از خلق نزدیک وی خلق با حق برابرست
وانکه او را اعتقاد این بود کافرست پس حال ما سیاه رویان
که ما را شرم خلق از خدای تعالی بیشترست چگونه بود کجا
من و کجا تو ایمان ازین جاست که گفت بیت

چون درد دین نبودم کیش مغان گزیدم ٭ دین رفت از میانه زنار می نه بینم

اگر یک تاویل بزرگان نبودی درین مسئله دمار از من و تو دمیدست که
بر آمدی از درگاه اسلام رانده و در بتکده جای نه بیت

ای برهمنی بارده رد کرده اسلام را نیاجو من گمراه را در پیش بت هم بار نیست

واین تاویل آنست که همواره خلق از ایمان ترسان باشند و بر کرم
کریم اعتماد دارند پس ترک مبالات از من و تو نه از بی شرمی
است ولیکن از کمال کرم حق است و بسیاری کرم و بسیاری تجاوز

شیخ الاسلام عبدالله انصاری
فرموده است گستاخی نه شوخی است
که اعتماد بر دوستی است

او بنده را بجلاد بکند و باز جون مخلوقات تجاوز نکنند از لوم
ایشان بنده ترسان باشند برین معنی است نه بر معنی تقدیم
خلق بر حق برین بل تاویل بزرکان امید باقی می ماند و اکر نه
زنار خود که ایمان می بنداشتیم بجشم خویش دیدیم ازین جاکونه
آن سوخته

رباعی

مستور نیست هر انج بنکاشته ایم بفکند نیست هر انج بر داشته ایم
سود ابود ست هر انج بنداشته ایم درد اکه بعشوه عمر بکذاشته ایم

وآن جنانست که خواجه یحیی معاذ رازی رحمه الله کفت واسوتاه
وان عفا الیس بعلم ما فعلت جون این قرب علم بنده داند
که حق همی بیند و همی داند میان بنده و میان معصیت هر احصا
آهنین کردد که حال بنده اندر وقت بمعصیت کردن از سه حال
بیرون نیست یا جلال حق فراموش کرد مکافات نسیان با وی این
بود نسوا الله فانسیهم با خود نمی داند و از جلال حق
خبر ندارد اکر حالتی اینست خود خداوند را نشناخته است
و یا همی داند و یاد دارد با این همه جفا میکند بی حرمتی است اکر
صد هزار ایمان دارد یکی باوی نماند نه بینی جون آن بزرک را
رسید ند خدای را بجه شناختی کفت هر کز قصد نکردم بمعصیتی

مکر انک

مگر آنکه چون نزدیکی خدای تعالی یاد کردم از وی شرم داشتم و
بلا اشتم واین قرب قرب قدرست بیند توانایی وی بگرفتن بهر
نفسی وبهر لحظتی وبهر خطرتی تا حال وی چنان کرد که بیش
خلاف نیارد اندیشیدن بجوارح کی تواند آوردن وشاید که این
قرب قرب معرفت تعظیم باشد وبمقدار تعظیم حرمت باشد
وبمقدار حرمت شرم باشد وبمقدار شرم از مخالفت دوری بود
هر کرا از جفا دوری نیست شرم نیست وچون شرم نیست حرمت
نیست وچون حرمت نیست تعظیم نیست وچون تعظیم نیست
مشاهده نیست وچون مشاهده نیست معرفت نیست اینجا
معلوم کن فتوی صاحب شرع که اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیْمَانِ وَلَا اِیْمَانَ
لِمَنْ لَا حَیَاءَ لَهُ ونیز گفت اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیْمَانِ بِمَنْزِلَةِ
الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ چون هیچ جسدی بی سر بقا نیابد دلیل
است که هیچ ایمانی بی شرم بقا نیابد. رباعی

ای دل فاسق بگو این چه تبه کاریست، فسق نباشد نگو این چه گنه کاریست
دعوی مهر و فا میکنی ای بی صفا، ترک نکوی جفا این چه وفا داریست

قیل المؤمن منیب القلب الی ربه مومن منیب القلب
بر او راه کار خویش بود یعنی هر وقتی که باشد وبهر حالی که باشد

منیب
بازگردنده بسوی خدا
و توبه کننده

خداوند خویش باز گردد بیان این قصه سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر
است صلوات الله علیهما یکی نعمت یافت و آن دیگر بلا و نعمت
با بلا ضد اند ولیکن هر یکی را از ایشان از آنج بود بخداوند بازگشت
وانک با نعمت نیاز آمید و بمنعم باز گشت بشکر نعم العبد ثنا یافت
وآن دیگری اندر بلا مبتلی دید بصبر بوی باز گشت و از بلا اننالید
نعم العبد ثنا یافت و در جمله رجوع بحق عزّ و جل اَنبت که هرچه
اندر دنیا
هر بنده را پیش آید از دو بیرون نیست یا نعمت است یا بلا و بهر دو
بحق توان رسید و از حق توان برید و اندر حکم آخرت نیز از دو
بیرون نیست یا طاعت است یا معصیت و بهر دو از حق توان بریدن
و بحق توان رسیدن بریدن از حق بهر دو آن باشد که طاعت خود
بیند و معصیت نه بیند چون طاعت خود دید منّت حق فراموش
کرد و چون معصیت ندید حرمت حق فراموش کرد و این هر دو بنده
را قطیعت بار آرد و امّا بحق رسیدن بهر دو چنان باشد که طاعت
نه بیند و معصیت بیند چون طاعت نه بیند کمر مفلسی بندد و
بتضرع و سوال پیش رود نه باستحقاق همه نظاره منّت کرد د
نه نظاره حرمت و چون معصیت بیند بمعذرت پیش رود نه بی
حرمتی دیدار تعظیم حق او را از معصیت باز دارد و هر دو حرمت را

ببید

سبب وصول کردد سرّ اینست که بوزرگی کفت بیت

فسقی تو به باشد بایان کار او ❊ بهتر زطاعتی که به پندار سر کشد ❊

ولکنه اند المؤمن محترق بغربته صارخ من بعده

مؤمن سوخته قرب وی بود و فریاد کننده از بعد وی بود

ازینجا کفت بیت

با نقش قباجه عشق بازد ❊ آنکس که بدید کبریا را ❊

هرچند قرب یافته باشد فریاد همی کند کو هیچ نیافته است چون

مطلوب را نهایت نیست هرچند جوید هنوز نا جسته است و هرچند

یابد هنوز نا یافته است ازین معنی سوخته قرب باشد و فریاد

کند از بعد ازین است که کفت بیت

تا یار جمال خویش بنمود ❊ مسکین دل من کهی نیاسود ❊

وشاید که معنی آن بود که داند قرب بمن نیست و بعد بمن نیست

هردو بحق است و چنانک وی بکس نماند کار وی کس نماند شاید که

در بعد البأس قرب بوشد و قرب را البأس بعد بوشد که کار

وی بر قیاس راست نیاید چون چنین باشد هرچند بر خویشتن

خلعت قرب بیند از مکر بعد ایمن نباشد و خوف همه نعمتها

را تیرکی کرداند و لذت از همه نعمتها بستاند از خوف مکر لذت

بنده بجویند داند که نزدیک خداوند
مجاهدت و ریاضت شدم باید که در خانه
نه پندارد که حقیقت قرب حاصل
زیرا چه روا باشد صورت قرب بود و
مکر باشد و یا چون خود را سبب شفا
غیر از خداوند بعید بود باید که
نه پندارد که حقیقت بعید شد
زیرا که روا باشد بعد برصورت
زیرا چه کار خداوند بی شکل است

٢
نیز نکار

قرب ازوی برود با قرب آرام نیابد و باجیزی که آرام نیابد
وجود وی علام کرد از ین معنی محترق بود از قرب و فریاد
کننده از بعد باشد سوخته گفته است بیت

بنده را با تو چه نسبت که کلنج خوبی . بادشاهی تو و من سنلس مادرزادم

ای برادر احکام الهی از قیاس عقول منزه است آدم صفی چه آمد
که جبهٔ صوفیش پوشانیدند و ابلیس چه برجه کرد که لباس ملکی از
سرش برکشیدند اگر اصطفا را صفا علت بود اینک خرمن علت
را آتش در زده که باو لقد مشی در جنت عدن برد و اگر در ابلیس
معصیت اصل قیاس سازی آن قیاس را جواب کرد بحکم آنکه
اگر ابلیس را گفتند آدم را سجده کن نکرد آدم را نیز گفتند که گندم
مخور بخورد پس چه سبب بود آنرا تاج اجتبا بر کلاه اصطفا
زیادت گشت و این مدبر را ردی کردند که هرگز قبول را بوی را

نه خاک بر سر می کند و میگوید بیت

روز بهی نه جای فریاد مرا . نی نیز کند بوصل خود شاد مرا
بنگر که بعاقبت چه افتاد مرا . معشوقه بدست دشمنان داد مرا

هنوز آدم گندم نخورده بود که کلاه اجتبا دوخته بودند و
هنوز ابلیس سر باز نزده بود که تیغ لعنت را بر نهر قهر آب داده

بودند -

بودند آن مدبر میگوید اگر مارا فرمودند که آدم را سجده کن
نکردم آدم را گفتند گندم مخور خورد یکی بیکی از اینجا گفت مثنوی
فی الملکن چندین قیاس ای حق شناس ٭ زانک ناید کار بیچون در قیاس
عقل در سودا ٭ وحیران بماند ٭ جان زعجز انگشت در دندان بماند
در جلالش عقل و جان فرتوت شد ٭ عقل حیران گشت و جان مبهوت شد

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب چهل سیوم در شکر اسلام

برادر اعز شمس الدین بداند که اسلام سر همه نعمتهاست بر تو
باد که از شکر این نعمت یکزمان خالی نباشی وچنان تصور کنی
که اگر تو در اول دنیا آفریده شدی وشکر نعمت اسلام میگفتی
تا ابد هم حق این نعمت نگزارده باشی روایت است که چون
بشیر از مصر بر یعقوب پیغامبر علیه السلام رسید وبشارت
یوسف پیغامبر ویرا بداد یعقوب پیغامبر گفت برکدام دین
گذاشتی گفت بر دین اسلام گفت اکنون نعمت تمام شد و بر
تو باد که برین نعمت یکزمان ایمن نباشی که روایت کرده اند از
سفیان ثوری رحمة الله که گفت هرکه از زوال اسلام ایمن
شود البتة اسلام از وی سلب کردد نعوذ بالله منها و هم
ازین بزرگ نقلست که در هر نفسی گفتی اللهم سلم اللهم سلم

المومن وان کان متقیا مغفرة العافیة ولا امان ولا احد الا للانبیاء والرسل علیهم السلام و من اخبر الله امن

چنانکه کسی در کشتی وقت غرق شدن گوید واز عارفی منقولست
که گفت پیغامبری از حضرت عزت سوال کرد از حال بلعم باعور
وراندن او باچندان کرامت وعلم که سر بالا کردی عرش مجید
بدیدی ودر مجلس او دوازده هزار عالم علم گرفتندی فرمان رسید
که ما او را نعمتها دادیم شکر نگفت اگر همه عمر خود شکر گفتی هرگز
آن نعمتها سلب نشدی وسلب نعمت بعد از نعمت دشوارترین
عذابست ازینجا گویند اَلْفِرَاقُ بَعْدَ الْوِصَالِ اَشَدُّ واز حکما
نقلست که گویند ما نظر کردیم مصیبت سخت در عالم پنج چیز
است یکی رنجوری در غربت ودوم درویشی در پیری سوم
مرگ در جوانی چهارم نابینایی بعد از بینایی پنجم فراق
بعد از وصال الحمد گویی کاربزرگ دشواری کلام کس را قوت آن
باشد که شرایط بجای تواند آورد بدانکه قرآن مجید همین
فتوی میدهد که میگوید وَقَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ اما
مبشر ماید وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا
کسانیکه مجاهده کنند در راه ما ما راه نمونی کنیم ایشانرا بس
چون بنده ضعیف بدانچ بروی است قیام نماید چه کماند بری
پروردگار قدیم وغنی وکریم ورحیم که ضایع گذارد حاشا و

وعلا

وکذا و اگر گویی عمر آدمی کوتاهست و عقبات راه دراز و
سخت چگونه عمر وفا کند که آدمی آن همه شرایط بجای آرد
و آن عقبات را قطع کند بدانک عقبات راه بسیارست و شرایط
درو سخت است ولیکن عقبات چون خداوند سبحانه خواهد که بنده را
برگزیند راه دراز بر وی کوتاه کند و دشوار بر وی آسان کرداند تا
بعد قطع این عقبات گوید چه نزدیکست این راه و چه آسانست
این کار ازینجاست که بعضی بزرگان گفته اند که راه بحق دو
قدم است و این متفاوت است تا کسی باشد که عقبات را هفتاد
سال قطع کند و کسی باشد که در بیست سال قطع کند و کسی باشد
که در ده سال قطع کند و کسی باشد که در یک سال قطع کند و
کسی باشد که یکماه قطع کند بلکه یک هفته قطع کند بلکه در یک
ساعت قطع کند و کسی باشد که بتوفیق خاص الهی بیک لحظه
قطع کند نه بینی که اصحاب کهف را یک لحظه بیش نبود که چون
در ملک دقیانوس تغیری بدیدند گفتند ربنا رب السموات
والارض و بدیدند آنچ درین راهست از حقایق و قطع کردند
این راه را و از جمله متوکلان و مستقیمان گشتند و این همه
دا ایشانرا بمقدار یک لحظه حاصل شد و سحره فرعون

را همچنین نبود مدت ایشان مگر یک لحظه که چون بدیدند معجزهٔ
موسی علیه السلام گفتند اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِیْنَ ۷ و راه
بدیدند و قطع کردند و از ساعتی تا ساعتی بلکه کمتر از
ساعتی از جملهٔ عارفان شدند و مشتاق لقاء حضرت مولی
گشتند تا یکبارگی ندا بر آوردند که لَا ضَیْرَ اِنَّا اِلیٰ رَبِّنَا
لَمُنْقَلِبُوْنَ ۸ نیست زیانی ما را بکن هرچه میخواهی که ما سوی
پروردگار خویش باز گردنده ایم اینست که گفت مثنوی
یک سگی را ده دهد تا پیشگاه :: یک کند حرکه بر را مکشوف راه ::
در حکایت است که خواجه ابراهیم ادهم بود چنانچه بود در کار
دنیا چون روی از دنیا بگردانید این راه را سلوک کرد ۷ برو ملکی ۹ نگذشت
مقدار یک نمازی که از بلخ تا بمرو رسید و چنان شد که مردی
از پل در آب افتاد بدست اشارت کرد که بایست آن مرد در
هوا بایستاد و از هلاک نجات یافت و رابعه بصریه کنیزکی
بود عمر بر آمده در بازار بصره میفروختند کسی در وی رغبت
نمیکرد بسبب آنکه عمرش بر آمده بود یکی از بازرگانان بصد درم
بخرید و آزاد کرد رابعه سلوک این راه اختیار کرد و عبادت
بیش گرفت یکسال تمام نشده بود که عابدان بصره و علماء او

بزیارت آمدن

بر زیادت آمدن کرفتند بسبب بزرکی منزلت او اما آن بی دولت
که خداوند در باب او عنایت نکند او را بنفس او باز کذارد دیا
باشد که در یک شاخ از شاخهای عقبه هفتاد سال بماند که قطع
نتواند کرد و همیشه بنالد و فریاد کند چه باریک است این راه و چه
مشکلست این کار بس بدانکه همه کار بیک اصل باز میکردد و
ذلک تقدیر العزیز العلیم ۵ واکر کوبی چرا این مخصوص
آمد بتوفیق خاص و آن دیکر محروم آمد از توفیق خاص و هر دو
بندکی مشترک ای برادر دیرست که در عالم این ندا در داده اند
که لا یسئل عما یفعل همه عقل و علم اینجا منعدم است چنانک
کفت مثنویات صد هزاران سر درین ره کوی شد ؛
بس که خونها زین سبب هیچ شد ؛ صد هزاران عقل اینجا سر نهاد ؛
وانک او ننهاد سر هم سر فتاد ؛ و از اینجاست که بزرکی کفته است
قتلتنی مسئلة القضاء والقدر مسئله قضا و قدر مرا بکشت و
مثال این راه پل صراط است در آخرت یعنی چنان کسی باشد که پل
صراط همچو برقی کذرد و کسی باشد چون باد کذرد و کسی باشد
که چون پرنده کذرد و کسی باشد چون اسب کذرد و کسی ۲ باشد
که چنین آواز دوزخ بشنود بیفتد و کسی باشد که سرهنکان دوزخ

سکان

مخدوم فرو برند دوزخ را چون فردا قیامت چنانچ هست
بنمایند جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند
وکویند نفسی نفسی مکر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
کوید امتی امتی ۵ ۵

مکیرند و در دوزخ اندازندش پس این دو صراط باشد صراط دنیا
وصراط آخرت صراط آخرت مرنفس هارا است هولهاء او اهل
ابصار بینند صراط دنیا مردلهارا است هولهاء او اهل بصیرت
بینند و اختلاف احوال سالکان در آخرت بسبب اختلاف
ایشانست در دنیا پس تامّل کن و جناح حق معرفت است دریابد
تا باشد که بر سر کاری توانی رسیدن که بی خبر هیچ جاء نرسد

چنانک گفت مثنوی

از پی صاحب خبر انست کار ٭ بی خبر انزا چه غم روزکار ٭

اکنون بدانک حقیقت درین کار آنست که این راه در درازی و
کوتاهی چون راهی نیست که آنرا بپا قطع توان کرد بلک قطع
این راه بدل است بر حسب عقاید و بصایر و اصل در نور
سماوی و نظر الهی است که در دل بنده افتد که بران نظر کار
ملک و ملکوت و بنظر یقین بیند و آن نور را بسا باشد که بنده
صد سال بطلبد و نیابد و دیکری در ده سال بیابد و دیکری
در یک روز و دیکری در یک ساعت و دیکری در یک لحظه
بعنایت ربّ العالمین که بنده را واجب است که آنچ فرموده
اند بجای آرد و کار خود مقسوم و مقدّر است و حاکم علل

خداوندکار

خداوندست يَحْكُمُ مَا يَشَاءُ وَيَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ٥ اگر گويي چنين
جهد و عمل براي چيست چون كار مقسوم و مقدرست اين
سخني بود كه دليل كند بر غفلت تو كه صواب آنست كه گويي آنچ
بندهٔ ضعيف چي طلبد اين همه عمل و جهد در مقابلهٔ آن چه چيز
است ميداني كه بندهٔ ضعيف چه ميطلبد اول آنچ او ميطلبد
دو چيزست يكي سلامتي در هر دو سراي دوم ملك و كرامت
در هر دو سراي اما سلامتي از آنك دنيا و فتنهاء او چنانست
كه ملايكه مقرب باباس طهارت ازو بسلامت نماندند چنانك
در قصهٔ هاروت و ماروت شنيده روايت است كه چون روح
بنده را بالاء آسمان برند ملايكهٔ هفت آسمان بتعجب گويند
چگونه نجات يافت اين از سرائيي كه بهترين ما آنجا هلاك شدند
و هولها و سختيهاء آخرت بحديست كه انبيا و رسل نفسي نفسي
فرياد كنند و گويند نمي خواهيم از تو مگر نفس خود را پس چه گويي
سلامتي ازين كار اندك بود اما ملك و كرامت و آن مُلك نفاذ تصرف
و مشيت است و اين بحقيقت در دنيا مر اوليا راست كه بر و بحر
ايشانرا يك قدمست و آدميان و پريان و بهايم و وحوش و طيور
مسخر ايشان اند هر چه خواهند آن شود از آنك نخواهند مگر

آنچ خدای خواسته است آنچ خدای خواسته است لا محاله شود بس
چه گویی در مقابلهٔ اینچنین ملک دو رکعت نماز گزاردن یا
دو درم صدقه کردن یا دو شب بیدار بودن بسیار است نی والله
اگر آدمی را هزار هزار نفس باشد و هزار هزار روح باشد و
هزار هزار عمر باشد همچو عمر دنیا و این همه را درین مطلوب
عزیز بذل کنند اندک اندک بود ای برادر هر چند که بنیت آدمی
از آنجا که نظر من و تست قوی مختصر است اما از روی معانی
و کنوز و رموز که درو مودعست عالم اکبر است کواکب که درین
عالم بلند اند و این ماه که بر شکل شاهست و این آفتاب که
سلطان همه است و روشنایی عالم بدوست همه که نور گیرند
از دل مومن نور گیرند و دل مومن که نور گیرد از نظر حق
سبحانه و تعالی گیرد عرش بیافرید بمقربان داد و بهشت
بیافرید برضوان داد و دوزخ بیافرید بمالک داد چون دل
مومن را بیافرید نگفت اَلْقُلُوْبُ بَیْنَ اَصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ
الرَّحْمٰنِ و تاویل اصبعین فضل و عدل است گاه نسیم فضل
بروی بَرَد تا زان کرده و گاه سموم قهر بروی جهد
کلا زان کرده میان این دو صفت مدهوش و میان این دو حالت

در میان دو انگشتان قدرة اند
از انگشتان خدا یکی داند آن دل را
جمع [illegible] [illegible]

بهوشی

بیهوشی کار او ست سر اینست که گفت **رباعی**

که شربت وصل تو مرا مست کند، که ضربت هجر تو مرا پست کند،
چو بگذارم ز هجر تو نقدی ز غمت، نقدی دگرم عشق تو در دست کند،

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب چهل چهارم در شرک خفی

برادر شمس الدین بداند که پیغامبر فرموده است صلی الله علیه وسلم الشرک اخفی فی امتی من دبیب النمل علی الصفاء فی لیلة الظلماء گفت پنهان ترست اندر امت من از رفتن مورچه بر سنگی سیاه اندر شب تاریک پس بداند این شرک اگر چه اصل ایمان را بر ندارد لیکن اندر حقایق ایمان و فواید وی نقصان آرد و این چنانست بمثال که زر خالص هم زرست و زری که غش با او بود هم زرست ولیکن قیمت زری که با غش بود برابر قیمت زری نباشد که درو غش نبود و حقیقت ایمان توحیدست و توحید ضد شرک است نه بینی تا اصل شرک بر ندارد توحید وی حاصل نیاید چون اصل شرک بر داشت اصل توحید پدید گشت چون خواهد تا ایمان و توحید وی حقیقت گردد هر آلایشی که ایمان را بیالاید از خویشتن ساقط کند و آن آلایش شرک خفی است و معنی شرک خفی مضرت و منفعت از غیر حق دیدن است و خوف

الصفا بالفتح و القصر سنگ هموار و لغزنده

الصخرة

و کلید سعادت از بزرگان بود روزی

ودجا بغير حق آوردن است و دقايق ريا و حقايق خفايا،
تصنّعات و كوامش اعجاب و حلاوت شتيّن كرفتن از مدح خلق
و كداخته شدن بردّ و ذمّ خلق اين جمله از شرك خفي است و فرمان
شرع اينست وَاعْبُدُوْا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوْا بِهِ شَيْئًا سرّ
اينست كه كفت مثنويات
نكو كويي نكو كفته است در ذات،، كه اَلتَّوْحِيْدُ اِسْقَاطُ الْاِضَافَاتِ،
جرا در وحدتت بيوند جوييم ،، تو ييي مطلوب و طالب جند كوييم
بزركان كفته اند كه شرك جلي است و شرك خفي است شرك خفي اندر
امّت بيغامبر روند است جنانك اندر خبر ياد كرديم و خبر را
معاني كفته اند يكي از آن معاني آنست كه او را بدبيب نمل
مانند كرد و دبيب نمل را حس نباشد نه هيچ سمعي آواز اقدام
وي بشنود و نه هيچ بصري حركات اقدام وي بيند همچنين
شرك خفي اندر بنده برود و بنده را خبر نباشد مثنويات
مست جرخيي كه كين كرده اند،، كارشناسان نه جنين كرده اند،،
جرخ نه بر بي درهان مي زند،، قافله محتشمان مي زند،،
انكاه آن رفتن را سنك وصف كرد نه بر خاك از بهر آنك بر خاك
جون رفتن او توانم كرد رفتن او را اثر بماند بديدن اثر بتوان

دانستی

دانستن که رفته است وچون بر سنگ رود اثر نماند از رفتن کسی
راخبر نباشد. این دلیل است که شرک خفی بر بنده برود چنانک
بنده راخبر نباشد وباز انک وصف کرد بشب تاریک از بهر انک
صفا سنگ سیاه باشد ونمل بذات خویش سیاه باشد وشب تاریک
سیاه باشد اندر سیاهی نتوان دیدن همچنین چون شرک خفی متواتر
گردد وظلمات گرد آید صغیره کار کبیره بکند در جمله ایمان
همه حق دیدن است وهمه اورا بودن است هر که اندر کونین چیزی
غیر دید مشرک گشت عزیزی برین اشارت کرده است شنویات،
چون یکی دانی ویکی گوئی ،، بد وسه چهار چون بوئی،،
یا الف هست ب وت همراه ،، ب وت بت شمر الف الله،،
دلیل این خبر حارثه است که چون دعوی حقیقت ایمان کرد
دلیل درستی دعوی خویش که قایم کرد بقطع منفعت ومضرت
از غیر نمیبینی که گفت اِسْتَوَى عِنْدِي ذَهَبُهَا وَفِضَّتُهَا
وَحَجَرُهَا وَمَدَرُهَا اصل همه منافع سیم وزر است که همه منافع
دنیا بر ایشان توان یافت حال ایشان نزدیک وی با سنگ وخاک
برابر گشت ومنفعت نفس اندر خوردن وخفتن است هر دو
بر داشت گفت اَسْهَرْتُ لَيْلِي وَاَظْمَاْتُ نَهَارِي وفایده
بیدار داشتم من شب خود را وتشنه داشتم روز خود را

وسیاهی بر سیاهی

معنی

مردی غلامی داشت اورا بیش ... تا ختمه آموزد آن استاد اورا گفت ... واحد غلام گفت واحد گفت بگو اثنین ... نگویم گفت چرا گفت عرفته بالوحدانیة ... و بریئته من الثنویة استاد از حق ... غلام خواجه را خبر داد خواجه ... حق را شناخت بکار ما نخواهد برد ... عن قیمته عن مالی کیلا اشتغله عن ... غلام خبر یافت گفت الهی بیکی گفتم ... خواجه مرا آزاد کرد بیکی شناخت تو ... بخواهی کرد هاتف آواز داد بیکی گفتی ... بلا در ایمان دستگار شدی بیکی ... کابلا دکاه ایمان گرفتار شوی ... عنک رابطة الرق دبطنا کبرابطة الود ...

آن خاص انتفاع است بوی چون انتفاع از دنیا حاضر قطع کرد این حاضر مر او را غایب گشت چون دلایل بر حقیقت ایمان خویش قایم کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم مر او را گفت اَصَبْتَ فَالْزَمْ رسیدی بس لازم گیر سر اینست که گفت

مثنویات

خلق تا در جهان اسباب اند همه اندر شب اند و در خواب اند
تو که ترتیب بخشش توحید است نقض ترتیب محض تجرید است

و نیز پیغامبر علیه السلام گفت که لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِينَ دُونَ لِقَاءِ اللهِ وَالْمَوْتُ دُونَ لِقَاءِ اللهِ راحت مومن آنگاه باشد که ایمان وی حقیقت کردد و تحقیق ایمان وی بانقطاع علایق است اگر اندر دنیا صفت وی این کردد دنیا او را بصفت قیامت کردد چنانکه مر حارثه را گشته بود مثنویات

هر که جوید ولایت تجرید ؛ وانکه خواهد ولایت توحید
از درونش نباید آسایش ؛ وز برونش نباید آرایش
کشتی اکو بند کردن بوتن ؛ کشتی را کفش ساز و بر سر زن
سگ دون همت استخوان جوید ؛ بچه شیر مغز جان جوید
آن نگردد مگر بسقوط شرک و سقوط شرک نبود مگر بقطع علایق

العلایق ما بوی اسد تعرف

پس هر که از غیر خدای عزّ و جلّ بترسید و یا بغیر او امید
داشت هرچند او را اندر اصل تصدیق شرک نیست اما اندر خوف
و رجا شرک است و صفات دیگر هم برین قیاس نیکو فهم کن و اینجا
بدان هر که خود را بطاعت موصول داند و یا بمعصیت مفصول
داند وصل و فصل از غیر حق دید شرک بود و جملهٔ این آنست
که بنده اندر ایمان متحقّق نگردد تا صفات وی چنان نگردد
كُلُّهُ مِنَ الْحَقِّ وَبِالْحَقِّ وَلِلْحَقِّ وَإِلَى الْحَقِّ یعنی من
الحق ابتداء بودن همه از حق است و بالحق وجود او و قیام همه
بحق است و للحق ملکا و همه ملک حق است و الی الحق رجوعا
بازگشت همه بحق است چون صفاتش این گردد محقّق باشد
اندر ایمان خویش و نیز فرموده پیغامبر است علیه السلام
تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَمِ تَعِسَ عَبْدُ الْبَطْنِ
وَتَعِسَ عَبْدُ فَرْجِهِ تَعِسَ عَبْدُ الْخَمِيصَةِ گفت ای هلاک
شد بنده دینار و هلاک شد بنده درم هلاک شد بنده شکم هلاک
شد بنده فرج هلاک شد بنده خمیصه و آن جامه است و این قول
که پیغامبر علیه السلام گفت تعس یا بر وجه دعا باشد که هلاک
باد آنکه وی بنده این چیزها است اگر دعاست دعاوی مستجاب

است اگر خبرست خبر وی راست بس ما همه مدبران دیرات که
هلاک شده ایم واز کوری وجهل خویش خبر نه واز دعوی مسلمانی
جهان بر کرده اینجا گفت   رباعی

در دیده رهی از تو خیالی بنگاشت :: بر دیدن آن خیال عمری بگذاشت
چون طلعت خرشید عیان بر داشت :: در دیده غلط بماند و در سر پنداشت

وخراب شده دیگر راست هم برین معنی رباعی

بسترد نی است هر انچ بنگاشته ایم :: افکندنی است هر آنچ برداشته ایم
سودا بودست هر آنچ پنداشته ایم :: دردا که بعشوه عمر بگذاشته ایم

وچون او را بنده این چیزها خوانند باید که صفت بندگی وی
مر خداوند را بر خیزد تا بنده این این چیزها که داز بهر آنک تا
ملک زید از بنده زایل نگردد بنده عمر نتواند شد وتا صفات بندگی
وی خداوند را زایل نگردد بنده غیر خداوند نگردد واین را در
شرع مثالست وآن آنست که هر که یک پای اندر سرای دارد ویک پای
بیرون سرای دارد وی را نه مقام دخولست ونه مقام خروج است
نه او را خارج دارند ونه او را داخل اگر او را کسی خارج وداخل
گوید بهر دو حال کاذب بود پس آن نیز که خود را بنده غیر حق
کردانید برغبت ورهبت وبهرب وطلب اگر بکلی برین صفت
تری

ومعانی
هر گز نو نخست
ارجمند

ومعاني موصوف گشت خود يكبارگي از دادِ ايمان خارج گشت
واگر متردد است ميان دو وصف هر كه ميان دو سراي باشد او را
زود توان دبودن واين شرك گشتيدي وآن بنده بُودن ديگري
كه گفته شد ما را همه از ديدن غير است چنانك او را مي بينيم ديگر
انرا هم مي بينيم بي هر آينه چنانك او را مي پرستيم ديگري را هم مي
پرستيم چنانك از وي مي ترسيم از ديگري هم مي ترسيم چنانك بدو
اميد ميداريم بر ديگري هم اميد ميداريم عزيزي گفته است مثنويات
جوهر دهر دو جهان يكي كرد كار تست ؛؛ ترا با چهار اركان خود چكار ست ؛؛
يكي خوان ويكي خواه ويكي جوي ؛؛ يكي بين ويكي دان ويكي گوي ؛؛
اي برادر چون حضرت رسالت صلعم خلق را دعوت كرد وامانت
گزارد كمر خدمت بر ميان بست وگفت اَللّٰهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ
فرمان آمد واستغفر تبليغ خود چرا ديدي ارسال طابين سر اينست

كه گفت مثنويات

زتو تا هست موئي مانده بر جاي ؛؛ بدان يك موي ماني بند بر پاي ؛؛
جنب را برتن از خنكست يكموي ؛؛ هنوزش بي نمازي دان بصد روي ؛؛
روزي فقيري نماز ميگزارد چون از نماز فارغ گشت گفت اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ عَلَى التَّوْفِيْقِ وَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عَلَى التَّقْصِيْرِ پيري بانگ

روزي مهتر ايوب عليه السلام با خويشتن تفكر كرد صبر خويش اندر بلا ديد ندا آمد
اَنْتَ صَبَرْتَ اَمْ نَحْنُ صَبَّرْنَاكَ ونيز گفته اند كه بقيامت چون ندا آيد اَيْنَ مَنْ لَمْ
يُذْنِبْ ولم يهم بذنب از همه خلق قيامت يحيى عليه السلام سر بر آورد ندا آيد
اَنْتَ لَمْ تُذْنِبْ اَمْ نَحْنُ عَصَمْنَاكَ ۱۲ شرح تعرف

يكي از درويشان اهل خراسان سوي ابوبكر قحطبي
آمد ابوبكر گفت شيخ شما شما را همي چه فرمايد
يعني ابو عثمان گفت مرا چي فرمايد كه طاعت
بسيار كنيد وخود را اندر آن مقصر ببينيد
گفت فيحه ووبح كلمه تعجب است جا
شما را همي بفرمايد تا از آن طاعت غايب گرديد و با بدن كسي كه
اندر شما آن طاعت بديد آورد بروايتي ديگر گفت شما را
همي تنخي محض مي فرمايد يعني مغان همه دو ببينند اله
واهرمن ۱۲ شرح تعرف

بروی زد و گفت بنداشتم که موحدی هنوز مشرکی گفت
ای شیخ چرا گفت تا نماز همی دیدی تقصیر نمی دیدی و نماز
تو صفت تست من بنداشتم که همین حق می بینی و تو خویشتن
را همی بینی و خویش بین حق بین نبود و آن ایشانراست مرا و ترا
این گفتن عبادت تست ما مدبرانرا این دولت از کجا حالی دست
برآر و بگوی

مناجات

یا اله العالمین درمانده ام :: غرق خون در خشک کشتی رانده ام
دست من گیر و مرا فریاد رس :: دست بر سر چند دارم چون مگس
پادشاها رهی مسکین نگر :: کو زمن می دیدی آن شد این نگر
ماتمم از حد بشد سوری فرست :: در میان ظلمتم نوری فرست
یارب آگاهی ز زاریهای من :: حاضری در ماتم شبهای من
منکه باشم تا کسی باشم ترا :: این بسم کز ناکسی باشم ترا
مبتلای خویش و حیران توام :: گر بدم ور نیک هم زان توام

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب. فصل پنجم در معرفت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمعرفته بداند که معرفت جواهر ارواح مومنانست هرکرا در معرفت نصیب نیست او خود بحقیقت موجود نیست و معرفت صانع از معرفت

مصنوع زاید و از معرفت صانع نجات و بقاء عارف حاصل آید
اول معرفت اینست که جملهٔ آفرینش را مقهور و عاجز و اسیر
حق بیند و نسبت خویش از همه قطع کند و بشناسد که خداوند
یکی است ذاتش قدیم و صفاتش قدیم لَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْءٌ
وَهُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ و راه دیگر بمعرفت صانع نفس است
چنانک گفت مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ خداوند
عزّ و جلّ اول قدرت خویش در آفاق آسمانها عرض کرد و آن هست
و نیست کردن و همه تغیّر احوال مخلوقات چون نمود لیل و نهار
و زیادت و نقصان و فراخی و تنگی و دادن ملک و ستدن و آنچ
احوال عالم است و اندر آفاق ظاهر میگردد تا موحدان در آن
نظر کنند و معرفت بدست آرند گفت سَنُرِیْهِمْ اٰیَاتِنَا فِی الْاٰفَاقِ
این راه بر عارفان دراز بود حقایق جملهٔ موجودات در جان
آدمیان نهاد و گفت وَفِیْ اَنْفُسِکُمْ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ نفس
آدمی را مثال موجودات ساخته است و نردبانی کرد اینک
بمعرفت خویش تا هر که نفس خود را بشناسد او را شناخته باشد
و آن تغیّر احوال نفس است چون بیماری و تندرستی و خواب
و بیداری و حرکت و زندگانی و غم و شادی و احوال و معانی دیگر

في الآفاق آنست و في انفسكم انيست تغيير احوال اند آفاق و اندر تغير نفس خلق بي اختيار ايشان دليل است بر جباري و قادري كه همه اسير قدرت وي اند و مقهور و مقدور تدبير وي اند اينك از آيات راه برد نه چنين بود و اصحاب طريقت در راه معرفت در خود روند و از نهاد خويش آغاز كنند و همه چيزها از كثيف و لطيف در خويشتن طلبند و نشان و دليل معرفت خداوند در خويشتن يابند ان في ذلك لذكرى لاولي النهى و بعضي را خداوند در نظر افكند تا بعد از تفكر در موجودات او را بشناسد چنانك گفت قل انظروا ماذا في السموات و الارض قومي را از راه مجاهدت بمعرفت رساند و الذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا و بعضي را بي هيچ سبب و وسيلت بيك دفعت بروي بگشايد فهو على نور من ربه و بعضي را محجوب كند از حقيقت معرفت ما قدروا الله حق قدره اى ما عرفوا الله حق معرفته و بعضي را بكلي از راه معرفت محجوب كند ختم الله على قلوبهم

قطعه

چون جمالش صد هزاران روی داشت ٭ بود در هر ذره دیداری دگر
لاجرم هر ذره را بنمود باز ٭ از جمال خویش رخساری دگر
چون یکی است اصل عدد از بهر آنک ٭ تا بود هر دم گرفتاری دگر

وبرین تفاوت درست گشت که معرفت بعقل حاصل نشود بی تعریف خداوند که بیگانگان عاقل‌اند و معرفت نه و معرفت بسمع نیز حاصل نشود بی تعریف خداوند که بیشتر کفار را انبیا دعوت می کردند و کیفیت معرفت می نمودند و هیچ معرفت نه بس ثابت شد که معرفت خداوند عز وجل بمحض هدایت اوست از اینجا است که صدیق اکبر گفت عَرَفْتُ اللّٰهَ بِاللّٰهِ وَعَرَفْتُ مَا دُونَ اللّٰهِ بِنُورِ اللّٰهِ قَالَ رَجُلٌ لِلنُّورِيِّ مَا الدَّلِيلُ عَلَى اللّٰهِ قَالَ اللّٰهُ قَالَ فَمَا بَالُ الْعَقْلِ قَالَ الْعَقْلُ عَاجِزٌ وَالْعَاجِزُ لَا يَدُلُّ إِلَّا عَلَى عَاجِزٍ مِثْلِهِ نوری را پرسیدند که چیست دلیل بر خدای گفت دلیل خدایست عز وجل گفتند پس کار عقل چیست گفت عقل عاجزست راه ننماید مگر بر عاجزی مانند خویش مظلم

چون تو بنمودی جمال عشق بتان شد هوس ٭ رو که از بس دلبران کار تو داری و بس
باد خنو نیست عقل جز که یکی بو الفضول ٭ با لب تو نیست جان جز که یکی بو الهوس

کار عقل اینست که همه چیز را یا جسم بیند یا جوهر بیند یا عرض بیند

بنور الله ای بهدایة نور الله

صفت است و عاقل موصوف و قوام عقل بدوست بس عاقل قادرتر از عقل بس چون قادرتر عاجز بود وی عاجز تو [illegible] شرح تعرف

واندر مکان بیند یا اندر زمان بیند و دیگر صفات مخلوقات همچنین پس از دو بیرون نبود یا ازین صفات جیزی بروی جایز دارد آنگاه کافر گردد و یا جون ویرا بهیچ جیز از معنی مثل و شبه نیابد سرگردان شود گوید من موجود نیی یا هم مگر بدین وصف جون بروی ازین صفات جیزی نیست مگر وی نیست هم کافر گردد. زان طرف بتشبیه افتد و ازین طرف بتعطیل افتد پس معلوم شد تا وی تعریف نکند نتواند شناخت و جمله این سخن آنست که یافت حق اندر طلب نیست اندر دادنست نه آنست که حق را بجوید ولیکن آن یابد که بدهندش و نه آن بیند که بنگرد آن بیند که بنمایندش علت دیدن نمودن است نه نگریستن و علت یافتن دادنست نه جستن بسیار طالب نایابنده بود و بسیار یابنده که نا جوینده باشد در طلب همه برابر اند اما در یافتن تفاوت بت پرست از بت او را میطلبد ترسایان از عیسی علیه السلام او را می جویند و یهود از عزیر علیه السلام او را میطلبند

قطعه

میل خلق عالمی را تا ابد :: گر بباشد ور نباشد سوی تست
جز ترا جون دوست نتوان داشتن :: دوستی دیگران بر بوی تست

بس همه عالم طالب وی اند اندر عین طلب همی راه گم میکنند در

جی

وَصَفَ بِمَا يَعْرِفُهُ عَنِ اللّٰهِ بس آنچ طریق معرفت کفت
وخبر داد بدانند وبپزیرند اما دعوي کمال نکنند کویند چنانک
فرمود جي دانيم واو خود بزرکوارتر آزانست که ما بکمال او رسیم

رباعی

آن عقل کجا که در کمال تو رسد ،، وآن روح کجا که در جلال تو رسد ،
کیرم که تو برده بر کرفتي ز جمال ،، آن دیده کجا که در جمال تو رسد ،

در جمله جون معرفت سبب نجات بنده است اکر از شرایط معرفت
جیزي فوت شود حکم بنجات درست نیاید کفته اند که عارف
را آینه صافي هست وآن دلست که در بیش او نهاده اند ودر وي
مي نکرد وحد مصنوع وحوس صانع مي شناسد وطریق معرفت
جنانک هست مي رود

قطعه

هر دم که در فضاء رخ یار بنکرد ،، کردد همه جهان بحقیقت مصور ش ،
جون باز در صفاء دل خود نظر کند ،، بیند جو آفتاب رخ خوب دلبر ش
جون صاحب دلي که عارف شد جمله آفرینش در دیده او حجت ودلیل
است شعر وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ ،، تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ ،،
بیت رو دیده بدست آر که هر ذره ز خاک ،، جامست جهان نما که در وي نکري ،
ودر کلمات ایشانست که مَا رَأَيْتُ اللّٰهِ شَيْئًا إِلَّا رَأَيْتُ اللّٰهِ فِيهِ آن دیده

حلابرا

بیش هرکسی چیزی نهادند که بدان محجوب گشتند وگروهی را
این اسباب از پیش برداشتند تا بوی راه بیافتند رباعی

یک شهر پر از حدیث آن روی نکوست، دلها جهانیان همه بردهٔ اوست
ما می‌گوییم و دیگران می‌گویند :. تا بخت کرا بود کرا دارد دوست

و حقیقت معرفت شناختن معبودست چنانک هست بذات و صفات
و فعل بی آنک غلط و خطا و کیفیت را راه یابد و عارفان را معرفت چنان
باید بخداوند عزوجل که خداوند راست بذات و صفات خود و بیان
کرده است در کلام خود اما در کمال معرفت دو قولست قول بعضی متکلمان
آنست که بنده خداوند را باید که چنان داند که خدای عزوجل خود
را داند چه اگر بکمال نداند بعضی دانسته باشد و بعضی نادانسته
و خداوند تعالی تجزی نپذیرد پس جمله عارفان در معرفت معروف
متساویند و همگنان معروف را چنان دانند که او خود را داند
این گروه را در کمال معرفت دعوی است و قول دوم و بعضی از
عقلا و جماعتی از متکلمان و طریقت صوفیان آنست که خداوند
تعالی را بکمال کس نداند همگنان او را چنان دانند که هست و چندان
دانند که نجات یابند اما دعوی کمال نکنند چنانک صدیق اکبر گفت
العجز عن الادراک ادراک و گفته اند لله تعالی اخص

نهایت معرفت خداوند عارفان عجز ایشانست
از معرفت و شناختن ایشانست بحقیقت که ایشان
او را بشناختند. اندکه محالست که کسی بشناسد خدای
را بمعرفت حقیقی محیط بکنه صفات ربوبیت

خدا را درچیزها طریق استدلال است از صنع بر صانع که همه صنعتها
بر صانع گواهست وهمه فعلها بر فاعل دلیل مثنوی
گوید آنکس درین مقام فضولست ٭ که تجلّی نداند او ز حلول ٭
ومعرفت ارباب طریقت حالی باشد یعنی ایشان صحت حال را
با خداوند معرفت خوانند وجردمان دیگر از علما وفقها صحت
علم را بخداوند معرفت خوانند وعلماء وصول فرق نکنند میان
علم ومعرفت بجز آنکه گفتند شاید که حق را عالم خوانند ونشاید که
عارف خوانند جرعدم توفیق را امّا مشایخ طریقت رضوان الله علیهم
علمی که نه مقرون بمعاملت وحال باشد وعالم آن عبارت از حال
خود کند آنرا معرفت خوانند وهر عالم آنرا عارف خوانند بر آنک
بمعنی چنین وحقیقت آن چنین آن عالم بود مگر او را عارف
خوانند وآنک بعبارت مجرّد وحفظ آن بی حفظ معنی اش وبی
معاملت بود او را عالم خوانند ازینجاست که چون خواهند این
طایفه بر اقران ویاران خود استخفافی کنند او را دانشمند خوانند
وظاهر اینست که ظاهریان را این قول از ایشان منکر نماید ومراد ایشان
نه نکوهش ویست بحصول علم که مراد ایشان نکوهش ویست بترک
معاملت بدان علم وهرچند که این طایفه عارف تر باشند خود را عاجز

که در هر صنع که بنگری کردگار او را اندرو
همی بینی بدان معنی که ترا دیدار ...
لطافت صنع هر ترا بر لطیفی صانع دلیل
هر ترا دیدن صنع گویی همی صانع بینی
صنع همچون آینه است چنانک ناظر
خود را بیند و تن اندر آینه نه
صنع او را بیند و صانع اندر صنع نه

خبر و حقیقت

تر و مبتدی و عامی تر شمرند و معرفت را از دعوی و لاف
پاک دارند و در ازدیاد معرفت افزایند نه در عبارت صرف
نازند نه بحرف و جمال معروف را با جان عارف در خلوت
معرفت چندان نثار متواتر و مفتوح مترادف است که در دفترها
نگنجد بیت در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد در کلبهٔ گدایان
سلطان چه کار دارد، و شرط رونده آنست که تا بمعروف نرسد
قناعت نکند و در معرفت ساکت نشود هرچند بیش داند بیشتر
طلبد و هرچند از کاس محبت شراب معرفت بیش خورد
بیشتر خواهد و تشنه تر بود بیت

گر در روزی هزار بارت بینم، در آرزوی بار دگر خواهم بود،

آنکه صدیق اکبر که دولت وی اینست لَوْ وُزِنَ اِیمانُ اَبِی بَکْرٍ
مَعَ اِیمانِ اُمَّتِی لَرَجَحَ گفت یا رسول الله ما الایمان همین
عطش است آنک شنیده که معاذ جبل رضی الله عنه ازین شراب خورده
بود و از مستی بدر حجره یاران می رفت و میگفت تَعالَوْا نُؤْمِنْ
ساعَةً بیایید تا ساعتی ایمان آریم یاران چون این سخن بشنیدند
بحضرت مهتر عالم آمدند و گفتند یا رسول الله معاذ ما را چنین
میگوید تَعالَوْا نُؤْمِنْ ساعَةً ما ایمان نیاورده ایم مهتر فرمود

یا معاذ

یا معاذ شراب از خمخانهٔ محبت خوردی وانگاه عربک با یاران

گنجی همین تشنگی است   مثنوی

مستغرق شده هیچ نمی دانی چی ٭ یاران کم بودند کجا خوردی می ٭

دیگری گفته است   مثنویات

بیش منما جمال شهر افروز ٭ چون نمودی برو سپند بسوز ٭

آن جمال تو چیست هستی تو ٭ وان سپند تو چیست هستی تو ٭

وانگ گویند هر روز چندین بار عرش مر کرسی را گوید هَلْ لَکَ خَبَرٌ و کرسی مر عرش را گوید هَلْ لَکَ اَثَرٌ و آسمان زمین را گوید هَلْ مَرَّ بِکَ طَالِبٌ و زمین مر آسمان را گوید هَلْ سَافَرَ فِیْکَ عَاشِقٌ فریاد هم ازین عطش است ای برادر او را درین راه هزار هزار شهید قتیل است و هزار هزار جریح و طریح است ارباب عقول در طلبش متحیر و اصحاب علوم در حواشی جلال و ملائی خداوندان بصر و بصیرت در قطرهٔ از بحار عظمت او غریق و بیچاره از آتش جلال او حریق   بیت

دست بدلها سوخته زده کویی   مشعله دارند عاشقان همه بر دست

همه عالم را بیوئی و کفت کوئی شنود کردند و قطرهٔ از جرعهٔ قدح عزت بکسی ندادند   رباعی

گفتم که کرائی تو بدین زیبائی، گفتا خود را که خود منم یکتائی
هم عاشق و هم عشقم و هم معشوقم، هم آینه و هم جمال و هم بینائی
گردی عاشق شراب بد خانه خمار آمد و از وی باده خمر خواست
گفت خم شده است عاشق شراب گفت دست من بگیر و بسر خم
برتا در بویم که من به بوئی چندان مستی کنم دیگران بصد ساغر

بیت

مست از می عشق آنچنانم که اگر، یک جرعه از آن بیش خورم نیست شوم
و این عجب که یک گدا درین حضرت ببوئی چندان مستی دارد که از
قدسیان ملاء اعلی یاران نتوانند کشید یک باد لطف بود که بر سینه
سوخته اشتربانی وگدائی بزند فرشتگان بیهوش گشتند چون
باز بهوش آمدند جبرئیل علیه السلام را گفتند ما درهفتاد و هفتصد
هزار سال بوئی چنان نیافتیم که در عهد سید قاب قوسین می آید
جبرئیل علیه السلام از حضرت رسالت بوسید گفت اِنّی لَاَجِدُ
نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ قِبَلِ الْیَمَنِ این نسیم کنج از سینه سوخته
اشتربانی است که در یمن مستی کرده است بیت
شور در شهر فکند آن بت زنار پرست، چون خرامان ز خرابات برون آمد مست
بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل ششم در ترتیب بیت

۱۲۰/س

برادر شمس الدین رزقنی الله متابعة احبّایه و محبّة اولیایه
بداند که مخلوقات دیگر را با محبّت کار نبود که همّت بلند نداشتند
آن کار ملایکه را ست بینی ازانست که با ایشان حدیث محبّت نرفته
است واین زیر و زبر که در راه آدمیان می بینی آزانست که با ایشان
حدیث محبّت رفت که یُحِبُّهُم وَ یُحِبُّونَهُ پس هر کرا شمّه
از محبّت بمشام او رسیده است گو دل از سلامت بردار و خود
را وداع کن که انّ المحبّة لا تبقی ولا تذر بیت
(دوستی باقی نمی دارد ای ونمی گذارد)
عشق تو مرا چنین خراباتی کرد ، ورنی بسلامت و بسامان بودم
چون نوبت و دولت آدم در آمد خروشی و جوشی در مملکت
افتاد گفتند چه افتاد که چندین هزار سال تسبیح و تهلیل
ما را بباد بر دادند و آدم خاکی را برکشیدند و بر ما برگزیدند
ندا شنیدند که شما بصورت خاک منگرید بدان ودیعت پاک
نگرید که یُحِبُّهُم وَ یُحِبُّونَهُ آتش محبّت در دلهای ایشان
زده است و ندا در داده الحقّ عزیزٌ همه دلها کباب شده
و همه جگرها آب شده این چیست چنانک او بکسی نماند کار او
بکسی نماند چون سلطانان دنیا خادمان خود را بنوازند کلاه و قبا
دهند و ولایت دهند باز چون او کسی را بنوازد او کلاه و قبا

عین القضاة ...
یعنی مردان ... دارند اما نزد ... از عشق ...
قوله مخدوم ... هست که آتش دوزخ
یعنی لا یبقی ... را از سوختن گذارد
بسوزد چنانچه محبّت نه توشتهٔ عاشقان از ... نه است بخوانید آنها را بسوی دوزخ است

کشته

بستانند و کوسه و برهنه کنند بنشانند شت این حدیث آنست
که بجز که روی آرد بر نگردد تا نکشد   رباعی

ما را خواهی تن بگمان اندر ده، چون شیفتگان سر بجهان اندر ده،
دل بر خون کن بدیدگان اندر ده، و انکه زپی دو دیده جان بر سر ده

درویشی عاجز راه گشته بود و عمری در رنج تک و پوی بسر برده
بآخر روزی چند جان می کند بس نقل کرد بر سینه وی نبشته
دیدند هذا قتیل الله از کشته ماست   رباعی

آن دل که ز دلبران بر بودم، هرگز بکسی ندادم و ننمودم، دست
جانان تو بیک نظر ستان بر بودی، کو یکی هزار سال بی دل بودم،

نحو آسان که بدریا فرو شوند حدیث جان در باقی کنند زیرا که ماهی
غوطه خورندگان
می طلبند که بدرمی ارزد گوهری می طلبند که شب تاریک را روشن
کند این کار عیاری و سرباری است نه بازی است آن باکان دانسته
بودند که یکی را از میان ایشان کاری پیش خواهد آمد جبرئیل
علیه السلام نزدیک عزرائیل می آمد و میگفت اگر ترا چنین
حالی بباید آید دست بر سر من داری او میگفت آن کار منست بر من
نویسند جمله ملایکه می آمدند و همچنین درخواست میکردند او هر
یکی را میگفت آن کار منست بر من نویسید ازینجا بعضی بزرگان

گفته اند

لعنة الله که مرید ابلیس صفت باید که بود تا ازوی کاری اید

ای برادر هر که بدست خویش سر خود بو نتواند داشت درین کوی

قدم نتواند نهاد خرد آنست که چون حدیث محبت در آید و تیغها

از غیب آشکارا کرد جان و دل باستقبال فرستد نظم

سنگ باشم که بتن رخت وفا یتو کشم ٭ دیده حمال کنم بار جفا یتو کشم

ور تو بر من بتن و جان و دلی صلح کنی ٭ هر سه را رقص کنان پیش هوا یتو کشم

خرد ضعیف نهاد و حقیر شکل را اگر طمع افتد که بر فلک رود محال

بود عجز همه خلق در مقابله جلال و عز محبوب بیشتر از ان مور

است که در مقابله قوت ان مار عظیم قومی را از وی بکلوخ آورده

و قومی را از وی بسنگ آورده و قومی را از وی بسرق و قومی را از وی

بچوب و قومی را از سر تک بوی و قومی را در جست و جوی او الحق

عزیز والطریق بعید والقرب بعد والوصل هجر

دوست راه دوری نزدیکی دوری وصال فراق

وبید الخلق قیل وقال رباعی

کو در عشق نیست نوم ننکی نیست ٭ صد جان بتر از تو چون سنگی نیست

من در طلب تو از تو رنگی نیست ٭ مور را بفلک بر نرسد جنگی نیست

عالمی فغان جوی و هیچ جای نشان نه عالمی در طلب و هیچ جای

راه نه عالمی در کوت و کوی و بدست هیچکس جز بنداشت نه عالمی

درجست وجوی وبلت هیچکس جز دم سرد نه عالمی درخلوت سوختنم
جز انتظاری وحسرتی نه جهانی درمسجد وصومعه فرسوده
جز درد ودریغ در دست نه — مثنوی
دردا و دریغا که ازین خاک ونشته، خاکی است مرا در سر و بادیست بدست
خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه گوید بسمع ما رسیده بود
الرحمن علی العرش استوی بعرش تاختن آورده
ام تا خود حالش چیست چون بدو رسیدم او را از خود تشنه تر
یافتم و بزبان حال میگفت — رباعی
در تهمت عشق تو منم فرسوده، بی آنکه مرا با تو وصالی بوده
در سرزنش خلق منم بیهوده، چون کرگ نهی نگم دهان آلوده
چون در جلالش نظر کنی جگرها بینی که درمیان خون رفت و چون
بجمالش نظری کنی بینی که راحت دلها مجروح رفت عارفان
در مقابله جلال [illegible] ان گدازند محبان در مشاهده جمال
شادان ونازان اند گفته ایشانست که المعرفة نار و المحبة
نار فی نار معرفت آتشی است و محبت آتشی در آتشی است
وجهانی سوخته بر شور و غوغا — بیت
در کوی من از عشق تو نه هیچ شور نه هیچ سر، در کوی تو از حسن نه هیچ کار نه هیچ بار

آورده

آورده اند جمیله که در حسن و جمال ثانی نداشت چون آفتاب در
بازار بغداد دوری بلیل آمد شور و شغب در میان خلق افتاد
هر کسی در پی او دویدند او بخانه در آمد و در بست گفتند
چون خود بکسی نخواهی داد این نمودن چیست گفت شور و
غوغا در عالم دوست میدارم آسمانیان سرگردان زمینیان سراسیمه
و حیران بی او کسی را قرار نه و کسی را بدو راه نه هر روز چندین
بار عرش کرسی را میگوید هَلْ عِنْدَكَ اَثَرٌ و کرسی عرش را
گوید هَلْ عِنْدَكَ خَبَرٌ آسمان زمین را گوید هَلْ مَرَّ بِكَ
طَالِبٌ زمین آسمان را گوید هَلْ سَافَرَ فِيكَ عَاشِقٌ
ای برادر در هر گوشه او را کشته ایست و در هر زاویه او را
سوخته کدام جانست که گداخته قهر او نیست کدام دلست
که نواخته لطف او نیست اگر بزاویه درویشان شوی شور او
و اگر در کوی خرابات روی درد نایافت او و اگر بسوی کلیسیا
ترسایان روی همه در نشاط طلب او و اگر بکنشت جهودان روی
همه در شوق جمال او

قطعه

هزار عاشق آمد بطمع صحبت ما نثار کرده دل و دیده خادمان سرا
همه زانده و هجر آتشی سوخته گشتند که کسی ندید و ندانست خود نشان سرا

عرش تهمت آلوده را همین افتاد که گفتند الرَّحمٰنُ عَلَی
العَرْشِ اسْتَوَیٰ. واو مفلس وار از درد دل می گوید

قطعه

تهمت زده عشق یکی مهرویم، جز خاموشیم همی ندارد رویم
سبحان الله هفصد هزار سال بر آمد هر روز فروغ این آتش
تیز تر است و هر طرفی هزار هزار سوخته تر است چون افروخته است
بیم آنست که کون و مکان سوخته گردد و در عدم شود که چون
افروخته ازلست این چه عجب ای برادر دولت و خاک نه اندکی است
و کار آدم و آدمیان نه مختصر عرش و کرسی لوح و قلم آسمان
و زمین همه بطفیل اوست استاذ ابو علی رحمة الله گفت اگر
آدم را خلیفه گفت إِنِّی جَاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَةً وخلیل
را گفت وَاتَّخَذَ اللّٰهُ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلًا گفت و موسی را
وَاصْطَنَعْتُکَ لِنَفْسِی گفت ما را یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ،
گفت گفته اند اگر این حدیث را بادِ نهاد مناسبت بگوی نیز خود
دل نبودی اگر خرشید محبت بر جانهاء آدم و آدمیان نتافتی کار آدمی و آدمیان
چون موجودات دیگر بودی اول این حدیث است و میانه این حدیث
است و آخر این حدیث است امروز این حدیث است و فردا این

جلد پنجم

حدیث است محققان گفتند که این عالم و آن عالم هر دو برای طلب
است و اگر کسی گوید آن عالم عالم طلب نیست این محالست یکی
نماز و روزه نیست اما طلب هست فردا همه شرایع را قلم درکشند
اما این دو چیز ابد لاباد بماند اَلْحُبُّ لِلّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ گفته
اند احکام حج و جهاد و نماز و روزه روا بود که نبود منسوخ گردد
اما عقد محبت هرگز نشاید که منسوخ گردد در بهشت روی هر
روزی که بر تو گذرد از شناخت حق سبحانه و تعالی بر نو عالمی گشاده
گردد که بیش از آن نبوده باشد این کاری است که هرگز بسر نیاید و حبادا
کی آید

رباعی

تا من بزییم پیشه و کارم اینست — آرام و قرار و غمگسارم اینست
روزم اینست و روزگارم اینست — جوینده صیدم و شکارم اینست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل و هفتم در علامت
محبت برادر شمس الدین بداند که دوستی خدای تعالی مر بنده را
بوسیله ... و چون بنده خواهد که بداند که او دوست خدایست بعلامة
آن استدلال کند چه پیغامبر علیه السلام گفته است اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ
عَبْدًا ابْتَلَاهُ فَاِنْ اَحَبَّهُ حُبَّ الْبَالِغِ اِفْتَنَاهُ چون خدای
عز و جل بنده را دوست دارد او را مبتلا گرداند و چون در دوستی

او مبالغت نماید افتنا فرماید گفتند افتنا چه باشد گفت
او را مال و اهل و فرزند نگذارد پس علامت محبت خدا بنده را
آنست که او را از غیر خود متوحش کند و میان او و میان غیر
حایل شود عیسی پیغامبر را گفتند که چرا دراز گوشی نخری که بر آن
سوار شوی گفت من بنده بر خدای عز و جل عزیز تر از آنم که مرا
از نفس خود بدراز گوشی مشغول کند و اگر گوئی پیغامبر را علیه
السلام نه حجره بود و چندین انبیا و اولیا را اهل و مال بود پس این را
حب بالغ نبود بدانک اینجا بعض مرادست نه کل چنانک گفت
اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَائِی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی و ذکر اولیا بر
کل افتد و بعضی مرادست و در خبرست اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا
اِبْتَلَاهُ فَاِنْ صَبَرَ اِجْتَبَاهُ فَاِنْ رَضِیَ اِصْطَفَاهُ چون خدای عز
و جل بنده را دوست دارد او را مبتلا کرداند اگر صبر کند اجتبا نماید
و اگر راضی شود باصطفا رساند اجتبا آنست که حق عز و جل
بنده را بفیضی مخصوص کرداند که انواع نعمتها بی سعی او حاصل آید
و اصطفا آنست که او را از ناشایستها صافی کند و یکی از علما گفت
چون خود را بینی که او را دوست داری او را بینی که ترا ابتلا فرماید
بدانک صفاء تو میخواهد و آن خالص کردن دوستی باشد با یکدیگر

روز و شب با من نشسته ام در کاوت ؛؛ با هر که بسازی شکنم بار ارت
و یکی از مریدان پیر خود را گفت که چیزی از دوستی بمن نمود ندگفت
ای برتر را بمحبوبی جز خود ابتلا فرموده است و تو او را بر آن
بر سبیل استفهام یعنی خداوند عز و جل را
محبوب بر گزیده گفت نه گفت پس طمع دوستی مدار که دوستی بنده
را ندهد تا آنگاه که او را ابتلا نفرماید و از حضرت رسالت نقلست
که فرمود إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ
نَفْسِهِ وَزَاجِرًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ گفت چون
خدای عز و جل بنده را دوست گیرد برای او از نفس او واعظی
سازد و از دل او زاجری کند تا او را امر و نهی فرماید و گفت
إِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا بَصَّرَهُ بِعُيُوبِ نَفْسِهِ
چون خدای تعالی بنده را نیکی خواهد او را بعیبهای نفس خود
بینا کرداند و گفته اند خاص ترین علامتها دوست داشتن بنده باشد
چیزی را که آن دلیل است بر دوستی خدای او چنانکه ثمره دلیل
است بر درخت و دود دلیل است بر آتش و پیغامبر گفت صلی الله
علیه و سلم إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ چون خدا
در آثار آمده است که ملک ذات الشمال از کتابه صباح تا هنگام
تعالی بنده را دوست دارد گناه او را زیان ندارد و معنی آنست که

معناه انی عصمه من الذنوب

جون خداي بنده را دوست دارد او را بيش از مرك توبه دهد
بس كناه كذشته او را زيان ندارد جنانك كفر كذشته از بس اسلام
زيان ندارد و زيد اسلم كفت رضي الله عنه كه خداي عز وجل
بنده را دوست كيرد تا بحدي كه دوستي بدان درجه رسد كه او را كويند
انج خواهي بكن كه ترا بيامرزيدم واكر كويي معصيت ضد اصل
محبت باشد يا نه جواب آنست كه ضد كمال محبت است نه ضد
اصل محبت نه بيني كه بسيار آدمي باشد كه نفس خود را دوست
دارد واو بيمار باشد صحت او را دوست دارد وجيزي زيان
كار بخورد با انك داند كه زيان كار است وآن دلالت نكند بران كه نفس
خود را دوست نمي دارد وليكن باشد كه معرفت ضعيف بود
وشهوت غالب بس بحق محبت قيام نتواند نمود يكي از
عارفان كفته است كه جون ايمان در ظاهر دل باشد محبت خداي
ميانه بود وجون به [illegible] دل رسد محبت كمال بديد و معاصي
ترك كيرد در جمله دعوي محبت خطر است وبراي اين بود كه
فضيل رحمة الله كفت كه جون ترا برسند خداي را دوست داري
خاموش باش جه اكر كويي نه كفر بود واكر كويي آري صفت
محبان نداري بيم مقت بود بلانك هر كه دعوي محبت كند

ودعوي

ودعوي محبت در غايت آساني است ومعني در نهايت دشوار
پس نبايد كه آدمي بتلبيس شيطان وبغريب نفس فريفته شود
هر گاه كه دعوي محبت خداي كند تا او را بعلامتها امتياز نمايد
وبرهانها ودليلها مطالبه نكند يكي از علامت محبت
كمال انس است بمناجات محبوب وكمال تنعم بخلوت با او
در قصهٔ برخ كه موسي عليه السلام با جلالت خود از وي درخواست
تا براي باران دعا كرده در خبر آمده است كه حق تعالي موسي را
گفت برخ نيكو بنده ايست مرا الا كه در وي عيبي است گفت اي
پروردگار من آن چه عيب است گفت نسيم سحر را دوست ميدارد
وبا آن آرام ميگيرد وكسي كه مرا دوست دارد باكس آرام نگيرد وآمده
است كه عابدي در بيشهٔ مدتي دراز خداي را عبادت ميكرد پس
مرغي را ديد كه بر درختي آشيانه ساخته بود وآوازي خوش
ميزد انديشيد كه صومعهٔ خويش زير آن درخت سازد تا با آواز
آن مرغ انس گيرد همبران جمله كرد بر پيغامبر آن زمان وحي آمد
كه فلان عابد را بگوي كه بمخلوقي انس گرفتي از درجهٔ تو بانداختم
كه هيچ از عمل خود هرگز بدان نرسي اي برادر لذت انس
بعضي را در مناجات بدان حد رسيده است كه خانهٔ او بسوخته

است وا ورا ازان خبر نه وپای بعضی در در حالهٔ نماز بسبب
علتی بریده اند وا وانرا ندانسته است پس هر کاه که محبت و
انس غالب شود خلوت ومناجات قرة العین او کردد
وهمه اندیشها را دفع کند تا بحدی که کارهاء دنیا در نیابد
تا بر سمع او بارها مکرر نشود جون عاشق واله که او با مردمان
بزبان سخن کوید وانس او در باطن بذکر دوست او باشد پس
محب آن باشد که آرام نکیرد مکر بر محبوب خود ونیز کفته اند که
هر که در وسه خصلت نباشد دوست خدای نبود یکی آنکه سخن
خدای بر سخن خلق بر کزیند دوم آنکه لقاء خدای بر لقاء
خلق بر کزیند سیوم آنکه عبادت خدای بر خدمت خلق
بر کزیند وازان جمله آنست که تاسف نماید بر جیزی که ازو
فوت شود جز حق تعالی سر اینست که کفت بیت
اکرم هیچ نباشد **** نه نانه بعقبی **** جونتو دارم همه دارم وکرم هیچ نباشد
خواجه جنید رضی الله کوید که یکی از علامت محبت آنست که
بطاعت او تنعم نماید وآنرا کران نشمرد وتعب آن ازو ساقط
شود جنانکه یکی ازایشان کفت کاری که برای محبت باشد سستی
دران در نیابد یعنی تنش سست نشود وذلش سستی نپذیرد علماء

کوید

گویند که دوست دار خدای از طاعت او سیر نشود اگر چه بلیتها
عظیم باید و مثال این در مشاهدات موجودست چه عاشق سعی
نمودن در هوای معشوق خود را گران نشمرد و خدمت او را
بدل لذیذ داند اگر چه بر تن او گران بود و اگر عارف باشد در
احوال فرشتگان مشاهده کند داند که شب و روز در تسبیح او اند
و دران سستی نکنند و معصیت ارتکاب ننمایند هر اینه از دوستی
خود ویرا شرم آید و بقطع بداند که او خسیس ترین محبانست
یکی از محبان گفت سی سال باعمال دل و جوارح خداوندرا
پرستیدم تا بنداشتم که نزدیک خدای تعالی مرا قدری هست
پس در مکاشفات خود بصف از فرشتگان رسیدم گفتم شما کیانید
گفتند ما محبان خدائیم سیصد هزار سالست که اینجا او را می
پرستیم بر دل ما هرگز جز او نگذشته است و غیر او را یاد نکرده ایم
پس من شرم داشتم از اعمال خود و آنرا بجماعتی بخشیدم که
عذاب بر ایشان واجب شده بود پس اکنون از اینجا معلوم شد
که هر که خود را شناسد و پروردگار خود را شناسد و از خدا خجالت
واجب است شرم دارد زبانش کنگ گردد از انکه بدعوی اقدام نماید
در اظهار آن بیشی آید اما حرکات و سکنات او و اخلاق و اوصاف او

زیرا چه کثرت الطاعت عین محبت
بطفیل استاد بتکلف

مخدوم جهان فرمودند فرشتگان را
یکان چیزیست بعضی را قیام و بعضی
را قعود و بعضی در تهلیل و بعضی
تسبیح و بعضی در رکوع و بعضی
سجود این زمان که محمد را مولانا
را در شب معراج بردند سماوات
معاینه کردند و خوش شدند در
خود گذرانیدند که اگر این جمله
در امت من شود بهتر فرمان
و جل شد دو رکعت نماز بگزارید
دران دو رکعت جمله و هر چه که
هست از قیام و قعود و رکوع و
سجود

بدوستي ومحبت او شاهد باشد چنانک خواجه جنید رحمة
الله کفت که استاد ما سري سقطي رنجور شد ما علاج واختلاف
علت او ندانستیم بس صفت طبیبي حاذق شنیدم دلیل او را
نزدیک او بردیم دیري دران نظر کرد بس کفت این دلیل عاشقي
است خواجه جنید کفت من بیهوش شدم وقاروره از دست
من بیفتاد چون بهوش باز آمدم بجز من خواجه سري رفتم
وحال باوي کفتم تبسم کرد وکفت قاتله الله بصارتي
اي لعنه الله
عظیم دارد کفتم اي استاد علامت محبت در دلیل پیدا آید
کفت آري

بیت

حدیث سینه سوزانم اي بهشتي روي ❊ مپرس کاتش دوزخ بر آید از دهنم ❊

الکفه ن بدان کسي باشد که از جهل وهواي خود دشمن خداي که
ابلیس را دوست دارد مغرور بود بدین که او خدا یرا دوست
مي دارد واوشخص ... که از من علامت محبت در وهیچ
نبود خواجه ... رحمة الله چون با کسي در سخن بیوستي
کفتي اي دوست ویرا کفتند باشد که این دوست نبود بس
چکونه ویرا دوست میخواني در کوش سایل آهسته کفت که
از دو حال خالي نیست یا مومن است یا منافق اکر مومن است

دور ...

دوست خداست واگر منافق است دوست ابلیس ای برادر

در دوستی کارها رود که آن همه بیرون برده عین تاوان بود

یعنی در ظاهر شرع

اما در بنای محبت همه متحمل است عثرات و زلات بحکم محبت

لغزیدن

مرفوع و مدفوع است مردی با خواجه ابراهیم ادهم صحبت

کرده بود چون وقت وداع آمد عذر خواستن گرفت گفت دل

فارغ دار که مارا با تو صحبت محبت بود و دوست از دوست

بد نه بیند حُبُّکَ لِلشَّیءِ یُعْمِی وَیُصِمُّ سر این معنی است

خواجه بایزید بسطامی قدس الله گفتی لَیْسَ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّی

لَکَ وَاَنَا عَبْدٌ ضَعِیْفٌ بَلِ الْعَجَبُ مِنْ حُبِّکَ لِیْ وَاَنْتَ

رَبٌّ قَوِیٌّ عجب نه آنست که من ترا دوست دارم که صاحب

جمال و کمال را عاشق کم نیاید عجب از آنست که تو مرا دوست

میداری و از فرق تا قدم من همه عجز و ضعف و نکساری است

اینجا بدانک از خاک تو کی روا بودی که دم از محبت زنی لیکن

ساقی لطف این شراب مالا مال می فرستد که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّوْنَهٗ

از اینجاست که گفت — رباعی

در راه تو من کیم که در منزل من :: از جهرهٔ تو گلی دمد بر گل من

این خود نه بس است زهر تو حاصل من :: کز عشق تو آراسته باشد دل من

ای درویش ملایکه را بعبادت ... خلعت قربت حاصل شد اما محبت ... را بواسطهٔ ارتکاب نهی التقربا ... بحاصل آمد و ارباب عقول ... واحد دانند که خلعت در اوان موافقت ... اما در هنگام مخالفت معهود ... بود هر آینه ... موجب بود ... که محبت سابق نیست و ذلک ... الملیح ذنوب الحبیب ... در صورت طلب کنند و اعتراض ... دید که صورت بر قضیه ... معنی توان یافت و خلق آدم ... اعتراض لا محال نمانده طوالع ...

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب چهل هشتم در محبت
وعشق برادر شمس الدین رزقہ الله محبتہ بداند کہ محبت
خداوند جز بندہ را ومحبت بندہ مر خداوند را درست است وکتاب
وسنت بوین وارد است وامت را بدین اجماعست کہ حق تعالی بصفتی
است کہ دوستان او را دوست دارند ووی دوستان خود را دوست
دارد ومحبت از روی لغت گویند کہ ماخوذ است از حبۃ بکسر حا
وآن تخمهائی است کہ اندر زمین افتد پس حبۃ را حب نام کردند
زانچ اصل حیات در آنست چنانک اصل نبات اندر حبۃ چنانک آن
تخم اندر زمین افتد و نهان شود وبار آنها در آن می بارد وافتاب
بران می تابد وسرما وگرما بر آن می گذرد متغیر نگردد چون وقت
وی برسد وبروید وگل برآورد ومیوہ دهد همچنین حب
چون اندر دل مسکن گیرد بحضور و غیبت وبلا ومحنت
وراحت ولذت وفراق ووصال متغیر نگردد اما از روی استعمال
میان علما مختلف است گروهی از متکلمان بران اند کہ محبت
خداوند کہ خبر دادہ است ما را از آن جملہ صفات سمعی است
چون ید و وجہ اگر کتاب وسنت وارد نبودی وجود آن
مر حق تعالی را از روی عقل محال بودی پس آن اثبات کنیم

وبدان

بدان ایمان آریم اما اندر ماهیتش تصرف کردن مران توقف کنیم
جماعتی چنین گویند از علماء که محبت میل نفس و هوا و تمناء
قلب و استیناس است و این صفت اجسامست بر قدیم روا نباشد
و این جمله مخلوقات را بود با یکدیگر و اجناس را پس محبت بنده
را بطاعت تفسیر کنند و محبت خداوند را بتوفیق و هدایت بکمال
تفسیر کنند و آنچه میان این طایفه است آنست که گویند محبت خداوند
مر بنده را آنست که با وی نعمت بسیار عطا کند و ویرا اندر دنیا
و عقبی ثواب دهد و از محل عقوبت ایمن کرد اندش و از خلاف
معصوم دارد ش احوال رفیعه و مقامات عالیه ویرا کرامت
کند و سرش از التفات اغیار یکسان اند و عنایت ازلی را بدو
بیوندانند تا از کل مجرد گردد و طلب و رضا او را یگانه شود
و محبت بنده مر خداوند را بصفتی است که اندر دل مؤمن گردد
از بمعنی تعظیم و تکریم خداوند تا رضاء او را طالب گردد و
اندر طلب رؤیت وی بی صبر گردد و بدون وی با کس قرار نیابد
و با ذکر وی خو کند و از دون ذکر وی تبرا کند و از جمله مالوفات
و مستانسات منقطع شود و سلطان محبت را اقبال کند و حرم
حکم دوستی را گردن نهد و روا نباشد که محبت حق مر او را از جنس

استیناس
الفت گرفتن

محبت خلق باشد یکدیگر را که میل بود باحاطت و ادراک محبوب
و احتظاظ بدوست و این صفت اجسامست و حقیقت صمدیت
مقدس است از احاطت و ادراک و منزه است از لحوق و احتظاظ
هر که محبت حق بتحقیق معلوم کند او را هیچ شبهت نماند
و ابهام بر خیزد پس محبت دو گونه باشد یکی محبت جنس
بجنس و آن میل نفس و احتظاظ بدوست و طلب ذات
محبوب از راه مماست و ملاصقت دوم محبت جنس نه باجنس
و آن طلب قرار کند بصفتی از اوصاف محبوب که با آن بیارامد
انس گیرد چون شنیدن سخن یا دیدار محبوب و اقاویل مشایخ
رضوان الله علیهم در حقیقت محبت بسیارست از مطالعه
کتب ایشان معلوم گردد انشاء الله تعالی و اندر عشق مشایخ را
بیان محبت تام شد
سخن است جماعتی ازین طایفه آن بر حق روا داشتند اما از حق
عشق فرط محبت را گویند
تعالی مر بنده روا نداشتند و گفته اند که عشق صفت منع باشد
از محبوب خود و بنده ممنوعست از حق نه حق تعالی از بنده
پس عشق بنده بر وی جایز بود و ازو روا نباشد و گروهی گویند
که بر حق تعالی بنده را عشق روا نباشد از آنچه عشق تجاوز از حد
بود و خداوند محدود نیست و نیز گویند که عشق بجز معاینه

صورت

صورت نگیرد و محبت بسمع روا بود چون آن نظری بود بر حق تعالی روا نبود که اندر دنیا کسی او را ندید و چون محبت خبری بود هر کسی بدان دعوی کردند که اندر خطاب همه یکسانند اما کسانیکه عشق بنده بر خداوند جایز داشته اند گویند هر چیز را غایت است که چون آنجا رسد نام دیگر یابد که بیش از آن نبوده باشد و از آن غایت و کمال خود فراتر نتواند شدن و رجوع باشد از کمال بنقصان چنانک نبات از اول نشو روی در زیادتی و کمال خودش میطلبد و کمال وی آنست که میوه بار دهد چون آنجا رسید روی در قصور آرد و خشکی پدید دیگر حالت طفولیت است آدمی از ابتداء طفولیت روی در ترقی دارد چون بغایت استواء عمر رسد و کمال خویش بیابد از آنجا روی بنقصان آرد در کهولیت و پیری افتد همچنین حالت محبت اول نظر که بجمال معشوق تعلق گیرد هر بسی می افزاید کمال خود طلب میکند چون بنهایت رسد که دیگر زیادتی نتواند پدیرفتن و از شوایب شهوات آزاد گردد و از علایق نفسانی مجرد گردد و در غایت نزدیکی از وصال و هجر و رنج و راحت و از قرب و بعد فارغ گردد و از آنجا روی در تلف خویش نهد و یتر کنصیبها بگوید و مراد هیچ قیام نماید اینجا اسم عشق پدید چون اسم عشق پدیرفت

از ولایت خیال و اوهام بیرون شود از قبل انوار الهی اسم بدیرفت
بس اسم عشق بر غایت دوستی و کمال محبت روند نهند تا می پرستد
عابد گویند و تا می داند عاقل گویند و تا می شناسد عارف گویند و تا
از غیر احتراز میکند زاهد گویند و تا بصدق قصد او میکند مخلص
گویند و تا در دوستی قدم می نهد مشتاق گویند و چون در رضاء او
جمله آفریدها بر انداز د خلیل گویند و تا در شهود او وجود خویش
بذل میکند حبیب گویند چون چنان شود که فنا و بقاء خویش را
یکباره در وجود دوست تلف کند عاشق گویند و گفته اند که عشق
از نور شهود دوست ازلی تولد کند مانند برقی است که در اول نور
در دیده نهد و آواز در گوش و سرعت در حرکت و اعراض از آفرینش
در صفت تا اگر از عاشق کاری برود نه از برای غیری باشد و نه از
برای نصیب خویش بلکه کاری رود در عشق دوست بی اختیار او و این
همه عبارت از عشق است که گفته اند عشق از بیان و برهان معلوم
نشود و او برتر از آنست که بقوت فهم و بیان و برهان پیرامون
سراپرده جلال او کسی تواند گشت و یا بدیده کشف و عیان بجمال
حقیقت او نظر تواند کرد چنانک گفته اند غزل
عشقم که در دو کون مکانم پدید نیست عنقاء مغربم که نشانم پدید نیست

زابرو وغمزه هر دو جهان صید کرده ام ،، منکر بدین که تیر و کمانم بدید نیست

جون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ،، وازغایت ظهور عیانم پدید نیست

کویم بهر زبان و بهر کوش بشنوم ،، واین طرفه ترکه کوش و زبانم پدید نیست

جون هرچه هست در همه عالم همی منم ،، مانند در دو عالم از آنم پدید نیست

ناهستی جوشان وخروشان باش جامه دران وخاک بر سر پاشان انکه از عهد مصطفی عم تا اکنون میکوید که در مصیبتها جامه مدرید و لیکن درد عاشقان و سوز مصیبت زدکان این حدیث در قلم مفتیان نیاید

رباعی

دل کفت زعشق توبه محکم به ،، بد کفت که به زعشق جان خوردم به

کم باد دامن از میان من و تو ،، بد کوی ز روی هر دو کیتی کم به

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب جهل وسیوم در ذکر طالب

بحضرت شمس الدین را بقا باد و بر دشمن که نفس است منصور باد بدانک طالب را در هیچ مقام مقام نه و در هیچ منزل آرام نه بلک هر دو کون سکون بروی حرامست جنانک کفته الله السکون حرام علی قلوب اولیائه آرام بر دلهاء محبان حضرت او حرامست خود ایشانرا از کجا پروای آرامست ای برادر بدانک هر کرا حضرت او دلارام بود در دو جهان جه جای آرام بود زیراکه دنیا محل غیبت

در نسخه ارام زاهد در این ... زیادت که وعجلت الیک رب لترضی یا دت طالب رضاء تو کم وطالب را سکون نبود

است و آخرت محل رویت در محل غیبت دلهای طالبان را سکون
روا نه و در محل رویت قرار نه زیرا که سکون دل طالبان را یکی از دو
چیز باید تا بیاساید یا یافت مطلوب یا غفلت از محبوب یافت
مطلوب در دنیا و آخرت روا نه تا دل از درد طلب بیاساید و غفلت
بر طالبان حضرت وی روا نه تا دل از پوییدن و دیدن ساکن شود
و این معنی صاحب کشف محجوب رحمة الله تقریر کرده است و در شرح
تعرف آورده است که محبوب در مکان نیاید و محب مکانی است
از مکان نگذرد پس درد دل محبان و طالبان ابدی بود و از وی
جان عاشقان سرمدی باشد ای برادر هودج کبریاء مطلوب
بر اوج عزت علویت وجود و مقام طالبان در حضیض
سفلی است مطلوب را حلول و نزول از عالم کبریائی جایز
نه و طالبان را صعود و ترقی از حضیض عبودیت ممکن نه مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم گفته‌اند که طلب از طالبان در هر دو
جهان بر نخیزد اما طالب را در آخرت نصیبی و تجلی نباشد
اما طالب باشد زیرا که جمال و کمال محبوب و مطلوب نامتناهی
است پس طلب مدام بود و آرام بر دل وی حرام بود بیت
عشق تو را کی بود غایت پدید ** حسن جانان چون ندارد غایتی

طالب را

طالب را در مقام کشف عظمت بر چهار مقام کذار افتد یکی خوف
دوم خشیت سیوم رجا چهارم رهبت خوف از عقوبت و خشیت
از قطیعت و وجد از دیدن نقص در معرفت بود و رهبت
از قوت و صالت بود خوف عقوبت مقام عابدانست ثمره آن
دست از دنیا بداشتن است و خشیت مقام صدیقانست ثمره آن
بجز دوست از همه بریدن است و وجد مقام محبانست ثمره آن
از غیر کذشتن است و رهبت مقام عارفان است ثمره آن بحضرت
پیوستن است جمله مشایخ طریقت مجتمع اند بدانکه چون بنده از
بند مقامات رسته باشد و به همه احوال محمود موصوف کشته و از
دیدن غیر بکشته حالتی از ادراک عقول غایب شود روزکار او از
تصرف اوهام و ظنون منزه کردد و در پرده غیرت اولیایی
تحت قبایی از چشم اغیار مستور بود این حدیث سوختکانست
نه حکایت با خود ساختکانست این راه مردانست نه بازی کودکان
مصراع ؛ رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ؛ زلیخا
صفتی باید و مجنون نعتی تا قصه یوسف و لیلی تواند شنید
لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ هم شرح و بیانست آن
طایفه را که مردان راه اند هر اشکالی که در راه خداوند افتد هم

از قصهٔ یوسف حل نبود ما کَانَ حَدِیْثاً یُفْتَرَی
وَلَکِنْ تَصْدِیْقَ الَّذِیْ بَیْنَ یَدَیْهِ وَتَفْصِیْلَ کُلِّ
شَیْءٍ جون کفت تفصیل کل شیء میدان که جه بود اکر هزار
مجلد در عجایب و غرایب این قصه بکویند و بنویسند هنوز قطرهٔ
بود از دریا و یا شعاعی از آفتاب عزیزی کفته است رباعی
تا سخرهٔ عام و کان غوغا نشوی، بتهمت زده بر جهی دو تر سا نشوی،
بازار زکیش خویش عمدا نشوی، در مجلس عاشقان شیدا نشوی،
عاشقان که در راه ملامت می روند و طالبان که سنک نا اهلان
میخورند با اهل سلامت میکویند بیت
نه همرهی تو مرا راه خویش کیر و برو، ترا سلامت باد امرا نکونساری
اکر از زلیخا این بپرسیدی که زنان کفتند قَالَتْ وَقَالَ نِسْوَةٌ
فِی الْمَدِیْنَةِ امْرَأَةُ الْعَزِیْزِ تُرَاوِدُ فَتَیٰهَا عَنْ نَفْسِهٖ
هرکز نام یوسف نبردی و اکر مجنون از سنک خوردن خسته و شکسته
کشتی هرکز لیلی لیلی نکفتی ای برادر خدا یوسف و زلیخا
بسیارند و لیلی و مجنون بی شمار اما مراو ته آن جشم نیست
که به بینیم ثبت الجدار ثم النقش سنت و جماعت اینست
اول چشم بعد ازان دیدن
که بوده اند و هستند و خواهند بود اما بی دولتانرا جون نصیب

نیست چه سود این بدان ماند که قرآنرا گفتند شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ
لِلْمُؤْمِنِينَ شفا و رحمت مر مومنانرا باشد پس کافرانرا ازان چه
اما آفتاب بکمال اشراق خود تابانست خفاش بی دولت را چون
چشم ندارد ازان چه سود چون از صلب پدر و رحم مادر بی دولت
آمده ایم ازانکه همه هستند چه تدبیر اَلشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ
اُمِّهِ میخ دوز کرده است وَمَا تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ
مسمار زده سر این معنی است که گفت مثنوی

گر از نهره زاز بیم تو ∴ کشاید زبان جز بتسلیم تو ∴
ای برادر این همه گله از بخت بدست و همه شکایت از ادبار خود
ناز تو محروم تر اجرم نیست ∴ این همه از بخت پریشان ماست ∴ و اگرنه
در کرم بازاست، آفتاب دولت بر گلخن همچنان می تابد که بر گلشن
جای نابالی و کنده نو بیی
نیز تفاوت اما از بوی طیبه می آید و از گلخن بوی کریهه این
تفاوت ازینجانب آمد آفتاب را چه دیگر بیان زیادت ازین بس
قضا و قدر باز کرد و آن دانستن کار من و تو نیست سرگردانی است مثنوی
قومی بفلک رسیده قومی بمغاک ∴ فریاد ز تقلید تو با مشتی خاک ∴
هرگونه که هست و بهر وجه که هست لاف ده مرد ∙ زن و نومید
مشو که از راه زنی راه بری میگریز و از کبری صاحب صدری

هست و ده
گلشن
ناز تو محروم تر اجرم نیست
این همه از بخت پریشان ماست

وازرناری دستاری وخلیلی ازاذری ازآب وخاک را کاری
بلند است وهمچنین بس بزرک هرچند فقر وفاقه وگدایی وبی نوائی
اصل اوست چون آفتاب امانت در آسمان عرض بتافت ملایکه
ملکوت که هفصد سال ریاض تقدیس وتسبیح چریده بودند نعره
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ زده مسکین وار رخت نوایی بربستند
وبعجز خود معترف گشتند فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وهمچنین
آسمان گفت مرا صفت رفعت است وزمین گفت مرا خلعت
بساطت است وکوه گفت مرا خلعت ثبات است ومعدن جواهر
گفت نباید که دریا آفتی راه یابد آن ذرهٔ خاکی باکرد نیاز
از آستین فقر وفاقه بیرون آورد وآن بار امانت بجان گرفت
وازدو عالم بذره نیندیشید گفت مرا چیست که از من بستانند
هرچیز برا که خوار کند در خاک مالند خاک را در چه مالند مردانه بیم
آمد وباری که اهل هفت آسمان وزمین نکشیدند بر خود نهاد
ونعره هل من مزید زد والسلام بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مکتوب پنجاهم در ذکر طلب حق برادر شمس الدین
سلمه الله تعالی حقیقت داند که هیچ چیز بر تو فریضه تر از
طلب حق نیست اگر ببازار روی او را طلب واگر بخانه آیی

او را طلب

اورا طلب مو اگر بمسجد شوي اورا طلب اگر بخرابات روي اورا
طلب مثنوي من بخرات ويارمن بخرابات ؛ با قدح حي در آمده
بمناجات ؛ واگر عزرائيل بتو آيد بگو تا از طلب فرو دنه ايستي
وعزرائيل را بگوي تو كار خود بكن من كار خويش رباعي
روزي كه روان شود روان از تن من ؛ جز نام تو بر نيايد از دهن من ؛
گر تو سر من نداري اي دلبر من ؛ ؛ خاك كف پاي تست تاج سر من ؛
نقلست كه پيغامبر عليه السلام مسواك در دهن داشت عزرائيل
در آمد وگفت چه فرمائيي باز گردم يا آنچ فرموده اند بپيش برم
حضرت رسالت مسواك از دهن مبارك خود دور نكرد گفت تو كار
خود ميكن ومن كار خود مي كنم واگر در دوزخت فرود آرند بايد كه
از طلب فرود نه ايستي بگو ملك الموت تو مقمع قهر بر سر فضول ما
بر و عمود
ميزن وما در طلب قدمي مي زنيم تا كار كجا رسد واگر در بهشت
فرود آرند بچو دو قصور منگر در كوي طلب مي پوي وقصه

درد

اين حديث مي گوي بيت

گر هر دو جهان دهند مارا ؛ چون وصل تو نيست بي نوائيم ؛
اول منزل در راه طلب نيازست وبزرگان گفته اند كه نياز رسول
خدا نيست بو بنده جز نياز در سينه با شيد ند عنان او بجضرت خلعت

کشیدند مبتدیانرا با نیاز الفت دهند چون مدّتی در راه
نیاز کام زدند نیاز همت کردد و اتفاق است پیران راه را که
محبت جز در حجره همت مریدان منزل نکنند چون مدّتی
در راه همت مرید قدم زد همّت را طلب کردانید و پی طلب
را در شاه راه حقایق لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ در کشند و این کوس دولت
یعنی راه دهند
بر درگاه او زنند که مَنْ طَلَبَنِیْ وَجَدَنِیْ و انکه ندا در دهند
که ای عُلا و ثَرٰی و بهشت و دوزخ و عرش و کرسی از راه طالبان
بر زیر آسمان و در زیر زمین
بر خیزید
شما نمایید که ایشان طالبان ما اند و ما مطلوب و مقصود ایشان اگر
بر شما گویند از شما هیچ چیز نیاید و این مراتب که گفته شد معراج
بنده است درین راه و هیچکس درین راه قدم نزند مگر که بر حسب
ارادت او او را معراجی بود انبیا را معراج ظاهر و باطن بود
با نا اولیا را معراج باطن کسانی که قدم متابعت در راه مهتر
عالم دارند ایشانرا معراجی بود بر قدر قوت ایشان این اصلی
قوی است ای برادر عیّاری باید سر بر فضول را بتیغ ریاضت
بریده و نفس خود پوست را بمجاهدت در علم سپرده از دو کون
کلّ
بیرون افتاده و قدم بر سر جان نهاده اگر از کون ذرهٔ در دیده
همت او آید درین راه درست نبود که گفته اند و اللّٰه المتّصل
یعنی هرگز نرسد

الی الکل

الی الکل الا من انقطع عن الکل تا بزرگان گفته اند
معراج الکرام مهتری کونین بهیچ ذره باز نگریستی همانجاش
بلا ثندی و بعقاب توبیخ نرسانیدندی

قطعه

هر خیمی از رنگ گفتاری درین ره کی رسد درد باید پرده سوز و مرد باید کام زن
باد و قبله در ره توحید نتوان رفت راست یا رضاء دوست باید یا هواء خویشتن

آورده اند که آدم صلوات الله علیه چون در بهشت رسید شریعت
میگفت ولا تقربا هذه الشجرة طریقت میگفت اهبطوا
منها شریعت میگفت دست ازین درخت دور دار طریقت میگفت
آتش در همه زن آدم گفت در بهشت اینجا عالم آراسته است و خواجگی
بر جای اما مارا دردی می آید که روزی در کلبهٔ اندوه خود رویم
که حدیث ما با خواجگی راست نیاید سر ابر آرند آدم آدم ما در
غربت می آیی گفت چرا نیاییم که ما را کاری در راه است گفتند
کار بساز گفت ازین کار دیگر کار ساخته تو هست بهشت در فرمان
و رضوان و ملایکه چاکر و خادمان گفتند دار السلام بدار الملام
بدل باید کرد و تاج از سر باید نهاد و بجای تاج خاک افلاس بر سر باید
کرد و نام نیکو بملامت و عصی آدم ربه عوض باید کرد
گفت همه کردم تا لا ابالی در عالم دادم و دست غارت بر دولت

الحمد لله ... اگر دانید که ازین ره ... [illegible]

خانهٔ خلافت کشیدم رباعی

کار از این خوب تر کدام کنم؛ خویشتن بندهٔ تو نام کنم؛
می نترسیم از ملامت خلق؛ هر کجا بینمت سلام کنم؛
تا نگوئی که از آدم بهشت باز ستدند دل بر یان بمرغ بریان
نیاساید جان سوخته و جگر خسته بجود و وجود ننگر د آب
و خاک را اندک مشمر هر چه دارد آب و خاک دارد و هر چه آمده
است با آب و خاک آمده است دیگر همه نقش بر دیوار ند آورده اند
چون شهباز محبت از آشیانهٔ عزت بر پرید بر عرش
رسید عظمت دید در گذشت بر کرسی رسید وسعت دید در
گذشت بر آسمان رسید رفعت دید در گذشت بر خاک رسید محنت
دید فرود آمد این عجب چیست گفت من محبتم و این محنت است
میان ما بنقطهٔ تمیز بود در عالم صورت و در عالم معنی
خود دانند آنها که دانند ای برادر امیدوار باش ولنکان
ولو کان قدمی می زن که این دولت بفضلست نه باستحقاق
بالله العظیم اگر باستحقاق بودی نصیب من و تو ذرهٔ
نیامدی لیکن علت از میان برداشتند تا چنانک پاکان امید می
دارند بی باکان و ناپاکان هزار چندان دارند آن سر مزبله

جمیع نسخ

کرده اند

کہ آشیانہ سکانست روا بود کہ صدر ملوک کردد ولیکن اسباب
در میانست اکر میخواهی کہ بجایی رسی یا کسی کردی لابد
ازانجا کہ نهاد شوریده وآلوده تست بیشتر باید شد و قدمی
باید زد واز شریعت زاد و راحله وان حقیقت بدرقہ و دیکر
حدیث و حکایت در باقی دی کہ دلست امروز در کارست
و فردا در کارات امروز در عشق و شوقست فردا در راحت
و ذوقست کفتہ اند انا کر خداوندان اندوه اند اکر فردا بر
خیزند وسینہ خود را نکرند اکر ذره از اندوه خود کم یابند
فریاد برآرند کہ هشت بهشت یارای آن ندارد کہ بیرامون
آن اندوه کردد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مکتوب بنجاه یکم در طریق الی الله برادر شمس
ارشده الله الی طریق الحق بداند کہ خواجہ بایزید بسطامی
را پرسیدند کَیْفَ الطَّرِیْقُ اِلَی اللّٰهِ فَقَالَ لِلسَّائِلِ اِنْ
غِبْتَ عَنِ الطَّرِیْقِ تَصِلُ اِلَی اللّٰهِ کفت چون تو از راه
غایب شوی بحق رسیدی ازینجا معلوم کن جایی کہ راه بین
حق بین نبود خفتہ باید و [illegible] چون بود مرا و ترا باسر
ریش خود کار افتاده [illegible] لا درانی ببینیم لاجرم نمی بینیم

این را معلوم می شود کہ در کور هم این اندوه تولا بود واین اندوه همہ جا باشد تا از بزرکی ما نقلست باجماعتی بر سر کور مهتر موسی صلوات الله علیه رسید چون از زیارت فارغ شد روی با صحاب کرد و کفت کہ از کور آواز می آید کہ ارنی انظر الیک ارنی انظر الیک واین زمان چون در کور هست می کوید ارنی انظر الیک چون فردا برخیزد همین کوید ارنی انظر الیک ای محب و عاشق همچنین بود

مگر خود را اگر نظر منه و تو بر وحشت جهل و تفرقهٔ نفس
خود افتد هرگز دعوی مسلمانی نکنیم و آن آنگاه توانی
دید که قطرهٔ از قدح شرع در دهن روزگارت افتد دیدهٔ
دلت گشاده شود آنگاه این بیت روی نماید که گفت بیت
توبه کرده زهرچه دانستم :: نامه چون نامتو زبر کردم
گفته اند که افتاب بی نیازی که بر دریاها علم علما تافت در
همه دریاها قطرهٔ نم نگذاشت گفتند ای ساداتی که همه بندها
از کلید شما باز میشد چرا در شما بسته گشت این دانی چیست
کواکب و سیارگان را چندانی دعوی وجود و کار بار است که سلطان
افتاب طالع نگشته است چون سلطان افتاب طلوع نمود
هیچکس را نه دعوی وجود ماند نه گفت و نه شنید نه کار و بار
از اینجا بدان ذرات وجود را با برق توحید کجا طاقت
بود چون افتاب علم او بتابد همه علمها جهل شود چون
ارادت او بتابد همه ارادتها بی کرد چون قدرت او بتابد
ظاهر شود همه قدرتها عجز شود چون جلالت عز او آشکارا
شود همه جلالها و عزها در خاک افتند چون وحدانیت
او پرده کبریا از جمال بردارد همه هستی ذوات در بادیهٔ عدم

منظم

متحد شود تا توانی دعوی مالکی مکن دوکانرا از تو دریغ
نمی دارند و در سرمایه با تو خصومتی نیست اما خود را فراموش
مکن خطبهٔ خود مخوان مگو من چنین و من چنین که دعوی
با تو همان کند که با فرعون کرد که گفت اَنَا رَبُّکُمُ الْاَعْلٰی واین
نفس تو با جبه و دستار میگوید اَنَا رَبُّکُمُ الْاَصْغَرُ نفس
تو همان فرعونی میکند که نفس فرعون کرد لیکن نفس فرعون
چنانک بود خود را نمود اما نفس تو خود را بلباس مسلمانی
بتو می فروشد و تو شهبت غرور او میخوری او را همان
دعوی است که فرعون را بود لیکن می ترسد بر جان خود
اگر خود را نماید و بصحرا آید کشته شود زنهار خداوند
مباش غلام باش که اینجا تیغ توحید بر کشیده اند هر که پیدا (آشکارا) آید
سرش بردارند چنانک ابلیس پیدا شد سرش بر داشتند بنده را
ملک نبود و بر خود ولایت نبود باید که هر چه کند بدستوری (اجازت)
مولی کند نه بمراد خود و اختیار خود قران مجید میگوید
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْکًا لَّا یَقْدِرُ عَلٰی شَیْءٍ
واین را علم معرفت باید و سایهٔ دولت پیر که مرید این دیده جز
بدرگاه پیران کار افتاده دباغت یافته نیابد که چنین گفته اند

مَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ اُسْتَادٌ فِي الدِّیْنِ فَاِمَامُهُ اِبْلِیْسُ
وعلما چنین کفته اند اَلْعِلْمُ یُؤْخَذُ مِنْ اَفْوَاهِ الرِّجَالِ
کسي که بمراد وخواست خود معاملت ورزد همچنان بود
که دانشمند از کتاب یاد کیرد اکرچه عالم بود ولیکن چون
بي استاد بود راست بنود بس بدانکه چون تو بکردي لقمه
تو بکردد کار تو نیز بکردد اکر تو هزار بار جامه لباس و لقمه
بکرداني وخود را درمیان این قوم تعبیه کني تا تو نکردي
این همه سود ندارد ازینجا میان این قوم ~~تعبیه کني تا تو~~
نکردي طایفه کردش اصلي بزرکست در چله و ریاضت
وخلوت مقصود کردش است که بي کردش هیچکس را روش
نیاید هرکرا بیني که بظاهر خود درمانده است دربند دستار
وجبه وکفش ودر کوتاهي ودرازي جامه ودر سپیدي
وکبودي آن بدانک هنوز دربند خود است دربرستش خود است
باغلامي خود تواني کرد یا غلامي دین ضِدَّانِ لَا یَجْتَمِعَانِ
تا درخود یک ذره طلب قبول خلق وآرزوي جاه مي بیني
واکر ترا کسي استخفافي کند او را به بي حرمتي نسبت کني و ترا
باوي خشمي بود بدانک تو همان دانشمندي یا همان خواجه

محترم هنوز ترا دین قبول نکرده است ترا در خود می باید
کشت تو جامه دیگر دانی چه سود اگر تقدس کنی که هزار
سال در یک خرقه بگذرانی و همه عمر بکیاهی سر بری و در صومعه
مسمار کنی ناکس ترا نه بیند و همه مرغان در تابستان ترا سایه
کنند ای خواجه نگر تا در خود بغلط نیفتی که آن همه فریب
نفس است و مکر و خداع تا هر مویی که در تن تست بکفر بر تو
گواهی ندهد و از تو تبرا نکند در دولت بر تو گشاده نشود
و سلطان دین ترا در حمایت نگیرد در جمله بدانک هر که
از خود خیزد هر آینه در خود فرود آید قدر و عزت پیران
اینجا بدانند آنک دیده مار و کژدم بر زمستان نجنبند آن نه
از صلاح و تقوی و عفت ایشانست لیکن روزگار دست
نمیدهد چون هوا گرم شود و باد بزیدن گیرد و روزگار دست
دهد آنگاه تماشا کن تا چها کنند نفس آدمی مار و کژدم
اوست نیش آدمی زبان اوست چند گاهی که بخانه بنشیند
و از خود صلاح نماید آن دانی چیست برجا او نشسته
است و در خواجگی خلل افتاده است خواهد که آن خلل اگر در
خواجگی شده است بدین تلبیسه) بلوسد چنانک بیاد شغلداران

روزگار

وکارگذاران را دیده که چون معزول شوند ودر قدرت وقرانات
خلل افتد بر سر سجاده بنشینند ورحل در پیش نهند وقرآن
خوانند وروزه نوافل میدارند ونماز نوافل بگزارند واوراد
دراز وفراخ بخوانند هر که برایشان گویند کار کار اینست آن همه
هیچ نیست خداوند مارا کرم کرده است این سخن در نفس خود
راست ودرست است لیکن او حرد این سخن نیست نه بینی که اگر
آن شغل بدو بازدهند ودران مرتبه بنشانند بشادی در عالم
نگنجد وبروح پیران وبزرگان دعوتها بسازد همچنین نیز
مردی در خانه خود بنشیند چند گاه زبان خود را راست کند
وتیغ بزهر آب میدهد تا بر خلق زند واز جمله زهر نفس
را غیرت دین نام نهد واز حمق ونادانی عزت نفس را صلابت
شرع گوید زینهار نگر تا این ازو قبول نکنی ودر غلط نیفتی
پس ازینجا معلوم شد که کسی را بی پیر قدم نهادن درین راه روا
نشاید که بزرگان گفته اند روح در استغراق در عالم محبوس
مانند مرغی است در دام افتاده هر چند اضطراب بیش کند
ودست وپایش بیش زند بند محکم تر میگردد بضرورت محتاج
بود بکسی دیگر که بند او بگشاید وآن پیر است وپیر مثال فرستادن

درآید

بیغامبر ادنی

پیغامبران است صلوات الله علیهم و سر دیگر آنست که مرید
در ابتداء حال قابل انوار حق نیست زیرا که او بر مثال شبپرک
است که دیدهٔ او طاقت روشنایی آفتاب ندارد و در تاریکی محض
رفتن ضلالت و هلاکت بود پس روشنایی می باید که از آفتاب
کمتر بود تا از وی انتفاع تواند گرفت و بروشنایی آن راه
تواند رفت و آن روشنایی دل پیر آنست رضوان الله علیهم اجمعین
و سر دیگر آنست که مرید در ابتداء الحال که در مثال جرم ماه قابل انوار غیب
شده اند دیگر مرید را چون درد طلب پیدا آید و شفاء درد طلب
کند و نمی داند که چه می باید کرد چون عنایت حق او به پیری رساند
از وی بحکم نظر درونی درمان باز یابد و بوی حق بواسطهٔ دل
پیر بمشام او رسد گردن بنهد و سکون یابد ارادت اینست
ای برادر او را بالین آب و خاک سرها است و کرمها است و در خبر
است چون عزرائیل آهنگ جان یکی بکند از این امت از حضرت
عزت خطاب بدو رسد که سلام و تحیت ما اول بدو رسان پس
دست بجان او بر و در کلام مجید خوانده که فردا حق تعالی
بی واسطه بر مومنان سلام گوید سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ
رَحِیمٍ لا اله الا الله کلام او ازلی و سلام او ازلی اگر ارادت

چنانکه ماه در اصل خود
است نور از آفتاب می گیرد

قديم اورا بااين مشتي خاكيان كرم نبودي در ازل بر ايشان
سلام نكردي عزيزي برين اشارت كرده است رباعي
اتو اكر ز محبوب سلامي باشد .. وان حضرت او بلطف بيامي باشد
در حلقهٔ بندكانش خر غلام بر .. قصهٔ حكمم كم از غلامي باشد
در ليلة القرب والكرامة حق تعالي بر پيغامبر صلي الله عليه وسلم
سلام كرد كفت اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ عزيزي اينجا
ميكويد چون دو دوست از بعد بعد فراق يكديكر رسند اول
آن سلام كنند كه شوق او زيادت بود وَاِنَّا اِلَيْهِمْ اَشَدُّ
شوقًا سر اين معني است وانكه نشانهٔ حضرت رسالت بسلام
با هر يكي پيشي كردي رفتن بود برين سنت والسلام

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مكتوب پنجاه دوم در كفت
و رفت برادر شمس الدين شرفه الله بالعلم والمعرفت
بدانكه جملهٔ علماء كفت را اصل نهادند و رفت را بر كفت بنا
كردند كفتند نخست كفت است پس رفت رفت فرزند كفت است
تا كفت نبود رفت درست نيايد علم كه كرفتند از راه سمع ونطق
كرفتند واهل حقيقت علم كه كرفتند از فتوي الهام كرفتند
خواجه جنيد رحمة الله كفت حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي واين

انكار بود

انکاه بود که آن مرد در شرع جمع شده بود واین دولت که یابد
ببرکت روفت شرع یابد واهل حقیقت چنین کفته اند که علم
سخن نیست علم دیگرست ونطق دیگرست زبان را با علم قرابتی
نیست علم آن بود که مرد را در راه دین بکار دارد ونطق در علم
مجاز بود ودر علم صدق بود وعلم جز در عالم حقیقت
نبود ولایت زبان بر حروفست وحروف متناهی است وعلم
که رود از دل رود ودل را حرکت نیست وعالم بحقیقت اوست
خداوند تعالی علم بهر کسی ندهد وسخن از کسی باز ندارد
زبان از کسی دریغ نیست همه را بود دو غانرا زبان هست ولیکن
دل نیست وچون دل نیست علم نیست اکر مرغی را نام کسی
بیاموزی بکوید ولیکن فرق نتواند کرد اکر موسی وعیسی
بتکلف در مرغی بیاموزی بکوید ازینجاست که شیخ احمد
واسطی کوید رحمة الله در همه آسمانها زبان تسبیح وتهلیل
هست ولیکن دل نیست دل معنی است که جز در آدم وفرزندان
وی تعبیه نکرده اند پس علم آن بود که ترا شهوت وبایست حاجت
واختیار بر تو بر بندد وترا بحق راه نماید وراهبر تو باشد
اما علمی که آن شهوت تو باشد تا ترا بشهوت ومراد نفس رساند

و وسیلت باشد ترا بود رکاه غولتان وظالمان آنزا نه علم کویند آنزا دام خذلان کویند علم آن بود که ترا از صد دها بیابی کاهها نشد واز کوفت بکتابی آرد وانمنافقت ومنازعت ترا برهاند نه آنک کلاه خواجکی برسر تو نهد وکمر رعونت ودعوی برمیان تو بندد علم آن بود که آیینهٔ حقارت وخسارت ونقصان تو دربیش تو دارد هر کجا که مسلمانی بیش تو آید دامن خود از و درکشیی وبکویی نباید که آسیب از جامهٔ من بوی رسد جامهٔ آن مسلمان بلید شود بیری در راهی میرفت با مریدی چند سکی دربیش ایشان آمد مریدان از و دامن درکشیدند وبیر نیز دامن درکشید بیر مریدانرا برسید مراد شما از دامن کشیدن چه بود کفتند تا جامهای نماز نشود بیر کفت غرض من این بود تا آن سک بمن آلوده نکردد ایشان خود را چنین دیده اند بس باید که چون مسلمانی را درراه بینی بدو بکذاری وخود بکوشه شوی چنانک اهل ذمه با مسلمانان کنند چون ذل خود بینی خود کلاه عز درسرت نهند خواجه ذوالنون مصری رحمه الله با مریدان بمجلس دانشمندان رفت بفرمودند تا ازوی سوال کردند که داناترین خلق کیست کفت منم باز سوال کردند که نادان

برس

ترین خلق کیست کفت هم منم کفتند آن سخن را بیان کن
کفت داناترین خلق بعیب خود منم ونادان ترین خلق
بعیب خلق هم منم روندکان راه حق تیغ کرده اند بر فرق
خود زده اند اکنون با دعوی روندکی و علم تیغ بر فرق
دیکران می زنند لاجرم هیچ ثمره پدید نمی آید و دیکر علم
آن بود که خشیت دامن وی کرفته بود اِنَّمَا یَخْشَی اللّٰهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ بیدا آید که علم صدف کوهر خشیت
است جون در صدف خشیت نه بینی بدانکه در دریا سینه کوهر
علم نیست و خشیت آن بود که راه بر هوا نسپری اکر موری
نهاده بود باید که بر و راه بکذاری و با او در آن راه مسارکت
ننمائی نکنی خواجه بدان دو حرف که خوانده اند یا بدان دو
نکته دارد یا بدان دو قدم که در راه دین نهاده است
در شهر کسی را این محل خود نمی بیند که با او سخن
در مجلسی نمی داند که جکونه بنشیند در راه نمی داند
که جکونه رود علم را بر سر نهاده سجاده بر کتف افکنده و در
عالم نمی کنجد بزرکان کفته اند که نهایت علم همه علماء بدایت
ارادت مریدی بود ارادت که بنا بد اول خلعتی که مرید بپوشد

آن بود که او را از خود برون آرد دوم خلعت آن بود
که هر چیزی که تا اکنون در لباس جمال حق میدید اکنون
همان چیز را در عین نکال و نکرت بیند قدم قدم میرود
و نهایت سخن بدین باز آید که آتش ارادت همچنین هادی
در وی بسوزد آنگاه بعد ازین در عالم بدایت افتد و آن
ازان باشد که روشنائیها دید و کبرد و سخن بزبان او رفتن
گیرد و خلق از سخن وی بتعجب بمانند که سخن
سخن دیگر آن نماند بندارد که وی بجائی رسیده است که
خلق نرسیده است بس همانجا مقام کند با زبانی چرب و سخن
دلربا بنده آن دام فریب نفس بود پیر اینجا بباید تا از
منزل او را بگذراند و از توقف در روش آرد که در نور حجب
زیادت از انست که در ظلمت و ازینجاست که عارف را سخن
نبود و قلم نبود و دیده نبود که در کون مردمان نکرد اقتدا
بدین بود که النَّبِیُّ الاُمِّیُّ رسول را علیه السلام قلم نبود
و از کتاب برنتوانست خوانده بود وَ مَا یَنْطِقُ عَنِ
الْهَوَیٰ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ یُوحَیٰ و ازینجاست که واقعه
مرید بزبان علما حل نشود که علما خداوند مذهب اند و سول

مرید از

مرید از مشرب بود نه از مذهب اقتدا مرید بعالم ذرّت نباید
که فتوی علماء بر ظاهر رود و مرید راه چه رود در باطن رو
مرید که میان در بسته است مبو هلاک خود در بسته است و عالم بد آنچ
میداند نجات خود می طلبد عالم در بر داشتن است میداند هر چه
از دیگران مانده است همه در سینهٔ او جمع شود و همه علوم را
گذشتگان او را بود و مرید در انداختن است و در گذاشتن و هر چه
میداند میخواهد که نداند و هر چه دارد میخواهد که ندارد از خود
همه اندازد تا کی بیرون آید پس ضدّ یکدیگر اند میان ایشان موافقت
صورت نه بندد بهیچ وجهی از وجوه درین مکتوب کرّات
مطالعه کنند و نیکو دریابد که فواید بسیارست ای برادر پارهٔ آب
منده در پارهٔ پوست زندگی رسد او را که گوید منم یا این از
منست ما که از آدم زادیم روز مصیبت زادیم فرزندی که روز
مصیبت زاید اول آوازی که بسمع او رسد نوحه بود لاجرم هر که
بدین حرف واقف شود زهره اش آب گردد و خواهد که در علم
شود و دفتر وجود از وی پاک گردد آنانکه در هستی ابد افتادند
اگر چه در بقاء ابد یافتند از ولایت نبوت و صدق محبت آرزو
می بوند بر کسانیکه از علام بوجود نیامده اند آخر شنیده که آن سلطان

انبیا که تاج لولاک لما خلقت الافلاک بر سر داشت چه گفت
یا لیت رب محمد لم یخلق محمدا ای کاش خداوند محمد
محمد را نیافریدی و عمر خطاب رضی الله عنه با این خلعت
و رفعت که شنیده لو کان بعدی نبی لکان عمر
اگر بعد از من پیغامبری بودی عمر بودی روزی در راهی میرفت
دست دراز کرد و کاه برگی بر داشت و گفت یا لیتنی کنت
هذه ورقة ای کاشکی که عمر این کاه برگی بودی و عمران بن
حصین رضی الله عنه بر خاکستری میگذشت دید که باد در روی افتاده
بود و ذره ذره در عالم عدمش می برد گفت یا لیتنی کنت
هذه ای کاشکی که من این خاکستر بودی والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم . مکتوب پنجاه سیوم در همت
و در فضیلت سه وقت روز جمعه و خواندن سوره اخلاص و آیه
فان تولوا فقل حسبی الله ده کان بار بعد از هر فریضه برادر
شمس الدین شرفه الله بتشریف النعمة بداند که مرید دون همت
جایی نرسد مریدی که اسپ همت وی تا بهشت بیش نرود
مرد این میدان نیست گفته عارفانست همه چیزها بر مراد خویش
خواستن کار زنان بود نه کار مردان سر این معنی است آنکه امام

بلی گفت رحمة الله حَرَامٌ عَلَی مَنْ یَهْتَمُّ بِالدَّارَیْنِ

أَنْ یَحْضُرَ مَجْلِسَنَا کسی که همت او از هرچه نسبت بدنیا و

آخرت دارد پاک نشده است حرام است او را که بمجلس ما آید سر

معنی است که گفت قطعه

عار آن بود ای برادر که خود را از حد حدوث بر تو آری

آنگاه بعون حضرت او در مقعد صدق اندر آری

هر کسی در زیر همت خویش بنهاد نشد و قیمت هر کسی همانست که

همت اوست که قِیمَةُ کُلِّ امْرِءٍ هِمَّتُهُ قیمت هر کسی دوست

اوست از اینجا هر کسی قیمت خویش امروز تواند شناخت پس اگر ترا

که همت آن بود که ما یدخل قیمتش آن بود که ما یخرج هر که را همت

آن بود که در شکم در آید قیمتش آن بود که از شکم بیرون آید و آن

من و تو ئیم و این خود از کجا که مرا و ترا قیمت بود ای برادر

اگر فردا سر بر ما صلح شود که لَا عَلَیْنَا وَ لَا لَنَا چیزی

بر ما بود و نه چیزی ما را بود کوی از میدان بردیم عارفی را

در حال مرض موت گفتند چیزی ترا آرزو هست تا بیاریم گفت

آری هست گفتند چیست گفت عدمی که او را وجود نبود چیزی

شده گفته است رباعی

از حال دل شکسته ام میدانی ∴ واز صفحهٔ جان مراد من میخوانی
حیران شده ام بلطف خود دستم گیر ∴ ای آنکه تو دستگیر هر حیرانی
الغرض مرید بلند همت اول قدم که نهد بر جان خویش
نهد نه بر زمین و اول تیغ که بیازماید بر ~~جان~~ خویش آزماید نه بر
کافر کافر زخمی که زند بر تن زند و جز قصد کالا نکند اما نفس
زخمی که زند بر قاعدهٔ دین زند و جز قصد غارت ایمان نکند
زخمی که زنی بر نفس خود زن که اگر تو باا و محابا کنی او با تو
هرگز نکند بس اهل این حدیث همه تیغها بر خود بدین زنند و همه
قهرها بر خود بدین رانند تا این سد بی دینی را بست کنند و قصد
آن دولت کنند خواجه سنائی راست علیه الرحمة مثنویات
تو گنج نه سپهری در میانه ∴ بوای از جهار دیوار زمانه
طلسم و بندو نیر نجات بشکن ∴ در دهلیز موجودات بشکن
تو گنجی لیک در بند طلسمی ∴ تو جانی لیک در زندان جسمی
اگر تو روی بنمایی ز پرده ∴ بسوزی هفت چرخ سالخورده
جو از حق ترک زندان می نیابی ∴ عجب نبود اگر آن می نیابی
این طایفه بلند همت اند هرچه در تحت ذل کن در آمده است
بگوشهٔ چشم ننگرند و بهشت و دوزخ را بجادی بارگاه همت

[illegible]

کوخی

خویش ننشینند بلند همتی گفته است **قصیده**،

خود را ز خود ای پسر جدا کن ؛ پیراهن صابری قبا کن ؛
سرمایه هر دو کون یکبار ؛ در عالم عشق او هبا کن ،
بر بام فلک برآ بهمت ؛ بی کام و زبان بر او ثنا کن ،

و سر این دانی چیست آنست که حق تعالی از میان هژده هزار
عالم گروهی نیافرید از آدمیان بزرگ همت تر و این از آن است
که هیچ گروه را نگفت **وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي** مگر آدمیان
را و اندر هیچ گروه پیغامبران و کتابها نفرستاد مگر اندر آدمیان
و بر هیچ گروه سلام نکرد در ازل مگر بر آدمیان و هیچ کس دولت
دیدار خود نداد مگر آدمیان را و آدمیان بودند که از قوت محبت
خویش و بزرگی همت خویش طاقت فراق نداشتند بدنیا
از دل ایشان حجاب برداشت بعقبی از چشم شان حجاب برداشت
تا در دنیا جزوی را نخواستند و در عقبی بجزوی ننگریستند
و این سخن در مکتب **مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى** آموختند

عزیزی گفته است **مثنویات**

الا ای مرغ همت راه زمانی ؛ چه خواهی یافت زین آشیانی ؛
ببر پرواز معانی باز کن پر ؛ سرای هفت در را باز کن در ؛

جو تو بر سدرهٔ حضرت نشینی، تو باشی جمله و خود را به بینی،

نکته تا قدم بر غفلت ننهی روزگار بر اهل غفلت تاوانست گفته
ن یکی خواهد که قدم مجاز در کوی مردان نهد آن سر اشقیا
که او را ابلیس خوانند دامنش بگیرد و گوید من از بهر این
کار زنار لعنت بر میان بسته ام تا هر ناشسته روی قدم در کوی
مردان ننهد و اگر کسی بی تاج توحید و اخلاص در کوی مردان
قدم زند قدمش بی کنم اشارت برین معنی کرده که گفت بیت
معشوق من گفت نشین بر در من، مگذار درون هر که ندارد سر من،
و آن لعین برای هر دون همتی از جای در نجنبد که تکبری
با هوا دارد و نازی در سر نه بینی که از تکبر با آدم علیه السلام
هم کاسه نشد اما چون صدیقی در مملکت بدید آید که پرتو
صدق او بر ساق عرش تابد ابلیس گوید واویلاه وقت
کار آمد چه حیلت سازم تا قدمش را بی کنم اگر قدمش بی تواند
کرد خود وی را در فتراک خود بندد و گوید ای بیچاره با ما ساز
و اگر نه بخلاف پدید آید و گوید یا صدیق در راه دین هر دم
برخوردار بادا نی گوییم مراد عایبی کن با شفاعتی که کار من از این
هم در گذشته است حاجت من آنست که مرهمی از لعنت بر غیرت

ما هیچ تا ابی

۱۶۸

مانبی تا این طراز لعنت در عهد دولت تو تازه کرد چنانک انبیا
بخلعت نبوت فخر کردند آن سر اشقیا بران طوق لعنت فخر میکند
که بی واسطه بر گردن وی کرده است در خبرست که روز قیامت
خطاب بغرشتگان رسد که آن سر اشقیا را بدوزخ برید ده هزار فرشته
بوی در آویزند نتوانند جنبانید ده هزار دیگر مدد کنند هم نتوانند
جنبانید خطاب بغرشتگان رسد که گردنی را که طوق لعنت ما دارد
بی واسطه شکستن آن گردن جز بقهر ما نباشد چون قدرت ازلی
آن طوق لعنت از گردنش باز کند آن لعین بیچاره گردد سگی از
قعر دوزخ حمله آرد او را در دهن گیرد و بقعر در دوزخ فرو
برد این همه ولایت لعنتی است که بی واسطه در گردن عزازیل
نهاده بودند اگر ولایت و نواخت بی واسطه در حق عزیزان
ظاهر شود نه آسمان بار آن کشد نه زمین نه بهشت طاقت آن
دارد و نه دوزخ جز عالم دانست بادشاه قدیم صدق مردان را بی
نشاید از شیخ لقمان سرخسی رحمة الله روایت کنند که وقتی در
سماع بود یکی از درویشان صادق چنانک مرغ بر پرد بر پرید و بر
سر درخت نشست گفت یا لقمان بیا تا بپریم لقمان گفت رحمه الله
ای سلیم دل ما در این گون گی گنج یم ما که بر پریم برون از دو کون

بوئین یم منکر این حدیث نتواند شنید و اکر بشنود باور ندارد
پس بیچاره بایمان بشنو که غفلت بر نتابد تا ترا روزی دستگیرد
و اکر دنی وسادست کیر نباید در کور دستگیر آید و اکر در کور دست
دینتنون نباید در قیامت دستگیر آید هشدار ای برادر تا در حالت این
صدیقان بعقل رکیک خویش تصرف نکنی که این سخنان بعقل
مختصر نتوانست شنید سخن این صدیقان بایمان بتوان شنید
پس بایمان بشنو تا دستگیر آید در دنیا و آخرت هر اینه که دستگیر
آید که سخن آن عزیزان ضایع نشود مثنوی

تا یکی بایزید بینی فرد .: خدمت صد یزید باید کرد .:

سلطان انبیا را بین که مهتر و سید هر دو کون است صلی الله علیه وسلم
هر بار که هلال غلام سخیره پدید آمدی پیش وی باز شدی و اکرام
کردی وید عا وصیت کردی و بدو چشم کریان دعا او را آمین
کفتی اکر بر ملت او نبی ملت او این بوده است که شنیدی و اکر نعوذ
بالله منها نه بر ملت او نبی کلاه دعوی از سر بنه و کلید عهد
دین باز ده اکنون بحقیقت بدان که میدان طلب مریدان صاحب
همت نه عرش است نه کرسی نه آسمان نه زمین و اکر کویی کجاست
آنجا که کفت انی فی قلب عبدی المومن التقی النقی

بر جلی

جه جاي عرش استحقاقم حقا که رفعت عرش از پاي همت
اين مردان زمين است نه بيني که در حق سعد بن معاذ رضي الله
عنه فرمود اِهْتَزَّ الْعَرْشُ بِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذ
علو همت سعد را بر عرش ولايت زاده بودند جون سعد رضي الله
از دنيا بيرون شد لرزه بر عرش افتاد اي برادر نسب آدم
در عالم حقايق بديشان زنده است و منهج صدق بثبات
قدم دولت ايشان معمور در عالم حقايق ايشانرا نزاع
القبايل كويند جنانك بلال از حبش و صهيب از روم و
سلمان از فارس و خواجه اويس از قرن رضي الله عنهم
صفاء يقين ايشان بر خاري كه قدم نهد سوسن دين كردد
و خرشيد همت ايشان بر هر مطيع كه تابد مقبول كردد و اكر بر
عاصي تابد محفوظ كردد و اكر بر بيكانه تابد يكانه كردد خواجه
سنائي كويد رحمة الله — مثنويات

جان فروشان باركاه عدم :: خرقه بوشان خانقاه قدم ::
جنك در حضرت خداي زده :: هرجه آن نيست بشت باي زده ::
ما عبدناك اجتهاد همه :: ما عرفناك اعتقاد همه ::
يفعل الله ما يشاء از هوس :: ساخته بنده وار حلقه بكوش ::

فارغ از صورت و مراد همه ؛ برتر از کثرت و تضاد همه ؛

ختم شان زیر صرف نادانی است ؛ جنت عجب کنج زیر ویرانی است

بر که هر رخت بقاء ایمانی ؛ از ره کفر در مسلمانی ؛

ساخته هر یک از میان ضمیر ؛ از قل الله ثم ذرهم بیر ؛

خورده یک باده بر رخ ساقی ؛ هر چه باقی است کرده در باقی ؛

آخر شنیده دلیل صدیقی در قادر و بر بیگانه عرض کردند گفت

هرگز گمان نبردم که در ملت اسلام چنین مرد بود که جگرش

با اشتیاق در راه حق خون گشته است با زنار کبر کجی از ادب

نبود در دلیل چنین صدیقی سخنی گفتن در حال زنار ببرید

و قدم بر جاده ایمان نهاد چه گویی ای منکر بی دولت

که بول ایشان بهتر از قول من و تو باشد یا نه اگر بوی مسلمانی

است انصاف بده و بگو بهتر از هزار مدعیان علم امروز که

بوقت نماز یک تن را از سر دوکان در مسجد نمی تواند آورد

این علم همان علم است لیکن این علمانه آن علما اند آنگاه

علما را همه کردار بود و گفتار نه اکنون همه گفتار است و دعوی

و هیچ کردار نه و آنکه در حق چنین صدیقان سخن گفتن و با نکار

و با عتراض پیش آمدن این از کوری و نابینایی . دگویند

بیت
بروده رخت ها دو جهانی ،
از ره کفر در مسلمانی .
یعنی این بیت است بر هر که نظر
خداوندان این حرف ...
خداوند و طالبان خداوند ...
اگر این چنین مشروع باشد دین
وند و اگر منکر ...
باز گیرند دین خود
بدحنلا اگر این طایفه
نظر بینی رفته است هر چند
بجد می رفتم مگر در مسجد
دیدم بس حالی در توحید
خود را لمی زنم و من هیچم
در بتخانه در آمدند دعوی
مومن و قصد او قصد خداوند
اگر کفر بردن مسلمانی این باشد
بیان درین محو یک حکایت را
خواجه ابو سعید

آموز

نیکو گفته

بنکو گفته است مثنویات

ز نور چشم سر چیزی نیاید :: دلت را نور چشمی می نماید ::
که عیسی را و خر را چشم سر بود :: ولی چشم دل عیسی دگر بود ::
ای برادر عهد پیشینان عهدی بود که از سنگ بوی دل می آمد کنون
در عهد ما بدر و زنان از دل تنها ما بوی سنگ می آید آسمان سوخته
این حدیث است و زمین خسته این حدیث است اگر در آتش کاه
گبران روی از آتش بزبان حال شنوی که با تو گوید که ما در سوز
خویش بصفتی آئیم که ما را بیرو ای این مستی بی حرمتان نیست
و اگر در بتکده بت پرستان شنوی همچنین شنوی پیغامبر ع م
چون در عالم رسید او را سجده شکر بتان کردند در بتخانه کعبه
سیصد و شصت بت بود همه در سجده افتادند رباعی

رفتم بکلیسیاء ترسا و جهود :: ترسا و جهود را همه رخ بتو بود ::
از بوی وصال تو به بتخانه شدم :: تسبیح بتان زمزمه عشق تو بود ::

خواجه عطار راست علیه الرحمة مثنویات

اگر چشم دلت گردد بدین باز :: برون گیرد ز یک یک ذره صد راز ::
همه ذرات عالم را درین کوی :: نه بیند یکنفس جز در روش روی ::
همه در گردش اند ... روش هست :: تو بی چشمی و در تو آن روش هست ::

کمال عشق پایانی ندارد چنین رفته است که درمانی ندارد
آسمان و زمین عرش و کرسی ملک و فلک از اعلی علیین تا تحت
الثری و هرچه نام شی بروی افتد به جستجوی و در تک و
پوی اند این آدمی ستمکار است که با دشمن درساخته است و از
دوست دور افتاده اگر کسی ترا پرسد که تو کیستی نگر تا حدیث
مسلمانی نکنی در روز جمعه در سه وقت یکی وقت و دیگری در صبح
میان خطبه و نماز و دیگر بعد از نماز دیگر تا غروب حاضر باشد
و خود را و کاتب را بدعا یاد دارد و بعد از هر فریضه ده بار
سوره اخلاص بخواند و ده بار بگوید فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ
حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ و بدین مواظبت نماید و یقین داند
که مقبول او مردود نگردد و مردود او مقبول نشود هر کرا
بعزت قبول بنوازند سَعِدَ سَعَادَةً لَا شَقَاوَةَ بَعْدَ
هَا و هر کرا بذل رد خوار کردند شَقِيَ شَقَاوَةً لَا سَعَادَةَ
بَعْدَهَا نعم طالب در آفتاب قهر خوشتر از آن بود که در سایه
لطف زیرا که سایه برود رنج تو در عرق بی قیمت بود گفته اند
در فراق امید وصال است و در وصال خوف تشویش

شوقست در فراقت چون نیست در وصال هم شوق به که طاقت چون نیاورم

پیری میگوید رحمة الله که عاشقانرا خلوت در جوار مهجوران بهتر

خوشتر از آن که در جوار حوروان ای برادر طالب او را باید

قبول چه کار که عزت و قبول خواستن خود را شایسته قبول

دانستن است و این در مذهب عشق عیب است چنانک سوخته

گفته است رباعی

گر بپذیری بندهٔ مقبول توام ، ور نپذیری چاکر معزول توام

یارد و قبول تو مرا کاری نیست ، اینک بهر دو حال مشغول توام

ای برادر اگر بپذیرد فضل و انعام او عامست ور نه بپذیرد

در مذهب جهانداری رواست و خود آن ثمرهٔ بخت شوریدهٔ

ماست چنانک بیچاره گفته است رباعی

معشوق چو پادشاه و فرمانش رواست بر کرده، او چون و چرا زهره کراست

که بپذیرد خوی بندهٔ اوست ، ور بر گردد ز بخت شوریدهٔ ماست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه چهارم در تحریض مرید

بحلیته

برادر شمس الدین خلد الله تعالی فی طاعته سلام و دعا مطالعه

کند و معلوم برادری باد که چون مرید خود را بنام مریدی آشکارا

کرد و جمله مریدان خود را محلی کرد اند شرط آنست که در تصدیق

آن بنهایت تحقیق رساند و قدم بر جادهء صراط مستقیم
نهاد اند تو تیای توبه و اثبات هر زمان در چشم کشد و خرقهء
تجرید و تفرید در بر افکند شراب طلب از دست ساقی صدق
بچشد و تیغ همت از نیام شریعت بر کشد و سر شر غوغای هوا
و نفس کافر از راه خود بر گیرد و در سکر و صحو و در اثبات و محو
قدم زند عالم علوی و سفلی را بر هم زند چون حقایق ارادت
و لطایف طلب را حاوی گشت و ثمرات مجاهدات و فواید
ریاضات حاصل کرد بمقام کردش و روش نزول کرد و در مقامات
و درجات سالکان قدم نهاد و بر سر کوی مرد آن جای یافت
چون از وی پرسی تو حریفی گوید انشاء الله تعالی شوم تا
داد معنی داده بود و از گوی دعوی قدم باز کشیده روش
ارباب بصیرت اصحاب معرفت اینست که در هیچ مقامی خود را
در میان ندیده اند و هرگز بدانچ داشته اند ایمن نبوده اند که
بدیده اند بسا پیر مناجاتی هفتاد سال عمر بطاعت و عبادت
بسر برده و بمقامات سنیه و حالات رفیعه نزول کرده و در آخر
از قهر بی علت وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ ، پیش آمده ای برادر کسی را که کار احیای و

وانابوا بازگشته

هشیاری

احتسبوا [illegible]

وهشیاری

وقیاری افتاده است که اگر بهشت را عین دوزخ کرده
اند و دوزخ را عین بهشت و از میانه کعبه کلیسا بر آرد و
بتکده کعبه سازد و ملایکه ملکوت را لباس ملکی از سر بر کشید
و شیاطین ملوث را خلعت ملکی پوشاند و تاج قدسی بر سر نهد
و محمد را که خاتم رسالت بود و عیسی را که سر جریدهٔ طهارت
بود و یحیی را که هرگز گناه نکرده و نه اندیشیده در پای سلسله بند
وارهٔ قهر بر سر ایشان راند و خالداً و مخلداً در دوزخ بدارد
از کسی نه اندیشد و از کسی باک ندارد و یک ذرهٔ ظلم بر دامن
عدلش نه نشیند چگونه جای قرار و ایمنی بود و چه روی دعوی
و خودبینی بود آن یکی که سرمایهٔ هفصد هزار سال تقدیس
و تسبیح در دست داشت و معلم ملایکه و استاد ایشان بود یکبار
بیش نگفت انا دید آنچه دید یافت آنچه یافت روزی جبرئیل
علیه السلام بحضرت رسالت علیه السلام رسیده بود بپرسید که
حال شما در حظیرهٔ قدس چگونه است گفت تا آن یکی را از میانه
ما بیرون کرده اند هیچ فرشتهٔ در زاویهٔ خود ایمن نمانده است
هزار هزار جان طالبانرا بر باد بی نیازی بر دادند و هزار
هزار حبیبان دلسوخته را در دریای لاابالی غرق کرده اند

وهزاران هزار جگرهای احباب را کباب کردند و از حضرت
عزت ندا می آید که وجود شما چون علم است و عدم شما
چون وجود عزیزی برین معنی گفت مثنوی

من چون تو هزار عاشق از غم کشتم ،، کالوده نشد ز خون کس انگشتم ،،

ای برادر اگر طهارت و قدس جمله را یکی صفت مرید تنها
بود و طاعت و عبادت همه آدمیان تنها او را باشد پس از سگی
خود را بهتر داند و یا نیکوتر بیند نشانهٔ بلا باشد و هنوز متکبر
است نباید که همان شربت خورانند که آن یکی را خورانیدند و
همان داغ بنهند که او را نهادند برحذر باید بود و از خود
منکر ایمان خود را بنظر کفر باید دید و طاعت خود را معصیت
باید شمرد و طهارت خود را آلایش و ذات خود را کلیسیا و بتخانه
و دستار و جبهٔ خود را زنار و بت و سجاده و خرقهٔ خود را
چلیپا و زندقه این خود مریدی که حقوق ارادت بشرطها
ادا کرده بود و بحقایق ارادت رسیده او راست و این نشان
سلامت او و علامت رسیدن بمنتهاء همت اوست اما بیچارهٔ
دیگری که در بند غرور و عادت مانده بود و یک حرف ازین نسخه
نخوانده همه دعوی اینجا بینی و همه لاف اینجا یابی چه میان

هیچ

هیچ نه از ین جا فرق بدید آید میان روش عالم و جاهل
و بدین جدا کرد معنی از صورت و پندار از حقیقت و معرفت
از ضلالت و بصیرت از غوایت و مبتدی از منتهی چنانکه اهل الله
فرموده‌اند فِي الْبِدَايَةِ نُطْقٌ فِي نُطْقٍ وَفِي النِّهَايَةِ سُكُوتٌ
فِي سُكُوتٍ مبتدی را زبان بود و گفت منتهی را نه زبان
بود و نه گفت و همچنین است هزار دستان که شب تا روز بانگ
کند بیک درم خرند و بازی که عمری بانگ نکند بهزار دینارش
قیمت کنند

قطعه

قیمت باز کس نداند گفت ؛ قیمت بلبل بود دانگی
این تفاوت میان ایشان از چیست ؛ این کند کار او کند بانگی

هرچه مبتدی را اثبات بود منتهی را نفی بود هرچه جاهل
را پندار بود عالم را بت و زنار بود حق سبحانه و تعالی
آن برادر را بمریدی قبول کرد دانا و بصیرتی و علمی دهاد
تا محقق را از مبطل و معرفت را از ضلالت و روش علما را
از روش جهال مذهب سنت و جماعت را از بدعت جدا کند
و هر یک را بحق المعرفت بشناسد و سلوک راه راست کند هرچند
اندک بود بسیار گیرد بمنه و فضله بالنبی و آله در همه احوال

فضل الفقر و فضله علی الغنی ... سالم
اعتنت ... احوال ...
في بعض احوال فاذا کثر شيء ...

اعتقاد بر حق کند و دل را از تفرقه والتفات نگاهدارد مردی
نزدیک حاتم اصم امد قدس الله روحه او را گفت بچه چیز
روزگار میگذاری که دخلی و خرجی نداری گفت از خزانهٔ حق آن
مرد گفت نان از آسمان بتو می آید گفت اگر زمین از ان وی
نبودی از آسمان فرستادی آن مرد گفت شما مردمان را بسخن بسته
میکنید گفت زیراک از آسمان جز سخن نیامده است آن مرد
گفت من با تو بحجت بر نیایم حاتم گفت هر آینه باطل با حق
بر نیاید آورده اند که مردی نزدیک شبلی امد از قلت معاش
و کثرت عیال شکایت کرد شبلی گفت بخانه باز رو و هر کرا
روزی بر خدای نیست از خانه بیرون کن عاقبت و خاتمت
ما با جمله مسلمانان بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بیجاه و پنجم در صحبت قاضی صدر الدین و تحریص علم
برادر شمس الدین اطال الله بقاؤه فی طاعته سلام و دعا
از کاتب حروف مطالع کند و مقرر برادری باد که صحبت
قاضی صدر الدین را غنیمت شمرد و نشان سعادت تصور
کند و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید و قرار و آرام
و خواب و خورش در کوشش کند که علم معاملت را تعین مجاهدت

طریق باید اموخت تا درین راه بتواند رفت یا خود در حمایت
کسی برود که این راه رفته می داند و این راه رفته بود تا هرچه
از و بیند و بشنود براز برود علم آنکس علم او گردد اما علم و ریاضت
عبادات بر علم طریق مقدم باید داشت که بی آن راست
نیاید اما علم معاملات که ما یحتاج او نیست چنانک علم نکاح
مر کسی را که زن نخواهد کرد و علم حج مر کسی را که بر وی حج فرض
نیست و مانند این او را ... بود نکند بعضی علما درین حدیث

وریاضت را چون طهارت است مر نماز را هیچ معاملتی بی علم
نبود چنانک هیچ نمازی بی طهارت نبود و اگر کسی مثلا همه
عمر مجاهده وریاضت بی علم کند هرگونه که هست گوباش چنان
بود که مردی سالها بی وضو نماز کند و با بی ایمان قران خواند
اما بدانک علم بر دو نوعست علم کسبی است که از استاذان گیرند
یا بمطالع کتب ایشان بردارند و دیگر علم آنست که از درون سینه
بدید آید واین بر دو گونه باشد بعضی آن بود که از درگاه بی
نیازی بر دلهاء پیغامبران بپیوندد انرا وحی گویند و یا بر دلهاء
اولیا بپیوندد انرا الهام گویند و دیگر ان بود که بواسطه
سینهٔ پیغامبران بسینهٔ صدیقان رسد و بواسطهٔ پیران
بسینهٔ مریدان رسد انیست معنی آن حدیث الشیخ فی
قومه کالنبی فی امته یعنی چنانک صدیقان خدای
را در آینهٔ دلهاء پیغامبران بینند مریدان خدایرا در آینهٔ دلهاء
پیران به بینند یعنی بشناسند و بدانند دیدن این بود وآنک
در کلمات مشایخ است که مرید خدایرا در آینهٔ دل پیر به بیند
آن دیدن همچنین است که گفته شد نه دیدن بچشم ای
برادر علم سرهمه سعادتهاست چنانک جهل سرهمه شقاوتهاست

ای فی حق الدعوة الی الله والدلالة علیه

وهمه نجات از علم آید و همه هلاک از جهل آید درجات
فردوسي وکرامات قدسي بعلم یابند و در درکات جحیم و
معذابِ عقوبات الیم بجهل افتند و در بارگاه علم جز مومن
کسي پاي ننهاد که اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ
مِّنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ ط اي من الجهل الى العلم
و در بارگاه جهل جز کافر کسي قرار نگرفت که وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
اَوْلِيَاۤؤُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمَاتِ ط اي من العلم الى الجهل پس چنانک
مومن را از شقاوت و کفر باید گریخت از جهل و جاهل نیز
باید گریخت که اَلْعَاقِلُ حَبِيْبِيْ وَالْاَحْمَقُ عَدُوِّيْ آخر
فتوي شرع است چنانک گریختن از جهل و جاهل واجبست
طلب کردن صحبت علما و علم فریضه است علماء آخرت
نه علماء دنیا و علم آخرت نه علم دنیا تا در غلط نیفتد بسي
مجاهدت و ریاضت آنجا نرساند که صحبت یک روزه این طایفه
رساند نه بیني که چوب و کِه را طبع ایستادگي و سکون است چون
او را صحبت و مجاورت با آب افتد بجریان آب جاري گردد
و همچنین مور را طیران صفت نیست چون با کبوتر صحبت

و مجاورت

و مجاورت یافت به بریدن کبوتر مور نیز بریدن گیرد جز این
که صفت آبست و طیران که صفت کبوتر است بجوب و گرد و
و مور را بجای صحبت صفت مباید بدین طریق که گفته اند
و دیگر طبع آهن آنست که بر روی آب نتواند ایستاد و نتواند
رفت اگرچه ذره بود چون او را با چوب کشتی صحبت مجاورت
تعلق شد اگرچه یکمن و دو من بود بر روی آب تواند ایستاد
و تواند رفت فضل و اثر صحبت اینجا بشناسد تا این دولت
میسر شود حالی صحبت قاضی صدر الدین چون خداوند روزی
کرده است آن برادر را بجای آنست غنیمت شمرد حق سبحانه
و تعالی از ظلمت جهل بیرون آرد بروشنایی علم منور گرداند
نیاز و بیچارگی بینی کیرا از دعوی خواجگی دور باش خواجه
سهل تستری رحمة الله گفت درین راه نظر کردم به بصر بصیرت
بر حقایق بر گماشتم هیچ راهی بخداوند عز و جل نزدیکتر
از نیاز ندیدم و هیچ حجابی قوی تر از دعوی نیافتم ای برادر
براه ابلیس فرو نگر تا همه دعوی بینی و براه آدم فرو نگر
تا همه نیاز بینی ابلیس چه گفت أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ بتر از همه
گردانیدند آدم چه گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا مسجود

ملایکش کرد ایندند و در تخت خلافتش بنشانیدند اینهمه تکرم که
از دنیا ذره ذره کم نشد بهشت بهشت اقطاعش کردند افلاکی
نقصان نمی‌پذیرفت کم خداوندا انک میگوئی انی
جاعل فی الارض خلیفة که دستور است انت و انفضل
تست اما حق ما اینکه ربنا ظلمنا انفسنا جبار بلیت
خلافت عطاء تست اما داد و نهاد ما اینست که ربنا
ظلمنا اگر فردا در بهشت روی و بگوشه جشم دل باز
نگری سخت بی همت و در آدمیت قاصر باشی جیزی
که پدرت بدانه گندم فروخت چه کرار کند که رخت
آنجا نهی والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب پنجاه ششم در ذکر مرتبه اول مرید برادر
شمس الدین سلمه الله بداند که اول مرتبه از مراتب مرید
راه شریعت است جون بو شرایط شریعت مواظبت نمود
و در محافظت حدود آن بکوشید و حق آن بتمامی گزارد
و همت عالی دارد ببرکت گزاردن حق شریعت و ثمره
علو همت طریقت بدو روی نماید و آن راه دل است جون
حقوق طریقت بشرطها بگزارد و از عهده او بتمامی برون آید

شیخ عبدالله انصاری قدس الله روحه العزیز
فرموده است شریعت خدمت است و از ان رستگاری
است طریقت حرمت است و از ان برخورداری است
حقیقت حق است از دون او بیزاری است

المراد بالشریعة مع امر الله تعالی و رسوله من الفرض [illegible]
والصلوة والصوم واداء الزکوة والحج وطلب الحلال [illegible]
[illegible]
[illegible]

وهمتی عالی دارد که گفته اند مرید بی همت هیچ جا نرسد از
برکت آن حق سبحانه و تعالی فضلاً و کرماً پرده ها از پیش
دل او بردارد و معنی حقیقت خرقه مطلوب سالکان و مقصود
طالبان وصادقان است بدو روی نماید بیت

خیال من این کرد شرع و طریقت ؛ که تا یندت همی راه حقیقت
طریقت بی شریعت نیست واصل ؛ حقیقت بی طریقت نیست حاصل
بیک دیگر تعلق هر سه دارد ؛ کسی شان تفرقه کردن نیارد

چون مرید صادق را این معنی روی نمود روی از همه بگرداند
و در طلب آن کمر جد و اجتهاد بر میان جان بر بندد اگر
دنیا و آخرت هزار بار بیش او آرند بگوشه چشم ننگرد و هر چه
نام غیر بروی افتد بت و زنار خود تصور کند و کارهاء
صعب بروی آسان گردد و دشوارتر بر طبع آدمی جز بی
تعلقی و بی چیزی و تنهایی نیست که این صفت خرده است
این جمله او را مطلوب گردد و اگر کسی را بینی که این مطلوب
ندارد بدانک این معنی او را روی ننموده است و نظر او
هنوز بطریقت نگشاده است و جام جمعیت هنوز بدو
نداده اند نشان مرید صادق آن باشد که بی اسبابی و بی چیزی

وتنهایی و درویشی اختیار کنند و دران مفتخر و مباهی باشد
هر رتبه که عالی تر و هر درجه که متعالی تر خواجه کاینات
و خلاصه موجودات صلی الله علیه وسلم دران فخر نکرد و مباهات
نمود مگر بفقر و بصد زاری و ابتهال از حضرت ذوالجلال
درخواست و گفت اَللّٰهُمَّ اَحْیِنِیْ مِسْکِیْنًا وَّ اَمِتْنِیْ
مِسْکِیْنًا وَّاحْشُرْنِیْ فِیْ زُمْرَةِ الْمَسَاکِیْنِ آن جه طایفه
باشند در عالم که محمد رسول الله در حیات و ممات خود
صحبت ایشان از خداوند عز و جل درخواهد اگر گفتی که در
حیات و ممات ایشانرا با من دارد و آن را جاء نبودی فکیف
که گوید مرا در حیات و بعد ممات با ایشان دار اما گفته
اند عالمها بگردند تا یک شریدی یابند یا نه چنانک شیخ ابو
القاسم گرگانی رحمة الله فرمودی که چندین سالست تا
میخواهم جریدی یابم جرید ابلیس صفت باید که بود تا ازو
چیزی آید خود را در فرمان باختن دیگر است و در
ارادت معشوق باختن دیگر فرمان بیرونست و ارادت
درون اگر سلطان محمود ایاز را گفتی که برو خدمت دیگری
کن و او برفتی خطا بودی انکس که درین مقام فرمان برد

خام بود و این جایی است که محب را ارادت محبوب معلوم گردد و اگر اینجا وارد کنند که
ادنی درجات محبت موافقت است پس این که خلاف امر کند مخالفت لازم آید نه موافقت
جواب اینست که مخالفت صوری است از روی معنی موافقت است زیرا که کار بر ارادت محبوب
کردن مخالفت نگویند ملفوظ حضرت شیخ

نابخته بود خدای تعالی فرمود وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ ناپختگان وطامعان آنجا کم فرموده بودند ودیدند عاشقان وپختگان گویند ماکجا رویم بیت

گفتی که کوی گن کم ای بینایی ٭ گر تو بگری چو خویشتن نمای

بار خدایا طالبانتو از کجا ببهشت قناعت کنند ومحبانتو بجا بهر

بدیگری فرود آیند بیت

گفتی که برو حدیث ماکن کوتاه ٭ ای دوست کجا روم کجا دانم راه

حکایت یعقوب پیغامبر علیه السلام چون از کنعان بمصر آمد بطلب یوسف می آمد واگر نه نان وگوشت وحلوا بکنعان هم بود گفته‌اند ایشانست در دنیا خوردن واشامیدن ودر آخرت خوردن واشامیدن کلا وحاشا بیت

در عالم جان آب عنب دان غذا ما ٭ ما چو تو در هر دو جهان عاشق نانیم

بهشت مایده‌ایست نهاده در راه طالبان تا خود عاشقان بهشت کدامند وعاشقان خداوند کدامند اگر هزار بار باز کرده بود حوصله اورا آرزوی قوت مودجه وبشنه هرگز نباشد قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ لیکن مرید را درین راه هزار هزار گونه خوف بود وهزار هزار

نوع برجا و هزار هزار شیب و فراز و هزار هزار عقبات و کلانی
بخندین چیزش فرود گذارند و بهزار رنگش برآرند چون
در بیماری پیری بود پخته و راه رفته و طبیب حاذق
گشته در هر علتی مختلف علاجی مختلف فرماید و در هر
جنونی معجونی دیگر سازد این همه آسان بود اگر بخودی
خود رود خطر عظیم بود لَا دِیْنَ لِمَنْ لَا شَیْخَ لَهُ
گفته مشایخ است رضوان الله علیهم و این طایفه گفته اند
که بندی را که ارادت این کار پدید آید بمورچه ماند که خواهد
مثلا از مشرق یا از مغرب بکعبه رود و اگر بخودی خود
رود هزار هزار سال بر آید رسیدن محال بود و خطر جان
در میان باشد اما خود را در پر کبوتر بندد یا در پر بازی
رفتن بروی آسان شود کار مورچه همین است که خود را
در پر کبوتر بندد که کلمه جبوت در بست و راه خود خود رفت
در راه کبوتر مانده بود او خود بخند گاه بکعبه رساند بیت
مور مسکین هوسی داشت که در کعبه رسد دست در پای کبوتر زد و ناگاه رسید
و همین پیر کبوتر کار مرید است و مرید چون مور ضعیف چون
خود را در پر پیر بندد راه خویش رفت آن راه پیر است

که مانده است

که مانده است گفته اند مریدی خدای را در جان پیر دیدن باشد
که پیر آینهٔ مرید است که در وی خدای را بیند یعنی بداند و بشناسد
نه دیدن بچشم تا غلط نکنید هر که در راه طریقت پیرو
مرید باشد مر پیر را و هر که بر خواست و مراد خود بود مرید
مراد خود است نه مرید پیر که گفته اند مریدی پیر پرستی
باشد مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ و ان وقتی
بود که اعتراض از میان برخیزد بهر چه قول و فعل و حال
و صفت پیر بیند اعتراض نکند در تسلیم تصرفات پیر باشد
ظاهراً و باطناً و در صحبت بر خود بربندد و در حاجت نگشاید
و قدمی بحکم خود نزند پس تصرف و همت پیر ممکنست که مرید
را بمنزل رساند و از پایگاه به پیشگاه آرد و از مریدی رسند
بپیری نشاند ای برادر هر کرا نهاده اند این همه که شنیدی همه
ساخته و موجودات بی رنجی و جانی اما مدبران و بی
دولتان را چون نصیب نیامد همه مشکل و نایافت یکی را در باغ
فضل تاج لطف بر سر نهد یکی را در زندان عدل داغ قهر بر جگر
نهند یکی را در نار جلال بگدازد یکی را بنور جمال بنوازد
آن خاک خوار شخص در وجود آورده و لباس از حسرت و افلاس

روزی یاری را بعث وقت نه بین جـ حقرا ... زشده است یار گفت بوقت زوال شده است
محمد شاه فرمود لا زوال با مرا زوال است گفت الکمال کردند و همچنین یکی بیش رفته
بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعد از اذا جاء تبت باید خواندن
امام دانا بود همان اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را

در پوشیده نام ظلومی و جهولی او در عالم نشر کرده بس بیران
هفصد ساله با استقبال فرستاده و فرموده که سجود خلاصهٔ
اعمال است مرا احوال شمات بر سر درات او نثار کنید ای
برادر چون دریاء رحمت حق موج کرامت و مغفرت زند
جملهٔ زلات و معاصی منعدم و متلاشی کرده و همه عیب رنگ
هنر گیرد زیرا که زلت و معصیت لم یکن فکان است و رحمت
لم یزل است لم یکن با لم یزل کی برابر تواند شد او را با
این خاک کار برحمت است و اگر نه این سیاه گلیم وجود ما و این
ذرهٔ خاک ناپاک ما را کی زهره بودی که قدم بر حاشیهٔ بساط
مالک الملوک نهادی ای بسا خراباتی دردی حدث شیطان
در روی مالیده و درخت روزگارش در مزبلهٔ شهوات بالیده
ناگاه علی الفتوح رسول قبول و وصول بدین آمده و گفته
اَلْحَبِیْبُ یُقْرِئُکَ السَّلَامُ وَیَقُوْلُ لِیْ مَعَکَ کَلَامٌ
وَالسَّلَامُ ٥ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
مکتوب پنجاه ششم در مرتبهٔ ذکر مرید بعبارتی دیگر
برادر شمس الدین سلمه الله بداند که اول مرتبهٔ از مراتب
مرید شریعت است چون حق شریعت بتمامی بوسع و طاقت

کیخی

خویش بگزارد و همت عالی دارد طریقت او را روی نماید
این راه دلست جون حقوق طریقت بتمامی بقدر وسع
بگزارد و همت عالی دارد پرده از پیش دل او بردارند و
معنی حقیقت که راه جانست بدو نمایند مشایخ طریقت
رضوان الله علیهم در راه خداوند جل ذکره برای مرید را
راه و سالکان این سبیل اجمالا چهار منزل نهاده اند و گفته اند
تا مرید و رونده ازین چهار منزل نگذرد بمقصود نرسد اول
عالم ناسوت است منزل دوم عالم ملکوت است منزل سیوم
عالم جبروت است منزل چهارم عالم لاهوت است تا از عالم
ناسوت نگذرد بعالم ملکوت نرسد و تا از عالم ملکوت نگذرد
بعالم جبروت نرسد و تا از عالم جبروت نگذرد بعالم
لاهوت نرسد و عالم لاهوت عالمی است بی نشان جون
مرید آنجا رسد از خود برهید ناسوت عالم حیوانات را گویند
و کار این منزل از حواس خمس است جنانک خوردن و پوشیدن
و دیدن و شنیدن و آنچ بدین ماند جون مرید بریاضت و مجاهدت
ازین عالم بگذرد و این صفات را بگذارد مگر بقدر ضرورت
بعالم ملکوت رسد و ملکوت عالم فرشتگانست و کار این منزل

۷ ارواح است

تسبیح و تهلیل رکوع و سجود قیام و قعود ست چون ازین
منزل بگذرد بنا دیدن این هنرها و این صفتها بعالم جبروت
رسد و این عالم و روح را کسی نشناسد الا ماشاء
و حقیقت که کلارکاه اوست در عبارت نیاید و در اشارت
نگنجد و چون از این منزل چون محبت و شوق و ذوق و طلب
و وجد و شکر ست چون رونده ازین صفات مجرد شود بفناء
خویش در عالم لاهوت رسد وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ
و این عالم لا مکانست اینجا نگفت و نه بیانست سر اینست
که گفت

رباعی

در دیده دیده دیده‌ء بنهادند ❊ وآنرا زره دیده غذامی دادند
تا که بسر کوی کمال افتادند ❊ از دیده و دیدنی کنون آزادند

و نیز این راه سه مرتبه است شریعت و طریقت و حقیقت
گفته اند مجموع آدمی سه چیز ست نفس و دل و روح هر سه را
راه نهادند نفس را شریعت و دل را طریقت و جان را حقیقت
نفس از راه شریعت از عالم ناسوت بعالم ملکوت برآید
وصفت دل گیرد و دل از راه طریقت از عالم ملکوت بعالم
جبروت رسد و صفت روح گیرد و روح از راه حقیقت بجذبهٔ

یزدانی و برزوه سبحانی بر آید کار بجایی رسد که نفس دل
شود و دل روح گردد هر سه یک حکم گیرند ازینجا گویند مصراع
عاشق و معشوق و عشق هر سه یکیست وا ین معنی را
توحید مطلق خوانند که اهل روندهٔ راه الله سه حال
است اول سلوک دوم وقوف سیوم رجوع وای هر سه حال
بی ارادت و مشیت خداوند تعالی نیست اما بنده را
در کار می باید بود و در انتظار می باید افزود و خود
آن کند که خواسته است نه هلاک کس بیند و نه نجات کس
یکی در بادیه بتشنگی جان می داد و میگفت چندین هزار
دریاهای آب و من بتشنگی جان میدهم از غیب ندا شنید
که هزار هزار صدیق را در بادیهٔ خونخوار آریم و بتیغ
مشیت خود همه را هلاک کنیم تا زاغی چند را از کلهٔ و دیدهٔ
ایشان قوت سازیم اگر معترضی زبان اعتراض بر خلقت
بیش آید بسوال
ما بگشاید این مهر سیاست بر زبانش نهیم که لَا یُسْئَلُ
عَمَّا یَفْعَلُ زاغ زاغ ما صدیق صدیق ما فضول در میان
کیست بس هر که خواهد بروز کار بحقایق این بو سند خدمت
کفش مردان کردن او را چاره نیست تا او را در دلی جای سازند

اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی
و اگر یک از دوستان او ترا قبول کرد بحق
بیو سنی ، انصاری

وهیچکس از بند هوا و ظلمت نفس نتواند کذشت الا ما شاء
الله تا در سایه پیری پخته و راه رفته نباشد پیر از آنجا
که علم او بود مرید را و هر را چیزی فرماید و بر حسب
علت و مرض مختلف علاج و دوا مختلف سازد تا آنگاه
که لا اله الا الله در نهاد مرید رخت خود بنهد و آمد
و شد شیاطین در باطن وی منقطع شود همه جهان
درین طلب اند که راه خداوند عز و جل بر برند اما بعد از
صفا دعون هر کسی را علمی بود و بقدر وسع علم ایشان
را طلبی و ارادتی بود و بقدر طلب و ارادت سلوکی بود
مریدان بلند بخت به پیران پخته و راه رفته و صاحب دل
شده راه یابند و بی دولتان از شوربختی بدیشان راه نبرند
ضرورت بمدبری و بی دولتی در نفس در مانده همچو خودی
بمانند و گفته اند پیران چون کرمی ارادت در دلهای مریدان
به بینند همه این گویند بیت
از بخت بلندی بایم از وصل تو داد یمن بر لب تو چه بوسهای دانم داد
و چون مریدان بلند بخت به پیران صاحب دولت رسند هم این
گویند بیت از بخت بلند او فتادم بتو من

کر هیچ شیی

ایرد

ایزد داند که سخت شادم زتو من اکنون که از شور بختی و بی

دولتی ما این همه نیت و از شقاوت و ادبار خود محرومیم

تمسک بدین کنیم که نِیَّةُ الْمُؤْمِنِ خَیْرٌ مِنْ عَمَلِهِ

جون کسی را نیتی و ارادتی درست بود لیکن بمراد خود نرسد

از مانعی جنانک کسی را بیماری از حج و جهاد یا فقر باز دارد

از صدقه باز دارد جون آنکس را نیت درست بود ضرورت

در اجر با آن کس برابر باشد با کسی که حج و جهاد کند و صدقه

دهد و این در قران و اخبار بسیار آمده است شب و روز دل

بریان و چشم گریان باید داشت و در حسرت فوت این حدیث

باید سوخت انشاء الله تعالی نیت و ارادت درست گردد

که اعتبار نه بمجرد عمل راست اعتبار در دل راست بسا کسانی که

در خانه خفته اند ایشانرا ثواب مجاهدان می نویسند و

بسا کسانی که کشته شود در صف کفار و او را ازان هیچ نصیب نیست

فتوی شرعیست که أَکْثَرُ شُهَدَاءِ أُمَّتِی أَصْحَابُ الْفُرُوشِ

وَرُبَّ قَتِیلٍ بَیْنَ صَفَّیْنِ اللهُ أَعْلَمُ بِنِیَّتِهِ درین راه هیچ

چیز سود مندتر از اندوه نیست که می فرماید إِنَّ اللهَ یُحِبُّ

عَلَی قَلْبٍ حَزِینٍ در قصه شنیده که جون منبر بنهادند حنانه

از درد فراق حضرت رسالت عم بنالید فریاد آمد حنانه را کنار گیرد
که ناله رنجوران و مهجوران درین راه قدری دارد فضل بی علت
یکی را چه نوازد و دیگری را میکند ارد عمر در بتخانه مقبول
وعبدالله ابی در مسجد مخذول رحمت رحمانی باد که گوید بیت
آمد آنکه همی سری حیرانی ساخت ؛ وانرا که همی سازی میدانی سوخت
ای برادر مرا و ترا کار با جباری و قهاری افتاده است که اگر
هشت بهشت را عین دوزخ کرداند و دوزخ را عین بهشت
واز کعبه کلیسا برآرد واز بتکده کعبه سازد در قدرت او هر دو
یکی است هیچ زهرهٔ نمانده است که آب نشده است خوف آنست
که دم بدم و لحظه بلحظه می لرزی و می ترسی نباید که دست
ردّ بی علت از پردهٔ غیب پیدا شود قهریست او را بی علت
و لطفی است او را بی علت از لطف آلودهٔ طلبد تا بشوید تا
پاکی لطف از علت پیدا آید قهرش پاکی طلبد تا رویش بدرد
هجران سیاه کند تا پاکی سلطان قهر از اسباب ظاهر گردد گاه از
زیر دامن شقی نبی بیرون آرد و گاه از زیر دامن نبی شقی
پیدا آرد گاه سگی را در صف اولیا نشاند و گاه ولیی را در
طویلهٔ سگان بندد ولیکن چون رد خواهد کرد هیچ جیز قبول

نکند

نکنند چون قبول خواهد کرد بهیچ چیز ردّ نخواهد نکند پیش
باید که پیش از آنک ندا ملک الموت شنوی روان کنی و پیش
از آنک مضطر برند باید که باحبنا وجود عزیمت کنی واگر
بضرورت روی چه محبوب بود یوسف پیغامبر علیه
السلام را چون در چاه افکندند نگفت توفّنی وچون
در بازار مصر یزید کردند نگفت توفّنی چون در زندان
کردند نگفت توفّنی وچون بهژده درم قلب فروختند
نگفت توفّنی چون ملک مصر خالص شد و دولت نظام
گرفت گفت توفّنی مسلما. بسم الله الرحمن الرحیم
ملتوب پنجاه هشتم در احوال مسلمانی برادر اعز
شمس الدین زینه الله باحوال الشریفه بداند که احوال
مسلمانی جداست و اوصاف بشریت جداست تا اوصاف بشریت
مغلوب باخلاص نگردد احوال مسلمانی با دل الفت نگیرد
مجموع آن اوصاف را بزبان اهل تحقیق نفس گویند نفس
اماره که شنیده اینست و آن بنیت و قالب که از اعضا و مفاصل
می بینی ازو هیچ آفت نیست بلک او مرکبیست که بار احکام دین
می کشد تو افرموده است که ما از درگاه قدرت خویش ترا مرکبی

فرستاده ایم پای دوی او و براه دین درای تاراست می رود
تو ابروی کاری نیست او مرکب و محمل احکام ماست او را بنج
مرسان بدانچه قصد کنند که احکام دین پای بیرون نهد
تا بانرا از مجاهده برو فرود گذارد تا براه باز آید حد قالب
اینست که اگر کسی سر سوزنی بعضوی از اعضای خویش فرود
برد و گوید من نفس را قهر میکنم در خدای عزوجل عاصی
باشد بینی تو جماعتی را این غلط افتاده است و بحمق خویش
این را کاری بندارند زینهار از حد شرع و علم تجاوز مکن که
او مرکب عزیز است و قابل بار امانت حق است بار عهد حق
جز بدو نتوان کشید و بر شده عبودیت جز بواسطه او کمر
بیش در
نتوان بست کرد رنج او نباید کشت این نفس که مستوجب قهر
است و مستحق قهر است آن خواست که اوصاف بریت بنعمت
تمرد بر دین تو حمله آرد و خواهد که دولتگاه سلامت بر تو
زیر و زبر کند و در کاه آفت بر تو بگشاید آن خواست را قهر
نمودن و باطن خویش را از فساد او نگاهداشتن و ظاهر را از
باطن بلا و صیانت کردن فرض عین است کسی که لذت از آن
نگاهداشتن
یابد که خواست خویش را متابعت کند کو جهت اسلام مکن

قمع
از بیخ بر کندن

و خویش را

خدای تعالی میداند
مفسد را از مصلح

وخویش را بدعوی امت پیغامبر مبند حضرت خداوند بصیر
است دوست را از دشمن داند وَاللّٰهُ یَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ
الْمُصْلِحِ و پیغامبر سیدی معصوم است امت خود را نیک
بشناسد که مَنْ غَشَّنَا فَلَیْسَ مِنَّا ای فِی دِیْنِنَا

الا ای سر بغفلت در نهاده ؛ بدنیا دین خود بر باد داده
ترا اندوه نان و جامه تا کی ؛ ترا از ننگ و نام عامه تا کی
چرا مغرور رجای دیو گشتی ؛ تو دیوانه شدی کالیو گشتی
چو زین گلخن بر آن گلشن رسیدی ؛ همان انگار کین گلخن ندیدی

لشکر همه عالم دو صنف اند جُنْدُ اللّٰه و جُنْدُ ابلیس تو نیکو
بنگر تا از کدام خیلی هر دو راه درین عالم است و دیرست
تا خلق قدم در حکم این آیه نهاده اند فَرِیْقٌ فِی الْجَنَّةِ
وَفَرِیْقٌ فِی السَّعِیْرِ و لیکن ظهور در قیامت
خواهد بود و اما راه بهشت و دوزخ دیراست که تا بیش خلق
نهاده اند و ایشان می روند قیامت وعده گاه رسیدن تا به بهشت
و دوزخ است اما راه رفتن درین عالمست انکس که درین عالم
راه دوزخ رفته است اگر خواهد بقیامت راه بهشت رود
نگذارندش و بقید خلود مقید کنند و تازیانه حسرت ابدی بر دل

ودیده او زنند سر این معنی است که گفته است مثنویات

یکی را خواه تا در ره نمانی ؛ فلک رو باش تا در چه نمانی.

دو کس را نجویند هر که مرد است   او کین هر دو کرد است

بهشت آدم بدو گندم بداد است تو اش بفروش اگر کارت فتاد است

ای برادر گفته محققانست که خلق امروز از شناختن

این سرای غافل اند که اگر یک روز خاک این سرای سر خلوت

خویش را بر تو کشف کند و با تو الفت گیرد عزیز تر و جلیل

تر از آن باشد که هشت بهشت بیش تو کمر خدمت بندد و فردا

این سرای اهل تفرقه و غفلت بآخر دانند ولیکن کار از دست

رفته بود و حسرت و مصیبت بیش مانده مثنویات

زند انگشت و دیده بر کند زود ؛ بخواری دیده بر ره افکند زود

اسیری را بصد درد و ندامت ؛ بلعوزخ می برند اندر قیامت

چنین گوید که از دیدار مقصود ؛ نخواهم دیده بی دیدار معبود.

واز حضرت رب العزت این خطاب می آید که بر آن دل جیند[?]

که هرگز آن دولت را باز نیابید شما که روزگار ضایع گذرانید

هر روز پنج بار منادیان حضرت ما علی روس الاشهاد

با این نواخت شما را ندا می خوانند که حیّ علی الصلوة

یکی را جوید

حیّ علی

حي علي الفلاح هرکز این ندا نشنودید وهرکز این دولت
بیش نیابید درهاء عبادت بر شما بر بستیم اکر به تو هفت
آسمان وهفت زمین خون از دیده بباربید در این نزی آنکه
یکبار دستوری یابید تا رکوعی وسجودی تواند کرد
هرکز این دولت نیابید وتا ابد الاباد نه بینید دهشت
الدنیا وبقیت لاعمال في اعناقکم دنیا بکذشت
وکارهاء دنیا در کردن شما بماند یکی از عارفان کفته است کسی که
تا بهشت او را بر ثبوت وعده نکني بطاعت خداوند نیاید و
تا بسیاست هفت درکه دوزخ او را تهدید نکني از معصیت
دامن پاک نکند نشان آنست که سلطان توحید با نقطه دل
او هنوز عقد محبت نبسته است اکر رضوان را با هشت
بهشت بدر سراي تو فرستند في المثل وترا مخیر کنند وکویند
خواه دو رکعت نماز با شرایط وآداب بکزار خواه بی حساب در بهشت
در روحی توحید بر تو آن بود که نماز اختیار کني تا هزار
منت بر بهشت نهي که بتو آید صاحب همتي کفته است قصیده
جوهر عشق تو جو در کان ماست ∴ بار بلاها تو بر جان ماست ∴
نام تو خود مونس جان ودلست ∴ ذکر تو آسایش ارکان ماست ∴

عقل چو شد بنده درگاه تو شاه جهان خادم و دربان ماست
این دولت که قسمت الصلوة بینی و بین عبدی
نصفین فنصفها لی و نصفها لعبادی در بهشت کجا یابی
جز در حضرت نماز نیابی میسر شود چه دولت می باید
آب و گل را بهتر از این که نصفها لی و نصفها لعبادی هرچه
ثنا و مدحت است مار است و هرچه نیاز و حاجت عرض کردن
است حق تست چون حق ما بجا آوردی و بخضوع و خشوع
بگزاری آنچ موعود دعا و تضرع است ما ترا نقد کنیم اگر
قدر عزت نماز شناخته بودی طمع بهشت نداشتی و اگر
بمرکبی از مراکب نماز بر نشسته بودی از سیاست دوزخ ترا
خبر نبودی نه از بهشت و نه خشم دوزخ در هجو این فتوی
مصطفی عم کجا بدید ایلاکرا ان احدکم اذا دخل
فی الصلوة فانه یناجی ربه و ربه بینه و بین القبلة
خواجگی همه عقلها را آتش در باید زد و ادراک و حواس در بیت
راپی باید کرد تا برکوی معنی این حدیث تواند رسید که ربه
بینه و بین القبلة این حدیث در صحیح بخاریست
نه در حد فتن مذکران و این فتوی موید است بدین لفظ که من

الی

یعنی هر کس که آید مسجد را پس او
زیارت کننده است خدای را
و واجب و سزاوار است بر
زیارت کرده شده تعظیم
زوار خود را

أتى مسجداً فهو زائر الله وحق على المزور أن
يكرم زائره هر کو هیچ کس در راه ما قدمی جز بصدق
بر نگرفت الحکم ما او را لعطای قرب اکرام کردیم و لکن
کسی را خود با ما بر کرداد و ستد نیست آنکس را که بوقت نماز بر کر
در بازار بینی تعزیتش بگذار از خوار بینی که هست او را بار
نداده اند و از درگاه نمازش بر انداخته اند ای برادر حیات
پیشینیان بدین بود و حیات ما بلعب و لهو است فردا قیامت
(در قلاده همت)
هر موئی از آن صدیقان بهزار عالم برآید و صد هزار چون
ما بیک موی کاهی بر نیاید همه بیداران ماتم دین ما بیدار اند
و ما را این همه گرفته که چه خوریم و چه پوشیم بدنیا بطالت
بر از غفلت بمیری فردا قیامت خرد از بر از حسرت بر خیزی
بیت آدینی کافری که ما را در نهاد است ٭ مسلمان در جهان کمتر فتاده است ٭
روز عیدی شبلی را رحمة الله دیدند جامه سیاه پوشیده
بود و نوحه می کرد گفتند امروز روز عید است این چه جامه
است و این چه حالت گفت عالمی را می بینم امروز جامها
نو پوشیده و تماشا میکنند و یکی را از خدای خبر نه امروز
تعزیت حسرت ایشان میدارم و بر بی خبری ایشان نوحه میکنم

ای بابی خبری خو کرده و در خداشناسی را بر خود بسته و
بهوا پرستی و عادت پرستی قناعت کرده و عمر عزیز را بباد برداده
مگر روز از عمر تو نصیب تو شامل شود باهمه بدعهدیها در
ساخته و باهمه معصیتها الفت گرفته اعتقاد آن کن تا قباء
عشق این طاغوت نفس را از پشت باز نکنی لباس حلیت دین
در تو نپوشند و تا این نفس هوا پرورده را بدشمنی نگیری دین
بدوستی روی بتو ننماید و تا انبازی که با شیطان داری جدا
نکنی جمال لا اله الا الله نبینی و تا از اجابت دنیا مجانبت
نکنی بر سر کوی صدیقان راه نیابی   مثنویات

چو ابراهیم بت را بر زمین زن ،، نفس از لا احب الآفلین زن
درین ره صد هزار ابراهیم است ،، بجه جلی کار و بار و گفت و گوییست
براه عاشقان در نه قدم تو ،، چه باشی از سگی در راه کم تو

ای برادر آنکه ترا مسجود ملک کرده است و محسود فلک گردانیده است
کاری عظیم است هر آینه در وجود خاک ملکوت معنی منور
و مقدس است که سرایر ملکی و اوهام بشری از دریافت
آن عاجز و قاصر اند چون شعاع آن معنی طلوع نماید ملک
حیران شود و فلک سرگردان بود او را تواضع و این را الخاشع

واضح بعضی از عارفان متصوفه در باب روح
گفته اند بیان بزرگی روح کرده اند نه بیان حقیقت
وی چنانکه امام غزالی علیه الرحمه گفته است لطیفه
ربانیه عامله مدرکه بزرگی دیگر گفته است شعله
الصوتیه این همه بیان بزرگی شان او است نه بیان
ماهیت او ۱۲
از لوامعات

از لوازمات بود و از واجبات باشد خواجه عطار رحمة الله
علیه اشارت کرده است — مثنویات

فرشته کر نه بیند جوهر تو ::	دکر ره سجده آرد بر در تو ::
نه مسجود ملایک جوهر تست ::	که تاج از خلافت بر سر تست
خلیفه زاده کلخن رها کن ::	بکلشن شو کلاه طیبی رها کن
بمصر اندر برای تست شاهی ::	تو چون یوسف چرا در قعر چاهی ::

مِنهُ بدا و الیه یعود سر این معنی است نزدیک آنکس که اهل معنی است چون بدایت تو از دوست بیامده و چون نهایت تو بدوست نخواهی رفت لا اله الا الله از عالم نامتناهی چیزی منفصل نکردد و با غیر متصل نکردد چون بدایت از دوست هر آینه نهایت بدوست پس ذکر انفصال و اتصال و آمدن و رفتن مجازیست و این قصه بس درازست اینجا شرط احترازست خواجه عطار رحمة الله علیه کوید — مثنویات

درین اندیشه بودم سالها من ::	بسی معلوم کردم حالها من
همه کر پس رو و کر پیشوایند ::	درین حیرت برابر می نمایند ::
کسی آکه نه از سر الهی ::	اسیرانیم از مه تا بماهی ::
بسی سر رشته این راز جستم ::	ندانم کرچه عمری باز جستم ::

علم این را اینجا گفتنی نیست، ز اسرار اینجا سفتنی نیست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه ونهم در اخلاق

حمیده برادر شمس الدین شرفه الله باخلاق المحموده

بدانکه اخلاق نیکو به اول فطرة آدم دادند علیه السلام

واز آدم علیه السلام میراث رسیده است بانبیا ورسل همچنین

تا بسید انبیا وسلطان اولیا رسید وازوی بامت رسید چنانکه

همه اخلاق مذموم بوقت قسمت بابلیس دادند از وی بمتکبرات

وبمتمرّدان رسیده است که امت وی اند پس هر که بمتابعت

شرع راسختر نیکوخوی تر وهر که نیکوخوی تر بود رکاه خداوند

عزیزتر چون خلق نیکو میراث آدم است وتحفه خداوند

عالمست که بدو داده است لابد هیچ پیرایه وزینت نباشد

مومن را نیکوتر از خلق نیک واصل خلق نیکو امتثال فرمان

خداوندست ومتابعت شرع رسول وی که حرکات وافعال

سید کاینات همه پسندیده بوده است وهر که متابعت وی

دارد باید که در معیشت چنان زندگانی کند که او کرده است

پس باید که در حق خویش وبیگانه ودور ونزدیک نیکوخوی

باشد ومزاح نکند تا مروّت فاسد نگردد وبدخویی نکند

باز گردان

تا عیسی

تا عیش منغص نکردد و بیوسته تازه روی و کم سخن باشد

بهر که رسد بسلام ابتدا کند که حضرت علیه السلام با صحابه از کمال خلق

نیکو اکر در روزی صد بار ملاقات افتادی با یکدیکر بسلام

کردندی و بد آنخ دارد سخاوت کند که با حضرت رسالت درهمی

و دیناری شبی صحبت نکرده است اکر چیزی فاضل ماندی بودی

و کسی نیافتی که بوی دادی در حجرهٔ مبارک نرفتی تا آن

بکسی ندادی و بزبان غیبت و فحش و دروغ نکوید و در تکلف

کردن در کارها احتراز کند که از نیکو خوئی بی تکلفی است در همه

احوال و اعمال و اقوال جانب حق نکاه دارد و خوردن و خفتن

و پوشیدن و کفتن مقصود کرده اند بر متابعت شرع و در

همه احوال عالی همت باشد و خود را بخست و حقارت و طمع

آلوده نکند و از شبهات و مهالک دوری کزیند و بکوشد که تا

در همه احوال با اخلاق مصطفی اعم اقتدا کند چنانکه تواند و از

اخلاق مذمومه احتراز کند و از خود دفع کند چنانکه تواند

تا نسب او بشیطان متصل نکردد آنکاه مانند شیاطین آلوده فعل

و خبث العقول کردد منقولست از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

به بیوند باکسی که از تو ببرد و عفو کن از کسی که با تو ظلم کند

وبدو کسی را که تواند هلو او را فرمان بود که دعوت کند خلق
را براه خداوند خویش بحکمت و سخن نیکو و گفت و شنید کند
آنچه نیکوتر است و چون موسی را با هارون علیهما السلام
به دعوت فرعون فرستاد گفت فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا با
وی سخن نرم گوئید انس مالک رضی الله عنه روایت میکند
که هژده سال خادمی مهتر سید عالم کردم هرگز در هیچ کاری مرا
نگفت که بد کردی یا چرا کردی چون کار نیکو کردمی دعا کردی
و چون چیزی ناخوش کردمی گفتی وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ
قَدَرًا مَقْدُورًا و گفت علف ستور خود راست کردی و بدست
خویش جامه بار دوختی و پیوند نهادی و در خانه با خادمان
بهم کار کردی و چون دوال نعلین بشکستی خود راست کردی
و خانه برفتی و همیشه چراغ راست کردی و هرکه او را ابتدائی
کاری فرمودی تمرد نکردی و اگر بیگانه وی را رنجه نمودی
جفا نکردی و هرگز طعن و لعن و شتم و فحش بر زبان او
نرفتی و همیشه با تبسم بودی نه بخنده و غفلت و بهر که
رسیدی از مسلمانان ابتدا بسلام کردی و با صحابه چنان نشستی
که یکی از ایشان و همه را بکنیت خواندی بسبب اکرام ایشان را

واگر کسی را

واگر کسی را کنیت نبودی کنیت کردی واگر کسی از صحابه
یاد بکردی ویرا بخواندی گفتی لبیک واگر بکودکان بگذشتی
برایشان سلام کردی و بپوستین عیب مسلمانان بپوشیدی چنانکه
آن دزد را گفت أسرقت قل لا درحد دزدی کردی بکوفتی
وحق عیال و فرزندان و موالی بتسویه شرع نگاهداشتی
وبرای اعلاء دین صبر جفا وطعن تحمل کردی وهرگز
هیچ سایلی را رد نکردی واگر موجود بودی دادی واگر نه
گفتی ان شاء الله تعالی بدهم وهرگز بر هیچکس خشم نراندی
برای خویش و در دین حق ملاهنت و محابا و فتوری نه
سکوتی نکردی ویارانرا بوقت در ماندگی دست گرفتی واگر
ساعتی ندیدی بطلب رفتی و در خانه چون خادم مانده شدی
نیابت داشتی واز بازار طعام آوردی ودعوت آزاد و بنده
را اجابت کردی وهدیه قبول کردی اگرچه قطره و جرعه
شیر بودی و یاران از خرگوش وهرچه مباح بیش آوردندی
بخوردی وهرگز هیچ خوردنی را عیب نکردی وآنچه یافتی
از مباح بپوشیدی وقتی گلیم وقتی برد یمانی وقتی صوف
وقتی جامه سپید و سوار شدی بر هرچه میسر شدی وقتی

خصلت الکلام آ... بالانکار کیلانه علیه القرنیا العلماء

کاره

مداهنت
خیانت و نفاق
و خوار داری

براسپ و وقتی براشتر و وقتی بر خر و وقتی پیاده و وقتی
پای برهنه و وقتی بی ردا و وقتی بی دستار و کلاه، چنانک
اتفاق افتاد سویر بوریای خفتی که بدان هیچ بستری
نبودی و هیچکس را بنده وا داد و غلام و کنیزک بحاجت
خود او را نخواندی که اجابت کردی در کار وی و اگر کسی
بحاجتی آمدی و وقتی در نماز بودی سبک تمام کردی
و روی بدو آوردی حاجت او تمام کردی باز در نماز شروع
کردی و هر که بروی در آمدی وی را اکرام کردی تا بودی که
ردای مبارک خویش گسترانیدی و گفتی برین بنشین و جهدی
بالشتی که زیر وی بودی بدو دادی و گفتی برین بنشین
و اگر او حشمت داشتی سوگند دادی که بنشین و در پیش حسن
و حسین رضی الله عنهما مرکب شدی و ایشان بر پشت مبارک
سوار شدندی و گفتندی ای مرکب اینجا بیای و همچنین برو
و او همچنان کردی و این جمله ابو سعید خدری روایت کرده
است و در کتب صحاح منقولست و این جمله اخلاق اوست
که گفته شد و هزار چندین ناگفته است اگر هیچ معجزه
نبودی اخلاق و اوصاف پسندیده وی شاهد بسنده بودی

۳۰ ذی حجه ؟

بر خوی وی چنانک چندین مدعیان و منکران بودند که بمجرد
دیدن گفتند که لَيْسَ هٰذَا وَجْهُ الْكَذَّابِيْنَ ای دوی دروغ
گویان نیست و در حال ایمان آوردند و اسلام قبول کردند بی
معجزه و حجتی و این اخلاقیست که در طریقت شعار ارباب
علوم کشته است که در همه احوال اقتدا بشریعت دارند و اخلاق
خویش را بر محک سنت امتحان کنند و هر کم در شریعت محقق نباشد
وی را از طریقت هیچ فایده نبود و اصل این اخلاق بر بصیرت
و معرفت است که هر که بحالت غرور خویش مقید کرد د بتطهیر
این اخلاق نرسد پس رو نده باید که ببصیرت این درجه طلب کند
و برین اخلاق نبوی متحلی شود و آنچ بفیض خداوند عز و جل
حاصل باشد نگاه دارد و آنچ نباشد بجهد ریاضت و بخدمت
این طایفه و بصحبت این گروه حاصل کند که بیشتر احوال و اخلاق
اکتسابی است و آدمی در محل اختیار مامور است بکسب ای عزیز
نفس چون تربیت یابد بکمال خود و از زنگ صفات انسانیت
پاک گردد ظهور جملگی صفات جلال و جمال خداوند تعالی
در خود مشاهده کند پس خود را بشناسد که او کیست و او را از
بهر چه آفریده اند چنانک عراقی بدین اشارت کرده است علیه الرحمة

انسان آینه ایزد

رباعی

ای نسخهٔ نامهٔ الهی که توئی ای آینهٔ جمال شاهی که توئی
بیرون ز تو نیست هرچه در عالم هست در خود بطلب هر آنچ خواهی که توئی

و این جز بواسطهٔ سلوک بر جادهٔ شریعت و طریقت و حقیقت
دست ندهد بباید کوشید که نتوان دانست که قفل این دولت
از کدام کلید گشاده گردد و بیاکرام صاحب سعادت را این دولت
نهاده اند زیرا که مملکت جاودانی بهر شهریاری ندهند و کلاه
عزت بر هر سری ننهند چنانک گفت بیت

ملک مطلبی بهر سلیمان ندهند منشور غمش بهر دل و جان ندهند

خدای عزوجل را هشتاد هزار عالم است این جمله ازین حدیث
فارغ اند و جیزی نصیبی ندارند الا آدمی که این کرامت بهیچ
نوع از انواع موجودات دیگر را نداد ند ازانجاست که گفت هر که
گفت مثنوی

پناه بلندی و پستی توئی همه نیستند آنچ هستی توئی

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب ششم در تفکر

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که تفکر را سید عالم
علیه السلام بر بسته است بر افعال الهی و گفته است تفکروا

ارقی الالا

فِي آلَاءِ اللّٰهِ وَلَا تَتَفَكَّرُوْا فِي ذَاتِ اللّٰهِ هركه در خداوند
تفكر كند زود بود كه در كفر افتد علم آنك در جميع تفكر محجوب
و محدود بايد تا تفكر را در وي راه بود و ذات و صفات خداوند
عز و جل از حد و حصر منزه و از احاطت علوم و عقول
پاک پس تفكر در آفرينش بايد كردن تا تغير بعضي و ثبات
بعضي باز بيند و تلون و تمكن آفريدها در مراتب وجود
بشناسد و از اينجا وي را معرفت بخالق حاصل شود پس طالب
را بايد كه چون از عهدهٔ اعمال ظاهر بيرون مي آيد و پيوسته
باوراد قيام ميكند و داد سنن ميدهد و حق فرايض ميگزارد
وقت وقتي تفكر نيز كند در احوال آفرينش عالم و باز بيند
كه صانع را درين صنعت بزرگوار چه حكمت است و اين تفكر كه در
عالم خواهد كردن در نفس و دل و تن خويش كند و مراتب خود
را كه از اول آفرينش بوده است تا بوقت انقراض تفحص كند
و اطوار خود را مطالعه كند و در تفكر بر جادهٔ شريعت باشد
و از عمل و علم سرمايه سازد تا در راه تعطيل و تشبيه و توقف
و تردد و مانند آن منقطع نگردد و سرمايه بطلب سود زيان
نكند تا مگر بدين تفكر گنج بصيرت حاصل كند و سود معرفت بدست

ار وهر چه عالمیان بالهادرا از بواسطهٔ عمل و عبادت بدست
۱۰ آرند بتفکر و استبانند کرامات بدست آرد چنانک رسول علیه السلام
اشارت کرده است که یکساعت تفکر بمنزلهٔ از شصت ساله عبادت است
و این تفکر همه در دین و احوال آفرینش و فایده جستن از حکمة
صنعت است چنین تفکر باشصت ساله عمل برابر باشد و گفته الله
خداوند تعالی هر کجا که در قرآن مجید نظر کردن فرموده است
مراد از آن نظر تفکر است و فایده از آن بینش عبرت و بصیرت
است زیراک چشم آدمی کمال صورت آسمان و زمین بتمامی ادراک
نتواند کرد پس نظر کردن در چیزی که ادراک او بتمامی نخواهد بود
فایده ندهد و خداوند تعالی بکار بی فایده فرمان ندهد و حقایق
مصنوعات جز ارباب بصیرت نتواند دید چنانک مرئیات ظاهر
جز اهل بصر نتوانند دیدن هر که بینا شود همه چیز را چنانک هست ببیند
در عشوها بر و بسته کرده و همچنانک در دیدن ارباب ظاهر در بصر
متفاوت اند بعضی ضعیف اند و بعضی قوی و بعضی سریع
الادراک و بعضی بطئ الادراک ارباب قلوب در بصیرت نیز متفاوت
اند بعضی تا آسمان بینند و بعضی تا بعرش بینند و بعضی لوح
و قلم در بند کنند و بعضی را بصیرت کامل و صحیح افتد از جمله

مخلوقات

مخلوقات بگذرد خالق را بیند و تفاوت ملل و اختلاف مذاهب
و عقاید را یک اصل بیند که اینست الغرض فایده تفکر بکثرت علومست
و کسب کردن معرفتهاست که سوده باشد چون علم و معرفت
در دل حاصل شد حال دل بگردد چون حال دل بگردد اعمال
جوارح نیز بگردد در گردش افتد و چون در گردش افتاد در روش
افتد چون در روش افتاد در کشش افتد و چون در کشش افتاد
بیک جذبه از جذبات حق جایی برسد که بمجاهده و اعمال جن
و انس آنجا نرسد و ثمرهٔ فکرت علمها و حالهاست بی نهایت
که حصر و عد نپاید برای اینست که اگر مرید خواهد که انواع مجاری
فکرت در شمار آرد و بداند که تفکر در چها باشد نتواند زیرا که
مجاری فکرت بی شمارست و ثمرهٔ آن بی حد و حصر و حکایات
از مشایخ رضوان الله علیهم در تفکر بسیارست عبد الله
مبارک سهل بن علی را دید خاموش در تفکر مانده گفت تا
کجا رسیده گفت تا صراط خواجه شریح رضی الله عنه در راهی
می رفت در اثناء آن بنشست و گلیم در سر کشید و گریستن گرفت
گفتند چه رسید گفت در رفتن عمر و اندکی عمل تفکر کردم خواجه
داود طایی رحمة الله شبی در مهتاب در بام خود در ملکوت آسمان

تفکر کرد و بگریست تا در سرای همسایه افتاد صاحب سرای از
فراش خود برهنه بر جست بنداشت که در دست جون داود را
دید گفت الحمد لله گفت بفتادن حرا علم نبود محمد
واسع رحمة الله گفت که مردی از اهل بصره بس از وفات
ابو ذر رضي الله عنه بر طادر او رفت و از عبادت او برسید
گفت همه روز در گوشه خانه بودی و تفکر کردی خواجه فضیل
رحمة الله گفت که فکرت آینه است که نیکیها و بدیهای تو بتو
نماید حواریان عیسی را علیه السلام برسیدند که امروز در زمین
مثل تو هست گفت آری هست هر که سخن او ذکر است و خاموشی
او فکر است و نظر او عبرت مثل او منست ابن عباس گفت رضي
الله عنه دو رکعت در تفکر به از قیام شبی بی دل و در حقیقت
تفکر سخن بسیار است در مکتوب این قدر بس باشد حق تعالی
مارا مدد کند تا تفکر در ان کنم که شاید و طریق تفکر بصواب
بر ما آسان کرداند بمنه و فضله اَنَّهُ هُوَ الْمُيَسِّرُ وَالْمُعِينُ
والکو میخواهی و نمی یابی دلتنگ مشو که ربّ العزّة گفته است
اُدْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ دعا و رای دعاء موسی نه و اخلاص
و رای اخلاص موسی نه و اشتیاق و رای اشتیاق موسی نه

تدبیر کند بنده و تقدیر نداند
تدبیر بتقدیر خداوند نماند

یار خود انگار که عمر بر آن است
من خود انگار که چو خدا خواست

وخطار

وخطاب لن ترانی هکذا فعل الاحباب ای برادر قوی شب
و روز در طلب جواب این که اَلطَّلَبُ رَدٌّ وَالطَّرِیقُ سَدٌّ
بیت بسیار خواستم که بتهم سوی استلان بستم جوانی وی الم جون خدا
نخواست، وکروهی روی از راه کردانیده و در شهوة غفلت:
قلم زده از غیب ندا این که وَاللّٰهُ یَدْعُوٓا اِلٰی دَارِ السَّلَامِ

بیت — ندا از کی می خواند بهری خانه کشت

از صومعه براند و بیکانه خواندش، واز بتکده بیارد کوید که آشناست
یکی را دیدند که در بادیهٔ بی زاد و راحله میدوید کفتند که بو تو
هیچ بیست کفت که دیوست که دانسته ام ولیکن ولیکن درخانه
نشستن نمی کذارند کودکی از مکتب کریخته بود معلم کودکان
دیکر فرستاده بود تا بکراهیت می بردند بیری آنجا رسید و قتش
خوش کشت کفت بقهرش می برد تا صفات خویش بیاموزد
عزیزان را جکرها پاره پاره شد عقلها و دیدها خیره کشت
جانها بلب رسید سابقی رانده چنانک خواسته خاتمی نهاده

چنانکه دانسته — مثنوی

امروز بهانهٔ در انداخته اند، فردا همه آن کنند که دی ساخته اند.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ه مکتوب بیست یکم در تجرید و تفرید

[unclear: تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن اعراض است از ظاهر ... و تجرید باطن و آن اعراض است از اعواض ... باطن ... انما الکرم ... ترک دنیا ... تا عوض طلبد ... عوض داده را ... یعنی ... باشد ... از احوال ... افعال ...]

تجرید آن بود که همه بدهی و نظر از کل کون برداری
تا مکافات داده با تو ندهند ای برادر آنچ بدهی
تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . طوالع

برادر شمس الدین شرفه الله بدانند اول این کار که روز بازار
طالبانست و نوزهم مریدان صادقست تجرید و تفرید است
چون تجرید بود آنکه همه چیز دو جهانی از آن آزاد بیرون
آیی تفرید چیست آنکه در بند فردا نباشی چنانکه گفته اند بیت

امروز دیروز دی و فردا ؛ هر چهار یکی بود تو فردا ؛

دوم خلوت ظاهر و باطن است خلوت ظاهر چه بود آنکه
خلق را بگذاری و روی بدیوار آری تا آنگاه که بر درش جان
بسپاری خلوت باطن چیست آنکه اندیشهٔ اغیار از دل
بشوی و غبار دنیا و آخرت از دل بروبی سیوم آنکه یک ذکر
و یک فکر شوی تا نام دیگری و اندیشهٔ غیری بر خود حرام شمری
چهارم آنکه کم گفتن و کم خوردن و کم خفتن پیشه کنی
که ازین هر سه مددست مر نفس اماره را بسیار گفتن از ذکر مشغول
کند و بسیار خفتن از فکر معزول کند و بسیار خوردن گرانی
آرد و از کار و بار باز دارد و دایم الوضو باشی که طهارت
ظاهر اشارت است بر طهارت باطن چنانکه درویشی را پرسیدند
که ما سر الطهارت فهو د که الطهارة السر جنانک طهارة
ظاهر دایم می باید طهارهٔ باطن نیز باید که طهارهٔ ظاهر

تجرّد جه کشاید تا بروزکار جذبهٔ از جذبات حق که

گفته اند جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ

الثَّقَلَيْنِ ترا بر داد وجای رسیدن که مجازاست و

جنّ وانس اگر تنها ترا بود نتواند رسانید این کار در گفتار نیک است

و در رفتار عظیم دشوار که رفتار این راه نه با عضا و ارکانست بلکه

بدل و جان است و دل و جان نه در فرمانست امّا ارباب همّت

و عاشقان صادق را جان آسانست که مراو ترا خوردن آب و نانست

و در وازهٔ سلوک این راه علم و معرفت است هر که از آن در در نیاید

در بیابان بی پایان افتد و بدست غولان در ماند و جان و ایمان

در میان نهد چنانکه گفته اند بیت

غولان طریقند این مدّعیان ∴ زنهار که تا غول ز راهت نبرد

اگر کسی را درد این کار بگیرد که درد بی درمانست باید که با خود و با

درد خود بسازد و بطلب درمان نپردازد که در طلب درمان

عمر خود ضایع کند و درمان بدست نیاید بعضی از عارفان

گفته اند این همه طالبان که مشاهده میکنی در درد مانده و بدرمان

نرسیده از آنست که در طلب درمان مشغول شدند و سرمایهٔ حرمان

درین راه مشغولی است بهر چه خواهی کو باش وَاللَّهُ لَنْ یَصِلُ

مثنویات
از پی شهرهٔ زمانه غسلی زده بود
قطرهٔ آب دیده چون ...
پلید کرده آن پاکی
... پادی ... برکان
... اشارت
ره مجرّد از صفت تو در بر محیط ...
از غیر خدا چو غسل کردی ... خود پاک ...

لِي الكُلِّ الاّمَنِ انْقَطَعَ عَنِ الكُلِّ مُوبِدًا اين رمز

است عزيزي كفته است مثنويات

سيمان زبين بست خواهي خيز باي بالا از زمين بكريز

مي روهيچ كونه با زمين تا ز افتي ز آسمان بزمين

مرده را اكر حال بد باشد ميل تو بسوي كالبد باشد

وانكه داند كه اصل كار بي چيست جان او بي جسد تواند زيست

حيات ابدآنست نه كه بي جسد زنده بجانست واين كار عشق

است نه كار فرمانست بندكان موقوف فرمان باشند ودر هر دردي

طالب درمان باشند اما عاشقان ومحبان فرمان عشق كنند

وقصد درد بي درمان كنند محبوب هر زمان كويد دور تر

باش تا هلاك نكردي ايشان كويند ما در روز نخست جان درميان

نهاده ايم وخود را بدست فنا داده ايم جون بي تو مي بايد

زيست مرده به وجون بي تو مي بايد بود روي بعدم

آورده به مصراع در كوي تو مرده به نه از روي تو دور اي

برادر سر را درين راه اعتبار نيست واصحاب سر را با اين سر

كاري نيست واكر كسي استوار ندارد وباور نكند يكي بصحرا

شود تا صد هزار سر بيند در خاك خواري غلطيده وهيچ كس

ظاهرا

ظاهراً و باطناً روی دیت ندیده تراعشق چیکوید کراز
سر چنین سری کم مجانا خاک خواهد شد برخیز تا ترا بخت
عزت و وصلت بنشانم اکنون اختیار تراست، رباعی
نوباوۀ گلبن جوانی عشق است سرمایۀ ملک جاودانی عشق است
چون خضر اگر آب زندگانی طلبی، سرچشمۀ آب زندگانی عشق است
هرچند هیچ سری ازین سودا خالی نیست اما این دولت شریف
و این حرفت لطیف بهر شکم پرستی ندهند و بجوصلۀ هر خسیسی
ننهند که ایشان بنماز و روزه راضی شده اند و از کمال درجات
و شرف مقامات حرمان محروم مانده بیت
گنجی است ملک و صلوة و خلق استظهار، این کار و دولت کنون تا کرا رسد
دل خوش دار و امیدی بیش نه کم در لطف بازیت ابو سلیمان
دارانی رحمة الله بخواجه ابو یزید قدس الله روحه نبشت
کرکسی که او غافلست و همه شب بخسپد هرگز او بمنزل رسد
جواب داد اکنی با د لطف بجهد رسد گفته اند همه سرمایهاء
آدمیان فرو بیختند ذرۀ از حقیقت بر سر بنیاد همه زوایاء
بشر را باز جستند مقدار سر سوزنی پاکی روی ننمود شکی
آفریده است که روی زمین یقین رای خراشد عادتی مجازی

. ورده است تا بر روی حقیقت کردی پاشند سرکی آورده

ست که با توحید در منافی عینست تفاقی آورده است که با خلاص باخلاص

دیر دعوی نبشت بعد هفتم در سی هزار دشمن آفریده است

بعد تم هر صدیقی هزار زندیق آفریده هر کجا مسجدی

است کلیسیا در برابر او بنا کرده و هر کجا صومعه است در

مقابلهٔ او خراباتی ساخته هر کجا طیلسانی است در مقابله

او زناری هر کجا اقراری در مقابلهٔ او انکاری از شرق تا

غرب پر زینت و نعمت کرده و در زیر هر نعمتی تعبیه

محنتی و بلیتی ساخته بیچاره خاک بیت

این همه میکند ولیک از بیم ؛؛ هر د را زهره نه که آه کند :

بسم الله الرحمن الرحیم

~~مکتوب بیست دوم در تجرید و تفرید بجانب دیگر~~

برادر اعز شمس الدین را حق تعالی بطاعت خویش

آراسته کرداند بعد فضیله سلام و دعا از کاتب حروف مطالع

فرماید و مقرر برادری گشت که تجرید و تفرید مرید را شرط

راه است تجرید از علایق و خلایق بود و تفرید از خود

در دا غباری نه بر پشت باری نه و با کس شماری نه در سینه

بازاری نه

بآزادي نه با هيچ مخلوق كاري نه همتش از ذروهٔ عرش
بر گذشته واز كونين رميده وبامراد آرامي نه با وجود كونين خوشي [illegible]
كونين بي دوست خوشي نه وبي وجود عالمين با دوست نه چنين
نه عزيزي گفته است لا وحشة مع الله ولا راحة
مع غير الله چنانکه گفته اند هر كه از خداوند محجوبست
در عين بلا ورنج است اگرچه كليد خزاين عالم در دست
دارد وهر ژنده پوشي وگدايي كه او را با خداوند خود كاريست
پادشاه هر دو جهانست هرچند نان شب ندارد ازينجاست
كه خواجه سري سقطي رحمة الله گفتي اللهم مهما عذ
عذبتني فلا تعذبني بذل الحجاب خداوندا هر كاه كه
مرا عذاب كني بهرچه خواهي كن بحجاب خودم عذاب مكن اي
برادر حقيقت دوزخ خود همين است چنانکه قرآن مجيد
اشارت ميكند از عذاب كافران كلا انهم عن ربهم
يومئذ لمحجوبون ه نكتهٔ موثر در عذاب حجاب آمد گفته
بزرگانست اگر خيمهٔ وصل فردا در دوزخ نصب كنند طالبان
ومريدان او آتش دوزخ را توتياء ديدهٔ خود سازند اگر يك لحظه
در فردوس اعلي بحجاب مبتلا كنند چندان فرياد كنند كه دوزخيان

بحجاب [illegible] بدنجي [illegible] كافران
از دوزخ [illegible] قيامت
[illegible]

[illegible] الاسلام عبد الله انصاري [illegible]
[illegible]
[illegible]

را ایشان رحمت کنند. سرّ این معنی است که گفت مثنوی

با تو دل مسجدست و بی تو کنشت بی تو هم دوزخست و با تو بهشت

مقصود چون جلال و عظمت حق مرید را معلوم گشت

و در طلب دامن او بگرفت وجه انست که من لم المولی

فله الکل ثمن شانه المولی فانه الکل و دیگر

از همه جز حق است چاره هست امّا از وی بهیچ حال

چاره نیست چنانک بموسی علیه السلام وحی آمد انا

بدّک اللازم منی ناگزیر توام از همه چاره هست از من

ترا چاره نیست هر آینه لوح دعاوی بشکند و دیده منی

ولی بر کنده و ممات و حیات در دیده او یک رنگ گردد رد

و قبول مدح و ذم در ترازوی وی هم سنگ بود بهشت و دوزخ

را در حاشیه دل وی گذر نه دنیا و آخرت را در سینه وی

جای نه برای جبّه و جبّه و لقمهٔ بمخلوق کردن ننهد غواص

بلند همت که با دریای محیط جان بازی کند گوهر شب افروز

در معاوضهٔ آن بدست آرد بلود چراغ مختصر پیرزنان

کی در دهد مقصودش درگاه اله بود دلش از ماسوی

الله کوتاه پا و طلبش همیشه در راه مرکب جاه و کراهت پی کرده

و ... تنگ

وتخته تنگ ونام وسلامة پاک شسته وورش این بود که لو
زاحمني العرش لمحقته اکر عرش مجید پیش همت
اید بشتش کنم ولو اقبلني الکون لهدمته اکر دنیا
وآخرت خود را بهمه نماید لکدمال عدمش کنم عبتش این
بود که هر لحظه بر طور سینا طلب بر می آید وموسي وار نعره
ارني مي زند وازحضرت مطلوب از راه غیرت جواب لن
تراني مي شنود زهي کار زهي سوداء آب وخاک رباعي
مارا بجز این جهان جهاني دکرست جز دوزخ وفردوس مکاني دکرست
قلاشي ورندیاست سرمایه عشق قرائي وزاهدي جهاني دکرست
جون مرید صادق را این تجرید وتفرید حاصل کشت جلوه کویند
در عالم همچنین کنند که یاداود اذا رایت لي طالبا فکن
له خادما بیغامبري جون داود علیه السلام او را خادم بود
بس توان دانست که دیکران جه باشند این معني مرید را بدرجه
درجه حاصل آید بمرتبه مرتبه بباید کرد یکبارکي کرا تواند بود
الا ماشاء الله هر که خواهد که قرآن مجید محفوظ ومقروء او
کردد لا بد از ا ب ت آغاز باید کرد تا بتدریج بقل اعوذ برب
الناس رسد اینجا بیشتر وبیشتر تا بمدتي قادي وحافظ قران

محبوب بالفتح معشوقان
عبتش: پرستش کردن

گردد و سنت الهی جاری برین است چه باید کرد سر انیست که گفت
تو فرشته شوی از جهد کی از پی آنکه مرکب تو سرکشست بتدریج
و از افلاس و بی استعدادی و از ادبار و الوکی خویش بهزیمت
نباید شد نظر بر قدرت و فضل باید است اگر خواهد هزار هزار
کلیسا و بتخانه را کعبه و بیت المقدس کرداند و هزار هزار
عاصی و فاسق را حبیب الله و خلیل الله خطاب کند و علی
درمیان نه و اگر خواهد بیک لمحه هزار هزار کافر را مومن گرداند
و هزار هزار مشرک و بت پرست را موحد و مهلتی درمیان نه و
هزار هزار لعنتی را رحمتی و هزار هزار خراباتی را مناجاتی کس را

زهره چون و چرا نه بیت

بسا پیر مناجاتی که از مرکب فرو ماند؛ بسا رند خراباتی که زین بر شیر نر بندد

در مکتوبات که نبشته شده است تفکری و تدبری و کراست مطالع
نماید انشاء الله تعالی در دل برادر ای محقق و مقرر کردد و
معانی در ضمیر اخوی متمکن شود و ثمرات و تاثیرات در جوارح
بلید آید و ظاهر بدان متحلی کردد بفضله و کرمه بالنبی و آله ای
برادر مایم در بلا خود مانده و عالم در بلاء ما مانده مصطفی را صلی
الله علیه و سلم گفتند ای محمد ترا فرستادیم تا در بلا ات افکنم و خلق را

بتو در بلا

بتو در بلا افکنیم تیغ بر کیر مردانه میزن و میخور کاه بروز بدر ـ

کاه بروز احد کاه هزار کونه خلعت کاه شکسته دندان در رفقای ای محمد

میکویی بوی خوش دوست میدارم اینک شکسته اشد در مقابله آن

زنان را دوست میدارم اینک افک عایشه در مقابله آن علها سر

کردان فکرها و خاطرها بسته اسیر و حیران که جلال و جمال او با این

مشتی خاک و آب چه میکنند

ابیات

ای کشته اسیر در بلایت ؛ آنکس که زند دم و لایت ؛

جز جان و دل و جگر نه بینیم ؛ در کردش چرخ آسیایت ؛

عشاق جهان شدند واله ؛ در عالم عز و کبریایت

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست سیوم در ذکر پاک

داشتن راه دین برادر اعز شمس الدین بداند که راه دین از

فضیحتها خویش پاک باید داشت و خارها انسانیت را باید

برید و وحشت خویش را از راه دین بر باید کرفت و آفتها بشریت

را از در بیرون باید کرد تا بزرکان کفته اند هر که بر مراد خویش

قدمی نهاد که نفس وی نزدیک وی از حق عزیزتر باشد مومن

نبود و لی و محبت کی بود از اینجاست که کفت

قطعه

نفسی بعز مانی ما را بر سوایی کشید ؛ دوست می پنداشتم این نفس دشمن دار را ؛

صفات بربیت بیشی و بیشی جستن است
و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق
بجزای افزونی جستن است. شرح تعرف

دوستی با جاه مهزل کرده ام تا این زمان، شغل پروانه که او هم نور داند نار را.

گفته بزرگان است اگر طرفة العینی نفس را دست دهی هزار

زنار بر میان بندد و هزار بت در پیش نهد باید که او را بهیچ

وجه اهل خبر ندانی اگر صد بار ازین نفس را قهر کنی یکبار

که مراد وی قدمی نهی همه اسلامت بر زمین زند بیت

عمزهٔ توبه فریبش زاهد صد ساله را، هم زپیشانی گرفته پیش خمار آورد

تا گفته اند نفس بین خدای بین نباشد و همه بلا ابلیس را از نفس دیده

آمد و کسانیکه دعوی خدائی کردند همه از نظارهٔ نفس دیدن آمد

آواز دادند درگاه توبه برای این کار است تا درین قدم در نهی و از

بلاء نفس خویش باز رهی ای برادر بقطع بدانکه راه دین را

از آفت نفس نگاه داشتن فرض عین است و جز بواسطهٔ توبه

این آفت بر نخیزد و این دولت توبه از روزگار آدم عم

بدید آمده است خلعت آدم که فتح باب درگاه توبه بود عزیزان

طریقت گفته اند اگر صد هزار خزینهٔ دولت و نعمت و سعادت

بر ذریت آدم نثار کردندی چنان نبودی که آدم را بدین سراپرده

قهر درکشیدند که وعصی آدم ربه اگر او قدم عصمت

درین سراپردهٔ تقدیر ننهادی هرگز در توبه بر فرزندان او گشاده

[illegible]

نکته

نکتی این تجیبه قدرت بود و غیب درگاه لا اله الا الله
بود ازانک گوهری را که بدین صفت در دفتر انت خلعت آورده
باشد که خلقت بیدی ابیچنین خلعت اکه ازین قبا
وکلاه نباشد که وعصی ادم اشارت برامن کرده است که گفته

مثنویات

چرخ شبی در دهان می زند :. قافله محتشمان می زند :.
کس نه بدین داغ تو بودی ومن :. نو برا ین باغ تو بودی و من :.
هرچه در فردوس اعلی ودار السلام نواخت والطاف قدرت
بود همه بر آدم علیه السلام عاشق شدند برای انک هرگز چون
او عجوبه قدرت ندیده بودند همه دستها عشق بر دامنش
محکم کردند آدم بلند همت را دل از ایشان نگرفت زانچ برای
حکم می بایست آمد بار حکم می بایست کشید و بهشت سرای
نازست طاقت کشش بار حکم نداشتی گفت بار خدایا مارا بهانه
بایستی تا از دست حور او عینا و فردوس خلاص یافتمی درخت
گندم را بهانه او ساختند وندا در عالم در دادند وعصی
ادم ربه همه دستها از دامن او کوتاه کردند بهوش باش
تا قاعده صد و بیست وانند هزار پیغامبر را عاصی نگویی

که بقیامت زبانت از قفا بیرون کشند و اگر کوئیی در روایت
وعصی آدم ربه بکلی قرانرا رسد که سر آدم را بر دار دو
رسد که تاج عصمت دسر او و نهادآن او نرا و مرا و امثال مارا
نرسد محمد شاه را رسد که خواجهٔ جهانرا کوید
انچه کوئی تیغ من و تو همان کوئیم اگر در میان نبود ای برادر
راه آدم نا رفته حدیث آدم نتوان کرد آدم را که اندوه دین
دامن کرفت دار السلام بدار الملام بدل کردند آمد با شیطان
عداوة توانی کرد و اصطفارا فرو توانی کذاشت نام نیکورا
داغ عصیان بر توانی نهاد و از تاج خلافت نعلین طلب
توانی ساخت، کفت این همه را کمر بسته ام اندوه این حدیث
را بر ما زوال ملک دان و بر خویشتن چنین خروجی کرد و ملک فردوس
با همه ناز و نعمت بر باد داد و کفت بیت
بهشت و کوثر و حور جهانیان و جنان اگر دهند مرا بی تو رایکان بدهم
ومن و تو خود جز بر خویشتن منزل نکرده ایم و جز بخدمت خود
کمر نه بسته ایم و جز خطبه خویش نخوانده ایم چه طمع دارم
که از آدم میراث یابیم که بی نسبت راحیراث ندهند بس دینه
است که دمار از نهاد ما بر آمده است و خاک حرمان و خسران بر فرق

حکم

ملا روزان

ما بد روزنان ریخته است دستي بردار و از سوز دل بگو آب

قطعه

هر كسي در كعبه وصلت رسيد من بماندم در بيابان و بيسا

جون كسان كر لايق رحمت نيم لعنتي بهر سبت بر ما ناكسان

هر كه با دركاه توبه آشنا نيست در همه احوال از ميراث آدم او را نصيب نيست نكر تا نكويي كه توبه وقتي بايد كرد كه معصيت بود اي برادر ما خود عين معصيتيم هنوز جيزي ديكر مي بايد آخر نشنيده

شعر

إذا قلت ما أذنبت قالت مجيبة حياتك ذنب لا يقاس بها ذنب

انها كه معصومان دركاه اند در حق ايشانست لَقَدْ تَابَ اللهُ عَلَي النَّبِيِّ و موسي را جاي معصيت بود كه كفت تُبْتُ إِلَيْكَ و مصطفي كفت وَإِنِّي أَسْتَغْفِرُ اللهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ اي برادر جنانكه مرا و ترا از فسق و معصيت توبه بايد كرد همه صديقان را از صدق خويش توبه بايد كرد و جنانك ما بد عهدان را از جفا توبه بايد كرد همه وفاداران را و مخلصان را از وفا و اخلاص توبه بايد كرد جنانك ما نفس پرستان را از خدمت هوا توبه بايد كرد همه خداوندان دل را از مراقبت احوال

شيخ عبد الله انصاري قدس الله روحه فرموده است الهي جون جرم من منم توبه من جيست واكر من بدين توبه رسم در دو عالم جون من كيست

ومعني الحديث ان غفلت عن ذكر الله ساعة بعارض بشري لتداركته بالاستغفار مائة مرة تكفية لغفلة وتعليما للامة

صديقان از كناه پشيمانند و از طاعت خجل عذر بر زبان و تشوير در دل
انصاري

بخود توبه باید کرد کفته عارفانست چنانکه معصیت نباید کرد طاعتهای میباید آورد و ازهمه توبه می باید کرد الکو کوئی که معصیتها ازهمه باید کرد بر ببرکات میکویند صدقها و اخلاصها و طاعتهای عالم می باید آورد چون آوردی همه را بر باد بی نیازی می باید داد شعر بیست کفت مثنوبات تومیخواهی بتسبیح و نمازی، که تا خشنود کردد بی نیازی نمازت توشه راه درازست، ولی او از نمازت بی نیازست فرد الکو همه مملکت بیک کدایی دهد عجب نبود فرد الکدایان این امت را بیارند بر عرش بنشانند آنگاه کویند یا ابناء الماء والطین بم عرفتم رب العالمین ای فرزندان آب وکل بچه شناختید پروردکار جهان کویند بار خدایا بدانکه ملک آسمان و زمین ترا بود فرمان آید که هرچه در آسمان و زمین است بکدایی دادیم کویند بار خدایا بدانکه ترا ملک عرش است فرمان آید که کدایان امت محمد را بر عرش تکیه کاه ساختیم تا بدانند که بادشاهی مانه بدان مختص نیست که در اوهام و دانش شما بکنجد در حال همه خواهد که از دانش و توحید و معرفت خویش توبه کنند در توبه بسته باشند در خجلت و معرفت خویش بمانند

تا چنانک

تاچنانکه اهل دوزخ از صعوبت سلاسل واغلال زخم میخورند ازین جاست که گفت بیت

زخم میخورند ازینجاست که گفت بیت

گر زاهدان بقبله ابروت بنگرند ای بس نمازها که زجبرت قضا کنند

اگر بقیامت گویید لا اله الا الله چون کرار دند بگویند مارا بنده دین آفریده اند در بند دین بوده ایم خداوند مارا صفت اینست که لا اله الا الله گوید که بنعت کرم انها نیابت دارد که لا یعرفه غیره ای برادر کاری نیست که بدین عقل برآن کار توان رسید همه عقول واوهام درین درگاه پی شده است سر اینست که گفت بیت

وهم تهی پای بسی ره نوشت هم ز درش دست تهی بازگشت

گفته بزرگانست اگر همه انبیا و صدیقان روی زمین و مقربان و معصومان آسمان تا ابد لا باد زبان عصمت بشرح توحید وی برگشایند بآخر ختم فصاحت بدین کنند که نستغفر الله از آنچ گفتیم ای برادر اگر عصمت همه پاکان واخلاص همه معصومان را لباس طینت تو سازند نگر تا فریفته نشوی واگر هزار تیغ قهر بزهر حسرت آب داده بر فرق تو زنند نگر تا بهزیمت نشوی

آن کوی که سوخته گفته است ... رباعی

حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ٭ یا با کس دیگر آشنا خواهد شد
از مهر تو بگسلد کرا دارد دوست ٭ وز کوی تو بگذرد کجا خواهد شد

هر که در این سرای خویشتن را به آتش توبه نسوخت بالقطع او را
به آتش دوزخ بباید سوخت هر چه تو از خویشتن میدانی
از عیب و هنر همه را بآتش توبه امروز بسوز تا دستگاه تو
این فتوی باشد که اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَا ذَنْبَ
لَهٗ و از سوز دل میگوی مناجات و ابیات نظم

الهی رحم کن کآلوده کانیم ٭ بخون دل جگر پالوده کانیم
روا نبود نه تو اندر سکهٔ ما ٭ که مشتی سرب سیم اندوده کانیم
یکی بر روزگار ما ببخشای ٭ که ما بر خویشتن نابخشوده کانیم

هر خاری که امروز از راه دین بر می باید گرفت الکو برنگیری
روزی آن خار را تیری سازند و بر دل و جگرت زنند نه بینی
چون موسی علیه السلام بدولت مکالمت وَكَلَّمَ اللّٰهُ
مُوسٰى تَكْلِيمًا رسید صد و بیست و چهار هزار و
چهارده کلمه بی واسطه برو کلام کرد از فرق سر تا ناخن پای
همه گوش گشت تا بهمه اعضا همچنان می شنید که بگوش در هر

کلمهٔ کم برو گذر کردی نیست وهست کسی هر بار که هشیار
کسی این زخم برد او زدندی وَقَتَلْتَ نَفْسًا یا موسی
بی وحی ما قبطی چون هلاک کنی تو الا کرده اکر عقوبت
هفت درکهٔ دوزخ برد یا موسی حاد بدی چنان بود
فعل او را دران ساعت بروی عرض کردندی رحجان تو احد
ودرچنان خلعت خاری که موسی علیه السلام درراه خود
بود قصد دیدهٔ دولت او کرد وقصهٔ عمر شنیده که شمشیر
کشیده می آمد وحیکفت تا ما باشیم کر از زهره انک لات وعزی
را بنا سزا کوید خویشتن بلات وعزی عرضه کرد وبدیشان
سوکند خورد که اینک رفتم سر محمد بیارم القصه تا روزی ان تیغ
کشیدن با او کار خویش کرد هر کاه که عمر بحکم مهتری در میدان
ولایت جولان کری کردی درسرش این ندا کردندی که تو آن عمری
که تیغ کشید می آمدی تا سر رسول خدای را بر داری ودار
الملک لا اله الا الله را خراب کنی عمر چنان فرود شکستی خوای
اکر زمین بشکافد از ننک این حدیث فرود شود هر بار که این
حدیث بروی تازه کردندی چنان شدی که ازوی درانز هفته
هیچ نیامدی ببطحا ر مکه بیرون شدی وروی در خاک

قال الله تعالی حکایة
قال هذا من عمل الشیطان
اشارة الی القتل
[illegible]

ما لیذی وکفتی خداوندا جان عمر را بر کین تا بینی آینهٔ جفاء
خویش نه بیند ای خاک بر سر من و تو که عمر در کلیسا به بت
پرستی شد و دوای برهان و برقیره لا یجوز ما بالله العظیم
که اگر بینش سلکی نهی نپذیرد اعجی
ای فسق و فساد کار هر روزه ما وی بر تو حرام کاسه و کوزه ما
می خندد روزگار و می گوید عمر بی طاعت و بی نماز و بی روزه ما
بسم الله الرحمن الرحیم. مکتوب سی جهارم در تقوی
برادر شمس الدین بداند که دروازه سعادت و در دولت تقوی
است هر منزل که آراسته اند در عالم لا اله الا الله متقیانرا
آراسته اند و هر رتبه که در جنت فردوس بنا فرموده اند
پس بدانک متقی آنست که از بلا خویش رسته بود و از بند خود
جسته تا مرادات خویشتن باز نهد و از هر چه نصیب نفس است
باک نشود دوزخ را با او کار خواهد بود که وان منکم
الا واردها همه خلایق را حوصلهٔ دوزخ خواهند نهاد
تا نصیب خویش از مطرکاه ان بر دارد آنگاه متقیانرا بیرون
آرند و خویشتن پرستان را در قعر دوزخ نکوسار بکذارند ثم
ننجی الذین اتقوا این فتوی داده است ای برادر متقیان

الهو

در هفت طبقهٔ دوزخ چنان روند که ماهی در آب و دوزخ
را طاقت هست ایشان خود کجا باشد که ایشان سلطانان الله
و توقیع ایشان اینست که ان الله یحب المتقین
و چنانکه متقی در دوزخ نگنجد در بهشت هم نگنجد
و اگر گویی کجا گنجد فضایی که از افضاء ربوبیت گویند محشر
متقیان آنجا بیش نبود سر اینست که گفت ابیات

تا چو فردا شهیم در همه مصر ٭ چه غم امروز گر بزنند انیم ٭
تو چه دانی که ما چه مرغانیم ٭ هر نفس زیر لب چه میخوانیم ٭
گو بصورت گدای این کویم ٭ تو بمعنی نگر که سلطانیم ٭
گرچه خود مفلسیم در ظاهر ٭ تو بباطن نگر که ما کانیم ٭

مگر این آیت در قرآن نخوانده که یَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِيْنَ اِلَى
الرَّحْمٰنِ وَفْدًا تا نه پنداری که این پادشاه را بجز بهشت
سرایی نیست و آن نشنیده که سید انبیا دوستان را چه شربت
چشانیده است حاکیا عن الله تعالی اَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ
الصَّالِحِيْنَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ
وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ این باز نمودن است که اگر رحمت
بهشت و آفت دوزخ از میان بر گیریم هیچ چیز کم نشود

[illegible] دوست دارد

روزی که بر انگیزیم پرهیزگاران را بسوی رحمن گروه گروه

ساخته ام مر بندگان خود را که صالح اند چیزی را که هیچ چشمی ندیده است و نه هیچ گوشی شنیده است و نه گذشته است بر دل هیچ آدمی

وهیچ چیز نقصان در احکام الوهیت بدو نیاید مثنویات

زهی ساخت که گر عالم نبودی ٭ سر موی از آنجا کم نبودی

نه هرگز کبریاییش را بدایت ٭ نه ملکش را سر انجام و نهایت

اسرار قرآن بعقل رکیک خویش در نتوانی یافت واگر خواهی شمه بدانی

بعون قرآن بشناس و بدان قوله تعالی فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ
پس نداند هیچ ذاتی

آنچه
مَّا اُخْفِیَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ اَعْیُنٍ بدانکه هیچ هجرت در دین
الخ. پوشیده کرده شده است مر ایشان را از قرة چشمها

عزیزتر از آن نیست که کسی از خویش هجرت کند تا از همه آفرینش

باز رهد زیرا که آفرینش را با مرد چندان کار بود که مرد با خود

مانده است چون بعنایت توفیق مدد یافت از خویشتن رست

آفرینش را به خوش باد کرد رفت و سر خویش گرفت چنانکه

گفته اند اِنْ تَعَلَّقْتَ بِذَرَّةٍ اَوْ تَعَلَّقَتْ بِکَ ذَرَّةٌ فَاَنْتَ

فِی حِبَالَتِهَا تا یک ذره از اوصاف تو ترا گرفته است بنده ای

تا از سر آن ذره اوصاف آزاد نکردی تقوی ترا روی ننماید که سنت

وی ایثار کیمیای تو خواهد چنانکه گفت بیت

دلبر جانانت اگر آرزوست ٭ در گذر از خود ره بسیار نیست

اما چنان نیست که گوئی جاه باید و حشمت دنیا باید و ناز نعمت

باید و تقوی باید کلا و حاشا نه بینی که چه می فرماید اَنَا اَغْنَی
من بی نیاز ترین ؛

لاغنیاء

لا اغنیاء عن الشرکاء این کار شرکت نه پذیرد عزیزی

گفته است **بیت**

انکس که بیار من همی در نگرد گو منکر کردن عشق شرکت منهد

تقوی ملک عظیم است منازعت نپذیرد و دین غیور مرد است

شرکت بر ندارد نهاد خواجه ثقلی عظیم دارد پس راه تقوی

شده است تا این سد بی دولتی را پست نکنی از تقوی متقیان

هر چه گوئی از تو مسلم نیست هر چند با خویشتن آشناتر می شوی

آن سد بدبختی و بندی دولتی محکم تر میشود تا با خود

آشنایی از وی بیگانه از خود بیگانه شو تا با او آشنا گردی

هر که وراء از خود سر ماند گو خواه مرقع پوش و سجاده

بر گیر خواه قبا بر بند و تیغ بر دار هر دو یکی است و این سد

بدبختی جز در سایه دولت پیر بخته پست نتوان کرد و این بادیه

خونخوار جز ببدرقه صاحب دولتی نتوان برید اینست که گفت قطعه

زنهار تا تنها لی بی مرد اندرین ره زیرا که این بیابان خونخواری نماید

گر مرد ره نه تو بر بوی گل چه پویی رو باز گرد کین ره پر خار می نماید

تقوی آنست که بهیچ آفریده بچشم تهاون ننگری اگر موری

را بر تو گیرد زهره نداری که پای برون نهی و در آثار آورده است

که امیر المومنین علی رضی الله عنه وقتی در راهی بگذشت
کناره دامن او بموری رسید مجروح گشت رنج آن مور در دل
علی علیه السلام اثر کرد و میان آن مور را کرد بین و پای می زند علی علیه السلام با دل
پر درد پیش آن مور بنشست و می گریست و لرزه بر اعضاء
او افتاد چنانک بی طاقت گشت آن مور خسته بحیلی خود را
بسوراخ افکند علی با دل پر درد از آنجا برخاست چون شب
در آمد حضرت رسالت عم را در خواب دید که بانگ بروی
می زند و میگوید یا علی چرا هوش با خویش نداری که امروز
در هفت آسمان مظالم خصومت تو بوده است آن مور
که تو پای بروی نهادی از صدیقان حضرت بود و سرور
اجناس خویش بود از آن روز باز که اورا آفریده الله طرفة
العینی تسبیح و تحمید وی از حضرت منقطع نشده است
مگر آن روز که تو قدم بروی نهادی گفت لرزه از سیاست
حضرت علیه بر دل من مستولی گشت گفتم یا رسول الله تدبیر من
چیست و چگونه بود گفت یا علی بجای خویش باش و دل
بجای دار که همان مور عذر تو از حضرت خداوند باز خواست
و گفت الهی تو قصد را در کار دهاء معتبر کرده و علی را آنج

رفته صحیح

رفت هیچ قصد نبود او را بمن بخشی شفاعت آن مور نزاکه
شجاع درگاه مائی برفتراک منت ما ونبستند وازتو عفو کردند
یا علی اکر شفاعت آن مور نبودی ابر قیتو درین درکاه
ریخته شدی این دانی جبت از حق خویش درگذرند اما
از حق دوستان خویش در نگذرند هشیار باش که هیچ ذره نیست
در آفرینش که درد این حدیث بدو کار نکرده است چنانک
کفت مثنوی هرچه تو بینی زسپید و سیاه٭ بر سر کاریست درین کار کاه٭
دیکر نکه کن از ذره کشته بویان٭ بحمدش نکته توحید کویان٭
تا بدانی که خدای عزوجل را با آفریدکان خویش سرهاست و
کارهاست که عقل و فهم را آنجا راه نباشد وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ شاهد بسنده است سر اینست که کفت مثنویات
هزاران قطره کزین وادی برآیند٭ بدین درکه بزاری نوا اندر آیند٭
زعجز خویش میکویند ای پاک٭ توئی معروف و عارف ما عرفناک
هرکز دیده دولت برین ورق نیفتاده است که وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ اکر برقع جهولی از دیده فروکشایی
همه عالم بجمال بندکی او آراسته بینی واکر از صفت ظلومی
برون آیی همه آفریدکان را در طلبش دوان و پویان بینی از بخلت

یعنی قول این آنست که زبان سالک
یعنی اصطلاح خاص و عام

خلاف نیست کسی را اهل ملت در تسبیح حیوانات
اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزله نیاید
روا ندارند و اهل سنت و جماعت روا دارند چنانک
خدای کفت وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
عموم ذکر کرد همه اشیا را و نام شیء بر جماد و بر
حیوانات افتد در قصه داود یاد کرد علیه السلام
يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ ای سبحی معه
والطیر و نیز در خبر آمده است روزی پیغامبر
صلی الله علیه وسلم پاره سنگریزه از زمین برداشت
اندر کف وی تسبیح کرد چنانک همه یاران بشنیدند
باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز
فرمود تا عمر را دادند اندر کف وی نیز تسبیح کرد
و باز عثمان و علی را رضی الله عنهم همچنین آنگاه
بر زمین افکند تا بعضی علما این خبر را بحجت
آورده اند بر ترتیب خلافت که بدید برافکندن
انقطاع خلافت را شرح هعرف

برانداز اکر خدای
محو خدای

که خواجه نظامی گفت رحمة الله — مثنوی

معرفت از آدمیان برده اند — آدمیان را زمیان برده اند

جون نه حضرت رسالت آمدی — اسرار خبر کرده مانند بوده

از حضرت این خواست میکرد که اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِیَ آفریدگان

خود را بمن جنان نمای که هستند تا بر ما جیزی بوده کم کوهر

عصمت مادر سر آن شود صدیق اکبر بیوسته کفتی اَللّٰهُمَّ اَرِنَا

الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَاَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا

وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ بارخدایا حق را بما حق نمای وجون

نمودی در کزاردن آن توفیق ده و باطل را بما باطل نمای

وجون نمودی از آن عصمت ارزانی دار واشارت بدین است

که کفت اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَیْرًا بَصَّرَهُ بِعُیُوْبِ

نَفْسِهٖ جون به بنده نکوئی خواهد عیبهاء او را بدو نماید کوید

بتخانه دیدی در کذر آخر دیده که رفیقی خراباتی بود روزی

جند بر اید ازوی مسجدی کند این حق است حقیقت آنست

که سینه اش را بدل کنند که کفته اند که بل سینه که بتخانه بود مسجد

کنند عزیز تر آن بود که از مشرق تا بمغرب بر تنگ کعبه کنند

ای برادر اکر وقتی ترا کوینده که دعا تو مستجاب است کو خداوندا

ترا ازینی

مرا از پیش من بردار یقین بدان چون ترا از پیش تو بر داشتند
امید همه نیکوئیها بود و چون ترا در پیش نود انشاالله جز خود پرست
نتوانی بودن و شیطان آن تو بکه خود پرست بود
خواهی کو باش خواه در صورت ملک باش خواه در صورت ادمی
خواه در آسمان خواه در زمین خواه در فردوس وجود پرست
آن بود که از خود نگذشت بود بدین اشارت کرده که گفت و هو
که چه حجاب تو برون از حدست، هیچ حجابیت چو پندار نیست
پرده پندار بسوز و بدان ، در دو جهانت به ازین کار نیست
ای برادر بدانک محبت آب هردو کون را ببرد در عالم عبودیت
بهشت و دوزخ را قدریست اما در عالم محبت یکذره هردو
کون را قدر نیست هشت بهشت که آدم صفی را داده بود ندبدانه
گندم فروخت و رخت همت در سرای اندوه نهاده بیت
نمی خواهیم جز زلفت زنجیر، زهی دیوانه عاقل که مائیم
براود پیغامبر علیه السلام وحی آمد که یا داود ذکر من مر
ذاکرانرا و بهشت من مر مطیعانرا و زیارت من مر مشتاقانرا
ومن خاص مر عاشقانرا ای برادر حدیث عفو و عقوبت
و نام بهشت و دوزخ در حدیث محبت چنان فرو رفته است

قال بعض اهل الریاضة الشوق فی قلب المحب
کالفتیلة فی المصباح والعشق کالدهن فی اللوز
و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می
نهند مشتاق گویند و چون چنان شود که فنا و بقا
خویش یکباره در وجود دوست تلف کنند و عاشق
گویند

که نه امروز بر آید نه فردا اما این حدیث در حوصلهٔ هر کسی
نگنجد و این شربت کام هر کسی نچشد سر اینست که گفت مثنوی

هر نفسی همچو صلهٔ راز نیست ، هر شکمی حاملهٔ راز نیست

بسم الله الرحمن الرحیم ○ مکتوب شصت و پنجم در صدق

برادر اعز شمس الدین اعزه الله تعالی بداند که خواجه ذو
النون مصری رحمه الله فرموده است اَلصِّدْقُ سَیْفُ
اللّٰهِ فِیْ اَرْضِهٖ مَا وُضِعَ عَلٰی شَیْءٍ اِلَّا قَطَعَهٗ راستی
شمشیر خدایست اندر زمین بر هیچ چیز ننهاد الا که آنرا برّد
و صدق دیدن مسبب باشد نه اثبات سبب چون سبب ثابت
شد حکم صدق ساقط شود که حقیقت ایمان جز ناخواستی
است چنانک گفت وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِکُوْا بِهٖ شَیْئًا
(و پرستید خدای را و شریک نکردانید برای خدای – ان چیزی)
پس هر که دعوی کرد که مرا صدق ایمانست دعوی کرد که مرا غیر وی
بکار نیست و دلیل درستی دعوی آن باشد که اگر غیر حق چیزی
بیاید بر نگردد و اگر برگردد اندر دعوی کذاب باشد ازینجا گفت

مثنویات

دلا طمع وصال یار سرست ، جان در دم قهر هجر او بر خطرست
بیرون ز وصال و هجر کاری دگرست ، همت چو بلند شد همه دردسرست

وفی

وقتی خواجه ذوالنون مصری رحمه الله ببیت المقدس
می آمد شخصی دید از دور در دل تقاضائی یافت که از
وی سؤالی کند چون به نزدیک رسید دید پیرزنی با عصا
و جبهٔ پشمین پوشیده گفت من أین گفت من الله گفت از کجا
می آیی گفت از نزدیک خدا گفت الی این کجا میروی گفت
الی الله بسوی خدای پس دیناری برون آورد تا او را دهد
دست بر روی شیخ جنبانید گفت ای ذوالنون این چه صورت
که ترا بسته است من کار از برای خدای کنم و از غیر وی چیزی
نستانم چنانکه نپرستم جز وی را نستانم از جز وی این بگفت
و غایب شد مرید را همت عالی چنین باشد سر اینست که گفت مثنوی
همت از اجلکه نظرها کند ،، خوار مدارش که اثرها کند" ازآنجاکه
آنکه گفت که من کار از برای او میکنم این دلیل صدق محبت
وی بود که خلق اند در معاملت بر دو گونه است یکی آنکه میکند
و پندارد که از برای وی میکند و آن همه از برای خود میکند هر
چند که هوای وی از آن منقطع باشد ثواب آن جهانی بایدش
دوم آنکه ارادت ثواب و عقاب آن جهانی از معاملت
وی ساقط باشد آنچه کند خاص تعظیم فرمان کند و محبت

حق تعالی مدد غنی وی باشد شرابیت که گفت قطعه

دنیاست بلاخانه و عقبی هوس آباد ما حاصل این تردد و بیکی چو نستانیم

این تشنه بدنیا شده وان غره بعقبی ما فارغ ازین هر دو نه اینیم نه آنیم

گفته اند تدبر طاعت مر مطیع را نصیب و افزون تر از آن باشد که

عاصی را در معصیت که راحت معصیت یکساعت بود

و راحت طاعت همیشه و خداوند را از مجاهده خلق چه سود

و از ترک آن چه زیان اگر همه عالم بصدق ابوبکر گردند سود

مر ایشانرا دارد و اگر همه بکذب فرعون شوند زیان ایشانرا

دارد چون صدق محمد را بدین مایده بنشاند که اَهْلُ الْقُرْآنِ

اَهْلُ اللّٰهِ وَخَاصَّتُهُ قوت ایشان از مایده قرآن بود

اَهْلُ الْجَنَّةِ وَخَاصَّتُهُ دیگرانند اما ارواح پاک اهل لا اله

الا الله این اصل وجود آمده است که وَنَفَخْتُ فِيهِ

مِنْ رُوحِي قوت آن طایفه جز در عالم قرآن باید نیاید

و کسی که بر مایده قرآن نشست کدورت این نهاد که هر کز آفت

است نتواند کشید تشنه حرکت کرد تا کی آید آن رسد

و این کدورت از پیش وی برگیرد تا او بصفاء اندوه و با

درد طلب خویشی بار یابد تا ابد بر مایده لطف بشاهده

محبوب نشیند و اوّل علامت از علامات این گروه ائمه
طریقت چنین گفته اند که عاشق هرگه که گردد و بدردان
روزگار میگذراند و منتظر آن باشد که فانا نسیم مبارک
عزرائیل از کدام جانب پدید آید و باستقبال پیش باز
شود عزرائیل بر چنین کسی که آید برای آن آید تا این سدّ بی
دولتی را که نفس گویند از پیش برگیرد امّا برگرفتن جان او کار
عزرائیل نیست و او این دولت دارد که اَللّٰهُ یَتَوَفَّی الْاَنْفُسَ
حضرت رسالت علیه السّلام چون گفت رَقَّ عَظْمِیْ وَاشْتَدَّ
شَوْقِیْ اِلٰی لِقَآءِ رَبِّیْ استخوان من از درد عشق بگداخت
و شوق من بحدی رسید که قالب نبوی نمی تواند کشید تا جبرئیل
آمد یا نبیَّ اللّٰه عنان شوق باز کش که ما این کار را در ربیع
الاوّل حکم رانده ایم برای درد دل تو نخواهیم گردانید از اینجاست

که گفت   بیت

طرفه سرو کاریست که بر وعدهٔ معشوق :: صابر نتوان بود تقاضا نتوان کرد

آری ای برادر که در عالم هیچ دردی شافی تر از آرزومندی بخدای
عزّ و جلّ نیست چنانکه آرزومندی گفته است   بیت

منم و هزار حسرت که در آرزوی رویت :: همه عمر در غمت رفت و نه رفت هیچ کارم

اگر به تو دستگیرم بپذیری اینست دولت، و اگر نه رستخیزی زهمه جهان بر آرم

دردی که اگر ذره، بر کوه نابد زمنکت کسی را بیماری نماند استاد

ابو علی وفاق گفت رحمه الله در بدو ارادت خویش در شهر

خراب میگشتم چنانک عادت مبتدیان و نو مریدانست در مسجدی

خراب در آمدم پیری را دیدم که خون می گریست چنانک زمین

از خون دیده او ترگشته بود گفتم یا شیخ اُرفُق بنفسک با خویشتن

رفیقی بکن یا شیخ ترا چه رسیده است گفت ای جوانمرد طاقت برسید

از آرزوی خداوند و عمر آخر رسید سر اینست که سوخته گفته است

بیت مردم در آرزویت روزی ندیده رویت، حاجی براه رفته و از کعبه بازمانده

حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در وقت نقل این دعا کرد که اللهم

اَعِنّی علی سکراتِ الموتِ جان من برداشتن نه کار عزرائیل

است خداوندا عونی بکن تا از جان خود برهیم صادقی گوید بیت

جانان فدای دوستی تست جان من، عاشق بدوست زنده بود جان چه حاجتست

ای برادر درویشی که گفته اند افسانه دیگران شنیدن جز حسرت و درد

سر نباشد بیت گوشت صفت طعام کردن جز حسرت و درد سر دیگر

چه بود اگر توانی قدمی زن و جانی می کنی و سری در بازاین

که گفت

بیت

از گوشت و گو

از کفت و کو نیابد و صلتی بسی محالست بحر محیط عشق در ناودان نگنجد

هر دل که ماوای عشق و حرکت گشت همه الوان بعد از تب برهانست دل او گشاده گشت دو اتحی شهوات را که بند و بندانی ... است

جز اندیشه حرکت بر نتوان داشت بنیری بوده است که او را شیخ الاوتاد گفتندی نام او کلیب بود و کلیب بتازی تصغیر سگ بود و نیز علت جذام داشت و با این همه او را قلبی عظیم بودی که ده بار و زبر آمدی که یک لقمه نان بدو نرسیدی خیر نساج گفت رحمة الله روزی بکرد صومعه او می گشتم آواز بگوش من رسید که با حق مناجات میکرد و میگفت الهی هذا اسمی کُلَیْبٌ وَهٰذا جِسْمِی مَجْذُومٌ وَهٰذِهٖ قِلَّتِی مَعَ هٰذا این جبرئیل حتی یری مبارزتی خدایا نام سگی است و علت من جذام است و شعار من فقر و فاقه است با چندین بلا کجاست

جبرئیل تا مبارزت من بیند مثنوی

عرش روانی که از تو رسته اند شهپر جبرئیل برو بسته اند

ای برادر حق تعالی یکانه است وَالْمُؤْمِنُ مُتَوَحِّدٌ و مومن یکانه است چون حق تعالی وحدانی الذات است نپسندد که مومن باشد مگر یکانه دلیل برین کلمه شهادت است که نفی از وی تبری

است و نفی از دو تبری تولاست لا اله تبراست الا الله تولاست
بهمان مقدار که از غیر حق تبرا است بحق تولاست ازینجا

تا ایشان هر که کنند ... ایمان نیست

گو اینچنین که بروی این خرقه را بسوزم پس سرّه در بر من زنار مینماید
پس هر که دعوی مومنی کرد در سرّ خویشتن بنگرد اگر چیزی جز حق
است سوی آن گریز است بدانکه در دعوی صادق است
و اگر چیزی که جز حق است سر خویش را جویان بیند و هر چیزی
که بحق رساند از آن گریزان یابد بر ایمان خویش اوراکریه باید کرد
که این کس یا مسلوب الایمانست یا بر خطر سلب است سر اینست
که گفت بیت هنوز از کاف کفر خود خبر نیست حقایقهای ایمان را
چه دانی تا بزرگی چنین گفته است همه جهان دعوی عاشقی
و محبت میکنند ولیکن چون زیر دعوی نظر کنی همه معشوقی
میکنند نه عاشقی که چون محب دعوی محبت کرد صدق
دعوی آنست که از همه مراد خویش پاک بیرون آید چون مراد طلب
کرد محبوبی همی جوید نه محب همی باشد معاملت او مکذب
دعوی اوست پس ازینجا دانستی که دعوی محبت درست نیاید
تا آنگاه که محب را اندر کونین جز محبوب یک ذره مراد باقی باشد

اعلم ان الامانة و وفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة
عن نفی مواجبهما مجازا یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب الرجال
ونظایره کثیرة واستعارة نفی الایمان لنفی المواجب مبالغة فی نفی المواجب
وهذا ظاهر وفیه اشارة الی ان الایمان بدون مواجبه کلا ایمان

اهل السادة

اهل اشارت درین آیت گفته اند یا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا آ
آمِنُوْا مومنانرا خطاب کرد بایمان آوردن با وجود ایمان از
ایشان معلوم شد که ازایمان ثانی مراد غیر ایمان اولست ایمان
اول تصدیق واقرارست وتحقیق صدق واقرار جز وی نادیدن
است وبغیر وی نانگریستن است پس چون بسر جز وی نگریستی
چنان گشت گوئی ازان اول رجوع کردی و بنده ازنگریستن خالی
نیست گو یکم ایمان تازه کن چون نگریستی اندر حق ئی مبین
ولیکن اندران صانع حق ئی ببین تا هر خطرتی و لحظتی که بنده
را بدید آید ازوی اعراض کند و بحق باز آید ایمان وی تازه همی
باشد ای برادر چه سعادت بود ترا ورای آنکه گوید ای حسینی
خاک حرا باش ازدل پاک ای بنده ما قطره ماء مهین جز حرا مکنی
ای فخار صلصال قدم نه در روضهٔ وصال و چه دولت بود آب
و خاک را ورای آنکه در ره زیی بنج بار کیر وصل بحکم فضل بی در
کلبهٔ عجز تو می فرستد و این ندا در عالم حید هد که قُسِمَتِ الصَّلٰوةَ
بَیْنِیْ وَبَیْنَ عَبْدِیْ ازینجاست که گفت مثنوی
این آب نه بس حرا که بنده خواند خاک سر کوی آشنایت داند
موسی علیه السلام که کلیم حضرت بود جهل بار روز در عین

ذی النحو ... یا ایها الذین آمنوا ... آمنوا

المومن الغفار ... ستار

انتظار بر داشتند واین فلاح وصل بر دست ساقی لطف دمادم کردند الصلوة معراج القلوب اینت نه تفضیل امت است بر انبیا و لیکن من کان اضعف فالرب به الطف

از بیجاست کامت مستوی

دور تو زین دایره بیرون تراست،، از دو جهان قدر تو افزون تراست،،

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب شصت و ششم در نسب آدم علیه السلام برادر اعز شمس الدین بداند که نسب آدم علیه السلام رونده را آنجا درست کرد که بعالم دل رسید چون بعالم دل رسید عالم گردش تمام شد و آغاز روش از آنجا باشد هرچه بدو رسد آن نیز بگردد چنانک وی بگشته است در دست تصرف وی باید آید انک شنیده بدست فلان درویش شراب شربت شدی و یا بویا انجیر بدست کردی انجیر شدی خالص درین مقام بود تا اگر خواهد آن رونده در مال سلطانان تصرف کند مسلم باشد و آنچ مشایخ ستده اند بعضی بیت المال از اینجا بود فتوی شریعت اگر از شرق تا بمغرب چو ز بسته شود نخورد مومن مگر حلال و حقیقت ایمان نبود تا بعالم دل نرسد چنانک خبر نقل کرده اند لو کانت الدنیا برکة

بار چون نوبت بتو رسید انتظار بر داشته

النسب

قال علیه السلام لو کانت الدنیا برکة دم لا یکون اکل المومن منها الا الحلال

۲۶۷

دایم لا یسرف المؤمن الا الحلال و اینجا اصلی است در شریعت
که آنجا نیکو فهم شود و آن آنست که در خبرست که روزی جوانی
۲ بپیش رسول علیه السلام آمد بپرسید که روا باشد در ماه رمضان که دهن ۲
بدهن حلال خود نهم فرمود که روا نباشد از پس وی پیری
در آمد همین مسئله سوال کرد گفت روا باشد صحابه را ازان عجب
آمد گفتند یا رسول الله چه معنی بود که یکی را روا داشتی و یکی
را منع کردی جواب داد که آن جوان بود و از آتش جوانی او بیم آفت
بود و این پیر بود بروی ایمن بودم ازینجا معلوم شد که شرع
از فرد تا بمرد بگردد و این همچنان باشد که کسی را کراماتی باشد که بر سر
آب رود و دیگر کسی اگر برود فرو شود و هر کسی که او را درین
مقام اقتدا کند و اندریم سلطانیان تصرف کند و اگر کسی اندرین
قدم نرسیده باشد در هلاک خویش سعی نماید مگر که بدستوری خداوند
این قدم باشد و چون روزگار بر خداوندان دل کار کند همه
اجزاء دل کرده شود نشاید که ازان وی هیچ چیز از ناخن پای تا سر موی
ضایع گردد آن همه از عالم دل باشد ازینجا بود که حضرت رسالت
صلی الله علیه وسلم چون موی باز کردی صحابه بر یکدیگر قسمت کردندی باک
و هر جامه که وی پوشیدی کس ازان نکار دور بدان جامه وی کرد اقتدا و آنجا :.

ا بود که حضرت رسالت پیراهنی بمنافقی از بهر دل پسرش که مسلمان
بود داد و آن پیراهن با آن منافق در گور نهادند صحابه پرسیدند
از حضرت رسالت او را هیچ سود دارد گفت تا ازان برجای
سهل تر عذاب نباشد از ینجاست که جوانان بخرقهٔ پیران تبرک
کنند و تفرقه کنند تا هر کسی را ازان نصیبی باشد و جامهٔ
جز چنین صاحب دولتی تفرقه کردن عادتی بود دران چه غرض
و کسی را که کردش تمام شد و بعالم دل رسید امام باشد و مقتدا
دعوت کردن او را مسلم بود و هر که درین قدم نرسیده باشد روا نبود
که این حدیث کند ازینجا بود چون امیر المومنین علی رضی الله عنه
ببصره آمد خواجه حسن بصری رحمة الله را که یگانهٔ عصر خویش
بود ازین حدیث باز داشت تا معلوم کرد که آنچه می رود از عالم دل
می رود پس وی را مسلم داشت این حدیث کردن ای برادر اگر در
حق حضرت رسالت علیه السلام فرموده اند که اِنَّکَ لَتَهْدِيْ
اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝ در حق پیران طغرا این دادند که وَمِمَّنْ
خَلَقْنَا اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ اگر گویی بچه دانیم که این
مدعی است یا صاحب طغراء ازلست جواب چنین گفته اند طالب
را که قدمی در طلب درست بود او را در درون دل دیده بود که طغراء

یعنی اوصاف ذمیمه را
باوصاف حمیده بدل کند

ملطان

سلطان بیند بمدعیان فرود نیاید نه بینی اگر هزار گونه حیوانات
جمع شوند و هزار گونه قوت و غذا پیش ایشان دارند حوصلهٔ
هر یکی خود گوید که قوت و خورش او کدام است و بقوت و خورش
دیگران البته رغبت نکند قرآن مجید برین اشارت اینجا که گفته
قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ خدمت کفش مردان طلب
اگر یابی که از مدعیان و هیچ مدعی این کار را نشاید مدعی کیست که راه
خدای عز و جل نادیده و نا رفته و نا دانسته دعوی کند اشارت
برینا است که گفت وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ط چون اکثر مضل باشند پس هر آئینه هادی اقل
باشند و طالب صادق را چون بطغراء ازل دیدار دهند بشناسد
و یک نقطه تسلیم کرده و حوصلهٔ او قوت و خورش خود یافته
گیرد و پیر چه دی تصرف کردن گیرد او خرده است که پیرش غسلی
میدهد تا از اخ نباید پاک کرده و چون پاک گشت کردش تمام شد
اینجا او را سلوک راه خداوند بود که او را روش گویند وَاللَّهُ طَيِّبٌ
لا يَقْبَلُ إِلَّا الطَّيِّبَ انیست ای برادر این نه طاعت است که تو
طاعت میدانی چون نماز کنی و روزه داری و صدقه دهی
طاعت مادر و پدر و اهل شهر خود و عادت خود دانسته باشی

آب خور

و اگر اطاعت کنی تو بیار کسی را که در زمین اند گمراه گردانند ترا از راه خدای تعالی

خدای تعالی پاک است قبول نکند مگر پاک را

وفرمان جنین است وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا نمی گوید و
ان تُطِيعُوا عَادَتَكُمْ تَهْتَدُوا بس هرچه فرمان صاحب
دلی کنی اَن طاعت است و نه آن نهایت است وَمَنْ
يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ خود نماست اگر تامل کنی
یک رکعت نماز بفرمان صاحب دلی کنی بهتر از هزار رکعت که
باعث بران هوا و عادت بود و یک روز که بفرمان بیر روزه
داری به از هزار روزه که بفرمان خود داری و یک درم که بفرمان صاحب
دلی دهی به از هزار درم که باعث بران هوا و عادت بود ای
برادر اَن طلب که از عادت خود بر خیزی و دین را طلب کنی
اما از عادت برخاستن و از اعمال مخلوط باخلاص رسیدن جز بجد
کفش مردان نتواند بود که بیر از آنجا که علم اوست چون وقت آید
کمین بکشاید تا هر روز قومی را از شیاطین بیرون کند تا آنگاه که
لا اله الا الله رخت خود در نهاد مرید نهد که هرکسی بران حال
که زاده است و بدانچ تلقف کرده است وازمادر و بدر صنعت یافته است
اگر بیست سال است همان و اگر سی سال است همان و اگر چهل سال
است همان و اگر بنجاه سالست همان و اگر تا نهایت عمر است
همان خواجه سر وریش است که اول روز دیده بودی مردان خدای

دیگر اند

پیچیده اند و خرد ان عادت و دنیا دیگر انکه شب و روز عادت
نپرستند و جز غفلت کاری ندانند و جز شهوت او را معبودی
نه کی برابر تواند بود تا کسی که اول قدم در بردن یار خدایی برگرفت
آن بود که زنار کبر کی ببرید عادت و دنیا و آخرت را در باخت
بزبان حال گفت

رباعی

دیدیم نهاد گیتی و اصل جهان :: و از عادت عار بر گذشتیم آسان ::
و آن نور سیاه را زلا برتر دان :: زان نیز گذشتیم نه این ماند نه آن ::

تا توانی در راه طلب باش بود که طلب جمال خویش بتو نماید (از نور خدا)
که اگر روزی طلب برقع از جمال خود بر اندازد همگی ترا در تو
نیست کرد اند و از تو چندان نماند که تمیز کنی که تو طالبی یا نه ؛
ازینجاست که بزرگی گفته است هر طلبی که تو خود را در آن حیران بینی
از حقیقت طلب دور است نه بینی که اگر مرد بکمال مستی رسد هیچ
نداند که من مستم هیهات تا نقطی از مرد مانده بود که این مقدار
تمیز کند که او مست است و دیگری هشیار بکمال مستی نرسیده است
چه کمال مستی آن بود که مستی مرد را بغایت بر دهد اگر با او بگویند
تو مستی یا نه جواب ندهد چه اگر جواب دهد هنوز تمیز است
و باقی نشنیده که گفت

مثنوی

ما را غم عشق تو جنان در بی جست که هستی من نماند بضرورت هست
جون حقیقت طلب روی نماید از طالب هیچ نماند جون جنین بود
من طلب جان ضرورت کردد اینجا عشق مرید را هیچ کاری
نماند طلب او خود راهبر او بود اینجاست که سوخته گفته است

بیت

عشق آن کند هر آنچ بباید تو صبر کن؛ شاگرد باش عشق ترا خود بس استاد
اما باید که مَنْ طَلَبَ غَيْرِي لَمْ يَجِدْنِي فراموش نکنی تا در
تو طلب غیر را کنج بود طالب نیستی آخر پدید است که خود نهاد
تو جیست دو مطلوب را جگونه توانی بود بدین نهاد مختصر
که تو داری يُحِبُّونَهُ آنگاه درست بود که بهمکی خود روی
در يُحِبُّهُمْ آری او را رسد که گوید يُحِبُّهُمْ زیرا که او را
هزار محبوب جی زیبد از آنکه او بهمه جی رسد اما نهاد تو بس
تنگ است آفتاب همه جهان را بود که روی او فراخ است بمغرب
و مشرق بهند و ترک رسد و هنوز روی او بمانده بود اما
مزدانه نهاد تو تا بهمکی خود روی در آفتاب نیارد از آفتاب
هیچ ما جای نصیب او نتواند بود همکی خانه نهاد تو
بالا که روی در آفتاب آرد تا همکی خود را ازو قوت بر دارد

وهزار هزار

در عشق است چو آغاز موئی
وجود برزبان حال گوید چو منی

وهزار جز ازین عالم ازو نصیب بر تواند داشت و ازو ذره کم نشده باشد

وَمِنْ آیَاتِهِ الشَّمْس اینست که تامل در یاب و ازینجا دقیقه
نگاه دار و آن اینست که چیزی را دوست داشتن به نسبت در کمال
محبت هیچ قدح نیارد چنانکه گفت شعر

اُحِبُّ لِحُبِّهَا طَلَعَاتِ نَجْدٍ ، وَمَا شَغَفِي بِهَا لَوْلَا هَوَاهَا

کار بجایی رسد که دشمنان خود را دوست دارد که بدو اتصال دارند

چنانک گوید شعر

اَجِدُ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكِ لَذِيذَةً ، حُبًّا لِذِكْرِكِ فَلْيَلُمْنِي اللُّوَّمُ

بدانک این شرکت نبود در محبت که آن آثار حب دوست بود مجنون
را عشق بدرجه رسید که رنگ سیاهی بنزدیک او بهتر از همه رنگها بود

تا گفت شعر

اُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى ، اُحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ

ای برادر عالم محبت عجب عالمیست که با دشمنان دوست بودن
جز در عالم محبت نیابی قومی بغزاء کفار می رفتند ابو العباس
قصاب رضی الله عنه ایشانرا گفت این ریش من فداء خاک پای
آن کافران که شما او را از بهر او میخواهید کشتن و چون حضرت
رسالت علیه السلام گفت در حق خویش لو کنت متخذا خلیلا

لَمْ تَخَذْتُ اَبَا بَکْرٍ خَلِیْلاً وَلٰکِنْ صَاحِبُکُمْ خَلِیْلُ الرَّحْمٰنِ
نشاید که کسی کوید پس چرا حضرت رسالت با دختر ابو بکر پیوند داشت
که معلومست که چون با او کفتند مَنْ اَحَبُّ النِّسَاءِ اِلَیْکَ کفت
عایشه فقیل مِنَ الرِّجَالِ فقال ابو بکرٍ و این محبت آخر
درون کوشه او قرار کرفته بود و لیکن صاحبکم خلیل الرحمن چیست
و همچنین مصطفی را با ابراهیم فرزند خویش پیوندی بود تا بدی
بکریست و در حق حسن و حسین کفت اَوْلَادُنَا اَکْبَادُنَا و اینچنین
اشکالها در آغاز افتد اما خداوندان بصیرت را هیچ اشکال نیفتد
ای برادر اکر فرض کنی که کسی بهمکی خود عاشق و محبّ علم بود
شب و روز جز طلب علم کاری دیکر ندارند اکر قلم و کاغذ و سیاهی
را دوست دارد نتوانی کفت که بهمکی خویش عاشق و محبّ علم
نیست حاشا محبوب بذاته شاید که یکی بود اما چیزها دیکر
اکر محبوب بود بتبعیت محبوب اصلی هیچ زیان ندارد اکر آدمی
خدای را دوست دارد لابدّ پیغامبر او را دوست دارد و پیر او را دوست
دارد و همه اشیا ذات او را دوست دارد این خود نظر عقل است که هرچه
نسبت بدو کند دارد همه را دوست دارد و همه عالم تصنیف صنعت
و خط او است لابدّ خود همه اوست اکر قدمی بیشتر توانی شد

جنانک

چنانکه صاحب تصیبوتی گفته است **ابیات**

دوستی راست ره در حضرت تو ٭ همه عالم توئی و قدرت تو
وجود کون ظل حضرت تست ٭ همه آثار وضع قدرت تست

اما اگر رضاء دوست دران بود که فلان خط که او نوشته است
بدست خویش می بباید سوخت لابد عاشق آن خط را بیجا
بسوزد ازینجا نتواند گفت که بخط معشوق استهانت کرد
چون طلب رضاء او کرد وهذه منزلة عظیمة واین
منزلتی بود بس بزرگ اکرم مصطفی صلی الله علیه وسلم وصحابه
کرام رضی الله عنهم کفار را از راه را و برگرفتند امتثال فرمان او
کردند وطلب رضاء او مقصود ایشان بود که عاشق را جه
کار با تصرف در مملکت معشوق والسلام بسم الله
الرحمن الرحیم ٭ **مکتوب شصت هفتم در گمان نیک**

برادر اعز شمس الدین بداند که این طایفه از همه خلق بخدای عز وجل
نیکو گمان تر باشند خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه گفت
هر کرا گمان بخدای عز وجل نیکو نبود چشمش روشن بخدای
عز وجل نشود واین موافق آنست که پیغامبر گفت صلی الله علیه
وسلم حاکیا عن الله تعالی اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِیْ بِیْ فَلْیَظُنَّ

اعلم ان عند معناه لغة حضرة الشي وهو
لا یلیق بصفات الله لتنزهه عن الحیز والحدود
لان العلم من لوازمه فیکون المعنی انا عالم
بظن عبدی ۱۲ ع م

كما يشاء انا عالم بظن عبدي بي فاجازني على وفق
المعلوم وبقصه يوسف عليه السلام آورده اند که زليخا را حسن
گفت که شوي تو بمن گمان نيكو ميبرد وميگويد که عسى ان
ينفعنا من وبر اخلاف فخجهي نكنم چون مخلوقي گمان نيكوي
كافري را خلاف نكند اوليتر که خداي عزوجل گمان نيكوي
مومنانرا خلاف نكند سر اينست که گفت

قطعه

اي كريمي که از خزانهٔ غيب :: گبر وترسا وظيفه خور داري
دوستانرا كجا كني محروم :: تو که با دشمن اين نظر داري

وگمان نيكو بكسي از نظارهٔ كرم او باشد وگمان بد بر كسي از نظارهٔ
برضد اين باشد وهر كسي که بكسي بعين كرم نظاره كند دوست تر
باشد وانگ خواجه يحيي معاذ رازي رحمة الله گفت که هر كرا
بخداي عزوجل گمان نيكو نباشد چشمش بخداي عزوجل روشن نشود
از بهر اين چيز ميگويد که هرچه كند خداي عزوجل هم درخور گمان
او كند چون بد گمان باشد باوي بد كند وهر كه از خداي عزوجل
بد بيند هرگز چشمش روشن نگردد وديگر معني آنست که
گمان بد بدشمنان برند وگمان نيكو بدوستان برند وروشنائي چشم
از دوستان باشد نه از دشمنان بد گماني ايشان تقدم عداوتست

وکمان نیکو آن تقدم محبت است اصلی است بزرگ و نکته ایست باریک که بیشتر مردمان دران غلط میخورند و آن فرق کردنست میان آرزو بردن و میان رجا و کمان نیکو و رجا بر اصل باشد و آرزو بی اصل و غیر مفید و مثال هر دو انست که یکی زراعت کند و زمین را سعه کند و زحمت بینید و تخم اندازد و از جهد او باشد از امور زراعت همه بجای آرد پس بگوید که من امید میدارم از فضل خدای تعالی مر ازین زراعت چندین و چندین حاصل آید این از روی رجاست و کمان نیکو و دیگری زراعت نکند و زمین را معطل گذارد و همه وقت بخسپد و همه سال غافل باشد چون وقت درو آید بگوید که امید میدارم از فضل خدای تعالی مرا ازین زمین غله چندین و چندین حاصل آید هر عاقل که این از وی بشنود نپسندد و گوید از کجا ترا حاصل آید پس این از وی مجرد آرزوی بردن است بی اصل همچنین بنده چون جهد کند در عبادت خدای تعالی و هرچه فرموده شده است بجای آرد و از معصیت دور باشد پس بگوید امید میدارم که این اندک من خدای تعالی بفضل و کرم خویش قبول کند و این تقصیر مرا تمام کرد اند و ثواب ارزانی دارد و گناهان مرا بیامرزد این از وی کمان نیکو بود و امید

بود در اصل اما چون غافل شد در بر نشاخت کیفر و تو بعثت معصیت
نماید و نه خشم خدای باک ندارد برضا و وعده و وعید او التفات
نکند پس بگوید امید میدارم از فضل اسبغانه بهشت و نجات از دوزخ این آرزوی
آرزوی مجرد باشد نه اصل که دران حاصلی
نیست و او از گمان نیکی و رجا نام کرده است و این خطاء بزرگ
است از حضرت رسالت علیه السلام درین معنی روایت کرده اند
که گفت عاقل کسی است که با نفس خود حساب کند و برای جزا
عمل پیش گیرد و احمق کسی است که پیروی نفس کند
و از خدای تعالی طمع مغفرت دارد چون این بدانستی اکنون
بدانک این طایفه از همه خلق مرتن خویش را خوارتر دانند
لا یرونها اهل الشیء من الخیر لا دینا و لا دنیا
مرتن خویش را سزای هیچ نیکو نه بیند نه دینی و نه دنیاوی
از بهر انک دیده اند که چون یوسف پیغامبر علیه السلام با جلالة
نبوت خویش گوید وما ابرئ نفسی ان النفس
لامارة بالسوء چون صفت نفس پیغامبر از چنین
باشد صفت نفس دیگران چگونه باشد سزا نیست که گفت
بیت
تا تر انفسی و شیطانی بود :: در تو فرعونی و هامانی بود

دیگری اگر

بيت

اكر با نفس ميري واي بر تو كسي كر بد بر سر نا باي بر تو

پس صحبت اين طايفه با نفس بدان سبيل باشد كه دنيا بيرون

شوند و بكمراد نفس به نفس ندهند و هرچه نفس فرمايد اكرچه

طاعت است برو چه ايمن مباشد كه هيچ بر دشمن ايمن نبايد

بود هلاك كردد پس مومن را نفس دشمن است و خداي تعالي

دوست بدشمن جز كمان بد روي نيست و بدوست جز كمان نيكو

روي نيست و هركرا دوست بكار باشد با دشمن صحبت هركز

نسازد از بهر انك چون با دشمن صحبت كردي از دوست ببريدي

پس هركه با دشمن صحبت كرد از دوست ببريد كفته بزركان

است

مثنوي

همدم را كه با هم شان حسابست ‌‌اكر موئي ميان باشد حجابست

عارفانرا از جز حق انديشيدن معصيت بود و جز حق خواستن

شرك و با جز حق صحبت كردن كفر زاني از زنا جنان نكريزد

كه ايشان ازين كريزند جفا و معصيت ايشانرا اينست انه انك

من و تو كنيم قيل لغليان كيف حالك مع الهوي فقال

ما جفوته منذ عرفته فقيل له متي عرفته قال

ازين جفا اشتغال بود بغير حق و معصيت كردن است

ما شكرد

منذ بهمونی محنونا ... تا نقشند حال رو نا بخری حکونه است کفت نا شناختمش هیچ جفا نکردم کفتند شناکی شناختی

کفت تا انکاه که خلق مرا مجنون نام کردند این بر عکس افتیاده است دیوانه اسا شد که کوبنن را بر خدای بدل آرد نه آنکه ۲

بدل نیارد بیت

نمیخواهیم جز زلفتو زنجیر ⁖ زهی دیوانهٔ عاقل که ما ییم ⁖

واین را طریق ملامت کویند واین طایفه را ملامتیان خوانند زیرا کردیده اند کر اقبال و جاه نزدیک خلق مر بنده را از هزار بت قاطع تر است بت چنان راه نزند بر موحد کم جاه زند وبدین معنی از خواجه سلطان العارفین ابو یزید بسطامی رحمة الله حکایت است که بشهوی در آمد خلق او را قبول کردند بمقدار قرب خلق از حق دوری دید طاقتش نماند از شهر بیرون آمد خلق باوی نیز برون آمدند خادم خویش عبد الله دویلی را کفت أُنْظُرْ كَيْفَ أَرُدُّ هٰؤُلَاءِ عَنْ نَفْسِيْ خادم کفت نظاره میکردم تا چه کند دو رکعت نماز کرد وبر پای خاست وروی بخلق آورد بدانستند که دعا خواهد کرد کفت إِنَّنِيْ أَنَا لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُوْنِيْ همه کفتند

جی من خدایم نیست هیچ خدای مکر من
به پرستش بکنید مرا ۴

ابو یزید

بوی بدکار زشت وهمه نوبتی سرایشان همه بر کشند و او را
تنها گذاشتند وی دعوی خدائی نکرده بود چه آیتی از
قرآن برخواند خادم گفت روی بمن کرد و گفت ای پسر دیدی
یک آیه از قرآن برخواندم از جنید بن بلا و خلاص یافتم

سر اینست

بل تا بدرند پوستینم همه پاک، از بهر تو ای یار عزیز چالاک
در عشق یگانه باشم از خلق چه باک، معشوق مرا و بر سر عالم خاک
صحبت کردن با غیر حق شرکست و نظر کردن بدون حق حجاب
و موحد یگانه بود چون یگانه بود همه او را بیند و غیر او را
نه بیند و خوف وی بر همه خوفها غالب گردد و رجاء او بر همه
رجاها و جلالت وی بر همه جلالتها، و سلطان وی بر همه سلطانها
و قدرت وی بر همه قدرتها و قهر وی بر همه قهرها و دیگر
معانی همچنین حضرت رسالت علیه السلام اشارت بدین
کرد لِي مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ لَا يَسَعُ فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا
نَبِيٌّ مُرْسَلٌ سر وی بحق منفرد گشته بود غیر او را اندر
میان راه نمانده بود کمال انفراد وی را بود کسی را مقام وی
نباشد ولیکن هر کسی را بمقدار خویش بود دلهون نظر بند

منفرد انفرا
تنها تنها شدن

کمال کبود حرمن کوت را و هزار چمن نون را در بیش من نهاد خطر
اشارت بوین کرده است که گفت مثنوی

اگر روشن کنی آئینهٔ دل :: دری یک شاید اندر سینهٔ دل
دری کان را چو برد از برکشاید :: فلکها برده داری را نشاید
دری کز وی درآیی چه خواهی :: جه راز دین جه اسرار الهی ::

بس ازینجا معلوم کنی که خلق همه مشاهدهٔ توحید دعوی کنند اما
محجوب اند وایشانرا خبر نیست هرکه را از حق خبری باشد
ومشاهدهٔ توحید باشد از غیر خوف نماندش وبغیر امید نماند
وبغیر حق نظر نماندش وبا غیر حق صحبت نماندش سرّ اینست

رباعی

تنها ز همه جهان من و تنها تو :: یا من بمیان رسول یابم یا تو ::
خرشید خواهم که بر آید تا تو :: ایچ بر من سایه نیاید با تو ::
وانک غلیان مجنون گفت که - غانکردم او را تا بشناختم یعنی که چون
من دیدم که او معرفت خویش مرا کرامت کرد جفا دانستم بغیر
وی هم خو کشتن یا نظر کردن این جفا اشتغال بود بغیر حق
نه محبت کردن یعنی جون وی مرا کرامت کرد بیر داشتن حجاب
از سر من قاا را بینم اگر من بغیر وی نگرم حجاب اندر میان

اوردم

حمادیدم

آورم چه آنیم از گوش تن که تن حجاب بدار دو من حجاب اندر میان آودم و این متعارف ست اندر میان خلق که چون کسی با کسی سخن گوید اگر وی گوش ندارد گویند جفا مکن و اگر دوستی بدوستی نکرد آن دوست بچیزی نکرد گوید با من جفا مکن

واصمعی را بدین معنی حکایت است گفت جمیله را دیدم و دلم مشغول او گشت بدو گفتم کل من بکل تو مشغول است گفت اگر کل تو بکل من مشغول است پس کل من بکل ترا مبذول است و ولیکن مرا خواهری است اگر او را ببینی جمال من ترا یاد نیاید گفتم کجا است گفت عقب تو پس در عقب خود نگریستم برجست و یک طمانچه بر قفاء من فرود زد و گفت یا بطال اگر کل تو بکل من مشغول بود چرا بغیر من نگریستی اینک جفاء اهل معرفت چنین باشد وانگ گفت تا او را بشناختم خلق مرا دیوانه نام کردند معنی آنست هر کرا معرفت است بر حوذار معرفت از غیر حق اعراض است و هر که از خلق اعراض آورد نزدیک خلق دیوانه گشت و عارف را صفت اینست که هرچه خلق با وی بیار احند وی از آن گریزد و هرچه خلق از وی انس گیرند وی از آن وحشت گیرد صفت وی و فعل وی و عمل وی و حال وی بر ضد خلق باشد و همه

اورا بعضی خوانند یکی تاویل اندست که گفت اکثر اهل
الجنة البله انکه از خلق و از دنیا کرهان باشند ابرا ابله
خوانند این عجب نیست از انکه همچنانکه مجانین نزدیک
عقلا مجانین اند همچنین عقلا نزدیک مجانین مجانین اند

عزیزی بر صفت ایشان گفته است شعر

آنانک همیشه در نماز اند ، بنداز که محرمان راز اند
بو هیچکس نیاز شان نه ، اما که بذکر بی نیاز اند
در بوته فقر می سوزند ، با اندوه خویش می بسازند
یکبار بریده از دو عالم ، و زدون خدا در احتراز اند

در بعضی کتب منزل است که خلقت جمیع العالم لکم
و خلقتکم لی همه عالم برای شما آفریده ام و شما را
برای خود مردی دین داری بود روزی در آینه می نگریست
و بتعجب می اندیشید که خداوند را در آفریدن من چه حکمت
است ندا شنید از میان آینه حکمتی من خلقک محبتی
فی صدرک حکمت من در خلق تو محبتی است که در سینه تو
نهاده الله در ستر غیب داشته تا دیده حاسد بران نیفتد ای
برادر اگر او ترا پادشاهی ندادی از تو معرفت او دوست

لقوله تعالی و سخر لکم ما فی السموات و ما فی الارض جمیعا منه

نیاهی

فی الارض

اشاره است بانکه پادشاهان را غیر پادشاه نشناسند از قرآن مجید
بشنو ثم جعلناکم خلائف وجعلکم ملوکا
خواجه نظامی علیه الرحمه بدین معنی اشارت کرده است

مثنوی

خاک تو آمیخته رنج هاست ‫‪.‬‬. در دل این خاک بسی گنجهاست
خاک تو آن روز که می بیختند ‫‪.‬‬. از پی معجون دل آمیختند
اکرو صاحب خبران دلیم ‫‪.‬‬. کوهر یکم ار چه ز کان کلیم
رفلک آری طلب دل کنی ‫‪.‬‬. تا تو درین خاک چه حاصل کنی

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب بیست هشتم در معاد برادر اعز شمس الدین ارشده الله طریق السعادة بداند که روندگان راه معاد دو طایفه اند سعداً و اشقیا و هر طایفه را قدمی است که بدان قدم می روند و جاده ایست که بدان جاده سیر میکنند و هر یکی را معادیست که بپرورش خود بدان معاد می رسند پس بدانکه سعدا نیز دو طایفه اند خواص و عوام عوام بقدم مخالفت نفس و هوا و ترک لذات و شهوات بر جاده طاعت و فرمان شریعت و بمتابعت سنت بمعاد بهشت و درجات آن می رسند و خواص بقدم یحبهم و یحبونه بر جاده طریقت

بمعاد فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر میرسند وداد
مقام عندیت ان المتقین فی جنات ونهر فی مقعد
صدق عند ملیک مقتدر فرو سعی آمد بیت

یعنی بمرادی جوی در مقعد توانا است

منکر چه شوی ز حالت درویشان ز نی هر چه ترا نیست کسی را نبود

واشقیا نیز دو طایفه اند یکی شقی و دوم اشقی بعضی
عاصیان امت اند که بر موافقت هوای نفس ثابت شده اند
وبر مخالفت فرمان خدای تعالی مصر مانده اند بقدم استیفاء
لذات وشهوات نفسانی وحیوانی مشغول شده اند بر جاده
عصیان بدرکات دوزخ می رسند واشقی صفت کافرانست
که بکلی روی بطلب دنیا وتمتعات آن آورده اند وهمگی
همت بر استیفاء لذات وشهوت نفسانی وحیوانی مشغول
شده اند وپشت بر کار دین وآخرت آورده اند ونعیم باقی
را در نعیم فانی باخته دنیا بتمام در دست نیامده وآخرت از
دست رفته من کان یرید حرث الدنیا نؤته منها
وما له فی الآخرة من نصیب واین طایفه که شقی اند
ایشانرا نصیبی از ایمان دارند بدان دولتی که اقرار بزبان
میکنند اگرچه معامله عمل ارکان بجای نیارند هر آینه بوعید

یعنی هر که هست که بخواهد زراعت دنیا را بدهیم او را از آن دنیا و نباشد مر او را در آخرت هیچ نصیبی

بترسانیدن
خداوند تعالی

خداوند تعالی در دوزخ برند و الم عذاب بچشند تا امر الامره
ادرکت آنکه بزبان اقرار میکردند تا ببنخلوص باشد در حدیث
است که جمعی را از دوزخ بیرون آرند سوخته شده
پس در نهر حیوان فرو برند گوشت و پوست بر ایشان
بروید از انجا بر آرند بر جبهای ایشان چون ماه شود بر پیشانی ایشان
نبشته هٰؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللّٰهِ مِنَ النَّارِ اینها آزاد کردگان خداوند
تعالی اند اما اشقی در دوزخ موبد و مخلد باشند که در ایشان از نور
لا اله الا الله که بدان یکدیگر چنانک فرموده خلاص است هیچ
نبود خلود ابد اینها را باشد و هر طایفه را در دوزخ و درکات
آن مقامی باشد با تفاوت از یکدیگر چنانک فرمود در حق منافقان اِنَّ
الْمُنَافِقِيْنَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ و کفر تا کفر
متفاوت است و نفاق تا نفاق نیز متفاوت است که هر یکی را
روشی و معادی معین است و کافران مقلد هستند بحقق
هستند چنانک ایمان محقق فضل دارد بر ایمان مقلد همچنین
عذاب کافر محقق زیاده تر باشد از عذاب کافر مقلد و کفر تقلیدی
آنست که از مادر و پدر یافته اند که اِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلٰی
اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰی آثَارِهِمْ مُقْتَدُوْنَ همچه از مادر و پدر

یعنی اینها آزاد شده

علی امة ای علی طریق او علی دین

و شهر و ولایت دیدند همان کردند ایشان در درکهٔ اولین دوزخ
باشند و کفر حقیقی اینست که از مادر و پدر شنیدند و یافتند بران دیدند
قناعت نکنند و جهد کنند و رنج برند و بطلب دلیل
برخیزند و عمرها در تحصیل علوم آن کوشش برند و کشش بکوار
۲ بریاضت و مجاهدهٔ آن علم مشغول شوند و در تصفیهٔ نفس نکوشند ۲ کنند و
بهر تفکر در ادلهٔ و براهین عقلی تا شبهتها بدست آرند
که بدان نفی صانع کنند یا اثبات صانع ناقص کنند و گویند صانع
مختار نیست و گویند بجزویات عالم نیست و مانند این کفرها
بسیارست که هر طایفهٔ گفته‌اند و شیطان در دل و نظر ایشان بیاراسته
است و دعوی کنند و گویند هر که ندرین علم و نه اعتقاد ست
وی ناقص است در علم معرفت تا بحدی که گویند انبیا حکما
بوده‌اند و هر چه گفتند از حکمت خود گفتند هم ازین جنس
خیالات فاسد و شبهات انگیزند و بتحصیل این علم فتنه
انگیزند و هلاک کننده مشغول کرده‌اند و این علم اصول الدین
نام کنند تا کسی بر خبث عقیدات ایشان واقف نشود و بی
بصیرتان از آن کفرها بتقلید قبول کنند و بکلی از دایرهٔ اسلام
بیرون روند اینچنین آفتها بسیارست نعوذ بالله منها ای

۱۲۰/

مرادر اگر عصیان را طاعت نیست معصیت است در تحت آن

سری است خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفتی لَوْلَا

أَنَّ الْعَفْوَ مِنْ أَحَبِّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِ مَا ابْتَلَى

آدَمَ بِالذَّنْبِ وَهُوَ أَكْرَمُ الْخَلْقِ إِلَيْهِ الكريم انتهى

که عفو نزدیک حق تعالی از همه چیزها دوست‌تر است والا آدم

را علیه السلام بخوردن گندم مبتلا نکردی آن غلام که خاص سلطان است

بر کرانه بساط ایستد و ندما و ارکان دولت گرد بر گرد تخت

بنشینند لیکن در بعد آن غلام صد هزار لطیفه تعبیه بود

که در قرب آن ندیم و ارکان دولت نیست آن نه بعد اضلالست

آن بعد دلالت است صد هزاران اسرار قرب در بعد ظواهر

تعبیه و صد هزاران اسرار بعد در قرب ظواهر تعبیه کند تا حیرت

بر حیرت زیادت کرده شاخ بینی در مسجد و بیخ بینی در کلیسا

عمر رضی الله عنه می آمد تیغ در حمایل کرده واز غیب ندا می‌آمد

أَلَا اتَّقُوا الْعَبْدَ رَبَّ الْعَالَمِينَ حیرت در حیرت است

عارفی گفته است غزل

ای برآب زندگانی آتشی افروخته ،، واندران ایمان و کفر عاشقان را سوخته

که بقهر از چرخ مسکین تیغها افروخته ،، که بلطف از لعل نوشین شمعها افروخته

ای تو عقب یکساعت جان انداخته شهره دهلی سال اید وی عقلها

بسم الله الرحمن الرحیم ﴿ مکتوب شصت و نهم در بیان

باسباب و ترک آن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله

بدانکه احوال این طایفه با اسباب بودن و از اسباب اعراض

نمودن مختلف است تا از ایشان کسی است که بر فلوح رود و بر هیچ

معلوم قرار نکند و بکسب و سوال نگراید و این کسی بود که وقت

او حکم کند بروی بترک سبب و منکشف شده باشد مراو را طریق

توحید و درست شده باشد مراو را صحت کفالت از خداوند

خود پس اندوه از باطن او که از برای اقسام باشد زایل گشته

بود و هر کرا چنین حالت باشد او توانگر بخداوند بود

خواجه ابو یزید بسطامی را رحمة الله گفتند که ترا بهیچ کسب

مشغول نمی بینیم معیشت تو از کجا بود گفت خداوند من

سگ و خوک را روزی میدهد ابو یزید را نخواهد داد و آنکه

یکی از بزرگان گفته است که فقیر کسی است که او را بر خداوند حاجتی

نباشد یعنی از صدق و یقین که دارد میداند که روزی که وجه

نخواهد حق تعالی بدو رساند از اینجا گفته اند مثنوی

روزی تو باز نگردد ز درت ۞ کار خدا کن غم روزی مخور

و از ایشان

وانا ایشان کسی است که او کسب کند واصل کسب کردن از آدم
پیغامبراست علیه السلام که کشاورزی کرد وفرزندان را بیاموخت
ونه بینی که شعیب بیغامبر علیه السلام بازرگان بود خداوند
موشی بود وموسی علیه السلام او را شبانی کرد وداود
علیه السلام زره گری کردی وسلیمان بیغامبر علیه السلام از برگ
خرما زنبیل بافتی وبدو قرص جوین بفروختی یکی بدرویشان
دادی وبیکی روزه گشادی وابراهیم بیغامبر علیه السلام چندان
موشی بود که چهار هزار غلام درم خریده شبانی کردندی وتجارت
کردن اعیان صحابه خود معروف است چون امیر المومنین
عثمان وعبد الرحمن بن عوف واگر چنان بودی که کسب کردن
در توکل را نقصان بودی انبیا ازین دور بودندی که
ایشان متوکل تر از دیگران اند حضرت رسالت علیه السلام هر یاران را منع
کردی تا توکل ایشان را نقصان نیاردی وکسب کردن هر کسی را که نفقه
کسی بدو واجبست خود فرض است بخبر آمده است که حضرت رسالة
هر عیالان خویش را یکساله قوت بنهادی لیکن گفته اند که کسب کردن
بهر چیزی باید که بنده را از حق نبرد اند اگر کسی حال نفس خویش چنان
داند که اگر من کسب نکنم نفس من از حق نبرد وسوی مخلوقات

رو دا و را کسب همچون نماز فریضه باشد باز چون کسب
اگر او را اعتماد بر کسب افتد اینجا ترک کسب لعنت هر مرحله اندر
حال خویش مینگرد و ظاهر و باطن خویش را مراعات میکنند
و ترک کسب اگر ترک کسب او را از خدای بتر اندیر که نکوترا احمد
جنید نقلست رحمة الله علیه که گفت کسب کردن استعمال اطلاق
شرع است همچون نوافل نه بدان معنی که روزی از کسب بیند یا جز
منفعت از وی طلب کند معنی این سخن چنین گفته اند روزی
طلب کردن چیزی است مباح همچون روزه و نماز نفل چنین
بهتر از ترک وی ولیکن منفعت از وی دیدن شرک است
همچنان چون نماز و روزه هر چند بیشتر کنی بهتر ولیکن از کردن
جز منفعت نباید دانستن که هر چیزی که بنده نجات خویش اندر
وی داند جز حق شرک است خدمت بباید آوردن بزرگ داشت حق را
و تحقیق محمد حوسنی را چنانکه گوید شعر

لو کان حبک صادقا لاطعته ٭ ان المحب لمن یحب مطیع

ولیکن با همین نجات از فضل خداوند باید دیدن نه از خدمت
خویش کسب نیز همچنین است بجای آری ولیکن رزق از
کسب نه بینی از فضل خداوند بینی که این در بر توکنا دچنانک

الحواشی

میگردند

در خلعت بر تو کشاد و از ایشان کسی است که اندر وقت فاقه
بسوال محتاج گردد چنین گفته اند اگر درویش جهد و طاقت خویش
بجا آرد لیکن مدتی برآید ضرورت او درست گردد و از خداوند تعالی
بخواهد و بدو نگشاید و تقدیر حق او را بدید نشود و از شغل
حال خود که دارد از تنگی وقت بکسب نه پردازد آنگاه او
را رسد که در سبب بگوید و از مردمان سوال کند زیرا که صلحاء
بوقت فاقه از مردمان سوال میکردند چنانکه از خواجه ابو سعید
خرازی رحمة الله نقل کرده اند که بوقت فاقه دست دراز کردی
و گفتی ثَمَّ شَیْءٌ لِلّٰهِ آنجا برای خدای چیزی هست
و از خواجه ابو حفص حداد آورده اند او استاد خواجه جنید
بود رحمة الله علیه اندر میان نماز شام و نماز خفتن بیرون
آمدی و از یک دو در سوال کردی باندازه حاجت و این قدر هم
بعد از یک دو روز معلوم و سبب گردد و از خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله آورده اند که مدتی اندر جامع بصره معتکف
شده بود اندر سه چهار روز یکشب افطار کردی و آن شب که افطار
آمدی از درها دریوزه کردی و از خواجه سفیان رحمة الله نقلست
که از حجاز تا بصنعاء یمن سفر کردی و اندر راه از مردمان چیزی

و ایشانرا اندرین جمله که یاد کردیم آداب است و حدی اثرا
بپیوسته مراعات کنند و از آن نگذرند چون فقیر نفس خویش را
بعلت ریاضت و سیاست اندر ده باشد او را حق که علی حد طلب
و مصرفی که بدان در سبب در می آید و از سبب بیرون می رود
و درویش را نشاید که تا امکان بود سوال کند که در وی ترغیب
و ترهیب بسیار آمده است حاصل الامر مشایخ رضوان الله
علیهم بسه علت سوال روا داشته اند یکی مرفراغت دل را
که لابد باشد گویند که آن دو گرده را این قیمت نه نهیم که روز رو
اندر انتظار آن بکنانیم که جز آن حاجت نباشد ما را بخدای
عز و جل اندر حال اضطرار زانچ هیچ مشغولی چون شغل لقمه
نیست ازینجا بود که خواجه بایزید رحمة الله مرید خواجه
شقیق را پرسید که بزیارت وی آمده بود از حال خواجه شقیق
رحمة الله علیه گفت او از خلق فارغ شده است و بر حکم توکل
نشسته است خواجه ابویزید گفت رحمة الله چون باز گردی اورا
بگوی نگر تا خدایرا بدو نان بیازمائی چون گرسنه گردی دو نان
از هم جنسان خویش بخواه و بازه نامه توکل یکسوی نه تا آن
شهر و آن ولایت از شومی این عمل معاملت بر زمین فرو نشود

وعلت دوم

وعلت دوم آنست که هر ریاضت نفس را سوال کند تا ذل آن
بکشند و رنج آن بر دل بنهند و قیمت خود بدانند که ایشان نزدیک
هر کسی بجه ارزند ندیدی که خواجه شبلی بخواجه جنید ببوست — ۷ جون
گفت یا ابابکر ترا نخوت و بزرگی در سر هست که من بسر حاجب
الحجاب خلیفه ام و امیر الامرا شام بودم از تو هیچ کار بر
نیاید تا ببازار نرفتی بهر دوکانی و بهر دری سوال نکنی که قیمت
خود بدانی او همچنان کرد چون صادق بود هر روز بازارش
سست تر میشد تا بسر یکسال بدرجه رسید که اندر همه بازار بگشتی
و گدایی کردی هیچکس یک دانگی ندادی باز آمدی و حال بپیش
خواجه جنید باز گفتی فرهودی اکنون قیمت خویش نزدیک
خلق دانستی که بیک دانک هم نمی ارزی و این نوع خاص از
ریاضت راست وعلت سیوم آنست که از خلق سوال کند
بدان معنی که همه مال از از وی دانستن و همه خلق را وکیلان
او دیدن (از خدا) تا چیزی که بنصیب نفس ایشان تعلق دارد از
وکیل وی خواستند و سخن خود با وی گفتند واندر عرف
مشاهد بنده که نصیب خود بر وکیل عرض کند بحرمت و طاعت
نزدیک تر از انکه بر مولی بس سوال ایشان علامت حضور

واقبال بود بحق نه غیبت واعراض بود از حق خواجه
یحیی معاذ رازی رحمة الله را دختری بود روزی مادر
را گفت مرا فلان چیزی میباید مادر گفت از خدای بخواه
گفت ای مادر من شرم دارم که نصیب نفس خود از خدا
بخواهم وآنچ تو خواهی دادهم ازان وی بست پس آداب
سوال آن بود اگر مقصود بر آید خرم تر ازان نباشی که
بر نیاید خلق را اندر میانه نه بینی ورا از خود جز باالله کس
نگوئی که بر حالی مال وی بیقین باشی وازان تجمل وکد
خدائی نسازی وحرانرا ملک نگردانی وهر حکم وقت را باشی
وحدیث فرد از دل نگذاری وخلا ابر دوام گدائی خود
نه بندی واز خود بارسائی نمائی تا از راه آن ترا چیزی دهند
پیری محتشمی از اهل تصوف از بادیه بر آمده بود فاقه
زده ورنج باد نه کشیده ببازار کوفه اندر آمد گنجشکی بر دست
نشانده ومیگفت از برای این گنجشک مرا چیزی بدهید گفتند
این چه چیگوئی گفت محال باشد که من گویم از برای خدای
مرا چیزی بدهید بدنیا حقیر شفیع جز حقیری را نشاید
این بود احکام تعلق بسبب وترک آن بدان مقدار در مکتوب

بگنجد

للحمد و السلام ه بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بهفتادم در صحبت این طایفه برادر اعز

شمس الدین رزقه الله صحبت اصدقای بداند که

یار مهمه مرید را صحبت است و صحبت را تاثیری عظیم

اندر طبع و عادت را صولتی صعب تا بحدی که باز بصحبت

آدمی عالم میشود و طوطی بصحبت آدمی ناطق میگردد

واسپ بریاضت و صحبت از حد بهایم بعادت آدمی می آید

واین را نظایر بسیارست واثر صحبت معاینه و مشاهده

است واین جمله اندر ایشان تاثیر صحبت است که کل عادت

اصلی است وطبع خلقتی مغلوب کننده است و مشایخ این قصه

رضوان الله علیهم نخست از یکدیگر حق صحبت طلبند و مریدان

را بدان فرمایند تا بحدی که صحبت اندر میان ایشان چون فریضه

گشته است واساس آن جمله آنست که نشستن با فرزانگان با عادت

بود تو اندر میان هر گروه که باشد عادت فعل ایشان گیرد زانچه

جمله معاملات و ارادت حق و باطل اندر وی مرکب است آنچه

بیند از معاملت و ارادت آن در وی پرورش یابد و اندر وی

غلبه گیرد بر ارادت دیگر از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

نقلست که گفت اَلْمَرْءُ عَلَى دِيْنِ خَلِيْلِهٖ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ
مَنْ يُخَالِلُ مرد آن دین دارد وآن طریق که یار وی بر آن بود یکی
کی تا دوستی وصحبت با که دارد اگر صحبت با نیکان بود وی
اگرچه بدست نیک شود زیرا چه آن همت او را نیک کرده اند واگر
صحبت با بدان دارد وی اگرچه نیک است بد شود زیرا که وی را
بدیخ اندر آنست رضاست چون ببد راضی باشد اگرچه نیک بود
بد شود واندر حکایات است که مردی اندر گرد کعبه طواف
میکرد ومیگفت اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اِخْوَانِيْ یارب برادرانم را
نیک گردان وی را گفتند که بدین مقام شریف رسیده چرا خود را
را هیچ دعایی نمی کنی وهمه برادران را دعایی میکنی گفت
مرا برادرانند که چون من بدیشان باز گردم اگر ایشانرا در صلاح
یابم من بصلاح ایشان صالح شوم واگر در فساد یابم من بفساد
ایشان فاسد گردم چون قاعده صلاح من صحبت مصلحان
بود من برادران خود را دعا کنم تا مقصود من از آن برادران برآید
ومالک ابن دینار گفت رضی الله عنه هر برادری ویاری که دینی
ترا از صحبت وی فایده آن جانی نبود باوی صحبت نکن
که صحبت چنین کسی بر تو حرام بود معنی سخن چنین گفته

الاکم

اندیشه که صحبت با مِهٔ از خود کنی و یا با کِه از خود کنی اگر با
مِه از خود کنی ترا از وی فایده باشد و اگر با کِه از خود
صحبت کنی او را از تو فایده بود اندر دین که وی از تو چیزی
آموزد و بی فایده دینی حاصل آید و اگر تو از وی چیزی
آموزی هم فایده دینی حاصل آید و پیغامبر فرموده است علیه
السلام اَکْثِرُوا مِنَ الْاِخْوَانِ فَاِنَّ رَبَّکُمْ حَیٌّ کَرِیْمٌ یَسْتَحْیِیْ
اَنْ یُعَذِّبَ عَبْدَهٗ بَیْنَ یَدَیْ اِخْوَتِهٖ یَوْمَ الْقِیَامَةِ
برادران بسیار گیرید بحفظ آداب و معاملت نیک با ایشان که خدای
شما حیی و کریم است بکرم خود بنده را نپسندد که اندر میان
برادرانش عقوبت کند روز قیامت امّا باید که صحبت برای
خدا را باشد نه از برای هوای نفس را و حصول مراد و غرض
را و گفته اند که تنها بودن مرید را هلاک بود زانچ پیغامبر
گفته است علیه السلام اَلشَّیْطَانُ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ
الْاِثْنَیْنِ اَبْعَدُ دیو با آنکس بود که تنها باشد و خداوند
فرمود عزّ و جلّ مَا یَکُوْنُ مِنْ نَّجْوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ
رَابِعُهُمْ نباشد از شما سه راز کنند کاِلّا که چهارم ایشان
خداوند باشد تبارک و تعالی حاصل هیچ آفت مرید را سخت

تر و دشوار تر از تنها بودن نیست آورده اند که مریدی از آن خواجه جنید رحمة الله صورت بست که من بدرجهٔ کمال رسیدم ۲۳ سیده ام
ترک صحبت مرا زیان ندارد بگوشهٔ اند ستشد و خلوت
کرد هر شب اند ر آمدی جماعتی پدید گشتی وی را گفتندی
برین اسپ بر نشین و در بهشت بیای او بر آن اسپ بر نشستی
وی رفتی تا جایگاهی بدید آمدی خورم و خوش و گروهی
خوب صورت و طعامهای خوش و آبهای روان تا سحرگاه او را
بد آنجا بداشتندی آنگاه بخواب اندر شدی چون بیدار گشتی
خود را بر در صومعهٔ خویش یافتی نخوت جوانی اندر دل
وی اثر خود ظاهر کرد در زبان دعوی بر گشاد و میگفت مرا چنین
حالت و چنین کارست خبر بخواجه جنید رحمة الله رسانیدند
برخاست و بدر صومعهٔ وی آمد و آن حال از وی پرسید جمله
تقریر کرد خواجه جنید رحمة الله فرمود چون امشب بدان
جایگاه روی سه بار لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ
الْعَظِیْمِ بگوی چون شب اندر آمد وی را هم بدان طریق می
بردند وی بدل با خواجه جنید رحمة الله انکار میکرد چون زمانی
بر آمد وی برای تجربه را سه بار لاحول بگفت آن جماعت جمله

ترو ولیٰ بیشتر

بتجبر شدند و برنیتند وی یافت خود را اندر میان حزبلهٔ نشسته
و گفتنی سخنوان مردار را اندر کرد وی نهاده بر خطاء خود
واقف گشت تعلق بتوبه کرد و بصحبت باز آمد ازین جا
دانستی که مرید را تنهایی آفت است و شرط صحبت ایشان
آنست که هر کس را اندر درجهٔ وی بدارند چون با پیران بحرمت
بودن و با هم جنسان بعشرت زیستن و با کودکان شفقت
ورزیدن چنانک پیر آنرا اندر درجهٔ پدران نهند و هم جنسانرا
اندر محلّ برادران و کودکانرا اندر محل فرزندان و نشاید جوانرا
بهیچ نوع در حضور پیران سخن گفتن جز بوقت ضرورت و چون
بوقت ضرورت سخن خواهد گفت چندان صبر کند که ایشان سخن
خویش تمام کنند پس اجازت خواهد آنگه بحرمت بنشیند
و سخن خویش گوید و نشاید جوانرا بر پیران اعتراض کردن
و با ایشان در مقابله آمدن و باز خواست کردن که غیرت پیران
بر هر که تافت از دین و دنیا بر آمد اما از ایشان در خواست کردن
روا باشد و نشاید جوانرا بر سر سجاده نشستن در حضور پیران
بلکه باید که بخدمت مشغول باشند و شرط صحبت و اخوت آنست
که با یکدیگر بایثار زندگانی کنند و هر یکی دیگری را در حال خویش

تصرف جایز دارد و این طایفه هیچ چیز تجارت
ندهند و نخواهند بلکه آنچه بکار آید دهند باز نسبتی از
کلمات مشایخ است رضی الله عنهم اَلْفَقِيْرُ لا يُعِيْرُ
وَلا يَسْتَعِيْرُ و بر هیچ کس باید که حکم نکند و اگر کسی
بروی حکم کند بجان قبول کند و البته هیچکس را انکار نفرماید
و اگر کسی او را انکار فرماید بی توقف بجای آرد و با همه که زندگانی
کند بر موافقت و مذاق طبع او زندگانی کند و بر هیچ چیز
مخالف جمع نکند اِلّا فِيْمَا يُخَالِفُ الشَّرْعَ مگر در چیزی که مخالف
شرع باشد و کسی که مخالف مذهب یا غیر جنس بود با وی صحبت
نکند اگرچه قرابت بود بلکه بر همه که استواری در دین وی و
دیانت وی و مذهب وی و ورع وی ظاهراً و باطناً بود
با وی صحبت کند و صحبت کردن با جوانان امرد مکروه
مکروه داشته اند که در وی آفاتست و بعضی بزرگان گفته اند
رغبت کردن کودکان در صحبت بزرگان توفیق و علامت ذکا
بود و رغبت کردن بزرگان در صحبت کودکان خذلان و حمق
بود و این طایفه در استعمال خویش اوّل صحبت را معرفت
گویند پس مودّت گویند پس الفت گویند پس عزت گویند پس صحبت

زانکه الصوفی فی ملکه مباح و دمه هدر چون مال او و دم او هدر
بود از آنکه اگر دیگر از ایشان هیچ چیز طلبی دهند باز نستانند
از مروت نبود و ایشان هرگز از مروت بر خود روا ندارند
زیرا که آن از صفات نقصانست ۱۲

گویند پس

گویند پس چون درست کرد بشرطها برترین احوال بخندانه بینی که صحابه رضی الله عنهم بزرگترین خلق اند در علم و فقه و عبادت و زهد و توکل و رضا ایشانرا بهیچ چیز نسبت نکنند بجز صحبت که برترین احوالست یکی از آداب این طایفه آنست که در میان سخنان خویش بایکدیگر نگویند هذا لي وهذا لك این مراست و این تراست ولو كان كذا لم يكن كذا اگر همچنین بودی همچنین نبودی ولعله عسى ولو فعلت ولم لا تفعل کاشکی که چنین بودی یا کاشکی چنین نبودی اگر چنین بود چرا نکردی که این همه از اخلاق عوام خلق است که ابراهیم بن شیبان گوید که ما صحبت نکنیم با کسی که گوید نعلي نعلي که این نعلین منست و اهل علم گفته اند حق تعالی جایز نداشت هیچکس از مخلوقات که گوید نحن وانا واني ولي وعندي نه بینی که ملایکه هر گاه که گفتند ونحن نسبح گفته تا حاجت نیست مر ا بتسبیح شما اسجدوا لآدم و ابلیس گفت خلقتني من نار جایز نداشت از وی گفت که وان عليك لعنتي و فرعون گفت أليس لي ملك مصر و گفت انا ربكم الاعلى از وی جایز نداشت

وعذاب کرد او را در دریا و قارون گفت عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي
از وی جای نداشت تا فرمود زمین را که فرو برد پس چون
نوبت به پیغامبر ما رسید صلی الله علیه وسلم گفت یا محمد تو
همچو ایشان نیستی قُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ چنانکه
من میگویم إِنِّي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا ای برادر اگر خواهی
که بر شجرهٔ بوستان غنیمت نشینی و از چشمهٔ روضهٔ لطف
آب حیوة خوری و هفت فلک را خاک قدم خود سازی لحظهٔ
بدست فنا در مشاهده بقا این پنج دریچهٔ حواس بر بند و رخت
ازین عالم فنا و دار عنا عنا در بند چون صدق بجری از غیر
الله بحکم غیوت در راه معرفت کور و کر گرد شبلی را رحمة
الله پرسیدند عارفان کیستند وصفت ایشان چیست گفت
صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ گفتند هٰذَا صِفَةُ الْكَافِرِينَ این صفت
کافرانست گفت الْكَافِرُ صُمٌّ عَنْ سَمَاعِ الْحَقِّ وَبُكْمٌ عَنْ
قَوْلِ الْحَقِّ وَعُمْيٌ عَنْ رُؤْيَةِ الْحَقِّ پاک بازی باید تا ازین
عالم کون و فساد و دامگاه شیطان با جحود و عناد در گذرد و
بسوی عالم پاک شود چون مرغ از دام جسته بر پرد قدم با دل
دارد و دل با اندیشه دارد و اندیشه با سر و سر با حق دارد چون

غیب

مصطفی

مصطفی عزم مکی کام بمسجد اقصی رود و هر آسمانی را بکامی منزل کند تا بمنزل سدرة المنتهی فرود آید شراب وصل چشیده و بدولت و صل[?] عشا رسیده و از هر دو کون رهیده و با دوست ار صنبد[?] والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هفتاد یکم در خدمت برادر شمس الدین اکرمه الله بخدمت اولیائه بدانکه یک کار بزرگ مرید را خدمت است و در خدمت فایدها و خاصیتها است که در هیچ عبادت و طاعت دیگر نیست یکی آنست که نفس خرده شود و کبر و نخوت را از وی ببرد و تواضع و عجز در وی بدید آید و او را مؤدب گرداند و اخلاقها را نیکو گرداند و علوم و سنن طریقت در آموزد و تیرگی و گرانی نفس از وی برود و لطیف و سبک روح گردد و ظاهر و باطنش روشن شود و این فواید مخصوص است بخدمت بزرگی را برسیدند که راه حق چندست گفت بعدد هر ذره از موجودات راهی است بحق اما هیچ راه نیکوتر و نزدیکتر از راحت رسانیدن بدلها نیست و ما بدین راه یافتیم و بدین مریدانرا وصیت کردیم و گفته بزرگانست که اوراد و طاعات این طایفه زیادت آزانست که در بیان آید و چون ازان همه فارغ

شود هیچ ورد وطاعت فاضلتر وبا فایده تر از خدمت
کردن نیک ایکرینیست جنانچ روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام که جون سوال کردند اَيُّ صَدَقَةٍ اَفْضَلُ قَالَ خدمةُ
عَبْدٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ ظِلُّ فُسْطَاطٍ اَوْ طَرُوقَةُ فَحْلٍ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ از حضرت رسالت علیه السلام پرسیدند کدام صدقه
فاضلتر گفت خدمت بنده در راه خدای یا سایه کردن خیمه در
راه خدای یا دادن کُشْتي در راه خدای جای دیگر فرمود
اَلسَّاعِيْ عَلَى الْاَرْمَلَةِ وَالْمِسْكِيْنِ كَالْمُجَاهِدِ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
اَوْ كَالَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ سعی کننده در کار
بیوه زنان و در کار مسکینان همچو مجاهدت در راه خدای تعالی
یا همچو روزه دار روز و زنده دار شب اما شرایط خادم آنست
که آرزو و مراد و تصرف خویش جمله ترک کند و همه مراد جمع زندگانی
کند مسافران و مقیمان را بر مذاق طبع ایشان هر یکی را خدمت میکند
و فراغت دل و خاطر ایشان حاصل میکنند تا ایشان باوراد و اوقات
خویش بر دارند و فارغ البال باحوال خویش مشغول توانند بود تا همه
هر یکی را ازین جمع بریاضت و مجاهدت حاصل آید خادم را بسبب
خدمت ایشان حاصل آید مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ اَجْرِهِ

کُشْتي: نر را بر ماده نشاندن.

فاعلی

فاعلیه و این خانقاهها و رباطها و اوقاف برای این کار
ساخته اند و شرط دیگر آنست که خود را ملک و نصیب نداند و هرچه
او را باشد ازان جمع داند تا خود را و مال و جاه و هوای خود را
در راه ایشان صرف تواند کرد و جمع را بر خویشتن بهمه نصیبها
مقدم دارد و هیچ چیز دریغ ندارد الا ما حرم الله و هرچه
ازو درخواست کنند بی تاخیری بجا آرد اگرچه همه مزدوری
باید کرد بکند تا آن درخواست ایشان میسر شود و با جمیع همچنان
باشد که غلام با خواجهٔ خویش تا بهر محنتی درشتی که با او کنند تحمل
بر خود واجب داند چنانک غلام بروی لازم باشد که بلیسه
رموز و اشارات سخن جمع را پاس دارد و هرچه ازان کسی
بخلاف بیند اگرچه آنکس درخواست نکند ترتیب آن بسازد
و شرط دیگر آنست که هر خدمتی که در حق کسی جمع بتواند
کرد از نیکوییها بکند تا توفیقی یابد شکر آنها بر خود لازم
داند و هرچه ممکن بود که در حق جمع بتواند کرد از نیکویی
بهر نوع که باشد بکند و اگر دقیقهٔ فرو گذارد غرامتها
بر خود واجب داند و خدمتها بسیارست مقصود آنک هیچ
نوع جوانمرد انشاید که خدمت نکند شیخ ابو العباس قصاب

رحمة الله گفته است هران مریدی که بیک خدمت قیام نماید.
ویرا بهتر از صد رکعت نماز نفل است واین طایفه مرتبه
هر کسی را بخدمت وزیارت صحبت واهلیت وخدمت
مشایخ وتربیت ایشان وسفر وطول عمر مصطفی اعتبار کنند
نه بنسبت ونسب را هیچ اعتبار ننهند مگر فرزندان رسول را
را علیه السلام ومشایخ زادگان کا ایشانرا برای نسب اکرام
کنند چه گفته اند نَسَبُ الرَّجُلِ دِیْنُهُ وَحَسَبُهُ تَقْوَاهُ
گفته اند چنانکه بر صاحب مال واجب است که زکوة مال
بیرون آرد وبدرویشان بدهد بر عالم واجب است که متعلمانرا
رعایت کند وزکوة علم خود بدهد همچنین در طریقت
بر مرید مبتدی واجب است که از حرکت خویش بخدمت راحت
وفایدهٔ بغیری رساند وبرادر مسلمانرا یاری وبزرگترانِ کذو
خود را خدمت کند وحرتبهٔ خدمت وثمرهٔ وی وفایده
وی آنجا ظاهر شود که بی غرض وبی منت وبی ریا باشد
پس هر مریدی که خدمت نکند واز دیگری خدمت طمع دارد
کاهل شود وبر دلها گران گردد وگرانی بر دل تیب جانت
طبعها از وی در نفور شود واین همه ویرا زیان دارد در
کیزان

احمد کمالی

امید کاری کتر بود مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم این حرکت لطیف کرده
است برای تعلیم و تنبیه صحابه وامت را که وقتی قدح شیر در آوردند
برخاست و بر کف مبارک خود نهاد و همه فقرا صحابه را بداد و آنچ
باقی ماند خود خورد گفتند یا رسول الله ابتدا از خود نکردی گفت
نشنیده سَاقِي الْقَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا و در میان این طایفه معروفست
که هر که خدوم تر عزیز تر و بد لهای شیرین تر و نظرهاشان بدو
مایل تر که سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ و یکی را از بزرگان
عرب پرسیدند بِمَ سُدْتَ قَالَ خَدَمْتُ فَسُدْتُ
گفتند بچه مهتر شدی گفت خدمت کردم تا مهتر شدم و گفته
اند ابوبکر صدیق رضی الله عنه که از رسول علیه السلام مرتبهٔ
خلافت یافت و بدان دولت که رسید از مواظبت خدمت بود
و همه بزرگان را ابتدا همین بوده است که در آغاز کمر خدمت بسته
اند تا بانتها مخدوم گشته اند و فواید خدمت و ثمرات وی زیادة
از آنست که در تحریر و بیان آید بقدر امکان غنیمت شمرد
و امیدوار باشد ای برادر احکام الهی از قیاس بشر بیرون است
کنعان از صلب نوح پیغامبر بود عم در کشتی راهش ندادند
یعنی پسر نوح م
و ابلیس لعین را راه بود روا بود که این حدیث با بادشاه نگوید

من خدم خدم

و بابا سبانی بگویند نه بینی که با فرعون نگفتند و با سر زنی
که در خانه اش بود گفتند او بتو کجی نکرد بحکم علم با آن خود
نکرد نه بحکم عمل آلوده، تو مذهب اهل سنت آنست که
الطاف حق را نهایت نیست عالم بر سیم و کسی به نکنه الطاف
حق برسد که بدین مشتی خاکست فردا همه را حشر کنند بر ...
در دهند که همه خاک کردید و فرشتگان را گویند شما گرد عرش بگردید
نه شما را با حلهٔ رضوان کار و نه با سلسلهٔ مالک شما را ازمقام
معلوم به بیند که ما را با این مشتی خاک چه کارهاست ازینجا
گفته اند که اگر خاک نبودی این حدیث نبودی و این سوزها
و اینها دردها نبودی بهشت با همه نعمت و کرامت نقد سر نواخته
خاکست رضوان با همه غلمان چاکر شادی وصال خاکست خاک
خاک نبود و این که شنیدی با این مشتی خاک در ازل بود خاک
نا آمده و کار خاک بلطف یار کار ساخته کام نه شراب ساخته
سر نه کلاه دوخته قدم نه راه پرداخته دل نه و نظر پیوسته
گناه نه و خزانهٔ مغفرت پر کرده طاعت نه و بهشت آراسته
اَلعِنَایَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّیْنِ والسلام ٥

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد دوم

در پاکیزه کردانیدن اخلاق مذمومه برادر اعز
شمس الدین در طاعت خداوند مستقیم باد سلام ودعاء
انکه این حروف مطالعه کند ومقرر برادری باد که در پاکیزه کردانیدن
اخلاق وتبدیل کردن صفات مذمومه بمحمودات روز بروز
عظیماً آنچه ممکن کوشش نماید ومهمی بزرک داند که در تحت اهمال
وتغافل آمدن این کار بلایی سخت در پیش است نعوذ بالله منها
وآن آنست که هرچه در همه عالم سباع ووحوش وحیوانات است
از هر یکی صفتی در آدمی هست هرکدام صفت که غالب خواهد
بود فردای قیامت حکم بران صفت کنند نه بصورت یعنی
بران صورتش کردانند چنانک مثلاً بر کسی صفت غضب
امروز غالب بود فردا بصورت سکی حشر کنند واکر بر کسی
صفت شهوت وآرزو امروز غالب بود فردا بصورت
خوکی حشر کنند واکر بر کسی صفت کبر ونخوت امروز غالب
بود فردا بصورت پلنکی حشر کنند واکر بر کسی صفت چاپلوسی
امروز غالب بود فردا بصورت روباه حشر کنند ودیکر صفات
همبرین قیاس باید دانستن در خبرست که خلیل الله فردا
آزر را بینند که در دوزخ می برند بکوید خداوند الکرام فضیحتی

ازین بر تو مست که من در عرصات ایستاده و بلبهر ادرهدو دخ
می برند در آخر دنیا گفته ام وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ
در حال صورت آدمی را از ظاهر آزر برکشند کفتاری کردد که
دهفیا این صفت درو غالب بود خلیل الله کویند ترا با این
کفتار چه کار وجه نسبت وجه قرابتی و سگ اصحاب کهف
را از صفت او صورت سازند و در صف آدمیان در آرند که
او سگ صورت و آدمی صفت بود و آزر آدمی صورت و کفتار
صفت بود همچنین ای برادر بسا آدمی صورت بود امروز
که فردا ایشان در صف سباع و وحوش ایستاده کنند و بسا سباع و وحوش
صورت بینی امروز که فردا در صف آدمیان در آرند بزرگان
گفته اند که کوه احد را که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
در حق وی فرموده است أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ فردا
پیراهن سنگین از ظاهر وی برکشند و بصورت آدمی در
صف صدیقان بایستانند که صفت صدیقان درو غالب بود
لاجرم هم بدان صورتش کردانند ببینی اینچنین کار مشکل
و هول در پیش است و کسی درین مشغول نه مگر خداوندان
بصیرت پس غافل نباید بود آهسته عادت باید کرد

تاجیزی

تا چیزی چیزی ازین صفات کم شود واگر خداوند تعالی
دست دهد که بکلی دفع شود خود کاری عظیم بدید آمده
بود و هر که خواهد که بداند فردا بکدام صفت خواهد بود
امروز در خود نگرد که کدام صفت بروی غالب است فردا همان
صفت باشد این مقدار دانستن دشوار نیست چنانکه اگر کسی
خواهد که بداند که خداوند تعالی ازوی خشنودست یا ناخشنود
در اعمال خویش نظر کند اگر همه طاعت است داند که ازوی
خشنودست که نشان خشنودی طاعت است واگر همه معصیت
است داند که ناخشنود است که نشان ناخشنودی معصیت
است واگر هر دو بود حکم بغالب کند و روزگار امروز بیش
نیست چون اینجا کاری نبود آنجا هم نبود اگر این صفات
خبیثه در کسی مانده بود و نگشته اگر چه در بهشت فردا فرود
آید و همه نعمتها او برا او فرو ریزند آن صفات نکردد وازانخ
باشد کشتی نبود پس آن مردی بود از خود باز مانده وبدولت
خود نارسیده اینجایی بایست که بگردد چون اینجا نگشت آنجا نیز
نگردد و در بهشت فرود آید اما تا ابد الآباد از خود در نگردد
و در خود مانده بود و آن همه نعمتها بهشت بروی مباح شود

ولیکن نتواند که کرده کارها کرد که فردا در آن را خواهد بود
حور و قصور و مرغ بریان و آب روان بود اما آن کجا که مقصود
جانها مطلوب دلهاست و قبلهٔ همه صدیقان و کعبهٔ ...
روند کانست بس کسی را همه که آن دولت فوت شد او چه یافت
وکسی را که آن نعمت میسر گشت او را چه فوت شد و روزهٔ ایام
بیض و مواسم باید که فوت نشود و در سفر و حضر و کاهلی
و غلبهٔ خواب را بکثرت غسل کردن و بسیار ساختن وضو علاج
کند ای برادر فرشتگان را فرمودند روی بخاک آرید و آدمیان را فرمودند
روی بسنگ آرید این دانی چیست قدر و رتبت اعمال ایاز نمودند
موسی را عم کنند وَلٰکِنِ انْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ بکوه نگر که
اَلطُّوْرُ حَجَرٌ وَاَنْتَ مَدَرٌ طور سنگی است و تو کلوخی
هر آینه سنگ سزای کلوخ بود و کلوخ سزای سنگ او که فردا دیدار
دهد بعطا دهد نه بسزا سزاوار دیدار او نیست هیچ چشم سزاوار
سخن او نیست هیچ گوش سزاوار معرفت او نیست هیچ دلی
سزاوار راه او نیست هیچ قدم

رباعی

چشمم که همی بخواهد آن دیدارت ∴ گوشم که همی بخواهد آن گفتارت
بین همت هر دو را که کردند بلند ∴ هرچند که نیستند شان سزاوارت

هر که طالب

هر که طالب اوست تا خود را بتر از وی بی قدری نسنجد و بچشم
ناسزاواری نه بیند از وی طلب درست نیاید شبلی گفت رحمه الله
خواری من بجهودان خواری نکذاشت بو سلیمان دارانی گفت
رحمه الله هر کرا نفس در چشم آمد یا با اعمال و احوال و اقوال
خود را ذرّه قیمت نهاد هرگز حلاوت این حدیث بمذاق
وقت او نرسد بزرگی چنین میگوید که در طوافگاه بودم یکی
از پس من در آمد و مرا باز کشید چون بنگریستم خواجه فضیل
عیاض بود مرا گفت اگر چنان گمان بری که درین موسم و موقف
از من و تو بترّی هست خوف هلاک بود عاقبت و خاتمت
بخیر باد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب هشتاد و سیوم در اظهار عبودیت و نیاز بنیت خشنودی خصمان

در روز عاشورا برادر اعز شمس الدین بداند که کاری و عملی
بنفاق کردن و طمع منزلت صدّیقان داشتن نه نشان خداوندان
دین است تو هرچه آری از طمع خالی نبود و سرّ نیت خالص اظهار
عبودیت است نه طمع که طمع دیگر بود و اظهار عبودیت دیگر
این دقیقه (باریک) بتامّل معلوم شود اما من و تو چنانیم که رشوتی باید

تا خدای را بندگی کنیم مصراع

زهی عشق ار بو شوت دوست خواهی درشت جانرا ای
براد طمع از راه بردار که هیچکس را بر خدا وند عز وجل هیچ
واجب نیست وانک امروز خلق را داده است دربن حبال را
داده است وانچ فردا قیامت خواهد داد وا و را کجان خواهد
تا بزرگان کفته اند انچ فرموده است فردا بر تو خطبه خواهد کرد
جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ از بهر ان فرموده است تا
دلت از عطا او کرفته نشود که ادمی هر چیزی که او از کار خود
خورد کوارنده تر ازان داند که محض عطا کسی اما ان بادشاه
با بی نیازی خویش جل جلاله هر چه بتو داد بی علت داد بس
تو در صحبت بیچارکی خویش او لیتر که هر چه اری برای اظهار
بندکی اری نه برای طمع بهر چه ترا بران چیز فرمود نه را خواست
نه ان چیز را بس تو او لیتر که هر چه اری برای او اری نه بامید
بهشت و نه از خوف دوزخ بیت
ما را نه غم دوزخ و نی حرص بهشت است بردار ز رخ برده که مشتاق لقاییم
وطمع را بی کردن در دین اصلی عظیم است نه کار من و تست و نه
کار اهل غوغا که از من و تو طمع بهشت و بامید خلاص از دوزخ
هم بندکی نیاید که بی دولت مادر زادیم افتاده کفته است شعر

الغوغا من الناس وهم السفلة

[margin:] کسانی که از فضل [illegible] بهشت خواهند
[illegible]

بدبخت اگر بر لب دریا باشد، جز با لب خشک هیچ در یا باشد،
ملک [illegible] انبیا و سرمایه اولیاست نصیب من و تو درین ایمان
[illegible] بود که گردی و غباری از سم مرکب دولت ایشان
[illegible] بر سر ما مدبران نشیند که تاج سعادت ابدی ما بی دولتان
گردد کسی که قدم بر بساط شرع مصطفی علیه السلام و دین خدای
تعالی نهد و بر خدای عز و جل طمع و ناز می کند مغرورست
بدین طمع داشتن و ناز کردن درین مقام اما بعد آنکه بر بساط شرع
بمجاهده عین اخلاص گشته باشی و بهمه احکام بار خدای فی
السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ قیام نموده باشی و حق اوامر و نواهی
گذارده باشی و خویشتن را بترک نواهی در میزان دین سنجیده
باشی آنگاه روا بود که بپذیر ملت ابراهیم خلیل الله صلوات الله
علیه درین کف اقتدا کنی که وَالَّذِیٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ
خَطِیْٓئَتِیْ یَوْمَ الدِّیْنِ ٥ در آغاز خلت همه کف او این بود
وَاجْنُبْنِیْ وَبَنِیَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ٥ و در آخر عهد
خطبه خلت او این بود وَالَّذِیٓ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ خَطِیْٓئَتِیْ
یَوْمَ الدِّیْنِ ٥ اما کسی که در عنفوان جوانی جز لعبی و لهوی
نداند و حق ملت اسلام نگذارده باشد حق ملت ناگذارده خواهد

مقصود اهل معرفت بهشت نیست بلکه مقصود وصال است [illegible]

که بیذر ملت اقتدا کند دست نیاید اگر کسی را طمع بود
که اعمال او بنرخ عبادت بر گیرند گو عنان دل را بدست
نیت ده اینجا گفته اند علماء اسلام النیة عمل القلب
نیت عمل دلست تا اعمال توقیع نیت نیابد از عالم عادت
بخزانهٔ عبادت نرسد و مقبول نگردد اما هر عملی که از انوار
نیت مجرد بود بر درگاه عادتش بند کنند تا در صف اعمال
مردان راه نیابد نیت در عبادت رکن ایمان اهل سعادت است
و امانت خداوند است بر بندگان و سر او اینست که بواسطهٔ
نیت دامن دل خود را از هر چه جز دین است باک کنی تا بی
زحمت عادت و آفت وی وحشت اغیار کمر عبودیت بر بندی
و وفاء عهد توحید که در ازل بستهٔ بجای آری سنویات

اگر عهد ازل را آشنائی :. از آن حضرت چرا گیری جدائی
بمعنی باز جان را آشنا کن :. سزای قرب دست پادشا کن.

و کسی بود که سر زبان را بظاهر حروف بتسبیح و تهلیل عاریت دهد
و بندارد که قدم در صف ذاکران نهاد و در طریق عبادت
مستقیم گشت و این غلطی عظیم است مر اهل عبادت را که
زبان فرعست اگر نبود نقصانی در عزت دین در نیاید ذکر

اهل عادت

اکر کروهی ندانند که کمر از همه آن نیز بیرون سخن خالص
...کنند که الله مراد از آن خالص من...

اهل عادت از سر زبان در نکذرد و تهلیل و تسبیح متر سمان
جز بسبب ریا و سمعه نرود و آنکاه طمع دارد که در فضیلت
با خدا و ندان اخلاص برابر بود ای برادر هر چه نه در دست
اخلاص فرستی تا ابد در تاوان آنی وَمَآ اُمِرُوٓا اِلَّا لِیَعْبُدُوا
اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ط عادت را با خلاص بر ندارند
و ما جز راه عادت و رسم ندانیم و از کوری و نابینائی خویش نداریم
که بچنین سرمایه عبادت توان کرد این همه نشان بی دولتی است
و پندار و ادبار

مثنویات

اکر صد قرن میکردی چو کوئی :: نمیدانم که خواهی یافت بوئی
به پنداری ببردی روزکارت :: تو دین را کیستی با دین چه کارت
چه دولت بیش از آن دانی کدا را :: که جانی بر فشاند پادشا را ::
سر دل باید تا ترا بعبادت تواند آوردن آنکاه عبادت کننده
باشی اما چون بغفلت و عبادت آری هر چه کنی ناتمام بود
ذکری که بزبان آری نه با سوز دل آن ذکر را بر درکاه شرع بردا
ندنخد که آن ذکر نیست اکر کسی کلمهٔ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ که شحنهٔ
راه توحید ست همچنان کوید که خرید و فروخت کند و با اهل
غفلت سخن کوید این کلمه ازوی بتوحید بر ندارند هر که بقول

مجرد بی عهده و عقد باطن دعوی بذل کی حق کند و دست
او را در صف اعدا، دین افکنند و با ایمان در رد که اشتلنی
زرو دکذارند سر اینست که کفت   بیت

شرف زنار و تسبیحت یکی شد :. تو خواهی خواجه شو خواهی علامی

ای مدعی عبادت وای انکه کلاه علم بر سر فضول خود نهاده
و در جهان نمی کنجی نیکو بنکر که در صف احبابی یا از زمرهٔ
اعدایی وای صاحب عادت که کلاه پندار عباده بر سر نهادهٔ
و دامن بالکی خود از خرمان در می چینی که تا آلوده نکردد هشدار
تا لباس ادبار خود را در کور نبری خدمت کفنی کن تا زنار
عادت و کبر کی رسم از کردنت ببرد   رباعی

کر تا زاغ صفت بجیفه در پالایی تکی چون شاهین تو درخور شاه آیی
چون صعوه اکر غذا، بازی کردی :. بازی کردی که دست شه را شایی

اما کسی که نقطه دل او با عزت این کلمه آشنا کشت هشت
بهشت بخاک قدم او آرزومند تر از آن بود که تشنه باب زلال
بحق مسلمانی بر تو که اکر در عمر خود یکبار این کلمه را از سر سوز
دل بکفته نکر تا آنرا بهشت بهشت نفروشی که زیادت از زد اکر
بفروشی زیان کرده باشی و نکر تا خداوند سرای را بسرا نفروشی

سنویات

مثنویات

چو جان با الله از جان کم نیاید ، همه این جوی تو کان کم نیاید
یکی را خواه تا در دل نمانی ، فلک رو باش تا در جبه نمانی
چو تو هیچی مرا دیگر همه هست ، همه دستم دهد چون تو دهی دست

اگر این کلمه را جز برای او گوئی با خلاص نگفته باشی خواه در بهشت باش خواه در دوزخ اگر برای بهشت گوئی خود پرست باشی و خدای پرستی از کسی درست آید که خود را برای حکم خواهد نه خدای را برای خویش رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ خلق عز وجل میفرماید در کاه مانند دکانچه بد وفروخت است وچون ببازار روی بدان نیت روی تا چیزی که نداری دست آری باز چون بدرکاه مائی برای آن آئی تا هرچه داری در بازی ومفلس وار باز کردی صاحب نظری گفته است

قطعه

نیست چون نیستی ره عاشق ، تا که هستی بیاید از درگاه
در شهادت به بین که زین معنی ، لا نخست آمد انگه الا الله

خواجه احمد خضرویه رحمة الله خداوند را بخواب دید گفت كُلُّ النَّاسِ يَطْلُبُونَ مِنِّي إِلَّا أَبَا يَزِيدَ فَإِنَّهُ يَطْلُبُنِي

خدای

جز

یا آحمد همه مردمان میخواهند از ما مگر بایزید که او از ما ما را
میخواهد بعضی از مردمان را درین سخنست که کونیدا نی
معنی در خواب دیدن روا نباشد ولیکن اینجا سخن در احوال
صدیقان میرود نه حدیث من و تو خواب صدیقان
دیگرست و خوابی که من و تو بینیم دیگر که آن از عالم کون
و فساد در نگذرد و بار احوال صدیقان بدنیا و آخرت فرو دنیاید
تا مرد در دنیاست این معنی روا نبود نه در خواب نه در
بیداری اما چون از اوصاف بشریت مجرد گشت از دنیا بیرون
رفت و با آخرت گذر کرد هرچه بدو رسد اختلاف را در آن
مجال نباشد و روا باشد که حق تعالی دوستی را در خواب آرد
و او را در آن خواب از و بستاند از دنیا و آخرت بیرون برد
و این دولت که گفتیم بروی کشف کرده اند ارهستراو بدین باید که ایمان
آری و بعقل رکیک خویش در حال مردان تصرف نکنی بزرگی

گفته است رباعی

انکس که بوصوع نو مذکور بود، وانکه بوفاء عهد مشهور بود،
نزدیک خرد وجود پاکیزهٔ او ،، در مرتبه از جهان مادور بود،
در روز عاشوره ۴ راچهار رکعت نماز بگزارد بنیت خشنودی

خمان

خصمان در رکعت اول بعد از فاتحه یازده بار سوره اخلاص
کند بخواند و در دوم رکعت بعد فاتحه سوره قل یا ایها الکافرون
سه بار و اخلاص یازده بار و در رکعت سیوم بعد فاتحه الهیکم
التکاثر یکبار و اخلاص یازده بار و در چهارم رکعت آیة الکرسی
سه بار و اخلاص بیست پنج بار هر که این نماز بگزارد خدای تعالی
بهاند او را از اهوال گور و خصمان او را خشنود کرداند فضل
این نماز سخت بیارست مختصر کرده شده و این نماز منقولست
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که در سالی شش روز بگزارند
روز عاشورا و روز ترویه و عرفه و عید الضحی و پانزدهم
ماه شعبان و آخر جمعهٔ ماه رمضان منقولست هر که هر بامداد
سه بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِیْمِ وَبِحَمْدِهِ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ ٥ حق تعالی جمله مقصود
آخرت او را حاصل کرداند و شیطان در آن روز بروی دست
نیابد عاقبت بخیر باد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ملفوظ هشتاد چهارم در تفسیر دنیا برادر اعز شمس
الدین بداند که پیغامبر علیه السلام فرموده است دنیا و هر چه
در دنیاست ملعونست مگر آنچه از وی برای خدای است

دنیا عبارت پنج چیز است نقود عروض مما لیک حراثب مواشی این هر پنج چیز حجاب است

بس بدانک هرجه در دنیا است بر سه قسمت است یکی آن است
که بصورت و معنی دنیا است ملعون است هرگز آن برای خدای
دانتواند بود و آن جمله معاصی است که بنیت و قصد برای
خدای نشود و تنعم در مباحات ازین جمله است که آن
محض دنیاست و تخم غفلت و مایه همه معصیتهاست و قسم
دوم آنست که بصورت و معنی خدایراست و لیکن بنیت
و قصد برای دنیا شود و آن سه است فکر و ذکر و مخالفت شهوات
که هر سه سبب آخرت و خدای را بود اگرجه در دنیاست امّا
اگر غرض از آن فکر طلب علمست تا بدان قبول و جاه حاصل شود
و غرض از آن ذکر آنست تا مردمان در وی بنظر پارسائی بینند
و غرض از مخالفت شهوات دنیا آنست تا در وی بنظر زهد
نگرند این مذموم است و ملعون است اگرجه بصورت جنان نماید
که خدای تعالی راست و قسم سیوم آنک بصورت برای دنیا
است و لیکن بقصد و نیت خدای را بود و از دنیا نباشد
جون طعام خوردن بقصد عبادت و نکاح کردن بنیت آنک
فرزندی بود تا لا اله الا الله محمد رسول الله بگوید و آنک
اندک مالی طلب کند جون قصد بران فراغت طاعت بود

جیحون نیازی

و بی نیازی از خلق و فتوی شریعت هر که مالی طلب کند
برای لاف و تفاخر خدای را بیند با خود بخشم و اگر برای
آن کند تا از جمله بی نیاز گردد روز قیامت می آید و روی او
چون ماه شب چهاردهم بود حاصل الامر دنیا آنست که حظ
نفس است در حال و آخرت را بدان هیچ حاجت نیست و هر چه
آخرت را بدان حاجت باشد چون برای آخرت است از دنیا نبود
همچنانکه علف ستور در راه حج هم از جمله توشهٔ حج است پس
اکنون بدانکه دنیا بر سه درجه است مقدار ضرورت در طعام
و جامه و مسکن و زیادت از آن مقدار حاجت است و ماوراء
آن مقدار زینت و تجمل است و آن نهایت ندارد و هر که بر
ضرورت اختصار کرد رست و جست و هر که در تجمل افتاد
در هاویه افتاد که آن آخر ندارد

مثنوی

ترا با مال دنیا دین نیاید * چنانکت آن نیاید این نیاید

و هر که بر حاجت اختصار کند از خطر خالی نبود که بتنعم
نزدیک است بدین سبب بوده است که ارباب دین بر قدر ضرورت
اختصار کرده اند و امام و مقتدای دین خواجه ویس قرنی
رحمة الله که چنان تنگ فرا گرفته بود کار دنیا را تا بند اشتند

ازین جهت که متصل است الی الطرفین چنانکه اتصال بضرورت دارد بفضول هم دارد ۱۲

که وی دیوانه است یکسال و دو سال ببودی که او را اندر آن وقت با نکنمان بامداد بیرون شدی و بس از نماز خفتن باز آمدی و طعام وی خسته خرما بودی که از راه برچیدی و جامهٔ وی پارها ئی بودی که از خاکدانها برچیدی و هر کجا که رفتی کودکان سنگ در وی می انداختند که دیوانه است

رباعی

آنها که بر آسمان هفتم ماهند ،، بر تختهٔ شطرنج ملامت شاهند
وانها که ز سرّ آن سخن آگاهند ،، دیوانه خلق اند و خود آگاهند

بس کسانیکه آفت دنیا بشناخته اند روش و طریقت ایشان چنین بوده است وراه انبیا و اولیا اینست اگر بدین درجه نرسی باری کمتر از آن نبود که بر قدر حاجت اختصار کنی و یکبارگی راه تنعم پیش نگیری تا در خطر عظیم نیفتی بزاری از خدا و ندلبخواه و این بگوی مثنوی

خدایا رحمتت دریای عامست ،، از آنجا قطرهٔ ما را تمامست
اگر آلایش خلق کنه کار ،، بدان دریا فرو شوئی بیکبار
نگردد تیره آن دریا زمانی ،، ولی روشن شود کار جهانی

بزرگان گفته اند کمترین درجهٔ که در کوی صدیقان کسی را

برارند

عریشی
یا اصح خرگاه

بلا بلا ند اینست که آنحضرت را دیوان باطن او کرده‌اند و کوتاهی
امیدی بر دل او رقم زنند تا همواره دلش از دنیا بیکار میشود
و با خرابانه آشنا میگردد در خبرست مصطفی عم عریشی ساخته
بود از بوست نی زیرا که چون باران آمدی او را هیچ جایگاهی
نبودی که بدان پناه کردی صدیق اکبر گفت یا رسول الله علیه
السلام دستوری هست تا از بهر تو از گل خانگکی بکنیم گفت (خانه خورد)
دَعْهُ یَا ابْنَ اَبِي قُحَافَة عَرِیْشٌ کَعَرِیْشِ عِیْسٰی اَلْاَمْرُ
اَهْوَنُ مِمَّا تَظُنُّوْنَ یا ابابکر ما را بدین حدیث مرنجان که
عیسی در عالم آمد و رفت آنجا که رفت او را بیش ازین نبود
که راست اگر عیسی که نقیب امت منست در دنیا بنا بنگاه نکند من
که سید هر دو کونم اولیتر که نکنم کارها از آن سبکتر است که شما
میدانید و همه شادی ما ازین غم و اندوه است مثنویات
جهان خاک بر فرق کسی باد :. که آنکس نیست در اندوه تو شاد
چو غم از تست کوه شادمانی است :. اگر مرگست از تو زندگانی است
و در خبرست که مصطفی صلی الله علیه وسلم بخانه اندر آمد و گفت
هَلْ عِنْدَکُنَّ مِنْ غَذَاءٍ و هیچ چیز هست تا نهاری کنم گفتند
خواجهٔ خانه تویی اگر چیزی آورده بخواه رسول علیه السلام

تبسّم کرد وگفت مَرْحَبًا بشعارِ الصّالحين تا باد
خانه محمّد چنين باد سبحان الله عجب کار ليست موج
هرچه دولت وسعادت بود برتاج عصمت او نثار کردند
ودر خانهٔ دان او يکی لقمهٔ طعام نه مثنوی

همه جانها صديقان پر از خون شد.. که چيدا اندکه سرکار او چون شد
وقتی چند روز شده بود تا چيزی تناول نکرده بود در مسجد
رفت وبنشست صديق اکبر آن مرد با ادب که صدو بيست
چهار پيغامبر آمدند عليهما السّلام ورفتند هيچ کس را چريکا
چون صديق نبود در مسجد در آمد وبر زانوی ادب بنشست
وعمر خطاب رضي الله عنه نيز در آمد وبنشست چون مصطفي
را معلوم شد که ايشان نيز از خانه همبر آن علت بيرون آمده اند
گفت قُوْمُوا بِنَا برخيزيد تا خانهٔ آن مرد رويم در خانه
ابو الهيثم انصاری آمدند گفت يا ابو الهيثم دانی بچه کار
آمده ايم گفت بگوی يا رسول الله گفت مرا گفته بودی که
از برای تو خوشهٔ خرما نهاده ام بيايد تا آن خوشهٔ خرما تناول
کنيم ابو الهيثم شاد شد ودر پای مبارک غلطيد ودر حال
آن خوشهٔ خرما پيش آورد چون خرما بخوردند وآب خوردند

حقق

حضرت رسالت علیه السلام گفت یا ابابکر و عمر این چه خوردید
شما را خوش آمد گفتند بلی یا رسول الله گفت وَالَّذِي
نَفْسِي بِيَدِهِ اللّٰهِ سَايِلُكُمَا عَمَّا اَكَلْتُمَا وَشَرِبْتُمَا
بدانی خدایی که جان من در قبضهٔ قدرت اوست که بر محشر
قیامت گذر نکنید تا جواب این که خوردید باز ندهید وقت
ضرورت اینچنین تیغی بر فرق صدیق و فاروق زدند

اینچنین اینست که گفت   مثنویات

عزیزانی که درد کار بودند ؛؛ ز نفس خویش چون بیزار بودند
نه نان دادند نفس مشتهی را ؛؛ نه برخوردند یک نان فریهی را

ای برادر هر چیزی که طالب گور بیش نخواهد بود خواه
باش خواه مباش و خانهٔ که بمرگ خراب خواهد شد خواه
دران خانه مال باش خواه مباش تا توانی در طلب رضاء حق
دست و پای می زن و در غم آخرت می سوز تا چون بمیری
زبان زده نشوی و درنمانی   مثنویات

خداوندا منم بیچاره مانده ؛؛ درین فکرت دلی صد پاره مانده
ز ما ببرید هم بیگانه هم خویش ؛؛ چو طفلان ما و راهی سخت در پیش
همه بیچاره ایم و مانده بر جای ؛؛ برین بیچارگی ما را ببخشای

خواجه سفیان ثوری سلطان متقیان قدوهٔ اهل شریعت بود
است در عصر خویش اوچنان بوده است که ولید صائدی گوید
که من مصطفی علیه السلام را بخواب دیدم گفتم یا نبی
الله مادین خدای و سنت تو از که گیریم و از که آموزیم
فرمود عَلَیْکُمْ بِسُفْیَانِ الثَّوْرِیِّ فَاِنَّهُ عَلَی
الْجَادَّةِ دست در فتراک سفیان ثوری زنید تا شما را
او برضاء خدای رساند ابن سفیان میگوید رحمة الله که اگر
کسی طاعت اهل آسمان و زمین بجاء آورد و دنیا را دوست
دارد او را آفتاب دم قیامت بر برجی از هیبت فرستند و منادیان
باوی بران برج روند و آواز دهند که یا اَهْلَ الْقِیَامَةِ هٰذَا
رَجُلٌ اَحَبَّ مَا اَبْغَضَ الله ای اهل قیامت این آن مردست
که چیزی که خدای آنرا برانده بود این مرد آنرا بدوستی گرفته
بود ای برادر خون صدیقان در غم آخرت آب میشود
و مستی گرفتار شهوت را خبر نه سوخته گفته است

رباعی

جان همه عاقلان عالم ریش است، زان یکمنزل که جمله را در پیش است
از تیغ اجل برید در طشت فنا، زین غم سر صدهزار در زیر کپیش است

اگر نمازها فوت شده باشد و عدد آن نداند که چند است

نقل است که روز جمعه هر وقت که خواهد چهار رکعت نماز

بگزارد بیک سلام و نیت چنین بخواند در هر رکعتی فاتحه

یکبار و آیة الکرسی یکبار و انا اعطینا پانزده بار ابوبکر صدیق

گفت که از سید عالم علیه السلام شنیده ام که دویست ساله نماز

گذشته او کفارت شود و عمر خطاب گفت که از سید عالم

شنیده ام چهارصد ساله نماز گذشته کفارت شود و عثمان

عفان رضی الله عنه گفت که از سید عالم شنیده ام ششصد ساله نماز

گذشته او کفارت شود و این اختلاف وعده بر حسب اختلاف

وحی است و علی ابن طالب گفت رضوان الله علیهم که از سید عالم

علیه السلام شنیده ام که هفتصد ساله نماز گذشته او کفارت شود

یاران پرسیدند یا رسول الله عمر ما و عمر مردمان دیگر هفتاد

و یا هشتاد و یا صد سال خواهد بود چندین و صف را معنی

چیست فرمود نماز مادر و پدر و اقربا و فرزندان او کفارت

شود و عقب نماز این دعا بخواند و صد بار درود بر سید

عالم فرستد دعا اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَللّٰهُمَّ يَا سَابِقَ الْفَوْتِ وَيَا سَامِعَ الصَّوْتِ وَيَا مُحْيِيَ

رضی الله عنه

سنت نماز کفارت [illegible]

الْعِظَامِ بَعْدَ الْمَوْتِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَّعَلَى آلِهِ
وَاجْعَلْ لِّي فَرَجًا وَّمَخْرَجًا مِّمَّا أَنَا فِيهِ إِنَّكَ تَعْلَمُ
وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ
يَا رَاحِمَ الْحَيَارَى وَيَا غَافِرَ الْخَطَايَا سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ
رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ يَا سَاتِرَ الْعُيُوبِ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ أَجْمَعِينَ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
فصل هفتاد وپنجم در ترک دنيا برادر شمس الدين
اكرمه الله بكرامة الزاهدين بدانكه عبادت مستقيم
نكردد تا بترك دنيا نكويد زيرا كه چون ظاهر تو بطلب دنيا
مشغول بود و باطن تو بارادت آن عبادت چگونه توانی کرد
که دل یکی بیش نیست چون بچیزی مشغول شد بچیزی دیگر
مشغول نتواند شد مثل دنیا و آخرت همچو شرق و غرب است بقدر
آنکه بیکی نزدیک شوی از دیگری دور شوی از ابو الدردا افتی
رضی الله عنه روایت کرده اند که گفت خواستم که جمع کنم میان
دنیا و آخرت و میان عبادت و تجارت هرگز جمع نشدند روی
بآخرت آوردم و ترک دنیا کردم و روی بعبادت آوردم و

ترک تجارت

نوکر نمی رت گردم . از عمر رضی الله عنه مروی است که گفت
اگر دنیا و آخرت کسی را جمع شدی مرا شدی بسبب قوتی
که حق سبحانه تعالی مرا داده است و قیمت عمل بترک
دنیا پیش نیست چنانک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
فرموده است دو رکعت نماز از مرد عالم تارک بهتر است
و دوست تر است نزدیک خداوند از عبادت جملهٔ عابدان
تا قیام قیامت پس چون عبادت بترک دنیا اینچنین مرتبه
می یابد واجب بود مر طالب عبادت را که ترک کند اما
معنی زهد در دنیا باید شناخت که چیست بدانک زهدی
که نزدیک علماء ما دو نوع است زهدی است که مقدور بنده
است و زهدی است که مقدور بنده نیست اما زهدی که
مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد
از دنیا دور کردن چیزی که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا
در باطن اما زهدی که آن غیر مقدور ست که دنیا بر دل
زاهد بکلی سرد گردد ولیکن چون بنده زهد مقدور بجای
آرد یعنی آنچ نیست طلب نکند وآنچ دارد دور کند و از
دل خواست او بیرون کند زهد غیر مقدور نیز بنده را

حاصل کردد بفضل الله وکرمه یعنی دلش بر دنیا سرد
کردد وانیست زهد حقیقی نزدیک بعضی بزرکان و صعب
ترین کار درین باب برون کردن خواست دنیاست از دل که
بسیار تارک بینی در ظاهر که محبّ باشد مر دنیا را در باطن
بس مهمّ انست که خواست دنیا از دل بیرون رود کار اینست
وکفته اند جون بنده بدان دو جیز مواظبت کند انج
ندارد نطلبد وانج دارد دور کند خدای تعالی اورا
توفیق دهد که خواست دنیا از دل نیز دور کند اکر کسی دست
خویش از ملک همه کون خالی کند مر اورا نام زهد درست
نیست تا دل را از طلب ان خالی نکند از بهر انک طلب
رغبت است و زهد ضد رغبت وَالضِّدَّانِ لَا
يَجْتَمِعَانِ ودیکر انک امام اندر زهد انبیا اند وملک
دنیا همه سلیمان بیغامبر را بود عم وبی شبهه سلیمان
علیه السلام زاهد بود درست شد که خالی کردن دل از
طلب دنیا با وجود ملک و مِلک بهتر از خالی کردن دست
با وجود طلب در دل واکر کویی جیست حکم زهد در دنیا
فرضست یا نفل بدانک زهد در حلال باشد ودر حرام در حرام

وحال بمنزلهٔ مارست وانبیا واولیا معزّم‌اند که افسون ان مار می دانند و زهر او ایشانرا
کار نکند ولیکن انست که حریصی را زیان دارد که جیزی که معزّم را زیان ندارد ومعزّم را
جون فرزندی بود وماری یابد وبیند که اکر بکیرد او را زیان ندارد اما ان کودک بدو اقتدا
کند در کرفتن مار بس هلاک شود بس اینجا معزّم جه کند ضرورة از مار بکریزد و بکوید که کرفتن خویش
بنماید و در نظر او صورت مار را زشت کرداند وویرا تعریف دهد که درو زهر است ع ج

فرشتہ و در حلال نقل و این حرام نزدیک کسانیکہ طاعت
استقامت یافته‌اند بمنزلهٔ حلال مردار است کہ نخورند مگر
بوقت ضرورت بمقدار سد رمق وقت و اما زهد در حلال
یعنی دفع ضرورت
را بدان نوع باشد کہ نزدیک ایشان حلال بمنزلهٔ مردار است و ایشان
قوت نخورند از وی مگر مقداری کہ ازان چاره نیست و اگر این طاقت
نداری و این قوت ترا نیست و البتہ طلب خواهی کرد باید کہ نیت
تو در طلب آن باشد کہ بدان واسطہ تقویت بر عبادت حاصل
شود و بندگی راست کنم نہ آنکہ شهوت و لذت و تنعم و راحت
کہ چون بدین نیت کہ گفتہ شد دنیا بگیری این از تو خیر
باشد مَا يُسْتَعَانُ بِالْعِبَادَةِ فَهُوَ عِبَادَةٌ این قضیہ
ممهد است و در زهد تو قادح نبود و ترا از زهد بیرون
نیارد و بزرگان گفتہ اند زهد بنیاد همہ خیرهاست و
واصل است همہ احوال پسندیده را و مقامات محموده را و اول
مقام مرید آنست کہ هر کہ اصل را استوار کرده باشد دیگر مقامات
اس کرد بنا
بروی درست تواند کرد و هر کہ استوار نکرده باشد بناء
دیگر کارها بروی درست نتواند کرد زیرا کہ اَلْبِنَاءُ عَلَى
اَلْفَاسِدِ فَاسِدٌ گفتہ اند و گروهی از بزرگان فرموده اند

و حرام نزدیک ایشان بمنزلهٔ آتش است کہ
آن هیچ حال بخاطر ایشان نگذرد و اینکه
بر شدن دنیا بر ... و اگر کسی ...
کرد دنیا با چندین لذتها کہ دارد ...
شهوتهایی کہ دارد حرام همچو آتش باید
همچون مردار جواب بر آنکہ درین باب ...
تا نیکو تر فهم کنی بدانکہ این بکسی ماند کہ
بجملگی شرایط از بادام و شکر و ...
و خوشبویی و غیر آن بسازد ...
تجبیہ کند و حرص ...
بی صاحب حلوا حلوا را ...
کہ بر تجبیہ کردن زهر مطلع است ...
زهد کند تا اصلا در خاطر او نگذرد ...
ازان نخورد و این حلوا بنزدیک او ...
بلکہ صعب تر ازان بسبب آفتی کہ بران ...
و هیچ بظاهر او و زینت او مغرور نشود
مسکین جاهل کہ بر زهر مطلع نیست و بظا
شود و برغبت میخورد و دنیا باشد کہ ...
با طعمہ کند کہ اینچنین حلوا ...
اینست مثل حرام دنیا با اهل بصیرت و جاهلان
را بحسب منهاج العابدین

که هر که نام زاهد اندر دنیا یافت هزار نام ستوده یافت،
و هر که نام راغب اندر دنیا یافت هزار نام نابسندیده یافت
ازینجاست که امام نصرآبادی علیه الرحمة گفته است زاهد
در دنیا غریب است و عارف در آخرت غریب و از خواجه امام احمد
حنبل رحمة الله روایت کرده اند که گفت زهد بر سه وجه است
یکی ترک حرام و این زهد عوام است و دیگر ترک فضول حلال
و این زهد خواص است و سیوم ترک چیزی که از حق بنده را
مشغول کند و این زهد عارفانست ازین تقسیم ابیات شاعران
و کلمات مشایخ در مدح و ذم زهد و زاهدان نیکو فهم شود
و غلط نیفتد خواجه فضیل بن عیاض رحمة الله گفته است
که حق تعالی همه شرها را در یکخانه نهاد و کلید آن حب دنیاست
و همه خیرها در یکخانه نهاد و کلید آن ترک دنیاست هان و هان
ای برادر تا گرد جسم پر حسد و نهاد بی بنیاد خود طواف
نکنی که کرم پیله چون بر گرد خود طواف کردن ساخت در حبس
نفس خود محبوس ماند و جان در میان نهاد یکی از خانهٔ سیاه
نفس بیرون آی و طواف کرد کعبهٔ رجا و خوف کن و در حرم
زهد و ترک جای گیر تا فردا چون در صحرای قیامت با نور معرفت

ازو اگر

بلید ایچ

بدید آیی دوزخ را با تو طاقت نبود نعره و فریاد اینست
که گوید جز یا مؤمن فانّ نورک اطفأ لهبی بگذر
ای مومن بسلامت که بیم آنست که نور ایمانت دمار از نهاد ما بر
آرد و ذرۀ سوز و گدازش در ما نگذارد در معصیت خویش چه
نظر کنی و آب و خاک چه بینی آن به بین که او پادشاست اگر خواهی
که معصیت نکنی نتوانی زیرا که تو یی که معصیت کنی و اوست
که بیامرزد و هر کسی آن کند که صفت اوست بس گویی که میگوید
بنده اگر حرفت تو معصیت است صفت من مغفرت است
تو حرفت خود را رها نی کنی من صفت خود را کی رها کنم نبّئ
عبادی انّی انا الغفور الرحیم اینست اگر عاصی
آن منی اگر مطیعی من آن توام و آنکه بوقت گناه جاهلت
خواند دانی چیست تا عفوت کند چنانکه آدم را ظلوم گفت
انّه کان ظلوما جهولا و آنکه در وقت شهادت عالمت
خواند دانی چیست تا قبولت کند لا اله الا هو والملائکة
واولوا العلم و آنکه بوقت طاعت و عبادت ضعیف خواند
وخلق الانسان ضعیفا دانی چیست تا تقصیرت عفو کند
عاقبت بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم

یعنی گواهی داد خدای تعالی بذات خود که نیست الهی مگر او
نیست هیچ معبودی بالذات مگر او ... گواهی دادند فرشتگان و خداوندان علم

شهد الله انه

مکتوب هفتاد ششم در سعادت وشقاوت برادر
شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که سعادت وشقاوت
دو خزانه است مر خداوند را که کلید یکی طاعت است
وکلید دوم معصیت است آنرا که ازلی است اَلسَّعِیْدُ مَنْ
سَعِدَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آورده اند طاعت که کلید سعادت
است بدست وی دادند وآنرا که از ازل آن است اَلشَّقِیُّ
مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آورده اند معصیت که کلید شقاوت
است بدست وی نهادند امروز هر کسی در دست خویش نظر
کند که کدام کلید در دست دارد همانست بحکم جریان سنت
الهی اینجا میگویند که سعید وشقی امروز پیدا است
ولی در دیده علماء آخرت نه علماء دنیا اشارت بدین کرده است
که گفت

مثنوی

ما دیبا دانیم وبرد رازی دانیم ؛ ما عشق حقیقی از مجازی دانیم
همه عز ودولت بنده را در طاعت است وهمه ذل وخسارت
در معصیت همه قرب وکرامت در طاعت وهمه عقوبت
ودرکات در معصیت هر کرا افکندند در راه معصیت افکندند
وهر کرا بر داشتند در راه طاعت برداشتند معتکف صومعه قدس را

که مقصد

٢٤٦

که هفصد هزار سال کطیبه تسبیح و تقدیس در دست داشت بترک
سجده افکندند چنانک هرکز بر نخاست و سک اصحاب کهف
را کر نجاست و خباثت صفت ذات چند کامی که بموافقت
صدیقان زد برداشتند چنانک هرکز نیغتاد این چیست ذَلِكَ
تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ مثنوی

قومی بفلک رسید قومی بمغاک فریاد ز تهدید تو با مشتی خاک
سبحان الله زین عجبتر چه بود که علم همه علما نکوسار شد هیچکس
را بر سر این مسئله وقوف نه عقل همه عقلا کم کشت کسی را بدین
حدیث راه نه رحمت بر جانش که کفت قصیده

عنقم که در دو کون مکانم پدید نیست عنقا مغرب نم که نشانم پدید نیست
ز ابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام منکر بدین که تیر و کمانم پدید نیست
چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم واز غایت ظهور عیانم پدید نیست
کویم بهر زبان و بهر کوش بشنوم وین طرفه تر که کوش و زبانم پدید نیست
چون هرچه هست در همه عالم همی منم مانند در دو عالم از آنم پدید نیست

عجب کاری و مشکل سری آدم را کفتند کندم مخور و حکم کرده است
که خورد و شیطانرا کفتند که آدم را سجده کن و حکم کرده است که
نکند چه دان شرق را در غرب انداختند و غرب را در شرق افکندند

هر کجا رسیدند و رفتند همین شنیدند که شما را از طلب چاره نیست
لیکن خود یافتن روی نیست ای برادر این یک سر از عالم الوهیت
بیش آشکارا نکرده بودند آنانکه مقدمان راه و سالکان درگاه
بودند گفتند لا عِلْمَ لَنَا آب و خاک چه گوید همه اقلام منکر
گشتند و همه افهام متحیر ماند و همه اوهام منقطع گشتند سر
او بیش نداند اِنِّي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ گفتند ای محمد
نبوت تو نبوت پاک و عهد تو عهد پاک و حشمت تو حشمت
عظیم و خطاب تو خطاب کریم ولیکن ما همان خداوندیم
که هرچه خواهیم کنیم درست که ما بر زبانها مهر نهادیم و گفتیم
لَا یُسْأَلُ عَمَّا یَفْعَلُ حضرت جلال او از ایمان و طاعت
منزه و درگاه پاک او از کفر و معصیت هم مقدس همه یکرنگ
دارد خواجه سنایی گفت رحمة الله مثنویات

بی نیازیش را چه کفر و چه دین ،، بی زبانیش را چه شک چه یقین
گر کی یوسفی نشست خورد و بزرگ ،، گر کنه او یکی است یوسف و گرگ

علم را قاعده طاعت کردند و جهل را اساس معصیت نهادند
ایمان و طاعت فرزندان علم اند کفر و معصیت فرزندان
جهل چنانکه هرگز از علم کفر و معصیت نیاید از جهل ایمان

وطاعت نباید و مقصود آنکه طاعت کلید سعادت است
و معصیت کلید شقاوت هر طاعت که هست اگرچه خورد ست
نباید گذاشت و هر معصیت که هست اگرچه خورد ست نباید
کرد بزرگان گفته اند سه چیز در سه چیز پنهانست یکی رضا
در طاعت پنهانست دوم سخط در معصیت پنهانست
و سیوم ولایت در میان مومنان پنهانست پس هیچ طاعت
نباید گذاشت زیرا که شاید رضا همانجا بود و هیچ معصیت
نباید کرد اگرچه خورد ست زیرا که شاید که سخط همانجا بود
و هر مومن را که بینی به از خود تصور باید کرد و گمان بری
که از دوستانست شاید که ولایت همانجا بود جهد بندگی
اینست اما لباسی که از برای کسی دوخته اند نزع آن از
وجود ممکن نیست لا تبدیل لکلمات اللہ قومی شب
و روز در مجاهده و ریاضت گذاشته و قوت خود را بیخودی
و با قلاتیی باز آورده الطالب رد والطریق سد بگوش
ایشان فرو خوانده و قومی دیگر در بتکده مشغول گشته و معتکف
شده و لات و عزی را معبود ساخته و مسجود خود گردانیده
ندا از حضرت عزت بیابی شده انا لکم شئتم ام ابیتم

وَاَنْتُمْ لِي شِئْتُمْ اَمْ اَبَيْتُمْ شما مرا اید و من شمارا ام
خواهید یانه ای برادر اگر معصیت است وطاعت نیست عفو
ومغفرت او در پیش است چون فرشتگان گفتند اَتَجْعَلُ
فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا حق جل جلاله نگفت که ایشان فساد
نکنند فرمود اِنِّي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ اگر نا اهلند
اهل کردانیم اگر دور اند نزدیک کردانیم اگر ذلیل اند عزیز
کردانیم اگر شمارا بر جفاء ایشان نظرست مارا بر دلهاء ایشان
نظرست اگر شما دست بعافیت خود زده اید ایشان دست
بر رحمت ما زده اند چه خطر عصمت شمارا اگر قبول ما نبود
وچه ضرر معصیت ایشانرا چون عفو ما بود من آن دانم
که شما ندانید ایشان برداشتهٔ لطف ازل اند و نواختهٔ لطف
ابد نقصانی که وقتی بود ازل را و ابد را زحمت نکند معصیت
دانی چیست خالی است که بر جمال تو کشیده نا دیدهٔ حاسد بران
افتد نه بر جمال تو تا بدانی که ما نواختگان لطف اوئیم و بر
کشیدگان کرم اوئیم ما مخلوقی بی نظیر و او خالق بی مثل
وبی نظیر مارا مثل روا و اورا نه مثل روا ازروی قدرت اما از
روی غیرت و محبت روا نه در قدرت چون ما هزار صد

هزار

هزار همچو طهرا افریدن روا اما ارزوی محبت وغیرت
جون ماهر کز افریدن روا نه حردی بود بسری داشت آن پیر
را دوست داشتی کفتند این پسر را جند دوست داری کفت
از دوستی که او را دارم نخواهم که مرا فرزندان دیکر آیند که نباید
که در محبت باوی شریک کردانند والسلام ۝ بِسْمِ اللّٰهِ
الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝ مکتوب هفتاد هفتم در سر قدر
برادر شمس الدین بدانا، که ارباب صدق از تهدید لِيَسْأَلَ
الصَّادِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ترسان واصحاب طاعت
از تیر وَالْمُخْلِصُوْنَ عَلٰى خَطَرٍ عَظِيْمٍ لرزان عباد
و زهاد و عارف عالم از هیبت بی نیازی اِنَّ اللّٰهَ الْغَنِيُّ
عَنِ الْعَالَمِيْنَ سرکردان بیت
الهی کار ازان فتاد مشکل؛ معشوق غنی وما کدائیم؛
و من و تو که هیزم هاویه سقریم و با نمرود و فرعون
در یک سلسله افتاده بخواب غفلت خوش خفته کفته ایشانت
که آنج غفلت با دلها کند دوزخ با کافران نکند ای برادر اینجا
جه جای قرار و آرام است صورتی از آب و خاک ساخته و پیش
تقدیر در میدان ابتلا انداخته اکر برخورد مست است و اکر

گرسنه باشد نواله است واگر خفته است حرارت و اگر بیدار
است متحیر است عجز فروتنی او شده وضعف صفت لازمهٔ
او گشته اگر کرد معرفت گردد گویند وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ
قَدْرِهِ ، واگر بعبادت مشغول شود گویند وَمَا أُمِرُوا
إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ واگر از هر دو کرانه گیرد
گویند وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ، واگر
غافل بنشیند گویند إِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ واگر
شفیع طلبد گویند لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ
الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ، واگر بخود و یا بغیری نظری
کند گویند لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ واگر
بخواهد در درون خود سودایی کند گویند وَإِنَّ عَلَيْكُمْ
لَحَافِظِينَ ، واگر خواهد که درون بازاری سازد گویند يَعْلَمُ
السِّرَّ وَأَخْفَى واگر گوشه جای کند گویند أَيْنَ الْمَفَرُّ
واگر گریز طلبد گویند وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ واگر فارغ بنشیند
گویند وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا واگر جهد
کند گویند يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ واگر نومید شود
گویند لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ واگر ایمن گردد گویند أَفَأَمِنُوا

مکر الله والکر فریاد کند کویند لا یسئل عما یفعل

رباعی

ارند یکی و دیکری بربایند ؛ بر هیچکس این راز همی نکشایند

ما را ز قضا جز این همی ننمایند ؛ پیمانه تویی باده بتو پیمایند

کفته عارفانست دخلنا الدنیا مضطرین وبقینا فیها متحیرین وخرجنا منها کارهین حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم شبی بخفت چون برخاست هفده تار موی سپید کشته بود پرسیدند این چه حالت کفت سوره هود دوش بر ما عرض کردند این اثر آن خطابست که کفتند فاستقم کما امرت

یعنی مستقیم باش چنانچه فرموده شدی

ای برادر راه نا ایمن است و منزل بس دور و محبوب و مطلوب نامتناهی و قالبی ضعیف و دلی بیچاره و جانی عاشق و سری مشتاق

مثنوی

جز جان وجکر نیست شکار خور تو ؛ زانست که هر سری ندارد سر تو

بس خرمن طاعت که بوقت نزع جان وقدمنا الی ما عملوا باد بی نیازی بر دهند و بس سینه آبادان که در حالت سکرات موت وبدا لهم من الله ما لم یکونوا یحتسبون خراب کند بس رویها که در لحد از قبله بکردانند

بس آثار اگر در شب نخستین بیگانه خوانند یکی را گویند
نَمْ نَوْمَةَ الْعَرُوسِ دیگری را گویند نَمْ نَوْمَةَ الْمَجُوسِ
ردی می آید که بهیچ طاعت باز نگردد شعر
مَنْ لَمْ یَکُنْ لِلْوِصَالِ اَهْلاً ؛ فَکُلُّ اِحْسَانِهِ ذُنُوبُ
هرکه نباشد مر وصال را لایق بس همه نیکوییِ او گناه است
وقبولی می آمد که از هیچ معصیت نیندیشد شعر
فِی وَجْهِهِ شَافِعٌ یَمْحُو اِسَاءَتَهُ ؛ مِنَ الْقُلُوبِ وَیَاْتِی الْمَعَاذِیرُ
خلیل را از بتخانه آزر بین وَتُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَیِّتِ
میخوان و کنعان را از سرای نوح بنگر وَتُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ
الْحَیِّ میدان اثبات آدم به بین که زیان زلّت محو نکرد و محو
ابلیس به بین که اثبات طاعت سود نداشت چنانک لَهُمُ
الْبُشْرَیٰ خواند کانرا همراه است لَا بُشْرَیٰ یَوْمَئِذٍ
لِلْمُجْرِمِینَ راند کانرا در راه است چنانک سِیمَاهُمْ فِی
وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ بیافت یُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ
شناخته شود گناهکاران
بِسِیمَاهُمْ شناخت

رباعی

غافل منشین زخویشتن چون بیخبری ؛ حاصل کن ازین جهان فانی هنری
خود بنشیند غبار و شر برخیزد ؛ کاسیلت بزیر رانت یا اشتر خری
تا توانی دل شکسته باش و خراب موسی علیه السلام در مکالمت

خود کند

خود گفت یا رب این اطلبک قال عند المنکسرة
قلوبهم لاجلی یا بار خدایا ترا کجا طلبم فرمود آنجا که
دل شکسته است و از خلاص خویش رسیده گفت بار خدایا هیچ
دلی از من شکسته تر و نومیدتر نیست گفت پس من آنجا ام
که تویی تا مرد را هنوز سپر در دست است دل از جان بر نگرفته
است و چون سپر را بیفکند و اسپ را پی کرد و شمشیر بر کشید و پای
بر زمین زد آنگاه گویند دل از جان برداشت عزیزی میگوید
بعیادت درویشی رفتم و گفتم لیس بصادق فی حبه
من لم یصبر علی ضربه هر که او صبر نکند بر ضرب او در
حب او صادق نیست آن درویش سر بر آورد و گفت غلط کردی
لیس بصادق فی حبه من لم یتلذذ بضربه هر که از زخم
او لذت نیابد او در محبت صادق نبود مشایخ عراق گفتند
مرد بر حد معرفت نرسد تا منع و عطا بنزدیک وی یکسان
نشود چون شبلی بشنید گفت این غلط است مرد آنگاه عارف
گردد که نزدیک او منع بر عطا بچربد زیرا که منع مراد حق است
علی الخصوص و در عطا شایبه مراد بنده است و عارف حقیقی
آنست که مراد خود را فدای مراد دوست کرده اند عاقبت و خاتمه

بچنین باد والسّلام بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

مکتوب هفتاد هشتم در خوف و رجا برادر شمس الدین

سلّمہ اللّه سلام و دعا خواند و بداند که خوف و رجا مرید را چون

آفتاب و سایه است هر میوه را اگر همه سایه بودی پخته نشدی

واگر همه آفتاب بودی بسوختی تا هر دو جمع نشدی میوه بروزگار

پخته نگشتی همچنین مرید در نواخت سایهٔ لطف و گداخت آفتاب

قهر بروزگار پخته می گردد گاه لطف بی علت میگوید در ای که

اینجا کرد قدم سگی تو تیای دیدهٔ دوستان می سازند و بتشریف

وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ در کلام مجید خود

تا قیامت می نوازند گاه قهر بی علت بندا می کند الحذر

الحذر اینجا معلّم ملکوت را که هفصد هزار سال معتکف

درگاه بود لباس ملکی از سرش برمیکنند و داغ وَإِنَّ عَلَيْكَ

لَعْنَتِي بر پیشانی او می نهند گاه عمر را که بیگانه بود در کلیسیا

از پیش بت برمیدارند و میگویند انا لک شئت ام ابیت

وَأَنْتَ لِي شِئْتَ أَمْ أَبَيْتَ وگاه بلعم باعور را که یگانه

بود و اسم اعظم خلعت داشت از مسجد برون میکنند و

در طویلهٔ سگان می بندند و میگویند فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ

ان تحمل

إِنَّ تَحمِلْ عَلَيْهِ يَلهَثْ گاه هزار اسياء بلا و رجاء عنا بر دل

و جگر مريد مي رانند گاه هزار سالكان خطاير قدس را بر

استقبال وي فرستند و بلطف ميخوانند گاه كوهي بخشند و

گاه كاهي نگذارند گاه در صدر بهشت نشانند و گاه بيرون

كنند و بر در نگذارند همچنين گاه او را بدو نمايند و گاه او را

ازو بربايند چون او را بدو نمايد گويد خداوندا بسكي ببذير

و چون او را بستانند جز انا الحق و سبحاني نگويد و هر دو طرف

راست است و از آنجا كه نسبت آب و گل است جز بسكي ديگر چه بود

و از آنجا كه نسبت وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي است جز انا الحق

و سبحاني ديگر چه بود اينجا عقل و علم نگوسارند اينجا پير و

مريد نقش پرديوارند اينجا فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ است اينجا

يَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ وَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ است ميان اين نوازش

و گدازش افگندن و برداشتن راندن و خواندن بلكه مال بلا

بست كردن و بشراب لطف مست كردن تا گه بگردش روزگار

پخته ميگردد چنانكه آن ميوه اگر اينجا همه رجا بودي گاهلي

و سستي بار آرد خام بماند و اگر همه خوف بود بآتش قنوط

سوخته گردد بقا نيابد پس از خوف و رجا معجوني بايد علي

الخطيرة القدس الجنة

ازو

اي بسيار كننده است هر چيزي را آنچه كه بخواهد

بكند خداي تعالي آنچه بخواهد و حكم كند آنچه بخواهد

نااميد

التساوي تا علاج مرض مریض کردد کفته اند خوف و رجا
مرید را جون دو پرست مرغ را تا هر دو بر برابر است برابر
پرد و اکر کم و بیش بود پرد ولی کژ و اکر یکی بود دیکر
نه لابدست او را هلاک باید شد و در کتب مشایخ مسطورست
در رجا باید که جنان باشد که اکر معصیت و خلاف همه عالم
تنها او دارد و ندا بر آید که در بهشت نرود مکر یک کس او داند
که آن یک کس منم و در خوف جنان باید بود که اکر همه طاعات
و عبادات همه انبیان تنها او را بود و ندا بر آید که در دوزخ نرود
مکر یک کس او داند که آن یک کس منم اما مرید را غلبهٔ خوف بر رجا
حسن است تا ارباب سلوک در خوف بجدی بوده اند اکر بینندهٔ
ایشانرا دیدی کفتی مکر از رحمت حق نومید کشته اند و معلوم
بیجارهٔ جنانست که این معنی مرید را در صحبت این طایفه
و خدمت این کروه زودتر از آن میسر کردد که از مجاهده و خلوت
خود و قصهٔ سک اصحاب کهف مرخردمندانرا برین شاهد
است سکی بود در خدمت مردان این راه جند قدمی زد
مردم شد جنانک کفته است بیت
سک اصحاب کهف روزی جند ؛؛ پی نیکان کرفت مردم شد ؛؛

وبعضی از

وبعضی از صحابه در اول کار در کلیسیا و بتخانه در سجده کردن پیش بتان دوتا گشته بودند و در زنار و بیگانگی عمر بسر برده ناگاه دولت صحبت حضرت رسالت علیه السلام بدید گشت و شرف خدمت آن ستانه ایشانرا چند روز میسر شد چون بودند بمراد رسیدند و بیگانه بودند یگانه شدند هر یکی خلیفه گشت در اسلام مقتدایی شدند این خود اینجا بود چون فردا شود هر یکی را بینی خرشیدی یا ماهی نقلست چون اهل بهشت در بهشت فرود آیند و حور و قصور و شراب طهور قرار گیرند ناگاه برقی بتابد جمله اهل بهشت جنان منور کردند که همه در سجده افتند و گویند الجبار اطلع علینا خداوند ما بر ما تجلی کرده است گویند هیهات نه چنین است امیر المومنین عثمان از حجره بحجره نقل فرموده اند گوشه ردای او بود که بتافت ازینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه وخدمت این گروه چیست بیت

شرف خواهی بگرد مقبلان گرد، که زود از مقبلان مقبل شود مرد

و هر چه کسی اگر چه اندک بود باید که مخلص و صادق باشی اخلاص آنست که خلق را از راه برداری و صدق آنست که خود را از

اینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه و خدمت آن گروه چیست

میانه برگیری چون بدین مقام رسیدی و این بادیه سخن خوار
بریدی نه زیارا با تو کاری بود نه عجب را بر تو راهی چون این
دو حجاب نماند ترا راست بدرگاه حجاب نماند مکاشفه نور
فی نور آشکارا کرد حجاب نامحرم راست چون تو محرم گشتی
حجاب برخاست و محرم آنست که از جنابت اجنبیت نهاد خود
را غسل داده است که قرب تو در بعد تست و کمترین نشان قرب دوام
مراقبت و محافظت است و علی الحقیقة هر رونده که او خود
را ذره محل رتبت و منزلت اثبات کرد و ببدید در عین مکر و عالم
بعد است نه قرب ندیدی که ملایکه بدیده رضا و خوش امل اعمال
نگریستید گفتند نحن نسبح بحمدک سلطان امر از عالم
ارادت در آمده که اسجدوا لادم ای مسی کل را سجده کنید
تا قدر تسبیح و تحمید شما از پیش دیده شما برخیزد عاقبت
بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
دلقو ~~مستغار نیهم در رکزوح~~ برادر اعز شمس الدین بداند
که خلق را اندر روح اختلافست گروهی روح را جسم گفتند
وگروهی جوهر گفتند وگروهی عرض گفتند وگروهی قدیم گفتند
وگروهی محدث گفتند مذهب ترسایان آنست که گویند روح قدیم

مکاشفه فی

اندوقو

است و قول بعضی از فلاسفه همین است اما مذهب سنت و جماعت
آنست که روح گوئیم و ماهیت نگوئیم و کیفیت نگوئیم و ازینجاست
که خواجه جنید رحمة الله فرموده است اَلرُّوْحُ شَيْءٌ اِسْتَاْثَرَ
اللّٰهُ بِعِلْمِهٖ وَلَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهِ اَحَدٌ مِّنْ خَلْقِهٖ وَلَا يَجُوْزُ
الْعِبَارَةُ عَنْهُ بِاَكْثَرَ مِنْ مَوْجُوْدٍ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰی وَيَسْاَلُوْنَكَ
عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ مذهب اینست که خواجه
جنید گفت رحمة الله علیه و فقها و ائمه همبرین اعتقاداند که حق
تعالی از هستی وی خبر داد که گفت وَيَسْاَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ
انگاه قدم از وی نفی کرد بدین که گفت قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ
رَبِّيْ از بهر آنکه زیر امر نباید مگر مخلوق و محدث بس آنچ خداوند
گفت بدان مقر ایم و نگوئیم که چیست و کجاست از بهر آنکه ما را
صانع وی از وی خبر داد اما از ماهیت و کیفیت وی خبر نداد
بزرگان چنین گفته اند که حق تعالی از جمله مخلوقات یک مخلوق
را و آن روح است بدید نکرد که چیست و کجاست تا خلق از شناختن
وی عاجز آمدند تا بدانند که چون مصنوعی (مخلوقی) را بی تعریف صانع
(شناسان کردانند) همی نشناسند صانعی بی تعریف وی کی شناسند مولانا روم
فرماید علیه الرحمة — قطعه

بشنو این خطاب راست ساخته تو جواب را ،، ذره مر آفتاب را گشته عظیم اینی
جمله ملوک را دین جمله ملایکه امین ،، سجده کنان کای صنم جز خدای حیی
عزیزی دیگر گفته است مثنویات
تنت زنده بجان و جان نهانی ،، تو از جان زنده و جان را ندانی
زهی صنع نهان و آشکارا ،، که کس را جز خموشی نیست یارا ،،
سُئِلَ ابو بکر القحطبی رحمة الله عن الروح فقال لَمْ یَدْخُلْ
تَحْتَ ذُلِّ کُنْ گفت جان اندر زیر ذل کن نیامده است پس معنی
نزدیک این ... آن بود که روح نیست مگر زنده کردن و زندگی یعنی
که خدای تعالی ... حرتن را تا زنده گشت وَالْاَحْیَاءُ
صِفَةُ الْمُحْیِیْ و زنده کردانیدن صفت زنده کرداننده است.
کَالتَّخْلِیْقِ صِفَةُ الْخَالِقِ چنانک آفریدن صفت آفریدکارست
و استدلال برین کرد که خداوند عز و جل گفت قُلِ الرُّوْحُ مِنْ
اَمْرِ رَبِّیْ که روح از امر خداوندست و امر خداوند کلام اوست
و کلام او غیر مخلوق است چنانست گوئی که این قایل میگوید
که تن کُن زنده گشت بقول خداوند تعالی عز و جل زنده گشت که گفت
کُنْ حَیًّا و روح معینی نیست اندر کالبد. بزرگان گفته اند
این درست نیست و درست آنست که روح معینی است اندر کالبد

آفریده

آفریده همچو کالبد فاما انک گفت لَمْ یَدْخُلْ تَحْتَ ذُلِّ کُنْ
این اشارت است بعدم از بهر انک اشیا بر دو نوعست یا محدث
است یا قدیم است هرچه محدث بود زیر ذُلّ کن آمده بود و آنچ
قدیم بود زیر ذل کن اندر آمده نبود پس چرا اورا قدیم گفت
از بهر انک هر موجودی که نه محدث باشد قدیم باشد واین
باطل است از بهر انک آن روح که جسد بدو نام حیّ میگیرد
صفت جسد است زیرا که روا نباشد که ذاتی موصوف بود
بصفتی که اندر غیر وی باشد پس درست شد که روح صفت
این حی است واین ذات حیّ محدث. ومحال باشد ذاتی
محدث را صفتی قدیم چنانک محالست ذات قدیم را صفت
محدث اما انک گفت لَیْسَ الْاَحْیَاءُ وَالْاِحْیَاءُ صِفَتُ
الْحَیِّ کَمَا التَّخْلِیْقُ صِفَةُ الْخَالِقِ این استدلال خطاست
از بهر انک اگر این بر روح برانیم در همه صفات همچنین باید
راند تا گوئیم ساکن بسکون ساکن نیست چه بتحرک محرک
بتسکین مسکّن ساکن است ومتحرک بتحرک متحرک نیست
چه بتحرک محرک متحرک است وخواب وبیداری وتن درستی
وبیماری وهمه صفات مخلوقات بدین اصل باید راندن وباید

گفتن که این همه ربود لیس یاملہ الله واین درست بیداست
بس آن همه درست نباشد وانک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي وگفت امر او کلام اوست وکلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر انک
خداوند نگفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
یا امر کلام بودی ولیکن گفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنگاه گفت روح از امر منست دلیل کست
که روح نه امر ربّ ولیکن از امر ربّ است واگر برین سخن این
واجب آید که روح نامخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نامخلوق باشد از بهر انک همچنانک روح امر ویست همه چیز
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری واز ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که گفت کن فیکون وهمه محدث اند وقدیم نه
اند بس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق درین طایفه را ضال خوانند وبکفر ایشان
گواهی دادند از بهر مسلهٔ روح وگفتند که ایشان روح
را قدیم میگویند وترسایان برین مسله راه یافتند

وگفتند

وگفته‌اند که طایفهٔ از اهل اسلام پاما یار اند بدانک روح قدیم
است شناعتی گشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نگفته‌است
و آن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و گروهی اندر کتاب آن
یاد کرده‌اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این از آن بزرگ درست
است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند بر سبیل
اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اگر درست کرد و اعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یک تن ازین طایفه همه
ضال و کافر نگردد بدانک ما بیان کردیم که او را نه مرادآنست که روح
قدیم است ولیکن روح معنی امر بود از حق نه صفتی
اندر حق واین قدیم گفتن نباشد مر روح را ولیکن آن
بزرگ را اندر استدلال اغلی حاصل آید کافر نگردد چون او را کافر
نگویند بخطایی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی بدانک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اگر از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست و مر ایشان را کافر نمی خوانند اینجا نیز

خطا افتاد و بخطایی که مر او را افتد اندر استدلال اغلی مستدل

کفتند که این همه ربود دلیل بیامده الله واین درست بیده است
بس آن همه درست نباشد وانک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وکفت امر او کلام اوست وکلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر انک
خداوند نکفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
یا امر کلام بودی ولیکن کفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنگاه کفت روح از امر منست دلیل کست
که روح نه امر منست ولیکن از امرست واکر برین سخن این
واجب آید که روح نه مخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نا مخلوق باشد از بهر انک همچنانک روح امر ویست همه چیز
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
از عرش تا ثری واز ازل تا ابد همه محدثات را صفت
اینست که کوئی کن فیکون وهمه محدث اند وقدیم نه
اند بس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق برین طایفه را ضال خواندند وبکفر ایشان
کواهی دادند از بهر مسئلهٔ روح وکفتند که ایشان روح
را قدیم میکویند وترسایان برین مسئله راه یافتند

وکفتند

وگفته‌اند که طایفهٔ از اهل اسلام یا مایار انند بدانک روح قدیم
است شناعتی گشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نگفته است
و آن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و گروهی اندر کتاب آن
یاد کرده‌اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این از آن بزرگ درست
است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند برشتی
اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اگر درست کرد و اعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یکتن ازین طایفه همه
ضال و کافر نگردد با آنک ما بیان کردیم که او را تعرفی آنست که روح
قدیم است و لیکن روح معنی امر بود از حی نه صفتی
اندر حی و این قدیم گفتن نباشد مر روح را و لیکن آن
بزرگ را اندر استدلال اینی حصول کافر نگردد چون او را کافر
نگویند بخطایی که وی را افتاده است حال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی یا آنک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اگر از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست و مر ایشانرا کافر نمی‌خوانند اینجا نیز

خطا افتاده و بخطایی که مسند را افتد اندر استدلال اصل مستدل

همین است والله اعلم بالحقیقة وصاحب نحو رحمة الله علیه صفتی نهاده است مر روح را و قلب را و نفس را و دنیا را و سخن را بر قاعده بنا کرده است که اعتقاد اهل اسلام است ازوی چیزی یاد کنیم و آن آنست که گفته است که روح و قلب و نفس و دنیا این چهارند که خدای تعالی نام ایشان اندر کتاب خویش یاد کرده است و شریعت بدین چهار ناطق است و خلق را بر وجود هر چهار اجماع است ولیکن کتاب و شریعت و خلق هر چه گفتند ازین هر چهار تاثیرات و افعال و صفات ایشان گفتند هیچ جای بیان حقیقت این چیزها و عین این چیزها نیست شیخ عطار گوید رحمة الله

مثنوی

جان بلندی داشت تن پستی ز خاک ؛ مجتمع شد خاک پست و جان پاک

چون بلند و پست با هم یار شد ؛ آدمی اعجوبه اسرار شد

لیک کس واقف نشد ز اسرار او ؛ نیست کار هر گدائی کار او

چند گوئی بر خموشی راه نیست ؛ زانکه هرگز زهره یک راه نیست

و بزرگان گفته اند اگر اندر روح بعقل سخن گفتن روا بودی پیغامبر را علیه السلام اولیتر بودی که چون او را از روح بعقل

سخن گفتن

سخن گفتن روا بود ولی سوال کردند بعقل جواب دادی از بهر
آنک عقل وی تمامتر بود از همه خلق نزدیک موحد و ملحد که
موحدان او را رسول دارند و هر آینه رسول عاقلترین خلق باشد
و ملحدان او را ابو جعفر حکیم گویند و هر آینه حکیم کامل العقل
باشد پس اتفاقست بر عقل او مر او را از روح سوال کردند بعقل
جواب نداد بلک توقف کرد تا فرمان جواب آمد روح اثبات
کرد و جواب ماهیت و کیفیت نکرد کمال عقل او این واجب کرد
و نقصان عقل ما اولیتر که این واجب کند باید که ما نیز حکم
شریعت را اثبات کنیم و اندر ماهیت کیفیت وی سخن نگوییم
همچنانک شریعت گفت مثنوی

خواجه مع القصه که در بند ماست ۰۰ گرچه خلایقست خداوند ماست

یعنی روح

لانه سر من اسراره

روح را همچنانه شریعت اثبات کرده

دیگر

این مکو چون در اشارت نایدت ۰۰ دم مزن چون در عبارت نایدت
و از مشایخ رضوان الله علیهم چنین می آید که بعضی از بزرگان
روح را بدیده اند هر کسی بصورتی و این روا باشد و آنچ
گفتیم موجودست دیدن باید که دیدنی بود چه دیدن خداوند
جایز ست که موجودست پس روح که صنع اوست موجودست

بایدکه دیدنی بود که صنع از صانع لطیفتر نیست هر ای که
آنجا رویت روا باشد اینجا نیز روا باشد وجون حق تعالی
خواهد که بنده را بنماید بنماید جنانک خواهد و زبان در میان
نه جنانک کسی کفته است مثنویات

ستانی زبان از رقیبان راز ؛؛ که تا راز سلطان نکوید باز
کرا زهره آنک از بیم تو ؛؛ کشاید زبان جز بتسلیم تو

ای برادر همه حیرت در حیرت است وهمه علم و عقل سرکردان
جون خواهد که ایمان ودل صد هزار ولی صادق را غارت کند
بسلطان بی نیازی ا. غارت کند جون خواهد که صد هزار
عاشق دلسوخته را جکر کباب کند عطفات عزت
را بر عارض مشیت در تاب کند کیست که از شربت محبت
او مست نیست وکیست که در زیر جلال او بست نیست کیست
که از شراب عز او در خمار نیست وکیست که از تیغ قهر او دل
افکار نیست

بیت

عشق بازی ساختی دستار دل در دیده نوی ؛؛ این خود امروزست لیکن باش تا فردا شود

عجب کاری است موسی را کفت لَنْ تَرَانِی وانکاه کفت
اُنْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ وانکاه کفت اِذْهَبْ اِلَی فِرْعَوْنَ

بنکرتا جه

بنگر تا چه میکند عزت او با جانهاء اهل محبت در حکایات آورده
اند که چون مهتر موسی بدان مقام رسید و آن قصها با او برفت
خواست که نزد زن و فرزند خود باز شود خطاب آمد:
وَقَعْتَ فَاسْتَمْسِکْ چون در دام افتادی و دل بنام ما دادی
و سر در راه ما نهادی دل بر اندوه وقوف باید کرد و جان

در خطر قطعه

دل بر از اندوه باید کرد و جان بر خطر؛ هر کرا در عشق تو ایمان دل یکتا بود
از دل و جان و دو دیده وامقی باید شدن؛ هر کرا در ادای صحبت عذرا بود

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتادم در دل

برادر شمس الدین نور الله قلبه بداند که دل خزینهٔ
پادشاه است چشم نگر تا در خزینه چه داری و اگر گوهر در خزینه
است خزینه خزینه است و اگر در وی کاه و خاشاک است
کاه دانست نه خزینه از اینجاست که گویند خزینه ایست در بهشت
روزی مصطفی علیه السلام بر در بهشت بگذشت بر وی سلام نکرد
که آنرا نعمت گویند و خزینه است در دلهاء عارفان که آنرا محبت
خوانند بعزت الله که جوهری از خزینهٔ محبت بهتر از هزاران بهشت
ارزد حافظ خزینه بهشت فرشته ایست که آنرا رضوان گویند
و حافظ خزینه محبت عزت خداوند است جل و علی و بدانک

همه تقصیر از اسب و عمل است ... [illegible]

آن درد بیامد گفت یا رسول الله بمن بر می‌گذشتی سلام میکردی در وجود آمدم از سعادت سلام گفت تو قبه ساختی ... زیادت کند بر و سلام کنند چون ... آنکسی در سرای فنا ... باشد زیادت کند مصطفی سلام ... هر لحظه و لمحه هزار بتخانه برآرد و هزار صلیب از عابد ... چگونه موجب اکرام خدای باشد. فصول الاحد غزالی

قیمت تو است که طالب الهی چون مطلوب تو سگی بود قیمت
سگ بود همچنین دیگر میدان و نظیر این سگ اصحاب کهف
است که چون مطلوب او حق بود قیمتش همان شد تا حق
تعالی در کلام مجید خود جلوه کرد وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ
ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ و بلعم باعور که مطلوب او هوا بود
قیمتش همان آمد بس این قوم نه سماوی اند و نه ارضی و نه شرقی
و نه غربی و نه عرشی و نه فرشی نه از آدم اند و نه از فرزندان
آدم فرزند طلب خودند سر این معنی است که گفته اند
الْفَقِيرُ ابْنُ وَقْتِهِ اکنون تو در جریده دل خود بی نگر
و قیمت خود میدان هر چیزی که او بجنبه حق است دفتر او
در تخت قیمت نیاید و اگر امروز گنج فرعون و نمرود را
ناخواسته بدادند تو روی عزیز خود را چنانک مالی ندهند نه
از عزیزی آن چیز است لیکن از بی قدری است و از عزت
نیست سایلی پادشاهی را دید و از او سوال کرد و گفت یک درهم
بده پادشاه گفت ابن عطا چون تو نیست در دی از خداوند
تعالی فرزندی خواست محنتش آمد گفت الهی از تو
فرزندی خواستم محنتش دادی ندا آمد که ما دادن دانستیم

پادشاه گفت ای ابن عطا ما نیست
سایل گفت هزار درهم بده

و تو خواستی

[illegible]

و تو خواستن ندانستی بس هر که سوال نداند کرد جز نادانی
پرستش نیاید هر که خداوند را بطمع بهشت پرستد بندهٔ
طمع خود است و هر که از بیم دوزخ پرستد بندهٔ دوزخ
است و هر که از چیزی بترسد بنده آن چیز بود حقیقت
تو آنست که در سینهٔ تست و مرد آنجاست که اندرون وی
است بیرون مرد همواره تبع درون وی است نگر تا خود
درون چیست بیرونش نگر و کان آن چیز است اگر درونش
مجازی است بیرونش همان مجازی است، و اگر درونش
گرفتار حق است آن مرد را مرد حق گویند ترا بر مراد تو
بستهٔ الله و احتی رتو بند تست ترا که حکم کنند بر فرود
آمد تو حکم کنند نه بر پرید صیادی که کرکس در صیادی
تمام تر است و در بریدن قوی تر از باز و لیکن فرود آمدن
او بر مردار است و فرود آمدن باز بر زنده بس هر چه دنیا است
مردار است و هر چه آخرت است زنده است و حدیث این طایفه
ماوراء این هر دو چنانکه شنیدهٔ مثنوی
ما را بجز این جهان جهانی دگر است ‌‌ جز دوزخ و فردوس مکانی دگر است
از اینجاست که نجباء دین کسانی بوده اند که در بهشت و دوزخ

بتمنا تصرف نکرده اند چنانک حکایت کنند از عبد الله مبارک رضی
الله عنه که روزی از خانه بیرون آمد وحی کریست گفتند چه رسیده است
مقتدای طریقت را گفت دوش گناهی کرده ام دلیروار اکنون پشیمان
شده ام گفتند چه بود گفت از خدای آمرزش خواسته ام حرج با این
فضولی چه کار من بنده ام بنده را با بندگی کارست وقتی امام جنید
را رحمة الله رانجی آمد گفت اَللّٰهُمَّ اشْفِنِی ندا شنید اَتَدْخُلُ
بَیْنِی وَبَیْنَکَ میان من و میان خویش می درآیی من دانم که با تو
چه باید کرد و این اینانرا است نه ما را طاعت آنست که از دوزخ به
ترسیم و بهشت امید داریم و دعا کنیم تا ازین رهایی یابیم
و بر آن برسیم خلاص غوغا را سید عالم این گفته است اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ
اَسْأَلُکَ الْجَنَّةَ وَاَعُوْذُ بِکَ مِنَ النَّارِ که اگر بعالم تحقیق
نرسد باری بدین دعا از دوزخ برهد و در بهشت در اید نکر تا
فارغ نباشی طرفة العینی که دل باید که درو یا درد مصیبت
نایافت بود یا شادی یافت ابو القاسم نصرابادی رحمة الله
را گفتند از آنچ مشایخ گذشته را بوده است ترا چیزی هست
گفت آری درد نایافت آن هست پس اگر گویی در کارم نیکو
بنگر تا کارت چیست حسنه مساء شیطانی یا در عمل رحمانی هر دو

مثنوی
چون نداری شادی از فضل اله
غم نداری هم چنان تو بدار

باملاحه

بامداد بدو گمان بسپید روی و سبب انکار باری کارت
اینست همه کبران و جهودان همین میکنند نماز برای آن کنی
تا خداوند تعالی در نعمت زیادت کند و حج برای آن کنی تا خلق
ترا حاجی گویند و اگر کاری دیگر کنی همچنین پس همیشه در اسم
و رسم مانده و آنچه سر کارست از تو در حجاب است ای جان
و جهان من این حدیث مردانست نه کار مخنثان و طوتان و بی
هوشان است این راه پاکانست نه طریق ماستی جنب و محدثان
است این شراب صاحب دولتانست نه بی دولتان و بدبختان
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست و دویم در نفس برادر شمس الدین
اعزه الله بداند که مردمانرا اختلافست که نفس چیست
هر کسی را درین قولی است ضد قول دیگر اما محققان این طایفه
را دو قولست گروهی گویند که عینی است مودع اندر قالب
چنانکه روح و گروهی گویند که صفتی است مر قالب را چنانکه حیات
و متفق اند که اظهار اخلاق دنی و افعال ناپسندیده را سبب
اوست و این بر دو قسمت است یکی معاصی دیگر اخلاق چون
کبر و حسد و بخل و خشم و حقد و آنچه بدین ماند پس بریاضت

مرین اوصاف را از خود دفع توان کرد چنانک بتوبه جرهیه

راکه معاصی از اوصاف ظاهرست و این اخلاق از اوصاف

باطن و ریاضت از افعال ظاهر بود و توبه از اوصاف باطن

وآنچ اندر باطن بدید آید باوصاف باطن باک شود و گفته‌اند نفس

و روح هر دو از لطایف‌اند اندر قالب چنانک اندر عالم شیاطین

وملایکه و بهشت و دوزخ یکی محل خیرات است و دیگر

محل شر و سلامت از شر او جز بریاضت نیست چنانک گفته‌اند

مثنویات

قدر دار و مایهٔ جان یافتن :: جز بریاضت نتوان یافتن

گر نفسی نفس بفرمان تست :: شر کم یار که بهشت آن تست

واندر حقیقت انسانیت مردمان را نیز اختلافست که نام انسان

بچه چیز افتد و علم این بر همه طلاب فریضه است زانچ هر که بخود

جاهل بود بغیر خود جاهل‌تر بود که مَنْ جَهِلَ نَفْسَهُ فَهُوَ

بِالْغَیْرِ اَجْهَلُ و فتوی شرعست برین که مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ

عَرَفَ رَبَّهُ ای عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْفَنَاءِ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْبَقَاءِ

و بعضی گفته‌اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالذُّلِّ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

بِالْعِزِّ و نیز گفته‌اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْعُبُودِیَّةِ فَقَدْ عَرَفَ

والفعل والعلم والقدرة وسائر الصفات الالهية فصارت النفس بمضاهاتها ومن ذنتها مرقاة الى معرفة خالق النفس

رَبَّهُ بِالرُّبُوبِیَّةِ

رتبه بالمربوبیة پس هر که خود را شناسد او معرفت کل محجوب
باشد و مراد ازین جمله معرفت انسانیت است و گروهی گویند
انسان جز روح نیست و این خطاست که روح الله قالب ستور است
و او را انسان نخوانند و گروهی گفته اند که اسم انسان بر روح
و جسد افتد بیکجای چنانک بر اسپی دو رنگ جمع شود
یکی سیاه و دیگر سپید آنرا ابلق خوانند این نیز خطاست بدان
دلیل که حق تعالی مر خاک آدم را بی جان انسان خواند و هنوز جان بدو
نه پیوسته بود که فرمود هَلْ اَتَی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ
مِنَ الدَّهْرِ و گروهی از مدعیان متصوفه گویند که انسان یعنی او اکل
و شارب نیست و محل تغیر نیست جز که سر الخفی است و این جسد
طلسم آنست چنانک گفته اند — مثنویات

گنج در قعر است و گیتی در طلسم ۞ بشکند آخر طلسم گنج جسم
گنج یابی چون طلسم از پیش رفت ۞ جان شود پیدا چو جسم از پیش رفت
بعد ازان جانت طلسمی دیگرست ۞ غیب را جان تو جسمی دیگرست
لب بدوز از عرش و از کرسی مپرس ۞ گرچه یک ذره همی پرسی مپرس
کس نداند کنه یک ذره تمام ۞ چند پرسی چند گویی والسلام

و گروهی گویند که خداوند عز و جل جمله مایها را که در ما مرکب کرده است

(حاشیه: ادی تخمیر طینت آدم علیه السلام هنگامی یعنی چهل سال از زمان … خواند)

انسان خوانده است در کلام مجید خویش بس بقول خدای تعالی
که اصدق القایلین است از خاک تا خاک این صورت
مخصوص باهمه تعبیه انسانیست پس بدانک ترکیب انسان آنک
لابد بود بنزدیک محققان از سه معنی باشد یکی روح دیگر نفس
ودیگر جسد ومردم نمونه کل عالم است وعالم نام دوجهانست
وآن هردوجهان از انسان نشان است این جهان از آب وخاک
وباد وآتش ترکیب وی از بلغم وخون وصفرا وسودا و
نشان آن جهان از بهشت ودوزخ وعرصات جان بجای بهشت
از لطافت ونفس بجای دوزخ از آفت ووحشت وجسد
بجای عرصات درجمله روح مومن داعی وی بود ببهشت
که اندر دنیا نمونه آن وی آ ونفس داعی وی بود بدوزخ
که اندر دنیا نمونه آن وی است خواجه عطار رحمة الله گوید

مثنویات

درچنین بحری که بحر اعظمست :: عالم از ذره است وذره عالمست
کار عالم غیرتست وحیرتست :: حیرت اندر حیرت اندر حیرتست
بیسوایانه بنیکره بین آمدند :: گاه بیگاه از پی این آمدند
جان خود را عین حسرت یافتند :: همه جان عجز وحیرت یافتند

والانشاء كالسموات والقدرة في الاصبع كالطبيعة المسخرة المذكورة في الاجسام المراد
كالهيئات التي هي امهات المركبات في قبول الجمع والتركيب والتفرقة وخزانة التخيل [illegible]
[illegible] فمن اطلع بالحقيقة على هذه الموازنة عرف معنى قوله ان الله خلق
آدم على صورته اي صورة المعنوية كما ذكرنا الصورة المحسوسة
هيچ در توحيد مطلق [illegible] است [illegible] در تو محقق [illegible] است

دره او پای وی برکم برده زنبوره در پرده در پرده
عقلتو در بستی یکی موئی بتوست :: هر دو لب باید ز پرسیدن بدوخت
کشته حیوت شدم یکبارکی :: من ندانم چاره جز بیچارکی
از شیخ ابو علی سیاه نقلست رحمة الله که گفت من نفس را
بصورت خوک دیده ام که یکی موی وی را گرفته بود و بمن داد
و من او را بو درختی بستم و قصد هلاک وی کردم گفت یا ابا علی
خود را مرنجان که من لشکر خدایم مرا کم نتوانی کرد از خواجه
محمد نوری رحمة الله نقلست که گفت روزی نفس بصورت
روباه بچه از گلوی من بر آمد بدانستم که این نفس است در زیر
پای فکندم و لگد بر نهادم او بزرگتر و قوی تر میشد گفتم
همه چیزها بزخم و برنج هلاک شود و تو زیادت می شوی گفت
زانکه آفرینش من بازگونه است آنچ رنج دیگران بود راحت منست
و شیخ ابو العباس رحمة الله گفت که روزی بخانه اندر آمدم
سگی زرد دیدم چون قصد راندن او کردم بزیر دامن اندر آمد
و ناپدید شد و شیخ ابو القاسم گرگانی قدس الله سره العزیز
گفت من وی را بصورت ماری دیدم و درویشی دیگر گفته است
که نفس بصورت موشی دیدم گفتم تو کیستی گفت من هلاک

غافلانم و نجات دوستانم که اگر من با ایشان نباشم که وجود
من آفت است ایشان به پاکی خود مغرور شوند با فعال خود
متعجب شوند چون اندر طهارت و صفاء سر و نور ولایت
و استقامت بر طهارت نگرند نارستی و سر افرازی در ایشان
پدید آید و باز چون مرا بینند اندر میان دو پهلوی خویش
آن جمله از ایشان پاک فرو ریزد و این جمله حکایات
دلیل است که نفس عین است نه صفت و ویرا صفت است
و اوصاف وی ظاهر همی بینیم پس چون شناخت آن حاصل آمد
از ابو ریاضت بدست توان آورد اما اصل ماهیت وی نیست
نگردد و چون شناخت وی درست شد طالب آنرا مالک گشت
باک نبود از بقاء وی اندر وی چنانک گفته اند اَلنَّفْسُ كَلْبٌ
نفس سگی است
نَبَّاحٌ وَ اِمْسَاكُ الْكَلْبِ بَعْدَ الرِّيَاضَةِ مُبَاحٌ نفس سگ
بانگ کننده داشتن سگ بعد مشقت مباح است
کننده چون ریاضت بدیرد و منقاد شود داورا داشتن مباح است
فرمان بردار
این بادیه دشوار جز بفضل و عنایت حق و در سایه دولت پیر حقیقی
کسی در نتوان برد مثنویات

دروی بی دانشی در راه گمراه ،، که راهی دور تاریکست بر چاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار ،، و اگر نه در چه افتی سرنگوسار ،،

خواجه نظامی

خواجه نظامی را بدین اشارت است که گفت مثنویات

سرکش از خدمت روشن دلان ؛؛ دست مدار از کمر مقبلات

خار که هم صحبتی گل کند ؛؛ غالیه در دامن سنبل کند

داغ بلندان طلب ای هوشمند ؛؛ تا شوی از داغ بلندان بلند

از پی آن گشت فلک تاج سر ؛؛ کز سر خدمت همه تن شد کمر

ای برادر دل از جان بردار تا همه تیغها زهر آلوده بر تو آید و خود را پای سپر سگان خاکدان ها کنی تا همه هجوها گویند و تو درمیان خوش بزی سر در سجود سر در شهود سر اینست که گفت

مثنوی

چو دریا باش کشتی را رها کن ؛؛ ز عالم باش و عالم را رها کن

درویشی در عصر نزدیکی همه شب نماز کرد دیگر روز پیش شیخ آمد بر امید آنکه شیخ او را ثنایی گوید گفت ای شیخ امروز مرا چگونه می بینی گفت بجهودی می مانی درویش برخاست و فریاد بر آورد و گفت

بیت

هر که از عشق بتان روز کسی نیک شد ؛؛ من بد روز بدین روز کجا افتادم

صاحب بصیرتی گفته است

قطعه

هر که خود را انکه خوار امروز ؛؛ همچو فرعون خوار خواهد بود

یعنی خدای تعالی

هرکه او بست و مست عشق شد ،، تا ابد در شمار حق لحد بود

آنچنان بوداشت که در حق خواجه عالم علیه السلام در شب معراج بود شنید ، باز خواست آن کم از دو ز احد نباشد واین تاج را که لعمرک یا محمد کمر بند کمر از دندان شکستن و رخساره بخون جگر آلوده کردن نباشد سوخته ، گفته است قطعه

ملامت بیهوده است افتاد کان ابر سر کوی یت :: کسی کان روی ببیند از بلا آزاد کی ماند
خرابیهاست اندر جانم از دست خیالتو :: جو سلطان تیغ خود برداشت شهر آبادی کی ماند

بسم الله الرحمن الرحیم :: مکتوب هشتاد دوم در هوا

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که هوا عبارت است از اوصاف نفس و حجاب واصلی بین وفرعت کاه مریدان و محل اعراض طالبان و گفته اند که اصل او ست اینجا همه مامور ند بخلاف آن و منهی اند از ارتکاب آن گفته اند من رکبها هلک ومن خالفها ملک هر که متابعت هوا کرد هلاک شد و هر که مخالفت هوا کرد بمراد رسید چنانک گفت سرانسروی

مثنویات

سر ز هوا تافتن از سروری است :: ترک هوا قوت پیغامبری است
(کردانیدن)
توسن طبع تو چو رام شود :: سکه اخلاص بنامت شود
(یعنی فرمان بردار)

وهوا جل

واندر خرابات بود

وهوا جمله بر دو قسمت است یکی هواء لذت و شهوت و دوم
هوا جاه خلق و ریاست انگه او را هواء لذت و شهوت باشد
و خلق از فتنهء وی ایمن باشند اما انکه او را هواء جاه و
ریاستی بود اندر صوامع و دوایر باشد و فتنهء خلق بود
که خود از راه افتاده است و نیز خلق را از راه برده پس آنرا که
کل حرکت هوا باشد و بمتابعت آن وی راضی باشد دور بود
از حق کرچه بر آسمان باشد

مثنوی

جون ترا صد بت بود در زیر دلق :: جون نمایی خویشتن صوفی بخلق

و باز آنرا که از هوا دور بود و از متابعت او تبرا کند نزدیک
باشد بحق اکرچه اندر کنشت بود

مثنوی

هر که این سک را کند بند کران :: خاک او بهتر زخون دیکران

خواجه ابراهیم خواص کوید رحمة الله وقتی شنیدم که اندر
روم راهبی بحکم رهبانیت هفتاد سال مانده است کفتم عجب
شرط رهبانیت جهل سال بیش نیست او بکدام کار در دیر
قرار کرفته است قصد وی کردم جون بدو رسیدم دریجه باز کرد
و کفت یا ابراهیم دانستم که بجه کار آمده من اینجا برهبانی
ننشسته ام بلکه سکی دارم با هواهاء شوریده در بند کرده ام و سک

بیابانی نشسته تا سردی بخلق نرسد والا من همه آنم که تو بگفتی

مثنوی

کافرست این نفس بی فرمان چنین،، کشتن او کی بود آسان چنین،

خواجه ابراهیم گفت چون این سخن از وی بشنیدم گفتم بار خدایا

قادری که در عین ضلالت بنده را راه صواب دهی و راه راست

نمایی و این درجه کرامت کنی مرا گفت یا ابراهیم چند مردمانرا

طلب کنی برو خود را طلب کن و چون یافتی پاسبان خود باش

که هر روز این هوا صد وشت گونه لباس الهیت بوشد

بنده را بضلالت دعوی کند أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ
ای دیدی تو کسی را که گرفته است معبود خود

هَوَاهُ سر این معنی است دلها عزیزان درین خون گشته
هوای خود را

است

مثنوی

صد هزاران دل برخ از غم همی ،، این سگ کافر نمی میرد دمی،

در جمله ترک هوا بنده را امیر کند وارتکاب هوا امیر را اسیر

کند چنانکه زلیخا هوارا ارتکاب کرد امیر بود اسیر شد و

مهتر یوسف علیه السلام بترک هوا گفت اسیر بود امیر شد مثنوی

هرکه این سگ را بمردی کرد بند،، در دو عالم شیر آرد در کمند،،

وانخواجه جنید رحمة الله پرسیدند ما الوصل قال ترك

ارتکاب

ازین کتاب الهوا هر که خواهد تا بوصلت حق مکرم شود
گو هواء خویش را خلاف کن که بنده هیچ عبادت نکند بزرگتر
از خلاف کردن هوا از آنچ کوه بناخن کندن بر آدمی آسان تر از آن
که هوا را خلاف کردن خواجه ذو النون مصری رحمة الله گفت
یکی را دیدم که اندر هوا می برید گفتم این درجه بچه یافتی گفت
قدم بر هوا نهادم تا در هوا شدم و از خواجه محمد بن بلخی
می آرند رحمة الله که گفت عجب دارم از آنک بهواء خود بخانه وی
رود تا زیارت کند چرا قدم بر هوا ننهد تا بدو رسد و اوی دیدار کند
دَعْ نَفْسَكَ وَتَعَالَ سر این معنی است اکنون بدانک شیطانرا
اندر دل و باطن بنده مجال نباشد تا ویرا هواء معصیتی و شهوتی
بدید نیاید چون پایه از هوا بدید آید آنگاه شیطان آنرا بگیرد
و بی آراید و بر دل او جلوه میکند و این معنی را وسواس
خوانند پس ابتدا از هوا بوده باشد وَالْبَادِي اَظْلَمُ که
گفت و این معنی قول خداوندست که گفت مر ابلیس را آنگاه
که میگفت من جملهء آدمیانرا از راه ببرم اِنَّ عِبَادِيْ
لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ترا بر بندگان من هیچ سلطانی
نیست پس شیطان بر حقیقت همین نفس و هواء بنده باشد

وس این معني است که کفت   سوي

کو تو حق را بنده ومنکر مباش ،، ورتو حرد این رهي از رحباش

ازینجاست که پرسیدند از بعضي مشایخ رضوان الله علیهم

کر اسلام جیست فقالوا ذبح النفوس بسیوف المخالفة

بس کفتند بسمل کردن نفسها بتیغهاء مخالفت خواجه ذوالنون

مصري رحمة الله کفت مِفتاح العِبادة الفکرة وعلامة

الاصابة مخالفة النفس والهواء کفت مفتاح عبادة

فکرتست وعلامت صواب فکرت مخالفت نفس وهواست ومخالفت

نفس ترک شهوات است ازینجا کویند مخالفة النفس

راس العبادة مخالفت نفس سرهمه عبادتهاست وخواجه جنید

کفت رحمة الله اساس الکفر قیامک علي مراد نفسک

بناء کفر قیام نمودن است برمراد نفس خویش بس باید که مرید

وطالب روز وشب کار خود اندران کذارد تا دواعي هوا که

اندر حواس بیدامي آید از خود منقطع کرداند واز حق تعالي بزاري

وتضرع درخواست کند تا او را خداوند فریاد رسد که تو ننهادهٔ

که بر تواني کرفت جکني از سر سوز دل دست نیاز بردار وباصبر بجاکي

بنده را

بنده را زین بحر نامحرم برآر :: تو درافکندی مرا هم تو برآر
نفس من بگرفت سرتاپای من :: گر نگیری دست من ای وای من
گم شدم در بحر حیرت ناگهان :: زین همه سرگشتگی بازم رهان
پرده برگیر آخر و جانم مسوز :: بیش ازین در پرده پنهانم مسوز
یا ازین آلودگی پاکم بکن :: یا نه در خونم کش و خاکم بکن
ره برم شو زانکه گم راه آمدم :: دولتم ده زانکه بیگاه آمدم

کشتگی

از خواجه بوعلی سیاه مروزی رحمة الله نقلست که گفت در گرمابه بموافقت سنت استره می راندم باخود گفتم ای علی این عضوی است که منبع همه شهوات است و ترا چندین آفت ازو انداخته است از خود جدا کن تا از شر وی خلاص یابی بسرّم ندا کردند یا علی در ملک ما تصرف میکنی در تعبیه ما را عضوی از عضوی دیگر اولیتر نیست بعزت ما اگر آنرا از خود جدا کنی در هر موئی صد چندان نهم که در آن یک عضو نهاده ام مثنوی

گشته در حیرت شدم یکبارگی :: من ندانم چاره جز بیچارگی
مومن و کافر چنین آغشته اند :: با همه سرگشته یا برگشته اند

ای برادر بنده را از خراب کردن بنیت هیچ تصرف نیست که آن مرکبیست است که بار احکام شرع میکشد اما در تبدیل صفت بتوفیق

حق بنده را کسبی هست و بهیچ صفت بنده را با وی مشارکت
نیست جز آنچ فرموده است و اندر ملک وی تصرف جز
بر آنچ اذن کرده است نا خواست او نباشد بنده بجهد خویش
از هیچ چیز باز نتواند بود سر اینست که گفت بیت

جون رات ایلاخر یا توطریق خرد او نامراد مسکین تو شوخ خود مراد،
که جمله چرها اندر دو جایگاه صورت نبندد یا جهد کند تا تقدیر
حق بگرداند از خود یا خود بخلاف تقدیر چیزی خود را کسب
کند و این هر دو محال که تقدیر بجهد کسی متغیر نشود امام شبلی
رحمة الله وقتی بیمار شد طبیبی نزدیک وی بیامد گفت
پرهیز باید کرد گفت از چه چیز از چیزی که روزی منست
یا از چیزی که روزی من نیست اگر پرهیز از روزی من میکنی
نتوان کرد اگر پرهیز از جز روزی میکنی خود آن بمن ندهند
بس بگو پرهیز از چه کنم طبیب حیران بماند اینست که گفت

مثنوی

نالد ز فلک بو شده و زخم نه پیدا، بیچاره طبیبان همه درمانده زدردم
در خبر است که موسی علیه السلام گفت یا آدم خوانی بدان آراستگی
در پیش تو نهاده چه بودیی که دست بدان گندم نبردیی بس آدم

بیغامبر

بیغامبر علیه السلام ر را کفت که در توریت خواندیی پیش
ازان که حق تعالی مرا بیافرینید بر من آن نبشته بود تو ملامت
بر من کنی موسی کفت بس ربنا ظلمنا چه بود کفت خصم
بهزیمت کردن را حجت نبشته او اما وسیلت ما بدرکاه عزت
ربنا ظلمنا که کس را باوی بحجت کار پیش نرود یکی حرعزیزی
را کفت برما کناه تقدیر کند بس عقوبت کند کفت کرده است

ودم نمی توان زد　　　مثنویات

ترا بر حکمت یزدان چه کارست ؛؛ مزن دم ورنه جایتو بدارست
ترا خاموشی وصبرت راهی ؛؛ نخواهی یافت بدزین دستکاهی

نقلست که سلطان محمود غازی کوهری قیمتی در دست
داشت بوزیر داد و کفت این را بشکن وزیر کفت بقیمت این بهاء
خزانهٔ بادشاهی است شکستن چرا شاید بس بدست آیاز داد
و کفت این را بشکن او در زیر سنکی نهاد و در حال بشکست
سلطان کفت چرا شکستی آیاز کفت بد کردم و نیکو نکردم سلطان
محمود غازی روی بوزیر کرد و کفت ادب حضرت از آیاز
بیاموز که نه در فرمان اعراض داشت ونه در کفت اعتراض آورد

سر اینست که کفت　　　مثنوی

نعمتی ننارد را انبار دکی بکند و بقول هر کسی غره نشود و طعام هر کسی نخورد
فراخ نکند و هرچه ستوده و پسندیده خدای و خلق باشد [illegible]
و ناپسندیده دور دارد هرکه این خصلتها بجای آرد آنکس بجه[illegible]

این سخن نگوید و [illegible]
[illegible] کند و از ناستوده
[illegible] نفس باشد

اعذر به آنرا که خطایی رسید، کادم زین توبه بجایی رسید

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب هشتاد و سیوم

در ریاضت نفس برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة المتقین بداند که طبع آدمی سرکش است صفتها خبیثه و اخلاق بد مرکب است در طینت او چنانک در آیات و اخبار آمده است و چون آثار اخلاق خبیثه که ثمرات تسلط نفس اماره است بر احوال آدمی غالب شود در خسران و خذلان افتد و از نور ایمان محروم ماند و از درگاه عزت مهجور گردد که نفس اماره دشمن دل و مخالف دین است و همیشه در تربیت خود مشغول باشد و از متابعت شرع تمرد نماید و آفت نفس بر مرد بیشتر و بتر از آفت کافرست و زیادت از کید ابلیس و مکر اوست که نفس با مرد در پیراهن است ازینجا گفته اند که بدترین دشمنان و صعب ترین بلاها نفس است و علاج او دشوارتر است و دواء او مشکل تر که دشمنی است درونی و هرگاه که دزد در خانه باشد دفع او دشوار بود و دیگر که او دشمنی است محبوب و آدمی از عیب محبوب خود کور است هرچه از نفس خود بیند نیکو پندارد پس چون چنین باشد دیر بود

تازیانه عبرت نیست و در حق او
شمشیر قطیعت: فصول شیخ احمد
غزالی

که آدمی را

که آدمی را نفس در فضیحت کشد و در هلاکت افکند و او را از
بهشت بخسی ای برادر چون نیکو نگاه کنی اصل جمله فتنها و فضیحتی
وخواری وهلاکت وگناهان وآفت که خلق را پیش آمده است
از اول آفرینش تا روز قیامت همین از نفس است و هر که در
بلایی افتاده است بسبب نفس است تنها یا بمعونت و شرکت
او تا روز قیامت نیابی درمیان خلق فتنه وضلالتی و فضیحتی
ومعصیتی مگر از نفس وهوا او واگرنه خلق همه درخیر وسلامة
بوده اند پس چون دشمنی بدین طریق باشد واجب است مر
عاقل را قهر کردن بروی وخلاص جستن از وی اما یکبارگی قهر
کردن بروی ممکن نیست کسی را چنانک دشمنان دیگر را زیراک
او مرکب است وآلت مر طالب را واز کشتن وی نیز یکبارگی
دشوارست بسبب مضرتی که در آنست پس اینجا حاجت
افتاده است مرید را براهی میانه وآن آنست که بپروری
وقوت دهی او را بقدر آنک کارها را احتمال کند وضعیف
کنی وقهر کنی او را چندی که از فرمان تو نگذرد وهرچه جز این طریق
است غلط است که در حدیث آمده است از مصطفی صلی الله علیه وسلم
عبدالله مسعود را دید رضی الله عنه که بسیار ریاضت کرده بود ودر

نفس بنزدیک محققان عیبی است قالب یا صفتی است مر قالب را شیخ الاسلام والمسلمین قدس الله ... قالب است ذکر او مرکب است وآلت مر طالب ... تواند بود که بریاضت قالب نفس ... وبعونت او قوی گردد وبضعف او ضعیف ... پس گویی ... ریاضت ریاضت نفس است ... حال است وقالب محل ... ذکر ... باشد الله اعلم ... قوله تعالی فلیدع نادیه ... باسم ... البادر ... فی الآخر ... ذکرا حسنا ... الآیة وهو ...

چنان

سلوک بمجاهدات بجائی رسیده بود که قوت او و ساقط گشته بود
و دست و پای از حرکت فرو مانده و حدقهٔ چشم در قعر دماغ فرو
رفته سید عالم علیه السلام چون حال او چنان دید نه پسندید
گفت یا عبد الله اِنَّ لِنَفْسِکَ عَلَیْکَ حَقًّا دست نگه
دار که نفس ترا بر تو حقی است و چون قصد هلاک او کنی ما
خود کردی و در معصیت اُفتی پس معلوم شد که ریاضت
نفس بعلم باید کرد تا نفس نه هلاک شود و نه بر تو مسلط
گردد و بی فرمان شود و این طریق میانه آنست که او را اقوی
لگام کنی و اگر گویی آن دابه ایست بی فرمان و سرکش او را
چگونه لگام توانم کرد بدانک حیله در وی آنست که او را اول
نرم کنی تا لگام توانی کرد و عالمان این کار گفته اند نرم کردن
نفس بسه چیزست یکی آنک شهوتها و لذتها از وی باز داری
که دابهٔ سرکش چون علف نیابد نرم شود یکی از علما گفته
است که تباهی و جهل و سرکشی نفس بحدّی است که چون
خواهد که معصیتی کند یا آرزویی برسد اگر شفیع آرد
خدای را پس رسول را و جمله انبیا را و کتب را و همه سلف
بپیشینیان
صالح را و عرض کنی بد و مرگ را و گور و قیامت و بهشت

ودوزخ

ودوزخ را هرگز باز نه ایستد و ترک آن معصیت و شهوت
نکند و چون از نانش باز داری باز ایستد دوم آنکه بروی
بار گران از عبادت بنهی که دراز گوش را چون بار بسیار کنند نرم
شود خاصه که از علفش کم کرده باشند سیوم آنکه یاری خواهی
از خداوند تعالی و بدو پناهی و اگر نه از شر او خلاص نیست
و چون بدین سه چیز مواظبت نمایی نفس سرکش فرمان بردار
تو شود و لگام پذیرد و درین حال تعجیل کن و لگام تقوی
بر سرش نه و از شر او ایمن شو و اگر گویی تقوی چیست
تا بدان لگام کنم بدانکه تقوی گنجی است عظیم و مملکتی است
بزرگ که همه چیز را از دنیا و آخرت جمع کرده اند و در
زیر آن یک خصلت نهاده که نام وی تقوی است قتاده گفت
رحمة الله که در توریت است ای فرزند آدم تقوی کن
و هر جا که خواهی خوش بخسب پس این خصلتی است
جامع هر جمله خیرات را و کفایت کننده است هر همه مهمات
را و هرسانند است و رباینده است بنده را بهمه مهمات و رساننده
است بنده را بهمه درجات و کرامات و این اصلی است که بدان
مزیدی نیست اکنون بدانکه در تفسیر زاهد آورده است که تقوی

اصل تقوی آوردن ایمان و تقوی
فرع پرهیزیدن است

بر دو گونه است اصل و فرع تقوی اصل پرهیز کردنست
از معصیت با آوردن طاعت و مشایخ گفته اند رضوان الله
علیهم که منازل تقوی سه است یکی تقوی از شرک است
و دوم تقوی بدعت است سیوم از معصیت است پس
تقوی پرهیز کردن است از هر چیزی که می ترسی از مضرت
آن در دین خویش نبینی که مرد رنجور پرهیز کننده را متقی
گویند چون از هر چیزی که او را زیان دارد پرهیز کند از طعام
و شراب و میوه و غیر آن و آنچه از مضرت آن می ترسی در دین
دو قسم است یکی محض حرام و معصیت و دوم فضول
حلال از آنکه روا باشد که فضول حلال آدمی را بحرام محض و
عصیان کشد پس هر که خواهد از مضرت دین ایمن
باشد از محض حرام و معصیت پرهیز کند از فضول
حلال خود را نگاه دارد پس تقوی بالغ و جامع پرهیز
کردن است از هر چه که دین را زیان دارد و آن معصیت
است و فضول حلال در این کار غافل نباید بود که فرصت
غنیمت است بود که طلب کنی و نیابی عیسی عم گفته اند
دنیا سه روز است دی که گذشت از آن بر دست تو چیزی نیست

بالغ

و فردا

وفردا اینی دانی که یابی یا نیابی روز سوم آنست
که تو در یابی بر دست تو همان بیش نیست آنرا غنیمت
دار و ابوذر رضی الله عنه گفته است دنیا سه ساعت
بیش نیست ساعتی گذشت ازان بر دست تو چیزی نه و
ساعتی دیگر ندانی یابی یا نیابی و ساعت سوم آنست
که تو در آنی پس از روی حقیقت نیست عمر تو مگر یکساعت
و بزرگی و محققی گفته اند دنیا سه نفس است نفسی گذشت
کردی آنچ دران کردی نفسی دیگر ندانی یابی یا نیابی نفس
سوم آنست که تو در آنی بسا کس از نفسی تا نفس دیگر نرسیده
اند پس طالب نفسی نه یک روز را و نه یکساعت را مگر یک نفس
پس بشتاب درین یک نفس بتوبه و طاعت شاید که تا آن زمان در نفس
دوم نمانی و برای رزق اندوهگین مشو شاید که تا آن زمان که بقوت
محتاج شوی بمیری پس تباه باشد که آدمی غم یک روز و یک
ساعت بخورد و او در نفس دوم بخواهد مرد و یاد کن آنچ
رسول علیه السلام در حق اسامه رضی الله عنه فرموده است
که اسامه دراز امیدست که بمهلت یک روز کنیزک خریده است
والله ننهادم قدمی که گمان بردم که فرود خواهم فرستاد بر داشتم

و نه بر آوردم دمی که دانستم بر زبان آرم
لقمهٔ برنگرفتم که گمان بردم که فرو برم

بس مرید باید که بدین مواظبت نماید و نفس نفس تکرار کند
در هر نجه رفت هر آینه امیدش کوتاه کردد و نفس خود را
به بیند شتابنده در طاعت و تعجیل کننده در توبه و زهد
کننده در دنیا مشغول شوند در استعداد درک عاقبت
بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هشتاد چهارم در مجاهده و سیاست نفس

برادر شمس الدین رزقه الله مخالفت نفسه بداند که مجاهد
نفس و سیاست او ستوده است در همه دینها و در مذهبها و
در میان همه قوم محقق و مبطل و جمله محققان مجاهده اثبات
کرده اند و یکی از اسباب مشاهده دانسته اند که المشاهدات مواریث
المجاهدات مشاهده میراث مجاهده است و آن بنا کرده اند
بر قول خداوند تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم
سبلنا اما آنکه مجاهده کند مشاهده یابد و نیز گفته اند آمدن
انبیا و اثبات شرایع و نزول کتب و جمله احکام تکلیف
همه مجاهدات است و اثر مجاهدة بیداست در تبدیل طبایع
و اظهار صفتهاء غریب و عجیب و این را در شاهد دلیلست
و انکار این انکار مشاهده است و مکابره عیان بود نه بینی که

اسپی توسن را بریاضت از صفت حیوانی بصفت مردمی
می آرند و صفتها اندرو مبدل میکنند تا تازیانه از زمین بر دارد
وسوار را دهد و کوی بدست بکرداند و مانند این و کودکی
بی عقل عجمی را بریاضت عربی زبان می کنند سخن طبعی
اندرو مبدل میکردانند و بازی وحشی را بریاضت بدان
درجه می رسانند که چون بکذارند برود و چون بخوانند باز آید
و اندر رنج بند بر وی دوست تر از آزادی بود و سکی پلید
را بمجاهدت بدان محل می رسانند که کشته او حلال بود چون
کشته مومن پس مدار جمله شرع بر مجاهده است رسول صلی
الله علیه وسلم اندر حال قربت حق تعالی و با وجود امن
عاقبت و لباس عصمت چندان مجاهده کرد از کرسنکیهاء
دراز و روزها وصال و بیداریها شب که فرمان آمد یا محمد ما
قرآن بتو بران نه فرستاده ایم که خود را هلاک کنی و از ابو هریره
رضی الله عنه روایت می آرند که رسول علیه السلام اندر حال
عمارت مسجد خشت میکشید و من می دیدم که وی را رنج می رسید
گفتم یا رسول الله آن خشت بمن ده که من بجای تو این کار کنم
گفت یا اَبا هُرَیرَة خُذْ غَیرَهَا فَاِنَّهُ لَا عَیشَ اِلَّا عَیشُ الآخِرَةِ تو

خشتی دیگر بردار یا ابا هریره که سرای عیش آخرت است
دنیا منزل رنج و محل مشقت است در جمله مر اهل این
قصه را مجاهدات و ریاضت بسزا است باتفاق اما دیدن آفت
است زانک مجاهد فعل بنده بود و مشاهده داشت حق تعالی تا
داشت حق نباشد فعل بنده قیمت نگیرد تا توانی از فعل خود
عبارت مکن و اندر هیچ صفت نفس را متابعت مکن
که وجود هستی تو حجاب تست اگر بعضی محجوب بودی
بعضی دیگر برخاستی چون کلیت تو حجاب است تا بکلیت
فانی نگردی شایستهء لقاء و مشاهده نگردی اینجا یک نکتهء نگاه
دار و آن آنست که مجاهدهء نفس مر فناء اوصاف نفس را بود
نه فناء عین نفس را که اصل انانیت وی نیست نگردد اما
چون طالب بمجاهده او را مالک شد منقاد خود گرداند باک نبود
از بقاء وی اندر وی پس بدانک گرسنگی را شرفی بلندست
و بنزدیک جملهء خلایق و طوایف ستوده زانچ از وی ظاهر
گرسنه را خاطر تیزتر بود و فهم صافتر بود و تندرست تر بود
از ابو العباس رضی الله عنه می آرند که گفت طاعت و معصیت
من در دو کرده بسته اند چون بخورم مایه همه معصیتها اندر خود

بایتم

یابیم و چون نخوریم اصل همه طاعتها در خود بینیم بزرگان
گفته اند اصلاح شکم دشوارترین کارهاست بر مرید و ضرر
او بیشتر و اثر وی قوی تر ازانک منبع و معدن جمله معصیتها
اوست و اندر جملهء اعضا قوت و ضعف و عصمت و معصیت
از شکم میخیزد پس بر تو باد نگاه داشتن شکم اول از حرام
و شبهه پس از آن از فضول حلال اگر خواهی که ترا کاری بود.
که خورندهء حرام و شبهه از جملهء راندگانست او را توفیق
بر عبادت نبود یحیی معاذ رازی گفته است که عبادة
خزینهء خدایست و کلید آن خزینه دعاست و دندانهاء آن
کلید خوردن حلالست و چون کلید را دندان نباشد در
نگشاید چون در خزینه نگشاید طاعتی که در خزینه بود چگونه
بدست آید دیگر آنک خورنده حرام و شبهه از فعلهاء خیر
محرومست و اگر ناگاه خیری بکند قبول نیست باز برو رد
بسیار خوردن از حلال
کنند پس او را آن فعل نباشد و او را مگر رنجی اما فضول
حلال آفت عابدانست و بلاء مجاهدانست که بسیار خوردن
حلال سختی دلست و رفتن نور ایمان و کم شدن فهم و
علم است که به پری شکم طبیعت را ببرد خواجه سلیمان

دارانی گفته است رحمة الله اگر خواهی که با چندینی و
دیناری مشغول شوی هیچ مخور تا آن زمان که از آن فارغ
شوی که اکل باطل کننده عقلست و بسیار خوردن فتنه
جمله اعضاست و باعث است حرص فضول و فساد را که آدمی
چون سیر شود همه فضول خواهد ابو جعفر گفته است
رحمة الله که شکم عضوی است که اگر گرسنه باشد همه اعضا
سیر باشد از معصیت و اگر او سیر باشد همه اعضا گرسنه باشند
بمعصیت. حاصل سخن آنست که افعال و اقوال آدمی بر حسب
طعام و شراب اوست اگر در شکم شبهه و حرام در رود افعال
و اقوال همه حرام و مکروه بیرون آید اگر فضول حلال در رود
اقوال و افعال همه فضول آید بس گویی طعام تخم اقوال و افعال شراب
است که از وی می روید یحیی پیغامبر علیه السلام ابلیس
را دید علاقها بدست بر سید که این چیست گفت شهوتها
است که بدان آدمیان را صید کنم یحیی پیغامبر گفت علیه
السلام مرا بدین صید خود کنی گفت نی مگر آنکه شبی سیر
خورده بودی و گران شده از نماز باز داشتم ترا یحیی علیه السلام
گفت من بعد الذین هرگز سیر نخورم ابلیس گفت لاجرم من

بتر کی را

نیز کسی را بعد ازین نصیحت نکنیم این حال کسی است که همه عمر
خود یک شب سیر خورده بود چگونه باشد حال آنکه عمر
یک شب گرسنه نبودیم و هوس و فضولی آنک عبادت
کنیم و دیگر گفته اند سختی سکرات موت بر قدر لذت
حیاتست هر کرا لذت در ایام حیوة بسیارست سکرات
موت برو سخت است در جمله فواید گرسنگی بی حد و عدد است
و آفت سیری بی شمار و بیان کنیم کاری مشکل و حرص لقمه
شبهت و حلال چنانک شنیدی و اگر اینجا گویی پس چیست
حکم صله و فتوح رد کردن و بحث کردن در ان واجب بود
یا نه گفته اند چون ظاهر آدمی درست و صلاح باشد باکی
نیست در قبول کردن صله و صدقات ایشان و واجب نیست
بر تو بحث کردن و گفتن که زمانه تباه شده است که آن گمان
بد بردن است بمسلمانان و ما موریم بگمان نیک بردن بر مسلمانان
پس ازین بدانک اصل درین باب آنست که بدانی اینجا دو چیزست
یکی حکم شرع و ظاهر او و دوم حکم تقوی و حق او و حکم
شرع آنست که هر گاه کسی که ظاهر او صلاح است ترا چیزی
دهد بستانی نپرسی که از کجاست مگر آنک بیقین بدانی که این

چیز بعینه از غصب یا از حرام محض است و حکم تقوی
آنست که نگیری از کسی چیزی تا بپرسی و یقین شود ترا
که دران هیچ شبهتی نیست بگیری والا رد کنی اگر کسی
گوید اینجا که ازین تقریر معلوم میشود که تقوی مخالف
شرع است جواب بدانک وضع شرع بر آسانی است و وضع
تقوی بدشواری چنانک گفته اند که کار بر متقی تنکتر از عقل
بوده است و با این همه تقوی مخالف شرع نیست و هر دو در اصل
یکی اند ولیکن بدانک شرع را دو حکم است یکی حکم جایز
دوم حکم افضل جایز را حکم شرع گویند و افضل را حکم تقوی
گویند پس این هر دو در اصل یکی باشند با آنک از روی ظاهر مخالف
یکدیگرند ای برادر این راه راه مجردان است و این کار کار بلند
همتانست پاک بازی و سر بازی است آورده اند شیخ ابوسعید
را رحمة الله گفتند فلان جای حقام مرا استاد بر خاست با جماعتی
از مریدان آنجا رفت او را دید بود پایی در خود بیجهده و سر افکنده
نشسته شیخ گفت حقام استاد تویی گفت چنین حیکو میل شیخ
گفت این نام استادی بچه یافتی گفت براست بازی و پاکبازی

ازینجاست که کسی گفته است

رباعی

کرچه برا

اگرچه بعمل نه سرفرازان ملکیم و زعلم زخلق بی نیازان مائیم
افکنده، کعبتین بازان مائیم، خاک کف پاکبازان مائیم،
ای برادر مَنْ کَانَ اَضْعَفَ فَالرَّبُّ بِهِ اَلْطَفُ رَبُّ
لأرباب کار ضعیفان چنان میسازد که جمله مقربان قدس بتعجب
بمانند صدهزار مقرب و مقدس در بحار رکوع و سجود غواصی
کردند و کس حدیث ایشان نمی گوید و اینجا گدائی بی نوائی
چون از خواب در آید گوید آه بیگانه شد رب الارباب در مصحف
مجید بر عالم و عالمیان بر آسمانیان و زمینیان او را جلوه میکند
تَتَجَافَی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ وسگی بر پی دوستانش قدمی
چند برداشت خاک قدم او توتیاء دیده مقربان ساختند و در
قرآن مجید تا قیامت بنواختند وَ كَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ
بِالْوَصِيدِ عاقبت و خاتمت جمله مسلمانان بخیر باد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب مشتاد پنجم در بحران
نفس برادر اعز شمس الدین بداند که شعراء طریقت را برین
اتفاقست که اول درجة العبد فی المعرفة بتراهن النفس
اول درجه آشنائی با خداوند عز و جل بیزاریست از خویشتن
تا از خویشتن بیزاری نستانی بمراتب آشنائی راه نیابی همه خشم

مردان با خویشتن از آنست که نهاد ایشان سد راه آشنایی
ایشانست همه تیغها برخود بدین آزمایند و همه قهرها برخود
بدین رانند تا این سد بی دولتی را بست کنند و دل بحضرت
معرفت راه یابد یا در راه طلب خاکستری گردد مثنویات

زهی عزت که چندان بی نیازیست ⁂ که چندین عقل و جان آنجا بباز یست
زهی غیرت که گر بر عالم افتد ⁂ بیک ساعت دو عالم برهم افتد
زهی همت که گر یک ذره ابلیس ⁂ بیابد کوی بر باید ز ادریس

کما قیل فوز الفوز بالقدس والفلاح بالانس اینچنین دولت
با چنین سد بدبختی نبود الضدان لا یجتمعان نه کار آب
و گلست نه مایهٔ لم یکن فکان است درگاهی است ازلی النعت
ابدی الوصف اگر همه آفرینش مرد ارند عزت درگاه او گرد
زلت نگیرد و اگر همه متمردان صدیق کردند غناء درگاه او حریم
نپذیرد

مثنویات

زهی ساحت که گر عالم نبودی ⁂ سر موئی از آنجا کم نبودی
زهی وحدت که موئی در نگنجد ⁂ در آن وحدت جهان موئی نگنجد
زهی حیرت که جانرا هست در تو ⁂ کنون عاجز شد و دل بست در تو

کار در گوهر فرداست حدیث معرفت نه کار آب و گلست و نه کار

اورا

عباد و زهاد

عباد و زهاد ست کار کار درجه زدکان و کرسنکان و برهنکان
است که ورد جان ایشان اینست   **ابیات**

در راه تو بمیرم کرچه ترانه بینم ،، باری خلاص یابم از ننک زندکانی
تر انجا که رفته تو نعرتی اکو سلامی ،، بر دست باد باری از خاک ره نشانی

چنانکه سلطان العارفین قدس الله روحه کفت وجدت
بذر المعرفة ببطن جایع وبدن عاری اول کلید
درکاه آشنایی برهنکی وکرسنکی است تا با این صفت در سازی که
عزیز وکلید هدایت همو کوید رحمة الله المحجوبون عن الله
تعالی ثلثة الزاهدون بزهدهم والعابدون بعبادتهم
والعالم بعلمه ان سخن چه دیست که عجایب وبدایع وی
انقطاع بنپذیرد وتا در دل اندیشه چی بود که در همه عالم کسی است
بتر از من متکبر باشی نکر تا کلاه دعوی بر سر ننهی که دور افتاده
باشی وتکبر را کمر بسته باشی وحدیث معرفت نه کار متکبرانست
مادام العبد یظن ان فی جمیع الخلق من هو شر منه
فهو متکبر محجوب مادام که بنده کمان برد که در همه خلق
بتر از همه من هست بس وی متکبر و محجوب است ابیات
جو علمت هست با علمت عمل کن ،، پس از علم وعمل اسرار حل کن

خواجه ابو یزید قدس سره را پرسیدند که این سخن چیست یکی زاهد را هل ... عالم ... عابد ... زاهد ... [illegible]

این زهد تو بار نامه تست
زنار تن تو جامه تست

خواجه بایزید کفت رضی الله عنه سخن ... مکویید یکی عالم دوم زاهد سیوم عابد ... اکر این سخن ... عابد کوید ... زاهد کوید ... طلب حق تعالی کاری عظیم است ... دنیا و آخرت و نفس خود ... [illegible]

ترا با علم دین یک ذره کردار، بسی که را که علم دین بجز وان
بر و کاری بکن کین کار خاصه که علم دین ترا حرفی تمامست
یحیی معاذ رازی رحمة الله کوید نزدیک خواجه ابو یزید در آمدم
او را دیدم پاره پوست در سر بجیده و بر سر لیف انرا برسر
بسته تکبیر بکرد کفتم یا برهان الموحدین در مملکت هیچ حادثه
افتاده است که تکبیر کفتی کفت یا یحیی اکر خواهی که سر این
بدانی در روم رو او کفت بروم چون بروم در رسیدم حصاری
بزرک دیدم با خلقی انبوه از اعداء دین سوخته و خاکستر
شده کفتم این چیست کفتند اهل این شهر با لشکر اسلام
در جنک پیوسته بودند و هزیمت بر مسلمانان نزدیک شده
بود ناکاه از جانب بسطام آواز تکبیر برامد و در عقب
آن آتشی پدید کشت و درین حصار افتاد همه یکبارکی
هلاک شدند باز کشتم ببسطام باز آمدم بایزید را دیدم
بر سر دو انکشت پای نشسته و متحیر وار مناجاتی
بدرد میکرد تا نماز خفتن همچنان بود چون فارغ شد
باز نکریست مرا دید کفت یحیی بحضرت ربوبیت بودم
بسی هزار درجه مرا کذر دادند در هر درجه مرا با حضرت

عزّت ربوبیت ما جانی رفت تا آخر گفت یا بایزید
مرادت چیست گفتم اِلٰهی اُرِیْدُ اَنْ لَا اُرِیْدُ مراد من بی
مرادی است و خواست من بی خواستی است بدیت

زبان بماند بنامت هنوز سیری نیست دریغ عاشق مسکین که یک زبان دارد

یحیی گفت جان نخواستی که ترا آشنایی خود کرامتی کردی گفت
اَغَارُ عَلَیْهِ اَنْ یَکُوْنَ کَمِرْ لِکَ گفت مرا غیرت نمی گذارد
تا در آشنایی خوض کنم که زینت [illegible] است و [illegible] صفت حدثان
آشنا کرد گفته اند تا بایزید [illegible] کرد برین کلمه که اغار علیه
تا یحیی را بدو راه بود و طریقت ایشان آنست که روش
خود را پیدا نکنند تا از زخم غیرت و زحمت راه روان ایمن

باشند مثنویات

تو گر با حق بشب دراز گویی دگر روز آن بفحص باز گویی
ریا و عجب گوه آتشین است نمی دانی که گوه دوزخ اینست
یکی از جملهٔ مشایخ میگوید ده سال آب کردستم و ده سال
خون کردستم و ده سال صدید کردستم اکنون ده سال هست که خنده
میکنم آن پیر چنین بی کم کرده بود از حسرت و اندوه دین
خون میگریست و بیخبران سرزنش عشق او می زدند

صد بار
دیدم با خون

بیت

از پی عشق همه طعنه زنان بی‌خبرند، ای مسلمان همه فریاد ازین بی‌خبران
بزرگ غلطی افتاده است خلق را در حدیث معرفت و بیشتر
آنند که می ندانند که نهایت دانش همه دانند کان آنست که بدانند
که می ندانند و نهایت همه شناسند کان آنست که بشناسند که می
نشناسند با جاه جلال و جمال لا اله الا الله نستغفر الله
از هر چه گفتیم و با کبریاء سلطنت لا اله الا الله نتوب الیه
واز هر چه دانستیم

مثنویات

جهان از تو پر و تو در جهان نه، همه در تو گم و تو در میان نه،
جهان بر نام تو و ز تو نشان نی، شده بیننده عقل و تو عیان نی،
جهان عقل و جان حیران بمانده، تو در پرده چنین پنهان بمانده،
ز عجز خویش چه گوییم ای پاک، تویی معروف عارف ما عرفناک
ای عجب همه شجاعتها که بکوی معرفت رسد زبون عشق
گردد و همه دریاهاء علم که بموج قدرت رسد قطره گردد
و همه عزتها که قصد طلب کند و مرکز مذلت گردد و همه دعویها
که بحدیث پاکی او رسد بهزیمت شود و اگر برای تمهید
عجز خلایق را نبودی که گفتی وما قدروا الله حق قدره،

همه عالم

خواجه احمد غزالی گفته معرفه ایست
معرفة علم اشغا و آشنایی
ثمرة صحبت بود

همه عالم خدای شناس اند اما آشنایان خدای عزیز اند
هزار هزار خدای شناس را بر جنازه نهند تا یک آشنا را
بر گیرند سر این آنست که خواجه جنید میگوید رحمة الله علیه
هزار هزار مرید صادق را بامداد منهج صدق در کشیدند
وهرب معرفت همه را بدریای قهر فرو بردند تا ماخرشید فلک
ارادت کشتم خواجه ذوالنون حصری را گفتند بیش از مرگ چه
خواهی گفت اُرِیدُ اَنْ اَعْرِفَهُ قَبْلَ مَوْتِی بِلَحْظَةٍ آرزوی
من درین دم بازپسین آنست بیش از انک دم منقطع شود یک
لحظه بدولت آشنایی او رسم سوخته گفته است بیت

جون جیکشیی رها کنی تا با یتو بنویسم :: باری بسینه من این آرزو نماند

ازینجاست که گفته اند که سالکان این راه بیشتر از دنیا که برون
روند با درد جگر برون رونده اندوه کنان این حدیث هرکز بساط
ماتم بر نگیرند خلق آیند و روند و آسمانیانرا باسمان برند زمینیان
بر زمین برند اما هرکز بلاس ماتم این حسرت از کوی اندوهکینان
بر نگیرند چنانک درد مندی گفته است قطعه

در هر دلی که در نرود دلبری بسوز :: آتش بخانه که نشد میهمان درون
مردم بر آستان و نرفتم درون کنون :: خاکم مگر که باد برد ز آستان درون

النون

فان قیل ای معرفتی اقوی یعنی المعرفة الشهودیة قال احد لا نطالب اشتهی ان لا انو اعرفه معرفة العارفین الذین یستحبون لا معرفة المتصوفة بالاهذ

سفیان عیینه گوید رحمة الله لو بکی محزونٌ مِن اُمَّةِ محمّدٍ
لرحمَ اللّهُ الاُمَّةَ ببکائهِ اگر یک اندوهگینی درین امت بگرید
گریستن او عذر همه خلق باز خواهد و خدای عزّ وجلّ بر همه
رحمت کند اَوْحَی اللهُ تعالی اِلی موسی ابنِ عمرانَ عمَ
محزُونٌ مِنْ اُمَّةِ اَحْمَدَ یقولُ یا ربّ اَقولُ لَبَّیکَ لَبَّیکَ
وحی کرد حق تعالی بر موسی علیه السّلام که چون اندوهگینی از امّت
اَحمد گوید یا ربّ من گویم لبّیک لبّیک در هر عصری خداوند اندوه
یکتن بوده است و دیگران در پناه او روزگار گذاشته اند خواجه
وکیع بن جراح گوید رحمة الله که اماتَ الفضیلُ ذهبَ
الحُزنُ مِنَ الاَرضِ صاحب منشوران عصر در دولت اندوه
خواجه فضیل بود چون او نماند گفت در عالم اندوه نماند در
کلمات مشایخ است رضوان الله علیهم صاحب الحزنِ یقطعُ
مِنَ الطریقِ فی شهرٍ ما لایقطعُ مَنْ فقدَ حُزنَهُ بسنین
پس مجاهده باید کرد دیگرانرا تا بسالها قدمی در راه دین
پیش روند و بود که نروند اما کسی که با او حدیث اندوه
رفته است قدمگاه اولش بساط صدق بود و ابتداء
او از مشرب محبّت بود چنانک گفت بیت

من بکرماء قیامت خون خورم بر یاد دوست ❊ جوی شیر انزا بما کو تشنهٔ کوثر بود

وسرّ این معنی فتوی مصطفی صلی الله علیه وسلّم اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ
کُلَّ قَلْبٍ حَزِینٍ ودر توریت است اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا
نَصَبَ فِی قَلْبِهِ نَایِحَةً وَاِذَا ابغضَ عَبْدًا نصب فِی
قَلْبِهِ مِزْمَارًا خداوند که سنت راند در حق این خلق بدین راند
که دل دوستان خود را بی نوحه گری نگذارد وسینهٔ دشمنان
خود را بی مطربی ندارد ودر هیچ دلی چندان اندوه نبود
که در دل سید انبیا علیه السّلام بود وَکَیْفَ یَتَلَذَّذُ مَنْ
یَتَجَدَّدُ عَلَیْهِ المَصَایِبُ فِی کُلِّ وَقْتٍ کسی که او را هر
لحظتی نو مصیبتی از غیب می رسد شادی که تواند کرد

ابیات

توای برکرا دین سوسوار می گذری ❊ هر اکسار زبرای شکار میگذری
تو مست خواب چه دانی که تا چه میگذرد ❊ بر آن دلی که بشبها بزار میگذری

خواجه جنید رحمة الله خواجه سری سقطی را که او پیر
بود در حالهٔ نزع بمروحه باد میکرد چشم باز کرد وگفت
لَکَیْفَ یَسْتَلِذُّ بِنَسِیْمِ المَرْوَحَةِ مَنْ فِی نَفْسِهِ کَبِدٌ
یَحْتَرِقُ ای فرزند تو ما را باد میکنی وما را آتش در جگر زده اند

حسن بصری روزی بگورستان گذر کرد زنی را دید جامهٔ دیباج پوشیده خود را بسیار آراسته وبر سر گور زار زار میگریست گفتم ای زن در گورستان جامه دیباج پوشیدن نه صواب است اینجا گاه است نه جای ساز ... زن گفت ای شیخ ... شوهر ملتمس ... این جامهٔ دیباج دوست داشتی بر زیارت او آمدم تا ... حسن بصری آهی بر خود ... گفت که ای ... از زنی کم آمدی ... آلوده با لباسی که آن لباس را دوست دارد قصه

وچی سوزند اگر شرارهٔ ازان بر کوه رسد خاکستر گردد این باد
زخم خته تو ما را کی سود دارد ابیات

مرا این تشنگی از بحر آبی دیگر ستودنی، نمی بینی که در هر دیله دریایی دگر دارم
طبیبا خویش را زحمت مده چون بر نخواهم شد، که من اندر سر شوریده سودایی دگر دارم

اکنون دل خوش دار هر چند معصیت بیشتر است و طاعتی نه که فتوی
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ عصاة را در پناه گرفته است
و سجل این وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ مفلسانرا در
سایهٔ رحمت خود جای داده است چون بخشاینده است از و نومید
نتوان شد و چون بخشنده است بد و نومید نتوان شد ای برادر
چون بخشاینده است نومیدی عاصیانرا از رحمت خود کی روا دارد
چون بخشنده است مفلسانرا از خزانهٔ رحمت بی نوا کی گذارد ای
برادر دل شکسته مکن هر چند در حال مفلسی چون چهرهٔ وجود
ترا به نور حسن بیاراسته است فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ و خلعت
خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ بر سر کشیده است جمال جمال
تست و کمال کمال تست اگر در خرابات هوا آلوده گردی قدسیان
ملاء اعلی را بر صلای قدس نشانده اند تا از آب
استغفار خویش بشویند و اگر وقتی در بازار شهوت بلوث

مصاحبا

معاصی ملوث کردی کرم ازلی و ابدی این ندا در عالم میکند
فَاِنَّ لوجه الملیح ذنوبٌ لستُ کاحدکُم سرّ این معنی
است روزی محمود غازی رحمة الله از کمال عدل در لشکرگاه
خود ندا فرمود که از هر که بی ادبی در وجود آید او را بسیاست
گرفتار کنیم و بقهر بردار کنیم در زمان لطیف منادی را باز
طلبید گفت ندا کن که ایاز دحسا ز این بیرون ست زیراکه
او به بیخودی در پناه است وبنده نماست اما شاه است

ابیات

ای کرده محو نیست باحسان گناه ما · بس کرده از سرادق عزت پناه ما ·
ایمن شود زعدل تو جانها اگر بود · در هو عدل قضاء تو حکمت گواه ما ·

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب هشتاد ششم در
باخود ساختن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة
الطالبین بداند که هر که با خود در ساخت و خود را قبول
کرد مرده است هر چند بصورت زنده است هر که حیات او
بحق بود اگرچه مرده است بصورت زنده است بتحقیق حرکت
لا تحرک کالبد ست وعام نه علم کالبد ست و بس حرکت جناح
بر صورت افتد بر معنی نیز افتد خلق در دریاء بشریت

بس کجاست مر روی نیکو را
گناهی بیشتر ز همچو چشمان سیاهش

غرق اند و انبیاء دستگیر ایشان بواسطهٔ انبیا از دریاء بشریت بیرون کردند و در دریاء توحید غرق شوند چنانکه کسی از ایشان نشان ندهد ای برادر چون آفتاب توحید طالع گردد هرآینه چراغ هستی تو در بخلت عدم شود موجودی باشی چون عدم عدمی باشی در صورت وجود معنی این سخن آن بود که چراغ را با عین آفتاب هیچ ولایتی نبود و ولایت بکلی آفتاب را بود چون از وجود او را ثمره نبود وجود او چون عدم او بود اگر کسی گوید که عدم ضد وجود بود و وجود ضد عدم یک چیز در یک حال هم موجود هم عدم محال بود جواب آنست که این سخن در عین نیست در صفات است که عین نگردد و صفات بگردد خلق نگردد خلق بگردد آفتاب بر آب تابد آب را گرم کند صفات آب بگردد و بدل شود و عین آب نگردد زیرا که عین برجایست آفتاب در صفات آب عمل کرد نه در ذات آب و درین اجتماع ضدین نیست حق تعالی در صفت دشمنان گفت أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ بیگانگان زندگانند از روی صورت و مرده اند از روی معنی زیرا که حقیقت زندگانی آن بود که ذات او

[illegible]

حیات

حیات خود متمتع بود وان در حق ایشان نیست که فردا
در آرزوی حرکت خود باشند و در بلاء وجود خود مانده و در حق
دوستان خبر داده وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ کسی باید که
جان بر سر راه بنهد و بی جان براه فرو شود تا آنگاه که او را
این تخصیص بود که عند ربهم و هر که با جان براه فرو شود
او را برضوان فرستند کو بینا - این مهمات تست و هر که بی جان
براه فرو شود و بقدم عشق رود او را بهیچ واسطه
باز نگذارند این یک طایفه معدومات موجود اند و آن
طایفهٔ دیگر از بیگانگان موجودان معدوم اند دوستان
بی وجود با وجود ند و بیگانگان با وجود بی وجود ند ولیکن
شرط آنست که از همه عالم بگریزی و بر خود بر آری و دل از
خود برداری و دست از خود بشوئی چنانک اصحاب کهف
کردند وازد از خود کهف سازی و در دل بر آری و چهار
تکبیر کو بر خود و سگ نفس را از در خود بیرون کنی
تا ... بر خلق جلوه کنند چنانک اصحاب کهف را کردند
لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ

هر آینه گمان نکنید شما آنکسانرا که
کشته شده اند در راه خدای تعالی
مردگان بلک زندگانند نزدیک
پروردگار خویش

[illegible]

اگر دیدی تو بر ایشان هر آینه روی گردانیدی
از ایشان از روی گریختن و هر آینه پر کرده
می شدی تو از روی ...

مِنْهُمْ رُعْبًا هر که را سیاست نبود چندین سیاست
و هیبت در ایشان نهاد که سلطان انبیا را گفتند که اگر ایشان
را ببینی هر آینه باز گردی بفرار و دولت پر شود از خوف
و آفتاب آنجا که گذر کند کمتر وار گردد خدمت آن سگ که
بر آستانهٔ دوستان سر باز نهاده است نگاه میدارد یکی
بنگر ایشان سر بر بالین نهاده آسمان و زمین و ملایکه ملکوت
بخدمت ایشان کمر بسته و ایشان را از ایشان بستده و موجودات
و مخلوقات از کار ایشان بتعجب مانده هر که از خود بگریزد
و ترک خود بگوید و در پناه حق شود حق بروی همین نکویی
کند که با ایشان کرد و اگر خود چنان بلدگاه او شوی که ایشان شدند
با تو همان کند که با ایشان کرد مرید طالب در راه چون عیسی
پیغامبر باید صلوات الله علیه که هیچ جا قرارش نبود که گرد
عالم سیاحت کردی گفتند چندین سیاحت از بهر چیست
گفته بود که روزی صدیقی قدمی جایی نهاده بود که خاک
آن مارا شفاعت کند اگر درجه همه صدیقان یکجا کنی بدرد
عیسی علیه السلام نرسد و نیاز در راه چنین ای برادر که مرا
کند از در داده اند جَزَاءً بِذَنْبِنَا مُصِيبَةٌ مِنَ الطَّاعَاتِ خَلَّتُهُ

بزنه

بذرة من الافتقار خیر اسنها درین حضرت از طاعتها براست
اگر توانی ذرهٔ نیاز بر دست آر گفته اند نیاز درختی است
از مرغزار آدم و آدمیان بر آمده است ملائکه را افتخار بود
که گفتند نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ و خاک را افتقار بود که
گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا نقلست که سلیمان بن داود علیهما
السلام روزی میگذشت موری با موران سخن گفت
اُدْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ گفت قوم سلیمان علیه السلام
می آید نباید که پای بر شما نهند و شما در راه قدم ایشان
هلاک گردید سلیمان پیغامبر چون این بشنید باد را گفت
شادروان ما اینجا بنه که آوازی با نیازی بسمع ما رسیده است
عزیزی از عزیزان طریقت گفته است در خبرست که سلیمان
پیغامبر جمله روز بر سر آن سوراخ بنشست و گفت هر کسی
در کار خویش روید که ما را با این مور نفسی است سلیمان
کار افتاده بود و آن مور نیز کار افتاده نزدیک کار افتاده
بنشست و با یکدیگر انده و شادی این حدیث میگفتند ایشان
دانستند قدر کار که زنده بوده اند اما ما مشتی مردگانیم و از
مردگان کار زندگان هرگز نیاید و اگر کسی را ازین عجب آید

ما ان مساکنکم مسکنتکم سنود ن نوم

الدرنبة بضم الدال وكسرها البساط العريض الفاخر يعني شادروان مستخاصم

کہ موری کہ باوی تکلیف نیست و باوی حساب و عتاب نیست
وی را با این حدیث چہ کار اینک هدهد مهتر سلیمان علیه
السلام و اینک سگ اصحاب کهف خاک در دیده بو الفضول
او میکند والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب هشتاد هفتم در تفاوت اقدام برادر اعز
شمس الدین بداند که در راه سلوک میان اقدام خلایق تفاوتی
عظیم است از هر قدمی تا قدمی و از هر دمی تا دمی و از هر سرّی
تا سرّی چندان تفاوت باشد که از عرش تا ثری اگر چه در
خلقت و صورت یکسان اند فتوی شرعست اَلنَّاسُ
مَعَادِنٌ کَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ گفت این خلق
همه کان اند و کان هر چند بظاهر یکسان بود ولیکن در معنی
تفاوت عظیم دارد نه بینی تا از یکی کان زر و از یکی نقره
و از یکی آهن و از یکی گوهر این همه خلایق که هستند و
بوده اند و خواهند بود همه صدفها اسرار اند در هر جسدی
سرّی است و در هر قالبی خداوند را تعبیه است و در هر
دلی از شواهد دین داعیه است و در هر جانی شانی است
که عقول ملکی و بشری بر نسنجد درین معنی خواجه عطار

چون کانها و معادن زر و نقره

رحمه الله

نبات و معدن و حیوان و افلاک ؛ میان آب و باد و آتش و خاک
همه در عشق حیران گردند از حال ؛ چه در وقت و چه در ماه و چه در سال
اگر چشم دلت گردد برین باز ؛ برون گیرد ز یک یک ذره صد راز
همه ذرات عالم را درین کوی ؛ ببیند یک نفس جز در روش روی
گردانند کین چه اسرار نهانست ؛ سخن نیست این نور عقل و جانست
اما آنها که برگزیدهٔ ملک الارادت اند و مقبول حضرت ازل الله و برهنگان
عهد دولت اسلام اند گرد مرکب دولت ایشان بر هر که افتاد عزیز
ابد گشت و اگر بر بتخانه رسید مسجد گشت ابیات
دوش میگویند پیری در خرابات آمده است ؛ آب چشمش با صراحی در مناجات آمده است
می ازیشان گرد بدستش بتکده مسجد شود ؛ یا رب آن مقبل چنین صاحب کرامات آمده است
سنت در حق ایشان از درگاه عزت آفریدگار چنین رفته است که زحمت کشش
و نمودن ایشانرا دامن نگیرد و غیرت راه دین نقطهٔ دل ایشانرا به
تیغ قهر سیاست نموده باشد که هر چه نسبت براه آفرینش دارد هیچ چیز
سراز دولت خانهٔ دین ایشان بر نزند غیرت عزت ازلی ایشانرا
زیر کنف غیرت خویش متواری دارد تا هیچ نظر بر جمال حال ایشان
راه نیابد وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝

زیرا که جمیع ایشان
طالب کمال خود اند و ازی
که او طالب نیستی خود است ۝

به بینی تو ایشانرا که به بینند بسوی تو
و حال آنکه ایشان نمی بینند ۝

سر این معنی است در عالم حقایق انبیا و انواع الفضایل اند و قدر
شریعت سید عالم ایشان دانند و قدر سنت او ایشان شناسند
بر مقام انبیا ایشان شایند و در بیان احکام شرع چنین صدیقان
بایند تا فتوی دهند و حیات حق و بندگان چنین حق بان می بایند تا
سخنی گویند وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
تربیت و اذن ایشانست اَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيِّهِمْ
اِقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ احوال پیران و مریدان است مثنوی
آنرا که دلیل ره یقین جو نه یقین است ازخود بخود اهلان رهی کوته نیست
چه توان کرد همه از پرده غیب صدیقان نیایند و همه از مادر روزگار
بادشاهان نزایند هزار هزار جان پاک را در کوره طلب فرو گدازند
تا صدیقی را از پیش بیخ برگیرند و هزار هزار معتکفان
صوامع را از محراب طاعت بیرون آرند و بدوزخ سپارند
تا سینه خراباتی را با عهد توحید دیدار دهند اما مرا و ترا
با حدیث پاکان چه کار واین دولت که دارد مرا و ترا نصیب نیست
وورد من و تو آنست که خسرو گفته است بیت
سگان در کویتو شب گرد خسرو را درو رنی ظفیل آن سگان باری چراهم بلتا بسی
وقتی ذوالنون مصری رحمه الله مریدی را بتجسس بایزید فرستاد

تا از حالت

تا از حالت بایزید او را خبری آرد جون مرید بسطام رسید
ودر کلبهٔ بایزید در آمد او را در صحن حجره نشسته دید نشناخت
وندانست که بایزید است بایزید او را گفت جه میخواهی گفت
بایزید را میخواهم گفت این ابو یزید وَأَنَا فِي طَلَب
أَبِي يَزِيدَ مُنذُ سِنِينَ گفت کدام ابو یزید را میطلبی
اینک من ابو یزیدم سالهاست که در عشق بویزیدم وهنوز
در نیافته ام آن مرید با خود گفت که این دیوانه است هیچ
نمی داند که جه میگوید بمصر باز آمد وخواجه ذوالنّون را خبر
داد بگریست گفت اخي ابو یزید قَدْ ذَهَبَ فِي الذَّاهِبِينَ
إِلَى اللّهِ برادر من بایزید با قافلهٔ مشتاقان بعالم لااله
الّا الله رفت مارا اینجا تنها بگذاشت اینک این حدیث در است
که ایشانرا بدنیا در آوردند وبیرون بردند وایشانرا نه در آوردن
دنیا خبر بود نه از برون بردن شیخ ابو الحسن خرقانی رحمة
الله گفتند که جنید هشیار در دنیا در آمد اما مست بیرون
رفت وشبلی مست در آمد ومست بیرون رفت در ایشان جه
خَبَرِي لَو يَسْأَلُ مَا عَلِمْنَا ذَلِكَ گفت اگر جنید وشبلی را
فردا حشر کنند واز ایشان بپرسند که جگونه آمدید وجگونه

شاید ایشانرا نه از آمدن خبر باشد و نه از بیرون شدن
در حال فرشته در سر شیخ خرقانی ندا کرد که صدقت لو علما
ما علمنا ذلک راست راست گفتی ای شیخ اگر از ایشان بپرسی
ایشان خود ندانند کسی که همه خدای را داند از دیگر چیزها
او را خبر نباشد

رباعی

عشاقتو از الست مست آمده اند؛ سرمست زباده الست آمده اند
می می نوشند و پند می نه نیوشند؛ کایشان ز الست می پرست آمده اند

سخن صدیقان بایمان بشنو زنهار در حالت صدیقان بعقل
رکیک تصرف نکنی که این عزیزان اند که نظام عالم در قدم ایشان
است و قوام دین در تصرف ایشانست و مشارق عالم در امر ایشان
است و مغارب عالم منقاد نهی ایشانست نه بینی آنکه سید
کونین است و خواجه عالمین است چون هلال غلام مغیره
را بدیدی در پیش فرا آمدی و گفتی مرا دعائی بکن چون او
دعا کردی خود آمین بگفتی روزی بامداد نشسته بود روی
بیاران کرد گفت قوموا بنا الیه همه برخیزید که کاینات
را درین ساعت کسوت مصیبت هلال بپوشانیده اند بجمیع
برخاستند و بر در خانه مغیره رفتند و مغیره را خبر نه که هلال

یعنی تا آنجا کار وی مشکل افتاد
نه خواهد افتاب از ذره خرید
یعنی جزای کار ایشان شکاری
یعنی در خواستند از مو دیاری

فرمان یافت

فرمان یافته است برای آنکه در خانهٔ وی هیچکس خوارتر از
هلال نبود اهل خانه را نه از زندگانی او خبر و نه از مردن او
خبر مغیره بیرون آمد مصطفی را با آن صدّیقان ایستاده
دید در پای مبارکش غلطید پیغامبر گفت مَاذَا حَدَثَ
فِي دَارِكَ در سرای تو امروز چه پدید آمده است گفت مَا حَدَثَ
فِي دَارِي اِلَّا خَيْرٌ یا رسول اللّٰه در سرای من هیچ چیز پدید
نیامده است مگر خیر پیغامبر گفت یا مغیره عزیزترین اهل
بیت ترا جان برداشته اند و ترا خبر نه مغیره بتعجّب فرو ماند
گفت هرگز این گمان نبردم که هلال را این درجه بود عجب کاری
در هفت آسمان جلالت هلال را کِلّه سعادت بسته بودند
و در زمین جز مصطفی کسی او را نشناخت تا بدانی که این حدیث
کار بی نامان است هر که بکاری معروف شد دست از فلاح او
باید شست شَرُّ النَّاسِ مَنْ يُشَارُ اِلَيْهِ بِالْاَصَابِعِ هر آنکه
نمای خلق شد او را مسلّم نیست این حدیث کردن سنت پادشاهی
الکونه از بهر امان خلق را بودی مصطفی صلی اللّٰه علیه وسلم
هرگز ازین قدم که اَنَا اِبْنُ امْرَاَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ كَانَتْ تَاكُلُ
الْقَدِيدَ درین قدمگاه باز نیامدی که اَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ

کِلّه
قبهٔ حجله
وسایه بان یعنی
شامیانه

سنت بادشاهی اینست که جون بساط راز خویش در سینه بگستراند
قیل در چشم اهل عادت و رسم کشند تا هر نا شسته رویی او را
نتواند دید مصطفی صلی الله علیه وسلم دانست که هلال کیست
که سالها کاه او از حضرت مصطفی بود ولیکن تا اجلش بنامد
کسی را از حال او خبر نکردند برای انک پرده در پیدا نکار
او بود هیچ منزل آراسته تر و با سلامت تر از منزل
متواریان نیست هلال چنان متواری رفته بود که خواجه
او در خانه ندانست بس بیغامبر علیه السلام گفت اِنْ فِیْهِ
اَیْنَ مَکَانُهُ الَّذِیْ یَکُوْنُ فِیْهِ جای هلال کجاست مارا
آنجا بر مغیره ایشانرا با صطبل ستوران برد هلال را دیدند
در زیر دست و پای ستوران افتاده و جان بداده بیغامبر علیه السلام
در آمد و سر مبارک او را در کنار گرفت وَاَغْرَقَتْ عَیْنَاهُ و
چشمهاء در آب غرق کردانید و میگفت یا هلال بظاهر برین خاک
افتاده ولیکن حقیقت گوهر تو در حضرت پاکست و هرکه صحابه
مصطفی را در هیچ ماتمی بدان گریه ندیده بودند و هرکه خویشتن
را حسرت زده تر از ان روز ندانسته بودند همه صدیقان و سروران
قریش در تمناء ان روز بودند که کاشکی جان ما خاکی بودی

کهلال

كه هلال برآن باي نهادي و يا كاسكي جانهاي ما را جهار باره
نعلين هلال كردندي و بآخر حضرت رسالتاين فرمود كه إنَّ
لِلّهِ فِي كُلِّ زَمَانٍ سَبعَةَ اعبُدٍ بِهِم يُنصَرُونَ وَبِهِم
يُمطَرُونَ وَبِهِم يُرزَقُونَ لَنْ يَنَالُوا بِكَثرَةِ صَلوٰةٍ
وَلَا بِصَومٍ وَلَا بِصَدَقَةٍ وَاِنَّمَا نَالُوا بِسَلَامَتِ
الْقُلُوبِ وَسَخَاوتِ الْاَنفُسِ وَكَانَ هِلَالٌ مِنْ اَفْضَ
گفت خداي را در هر عصري هفت بنده باشند كه خلايق روزي
از بركات وقت ايشان يابند و اهل اسلام را نصرت از همت ايشان
بود و باران از آسمان بدعاء ايشان آيد اين هلال فاضلتر و عزيزتر
ازين هفت كس بود كه درين عصر اند وَالَّذِي نَفسِي بِيَدِهِ
لَو تَاَلَّي عَلَي اللّهِ بِزَوَالِ الدُّنيَا لَاَزَالَهَا مِن مَكَانِهَا
بدان خداي كه نفس محمد بقبضهٔ قدرت اوست كه اگر اين
هلال سوگند بر خداي دادي كه دنيا را يكبارگي نيست گردان سوگند
او سوگند راست كشتي و از دنيا ذره نماندي حنكران بي دولت را
بگوي كه ملت محمد اينست اگر بر ملت محمدي برين ايمان آرد و اگر نه
عهد نامه اسلام باز ده هر كرا مهمي پيش آيد و تدبير آن نداند
اين دعا باخلاص بخواند كل مهمات او مكفي كردد دعاء اينست

اينا يخلو

سوگند خوردن

بسم الله الرحمن الرحیم اللهم انی اسالک بصدق
ابی بکر وخلافته وبعدل عمر وصلابته وبحیاء عثمان
وسخاوته وبعلم علی وشجاعته ۲ وبسخاوت
الحسن ورتبته وبشهادة الحسین وغربته ان
تقضی حاجتی یا قاضی الحاجات والسلام ه

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد وهشتم در
ذکر غفلت برادر شمس الدین بدانکه غفلت ناستوده است
در همه مذاهب وملل بنده در گناه ومعصیت نیفتد تا غافل
نگردد وگفته اند که روزگار بر اهل غفلت تاوانست در خبرست
که چون کسی قدم بر زمین نهد بمعصیتی همه ذرها اطباق زمین
بنالش آیند وگویند بزبان حال که ای بی وفا وبد عهد ما را از برای
آن آفریده اند تا بار عبودیت کشیم نه بار معصیت من آنم که از
پشت من چون آدم صفی الله بوده است وچون نوح نبی الله
وموسی کلیم الله وعیسی روح الله وابراهیم خلیل الله و
محمد حبیب الله بوده است که صد هفت آسمان وزمین
بنام او آراسته اند حق تعالی مرا که با قرینه بنعمت قدیم خود
عزیز گردانید که والارض فرشناها فنعم الماهدون

۲ وبشرف فاطمة ونسلها

زمین گستردانیم ما پس نیکو گسترانندگانیم

حق تعالی

حق تعالی امر ابدیت تا ز خلوه میکند و تو قدم معصیت بر رخ
ماهی بهی وحی دین مهد نو بس از حرکت ما خواهیم بود امروز ما را
جندانی زن که بس از حرکت از ما باز توانی خورد هر غفلتی که تو
بر ما نموده جون ترا در حوصلهٔ ما ننهند ما حسرت آن بتو باز نمایم و
اگر نه امروز کاری بکن تا فردا در نمانی مثنویات

جو دنیا کشت زار آن جهانست، بکار این تخم که اکنون وقت آنست،
اگر بیرون شوی نا کشته دانه، تو خواهی بود رسوای زمانه،

و گفته اند جون کسی قدم غفلت در کوی دین نهد آن لعین
گوید که مرا نمی شناسی که مسند تدریس ما بر کنید هفت آسمان
نهاده بودند و خطبهٔ اشراف دار اسلام بنام ما کرده بودند ما
این دولتها و سرمایها در باخته ایم و امروز بدروازهٔ شرع بعوانی
نا سزد شده ایم یا تاج اخلاص بر سر نه و بکذر و یا باذ بار ما در ساز
که تو نه مرد این کاری مثنوی:

جو نشناسی سر موئی ز اسرار، ز نادانی جه کردی کرد این کار،
و آز درگاه قرآن مجید او را این ندا است وَاسْتَفْزِزْ مَنِ
اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ
وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ بکش هر کرا

مسند تدریس: تکیه‌گاه درس

توانی ازایشان باو از خویش بر کمار هو سوار و بیاده خویش
وشریک شود در مال ایشان و فرزندان ایشان در تفسیر هست هر
آوازی که نامشروع است صوت اوست و هر مالی که در وی یک
درم حرام است و هر فرزندی که نه بر وجه شرع زاده است او را
دران شرکت است گویی میگویند درگاه عزت شرع را عوانی
کم از تو نباید بر در سرای پرده شرع بنشین و سوار و پیاده را
بر اهل غفلت بر کمار و هر ناشایسته رویی که قدم انبساط
برین بساط تعدی کند او بصد ناز میگوید مثنوی
معشوق مرا گفت چنین بر در من ... مگذار درون هر که ندارد سر من
آورده اند روزی آدم پیغامبر علیه السلام شیطان را بدید و گفت
فعلت کذا و کذا با ما چنین و چنین کردی گفت یا آدم انکار
که خز با تو چنین و چنین کردم مرا چنین کار کرد مثنوی
چی بینی و چیر سر حالم را ... میکن بقضاء حوالتم را
ای برادر پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا باخر کار فرشتگان
است و باز مستغرق بودن بمعصیت و بمخالفت در همه عمر پیشه
شیطانست و بازگشتن از معصیت براه طاعت بجانب توبه
و ندامت کار آدم و آدمیانست هر که بتوبه و ندامت تقصیر گذشته

ندارک

تدارک کرد نسبت خویش با دم درست کرد و هر که بتوبه تدارک
نکرد و بر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسب خویش با شیطان
درست کرد اما گفته اند که همه عمر در طاعت داشتن آدمی را
خود ممکن نیست از آنکه وی را بیافریدند در ابتدا ناقص آفریدند
وبی عقل و اول شهوت بروی مسلط کرداند که آن آلت شیطانست
و عقل را که خصم شهوت است و نور جوهر فرشتگانست پس از آن
بیافرید که شهوت مستولی شده بود و قلعهٔ دل را بغلبه فرو
گرفته بود و نفس با وی خو کرده و الفت گرفته پس بضرورت
چون عقل پیدا آمد بتوبه و مجاهدات حاجت افتاد تا قلعهٔ
دل فتح شود و از دست شهوت و شیطان بیرون آرد مثنوی
تو این دم در دهان شیر اسیری ٭ چه دانی زانکه این دم شیر گیری ٭
پس از اینجاست که توبه ضرورت آدمیانست و اول قدمگاه مرید
آنست و این مرید را جز در سایهٔ پیر پخته و راه رفته میسر
نشود الا ما شاء الله و سر اینست که چون فرشتگان گفتند
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا گفت إِنِّي أَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝ نه گفت گناه نکنند و لیکن گفت ما آن دانیم شما
نمیدانید چون ایشان بلوث معصیت ملوث کردند دریای توبه

در پیش است تا شسته و پاک کردند و بشارت همین است
که عمر خطاب گفت رضي الله عنه که هیچ آدمي نیست که نه گناه
کارست ولیکن بهترین گناه کاران تایبانند ای برادر در هفت
آسمان و زمین هیچ آفریده را آن سریر دولت ننهادند که مصطفی
علیه السلام را نهادند و هر ساعت ترس دل آن مهتر از عدل
بارخدای تعالی زیادت بود اگر پاره از ترس دل مبارک او
بر هفت آسمان و زمین قسمت کردندی در همه عالم یک ذره
شادی نماندی وَكَانَ مُتَوَاصِلَ الأَحْزَانِ وَدَائِمَ
الْفِكْرِ نقطه دل او در همه احوال در خوف خون می‌گشتي
و غم اهل هفت آسمان و زمین میخوردی که نه صدیق
را بر راست خبر بودی و نه فاروق را بر چپ و این اصلی
بزرگ آمده است در دولت اسلام هر کرا عصمت وافر تر
هراس و ترس دلش زیادت تر و هر کرا داغ بدبختی بزور کاری
ظاهر تر امنش هر لحظه زیادت تر اینست که گفت مثنویات
نزیبد در خود بینی بادشا را آمین مذنبین باید خدا را
درین ره نیست خودبینی مبارک بخشم تیغ لا اغردی باید شکسته
آسمان و زمین که بپا راستند بعصمت مصطفی آراستند تعظیم

سلطنت

تا نگرد که یاد کنند
و گناه کنند هم

سلطنت در کل آفرینش بنام او کردند و اول و آخر او را بر جراید
مغفرت ثبت کردند و مامون العاقبت کردانیدند این همه کردند
ولیکن یک طرفة العینی ترس از دل مبارک او بر نگرفتند چون از
تبلیغ رسالت فارغ شدی قدم در حجرهٔ دل خویش نهادی
و در هستی بر خود بر بستی و کمر عصمت باز کردی و کلاه نبوت
فرود آوردی و زبان عذر و بیچارگی بر کشادی و میگفتی الهی
ذَنْبِي عَظِيمٌ وَلَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ إِلَّا الرَّبُّ
الْعَظِيمُ اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ عُتَقَائِكَ وَطُلَقَائِكَ
وَمُجِيرِي مِنَ النَّارِ وقتی که این دعا کردی اسیب اندوه
دل مبارک او جز عزت لا اله الا الله نتوانستی کشید دران حال
گفته اند از همه درختان شکوفهٔ غم بیرون آمدی از آسمان طوفان
اندوه بباریدی و تخم زمین را ابر رحمت آمدی و عرش مجید
از درد او متعجب بماندی مقربان آسمان و صدیقان زمین
دل از نجات خود بر گرفتندی و دست از خلاص خود بشستندی
و همه ذرهاء مملکت عالم لباس تعزیت بپوشیدندی و فریاد
برآوردندی که این چه بوده است گفتندی محمد رسول الله
از حضرت عزت عذر تقصیر میخواهد و گوهر عصمت خود را

گناه من بزرگ است و نه بخشد گناه را که بزرگ است مگر خدای که بزرگ است بار خدایا بگردان مرا از آزادکردگان خویش و از گلوگیرکان خویش و از آزادکردگان خویش از آتش

طلقاء جمع طلیق المطلق شده از بند رها شده تاج امان

التخم و التخوم حد زمین

از داغ عدل اطاق حیطلبد وبدین اشارت کرده که گفت مثنوی
جگر خون میشود زین یاد مارا ٭ ز استغنا حق فریاد مارا ٭
ز استغنا اگر فرمان در آید ٭ همه امید معصومان سر آید
إِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ٥ دیر سته که سیاست
خویش بر دلهاء معصومان وصدیقان رانده آتش کوفته آید
از همه انبیا واولیاء هیچ کس قوت آن بار نداشت که حضرت
عالم میکشید اگر از داغ امتی درد مصطفی صلی الله علیه وسلم
بدلیل آید بقیامت اگر ابراهیم خلیل الله وموسی کلیم الله
خواهند که آنرا ببوینید بی بدرقه عصمت او نتوانند بااین
همه پیوسته این دعا کردی اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنْ عُتَقَائِكَ
وَطُلَقَائِكَ وَمُحَرَّرِيْكَ مِنَ النَّارِ بارخدایا بآتش عدل
خویش دل و دیده مارا مسوز وطوق آزادی در گردن ما نه
آنکه فرمودی مَا اُوْذِيَ نَبِيٌّ مِثْلَ مَا اُوْذِيْتُ از کزاف نبود
گفت بلا ومحنت اینست که برما ریختند مارا بر اهل هفت
آسمان و زمین مقدم کردانیدند وگفتند محمد رسول الله
پس معصیت ذریت آدم را بر دامن شفاعت ما بستند
وَلَقَدْ وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى را بی امتحان

مارا بار

ما را باید رفت و عذر همه مجرمان ما را می باید خواست و کار همه کاهلان ما را می باید کرد گفت کاه ما را بقاب قوسین بساط افگنند و گاه بستانه جفا ابو جهل فرستادند گاه شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا لقب دهند و گاه مجنون و ساحر و شاعر بشنوانند گاه خطاب لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْكَوْنَيْنِ اگر قدر تو نبودی ما عالم نمی آفریدمی و گاه گویند وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيرًا اگر خواهیم چون تو در دیهی فرستیم گاه کلید همه خزاین بدین مجرم ما فرستند و گاهی برای پیمانه جو بدرسرای یوشحمه جهود برند ای برادر راه مصطفی علیه السلام راهی است قهر با نواخت آمیخته و نواخت با قهر آمیخته راه مصطفی چنانچ منبر نهاده اند دار هم نهاده اند خواجه عطار

بدین اشارت کرده است رحمة الله علیه مثنویات

بباید داشت گردن زیر فرمان ؛؛ که جز صبر و خموشی نیست درمان

همه جز خاموشی راهی نداریم ؛ که یک تن زهره آهی نداریم

که دارد زهره در وادی تسلیم ؛؛ که بادی بگذراند بر لب از بیم

چنان گم کرده اند این شرح راز ؛؛ که سر موئی نه بیند هیچکس باز

هزاران موی جعدی بشگافتم من ؛؛ طریق این [illegible] خموشی یافتم من

اگر دیر آمدم در نقطه خاک کان نیاوردست و معدن فقر تا ملاء اعلی

بتعجب مانده اند که از آدم علیه السلام عشق بازی عجب نیست
عجب ازین فرزندان وی است که در کشتی عنا می جهند و در زورق
بلا می نشینند و لسان لطف بر منبر فضل جواب ایشان میدهد
عجب طارید که ایشان بط بچه اند و بط بچه را آشنا نباید آموخت

اینست که گوت — مثنوی

بچه بط اگرچه دینه بود ؛؛ آب دریاش تا بسینه بود
ای برادر بدان از ساغری که نتایج آب و گل شراب میخورند
کسی نیاراست خوردن جامه خاص و عام طلک ازین در نگذشت
کر بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ اما جامه عهد یُحِبُّهُمْ در هژده
هزار عالم جز آدمیان نکشیدند آری این حدیث نه شرابیست
که هر حوصله درکشد و نه سلطانی است که بهر جایی فرود آید
و نه کلاهی استکه هر سری راشاید و نه بادی استکه بهر باغی برد
عارفی برین معنی اشارت کرده است برین عبارت رباعی
ای کفر چه چیزی که مغان از تو بلا فند ؛؛ اسم تو پرستند و از عین تو معافند
یک موی بتو راه نیابند ز عزت ؛؛ آنانکه در اسلام همی موی شکافند
بسم الله الرحمن الرحیم ۔ مکتوب هشتاد و نهم (۷)
حسرت قضاء صحبت و نماز و دعا و درود در روز جمعه

اعظمی

اعز شمس الدين بدانند كه اكر بنجاه باد باي برهنه سر برهنه بصفت شوق از شرق بمغرب شوي واز وطن وديار خويش بمكه ومدينه روي جنان ببود كه در حسرت نايافت اين حديث يكنفس خود را باس داري حقا ثم حقا كه هيج ورد عزيز تر از خواندن روزنامه حسرت نيست كيست كه ورد او خود اين نيست اكرجه سالك ملك اسمان و زمين است برين معني خواجه عطار كويد رحمة الله عليه

مثنويات

بسي سوداء اين تقويم بختيم ٭ كنون از خام كاري نيم بختيم
بسي اندوه كوناكون بخورديم ٭ بسي بر خاك خفته خون بخورديم
بسي جون عنكبوتان خانه رفتيم ٭ بسي همجون مكس افسانه كفتيم
كهي زنار ترسايان ببستيم ٭ كهي در دير ترسايان نشستيم
بسي اين درد را درمان بجستيم ٭ كنون از كريه دست از جان بشستيم
بسي كفتيم دل ارام نكرفت ٭ بسي رفتيم راه انجام نكرفت

اي برادر هر كرا درين سراي روزنامه حسرت در دست او نهادند خطاب اِقْرَأْ كِتَابَكَ در حق او نقد كشت هر كرا قصه
بخوان تو نامه خويش را
درد نايافت در سينه او نهادند هزار قيامت در باطنش برخاسته و... نام همت او بصاعقه قيامت دادند ذوق مركش

قسم اي ثم نحن حذف فعله البار فانتصب كلا لقولنا فالحق اي بالحق او نصب على المصدر اي حقيقا حقا والتكرار للتاكيد

جنانیدند و هر کرا از لایش ظاهر بتصفیهٔ احوال باطن مشغول
کردند از دنیاش بآخرت بردند و هرگز تا مکان و زمان بود
این دولت ندیده بودند که در عهد مصطفی دیدند اگر مرغان
هوا بر فرق آن عزیزان نشستندی مرغان ندانستندی که بر حیوان
نشسته اند یا بر جماد این دانی چیست ابناء آخرت گشته بودند بمحض
درین سرای بودند و بدل در آخرت تا درد و دریغ آن روزگار
می گذاشتند که کی بود سید عالم بغزا شود تا ما جانهاء تشنه
را بتیغ اعداء دین بر فشانیم تا چنانک بباطن در آخرتیم
بظاهر نیز در آخرت باشیم عمر رضی الله عنه ببطحاء مکه بیرون
آمدی و در خاک غلطیدی بتضرع مرگ خواستی و گفتی در آنج
مرا می بایست من از خلق نومیدم و در آنج خلق را از من می باید
خلق از من نومیدند نه مرا برایشان بازگذار و نه ایشانرا بمن
جان من برگیر تا از بند خویش و عهدهٔ خویش بیرون
آیم و آنکه بیضهٔ اسلام را بشجاعت او نازش بود علی
بن ابی طالب رضی الله عنه در اثناء مناجات دست بر محاسن
عزیز خود بنهادی و با صد شوق گفتی چرا بدبختی را بر ما
مسلط نکنی تا محاسن ما را بخون ما رنگ دهد تا از ناخن ننگ

یقال جماعة المسلمین بیضة والبیضة ایضا اصل القوم و مجتمعهم

و شجاعت

و شجاعت مردی خویش باز دهیم **قطعه**

هر کسی را که در جهان دردیست ؛؛ درد او را بنزد او داروست
داروی درد در دمندان چیست ؛؛ نظر لا اله الا هوست ،

در اخبار معروفست که کسی بود تا عزرائیل بوی رسد او جان داده باشد چون عزرائیل بیاید او را بیند جان داده متحیر بماند خطاب بدو رسد که این بنده آرزو خدای که ذات بما طاقت انتظارش نبود از مصحف مجید بشنو یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة مرضیة ای روح با قالب مانده وای قالب با روح در ساخته سفر تمام شد هر کسی بوطن باز آیند که ماه تو این به که از آسمان خویش تابد

بیت

هر چند غریب بوده جای دیگر ؛؛ باز آی که مه بر آسمان نیکوتر ،

کار از سر گیریم روزگار خلوت است و وقت وقت آشتی جلو نه خواهد بود راضیة مرضیة ما از تو خشنود و تو از ما خشنود سر این معنی است که گفت **رباعی**

نوروز بساط شادی افگند بدشت ، بلبل بگل شگفته بر عاشق گشت
امشب که اشک عهدها تازه کنیم ، یا آنچ برای صنم گذشت آنچ گذشت

جوانمردان آن درگاه بیشتر از دنیا بیرون روند با درد جگر بیرون روند از حسرت نایافت گفته بزرگانست که اندوه نایافت این حدیث نزدیک کار افتادگان تمامتر از شادی یافت

رباعی

آنرا که بقای او ازو می باشد ؞ حیران شده در لقای او می باشد
پیوسته تو جگر دل خستهٔ او ؞ در کعبه و بتخانه بر او می باشد

روز فتح خیبر رسول صلی الله علیه وسلم یکی را دید از یاران بزغالهٔ گوش گرفته می کشید بجانب عبد الله عمر نظر کرد وگفت یا ابن عمر این اسیری بزغاله می بینی در دست آن مرد گفت می بینم یا رسول الله گفت در امت من آزاد مردان خواهند بود که بقیامت بیایند هفت درکهٔ دوزخ در دست شجاعت ایشان اسیرتر از آن بزغاله باشد که بر دست این مرد دوزخ را با هوا کار دست و با کوشت و پوستی که از حرام رسته بود با قدم صدیقان و تقوی متقیان نیارد جنید این بزرگان که شمهٔ از حکایت ایشان میشنوی نه از پیغامبر بودند نه فرشتگان بلک همچو ما بودند آدمیان ایشانرا آرزو خدای حدیث خدای دامن بگرفته نیاز خود در آن آرزو

ودعوی

ودعوی خویش را برهان ثابت کردند تو نیز همین کن اگر
سیم نداری که نفقه کنی عمر داری بجا سیم در کار دین صرف کن
تا هیچ چیز ترا دامن نگیرد و قدم در وفاء عهد دین نه تا هیچکس
در تو دعوی نکند و هرچه ترا حجاب راه دین است از پیش بر
گیر دیر است که گفته اند که این راهی است که جز بهلاک خویش
منزل نتوان رسید منزلگاه در دین هلاک نفس تست هلاک
خود را میان دربند و قدم در راه نه یا زحمت خویش از میان
دین داران بیرون بر و راه بگذار تا مردان در گذرند مثنوی بیت
زخود بگذر قدم در راه دین زن ؛؛ تست این نفس کافر بر زمین زن
تو گر مردی رهی در پیش رو شو ؛؛ قدم در نه فداء راه او شو ؛؛
گرت گویند سر در راه ما باز ؛؛ بدین شادی تو دستار از سر انداز
اکنون که مرد این کار نیستی چه کنی دست در فتراک مردان راه
زن خود را بدو بر بند که همه کس از مادر سلطان زاید در هر عصری
سلطان یکی بود دیگران همه در ظل دولت او روزگار گذرانند
ای برادر اندوه دین نه اندک کار است انگشتیده سلیمان پیغامبر
را علم هرچه در ثقلین بود از انس و جن و وحوش و طیور
معقاد مملکت او بود در طلب دین می سوخت و هرچه داشت

فرمان بردار

برای اندوه دین داشت نگر تا نگوییی که دنیا در صحبت
سلیمان پیغامبر بود حاشا و کلا بلک در خدمت او بود نه در
صحبت او و میان صحبت و خدمت فرق بسیارست دریاهای
آتشین باید گذاشت تا از خدمت بصحبت رسی چون
صوت آن مور بشنید باد را بفرمود تا تخت او را آنجا
بنهاد و چهل هزار روز با آن مور بشنید بنشست و از و اسرار
صمدیت می شنید تا بدانی که خداوند را سبحانه تعالی با آفریدگان
خویش سرهاست که هرکس بدان وقوف نیابد و اگر کسی را
این اشکال افتد از قران بشنود یُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ و دیگر فرمود وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ یا خود مدعی نخوانده باشد وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ نقلست که داود پیغامبر در محراب بود موری
در پیش وی بگذشت دست فراز کرد تا او را از موضع سجود دور کند
آن مور بانگ برآورد که یا داود این چه تصرف است که تو آورده‌ای گرفتاری
ما بر درگاه خداوند کم از آن نیست داود پیغامبر علیه السلام بنالید
گفت بار خدایا با خلق بکدام سرمایه زییم خطاب آمد تقوی را
شعار خود ساز تا کسی از تو رنجی نگردد در اجرام اصل خیل ... با

در سرّ خلوت نکر اگر ما بمور خطاب کنیم که از قباء سیاه خویش
بیرون آي جندان شعاع توحید سر از سینهٔ آن مور بر زند که
موحدان عالم خجل گردند سرّ این معني بود که حضرت رسالت
در دعاء خود گفتي اَرِنَا الْاَشْیَاءَ کَمَا هِيَ آفرید کار خود بمن
جنان نماي که هستند موسي را علیه السلام در مناجاتي کر مي
بود جنانکه روز دیگر در خماران مانده بود در خاطرش گذشت
که هیچ آفریده را این دولت تواند بود که دوش با ما رفت در حال
جبرئیل علیه السلام در رسید گفت اي موسي درین بیابان مارا
کسي است که دلهاء صدّیقان را علاج کند جون موسي آنجا
برسید صفدعي را دید در آب بانگ میکرد جون موسي را دید گفت
یا موسي دیر ست تا من منتظرم تو ام تا نهال پنداشت از
دلت بر کنم زینهار بر خویشتن خطبهٔ یکانکي مکن که دوش
هر هدیهٔ که از حضرت حق بتو رسیده است مُمرّ آن هدیه با بودیم
اول بما عرضه شد پس بتو رسید نگر تا بار دیگر بر خویش آن خطبه
نکني آري اي برادر حضرتي است که بعضي را بدوزخ ادب کند
وبعضي را بموري وبعضي را بصفدعي جون موسي علیه السلام ‏ صفدعي غوک
شغف شربي بدیل دانست که کاشتهٔ حق است کلاه از سر بانداخت

وگفت ای کمانته حق تومرا بهمی یاری ده وقصه این
درد واندوه ما عرضه کن چنانک گفت مثنویات
زعزت عقل وجان حیران بمانده خرد انگشت در دندان بمانده
دری ملا روش سر شد نتوان کشادن که انگشتی برو نتوان نهادن
نه انگوجی رود زین راز آگاه نه آن کامل خبر دارد ازین راه
چنان کم کرده اند این سر بی راز که سر موئی نه بیند هیچکس باز
در خبر ست هر که روز جمعه صد بار بر پیغامبر علیه السلام درود
دهد حق سبحانه و تعالی صد حاجت آن بنده را روا کرد اند هفتاد
حاجت دنیاوی وسی حاجت آخرت یاسی حاجت دنیا و
هفتاد حاجت آخرت درود همین گوید اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ
عَبْدِکَ وَحَبِیْبِکَ وَنَبِیِّکَ وَرَسُوْلِکَ النَّبِیِّ الْاُمِّیِّ وَعَلٰی
اٰلِهٖ وَبَارِکْ وَسَلِّمْ در نسخه بزرگان است هر که در شب ادینه دو رکعت
نماز کند هرچه بخواهد بخی الله چون از نماز فارغ شود هزار
یکبار این کلمات را بخواند حق تعالی جمله مهمات او را کفی
کرداند کلمات اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اٰمَنْتُ
بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ وَتَوَکَّلْتُ عَلَی الْحَیِّ الْقَیُّوْمِ چون
هزار یکبار خوانده باشد خواجه نعرو فکرخی و خواجه حبیب

مسدود

عجمی

عجمي را شفيع ارد هر حاجتي که دارد حق تعالي بر اورده

و در هر شب جمعه بايد که صد بار اين درود مذکور بگويد و مواظبت

نمايد اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰي مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُوْلِكَ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ

وَعَلٰي اٰلِهٖ وَبَارِكْ وَسَلِّمْ فوايد بسيار ست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

ملفوظ نوردهم در معالجت و نماز و دعا در روز ادينه براي

دفع درويشي و حصول نيکبختي و يافتن خلعت هاي ديني

و دنياوي برادرانا اعز شمس الدين بداند که هر معاملتي که از درگاه

عزت قران جواز ندارد بي حاصلست و هر خواستي که فتوي

نبوت بران ناطق نيست همه باطلست و هر دليلي که در راه

دين بجز از دين بود همه محض ضلالتست و هر استعانتي که

در راه دين بجز از دين خواهي همه مردودست مَنْ اَدْخَلَ

فِيْ دِيْنِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ مَرْدُوْدٌ و تا معاملت تو

باخلاص نبود از عالم قرآن جواز نيابد و محل اخلاص

دل است پر درد هر کجا نسيمي از اخلاص يافته شد عزت قرآن

بشارت دادن گرفت چه در حق جن و چه در حق انس و

قَالُوْا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا يَّهْدِيْ اِلَي الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا

بِهٖ اين همه در دهاء اهل طلب قرائت وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ

نماز و دعا در روز ادينه براي دفع درويشي و حصول نيکبختي و يافتن خلعتهاي ديني و دنياوي باسناد نماز برين صفت نيم چاشت چهار رکعت بيک سلام براي نيت سعادت دارين بگزارد برين طريق در هر رکعتي فاتحه يکبار و اية الکرسي ده بار و قل يا ايها الکافرون ده بار و قل هو الله احد ده بار و قل اعوذ برب الفلق ده بار و قل اعوذ برب الناس ده بار چون از نماز فارغ شود هفتاد بار استغفار گويد و سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر و لا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم هر که اين نماز بگزارد هرگز بدبخت نشود و درويش نگردد بايد که ...

يعني هر که دردل دارد در دين ما بجز ازان نبي او مردود است

گفتند بدرستي که شنيديم ما عجيب است رهنموني ميکند به راستي ايمان اورديم

مَاهُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وراه بر سالكانِ دين
قرآنست كه يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ وچون قرآن براه بري بر
كسي آشكارا شد اگر كوه قافست بپيوند سينه وي بود صورت
خشوع گردد كه لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ
خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللهِ وهر علمي كه جواز
از قرآن ندارد بند راه دين است وهمه نابينايي است وآفتاب
قرآن كه از برج قلم تابد بر آسمان دل تابد كه إِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَذِكْرَىٰ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ
شَهِيْدٌ عزيزي راست گفته است رباعي

چون رهبر شرع بر در آيد، معشوق مراد در بر آيد،
مس ره روشرع را زمعشوق، تاجي زقبول بر سر آيد،

مردان اين راه خداوندان ارواح اند سخن ايشان زندگاني
است وحيات خلايق از صفا اندرونهاي ايشانست وقرار عالم
از همت جوف ايشانست ورافت اهل اين سراء از ثمرات شجره
مهر ايشانست اعمال ايشانرا علل نيست واحوال ايشانرا اعراج
نيست واقوال ايشانرا خرد نيست وعلم ايشانرا آفت نيست
تا بتيغ انكار هرچه را اسم ورسم بدان رسد سربر بندند بي

وساحت در

وساحت دل را از هرچه معلوم ومعلول است خالی نکنی فراخی
جشمهاء حکمت از قعر دل تو در ظهور نیاید ذوق علم حقیقت
نیابی خواجه عطار رحمة الله علیه گوید مثنویات
دل بنور درا در یاء دین کن، حدیث وحی رب العالمین کن،
دمی در عالم قدسی قدم زن، بکیر آن حلقه را وبر حرم زن،
جو عیسی در سخن شیرین زبان شو، صدف را بشکن وگوهر فشان شو،
وهر دلی که امروز بینا نشد فردا هم بینا نشود از قرآن مجید
بشنو وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى،
هرکه نابیناست امروز از معرفت حق فردا نابینا بود از
رویت حق عزیزی راست مثنویات
اگر عهد ازل را آشنایی، از آن حضرت چرا گیری جدایی،
بمعنی باز جانرا آشنا کن، سرای قرب رب بادشا کن،
ای برادر آن روز که ناقدان دلها را بر سنگ نقد زنند وآنچ
درون سینهاست بر صحرا آید وامناء تحقیق را بر دلهاء
کمایند تا هرچیزی از هر باطنی بمحفل قیامت بیرون دهند
وگویند بار خدایا هیچ حیوان ذره وفا عهد ندیدم خطاب آید
خاموش مَنْ لا عَهْدَ لَهُ در سینه که نه در ان وفا عهد دین

کاشت از ما باز ماند باز ماند نی که هر گزش باز ندهیم چنانکه
گفته است ابیات

نقد تو چون ترا برانگیزند، جمله در گردن تو آویزند،
بو که خود گویدت که بادو کی، که زری یا مس زر اندودی،
و شرط آنست آن باشد که در هر لحظه این داغ بر دل و دیده وی
دهند که ای بی وفا با ما چنین کنند و عهد ما چنین ببرند
اگر تو آب ماندهٔ ما باری جز آب تو نیستیم و اگر تو عهد ما بشکنی
ما بنعمت قدیم بر سر وفاء خویشتیم اگر از بندگی خود غمناک
نیستی ما بنیک خداوندی خویش ترا شاد کننده ایم و بنعمت کرم
قدیم نوازنده رباعی

مردم چو به بیخودی همی شاد بود، و اندر دلش ستم داد بود،
اندر نظر شاه کند بی فرمانی، بی شرم کسی که آدمی زاد بود،
ای برادر برخیز که جای ایستادن نیست و روی بدخویی کردن نیست
و در آفت ذاخود بودن عزت نیست و جز بر حکمت شاه راه
تقدیر سجده تسلیم افکندن حیلت نیست هر گز کس را بر چناب
هوا سود نیست و هر گز کس را از متابعت سنت مصطفی علیه السلام
زیان نیست مناجات

بشکنی

نظر

خدایا تو

خدایا نور دل همراه ما کن ،، محمد را شفاعت خواه ما کن ،
دلا جانرا فدای راه او کن ،، بتقوی روی در درگاه او کن ،
بعقبی دم بوصف پاک او زن ،، بدنیا دست در فتراک او زن ،
الغرض هر معاملتی که نه بعلمست باطل است و هر ریاضتی و مجاهدتی
که نه بفتوی شرع است ضلالت است و دین و مذهب شیطانست
و همه ابواب سعادت بحق المعرفت از علم توان شناخت و اسرار
کبریاء دین و سلطنت عز اسلام و عزت دعوت انبیا و معرفت
آلاء و نعماء بار خدای و مراتب عصمت معصومان و تفاوت
درجات مقربان و سر فطرت ذریت آدم و سر معایب معیوبان
و حقوق اهل ایمان و تعظیم شرایع و امتثال اوامر و اجتناب از نواهی
این همه بواسطه علم توان شناخت و در میدان علم توان یافت تا مرد
از تیه جهل خویش بیرون نیاید و قدم در میدان علم ننهد با این همه
سعادتهاء ایمان در وبدید نیاید و هیچ چیز بدرگاه خدای تعالی
دشمن تر و خوارتر از صفات جهل نیست و هیچ راه بر درگاه
خدای تعالی نزدیکتر از راه علم نیست وَالْعِلْمُ بَابُ اللّٰهِ
الْاَقْرَبُ وَالْجَهْلُ عَلَيْهِ اَعْظَمُ حِجَابًا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللّٰهِ
بشناختن علم میدان همه سعادتهاست جهل وادی همه ضلالتهاست و امارت

شقاوت از وادي جهل بديد آيد واين جهل وادي است ذروي
نبات استيلا كفر وتخريب بنياد ايمان وتهاون احكام شرع
وآشنايي شيطان وبيكانكي از متابعت انبيا وصديقان رويد
واين همه بدبختيها وصد هزار چندين ديكر از صفت جهل
بديد آيد خواجه عطار رحمة الله كويد مثنوي
ز تو نين كه ز شوي پاك ومجرد ٭ نه است ره راست بجز نور محمد
اكر راه محمد را چو خاكي ٭ دو عالم خاك كردندت ز پاكي
واكر نه فلسفي كو دور مي باش ٭ ز عقل و زيركي مهجور مي باش
بعقل ار نقش اين ديوار بندي ٭ ميان كبركان زنار بندي
نقلست كه چون شيطان را داغ لعنت بر پيشاني بديد آمد آدم
پيغامبر عليه السلام كفت يا خداوندا اين دولت چند ارزانيت كردن
مبارك نباشد وجاهل را در كار عالم حسد كردن نرسد اكنون
علم شقاوت بدست كير وهر كجا از فرزندان ما كسي است كه قدمي
نه در ميدان علمست يا نه در راه طلب علم است بر فرق او خود
بند تا رخت وجود او از فرزندان بركزيده ما دور باشد اَلنَّاسُ
اِثْنَانِ عَالِمٌ اَوْ مُتَعَلِّمٌ وَسَائِرُ النَّاسِ هَمَجٌ لَاخَيْرَ
فِيْهِمْ كفت اهل حق در عالم دو صنف اند يا كسي است كه بمنزل

همج
مكس خرد

رسالت ات

[illegible]

رسیده است یا کسی است که در راه است و می رود تا بمنزل رسد
هرچه ازین دو بیرون است هم ازان قوم اند که اَلَا اِنَّ حِزْبَ
الشَّیْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُوْنَ ۵ همه سوار و پیاده شیطان اند
ای برادر می گوید وَجَاهِدُوْا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖ ط در کوی
خویش قدم منه که در کوی تو ترا عشق خود بینی بگیرد نیکوی
عهد ما ای که عزیز کرده ما یی افکنده بودی برداییم قاییم
دون همتی بوده نواخته ما یی اگر قدم در کوی خود خواهی
نهاد هرگز از زخمها نرهی و اگر دوست داری که در کوی خود
خواهی بود سرمایه بزیان آری و هرگز سود نکنی سوخته گفته است

رباعی

با عشق جمال ما اگر هم نفسی ،، یکحرف بس است گر بدین در تو کسی ،،
تا با تو تویی تست ،، در ما نرسی ،، در ما تو کهی رسی که از خود برسی ،،

ای برادر هوا نفس خویشتن را بر بساط مجاهدت بعلم جمع کن
و سر نفس پر فضول را بکارد ریاضت بحکم شرع ببر و شکم پر آرزو
را بدشنه گرسنگی پاره پاره کن و پیراهن مسلمانی را در پوش حقا
ثم حقا که کسی را بر خویشتن سود نکرده است و کسی بخدا برتی
زیان نکرده است هیچ چیز نزدیک تو از جان عزیز تر نیست اگر

بر که این حدیث داری اول قدم بر جان خود نه وازمردن مترس
که بعده همه حیات در حیات است   رباعی

موقوف اگر بجان بمانی مانی :: زیرا که جود در عالم جانی جانی ::
این نکته اگر نیک بدانی دانی :: هر چیز که در جستن آنی آنی ::

و کمال طالب در طلب آن بود که هستی در مطلوب را تسلیم دارد
و بهمه هستی خود از راه بر دارد کار افتاده گفته است بیت

بلطفی آنی از راه وجودم   بردار تا رحمتی ز راه تو کم کرده ::

فردا عاشقان جمال او در بهشت انگشت گزان روند و در دوزخ
انگشت زنان روند در بهشت ذکر شان القهار الجبار
باشد و در دوزخ ذکر شان الحنان المنان باشد از انک دیده اند
که قهاری او از نعمت حجاب سازد و رحمت او از آتش سوزنده
بوستان کند چون در شاهد بدیدند که نعمت این جهان را حجاب
اهل نعمت کرد تا در غلبه نعمت از منعم محجوب شدند و دیدند
که در عین آتش خلیل را بحضرت خود مکاشف کردانید تا آن
آتش بروی گلستان گشت از اینجا دانستند که نعمت بی دوست
هلاک و نقمت است و آتش دوزخ با دیدن فردوس اعلی است

رباعی

زان باده

بجلوات پوشم

زان باده نخورده ام که هشیار شوم، وآن مست نه ام که باز بیدار شوم،
یک جام تجلی جلال تو بسم، کز لذت آن غرقهٔ دیدار شوم،
در روز آدینه بوقت چاشت چهار رکعت نماز کند در هر آدینهٔ
یا در هر ماهی یا در هر سالی یکبار ربابد که ترک نکنند اصلا و نخوانند الله
هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی ده بار و قل یا ایها الکافرون
ده بار و قل هو الله احد ده بار و قل اعوذ برب الفلق ده بار و قل
اعوذ برب الناس ده بار چون سلام دهد هفتاد بار بگوید استغفر
الله و هفتاد بار بگوید سُبحانَ اللهِ وَالحمدُ للهِ ولا الٰهَ الّا
اللهُ وَاللهُ اکبرُ وَلاحولَ ولاقوةَ اِلّا باللهِ العلیِّ العظیمِ
گفته اند هر که این نماز بگزارد درویش نگردد و بدبخت نشود و همه
خلعتهاء دینی و دنیاوی بیابد و اگر خلق آسمان و زمین جمع
شوند ثواب این نماز نتوانند نبشت و بقولی دیگر آمده است
که هر که روز آدینه پیش از نماز غسل پاک بکند و جامه شسته یا نو
در پوشد چون نماز آدینه بگزارد با هیچکس سخن نگوید صد بار
این دعا بخواند پس سر بسجده نهد همه مرادها دینی و دنیاوی بیابد
انشاء الله تعالی دعا اینست بسمِ اللهِ الرحمٰنِ الرحیمِ یا اللهُ
یا رحمٰنُ یا رحیمُ یا حیُّ یا قیّومُ لاحولَ ولاقوةَ اِلّا باللهِ

العلي العظيم يا حي يا قيوم يا حنان يا منان يا قديم

يا دائم يا فرد يا وتر يا احد يا صمد يا لم يلد ولم يولد

ولم يكن له كفوا احد يا ذا الجلال والاكرام يا نعم

المولى ونعم النصير برحمتك يا ارحم الراحمين

بسم الله الرحمن الرحيم ملتقط بود یکم در ذکر لباس

برادر اعز شمس الدين زينه الله بلباس اجابه بدانکه مشایخ

آن قصه حریر را از حلیت و زینت بمرقعات بفرموده اند خود

بیرایه

نیز کر [redacted] ان خلق علامت شوند و جمله خلق با بیان

نشانی

ایشان کردد اگر یک قدم بر خلاف نهند همه زبان ملامت بر ایشان

دراز کنند و اگر خواهند اندر ان جامه معصیتی کنند شرم

دارند در جمله مرقعه زینت اولیاء خداوند است و پوشیدن آن

سنت است ابن عباس گوید رضي الله عنه حضرت رسالت را

صوفي پوشیده نقل کرده است که بر وي دوازده پیوند بود که بعضي

ازان پوست بود و همچنین صدیق اکبر در صوفي پوشیده نقل کرده

است که بر وي نیز دوازده پیوند بود که بعضي ازان پوست بود

و همچنین عمر رضي الله عنه نقل فرموده است در صوفي پوشیده که سیزده

پیوند بود که بعضي ازان پوست بود و از شیخ ابو علي سیاه

صح کرده اند تا اندر میان

بحمد الله

رحمة الله پوشیدند که پوشیدن مرقع کرا مسلم بود که آتش

در اگر مشرف مملکت خداوند بود چنانک اندر جهان هیچ چیز

دیده ور شوند

مزود آن روز از احکام و احوال الا که وی را خبر کنند اما انک

رنگ صافی دارند و بتکلف بدو زنند برای انک بر ایشان کمان

توانگری برند که در تقاست حق تعالی دوست دارد درویش

توانگر نمای را و از میان رنگها کبودی و عودی بر گیرند که آن

جامه مصیبت زدگان و غمگینان است و تیره ترین رنگهاست

که روزگار ایشان اگر اندک مایه ضایع شود بسبب غفلتی که در

خاطر در آید که از حضور حق غایب شوند بعقوبت آنرا جامه

کبود پوشند و دیگر رنگها را بعد از چند روز شستن حاجت آید

و ایشان بران نپردازند که اگر بران مشغول شوند از اوراد

اوقات خویش باز مانند جامه عودی برین سبب دارند تا

بمدتها بشستن حاجت نیاید و از رنگهاء دیگر رعونت خیزد

رعونت: زیبایی و سرکشی

مگر ازین رنگ که این رنگ پیوسته اندوهگین و شکسته دارد و در جامه

خشن معانی است یکی انک پارسی خشن درشتی باشد یعنی هر که

درشت یعنی سخت

در پوشد بعلامت زبان در باید پوشید که همه درشتیهاء با نفس بجاء

آورده باشد و چنانک درها و آن راست است و بی تاب و کر

باطن او همچنان با حق تعالی راست و بی تاب باشد که بهیچ
کس و بهیچ جای دیگر باز ننگرد و بهیچ ناکامی تاب و پیچ
در وی بدید نیاید و دیگر آنک سنت مشایخ ما تقدم است داشتن
آن رضوان الله علیهم و اما جامهٔ سپید کسی را شاید که جامهٔ
عمر خود را در صابون ریاضت و انابت شسته باشد و صحیفهٔ دل
جای باز گشتن
خود را از نقش یاد اغیار و هواء نفس پاک و صافی گردانیده باشد
و جامهٔ کبودی کسی را شاید که دارد نفس مقهور کرده باشد و بتیغ
دنیا
مجاهده گردن او بریده شده و در ماتم نشسته و جامهٔ عودی
کسی را شاید که دارد که حضرت حق چندان مستغرق و مشغول
باشد که بشستن آن نرسد و جامهٔ ازرق صافی آسمان گون داشتن
کسی را مسلم است که بهمت عالی از عالم سفلی برگذشته باشد و
زیرین
بعالم علوی رسیده و آسمانی همت شده و جامهٔ صوف کسی را مسلم
بالای پشم
است که صوفی باشد همه مطالبها در دین و دنیا از خویش باز کرده
و همه سنتها و ادب بجا آورده باشد و جامهٔ نمد پوشیدن کسی
را مسلم است که از مقام تربیت بیرون آمده باشد و تصرف خلیقت
در وی هیچ نمانده باشد زیرا که تصرف دو زنده و بافنده و ریسنده
برین جامه نرسیده است و نفس را زیر قدم آورده باشد و مالیده

زیرا که

زیرا که علم زیر قلم مالیده باشد و اما جامه سیاه کسی را شاید
که از همه مقامات و منازل راه حق برگذشته بود و با نتها کار که
اِنَّ اِلَی رَبِّکَ الْمُنْتَهٰی اشارت از آنست رسیده بود و
بدرستی که بسوی پروردگار تو نهایت است
هیچ جایی حجاب نمانده بود میان او و حق چنانکه گفته اند مصراع
دانی ز پس سیاه رنگی نبود ؛ اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ از اینجا
معلوم شود اگر تامل کنی خواجه سنایی گفته است علیه الرحمة مثنوی

این همه رنگهای پر نیرنگ ؛ خم وحدت کند همه یکرنگ
با سیه باش چون تو یکه یزد ؛ که سیه هیچ رنگ بر نپرد
تپش آتشی که دل جوییست ؛ طالبش سوخته سیه رویست
زنگی زشت با بلا جویی ؛ خوش دلی یافت در سیه رویی
راز دل گر همی نخواهی فاش ؛ با سیه رویی دو عالم باش

اما جامه فوطه کسی را مسلم است که پیوسته باطن خویش حاضر
تواند داشت و باز ذکر تواند بود چنانکه تننده و بافنده فوطه را
حضوری عظیم باید که خاطر هیچ چیز از دنیاوی نگران نباشد
و جامه هزار میخی داشتن برای آنست تا دیر بدرد و چون
بدرد از همه فرو نشود بل تنها جامه دیگر حاجت نباید و بیشتر
مشایخ دلق هزار میخی داشته اند و در داشتن آن ریاضت است

که دشوار باشد گرانی آن کشیدن چنانک امیر المومنین
عمر رضی الله عنه پیراهنی داشت هژده درمسکرا تا وقت خلافت
هژده من شده بود و شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمه الله پیراهنی
داشت در ابتداء حالت تا بانتهاء حالت بیست من شده بود و این
جامه کسی را مسلم است که نفس خود را بهزار ضربت ناکامی
ده باشد و بزخم مجاهده بسوزن کوفته و خسته کرده و نهاد
خود را بسوزن نامرادی دوخته باشد اما جامه مرقع
و ملمع [illegible] بسیار رنگهای برنگ بدوزند روایت کرده اند از عایشه
رضی الله عنها که پیراهن خویش را از برکالها رنگ برنگ بعضی
سپید و بعضی سیاه و غیر آن ششتهی دوخت حضرت
رسالت پناه در آمد گفت چیست یا عایشه گفت پیراهن پیوند
میکنم گفت احسنت یا عایشه هیچ جامه نگذاری تا پیوند
نکنی در جمله جامه ملمع کسی را مسلم است که بوشد که از جمله
پراگندگیهاء نفس و خاطر او بجمعیت بدل شده باشد
و مقامات گذاشته بود و از هر مقامی و منزلی نصیبی و بهره
یافته و از انوار حالات لمعه [illegible] تافته و جیب بر جامه
دوختن سنت است و از جانب جیب بر آی آنت تا دست

دارند

راست آسان فرود توان کرد در کلام مجید در حق موسی
علیه السلام آمده است وَادْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ
بَيْضَاءَ وهر جامه که دو زند این طایفه با جیب دو زند
که در وی فواید است تا بوقت حاجت شانه وچیزها،
دیگر در وی نهند اما لبابچه و فرجی داشتن سنت است که
صحابه قبا ولبابچه بسیار پوشیده اند و فرجی کسی را مسلم است
داشتن که جامه وجود خود را چاک کرده باشد و بود و
هستی خویش را زیر را [illegible] ه باشد واز بار دنیا و نعیم
آخرت فرجی یافته باشد و در راه حق تعالی هر دو را ترک کرده
باشد وجامه دو تو داشتن سنت مشایخ وعلماء سلف است و
گفته اند که خرقه پوشنده اولی تر آن باشد که دو تو باشد اما
آستین فراخ کردن سنت صحابه ومشایخ ما تقدم است
برای آنکه تا بوقت وضو ساختن وکاری کردن آسان باز توانند
نوردید و اگر خواهد سجاده یا چیزی دیگر نهند در آستین
توانند نهاد و فراویز بر سر آستین و پای دامن جامه دوختن
سنت است واین کسی را مسلم است که ظاهر و باطن یکسان بود
و هیچ پریشانی از بشریت بدو راه نیابد و امانی و حصنی یافته

یعنی درآر دست خود در گریبان
بیرون آید سپید

فرجی
فراخی

حصین
نگاهبانی

باشد از دست نفس و مکر شیطان و غضب حق تعالی و داشتن
کلاه زیر دستار سنت است و کلاه دو تو از برای آن دارند
تا از عرق جرب نگردد و بزودی ریمناک نشود و اما کلاه
ترکی کلاهی باشد بزرگ مشایخ ما تقدم از ان ابتهاج مانند
کرده اند انداختن کسی را مسلم است که بی دستار بر سر نهد
و از همه علایقها و بندها مجرد فرد باشد و از پیوندها طاق
باشد و از خدمت و صحبت خلق و قبول و رد ایشان
فارغ شده باشد و اما دستار بر سر بستن سنت است
و سنت انست که ریشها و علاقهای دستار باز پس اندازند و در
نقل آمده است که پاره از پیش فرو گذاشته بود و پاره از پس
انداخته یعنی بر دوش انداخته بود گفته اند ریشهٔ دستار
باز پس انداختن کسی را شاید که جمله آرزوها و هواهای
دنیا پس انداخته باشد و از پیش بر گرفته و این جز مشایخ
را نشاید اما ریشه در پیش انداختن کسی را شاید که مطلوب
خویش یافته باشد و در بر گرفته و با آن آرامیده اما پوشیدن
چرم در مطالع این بیچاره نیامده است از آن نبشته نشد
چون این مقدار معلوم شد اکنون بدانکه جوانان اهل خرقه

بپوشند

بپوشند از دست پیری نشاید جامهٔ ازرق وصوفیانه پوشیدن
وبر سر سجاده ازرق نماز گزاردن ونشستن وگفته اند جوانان را
پیش از خرقه پوشیدن هیچ جامه لایق تر از جامه فوطه یا گلیم
یا ازار نباشد اما آن پوشنده که مرید را خرقه بپوشاند باید که
مستقیم الحال باشد که از جمله فراز ونشیب طریقت گذشته
بود وذوق احوال چشیده وضرب اعمال یافته وقهر جلال
ولطف جمال دیده ومشرف بود بر حال این مرید که
اندر نهایت او بکجا خواهد رسید از راجعان خواهد
بود یا از واقفان یا از بالغان که مشایخ این حدیث طبیبان یا از
دلها اند چون طبیب بعلت بیمار جاهل بود بیمار را بطب خود هلاک بطبابت
کند از آنچ پرورش وی نداند وخطر کارها نشناسد وغذا
بیمار از شربهٔ مخالف علت او سازد از پنجاست فتوی شرع
اَلشَّیخُ فِی قَومِهِ کَالنَّبِیِّ فِی اُمَّتِهِ وشرط پوشیدن مرقع
کفن بود امید از لذات حیات منقطع کرده اند ودل از راحت
زندگانی پاک کنند عمر خود بجمله در خدمت حق وقف کنند وبکلیت
از هواء خود تبرا کنند ایشان آن پیر او را بپوشیده خرقه عزیز
کرده اند این بود کیفیت وهیئت لباس این طایفه که در مکتوب پیرزادی

کنجید اما کروهی خود اندر هست و نیست لباس تکلف نکرده اند
اکر خدای شان عبائی داد بپوشیدند و اکر قبائی داد بپوشیدند
واکر برهنه داشت برهنه بماندند ای برادر چنان که طاعت
دشمنان محبوب نیست زلت دوستان در حساب نیست شاهد
بدین قصه آدم و ابلیس است و اکر کوئی و عصا آدم چه بود و
عصی چه نکری تو بتاج بذکواری که ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ
نکرای برادر آدم از برک درختان بهشت مرقع ساخته
بود در وی در سفر خاک داشت، عصا در خور بود از وعصی
عصاش ساختند که درویش را مرقع و عصا زیبا بود ای برادر اسرار
ربوبیت از انجا روی نماید که عنقاء عقول انجا بر و هم
بیفکند ازینجاست که کفت مثنویات

ای خرد در راه تو طفلی بشیر :: کم شده در جست و جوی عقل پیر
ای خرد سرکشته اندر راه تو :: عقل را سرکشته کم در راه تو ::
ای بوالحسن اسرار غیب است و الا مشتی خاک را این اهلیت از کجا
بود که پاکان حظایر قدس الله پیش وی سجده کنند و آن یکی را
بسر بازند زده لعین ابد کنند سر اینست که کفت بیت
عرش و عالم جز طلسمی بیش نیست :: اوست بس آن جمله اسمی بیش نیست

انکر

در نکر این عالم وآن عالم اوست، غیر او دیگر اگر هست آن هم اوست

ای دریغا هیچ کس را نیست تاب، دیدها کور وجهان پر آفتاب

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نود دوم در ملامت

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمتابعت احبابه بداند — احبابه / دوستان

که طایفه از بزرگان در راه ملامت بسیار اند واهل حق مخصوص

اند بملامت خلق از جمله عالم خاصه بزرگان این امت

وسنت حق با دوستان وطالبان خود چنین رفته

هر که عمل بشریت کند عالم را ملامت کنند وی را نکو دارند

وملامت بر سر بوعشق یکی راست رفتن در دین است

چنان بود یکی کار خود میکند ودر دین خود راست می رود

ومعاملت را نکار میدارد خلق اورا ملامت کنند واو — درلز

اندر همه احوال بر سر رشته خود باشد وبهر نام که خوانند اورا

همه یکی بود چنانک رسول علیه السلام که پیش رو محبان

ومقتدا اهل ایمانست تا وحی نیامده بود واین حدیث نگفته

نزدیک همه نیکنام بود وبزرگ محمد امین گفتندی چون

خلعت دوستی ووحی بر سر وی کشیدند خلق زبان ملامت

برو دراز کردند یکی گفت کاهن است طایفه گفتند شاعر است

کاهن
انکه کوید

وگروهی گفتند کاذب است دیگری گفت مجنون است او را بدین
التفات نه و نوع دوم ملامت قصدی است و آن آنست که یکی را
جاه خلق بسیار پیدا آید و اندر میان ایشان نشانه گردد خواهد تا
خود از ایشان فارغ کرداند و بحق مشغول ماند بتکلف راه
ملامت خلق گیرد بکاری که شرع را زیان ندارد چنانکه روایت
کنند که عثمان رضی الله عنه روزی از خرماستان خویش
اندر می آمد پشتواره هیزم بر سر نهاده می آمد و ویرا
چهار صد غلام بود گفتند یا امیر المؤمنین این چه حال
است که تو خلافت بتو آنرا غلامان گفت أُجَرِّبُ نَفْسِي
نفس خود را تجربه می کنم تا جاه خلق او را از هیچ کار باز ندارد
و نیز از خواجه ابو یزید بسطامی رحمة الله می آرند که از حجاز می آمد
اندر شهری آوازه اندر افتاد که بایزید می آید مردمان انبوه باستقبال
بیرون آمدند و باکرام در شهر آوردند بمراعات ایشان وقتش پراکنده
گشت چون ببازار رسید قرصی از آستین بیرون آورد و خوردن
گرفت ماه رمضان بود همه خلق بجمله از وی برگشتند تنها بماند با مریدی
که برابر بود گفت دیدی بیک مسئلهٔ شرع کار کردم همه خلق مرا رد
کردند و نوع سیوم ملامت ترک است و آن چنان بود که کسی را الکفر

وضلالت

وضلالت دامن گیرد ترک شریعت کند ودست از متابعت سنت بدارد وگویند این راه ملامت است ومن ملامتیم این ضلالتی است ظاهر باشد وآفتی بزرگ چنانکه اندرین زمانه بیدا شده است مقصود ایشان از رد خلق قبول خلق باشد زانچ اول باید که کسی مقبول الخلق بود تا قصد رد ایشان کند بفعلی وحرکتی قبول ناکرده بتکلف رد کردن ایشان بهانه بود مر قبول خود را بزرگان گویند الملامة ترك السلامة ملامت ترک سلامت است چون کسی قاصد ابترک سلامت خود بگوید مر بلاها را میان اندر بندد از مالوفات وراحات تبرا کند بامید کشف جلال مابود خلق از خلق نومید گردد والفتش از ایشان گسسته شود بحق بیوسته گردد بس انچه روی همه خلق عالم بران بود وآن سلامت است مر اهل ملامت را پشت بران باشد تا همت شان خلاف همه خلق باشد ومر خداوندان محبت را در ملامت مشربهاست که ایشان دانند که تا گویند الملامة روضة العاشقين ونزهة المحبين راحة المشتاقين وسرور المريدين ازانچ اندران آثار قبول است ومر اولیاء خویشی را طریق وی کرا ان علامت قربتست وهمچنان که همه خلق بقبول خلق

خورم وشاد باشند ایشان برد خلق خورم وشاد کنند
وهرچند که مفلسی امید وار تر باشد کرد و ابود که در خرابات
آن بدید آید که در کعبه نیاید سحرهٔ فرعون را در عین
کافری وجادوئی توحید بدید آمد افکندگی وبیچارگی
بیش از آب هستی وخواجگی را در عدم برکه تکبر وهستی
صفت حق است جل جلاله هیچ لباس بر قد خاک زیباتر
از [illegible] لباس تواضع وافکندگی نیست کبر کرده [illegible]
درداه گذر بول دفتر باشد او را کی رسد که تکبر
کنند وخود را از سر غفلت هستی ثابت کنند در حضرت پادشاهان
بر خادمان وغلامان هیچ حیلت زیباتر از تواضع نیست

رباعی

در حضرت شاه عافیت خواهی به / وز دور نظاره شهنشاهی به
قصه جکنم دراز کوتاهی به / در بیشهٔ شیر شرزه روباهی به

خاک را بارکش باید بود نه سرکش که خاک بارکشی راست بدانک
جون سلطان کدایی وبی نوایی را از میان راه برکیرد و با
وی بکوید که من ترا امر و تو مرا کدا را باید که خود را فراموش
نکند رحمت خدای بر آن بنده باد که قدر خود بداند آدمی

بکمرت

یکی مشت خاک است ورای آن همه لطف خداوند باکست

ترا بکرم عطا داد نه باستحقاق بجود (بخشش) داد نه بسجود

بفضل داد نه بفعل بلکه بخدایی (خدائی) خود داد نه بلائی تو

اَلْعِنَایَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّیْنِ (صاحب خانه) هنوز آدم علیه السلام

زلت نیاورده بود که خیاط لطف خرقه توبه را دوخته بود

والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب نود سیوم در سماع بجانب اغر شمس الدین

الکرمانی [illegible] اند که چون دلها وسرها خزاین اسرار

معدن جواهر معانی است ومثال نهان بودن آن اسرار

جواهر (کهان) در دلها چون نهان بودن آتش است در آهن وسنگ

وسماع بدید آرنده آن اسرارست از دلها چنانک آتش زنه

بدید آرنده (چقماق) آن آتش است که در آهن وسنگ نهانست بس ظاهر

نشود از دل مگر سماع آنچ در وی بود چنانک ترشح نکند

سبو مگر آنچ در وی بود ازینجا بدان هر کرا غالب بود بر وی

حب خداوند عز وجل ومشتاق بود بلقاء وی سماع در

حق وی محرک است مر شوق وی را ومؤکدست (تاکید کننده) مر محبت

وعشق وی را وبیرون آرنده آن آتش سینه وی را از

این مدح در حق با سلطان دل ایشان داده بود
[illegible]

پنهان کاه و ظاهر کننده است مر احوال شریفه را از مکاشفات

و ملاطفات که در حصر نیاید بلاند هر کرا ازین دولت نصیبی

کوتاهی یعنی شمار

است وازین نعمت حظّی وان احوال شریفه را بزبان صوفیان

وجد خوانند اینجا سماع حلال بود بلکه مستحب بلکه گفته اند

که لازم بود که این قدمی باشد که هرچه در عالم هزل بود چون

بسمع خداوند این قدم رسد جز کردجه او از نهاد خود

گشته است هرچه بد و رسد بگردد وازین جا بود که پیران

بفرموده اند تا بیتهای خراباتی در پیش ایشان برگرفتند

از لفظ وصال دیدار خداوند شنیدید و از لفظ فراق حجاب از خداوند شنیدند

و از لفظ چشم نظر خداوند شنیدند و از لطف او که گفت و

لِتُصْنَعَ عَلٰی عَیْنِیْ ای علی علمی وبصری ولطفی واز

لفظ زلف قرب خداوند شنیدند و لِیُقَرِّبُونَا اِلَی اللهِ

زُلْفٰی ای قربا و باشد که از زلف سلسلهٔ اشکال الوهیت

شنوند چنانکه گفت

ابیات

گفتم بشمارم سر یک حلقهٔ زلفش تا بو که بتفصیلش سر جمله برآرم

خندید بمن بر سر زلف مشکینش یک پیچ بپیچید غلط کرد شمارم

یعنی چون کسی خواهد بتصرف خود تا یک سر مویی از عجایب

رحمه الله علیه ان الشیخ ذکر من الاذکار ... هذا بلفظ ... التغیر
الی الله فما حال الشیخ حال سلطان و تعالی و ما ذکر الشیخ المکی
رحمه الله المعنی والمفهوم ذکر حکم باطن الشریعة الا ان یقضی
التسامح والتجاهد ذکر حکم ظاهر الشریعة و سماع الصوفیة

حضرت

حضرت الوهيب بشناسد يك پيچ در وي افتد همه شمارها كان
غلط شود و همه عقلها مدهوش كردد و باشد كه از لفظ
زلف ظلمت كفر فهم كنند و از نور روي نور ايمان فهم كنند چنانكه

گفت بيت

رنك زلف تو سيه كردست روي روز را ، نور رويت محو كرد اين ظلمت يا شب
ملك رخت كه بود دلم زلف تو ربود ، هندو نكر كه حق مسلمان فرو كرفت

واز لفظ كفر پوشيدن هستي و اعمال خويش فهم
كنند واز لفظ ارتداد بر گشتن از خود فهم كنند چنانكه
بزرگي اين بيت شنيد از يكي كه مي گفت بيت: كافر
نشوي عشق خريدار تو نيست ÷ مرتد نشوي قلندري
كار تو نيست ، نعره بزد و بيفتاد چون بهوش آمد
از وي پرسيدند گفت كفر در لغت فرا پوشيدن بود
كافر پوشنده باشد كشاورز را كه تخم در زمين پوشد كافر
خوانند پس معني بيت آن بود كه تا هستي و اعمال و صدق تو
بر تو و بر جمله خلق پوشيده نشود دعوي عشق از تو درست
نيايد و تا از خود بر نكردي و از نفس خويش بيزار نشوي دم
قلندري زدن از تو درست نيايد و چون حديث شراب

ومستي شنوند چنانک گفت مثنوی

کرحي دو هزار رطل بر پیمایی تا خود نخودي نباشد ني زيبايي

آن فهم کنند که کار دین بحدیث وعلم مجرد راست نیاید بذوق راست آید اگر بسیار حدیث محبت وعشق و زهد وتقوی و دیگر معاني بگویي وکتابها تصنیف کني هیچ سود نکند تا بران صفت نکردي وآنچ از بیت هاء خراباتي شنوند چنانک گوینت

مثنوی

هر کو بخرابات نشد بي دین است زیرا که خرابات اصول دین است

آن فهم کنند که این صفات بشریت که آبادانست تا خراب نشود آن صفات که نهانست در جواهر آدمي پیدا نیاید وآبادان نگردد وباشد که از بیتي تازي چیزي فهم کنند که آن نه معني تازي بود ولیکن چنانک ایشانرا حال افتد نه مقصود ایشان تفسیر شعر بود چنانک یکي میگفت مصراع

مازارني في النوم الا خیالکم صوفي را حال پدید آمد گفتند این حال چیست که تو خود نمي داني که وي چه میگوید گفت چرا ندانم میگوید مازاریم و درمانده ایم و درخطریم ویکي از بزرگان در بازار میگشت شنید که خیار فروشي میگفت خیار

عشرة بحبة وجد بروي غالب گشت اورا ازان پرسیدند
گفت إذا كان خيار الناس عشرة بحبة فما
قيمة شرارهم هركاه كه ده مرد نيكو مردمانرا قيمت اين
بود بدترين مردمانرا قيمت چه بود وباشد كه بيت يكي بود
اما هر كسي را فهمي افتد مختلف بر قدر حال ونظر هر كسي
چنانك كنيزكي كه در دجله بغداد سبوي مي زد وميگفت
سبحان رب السماء ان المحب لفي العنا يكي حال
آورد وگفت صدقت وديگري حال آورد وگفت كذبت و
هر يكي برين صادق چه آنكه گفت صدقت وي همه بلا ورنج ومحنت
عاشق ديد در عشق وآنكه گفت كذبت روح وراحت
ووصال دوست ديد در عشق وباشد كه سماع ايشان بمجرد
آواز بود نه بر معني بيت اخر شنيده حكايت اشتران
عرب كه بمجرد آواز چنان مست ميكردند كه با بار گران چندان
روند كه چون بمنزل رسند ودست از سماع بر دارند در حال
بيفتند وهلاك شوند پس سماع اين طايفه همچنين باشد
وهر كه كاري برو غلبه گرفت هرچه شنوند آن شنوند وهرچه
بينند آن بينند انكار اين انكار مشاهده است وهر كرا آتش

بيابي باد جلنبر سرور دگار آسمان را
بدرستي عاشقان هر آينه در رنج اند

عشق درحق یار باطل روزی سوخته بود ویرا نیکو
معلوم باشد اکنون باید که اینجا یک اصل نیکو نگاهداری
تا از آفت و بلا سماع خلاص یابی و آن آنست هرچه صفات
نقصانست و تغیر است همه درحق خویش و نفس خویش
فهم کنی و هرچه جمال و جلالست وجود و کرم است بخشش
و همه صفات کمال همچنین درحق سبحانه و تعالی فهم کنی
و اگر نه بهم کفر بود و بدین سبب است که خطر سماع بزرگ در حق
حق تعالی عظیم است چنانک این بیت بشنود بیت

از اول به من میل بد آن میل کجا رفت امروز ملول بودن از بهر چراست
هرکرا بلایی قوی بوده باشد ناگاه ضعیف شود بسببی
چون ان بیت بشنود بنداردکه حق تعالی را بوی عنایتی
بوده است واکنون بگشته است و این تغیر درحق خداوند یعنی نگشته
تعالی فهم کند کفر بود بلک باید که بدانی تغیر را بحق سبحانه
تعالی راه نیست و از ان جانب هرگز منع و حجاب وملال نبود
بر همه کس درگاه گشاده است مثال چون آفتاب که نوری بر همه
مبذول است مگر بر کسی که بزیر دیواری از وی در حجاب مانده خروج کرده شده
آنگاه تغیر بروی آمده باشد نه در آفتاب چنانک گفت نشنوی

آفتاب برآمد

آفتاب برآمد ای نگارین دیرست ** مر بنده اگر نتابد از ادبارست

باید که حوالت حجاب بر ادبار خویش کند و با تقصیری که از وی

رفته باشد نه بحق تعالی که وی ازین همه پاک است و بلند جاهل

محروم بی نصیب از لذت سماع تعجب کند از لذت گرفتن

مستمع و وجد وی و اضطراب حال وی و تغیر لون وی

مثال تعجب کردن بهیمه از لذت لوزینه و تعجب کردن عنین

از لذت مباشرت و تعجب کردن جاهل از لذت معرفت

خداوند و معرفت جلال وی و عظمت وی و عجایب صنع وی

این چنین شخص از شمار آدمیان خارج است تقاضا گرانکند ذکر

کردن وی درین محل چه اگر نابینا لذت نظاره را در سبزه آب روان

انکار کند چه عجب که وی را چشم نداده اند و اگر کودکی لذت

بادشاهی و فرماندهی را انکار کند چه عجب که او راه ببازی دارد

بر لذت ممالکت چه راه برد و اگر غالب محبت بر دل کسی عشق

مخلوقی بود که نظر کردن بر وی حرامست و هرچه شنود آنجا

فرود آرد سماع در حق اینچنین کسی حرام بود زیرا که در حق

وی جنبانندهٔ فکر بود در افعال محظوره و انکه نه بود

مر دواعی را بسوی کسی که حرامست بپیوستن بوی و داعی الحرام

حرام باشد اینجا هیچکس را خلافی نیست واگر غالب بر دل
کسی محبت حق تعالی نیست تا سماع در حق وی محبوب بود
نه بر وی شهوت غالب است تا سماع در وی محظور بود اینجا
گویند سماع در حق وی مباح بود همچو انواع مباحات دیگر پس
سماع سه نوع آمد حلال و حرام و مباح ازینجاست که بزرگی
را پرسیدند از سماع فقال مُسْتَحَبٌّ لِأَهْلِ الْحَقَائِقِ وَمُبَاحٌ
لِأَهْلِ الشَّكِّ وَالْوَرَعِ وَمَكْرُوهٌ لِأَهْلِ النُّفُوسِ وَالْحُظُوظِ گفت
مستحب است مر اهل حقائق را مباح است مر اهل زهد و پرهیز
را و مکروه است مر اهل نفوس و حظوظ را واجماع است مشایخ
را بتحسین صوت بقرآت قرآن ما دام که در حد خود لت یعنی
نیکو کردانیدن آواز
خللی در معنی نیفکند واما قصاید واشعار چون از حضرت
غزلها
رسالت سوال کردند از شعر فرمود هُوَ الْكَلَامُ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ
وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ گفت آن سخنی است ونیکوئی او نیکو بود
و زشت او زشت بود یعنی هرچه شنیدن آن حلال است چون
حکمت و موعظت واستدلال در آیات خداوند وذکر نعمت
والاء خداوند وصفت صلحا وصفت متقیان ومانند آن
بنثر و بنظم همه حلال بود وهرچه شنیدن آن حرام است
غیر نظم

چون غیبت و فواحش و ذم کسی و غیر هم بکلمهٔ کفر بنثر
و بنظم همه حرام بود و آنچ از ذکر شهرها و منازلها و اوقات
گذشته و امم (گروه) گذشته بود مباح است بنظم چنانک بنثر و آنچ
از ذکر خدها (رخساره) و قدها و مویها و لب و چشم و آنچ موافق
طبع نفوس است مکروه است بنظم شنیدن آن چنانک بنثر
مگر مر عالم ربانی را که صاحب مجاهدات و ریاضات است
و صاحب تمیز است میان طبع و الهام چنانکه در قسم اول گفتیم
در جمله شنیدن شعر مباح است پیغامبر علیه السلام شنیده است
و صحابه گفته اند و شنیده اند و مردمان را ازین جا خطا
افتاده است بعضی شنیدن جمله اشعار را حرام گویند و روز
و شب غیبت مسلمانان کنند و گروهی جمله این را حلال
گویند و روا دارند شب و روز غزل شنوند و بر یکدیگر حجج
قایم کنند ازینجا معلوم کن هر مسئله مختلف بود و محتمل
وجوه باشد جواب کردن در آن باطلاق (مطلق بغیر قید) خطا بود صاحب
کشف المحجوب رحمة الله که مقتدای عصر خویش بوده است
گفت وقتی من بمرو بوده ام یکی از ائمهٔ اهل حدیث
آنکه معروف (متقدم) ترین ایشان بود مرا گفت که من اندر اباحت

روایتی

المریدین هم تعلیق صبری از پیغامبران وهم فعل صحابه
اران انکارست از فعل پیغامبر و از فعل صحابه و نسبت کردن ایشان

لا بینهم آورد تا منکران بدانند
لا افتراء در شرح اداب م

سماع کتابی کرده ام گفتم که بزرگ مصیبتی اندر دین بدید
آمد که خواجه امام لهوی را که اصل همه فتنهاست حلال کرد
مرا گفت پس اگر حلال نمی داری تو چرا میکنی گفتم که حکم
آن بر وجوه است بر یک چیز قطع نتوان کرد اگر تاثیر آن
در دل حلال بود سماع حلال بود اگر تاثیر آن در دل حرام
بود سماع حرام بود اگر تاثیر مباح بود سماع مباح بود
چیزی را که ظاهر حکمش فسق است و اندر باطن روشن
بوجوه است، اطلاق آن بر یک چیز محال بود، اما رقص
کردن بدانکه امام غزالی رحمة الله علیه هم برین سه وجه آورده
است و گفته که حکم رقص حکم محرک اوست، اگر محرک او محمود است و
جنبانیدن ستوده
رقص حزنی کننده اوست و موکد کننده اوست پس رقص
نیز محمود است و اگر محرک مذموم است رقص حزنی کننده
وی پس آن رقص نیز مذموم است و اگر آن محرک مباح است
رقص نیز مباح است و گفته اند که روایت کرده اند که جماعتی
از صحابه بدان جایشانرا رسیده است از سرور رقص کرده اند
اما آنکه بعضی صلحا رقص کرده اند با یقاع وزن بغیر اظهار
افکندن
وجد و حال برای موافقت درویشانرا در حرکت بسی تحریک

کنند حرکت

کنند حرکت موزون تا بنمایند که ما را وجدی و حالی نیست احترازا
عن الکذب لیکن با این بهم گفته اند عادت کردن رقص لایق
نیست مر اهل اقتدار را که در آن بیشتر احوال انی لعب و لهو (بازی) باشد
و هر چیزی که صورت لعب و لهو دارد در چشم مردمان مقتدا
باید که در آن اجتناب کنند تا خورد نگردد در چشم خلق که ترک
اقتدا کنند بوی در جمله بازی شرعا و عقلا زشت باشد از جمله
مردمان محال باشد که افضل مردمان آن کنند اما چون خفیفی
مرد که طرب سماع پدید آید و خفقانی بر سر مستولی شد و وقت
قوت که وقت حال اضطراب که پدید آید نه رقص باشد و نه طبیعی یار
و آن اضطراب که پدید آید نه رقص بود و نه بی بازی باشد
و نه طبع پروردن بود که آن جان کداختن بود و سخت
دور بود آنکس از طریق صواب که آنرا رقص خواند و این حالی
است که بنطق آنرا بیان نتوان کرد هر که چشیده است نداند
پس هر حرکتی که ازین طایفه اضطراب حال بود نه رقص و اگر
کسی را سخن است در رقص است نه در اضطراب و در سماع بیت
و درستی حالت احادیث آمده است یکی از صحیح برای دلیل
اینجا یاد کنیم و آن آنست که روایت کرده شده است از انس

رضي الله عنه که گفت نزدیک رسول بودم علیه السلام که مهتر
جبرئیل صلوات الله علیه در رسید پس گفت یا رسول الله
بشارت مر ترا که درویشان امت تو در آیند در بهشت بیشی از اغنیا
به پانصد سال و آن نیم روز بود پس حضرت رسالت برین اشارت
چون شاد گشت گفت در میان شما کسی هست که شعری خواند پس
بدوی گفت هست یا رسول الله گفت هات هات آنگاه بدوی
این بیت بخواند

قطعه

قد لسعت حیة الهوی کبدی ، فلا طبیب لها ولا راقی
الا الحبیب الذی شغفت به ، فعنده رقیتی و تریاقی

پس رسول علیه السلام تواجد کرد و جمله صحابه با وی تواجد
کردند تا ردای مبارک از دوش بیفتاد پس چون فارغ شدند هر کسی
بجای خویش قرار گرفتند معاویه بن ابی سفیان گفت چه نیکو
بازی شماست یا رسول الله فرمود مه یا معاویة لیس بکریم
من لم یهتز عند سماع ذکر الحبیب گفت دور باش
یا معاویه کریم نبود هر که بشنیدن ذکر دوست در جنبش نیاید
پس ردای مبارک او قسمت کردند بر حاضران بچهار صد پر کاله
و در دست زدن اصل آنست که روایت کرده شده است از عتبة الغلام

رضي الله عنه بيتي از كسي شنيد پس يك دست بر دست ديگر زدن
گرفت چنانكه از انگشتانش قطرات خون چكيد و از خواجه ابوسعيد
ابو الخير رحمة الله نقلست كه گفت درويش چون در سماع دست بهم
زند شهوتي كه بر دست باشد از وي بريزد و چون پاي بر زمين زند
شهوتي كه بر پاي باشد بريزد و چون نعره بزند شهوتي كه اندرون
باشد بيرون رود اما آنكه نعره زدن در سماع روا باشد وقتي كه غلبه
وجد باطن پديد آيد چنانكه خويشتن را نگاه داشتن نتواند روايت
كرده اند كه موسي عليه السلام در بني اسرائيل قصه همي گفت پس يكي
از آن نعره بزد كه موسي عليه السلام بانگ بر وي زد حق سبحانه تعالى
در مناجات با وي گفت بِمَحَبَّتِي صَاحُوا وَبِحُبِّي نَاحُوا
وَبِوُجْدِي وَاجُوا فَلِمَ تُنكِرُ عَلَى عِبَادِي بمحبت من بانگ
ميكنند و بمحبت من نوحه ميكنند و با اندوه من مي روند بر انكار
چرا كردي بر ايشان كان من شيخ ابو عبد الرحمن السلمي اين جمله
را جمع كرده است اندر كتاب السماع اكنون بدانكه هر كسي را
در سماع مرتبتي است كه مشرب و ذوق وي از آن بر مقدار مرتبه
وي باشد چنانكه تايب را هرچه شنود او را مدد حسرت و ندامت
بود و مشتاق را مزيد شوق رويت بود و مومن را تاكيد يقين

ندامت
سرزنش

بود و مرید را تحقیق بیان بود و محب را انقطاع علایق بود
و فقیر را اساس توحیدی بود از کل و گفته اند مثال اهل سماع
جون آفتاب است که بر همه چیزها بتابد اما هر چیزی بر مقدار
مراتب از آن ذوق و شرب بود یکی را میسوزد و یکی را می
افروزد و یکی را می نوازد و یکی را می گدازد و اگر کسی گوید که در آن
حالت بی خبری و بی خویشی جونست که بر ضرب قوال رقص
می تواند کرد و صوت و نغمه قوال و ضرب جی بداند جواب
آنست که مرد جون از قوتهاء نفسانی و خیالات و خواطر خالی گر
شود دل او روشن تر و بقوت تر شود جون نفس بی قوت
گردد دل روشنایی یابد صوت سماع و طریق گوینده لا محالة
بداند و اگر گوید جون سماع ایشان حق است و برای حق است باید که
در دعوتها مقریان نشانندی تا قران خواندندی نه قوالان که
سرود گویند که قران کلام حق است سماع آن اولیتر جواب آنست
که سماع بقرات قران نیز بسیار آید و باشد که بسیار کسی از سماع
آن بیهوش شوند و بسیار کس بوده که در آن جان بداده است چنانک
در کتابها مسطورست اما سبب آنکه بدل مقری قوال نشانند و بدل
قران سرود گویند آنست که آیات قران همه باحوال عاشقان

العلایق
ماسوی الله

اساس
بنیاد

مناسبتی ندارد که در قرآن قصهٔ کافران وحکم اهل معاملت
واهل دنیا وچنین های دیگر بسیارست چون مقری مثل این آیت
خواند که مادر را از میراث شش یک بود وخواهر را نیمه بود یا بسبب
این آیت خواند زنی را شوهرش بمیرد چهار ماه وده روز
عدت باید داشت وامثال این آتش عشق ومحبت را تیز
نکند مگر کسی اگر بغایت عاشق بود واز هر چیزی ویرا
سماع باشد اگرچه از مقصود دور بود انجان
کسی نادر بود سبب دیگر آنست که مردمان بیشتر قرآن را بارها
وبسیار خوانده باشند وهرچه دبسیار شنیده اید اکاهی ... بدل
در بیشتر احوال نبینی چون عربی آمدند در عصر رسول
علیه السلام قرآن تازه می شنیدندی گریستند واحوال بر ایشان پدید
می آمد صدیق اکبر میگوید كُنَّا كَمَا كُنْتُمْ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُنَا
گفت ما نیز همچو شما بوده ایم اکنون دلها سخت شد ای با قرآن
قرار گرفت اما شرط سماع آنست که درو سه چیز نگاه دارند مکان
وزمان واخوان ومکان باید که بقعهٔ مشایخ بود یا موضعی
پاکیزه باشد مروح وگشاده وروشن واخوان باید که یاران
ودرویشان اهل تمیز وصحبت یافته باشند وریاضتها کشیده

Marginal note:
باری بنزدیک همه عقلا حرام است مگر وجدی پدید آید وآن بوسه
گونه است یکی جای صدق است ویکی جای کذب است ویکی مختلط است آنجا که صدق است
یکی جای صدق است
یک لحظه باشد وآنجا که کذب است روزگاری دراز درکشد واز آنجا حدیث جهل نماید
وآنجا که مختلط است اول صدق باشد باقی رعونت نفس از کلمات شیخ
ابو القاسم عبد الکریم القشیری

باشد و زمان باید که دل از کل اشغال خالی بود و اما الادب
آنست که در سماع تا نباید نکنی و مر آنرا عادت نسازی و وقت
از وقت کنی تا تعظیم آن از دل نشود و باید که اندر حالت
حرکت از کسی موافقت چشم ندارد و چون کسی مساعدت کند
منع نکند و اگر کسی را حالتی و وجدی بود و اندر روزگار او
تصرف نکند و مر او را بدان نیت برنسنجد که اندران بر آیندگی
وی برکتی بسیار باشد و باید که اگر قوال خوش خواند مر او را
نگوید که خوش میخوانی و اگر ناخوش خواند و یا شعر ناموزون
گوید نگوید که بهتر خوان و بدل با وی خصومت نکند و ویرا
در میان نه بیند خود راست بشنود و اگر گروهی را سماع گرفته
باشد و ترا از ان نصیب نبوده باشد شرط نیست که بصحو خویش
اندر سکر ایشان نگری باید که بوقت نیاز خند باشی و سلطان
وقت را تمکین کنی تا برکات آن بر تو رسد و باید که چون سماع
کنی اینجا پیری حاضر بود تا اگر صاحب قدم و صاحب سماع
نباشی در سایهٔ دولت صاحب قدم و صاحب سماع باشی و دیگر
ادب آنست که همه سر در پیش افکنند و در یکدیگر ننگرند و در میان
سماع سخن نگویند و آب نخورند و چپ و راست ننگرند و دست

وسر فرو نهاده باشند و بتكلّف هيچ حركتي نكنند بلكه چنانكه در تشهّد
نماز بنشينند بادب بنشينند و همه دل با حق سبحانه و تعالى
دارند و منتظر آن باشند تا از غيب چه فتوح پديد آيد اين
سماع و چون كسي از غلبات وجد برخيزد با وي موافقت
كنند و اگر دستارش افتد دستارها بنهند و اين جواب سؤال
همه اگرچه بدعت است از صحابه و تابعين نقل نكرده اند و ليكن
نه هرچه بدعت بود نشايد بسيار نيكو باشد چنانكه امام شافعي
رحمة الله ميگويد جماعت در تراويح وضع
عمر رضي الله عنه است و اين بدعت
واين بدعتي نيكوست يعني بدعت مذموم آن باشد كه مخالف
سنت بود اما حسن خلق و دل مردمان شاد كردن در
شرع را زيان ندارد محمود است و هر قومي را عادتي باشد
و با ايشان مخالفت كردن در اخلاق ايشان بدخويي بود و
فتوي شرع اينست كه خَالِقُوا النَّاسَ بِأَخْلَاقِهِمْ باهر
كسي زندگاني بر وفق عادت و خوي او كنند چون آن قوم
بدان موافقت شاد شوند و ازين مخالفت متوحش
شوند موافقت ايشان سنت بود اما صحابه كه از ديدن
رسول عليه السلام بر پاي نخاستند آنست كه وي آنرا كاره

بودي وعادت عرب ديگر وعادت عجم ديگر اند کر شعاع و
احکام وي در مکتوب همين بسيار بود بسم الله الرحمن الرحيم
مکتوب نود وچهارم در عزلت برادرم اعز شمس
الدين اکرمه الله بکرامة المطيعين بداند که عزلت گرفتن
وجدا شدن از خلق مريد را مهم است تا عبادت تواند کرد
چنانک حکايت کرده اند که يکي از مشايخ گفت بگذشتم بجماعتي
که تير مي فرستادند و يکي از ايشان دور نشسته بود خواستم تا با
او سخن کنم گفت ذکر خداي تعالي خوش است [illegible]
گفتم تو تنها نشسته گفت با من پروردگار منست و دو فرشته
برخاست و برفت بس همچنين خلق مانعست آدمي را از
عبادت بلک بدين بسنده نيست هنوز آدمي را در معصيت
وهلاک افگند چنانک حکايت کرده اند از حاتم اصم رحمه الله
که گفت طلب کردم از خلق پنج چيز ونيافتم طلب کردم از ايشان
طاعت و زهد نکردند گفتم همه مرا ياري کنيد بدان نکردند
گفتم همه راضي باشيد از من چون بکنم نبودند گفتم همه مرا
منع مکنيد ازين منع کردند گفتم همه مرا بدان چه نه رضاي خداي تعالي
نيست مخوانيد اگر نکنم با من عداوت نکنيد کردند ترک

نزديک من

ايشان

ایشان گرفتم و بخویشتن مشغول شدم و پیغامبر علم وصف
کرده است زمان عزلت را و شرح داده است اهل او را و فرموده
است بجدا بودن از ایشان و بدین شکی نیست که او دانا تر
بود بمصالح من و تو و نصیحت کننده تر بود ما را از ما
پس چون زمانهٔ خود را بدان وصف یابی که او گفته است
زبان وی بجای آر و نصیحت وی قبول کن و اگر نکنی
هلاک خود را ساخته باشی و آنچه فرموده است آنست که عبد
الله بن عمرو بن عاص رضی الله عنه گفته است که نزدیک رسول
بودم ذکر فتنه می کرد گفت چون به بینید مردمان را که از عهد
های خود در گذشتند و امانتها را خیانت کردند گفتم چه کنم در آن
زمان یا رسول الله گفت لازم گیر خانهٔ خود را و نگاه دار
زبان خود را و بگیر آنچه دانی و ترک کن آنچه ندانی و بر تو باد
بر کار خود و ترک گرفتن کار دیگری و در خبر است که رسول
فرمود علم که آن روزها هرج هست گفتند یا رسول الله
هرج ... چه باشد گفت روزگاری که مرد از همنشین خود
ایمن نباشد و ابن مسعود رضی الله عنه در خبر دیگر روایت
کرده است که رسول گفت علم حارث عمیره را که اگر عمر

الهرج
فتنه

دراز داده شوي زماني خواهد آمد بر تو بسيار باشند دران
زمانه خطيبان واندك باشند عالمان بسيار باشند سايلان
اندك باشند دهندكان دران زمانه هوا كسشيزه علم بود كفتم
كي باشد آن زمان كفت آن روزها نمازها فوت كنند و
رشوتها قبول كنند و دين را بمتاع اندك از دنيا بفروشند
دور باش اي نيكبخت ازان زمانه دور باش بس اي برادر
آنچ درين اخبار روايت كرده اند بچشم خود ديدي زمان
خود اكنون تامل كن كه تراچه بايد كردن وجزاين سلف رضوان
بزركان كذشته
الله عليهم اجماع كرده اند بر دور بودن از زمانه خويش
واهل آن وعزلت كزيده اند وحريد آن فرموده درين هيچ شكي
نيست كه ايشان داناتر وبيناتر بوده اند وزمانه بعد از
ايشان بهتر نشده است بلك ازان تباه شده است كه بوده است
وقت ايشان يكي يكي از بزركان كفته است كه شنيدم از سفيان
ثوري كه ميكفت بخداي كه جز او خداي ديكر نيست عزلت حلال
در زمان ما پس اكر در زمان سفيان ثوري رحمة الله عزلت حلال
شد در زمان ما بايد كه واجب و فريضه كردد وروايت كرده اند
هم از سفيان ثوري رحمه الله كه نبشته بود سوي عياض خواص

برانكه

بدانک تو در زمانه افتاده که اصحاب رسول پناه می جستند
ازانک نه زمانه را دریابند ایشانرا علمی بود که ما را نیست و ایشانرا
یاری دهان بوده اند وقوتی داشتند که ما را نیست پس چگونه باشد
حال ما که درین زمانه موجود شده ایم باندکی علم واندکی صبر
واندکی یاری دهان وخواجه فضیل عیاض رحمة الله گفته است
این زمانه است که زبان نگاه باید داشت ودر جایی پنهان باید
بود ودل خودرا علاج باید کرد وآنچ ندانی بنهند گفت وآنچ
بدانی ترک باید کرد وداود طایی گفته است رحمة الله علیه
روزه گیر از دنیا وافطار کن در آخرت وبگریز از مردمان
چنانک از شیر بگریزی وعبیده رحمة الله گفته است هیچ حکیمی را
ندیدم هرگز مگر آنک مرا وصیت کرد که اگر دوست داری ترا کسی
نشناسد بدانک ترا نزدیک خدای تعالی کاریست ودیگر آنک مردمان
باطل کنند آنچ ترا از عبادت حاصل شده باشد بسبب آنچ بینی
آید از جهت ایشان از ریا وتزیین وتصنع وخواجه یحیی معاذ
رازی گفته است دیدن مردمان بساط ریاست وزاهدان گذشته
همه بترسیده اند ازین معنی بکلی ترک ملاقات وزیارت یکدیگر
گرفته اند تا روایت کنند که هرم ابن حیان مر خواجه اویس

تزیین: آراستن
تصنع: هنر

قرني را گفت اي ويس بيا تا يكجا بباشيم و ملاقات يكديگر
بكنيم خواجه ويس گفت دعاء بيكديگر در غيبت بهتر از
ملاقات است از انكه اگر در زيارت و ملاقات همه ريا و تزين است
اينست حال اهل زهد و رياضت در ملاقات يكديگر پس
چگونه باشد حال ملاقات اهل رغبت و بطالت بلك حال
اهل شر و جهالت بدانكه در زمانه نيكي باطل شده است الا
ماشاء الله و مردمان بكلي تباه شده تا بحدي از عبادت
باز دارند كه اصلا نتواني كه عبادتي كني و اگر چيزي كرده باشي
بر تو باطل كنند پس واجبست درين زمانه عزلت كزيدن و از
مردمان كريختن و پناه طلبيدن از خداي تعالي از تباهي زمانه
اي برادر پيوسته بر شكستگي خويش مي باش و كاسات اندوه
و قدحهاء غم و حسرت ميخور و يك زمان از مصيبت خود خالي
مباش كه كسي را روي آن نيست كه شاد تواند بود محمد رسول
الله عم كه مقصود كونين است از سر درد هستي خويش اين فرياد
ميكند يا ليت رب محمد لم يخلق محمدا اي كاش
پروردگار محمد محمد را نيافريدي مردي نزديك عبد الله مسعود
آمد و گفت يا ليتني من اصحاب اليمين اي كاشكي كه

من اصحاب

من اصحاب الیمین باشم عبدالله مسعود گفت لیتنی کنت
اذا مت لم ابعث ای کاشکی که چون عبدالله مسعود
خاک شود نامش از جریده وجود باطل شود و هرگز سر از خاک
بر نیارد یکی آنست که طاعت کند و ثواب طمع دارد و یکی
آنست که معصیت کند و عفو چشم دارد باز یکی آنست که از ننگ
وجود خود در هر دو جهان سر بر نیارد بر تو باد
که از ستایش و تزکیه خود دور باشی و خود را از همه
مردودتر و مطرودتر شناسی وهب بن منبه گفت ومن علامات المنافق
ان یحب المدح و یکره الذم علامت منافق آنست
که ستایش خویش بدروغ دوست دارد و نکوهش براستی دشمن
دارد والسلام ۰ بسم الله الرحمن الرحیم ۰
مکتوب نود و پنجم در حکم جدا شدن از خلق برادر اعز
شمس الدین اکرمه الله بتقواه بداند که عزلت و جدا شدن
از مردمان دو نوع است یکی مردی بود که خلق را بدو اصلا
حاجت نیست به بیان علمی و به بیان حکمی پس این مرد باید که از
مردمان بکلی جدا شود و اصلا مخالطت نکند مگر در جمعه و یا در
جماعت و یا عید و یا حج و یا مجلس علم نافع و یا حاجت لابدی

وخود را بنهان دارد جنانجه نه او را کسي شناسد و نه او کسي را

ابلیس اما اگر این مرد خواهد که بکلي از مردمان قطع کند و اصلا در

دین و دنیا براي جمع وجماعت وغیر آن اختلاط نکند

بسبب مصلحتي که دران مي بیند روانیست او را مگر یکي

از دو کار بکند یا انک جایي رود ساکن شود که بر و جمع

وجماعت واجب نگردد جنانک کوهها وجزیرها شاید

که نکته ... این باشد مر کساني را که از مردمان دور شده اند

... شد این جا یکبار سکونت کرده دوم انک حقیقت بداند

که حضرتي که او را از مخالطت مردمان حاصل خواهد شد بسبب

حضور در جمع وجماعت بیشتر باشد از ثوابي است که جمع

وجماعت حاصل خواهد آمد بسبب مخالطت بس جون اثم

بیشتر باشد از ثواب هر آینه او را رخصت تواند بود که

ترک وجماعت جمع کیرد جنانک در منهاج العابدین است

که گفته اند در مکه بیري بود از بزرکان اهل علم در مسجد

حرام براي جمعه وجماعت حاضر نشدي وهیج مانعي نداشت

براي این معني ازو برسیدند گفت اثمي که بسبب مخالطت گناه اثم

امیزش

مردمان حاصل میشود بیشتر از ثوابي است که بجمع وجماعت

حاصل

حاصل آید اما طریق میانه درین کار گفته اند آنست که در جمع و جماعات و خیرات دیگر با مردمان مخالطت کند و در جز این از ایشان جدا باشد و انکه در شهر باشند و در جمع و جماعة حاضر شود کاری بزرگ است بنظری دقیق و بعلمی کامل تعلق دارد هر کسی را مسلم نبود و دوم مردی باشد در علم معتلی که مردمان برو محتاج باشند در کار دین برای بیان حقی و یا رد کردن مبتدعی و یا خواندن منهوی چیزی از دین بفعل یا بقول مثل این مرد را روا نباشد که بکلی از مردمان دور شود بلکه می باید که میان ایشان باشد و خلق خدای را نصیحت کند و احکام آخرت را بیان کند روایت کرده اند از پیغامبر علیه السلام گفت چون بدعتها ظاهر شود و عالم ساکت بماند لعنت خدای بران عالم باد این جاییست که میان خلق باشد و اما اگر در میان ایشان نباشد هم روا نیست اینچنین کسی را عزلت کند روایت کرده اند استاد ابو بکر فورک رحمة الله علیه قصد آن کرد که تنها باشد و بعبادت مشغول شود در بعضی از کوهها میگشت آوازی شنید که ای ابو بکر چون از جملهٔ حجتهاء خدای تعالی شدی بر خلق چرا بندگان خدای

بدعت سخنی نو که موافق سنت و جماعت نباشد.

را ترک کند نهي بس باز کشت و میان خلق آمد و آورده اند
استاد ابو اسحاق کفت رحمة الله عبادان جبل لبنان اکر ای
خورند کان کیاها امت محمد را کلا شید در دست مبتدعان
و اینجا بخوردن کیاه مشغول شدید کفتند ما طاقت صحبت مردمان
نداریم خدای تعالی ترا قوت داده است بر تو واجبست
که خلق را نصیحت کنی بس چنین مردی اکر با مردمان بود
بشخص و بجمع حق نهاء ایشان قیام نماید نا این
متنابع ست که برای آخرت نیز ذخیره کند چنانکه امیر المومنین عمر
رضي الله عنه کفته است که اکر شب بخسبم نفس خود را ضایع کرده
باشم و اکر روز بخسبم رعیت را ضایع کرده باشم و مثل این
زندکانی که بتن با مردمان باشد و بدل از ایشان دور بغایت
دشوار است و امام غزالي رحمة الله میکوید جون
فتنها موج زند و کار جنان شود که عالمي را نطلبند و در
طلب فایده کرفتنی نباشد و کار دین البته کسي را مهم نباشد
درچنین وقتي عالم نیز معذورست اکر عزلت کیرد و از
مردمان دور شود و علم را دفن کند اینست حکم عزلت
و دور بودن از خلق نیکو فهم کند که نفع او عظیم و ضرر او

بزرک

بزرگ و اگر گوید که پیغامبر فرموده است علیه السلام
بر شما باد بجماعت که رحمت خدای بجماعت است و شیطان
گرگ آدمی است بگیرد مر تنها را و دیگر فرموده است که شیطان
با یکی تن است و از دو تن دورتر است جواب آری رسول
علیه السلام این فرموده است اما امر کرده است بعزلت و دور
بودن از خردمان در زمانهٔ تباه و فتنه و در قول او تناقض
نیست و دیگر که فرموده است بر شما باد بجماعت یعنی جدا نه
شوید از انسان در جمعه و جماعت و ما خود گفته ایم که حق
گوشه نشینی آنست که با مردمان در جمیع خیرات شریک بود
و از صحبت و مزاحمت کردن در کارها دیگر احتراز کند بسبب
آفاتی که در [illegible] است و دیگر گفته است بر شما باد بجماعت در غیر
زمانهٔ فتنه گفته است مگر کسی را که او ضعیف باشد نشاید که او
تنها بود و اما مردی قوی صاحب بصیرت در کار دین چون
زمانهٔ فتنه را مشاهده کند چنانک رسول علیه السلام گفته است
امت را حذر کردن فرموده است عزلت کردن او را اولیتر خلق
جز جمعه و جماعت بیرون نیاید و در جمیع خیرات حاضر شود
تا از این ثواب نیز محروم نماند که در جماعت ثواب بسیارست اگرچه

تناقض یعنی ضد

مردمان تباه شده اند از حال ابدالان چنین روایت کرده اند
که ایشان در جمعه و جماعت حاضر می باشند و اگر کسی گوید پیغامبر
علیه السلام فرموده است رهبان امتی کسانی اند که در مسجدها
نشینند این نیز مقتضی نهی است از دور بودن از خردمان
طلب کننده
و اب این نیز در غیر زمانه فتنه گفته است و نیز باکی نیست
اگر در مساجد نشینند باید که با ردهمان مخالطت نکنند اگر کنند
بتن با ایشان باشند بدل از ایشان جدا به نیت مخصوص
از غزلت نه آنکه دور بودن ای برادر اگر کالای نعمت
ولتو درویشی کرنشوانی خریداری آرزو مباح است از لای باز
اگر در خانه آنند کیاه نروید باری خشک شود و اگر فضائی
شود عجب نباشد مسکین آن طباخ رنج بردو بسیار کرده
و حرارت کشیده خوردنی کسی دیگر خورده موسی گفت علیه السلام
ارنی تیغ لن ترانی جنبید و پاره سنگ را این خلعت پوشید
فلما تجلی ربه للجبل و اگر نی یا بی بی حکمتی نیست
دل خوش دار که موسی را علیه السلام گفتند این که تو میخواهی
اگر بدادی نه جمال ما را نقصان بودی نه جلال ما را زیادتی
داشتی لیکن ببد کوه در عالم اند و تو محو گشتی اما ما را باتو

رهبان یعنی بلا مذهب

هنوز تمام است

هنوز کارت بیت

آسان آسان ترانه بگذارم من ٭ بار لوث لبستو کارها دارم من

ای برادر اگر آدم را بدانهٔ گندم نگرفتندی نه در جلال او

نقصانی بودی واگر دیدار بموسی دادندی نه در جمال او

زیانی بودی لیکن کمال جمال این تقاضا میکند که هزار هزار

عاشق با فغان و نفیر باشند و در سلسلهٔ قهر و دام فراق

اسیر مانند تا عزت حسن و جمال پدید آید

شبی که درد سرت خیزد آن درد را بسر و دیده

خدمت کن که درد سری که او دهد نه سرسری بود

آورده اند که بیعقوب علیه السلام وحی فرستادند که یا عزیز اگر

بتقدیر ما ترا رضا بود بهم برانگر که آن روز که ارزاق قسمت میکردم

تو بر یاد ما بودی بیت

نام دلم ای نگار در دفتر تست ٭ شادست بدانکه یاری از لشکر تست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نود سیم در جمله

برادر اعز شمس الدین بداند که مقصود این قوم از جمله چیزی

مخصوصی نیست که بیرون از جمله بیابند لیکن چون مخالفات

حکم اوقات ایشانرا نزدیک میگردد و وقت خود را در بند کردن

بچهله دوست میدارند بامید آنکه حکم چهله بر همه اوقات
ایشان کشیده شود و ایشان از همه اوقات بهیئت و صفت
اهل چله باشند زانجا این چهله مخصوص است برای ذکر خدای
تعالی چنانکه فتوی شرع است مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ
صَبَاحًا ظَهَرَتْ یَنَابِیْعُ الْحِکْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ
گوید هر که چهل بامداد برای خداوند باخلاص گذارد چشمهای حکمت
از دل او بر زبانش پدید آید و خداوند چهله را بذکر مخصوص
کرده است در قصه موسی علیه السلام و او را بتخصیص
چهل روز برای زیادت تبتل و انقطاع از همه کارهای دنیا و مال
وَوَاعَدْنَا مُوْسٰی ثَلٰثِیْنَ لَیْلَةً وَّاَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ
فَتَمَّ مِیْقَاتُ رَبِّهٖۤ اَرْبَعِیْنَ لَیْلَةً ما وعده کردیم
موسی را سی شبا روز پس از آن آنرا بده دیگر تمام کردانیدیم تا
میقات پروردگار بچهله تمام شد و این یکماه ذی القعده
و ده روز ذی الحج بود و قصه معروفست و بدانکه روزه موسی
چنان بوده است که بروز طعام رها کردی و بشب چیزی و
افطار کردی بلکه چهل شبا روز بی تناول طعام گذرانیده بود
بدین دلیل خالی کردن معده از طعام اصلی بزرگ است موسی

...ن تحقیق اسرار شدند
...بود ند قیاس غیر انبیا بر انبیا
...ان کردن زیرا که ایشان را قوت غالب
...ابتدا و ابتهام دنیا حجاب نتواند
...زن تنها چگونه حجاب شود
...بودند که بعضا صبرانرا در زمان
واحد اینچنین قوت باشد که دل
...خدای باشند و با آدمیان نیز ...
زمانه واحد مشغول باشند بر هر دو
طرف هشیار باشند هم جانب خداوند
و جانب خلق بخلاف آدمیان دیگر
که ایشان در یک زمان واحد هم بخلق مشغول
شوند هم بحق این محال است

ایشان علیه السلام استعداد مکالمت بدان کرد و هر که جهل روز
به اخلاص برای خدای تعالی از کار دنیا منقطع کرد و نفس
خود را بسبکی معده تعهد کند حق سبحانه و تعالی علم من
لدنی بر وی بگشاید اما حکمت اندر تعیین جهل روز اطلاع
نباشد و دران مگر انبیا را که حق تعالی بکمال لطف خویش
ایشانرا تعریف میکند یا کسی که از اولیا باشد که خداوند
او را بر ساحت آن مخصوص کرده است اما آنچ در عوارف
مسطور است اینست که حق تعالی آدم را از هر زمین خود داورد
زمین را خاک پس کل او را بر بین قد خمیر مایه ساخت چنانک صاحب
شرع خطاب کرده است که ان الله خمر طينة آدم اربعين
صباحا یعنی کل آدم بدست قدرت یا گوئی بواسطه و تاویل
صحیح اینست که بی واسطه جهل بامداد خمیر ساخت
تا آدم علیه السلام صلاحیت بدیرفت برای عمارت هر دو
جهان را چنانک بر و آبادانی بهشت خواست از و عمارت
دنیا هم خواست پس او را از خاک موجود کرده اند و جهل
صباح کل او را مخمر کرده اند تا بتخمیر ساختن بمده جهل
صباح اندر جهل حجاب دور شود از حضرت الهی و هر

حجابی معنی است که اندر وی نهاده شده است که بدان نه ای
عمارت دنیا سزاوار آید و بدان از حضرت الهی و مواطن
قرب درنگ کند که اگر درنگ نکردی بواسطه آن حجابها دنیا
آبادانی نپذیرفتی پس بدین دوری بنده از مقام قرب
برای عمارت عالم حکمت و خلافت و نیابت خداوند
اندر زمین قرار گرفت پس باستطاعت بطاعت الله تعالی
و اقبال کردن بعبادت وی و روی گردانیدن از کارهای
معاش از هر حجابی که ودیعت است اندر وی یک روز
بیرون آمد بدان مقدار یک حجاب ازو زایل گشتی و در
می یابد و منزلی می گیرد اندر قرب حق تعالی که آن مجمع
و جایگاه علوم است پس چون جهل ور تمام می شود حجابها
زایل کرد و علوم معرفت بر وی ریخته شود و علامت صحت
و تاثیر او بحکم وفا شرایط اخلاص اندر جمله آن باشد
که اندر دنیا پرهیز کند و از سرای غرور روی گردانید و بر
سرای سرور روی آرد زیرا که زهد اندر دنیا از ضرورت ظهور
حکمت است و هر که اندر دنیا پرهیز نکند او را حکمت روی
ننماید و هر کرا بعد از جمله حکمت روی ننماید معلوم شد

که اندر

اندر شرایط جمله او خلل افتاده است اکنون بدانک نزدیک
گروهی اندر طریق خلوت و جمله غلط کرده اند و این از آن
باشد که ایشان بی اصلی مستقیم اندر خلوت آیند و در دست
دیو افتند که شنیده مسئله اند مشایخ اهل تصوف را خلوت بوده
است که اندر آن ایشان را کارها گشاده است و وقایع روی داده
و جز آن ها از غرائب و عجایب کشف شده تا مر ایشان اندر خلوت
آیند و این علی اعتبار آن که محض غلط باشند و بدانکه این
قوم که خلوت تنها ها اختیار میکنند برای آنکه تا دین ایشان
بسلامت ماند و احوال ایشان نفس خود را بدان باز جویند عمل
با خلاص برای خدای تعالی آرند و این غلط از آنجا خیزد
که خواهند بی مقتضای کامل و بی سایه دولت پیر پخته
بعقل رکیک خود درین راه روند رحمت بر جان خواجه عطار
باد که بدین معنی اشارت کرده اند مثنویات

گر توای دل طالبی در راه او ، می نگر از پیش و پس آگاه رو
سالکان این بدرگاه آمده ، جمله با استادی همراه آمده
تو چه دانی تا کدامی ره روی ، در کدامی ره بدان در که شوی
هست با هر ذره درگاهی دگر ، پس بهر ذره بدو راهی دگر

نعمة بزرگ آنست که حق تعالی از تو استقامت میخواهد و تو
کرامت میطلبی و بدانکه بر صدیقان از کثرت عبادت و صدق
فراست چیزی بدید می شود و از کارهاء مستقبل که پیش خواهد آمد
ایشانرا روشن میگردد باشد که بر بعضی آن معانی نکشاید از ین
جا قدحی لازم نیاید در حال ایشان که قدح در حال کشتن بود از
عیبی
استقامت و هرچه بر صدیقان کشاید آن سبب مزید یقین
ایشان باشد و دایم بود بر صدق مجاهدة و خوی کرفتن
با اخلاق جمیله باشد و اگر بر کسی کشاید که اهل ریاضت شرع
نباشد آن سبب مزید بعد و غرور و حماقت بود و بدان
معانی مردمانرا زیر دست حقیر دارد و محجوب باشد تا
رشته اسلام از کردنش بیرون افتد از حدود و احکام حلال
و حرام منکر کردد و پندارد مقصود از عبادت بجز ذکر خدای
تعالی نیست ترک متابعت سنت پیش کیرد تا در الحاد و زندقه
افتد نعوذ بالله منها و کروهی ازین قوم مدتی بریاضت و
خلوت مشغول شده باشند و در غرور آن مانده که آوازی شنیده
باشند و یا خیالی دیده بمانند خوابی بدین مقدار بر ایشان کرامت
باشد کمان برند که هرکه را چنین حال روی نمود بنهایت رسید

الحاد ... [illegible]

و کار او

و کار او بکمال رسد و این را وصال نام کنند یعنی ما بمقصود رسیدیم

و عبادت و ترک معصیت برای آن می بایست تا بدین رسیم

اکنون ما را معصیت و نماز ناکردن زیان ندارد و این بیت

بخوانند رباعی

در کوی خرابات چه درویش چه شاه در راه یگانگی چه طاعت چه گناه

بر کنگرهٔ عرش به عوض سهیل چه مهر چه ماه رخسار قلندری چه روشن چه سیاه

این نادانان چنان مختصر وبی مایه باشند که کسی ذریک سخن

بزرگی ایشان نگاه ندارد یا در غیبت به نقصان ایشان سخنی گوید

همه عمر در عداوت او باشند با دعوی کمال و پاک شدن از صفت

غضب و کبر پس این نادانان اگر مرد تمام شده بودندی از

امثال این باک نداشتندی پس چون اسیر چنین صفات اند ایشانرا دعوی

کمال مسلم کی بود با آنکه اگر کسی بمثل چنان شده باشد که از عداوت

وخشم و شهوت در وی نمانده باشد و چنین گوید مغرور است

چه بهیچ حال درجهٔ وی از درجهٔ انبیا علیهم السلام گذشتن مجال

ندارد و پیغامبران را این همه وصفت موجود بود و ایشان بسبب

خطا و زلت بر خود نوحه میکردند و صدیقان از صغایر حذر میکردند

و از بیم شبهه ترک حلال میکردند و همه راه تقوی میرفتند و جمله

از خطر کار هر زمان نیستی خود میمحو استند این نادانان چنین
میدانند که ایشان در جوال شیطان نیستند و درجهٔ ایشان از درجهٔ
انبیا زیادت است که آنچ ایشان را زیان میدانست ایشانرا زیان
نمی دارد، اگر گویند پیغامبران چنین بودند ولیکن آنچ میکردند
از برای نصیحت خلق می کردند واین نمی دانند که اگر چنین بودی
چرا یک خرمای صدقه از دهان بیند اختی، که اگر بخوردندی خلق
برا از ان چه صورت خواست بست، چه هم خلق را صدقه حلال است،
اما بزرگان دین از ابتدای بشناسند که هر کرا هوا اسیر و زیر دست
نیست او هیچ کس نیست، ای برادر نفس آدمی مکار و فریبنده است
همه دعوی دروغ کند ولاف زند که هوا زیر دست منست، ازوی
برهان باید طلبید، وهیچ برهانی نیست، مگر آنکه بحکم خود قدمی نه
زند بحکم شرع رود که اگر همیشه بطوع تن در تواند داد راست میگوید
واگر در احکام شرع رخصت و تاویل میطلبد موافق هوا و شهوت اعني زمان نبي
آن مدبر هنوز اسیر هواست اگر اسیر خشم است سگی است در صورت
آدمی واگر اسیر شکمست بهیمی است واگر اسیر شهوتهاء زشت
خوکست اگر اسیر جاه و تجمل است زنی است در صورت مرد
مگر کسی که خود را باحکام و اوامر شرع بیار آید و بیاز ماید

ونشان

وعنان خود بدست شریعت دهد تا چنان که او خواهد گرداند گشتن آنکه صفات او اسیر او شده باشد بس کسانیکه ارباب بصیرت بوده اند وکارها چنانک بود بدیده اند تا نفس بازپسین لگام تقوی از سر نفس خود فرو دنیاوردند تا یکی از بزرگان ابلیس را بدید بوقت مرگ گفت برو از دست من جستی گفت نه هنوز یک نفس مانده است خداوندان دین وارباب بصیرت علم و یقین عاقبت (خود) چنین دیده اند وخطرها چنین دانسته اند ای بیچاره این کار نه در خور بازوی تست، اگر توانی تا کفی باقی است، در سایه دولت کفشی شو، واگرنه دست بشو، چنانکه گفت قطعه هر که شد در کار صاحب دولتی نبودش در راه هرگز خجلتی :: تا نیفتد بر تو مردی را نظر، از وجود خویش کی یابی چه ای برادر زهرهٔ صدیقان درین راه آب گشته است و اهل غرور دهشت غفلت بعشوهٔ روزگار بسر می برند باخبار آمده است که جبرئیل گفت علیه السلام مصطفی را صلی الله علیه وسلم یا رسول الله من چه دانم اگر حق تعالی در سابق با من همان دانسته است که از ابلیس دانست وایمنی حیرت همه را بوده است چنانک عیسی پیغامبر گفت علیه السلام تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ

مافی نفسک تا گفته اند که خوف انبیا و صدیقان ازین باشد که
هرچند ایمن باشند از خوف خاتمت ایمن نباشند از عتاب و ملامت
بترسند که نباید که از ما چیزی آید که مستحق عتاب و ملامت گردیم
که عتاب و ملامت اندر مقام قرب دشوارتر از عقوبت و عذاب
اندر مقام بعد است سر اینست که گفت بیت

منم اندرین تفکر بتامل و تدبر شب و روز در تحیر که شود چگونه حالم

از نیجاست که گویند که اول درجهٔ عارفان حیرتست و آخرش هم حیرت
و حیرت اول اندر نعمت منت باشد چنانکه چون کسی مر کسی را نوازد از شرم
سرگردان گردد و حیرت دیگر آن بود که داند هرچند من نیاز بیش برم
نیاز من علت نه گردد مر وصال او را پس اول حیرت باشد و آخر هم حیرت
چنانکه سرگردانی می گوید بثواب اهل جنت بعقاب اهل دوزخ منی ازین
میان ندانم زکیانم و کدامم و السلام

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب نود هفتم در ذکر مرگ برادر شمس الدین بداند
که مردمان سه قسم اند یکی حریص مولع و دوم تایب مبتدی
سیوم عارف منتهی حریص مولع مرگ را یاد نکند و اگر کند
برای آن باشد که بر دنیا خود تاسف نماید و نکوهش آن مشغول

شود

نشود ذکر مرگ اینچنین کس را از خدای دور تر کرداند و اما تائب
هر گه مرگ را بسیار یاد کند تا بسبب آن از دل او خوف و خشیت
زاید و بتمامی توبه وفا کند و بسا بود که مرگ را کراهیت دارد از
بهر آنکه پیش از تمام توبه و پیش از صلاح توشه وی را در یابد
او در کراهیت مرگ معذور بود و در تحت این وعید در نیاید
که من کره لقاء الله کره الله لقاءه بجهة او مرگ را و لقای
خدای را کراهیت ندارد ولیکن از فوت لقاء وی ترسد
بسبب تقصیر خود مثال او چون کسی شود که از دیدار دوست
توقف نماید بل ابح هنوز از دیدار او مشغول بود
تا بر وجهی که او پسندد او را کاره دیدار نشمرند و علامت
درستی او آنست که دایم در ساختگی آن باشد و بجز آن مشغول
نشود و اما عارف منتهی دایم مرگ را یاد کند چه وعده گاه
لقاء دوست است و محب هرگز وعده گاه دیدار دوست را فراموش
نکند و این در غالب احوال مرگ را دوست دارد تا از سرای عاصیان
برهد و بجوار دوست نزول کند چنانک از حذیفه رضی الله عنه
نقل است که گفت بار خدایا اگر میدانی درویشی نزدیک من دوستر
از توانگری است و بیماری دوستر از تندرستی است و مرگ

والمراد منه الله ولا دار الآخرة الدنيا قيل ذلك كتب في ذلك كتاب

جوار همسایگی

دوستر از زندگاني است مرگ را بر من آسان گردان تا بلقاء
تو رسم پس الکون تا یب درکراهیت مرگ و آرزو نابردن آن
معذورست و منتهي در دوستي مرگ و آرزو بردن آن معذورست
اما گفته اند عالي مرتبه تر از ایشان آنست که هیچ تصرف
نکند کار بخداي گذارد براي نفس خود نه مرگ اختیار کند
نه زندگاني این مقام تمام تسلیم و رضا بود و این غایت
منتهیانست حاصل آنست که ذکر مرگ نعمت را منغص کند
و لذت آن مکدر گرداند هرچه لذتها و شهوت آدمي
منغص گرداند آن از اسباب نجات بود [illegible]
که فرمود اَکْثِرُوْا ذِکْرَ هَادِمِ اللَّذَّاتِ گفت یعني
مرگ لذتها را منغص کنید تا میل شما از آن منقطع گردد و روي
بحق تعالي آرید و در خبرست که فرمود لَوْ اَنَّ الْبَهَائِمَ
تَعْلَمُ مِنَ الْمَوْتِ مَا تَعْلَمُوْنَ مَا اَکَلْتُمْ مِنْهَا
سَمِیْنًا گفت اگر آنچ شما میدانید از مرگ چهارپایان بدانند
هرگز از آن فربه نخورید و عایشه رضي الله عنها پرسید که یا رسول
الله کسي را با شهیدان فردا حشر کنند گفت نعم مَنْ
یَذْکُرُ الْمَوْتَ فِي الْیَوْمِ وَاللَّیْلِ عِشْرِیْنَ مَرَّةً گفت آري

کسي را که

کسی را که مرگ را در روز و شب بیست بار یاد کند نقلست
که فرمود تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ الْمَوْتُ نوباوهٔ مومن مرگ
است زیرا که دنیا زندان مومنست که در ان همیشه در رنج است
و مرگ اِطْلَاقِ اوست وَاِطْلَاقْ از زندان تحفه بود و دیگر فرموده
است اَلْمَوْتُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ مرگ کفارتست هر
مسلمانی را و برین کسی را خواسته است که بحقیقت مسلمان
نه مرا و ترا، و مومن بحقیقت آنست که مسلمانان از دست و زبان
او سلامت یافته باشند و اخلاق مومنان در وی محقق شده
باشد، و بمعصیتها آلوده نه گردد، مگر بصغائر، پس مرگ او را پاک
کند خواجه حسن بصری رحمة الله علیه فرموده است که مرگ دنیا را رسوا کرد
که مرگ دنیا را رسوا کرد و هیچ خردمندی را شادی نگذاشت
حکیمی ببوی مردی از برادران خود نبشت که بترس از مرگ
درین سرای بیش از انک بسرای دیگر روی که انجا مرگ را آرزو
کنی و نیابی و چون پیش ابن سیرین رضی الله عنه مرگ را یاد کردندی
همه عضوهای او از کار بماندی و عمر عبد العزیز هر شبی
فقها را جمع کردی پس مرگ و قیامت و آخرت را یاد کردندی
و بگریستندی تا چنانستی که پیش ایشان جنازه نهاده اند

وخواجه ربیع تمیمی رحمة الله گفتی لا تهادنیا از من
دو چیز منقطع کردانید یکی ذکر مرگ ودیگر ایستادن
بحضرت خدای و کعب احبار گفت رضی الله عنه هر که مرگ
را بشناخت معصیتها و غمهاء دنیا بروی آسان گشت واز
مطرف رضی الله عنه نقلست که گفت در خواب دیدم چنانچه
که گوینده میان مسجد بصره مرا می گوید ____
که ذکر مرگ دلهای خانقاه را پاره پاره می کند و آورده
اند چون پیش عیسی علیه السلام مرگ را یاد کردندی خون از
اندامش بچکیدی، پس ای برادر بر تو باد که شبا روزی کمتر از آن مباش
که مرگ را بیست بار یاد کنی و باستعداد آن بقدر امکان
مشغول باشی و منتظر آن باشی که کی رسد و قعقاع حکیم گفته
است که سی سالست برای مرگ ساخته شده ام اگر بمن
رسد تاخیر چیزی از چیزی دوست ندارم واز امام ثوری
رضی الله عنه نقل است که گفت پیری را دیدم در مسجد کوفه
می گفت که سی سالست که من درین مسجد منتظر مرگ مانده
ام تا کی بمن رسد اگر بیاید تاخیر چیزی نفرمایم واز چیزی
باز ندارم و مرا بر کسی و کسی را بر من چیزی نیست عزیزی

دیگی.

بر یکی نامه بنشت که دنیا خوابست و آخرت بیداری و تو سط
میان هر دو مرگ است و ما در خوابها شوریده ایم والسلام ای
برادر اگر بیش بنده غمی و اندوهی و بیمی و عذابی نباشد
مرگ مجرد و سکرات مرگ بسنده است که بدو همه زندگانی منغص
گردد و شادی بدو مکدر شود همه سهو و غفلت به بیداری
مبدل گردد تا حقیقت گفته اند مرگ سخت تر از زدن
به شمشیر و بریدن به ارد و بر کندن گوشت به ناخن است
و از پیغامبر که حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم گفته اند
که ای سکرات الموت بار خدایا بر محمد سکرات موت
آسان گردان و همین بود که عیسی پیغامبر علیه السلام
از حواریان درخواستند گفت ای گروه حواریان از خدای
عز و جل بخواهید تا مرگ را بمن آسان کند که من از مرگ چنان
می ترسم که آن ترس مرا در مرگ می اندازد در نقل آمده است
که گروهی از بنی اسرائیل بگورستانی گذشتند و از حق تعالی
درخواستند تا یکی را از اهل گورستان زنده کرد اند تا از وی
بپرسند پس مردی از گوری بیرون آمد و میان دو چشم او اثر
سجده بود گفت ای مردمان از من چه خواهید پنجاه سالست

کہ مرگ چشیدہ ام ہنوز تلخی مرگ از دل من نرفتہ است امام
اوزاعی رحمۃ اللہ علیہ روایت کردہ است کہ بما چنان
خبر رسید کہ مردہ بمرگ درد چند باشد تا آنگاہ کہ از گور بر انگیختہ
شود یکی از ایشان بیماری در حال مرگ بسیار بر سیدی کہ
مرگ را چگونہ می یابی چون او رنجور شد و در نزع افتاد
او را پرسیدند کہ تو مرگ را چگونہ می یابی گفت چنانستی کہ
آسمان بر زمین مطبق است و چنانستی کہ نفس من از
سوراخ سوزنی بیرون می آید روایت کردہ اند از
حضرت رسالت کہ فرمود لَوْ اَنَّ شَعْرَۃً مِنْ شَعْرِ
الْمَیِّتِ وُضِعَتْ عَلٰی اَھْلِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
لَمَاتُوْا بِاِذْنِ اللّٰہِ لِاَنَّ فِیْ کُلِّ شَعْرَۃٍ اَلَمُ الْمَوْتِ
وَلَا یَقَعُ اَلَمُ الْمَوْتِ عَلٰی شَیْءٍ اِلَّا مَاتَ گفت
اگر یک موئی از موی مردہ بر اہل آسمان ہا و زمین نہادہ
شود ہر آینہ بفرمان خدای ہمہ بمیرند زیرا کہ ہر موئی
اثر مرگ است و اثر مرگ بر چیزی نیفتد کہ نمیرد و آمدہ
است کہ لَوْ اَنَّ قَطْرَۃً مِنْ اَلَمِ الْمَوْتِ وُضِعَتْ
عَلٰی جِبَالِ الْاَرْضِ کُلِّھَا لَذَابَتْ گفت قطرۂ از درد

مرگ

مرگ بر کوهها و زمین نهاده شود هر آینه بگدازند و در

نقل آمده است که چون روح موسی پیغامبر بحضرت خداوند رسید

گفت یا موسی مرگ را چگونه یافتی و او بدان داناتر گفت نفس

خود را چون کنجشکی یافتم دران حالت که بر تابه بریان کرده شود

نه میرد که فارغ آید نه برهد که بپرد اکنون بدانکه مستحب

بوقت مردن از صورت میرنده آنست که ساکن او را احد

باشان و از زبان آنکه بشهادت گویان بود و از دنیا

آنکه بخدا نیکی گمان بود اما آنکه در صورت آمده سبب

که پیغامبر علیه السلام گفت چشم دارید مرده را سه چیز چون

خوی کنند و اشک از چشمش روان شود و لبهاش

خشک شود آن از بهر رحمت خدای باشد که بروی نزول

کرده بود و چون بانگ کند بانگ کردن خفه گرفته و رنگش سرخ

شود و لبهاش خاکستر گون گردد آن از عذاب خدای بود که برو

نزول کرده باشد اما روانی زبان او بکلمهٔ شهادت علامت

نیکویی است که روایت است که گفت مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ

أَنَّ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ هر که بمیرد و میداند

که جز خدای خدایی نیست در بهشت رود و نقلست که حضرت

رسالت صلی الله علیه وسلم بر جوانی رفت که می مرد گفت کمان تو چگونه است گفت از خدای امید میدارم و از گناهان خود می ترسم گفت لا یجتمعان فی قلب عبد فی مثل هذا الموطن الا اعطاه الله الذی یرجوا وامنه من الذی یخاف فراهم نیاید در دل بنده این هر دو در مثل این وقت که نه خدای عز و جل بدهد اورا آنچ امید می دارد و ایمن گرداند از آنچ بترسد ای برادر سرانجام همه بدین یک راه است، اگر فقیر و گر شاه است همه مملکت شاهان و فقر و فاقه گدایان این جایگه یک رنگ است، چنانک گفت مثنویات

اگر مملکت ز ماهی تا بماه است ∴ سرانجامت برین دروازه راه است

چو بربندند ناگاهت زنخدان ∴ همه ملک جهان اینجا زنخ دان

اگر افریدون از افراسیا بیش ∴ درین دریا تو هم یکقطره آبی

جهانی خلق در غرق و آب خون اند ∴ که میدانند که زیر خاک چون اند

اگر گوئی در هیچ حالی ازین دو یعنی خوف و رجا یکی راجح بود بدانک چون بنده قوی و صحیح باشد خوف اولیتر و چون رنجور و ضعیف شود خاصه وقت سکرات موت رجا اولیتر علما چنین گفته اند که این از آنست که حق تعالی گفته است که من

نزدیک

نزدیک شکسته دلانم از ترس من بس در وقت حرکت و سکرات رجا
اویس از آنکه دل او دران وقت شکسته است از ترس گناهان که در حال
صحت کرده است و اگر گویی نه آنکه در گمان بردن نیک بخدای عز و جل
احادیث وارد است بدانکه یکی از گمان نیک حذر کردن از معصیت خدای
است عز و جل و ترسیدن از عذاب او و جهد کردن در خدمت او
آخون بدانکه بازگشت همه کار بدین یک صاحب و آن نکته ایست
که پشتها را می شکند و روی یار از زردی کند و دلها را
پاره پاره می کند و چشمها را خون می گریاند و آن خوف
سلب معرفت است اینست که غایت و نهایت خوف خائفان
است و یکی از بزرگان گفته است که غمها
سه است غم طاعت که قبول کنند یا نکنند و غم معصیت که آمرزند
یا نیامرزند و غم معرفت که سلب کنند یا بذارند و مخلصان
گفته اند که غم یکی بیش نیست و آن غم سلب معرفت است
و هر غمی که جز این غم است سهل است از آنک منقطع شدنیست
و ازینجاست که دعاء همه بزرگان اینست که خداوندا قطیعت
مکن دیگر هرچه خواهی بکن سر اینست که گفت قطعه
از شوق لقاء دوست تو ؛؛ جانها همه بی قرار گشته ؛؛
و از خوف فراق قالب ما ؛؛ در ناز و نعیم زار گشته ؛؛

۲ سنه کشیده بدل خون می باراند

کلها، مراد بی جمالت، در چشم امید خار کشته
والسلام ه بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بیست و ششم در وعد و وعید برادر اعز شمس
الدین بداند مر اهل سنت را اجماع است که وعید مطلق مر
کافران راست و وعده مطلق مر نیکوکاران راست باز مومن
که وی عاصی باشد کافر نبود تا در تحت وعید مطلق در آید
و نیز محسن مطلق نیست تا وعده مطلق وی را دریابد اند
وی اختلافست قول معتزلست که وی از اهل وعید مطلق
هست اگر با گناه از بی جهان بیرون رود همیشه جاوید اندر دوزخ
بماند ار مذهب اهل سنت آنست که وی را موقوف دارند
وعده مطلق دهند و نه وعید مطلق و حکم وی بمشیت
متعلق دارند اگر خواهد وی را بیامرزد و آن از وی فضل بود
و اگر خواهد عذاب کند و آن از وی عدل بود و بهیچ حال
مومن را در دوزخ خلود نگویند هر چند عاصی باشد از
عبد الله عباس منقولست رضی الله عنه که گفت هر مومن
که با گناه رود خداوند تعالی از سه کار یکی با وی کند یا برحمت
خویش بیامرزد یا بشفاعت پیغامبران بخشد یا بقدر گناه

وعید
وعده عذاب م

عذاب کند

گر گنه داری در توبه است باز ،، توبه کن چون در نخواهد شد فراز
گر بدین درگه بصدق آیی دمی ،، صد فتوحت بیش باز آید همی

و اهل سنت را بدین نیز اجماع است اگر خدای عز و جل خواهد بنده را بصغیره و کبیره عذاب کند و اگر خواهد هر دو بیامرزد اگر خواهد صغیره ببخشد و بکبیره بگیرد و اگر خواهد کبیره ببخشد و بصغیره بگیرد و روا بود که یک بنده را به کبیره ببخشد و دیگری را بصغیره عذاب کند و در جمله باید دانست که هر چند گاه گناه بزرگ بود از رحمت بزرگتر نباشد و هر چند صغیره باشد چون عدل آمد خرد نبود، تا بزرگان گفته اند چون فضل کند هیچ کبیره نماند چون عدل کند هیچ صغیره نماند، بعدل صغیره کبیره شود و بفضل کبیره صغیره گردد

سر اینست که گفت   بیت

گر فضل کنی یقین برستیم همه ،، ور عدل کنی وای بر سوایی ما

و گروهی گفته اند هر گناهی که بنده آنرا صغیره داند هر چند صغیره بود کبیره گردد و گناهی که بنده آنرا کبیره داند هر چند کبیره بود صغیره گردد از اینجاست که بزرگان هیچ گناهی را صغیره

نویند وحاصل الامر نزدیک اهل سنت وجماعت همه معاصی
شاید که مغفور باشد باجتناب از کفر قال الله تعالی
إِنَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ حق تعالی شرک نیامرزد وانچ دون شرک
است بیامرزد مرانرا که خواهد سر اینست که گفت بیت
باز آی آخر که در بگشاده ایم ؛ تو غرامت کرده ما استاده ایم
عشق بازی بلی چه حکمت میکند ؛ می کند این کار و رحمت میکند
گر همه کس جز نمازی نیستی ؛ حکمتش را عشق بازی نیستی
کار حکمت جز چنین نبود تمام ؛ لاجرم جودش چنین آمد مدام
خداوند عزوجل مغفرت را از شرک نفی کرد بی شرط،
و هرچه دون شرک است مغفرت وی بمشیت معلق کرده، و
کبایر دون شرک است چون صغایر، باید که مشیت مغفرت بر همه
افتد تا تعلیق را فایده بحاصل آید امیدوار باش هر چند
مفلسی و هیچ نداری عزیزی گفت مثنویات
گر بدین درگه نداری هیچ تو ؛ هیچ نیست افگنده کمتر پیچ تو
نی همه زهد مسلم میخرند ؛ هیچ بر درگاه او هم میخرند
و نزول این آیت در حق وحشی بود قاتل حمزه عم رسول

ارشاد کرد

علیه السلام

علیه السلام ورضي الله عنهم کسي اورا وعده کرده بود بمالي بکشتن
حمزه آن کس وعده وفا نکرد وحشي با خویشتن گفت که اگر
نتوانم که حمزه را زنده کنم باري خود را زنده کنم بر بیغامبر وحي
کس فرستاد که این همه جفا کردم جاي آشتي هست فرمود اگر
آیتي هست باز وحشي بیغام فرستاد که ضمان خواهم رسول
بود که ضمان منم باز وحشي بیغام فرستاد که ترا فرمان چنین
است لیس لك من الامر شيء ضمان کسي باید که بدست وي
چیزي باشد این آیت آمد ان الله لا یغفر ان یشرك به و
یغفر مادون ذلك لمن یشاء جواب باز فرستاد که مغفرت بر
مشیت است ندانم که مرا خواهد یا نخواهد شرط ازین خواهم
تا آشتي کنم این آیت آمد والذین لا یدعون
مع الله الها آخر ولا یقتلون النفس
التي حرم الله الا بالحق ولا یزنون جواب باز فرستاد
که من این همه کرده ام چون این نیا[ر]زد چراي آیم اگر باز این
بیاري بیایم واگر نه برهمین مي باشم جواب آمد الا من
تاب وآمن وعمل صالحا جواب فرستاد که شرط
دشوار است این قبول کنم که ایمان آرم وعمل صالح را ضمان نتوانم

خود را زنده کنم یعني ایمان آرم لان الایمان حیوة

[illegible marginal notes]

کرد که داند تواند یا نتوانم شرط به ازین خواهم فرمان آمد
قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا
من رحمة الله ان الله یغفر الذنوب جمیعا
انه هو الغفور الرحیم گفت اکنون آسودم است بیامد
و مسلمان شد الحمد لله رب العالمین علی نعمائه
تا بدانی که جرم همه عاصیان در دریای فضلش یک ذره
نیست، چنانکه گفت

مثنوی

هست چون دریای فضلش بی دریغ ٭ بر در او جرمها یک اشک میغ
هر کرا باشد چنان بخشایشی ٭ کی تغیر آردش آلایشی

اکنون بدانکه چون گفته است ان الله یغفر الذنوب جمیعا، مغفرت بر کل ذنوب افکند تخصیص نه کرد صغیره و کبیره را و بخبر آمده است که پیغامبر گفت ان الله یغفر الذنوب جمیعا صغیرها و کبیرها و علانیتها و سرها و این که گفت انه هو الغفور الرحیم و گفته اند این تعلیل است گفت نه از بهر آن می آمرزم که تو سزای عفوی و لیکن من غفور و رحیم یعنی بصفت خویش با تو کار کنم نه بسزای تو و معنی آیه اول که گفت ان الله لا یغفر ان یشرک به و یغفر

بگو ای بندگان من که اسراف کرده اند بر خود و نا امید نشوند از رحمت خدای بدرستی که خدای تعالی بیامرزد گناهان را همه بدرستی که آن خدای آمرزنده مهربان است

مادون

مادون ذلک لمن یشاء چنین گفته اند چون شرک آوردی
بر ما بدل آوردی اندر دوستی شرط نیست باز چون شرک نیاوردی
بدل نیاوردی چون گناه کردی بی ادبی و گستاخی کردی و بی
ادبی و گستاخی اندر دوستی کدایش شرطست یعنی بر ما بدل
بیار که آن در نگذاریم و دیگر گستاخیها اندر گذاریم و این
راین نقد اصل است و آن آنست که چون دین وارث و دین
مورث یکی بود بهیچ سبب حرمان نیفتد مگر بقتل از بر
آن که قتل تخریب اصل است اصل بر جای باید تا فرع بروی
بنا کند و شرک نیز تخریب اصل ایمان است، اصل ایمان بر
جای باید تا فرع مغفرت بروی بنا کند روزی شبلی رحمة الله
علیه جای برگذشت، گوینده بر خواند
کُلُّ ذَنبٍ لَکَ مَغفُورٌ سِوَی الاِعراضِ عَنِّی
بانگی آوردی جرا شد و بیهوش گشت چون بهوش باز آمد
گفتند تراچه افتاده گفت این قایل چنین گفت که همه گناهت
آمرزیده ام مگر آنکه روی از ما بگردانی و این بیت از قول
خداوند تعالی سماع کردم اِنَّ اللّٰهَ لایَغفِرُ اَن یُشرَکَ
بِهٖ وَیَغفِرُ مادُونَ ذٰلِکَ لِمَن یَشاءُ خدای میگوید عزوجل

شرک
حکایت اصمعی ... یدچون معصد رسیدیم او را دیدیم ... گرفته چنین گفت خداوندا اصمعی ... گفتم ... ترا ... نجانیده ام ... گفت ای خواجه کار دنیا ... ترا هیچ می باید یکی اما ... است ... کار دنیا نام ... نخسبی هم ... کار کی بود ...

تمام بیتها ... وروی دوستی گردانیدن ازو

که روی از ما مگردان و بر ما بدل میار دیگر هرچه کنی بیامرزیم
غالب این قوم را خوف باشد و بر خوف زیند و آنچه گویند
هم از خوف گویند بیننده را چنان وهم افتد که ایشان (اهل سلوک)
اهل وعیدند و نه چنانست ولیکن اندر سر ایشان گناه
کردن خرد است بزرگ کرده اند که خوار داشتن جفا سبک داشتن
امرست و بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن امر است
همیشه خصم خدای باشند بر خویشتن، نه خصم خویشتن
بر خدای، که عارفان را با نفس صحبت نیست، مطالبت حق نفس
چگونه باشد خداوند عز و جل ایشان را دوست است و نفس
دشمن با دشمن جنگ دوست کند، و با دوست جنگ دشمن نکند
پس هرکه با نفس بجنگ است، دلیل است که با خداوند بصلح
است و هرکه با نفس بصلح است دلیل است که با خدای عز و جل
بجنگ است و گفته اند ایشان را با پاکی ایشان چه مطالبت کردن
حق خواه از نفس خویش و آن راستیها که در ایشانست همه
امید ایشان بخدای عز و جل بر نصیب مرجوان باشد و
خوف ایشان در نصیب ... چنان نماید که گویی همه
وعید ایشان را آمده است و همه وعده مر غیر ایشان را

تا بزرگان چنین گفته اند که ایمان بنده بحقیقت انگاه تمام کردد که اگر خلق را از آسمان بلایی آید از شومی خویش داند اگر اورا نیکویی بدید آید از طفیل کسی دیگر داند یکی از ایشان گفته است رباعی

ما کبر قدیم و نامسلمانیم ؛ نام آور کفر و ننگ ایمانیم
شیطان ز چه ما رسید کله را بنهد ، کز وسوسه اوستاد شیطانیم

خواجه فضیل عیاض رحمة الله علیه شبانگاه عرفه در عرفات گفتند که حال مردمان چگونه می بینی گفت همه آمرزیده شدندی ، اگر من درمیان ایشان نبودمی یعنی بدترین خلق منم اگر ایشان را نیامرزد از شومی من نیامرزد ، و در خبر چنین آمده است که بموسی علیه السلام وحی کردند که از بهر قوم خویش کسی را بطلب که بهترین بنی اسرائیل وی باشد یکی تن را اختیار کردند که بزهد و عبادت آراسته بود فرمان آمد که او را بگوی تا بدترین بنی اسرائیل را طلب کند سه روز مهلت خواست چهارم روز رسنی در کردن خویش کرد و بر موسی علیه السلام آمد گفت که بدترین بنی اسرائیل را آوردم موسی گفت علیه السلام که زاهدترین بنی اسرائیل

تو بیچاره چنین چگونه می‌گویی گفت از بهر آنک گناهان خویش بیقین
میدانم و از آن دیگری بشک و کسی که گناهان وی یقین باشد
بدتر باشد از کسی که گناهان وی بشک باشد فرمان آمد که ای
موسی بهترین بنی اسرائیل وی است نه از بسیاری طاعت اما
بدانک خویشتن بدترین خلق بدانست خواجه سری سقطی گفت
رحمة الله علیه من هر روزی چند بار آئینه را نگرم از
بیم آنکه نباید که روی من سیاه شده باشد اینست که گفت

مثنوی تو پیش آیی ز موی در نظر ٭ خویشتن را از بتی بینی بتر
مدح و ذمت گر تفاوت میکند ٭ بتگری باشی که او بت میکند

ای برادر گفته اند که اندر دنیا ضیاء اخلاص و ظلمت نفاق
اندر روی بنده پدید باشد بدلیل آنکه خداوند فرمود
سِیمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ولیکن نابینده را بینایی
نباشد نبیند اگر دعاء پیغامبر ما نبودی صلی الله علیه وسلم که از خداوند
بخواست تا خسف و مسخ از امتان وی برگیرد بسیار بینوایی که
اندر امت پدید آمدی نا بزرگان گفته اند که خسف و مسخ بپیشینیان
ظاهر بود و از آن این امت باطن است و هم خواجه سری سقطی فرموده
است که نخواهم که جایی میرم که مرا بشناسند از بیم آنکه زمین مرا قبول

نکند

نکند دشوا اگر دم واین از بدگمانی خویش بود او را بر خویشتن
که خویشتن را بدترین خلق میداند و اگر خویشتن را بدترین
خلق نداند بخویشتن این گمان نبردی و این حرامتان بیشترین را
بوده است فالحمد لله عزوجل حرین امت را از چنین فضیحت
نگاه داشته است و اینست که گفت قطعه

زدزد دین همه پیران ره را ❊ محاسنها بخون دل خضابست
همه مردان دین را زین مصیبت ❊ جگرها تشنه و دلها کبابست
ای برادر عالم هستی وی نیست شو که هستی حق وی است
و نیستی حق تو شنیده که الوجود بین العدمین عدم خط محو
بر جریدهٔ روز کار خود کش بود که روی هستی بینی چنانکه گفت
تو مباش اصلا کمال این است و بس ❊ تو ز تو کم شو وصال این است و بس
اگر آن پروانه را یک ذره بنزد خود قدری بودی خود را چنان بر آتش
نزدی همه عشاق عالم در آرزوی آنند که ایشان پروانه با بدیوانه
بروند و کسی خود حدیث ایشان نمی کند بیت
عاشقان چون حلقه بر در مانده اند ❊ زانکه نزدیکت کسی را راه نیست
عقلها متحیر آمده در جلال او خرده ❊ سراسیمه گشته در جمال او فهمها دیوانه
عاجز شده از ادراک او جبروت او واندیشها زیر و زبر شده درکار

او انیست که گفت — رباعی

ای کبک هزار باز در بند از تو، ای آهوی شیر گیر با خند از تو
بس کس که نیافت هیچ پیوند از تو، خود را بغم و بلا دهی اکنون از تو

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب نود و نهم

در دوزخ برادر اعز شمس الدین بداند که تو را گفته اند که آتش
مورد همه است وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا، و در آخر این آیت
گفته است ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بس در درود به آتش به یقینی
و در نجات از آن بشک، بس اکنون بنگر و تفکر کن در وادیهای
دوزخ و درکهای آن، چه پیغامبر فرموده است علیه السلام اِنَّ فِي
جَهَنَّمَ سَبْعِيْنَ اَلْفَ وَادٍ وَفِي كُلِّ وَادٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ شِعْبٍ وَفِي
كُلِّ شِعْبٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ ثُعْبَانٍ وَسَبْعُوْنَ اَلْفَ عَقْرَبٍ لَا يَنْتَهِي
الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ حَتّٰى يُوَاقِعَ ذٰلِكَ كُلَّهُ، گفت در دوزخ هفتاد
هزار وادیست در هر وادیی هفتاد هزار درکهست و در هر درکی
هفتاد هزار مارست و هفتاد هزار کژدم است کافر و منافق این همه را
بپایان نرسد تا آنگاه که بر این همه گذر نکند و نقل است که فرمود
تعوذوا بالله منها مِنْ جُبِّ الْحُزْنِ او وَادِ الْحُزْنِ، بازداند
خواهید بخدای از جایگاه غم یا وادی غم گفتند یا رسول الله

دوزخ

سبعون

وادی غم

وادي غم يا چاه چيست گفت واد في جهنم
يتعوذ منها جهنم كل يوم سبعين مرة اعد
الله للقراء المرائين گفت واديست در دوزخ كه
كه هر روز دوزخ ازان هفتاد بار باز داشت خواهد
حق تعالى براي علماء مرائين ساخته است پس
اين صفت دوزخ و دركها و درها و واديها آنست كه اين
براندازه عدد آرزوهاي دنيا و شهوت هاي آن نست
وعدد درها آن بعدد هفت اندامست كه بنده
بران معصيت كند بعضي ازآن فوق بعضي
است اعلى تر جهنم است پس سقر پس لظي پس
حطمه پس سعير پس جحيم پس هاويه بنگر اكنون
در عمق هاويه كه عمق آن را نيست چنانكه عمق
شهوتها دنيا را حدي نيست پس چنانكه حاجتي از
دنيا نه نخامد مگر بحاجتي ديگر بزرگتر ازآن افتد
همچنين هاويه از جهنم نه نخامد مگر بهاويه عميق تر
ازان افتد ابو هريره رضي الله عنه نقل ست
كه گفت در خدمت رسول عليه السلام

وسلم بودیم پس آوازی شنیدیم گفت میدانید که این
چیست گفتیم خدا و رسول وی داناتر گفت
هذا حجر ارسل في جهنم منذ سبعين عاما الآن ينتهي الى
قعرها این سنگی است که هفتاد سال است که
در دوزخ فرو فرستاده شده است اکنون به قعر
آن رسیده است پس انواع عذاب بر هر که در آتش
باشد مترادف نشود بلکه هر یک را از ایشان
حدی معلوم است بر اندازهٔ معصیت و گناه
او بدانست که اگر کل دنیا بر کم عذاب ایشان عرض
کرده شود هر آئینه آنرا فدا کنند از سختی آنچه در آن
باشد و حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
خبر کرده است که ادنی اهل النار عذابا ينتعل
بنعلين من النار يغلي دماغه من حر نعليه
گفت عذاب بر اهل آتش را دو نعلین باشد
از آتش که دماغ او از گرمی آن بجوشد پس بنگر اکنون
در کسی که برو تخفیف است پس قیاس کن
بر آن کسی که برو تشدید است و هرگاه که در سختی

عذاب آتش بشک افتی اخشت خود با آتش نزدیک برو
آن را قیاس کن و آتش دنیا خود مناسب آتش
دوزخ نیست که گفته است ان نار الدنیا غسل
بسبعین ماء من میاه الرحمة حتی اطاقها
اهل الدنیا آتش دنیا هفتاد آب از آبهاء رحمت
شسته شده است تا اهل دنیا طاقت آن داشتند
بلکه پیغامبر علیه السلام در صفت
آتش دوزخ صریح کرده است اوقدت علیها تلک النار
الف سنة حتی احمرت ثم اوقدت علیها الف
سنة حتی ابیضت ثم اوقدت علیها الف سنة
حتی اسودت فهی سوداء مظلمة گفت آن آتش
هزار سال افروخته شد تا سرخ گشته پس هزار سال
افروخته شد تا سفید گشت پس هزار سال افروخته
شد تا سیاه گشت پس آن سیاه تاریکست و نقل است که
گفت اشد اشدت اشتکت النار الی ربها فقالت یا رب اکل
بعضی بعضا فاذن بها فی نفسین نفس فی الشتاء
ونفس فی الصیف فاشد ما تجدونه فی الصیف

مِنْ حَرِّهَا وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَهُ فِي الشِّتَاءِ مِنْ
زَمْهَرِيرِهَا آتش بنالید بپروردگار خود گفت
ای پروردگار بعضی از من بعض مرا بخورد پس او
را در دو نفس دستوری داد نفسی نفس در زمستان
ونفسی در تابستان پس سخت تر آنچه در تابستان می آید
از گرمی آنست وسخت تر آنچه در زمستان می آید از
سردی آنست واز ابو هریره نقل است که
گفت اگر در مسجد صد هزار کس باشد یا بیش از ان پس
مردی از اهل آتش دم زند همه بمیرند ودر نقلست که در
آتش ماران باشند چون اشتران بختی بزرگ بگزند پس هر گزیده
زهر آن چهل سال احساس کند وکژدمان باشند چون اشتران
بگزند پس گزیده ایشان چهل سال زهر آن بیابد خواجه حسن
بصری رحمة الله علیه گفتی که مردی بود از آتش پس
از هفت هزار سال بیرون آورده شود کاشکی من آن مرد
باشم ووقتی او را دیدند که در زاویه نشسته می
گریست گفتند چرا می گریستی گفت ترسم که مرا در آتش
اندازد وباک ندارد ازینجاست که گفت - رباعی

اندر خور ما چون هیچ باکی نبود :: در عالم ما حدیث خاکی نبود
رو زحمت خود ببر که در حضرت ما :: از کشتن هیچ پاک باکی نبود

این حال خواجه حسن بصری است رضی الله عنه
مشتی عاصیان و خاکساران که باشند از خواجه
احمد حرب نقل است که گفت یکی از ما سایه
را و آفتاب بر گزیند و بهشت را بر آتش بر نمی گزیند و از
عیسی پیغامبر علیه السلام نقلست که گفت بسیار تندرست
و روی خوب و زبان فصیح که فردا در اطباق آتش بنالند و
از داؤد پیغامبر نقل است که می گفت الهی بر گرمی آفتاب تو
مرا صبر نیست پس گرمی آتش تو چگونه صبر کنم و آواز رحمت
ترا طاقت نمی دارم پس آواز عذاب ترا چگونه طاقت دارم بنگر درین
هولها و بدانکه حق تعالی آتش را با هولها بیافرید برای
اهلی بیافرید نیفزایند و نه کم شوند و این کاریست که
قضا کرده شد و مرفوع عنه گشته پس عجب از من
و تو بدین غفلت و ندانیم که قضا در حق ما بچه سابق شده
است و اگر کوئی کاشکی بدانی نمی که مورد من چیست و مرجع من
بکدام چیزی ست و قضا در حق من بچه سابق شده است

بدانکه ترا علامتی است که بدان انس گیری و بسبب
آن امید تو صادق شود و آن علامت آنست که احوال و
اعمال خود بنگری چه بر هر کسی آسان کردانیده اند آنچه برای
آن آفریده شده است پس اگر راه خیر بر تو آسان کرده شده
است شاد باش که از آتش دوری و اگر چنان است که قصدی
خیری نکنی که نه عوائق بدان محیط شود و آن را دفع کند و قصد
شری نکنی الا که اسباب آن میسر گردد بدانکه آن بر تو قضا
کرده اند چه دلالت این عاقبت چون دلالت باز آنست بر ثبات
و دلالت دود است بر آتش در قرآن مجید است که اِنَّ
الاَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَاِنَّ الفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ هر آینه نیکو
کاران در نعمت بهشت باشند و بد کرداران در آتش افروخته
پس نفس خود را بدین دو آیه عرض کن تا قرارگاه خود از دو سرای
بدانی از خواجه یحیی معاذ رازی ——
نقل است که گفت ندانم کدام معصیت ازین هر دو
سخت تر است فوت شدن بهشت یا رفتن در دوزخ
اما بهمه حال فوت شدن نعمت آسان تر است
از تحمل کردن دوزخ ازان که مصیبت بزرگ‌تر و دشوارتر است

خلاد در دوزخ از آنکه اکر وقتی منقطع شدنی
بودی کار آسان تر بودی ولیکن دشوار تر در انست
که ابدیست پس کدام دل تحمل تواند کرد آنرا کدام نفس
صبر تواند کرد بران وازینست که عیسی پیغمبر علیه السلام
کفت یاد خلود در دوزخ دلهای خائفان پاره پاره می کند
این شمه بود از دوزخ وعذاب او شنیدی ازینجا
سریست وآن آنست چون حجاب دنیا بمرک برخیزد نفس به
کدورتها دنیا ملوث بماند وبه کلیت ازان جدا نشود
اکرچه متفاوت باشد چه بر جوهر بعضی ریم زنک برهم
نشسته باشد وچون آینه کشت که از بسیاری زنک
برهم نشستن تباه شده بود اصلاح وتصقیل نپذیرد واین
انکشتان باشند که از پروردگار خویش همیشه محجوب باشند
نَعُوذُ بِاللّٰہِ منها وجوهر بعضی بحد دین وطبع نرسیده باشد
واز قبول رد ودن وروشن کردن بیرون نیامده باشد پس اورا
بر آتش عرض کنند تا ریم وزنک ازوی زائل شود وعرض
کردن بر آتش بر اندازهٔ حاجت تزکیه بود وبکمتر ان
یک لحظه سبک است بیشتر آن در حق مومنان عاصی چنانکه

اخبار بران وارد است هفت هزار سال هیچ نفسی از این
عالم رحلت نکند که نه غباری و ترکی باوی باشد
اگرچه اندکی بود از ینجا بدان سر این آیت وَاِنْ منکم
اِلَّا وَارِدُهَا کَانَ عَلٰی رَبِّکَ حَتمًا مَقضیًا والسلام
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْم مکتوب صد وبیستم
در بهشت برادر شمس الدین بداند چون غموم و
شرور این سرای بدانستی در مقابل این سرای سرای
دیگر است پس نعیم وسرور آن تامل کن چه هرکه
یکی ازان دو سرا شد جای او لامحاله در دیگری باشد پس
خوف ورجا ازدل خود برانگیز خوف به بسیاری فکرت
در هولهای جحیم ورجا به بسیاری فکرت در نعیم مقیم که
چه ملک عظیم بدان یابی واز عذاب الیم بدان رهی هر
گاه خواهی که صفت بهشت بدانی قرآن بخوان از
قول خداوند ولمن خاف مقام ربه جنتان
تا آخر سورة الرحمن وسورة الواقعه وغیر آن پس از
آنکه صفتهاء بهشت بدانی وبرجملهٔ آن مطلع شوی
در عدد بهشتهاء آن تامل کن پیغامبر صلی الله علیه

وآله وسلم گفته است است ولمن خاف مقام ربه

جنتان اي جنتان من فضة آنيتهما وما فيهما و

جنتان من ذهب آنيتهما وما فيهما وما بين القوم

وبين ان ينظروا الى ربهم الا رداء الكبرياء على

وجهه في جنات عدن اى برادر دو بهشت است كه از

نقره است و آوندهاء آن وآنچه درو است ودو

بهشت است كه از زر است و آوندهاء آن وآنچه

درو است وميان قوم آنكه بنكرند پروردگار خود

نيست مگر رداء كبرياء بر وجه او در بهشت عدن

پس درهاء بهشت نكرچه بسيار است برانداز اصول

طاعتها ابو هريره رضي الله عنه روايت كرده كه پيغامبر

عليه السلام فرمود من انفق زوجين

من ماله في سبيل الله دعي من ابواب الجنة وللجنة ابواب

فمن كان من اهل الصلوة دعي من باب الصلوة

ومن كان من اهل الصيام دعي من باب الصيام و

هو باب الريان ومن كان من اهل الصدقه دعي

من باب الصدقة ومن كان من اهل الجهاد

دعي من باب الجهاد اي هركه دوگونه ازمال
خود در راه خدای نفقه کند از درهاء بهشت
خوانده شود و بهشت را درهاست پس هرکه از اهل نماز
باشد از در نماز خوانده شود و هرکه از اهل روزه باشد
از در روزه خوانده شود و آن در ریاست و هرکه از اهل
صدقه باشد از در صدقه خوانده شود و کسي
که از اهل جهاد باشد از در جهاد خوانده شود نقل
است از امیر المومنین صدیق اکبر که
گفت وسیق الذین اتقوا ربهم الی الجنة زمرا الایه
رانده شدند کسانیکه از پروردگار خود ترسیدند سوي
بهشت گروه گروه تا چون بدهي رسیدند از درهاء
بهشت نزدیک آن درختي یافتند که از زیر ساق آن دو
چشمه ظاهر مي شد و مي رفت پس قصد یکی ازان کردند چنانچه
که بدان فرموده شدند و ازان آب خوردند پس آنچه
در باطن ایشان از بیم و رنج بود آنرا ببرد پس قصد دیگران
کردند و ازان غسل کردند پس تازگي نعمت بر روی ایشان
روان گشت و موي ایشان هرگز گرد آلوده نشده و سر ایشان

هر کس کالبد ه نکشت چنانستی که در روغن مالیده اند

پس بهشت رسیدند وایشان را گفتند سلام علیکم طبتم

فادخلوها خالدین ای سلام بر شما باد که پاک بودید

در دنیا پس در آیند در آن جاوید باشند کان پس

ولدان ایشان را به بینند گرد ایشان در آیند چنان که

خدمتگاران اهل دنیا گرد خداوندی در آیند که از

سفری بدیشان باز آید گویند او را شاد باش خدای

عزوجل برای تو کرامت چنین وچنین ساخته پس

غلامی ازان ولدان برود سوی بعضی از جفتان او از

حور عین پس گوید من دیدم فلان بیاید بنا که اورا در دنیا گفتندی

او گوید تو دیدی گوید من دیدم وبر اثر من می آید پس

شادی یکی را از ایشان سبک کرداند تا بر آستانه در آن بایستد

چون بمنزل خود رسد در اساس بناء آن بنگرد صخره

بیند از مروارید زیر آن کوشکی سبز وسرخ وزرد هر رنگی

پس سر بر آورد و در سقف آن نگرد چون برق رخشان

بیند وکرنه آنستی که خدای عزوجل اورا قدرت دهد

نزدیک باشد که چشم او بشود پس سر بجنباند

ازواج خود را ببینند وکوزها نهاده وبالشها
یکدیگر مرتب کرده وبساطها در هر مجلسی گسترده پس ثنا
کنند وبگویند الحمد لله الذی هدانا لهذا وما
کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله پس منادی آواز
دهد که زندگان باشید هرگز نمیرید ومقیم باشید هرگز
رحلت نکنید وتندرست باشید هرگز بیمار نشوید وتامل
کن اکنون در غرفهای بهشت واختلاف درجات بلندی در آن
وچنانکه درمیان مردمان در طاعت واخلاق ستوده تفاوت
ظاهر است پس همچنان در آنچه پاداش داده شوند تفاوت
ظاهر شود پس اگر عالی تر درجات می طلبی باید که در طاعت
خداوند کسی بر تو سبقت نکند چنانکه اگر یاران وهمسایگان
بر تو بدیگر یا به بلندی بنائی تقدم نمایند بر تو گران نماید و
زندگانیت منغص شود وبهتر احوال تو آنست که در بهشت
قرار گیری ودر آن مسلم نباشی که جماعتی بر تو سابق باشند و
لطیفها که کل دنیا برابر آن نباشد ابوسعید خدری رضی
الله عنه روایت کرد که پیغامبر علیه السلام فرمود که
ان اهل الجنة لیتراءون اهل الغرف فوقهم

كما ترون الكواكب الغابر في الافق من المشرق
والمغرب لتفاضل ما بينهم گفت هر آينه اهل بهشت
اهل غرفها را فوق خود همچنان بينند كه شما ستاره در رفته
را در افق بينند از مشرق و مغرب براي تفاضل آنچه
ميان ايشانست گفتند يا رسول الله ... از پيغامبرانست
جز ايشان بدان نرسد گفت بلي والذي نفسي بيده
رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين بدان خداي
كه نفس من در قبضه قدرت اوست مرداني كه بخداي
گرويدند و پيغامبران را تصديق نمودند و نيز گفت
ان اهل درجات العلي ليريهم من تحتهم كما ترون
النجم الطالع في افق من آفاق السماء وان ابابكر
وعمر منهم وانعما اي هر آينه اهل بهشت درجهاء بلند كسي كه در
تحت ايشانست ايشانرا همچنان بيند كه شما ستاره برآينده را
بينند در افق از آفاق آسمان و ابوبكر وعمر از ايشانند و زياد بن زيادت
از ان و جابر ——— روايت كرد كه پيغامبر گفت
عليه السلام الا احدثكم بغرف الجنة در حديث
بگنم شما را در غرفهاي بهشت گفت بلي يا رسول الله صلى الله عليه وسلم

مادر و پدرم فدای تو باد گفت إنّ في الجنّة غرفا من
اصناف الجوهر كلّه يري ظاهرها و باطنها
و فيها من النعيم و اللذات و السرور ما لا
عين رأت و لا اذن سمعت و لا خطر علي قلب بشر
ای هر آینه در بهشت غرفهاست از اصناف همه گوهرها ظاهر
آن از باطن آن دیده شود و باطن آن از ظاهر آن دیده شود
و در ان از نعمتها و لذتها و شادیها آنست که چشمی ندیده
است و گوشی نشنیده است و بر دل آدمی نگذشته است
گفتم یا رسول الله این غرفها کراست گفت لمن افشی السّلام
و اطعم الطعام و ادام الصّيام و صلي بالليل و النّاس
نيام ای برای آنکس را که سلام آشکارا کرد و طعام داد و
پیوسته روزه داشت و شب نماز گزارد و مردمان
خفته گفتم یا رسول الله طاقت آن که دارد گفت
أُمتي تطيق ذلك ساخبركم عن ذلك من لقي اخاه فسلم عليه
او رد عليه فقد افشي السّلام و من اطعم اهله و عياله
من الطعام حتي يشبعهم فقد اطعم الطعام و من صام من شهر
رمضان و من كل شهر ثلثة ايام فقد ادام الصّيام

وَمَن صَلي العِشاء الاخيرة وصَلي الغداة في
جَماعَة، فقد صَلي اللّيل وَالنّاس نيام اليَهُود وَ
وَالنصَاري والمجوس كفت امت من طاقت آن دارند
وزود باشد كه شمارا ازان آگاه كنم هركه برادر خود
را ديد ودرو سلام كفت يا جواب سَلام او باز داد سلام
آشكارا كرد وهركه اهل وعيال خودرا طعام داد تا ايشان
را سير كرد طعام داد وهركه ماه رمضان وسه روز از
هرماهي روزه داشت پيوسته وهركه نماز خفتن
ونماز بامداد بجماعت كزارد شب نماز كزارد ومردمان خفته جهودان
وترسايان ومغان خفته پيغامبر را عليه السّلام
از قول خداي عزوجل وَمَسَاكِن طَيِّبَة في جنّاتِ
عَدن پرسيدند كفت قَصرٌ مِن لُؤلُؤة في ذالك القصر
سَبعونَ دارا من ياقُوت حمراء في كل دارٍ سَبعونَ بيتا
مِن زمرد خضراء فِي كُل بيتٍ سرير على كل سرير سَبعُون فِراشا من
كل لون وعلى كلّ فراش زوجة مِن الحور العين في
كل بيت سبعون وصفة في كل بيت سبعون مائدة على مائدة سبعون لونا
من الطعام وَيُعطي المومن في كلّ غداةٍ مِنَ القوة ما ياتي

علي ذالك اجمع كفت كوشكي است از يك دانهٔ
مرواريد دران كوشك هفتاد سراي ست از ياقوت
سرخ در هر سرائي هفتاد بستر از هر لوني
بر هر فراشي زني از حور عين در هر خانه هفتاد خوان
آراسته بر هر مائده هفتاد لون از طعام در هر خانه هفتاد كنيزان
ومومن را هر بامدادي از قوت آن داده شود بر كل آن بيايد ابو هريره
رضي الله عنه روايت كرد پيغامبر عليه السلام
فرمود آن حائط الجنة لبنة من ذهب و
لبنة من فضة ترابها زعفران وطينها مسك
ديوار بهشت خشتي از زر است وخشتي از نقره خاك
آن از زعفران وكل آن مشك ابو سعيد خدري
روايت كرد پيغامبر كفت عليه السلام
در قول خداي عز وجل گفت فرش مرفوعة ما
بين الفراشين كما بين السماء والارض ميان
دو بستر چندانكه ميان آسمان وزمين زيد
ارقم ——— كفت كه مردي از جهودان بر

ابو القاسم تو می گوئی که اهل بهشت در بهشت بخورند
و بیاشامند و اصحاب خود را گفته بود اگر محمد بر من
اقرار کند او را غلبه کنم پیغامبر بلی و الذی نفسی
بیده ان احدهم لیعطی قوة مائة رجل فی
المطعم و المشرب و الجماع ای بلی بدان خدای
که نفس من در قبضهٔ قدرت اوست که یکی را از
ایشان قوت صد مرد داده شود در طعام و شراب
و مباشرت جهود گفت کسیکه بخورد و بیاشامد او را
حاجت انسانی باشد پیغامبر گفت علیه السلام
حاجتهم عرق یفیض من جلودهم مثل
المسك فاذا البطن قد ضمر ای حاجت ایشان
عرقی باشد که از پوستها ایشان روان شود
مشک پس شکم باریک شود نقل است که وقتی جهودی
مذکری را گفت مرا در دین شما سه مسئله مشکل است
اگر آن را مثال غای من دین شما قبول کنم گفت آن

سه مسئله کدام است یکی کفت آنکه شمائی کوئید
در بهشت بخورند و بیاشامند و حاجت نبود و دیگر شما
می کوئید که در بهشت درختی که هیچ جا نبود که یک
شاخ او آنجا نباشد و دیگر شمائی کوئید که نعمت بهشت
هرچند خورند و بیاشامند هیچ کم نشود مذکر کفت مثال آنکه
خورند و بیاشامند و حاجت نبود در دنیا کودک است
در شکم مادر که می خورد و حاجت نه و مثال درخت در
دنیا آفتابست که هرچند یکی ست هیچ جا نبود که شعاع او آنجا
نرسد و مثال آنکه خورند و بیاشامند و هیچ کم نشود
در دنیا نعمت قرآنست هرچند از وی کویند و شنوند
و کار بندند هیچ کم نشود جهود در حال اسلام قبول کرد و
مسلمان شد و در تفسیر ست که اگر حوری آب دهن خویش
در دریاها اندازد در هیچ دریا آب شور نماند و اگر در
شب تاریک انکشتی از بهشت بیرون آرد روز روشن
کردد و ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت کرده
است پیغامبر علیه السلام در قول
حق عزوجل کَاَنَّهُنَّ الیاقوت والمرجان رسول کفت

عليه السلام ينظر وجهها في خدرها اصفى من المرأة
فان ادنى لؤلؤة عليها لتضي ما بين المشرق
والمغرب وانه يكون عليها سبعون ثوبا ينفذها
بصره حتى يرى مخ ساقيها من وراء ذالك اي
روي او در پرده ديده شود صافي تراز آئينه وكمترين
مرواريد او ميان مشرق ومغرب را روشن كند و بروهفتاد
جامه باشد كه بصراز آن بگذرد تا مغز ساق او بيس آن
ديده شود وانس رضي الله عنه روايت كرد كه پيغامبر
عليه السلام گفت لما اسرى في الجنة دخلت
الجنة موضعا يسمي البيدخ عليه خيام
اللؤلؤ و الزبرجد الاخضر والياقوت الاحمر
يقلن السلام عليك يا رسول الله فقلت يا جبرائيل
ماهذا النداء فقال هولاء المقصورات في الخيام
استاذن ربهن في السلام فاذن لهن فيقفن
يقلن نحن الراضيات فلا نسخط ونحن الخالدات
فلا نرحل وقرا رسول الله ــــــــــ
قول الله تعالى حور مقصورات في الخيام

اي آنکاه که مرا بشب بردند در بهشت رفتم موضعي
را دیدم که آنرا بیدخ خوانند بران خیمهای مروارید
وزبرجد سبز ویاقوت سرخ بود پس کفتند السلام علیک
یا رسول الله گفتم یا جبریل این چه آوازست کفت مقصورات
خیام اند از پروردکار خود دستوري خواسته اند تا ترا
سلام کنند و دستوري داده پس ایشان گفتند
ما خشنودانیم هرکز در خشم نشویم وجاوید باشند کاییم
هرکز رحلت نه کنیم ومجاهد در قول حق تعالی مي کوید
وازواج مطهرة پاک کرده است از حیض وغایط وبول
وخوي بلغم ومني وفرزند وامام اوزاعي میکوید درین
قول في شغل فاکهون شغل ایشان اقتضاض دوشیزکان
باشند وعبد الله بن عمر گفت رضي الله عنهما کم منزل ترین
اهل بهشت کسي باشد که با او هزار خدمتکار بود هر
خدمتکاري را کاري بود که یاران را نبود وروایت است از
حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که کفت اِنَّ
الرجل مِن اَهل الجَنَّةِ لیزوّج خمسایة حوراء
وَاربعة الاف بِکرو ثمانیة الاف ثیب یعانق

كل واحد منهن مقدار عمره في الدنيا. اي هر مردی را از اهل بهشت بزني داده شود پانصد حور و چهار هزار بكر و هشت هزار ثيب هر يكي را از ايشان مقدار عمر خود در دنيا كنار گيرد و ديگر نقل است كه گفت در بهشت بازاريست كه دران فروختني و خريدني نيست مگر صورت مردان و زنان پس چون مرد آن ورد دران جا رود و در اينجا فراهم آمدن حور عين است بر دارند آوازهاي كه خلق مثل آن نشنيده است گويند ما جاويد باشند كائيم نميريم و خوش عيشانيم درويش نكرديم و خشنودانيم در خشم نه شويم پس خنك آنكس را كه او براي ماست و ما براي اوئيم و روايت است كه پيغامبر فرمود صلى الله عليه وسلم هيچ بنده در بهشت نرود مگر كه دو تن از حور عين نزديك سر و پاي او بنشيند براى او سرود گويند به نيكوتر آوازي كه آدميان و پريان نشنيده اند و بمزمار شيطان نباشد وليكن بتحميد و تقديس خداي بود و مردی بخدمت پيغامبر عليه السلام آمد و گفت در بهشت اسپ خواهد بود چه من آنرا دوست

میدارم بگفت ان احببت ذلك اوتيت بفرس
یاقوت حمراء لیطیر بك في الجنة حیث
شئت گفت اگر آن دوست می داری اسپی از یاقوت سرخ
بر تو آرند در بهشت آنجا که خواهي ترا بزودي بر مردي
دیگر گفت من اشتر را دوست دارم در بهشت
هست گفت یا عبد الله ان ادخلت الجنة فلك
فیها ما اشتهت نفسك و لذت عيناك
اگر ببهشت برده شوي آنچه آرزو برد نفس تو
و چشمها تورا لذت دهد ترا دران میسر شود و
ابو سعید خدري روایت کرده است از حضرت
رسالت صلي الله علیه وسلم که گفت مرد را از
اهل بهشت فرزند آید چنانکه آرزو برد حمل او و زادن
او جوان شدن او در یک ساعت باشد و گفت چون
اهل بهشت قرار گیرند برادران آرزومند
برادران شوند پس تخت یکي سوي دیگري روان شود فراهم
آیند و آنچه در سراي دنیا میان ایشان بود بگویند پس بگوید
ای برادر فلان روزی پس فلان یاد میداري که حق

تعالی را بخوانند تا مرا بیامرزید و گفت اهل الجنة

جرد مرد بیض جعاد مکحول ابناء ثلث

و ثلثین علی خلق آدم طولهم ستون ذراعا

فی عرض سبعة اذرع اهل بهشت بی موی

روی باشند سپید پوستان شکسته موی

سرمه کرده فرزندان سی و سه بر آفرینش آدم

علیه السلام طول ایشان شصت گز و عرض هفت

گز و در تفسیر آمده است که بجمال یوسفی باشند و بخلق

محمدی باشند و باواز داودی باشند و گفت حق

تعالی آدم را بید قدرت آفرید و توریت بید قدرت

نبشت و بهشت را بید قدرت نهال کرد پس او را گفت

سخن گوی گفت قد افلح المومنون ای بدرستی نیک

بخت شدند مومنان و آخر کسیکه در بهشت رود و کم

منزلت بود آنست که ملک او پانصد ساله راه باشد در

گوشها زر درفتم و خیمهاء مروارید کهرا و را آن

دهند که غایت آنرا همچنان بیند که نزدیک آنرا

و هر بامداد و هر شبانگاه هفتاد هزار کاسهٔ زر

پیش ایشان آرند درهر کاسه لونی بود که در کاسه
دیگر نباشد و مزه آخر آن همچنان باشد که مزه اول آن و در
بهشت یاقوتی است که دران هفتاد هزار سرا ایست درهر
سرای هفتاد هزار خانه که دران سوراخی و رخنه نباشد
ابو هریره رضی الله عنه گفت که در بهشت حوری
تست او را عینا گویند چون برود بر دست راست و بر
دست چپ او هفتاده هزار کنیزک باشد و اوی گوید
کجا اند کسانیکه امر معروف و نهی منکر کرده اند ای برادر
این حدیث من و تو بود که شنیدی واین قوت حوصله
من و تو بود که تقریر افتاد وان کجا انشاء الله تعالی
که باشد از ینجاکه نا امیدی روی نیست اکنون آنچه
مطلوب صدیقان و مقصود جهانهاء انبیاء و اولیا
ست صلوات الله علیهم بشنو قال الله
تعالی لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ واین
زیادت نظر است در وجه کریم خداوند عز و جل و
آن لذت کبری ست که نعمت بهشت دران فراموش
کرده شود جریر عبد الله بجلی رضی الله عنه گفت

بر حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم نشسته

بودیم در شب چهاردهم این ماه را دید و گفت انکم

ستَرون ربّکم کما ترون هذا القمر ولا

تضامون فی رؤیته بدرستی که بینید یعنی پروردگار

خود را چنانکه این ماه می بینید یعنی بی حجاب نقل است چون

اهل بهشت در بهشت در روند و اهل دوزخ در آتش

منادی آواز دهد ای اهل بهشت شما را به نزدیک خدای

وعده ایست گویند یارب نه رویهاء ما سپید برای انگیختی گوید

نیز مانده است گویند یارب نه نامها ما بدست راست دادی

گوید نیز مانده است گویند نه ما را از دوزخ برهانیدی و به بهشت

کرامت کردی گوید نیز مانده است و آن دیدار من

است حجاب برداشته شود تا خدای وند خود را به بیند اما

باید که بدانی که نزدیک اهل سُنّت و جماعت دیدار

خداوند از مکافات عمل نیست لکن محض فضل است

چنانکه اندر دنیا توفیق ایمان و معرفت دادند مکافات

عمل نیست محض فضل است در خبر است خداوند

تعالی مر پیغمبر را علیه السّلام را قبه در بهشت

داده است از یک دانه مروارید مر او را چهار هزار
ستن فراخاء از هر دری پانصد ساله راه است و از دری
تا دری پانصد ساله راه اندر میان آن قبه خوانی
نهاده و هم اهل بهشت را مهمانی کنند بر یک
خوان بنشینند جبرئیل و میکائیل و فرشتگان آسمان
را فرمان آید تا بر سر خوان بایستند خدمت کنند و
مومنان بر آن خوان طعام خورند سی صد هزار سال
به سال آن جهان چون از طعام فارغ شوند قدحها
شراب بیاید مهر کرده به مشک چنانکه فرمود ختامه
مسک بر آن مهر نبشته که هذا شراب طاهر من رب طاهر
لعبد طاهر این شرابی است پاک از پروردگار پاک
مر بنده پاک را هر کسی قدحهاء خویش بگیرند و شراب
خورند چون از شراب فارغ آیند و در بعضی
خبر است چون بهشتیان اندر بهشت قرار گیرند بادی
از زیر عرش بر زیدن گیرد که آن را باد لطافت گویند
برگهاء درختان بهشت را بجنباند برگ بار برگ

بسایه سماع خوش پدید آید و کنکرهاء بهشت

ببانک آیند و حلقهاء بهشت بجنبد مومنان اندر

آن سماع بر طرب آیند خداوند عز و جل حجابهاء را بردارد

از چشمهاء ایشان و کوید هَا اِنَا ذَا رَبُّکُم فَانظُرُوا

اِلَی سَلَامٌ عَلَیکُم طِبتُم فَادخُلُوهَا خَالِدِینَ

و درین آیت چنین گفته اند که وَسَقَیهُم رَبُّهُم

شَرَابًا طَهُورًا کفت خود دهم بدست کسی نفرستم

اکر بدست کسی فرستم وی را ببینی خود دهم تا مرا ببینی

و چنین کفته اند که نیک مردان بوستان بتنزه و درختان

با حور و ولدان در تنعم باشند و مقربان ملازم و معتکف

حضرت شوند و نعمت بهشت را با اضافت ذره از آن

حقیر دارند پس ابرار بر قضاء شهوت شکم و فرج

مشغول کردند اما از برای مجالست کروهی دیکر ند واز

خواجه حسن بصری ——— نقلست که کفت

بین اهل الجنة فی الجنة اذا اطلع علیهم

الرب جل جلاله فیتیهون بین جلاله

وجماله ثمان مایة الف عام اذا انظروا الی

الجمالِ طابُوا واذا نظرُوا اِلي الجلالِ
ذابُوا گفت درین میان اهلِ بهشت باشند
که خداوند و تعالي برایشان تجلّي کند پس
سرگردان بمانند میان جلال وجمال خداوند هیصد
هزار سال چون نظر بر جمال وی کنند بگدازند ومعنی
گداختن آنست که ازخود بیخود کردند از آنچه
اندر ایشان بود از لذت طعام وشراب وشهوت وقصور
حور واشجار و انهار هیچ نماند و در بعضي خبر
آمده است که چون مومنان اندر بهشت
قرار گیرند فرمان آید که تمنوا علي الماجد الواجد ندا
آید که آرزو کنید وند انند که چه آرزو بعلماء باز کردند
وم ایشانرا پرسند که چون مارا اندر دنیا چیزي مشکل
شدي شما باز مي گشتیم اکنون مارا فرمان آمد که آرزو
کنید چه آرزو کنیم علماء گویند که دیدار خداي وند
عزوجل در خبر است که پیغامبر علیه السّلام
را پرسیدند از دیدار بندگان مر خداوند عزوجل

لا كفت ع منهم من ينظر الی ربه في الشهر
مرة ومنهم من ينظر الی ربه في الجمعة
مرة ومنهم من ينظر الی ربه بكرة
وعشيا گفت كسی باشد از ايشان كه بيند پروردگار
خود را در ماهی يک بار وكسي باشد كه از ايشان كه بيند
پروردگار خود را شب و روز را در جمعه يكبار كسی باشد از ايشان
كه بيند پروردگار خود را شب و روز
رزقنا الله بفضله وكرمه ولجميع
المومنين والمومنات بحرمة انبيائه واوليائه
وصلی الله علی محمد و آله اجمعين وعلی جميع الانبياء و
المرسلين ولا حول ولا قوة الا بالله العلي
العظيم

ابيات

نالقا بيچاره راهم ترا ؛ هم چو موري لنگ در چاهم ترا
بی تنی بی دولتی بی حاصلي ؛ بی نوای بی قراري بی دلي
دين زدستم رفت دنيا گم شده ؛ صورتم نا مانده معنی گم شده
من نه كافر ني مسلمان مانده ام ؛ در ميان هر دو حيران مانده ام
ني مسلمانم نه كافر چون كنم ؛ مانده سرگردان و مضطر چون كنم

یارب اشک و آه بسیاریم هست ⁘ گرندارم هیچ این بارم هست

هم تن زندانیم آلوده شد ⁘ هم دل محنت کشم فرسوده شد

مانده ام در چاه زندان پای بست ⁘ در چنین چاهم که گیرد جز تو دست

پاک کن از راه صحن جانِ من ⁘ پس بشو از اشک من دیوان من

گرچه بس آلوده در راه آمدم ⁘ عفو کن گرچه بس وز چاه آمدم

حواشی واختلاف نسخ

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

ضمیمہ

عباراتِ حاشیہ

مکتوباتِ صدی

ق ۴ ب مکتوب پنجاہ و دوم :۔ تحریص در مطالعہ این مکتوب بنا بر کثرت فوائد۔

ق ۱ الف مکتوب اول :۔ دو جگہ عربی جملے کے فارسی ترجمے، ــــــــ ایک جگہ "علیکم بدین العجائز" کا اردو ترجمہ کسی دوسرے کاتب کے قلم سے : "اوپر تمہارے ساتھ دین بڑھیو نکے"۔

ق ۷ الف علماء امتی ... :۔ علمائے امت من مثل انبیائے بنی اسرائیل۔

ایضاً لا دین لمن لا شیخ لہ :۔ نیست دین برائے آنکس کہ نیست شیخ برائے آنکس۔

ایضاً اقتدأوا بالذین من بعدی ابوبکر و عمر :- اقتدا کنید شما یان بدین، بعد از می با بی بکر و عمر۔

ایضاً اصحابی کالنجوم :- اصحاب من مانند ستار (گان) بہریکی از ایشان کہ (اقتدا) کنید، ہدایت یابید۔

ایضاً کم شدن کم کن کہ تفرید این بود :- اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید ماورای علم...

علم آن را در تواند یافت آں را فنامی گویند اگر چہ شخص ... اما چوں از علم محسوسات

خود نیز بے شعور می گردد ... آں حالت را در ... ایشاں، ایشاں فنامی ... جمع توحید

ست اینست اینجاست نہایت طریقہ ... خلاصۂ حقیقت ھ۔

ایضاً ... توحید این بود :- امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد ومن

یعرف التوحید فہو مشرک ومن لم یعرف ذاک فہو کافر ...

ایضاً از اینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد در ین ... زیادت از ین عبارت ... توان کرد۔

ق ۷، ب الفناء عن الفناء :- فناء فناء عبارت از عدم شعور فناء خود ست یعنی کسی کہ فانی ... است، اگر فنا خود ...

ایں را فناء فنا گویند، معدن المعانی۔

ق ۸، الف انا الحق و سبحانی :- از ین جا گویند چوں سالک را استغراق بکمال رسد ہر چہ زبان او رود حق بود، اگر چہ

سبحانی و انا الحق بود، .....

ایضاً تفرید این بود :- اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید، ماورار ... علم آن را در عبارت تواند...

عقل آن را در تواند یافت ... فنامی گویند، اگر چہ ... اما چون از عالم محسوسات ... خود نیز بے شعور

... جہت آن حالت را در ... ایشان ... جمع توحید ست ... اینجاست نہایت ...

خلاصۂ حقیقت ...

ق ۸، الف امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد، ومن یعرف التوحید فہو مشرک، ومن لم

یعرف ذلک فہو کافر ... ومن سأل عنہ فہو جاہل ...

ایضاً از ینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد در ین ... زیادت از ین عبارت ... توان کرد۔

ق ۹ مکتوب دوم در توبہ :- قال اہل التصوف التوبۃ للمقام، والحال کالارض للبناء فمن لا ارض لہ لا بناء لہ، فکذا من

لا توبۃ لہ لا مقام لہ ولا حال۔

مخدوم فرمود کسانی... بعد از معصیت کردند حق... جملہ سیئات بحسنات... بعدہ چون مجرمان تائب... و بجائے سیئات عملیات... بنیند و بگویند ماگر... گناہ می کردیم بعدہ... می گردیم فائدہ مارا..

ایضاً العبد لا یخلوا عن... والتقصیر فی اوامرہ ولواھیہ وان اجتھد فکذا... المؤمنین جمیعا التوبة... وبتامیل الفلاح اذا... مدارک

ق ۹ ب سبق المفردون :- افرد تفرد بمعنی ای الذین ہم المفردون بذکر اللہ المتخلون بہ من الناس وقیل لہم... الذین ہلکت لذاتہم وبقوا یذکرون اللہ۔

ایضاً واین آن بود کہ ہر ساعتے قصد کردے کہ حق خداوند خویش را بگزارد بمقدار طاقت خویش بجا آوردی و باز چون اندر معاملت خویش نگاہ کردے سزاے خداوند خویش ندیدے از عجز و تقصیر خویش عذر خواستے باز قصد کردے تا نیکوتر ازان آرد کہ باز بستیخے آورد، جون بیاورد...

ایضاً السیر الی اللہ... لا ولی العبور عن الزمان والثانیة العبور عن المکان، والسبق عبارة عن الطیران المفردین فی فضاء الامکان — واللازمان باجنحة العندیة والمعیة ۵م

ایضاً قیل ما المفردون یا رسول اللہ قال الذاکرین اللہ کثیرا والذاکرات گفت بیش رفت زیکان یکان، گفتند یکان یکان کدام اند؟ گفت یا رسول اللہ آن کسانے کہ خداے تعالیٰ را بسیار یاد کنند از مردان و زنان، شیخ گفت المفرد مفرد الذی لیس معہ غیرہ یگانہ آن باشد کہ باوی جزوی کسے نہ باشد یعنی بوقت ذکر فرد مرا و رادانی و ہمہ اورا بینی تا از سابقان باشی ھم ھم

ایضاً وقیل ما المفردون یا رسول اللہ گفت المستھزؤن بذکر اللہ...

ایضاً انی لاستغفر فی کل یوم سبعین مرة :- حق تعالیٰ را رواست کہ بر بندہ... کار بطاقت و بے طاقت... با این ہمہ کار بظاہر بطاقت بنہاد، و بر باطن کار... نہاد، از ظاہر خدمت چندان خواست کہ طاقت داشتند و چندانی کہ سزاے ویست سزاے خواستے ہمہ خلق.. کشتندے و استغفار باین معنی بود کہ ابنیا ہم... خویشتن را ہم... مقصد مقصود را جز عذر... ہم چنین بر بارید... خوف جہد بہ... طاقت دارد... سزاے حقیقت حق اگر بکمال... بر خلق تجلی کند... کرسی نہ لوح و قلم و نہ زمین و نہ خلق و... ہم برین معنی است... شرح تعرف۔

ق ۱۰ الف ما تراھم مہلت دادیم :- یعنی دو فرشتہ کہ چپ و راست اگر حسنہ و سیئہ می نویسند نویسندہ حسنہ رانی الحال

می نویسد و نویسندهٔ بنیه بامر نویسد (حسنہ می نوید ×) و چہار ساعت نویسندہ سیئہ درنگ

می کند جوں آن بندہ توبہ نمی کند ازان گناہ کہ کردہ است آن گاہ او می نویسد، اگر توبہ درون

چہار ساعت می کند آن گاہ نمی نویسد معنی مہلت دادن این باشد ھ ھ

طلب کردنست، و بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ تعرف

ق ۱۰ الف یعنی صفات عقبیٰ و شہوانی۔

ایضاً خشم و شہوت بہ زیر پائے درآر تا مگر آدمی شوی یکبار

ق ۱۰ب **التوبۃ لاتنسی ذنبک** :۔ از سری سقطی قدس اللہ روحہ پرسیدند ما التوبۃ، قال ان لاتنسی ذنبک تا ہمیشہ

از قلق ... مخالفت ... و از تشویر کردہ می جوشی، جون از خواجہ جنید قدس اللہ روحہ پرسیدند،

فرمود التوبۃ ان تنسی ذنبک یعنی توبہ وفاست و گناہ جفاست و در آوان وفا ذکر جفا جفاست

ایضاً **اذا قلت ما اذنبت** :۔ ہرگاہ گفتم کہ چہ قدر گناہ کردم من، گفت جواب دہندہ زندگی

تو گناہ است، قیاس نکردہ شود۔ (نقص کتابت : وجودک۔ بہا)

ایضاً **معجب نہ کردی** :۔ معجب کسی را گویند کہ کار و حال خود را بنظر خوشی و بندگی/ پسندگی

ایضاً **ان تنسی ذنبک** :۔ سئل ابو عبد اللہ الہیکل القرشی عن التوبۃ قال لایذکر ذنبہ مما غلب علی قلبہ من عظمۃ اللہ ودوام

(؟) ذکرہ یعنی از گناہ چنان رجوع کند کہ ذکر گناہ بر دل وے نگردد و چون ذکر آن بر دل نہ گردد محال

باشد کہ بگناہ باز گردد ھ شرح تعریف

ایضاً واختلف فی نسیان الذنب بعد التوبۃ وہو الاولیٰ للمبتدی تحامیاً عن تحریک المیل وما روی من کثرۃ نوح

المنتہیں وبکارہم فلا یقاس لملایکۃ بالحدادین م عن ...۔

ایضاً الٰہی جون جرم من منم (؟) توبہ من چیست واگر من بدین توبہ رہم، در دو عالم جز من کیست "انصاری

ق ۱۱ "ذ" **واز چوب حنّانہ بے قیمت ترنہ** :۔ اے عاشق محبت از چوب باید آموخت اگر ارہ بر سر رانند چون

ذکریا (زکریا) سر نکمارد، و اگر در آتش اندازند چون ابراہیم، دم نزند، چنین گویند پیش از انک در مسجد

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعلیٰ آلہ منبر برآرند، حضرت رسالت جون خطبہ کردے متصل ستونے

شدے آن روز کہ منبر براوردند و پیغامبر بالائے منبر رفت ۔۔ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم آن ستون

جنان در نالہ شدہ کہ ہمہ حاضران از نالۂ او در نالہ شدند انس می گوید من دران مجمع حاضر بودم تا آنک

پیغامبر خطبه می کرد آن ستون را کنار گرفت آن گاه از نالیدن بایستادھم۔

ق ۱۲ الف وخصمان راخشنود نه کرده عتاب باقی :۔ زیراکہ عتاب بر دوستان رود و تائب بحکم این خبر کہ التائب حبیب اللہ، از دوستاه کشته است، بس در حق دوست ہمیں عتاب آید از جہت تقصیرھ

ق ۱۳ الف تصحیح : باز گناه کنی :۔ چه زنده خواهی ماند، شاید بیش ازانکه . . . گناه کنی

ق ۱۳ (ب) تصحیح : درجنان دریا کجا آید پدید :۔ ے

نه گردد تیره آن دریا زمانی ولی روشن شود کار جهانی

ق ۱۵ (ب) الفرار مما لا یطاق . . . :۔ گریختن ازانچه طاقت داشته نشود از سنت رسولانست (یہاں الجہ کی کتابت، متن سے مختلف ہے۔)

ایضاً فعّال لما یرید :۔ کننده تراست آن چیز که اراده می کند۔

ق ۱۶ (ب) وتری الجبال تحسبها جامدة . . . :۔ می بینی کوه را می بینی او را جامد، او می رود رفتار سحاب . . .۔

ایضاً این آسیا رخرّاس که می گردد :۔ خراسہ آسیا بزرگ کہ جز ستُور و خران نتواند گرداند۔

ق ۱۷ الف تصحیح . . . الی صراط مستقیم :۔ وجاے دیگر فرمود وممن خلقنا امة یهدون بالحق

ایضاً وممن خلقنا :۔ ازان کسانیکه پیدا گرده ایم گروهے اند که ہدایت می کنند (برحق)

ایضاً وانک ستهدی . . . بدرستیکه تو ہدایت می کنی براه استوله۔

ق ۲۰ (ب) چهارم شرف تعلیم علوم :۔ اگر کسے سوال کند که مرتبہ چهارم و (مرتبہ) پنجم یکی است جواب آنست اگرچه (تعلیم) علوم از حضرت بے واسطہ تواند . . . باشد که آن علوم لدنی نباشد (چنانک) در حق داؤد علیه السلام فرمود که وعلمناه صنعة لبوس لکم وعلم صنعت ذرہ از علم لدنّی نباشد، اگرچه از حق بود وعلم لدنی بمعرفت ذات وصفات حضرت جلت تعلق دارد بے واسطہ۔

ق ۲۰ (ب) فوجدا عبدا من عبادنا . . . :۔ بس یافتند آن دو کس بندہ را از بندہ ہائے ما بخشش کردیم ما، آن بندہ را از نزد خود، وتعلیم کردیم ما او را از نزد خود علم را۔

ایضا وتعریف حق حاصل آید چنانچ فرمود عرفت ابی بربی۔

ق ۲۱ الف تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید :۔ صفات بشریت وبیشی وبیشی جستن است عز و ریاست

ق ۱۲۱ الف **تا لوح دل از نقوش علوم عقلی وسعی:۔** بحقیقت ہر چہ بخاطر در آید نقشے از آن بر صحیفۂ دل . . . آید، باینک فرماید واین جملہ مشاغل دل بود از قبول نقوش تا آئینہ دل از جملہ نقوش سعادت . . . نگردد بر . یرار (؟) نقوش . . . علوم لی نشود . . . انوار مکاشفات . . . و تجلی . . .

ایضاً نشاید کہ مریدان چیزے آموز (؟) در نماز محتاج باشند و فاتحہ، و قل ھو اللہ احد تمام است و ہر مریدے کہ زن کند . . علم نویسد از . ہیچ باید۔

ایضاً در معرفت ہستی و یکانگی خداوند است کہ ممکن است در حق بشر۔ "معدن المعانی"

ایضاً **من یلج ملکوت السموٰت والارض من لم یولد مرتین:۔** فرو د نیامد ملکوت آسمانہا وزمین را کسیکہ زایندہ نشد دوبار۔

ق ۱۲۱ (ب) **اولیائی تحت قبائی . . .:۔** قباب جمع قبہ است، القبۃ دامن یعنی اولیا من در زیر دامن من اند یعنی دامن غیرت اے بعضے اولیا، در عرف مردمان است کہ چیزے کہ محبوب را در دامن پوشند (معدن المعانی صـ۱۰۴)

ایضاً **قبۂ عنایت و غیرت حق:۔** تفسیر غیرت حق این باشد کہ . . . بندہ را دوست دارد نگاہ دارد . . . چیزے نہ کند کہ آلودہ کردد و باکسی صحبت نہ کند کہ معیوب کردد بس ہر کرا دوست تر دارد غیرت باوے بیش کار بندد یعنی اورا رعایت و حمایت بیش کند۔ "تعرف"

ایضاً غیرت من اللہ ارادت اصلاح محبوب است چنانک اگر محبوب را مصیبتے بیش می آید . . . دوست می دارد، از وفوت می شود . . . می گویند غیرت الٰہی است۔

ایضاً مولانا حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ می گوید آنک بجان زندہ بود بمیرد باز آنک بجانان زندہ بود۔ ہرگز نمیرد و این از جملہ ذوقیات است من لم یذق لم یدر در جملہ کہ ذوقیات است جواب ہمین است۔

ایضاً عنایت و غیرت حق بر دو نوع است، غیرت از بندہ . . . یکے محبوبے را دوست می دارد و دوم دیگر مداخلت . . . بس اول رنجید و ناخوشی او رحاصل شد و غیرت من اللہ . . . این مراد نباشد بلک . . . مراد باشد یعنی اگر کسی . . . صفات حمیدہ تا کہ در آید در صفتے مذمومہ حق سبحانہ و تعالیٰ آن صفت مذمومہ برد . . . کرداند تا آن زمانک بعفت . . .

ق ۱۲۲ (ب) **در متابعت رسول:۔** ہمدرین محل فرمودند متعلم و دانشمند را در راہ طریقت این اعتبار نتوان تعجیل آوردن زیرا کہ اوبا . . . بیش می آید می گوید کہ در فلان کتاب چنین ذکر کردہ است بس سخن پیر شنوم

ہم چناں . . . اگر بہ کتاب . . . ہم ہمچناں واما اگر اعتراض . . . تعجیل تر درآید، دامی را نیز . . . یکی از سبب آنکہ بے طایفہ شریعت داند پس او را تنبیہ و ترغیب باید کرد پس دیر نبود و سبب آنکہ اعتراض در سخن پیر نہ کند، تعجیل درآید . . . طریقت باید زیراکہ . . . سخن . . . می گیرد پس با ایشاں تعجیل کار را . . . می آید بیم درین محل فرمودند مولانا شمس الدین یحیٰی باجازت . . . بود گفت من با استادان خود . . . تعلم دہ فائدہ روزی می گرفتم چوں مرید شیخ نظام الدین شدم یک فائدہ ہم روزی حاصل نمی شود، عزیزی میان رسیدگان راہ طریقت بود گفت چہ وقتست اکنوں بخواہی رسید مولانا شمس الدین یحیٰی گفت چرا گفت از سبب آنکہ تو با سخن پیر اعتراض میکنی و بدل و جان سخن را نمی دانی بس ہمہ حال سخن پیر باید شنیدن فائدہ اگر گوید بر فعل ظاہر شرع ترک بیار سخن پیر ظاہر شرع را ترک باید آورد چنانچہ در حق مہتر موسیٰ عم با مہتر خضر علیہ السلام بار سول صلی اللہ علیہ وسلم گفتند اگر مہتر موسیٰ اعتراض نہ کردے جہانش دیدے ۵

ق ۲۳ الف فاذا احببتہ . . . : ۔ معنی ایں حدیث این است ہر جزوے از وجود بندہ بامر او یا برضا او مملو و ممزوج گردد تا بامر او حرکت کند یا برضاء او، بس آں حرکت از آن او نبود اختیار خود بکلی بگذارد و انچہ آن اوست بردارد، چوں بندہ ہمچنیں گردد، لعد و ارادت اختیار حق ہمہ ارادت و اختیار او گردد "طوارق"

ایضاً اہل بصیرت گفتہ اند کہ ہر کہ بدین مقام رسید کہ ارادت و اختیار (در) وے از وے بکلی منفی شد و ارادت حق در وے رخت نہاد (و) این بندہ از عالم تصرف بردن (آمدہ) زیراکہ تصرف بندہ بنا بر ارادت و اختیار و ہوا (و) طبعیت او بود، چوں آن نماند، ہمہ ارادت حق بود و بندہ را ہیچ تصرف نبود و تاویل این کہ شنیدہ بے سمع و بے بصر الی آخرہ اینست . (معدن المعانی ص ۲۶۳)

ایضاً از جہت آنکہ ارادت ایشان با ارادت خداوند متحد گشتہ است کہ ایشاں نفسہا خود را کلی مر خداوند را کردایندہ اند من کان للہ کان اللہ لہ در حق . . .

ق ۲۳ (ب) ارادت خواست دل است : ۔ ارادت کار مردانست و . . . راہ مخنثانست، آنجا کہ امانی باشد معانی نباشد . و آنجا کہ معانی باشد امانی نباشد ہم

ایضاً زیرا چہ ارادت در قدم گاہ ارادت حق . . . ہیچ چیز مراحم روا نباشد . . . اثر کہ ہیچ . . . شرکت نپذیرد ۔

ق ۲۴ الف مشوب :- مشوب آمیختہ شدہ۔

ایضاً وحیل بینہم ... :- درآوردہ شود حجابے و مانعے درمیان ایشان و درمیان چیزی کہ آرزوی می دارند او شان۔

ق ۲۴ (ب) زیراکہ مقصود در بودن (کوئی تصرف) اوست (و) در و تمتع گرفتن است (بدو) چون آن از وے منقطع شد گوییتی در کون نیست، و بودن او در کون ... ظاہر (۱) بیش نیست ھ (معدن ص ۲۴۷)

ایضاً منکم من یرید الدنیا :- بعض از شمایان آن شخص اند کہ ارادہ می کنند دنیارا۔

ق ۲۵ قال ابو علی کی الرود باری رحمہ ... کان استاذی فی الفقہ ابو العباس بن شریح، وکان استاذی فی النحو و فی اللغۃ ثعلب وکان استاذی فی حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابراہیم الحوفی، لابد من ذلک ... استکمال النفس ھ۔

ق ۲۵ (ب) پیر را ہمیں مقدار بیش نیست کہ ہم بامر حق مرید را راہ بنماید و ریاضت فرماید و ہر چیزے کہ از آفات راہ است آں بدو نماید و بگوید چنین مکن، اما رسانیدن بحق حق راست۔ (معدن المعانی)

ایضاً در متابعت دعوت پیغمبر ظاہر شود :- ہم دریں محل فرمود سلمہ اللہ با مطلوب بست بحکم طلب یعنی کسی کہ دینا مشغول باشد اگرچہ یک دانگ ... قیامت جزار طالبان ... یعنی ... و ہر کہ طالب عقبادی باشد بمجاہدہ نفس اگرچہ امور عقبادی نیافتہ ... یافتہ باشد زیراکہ او مجرد طلب کرد، طالب اللہ باشد بمجرد طلب ... طلب کرد و یافت، مخدوم فرمودند ... ارادت در وقت مرگ ظاہر شود کسی ... طلب دنیا باشد بوقت مرگ دینار ا بصورت زشت بیایند او را نمایند تعجیل جان ... او نرود عذاب بیند و ہر کہ طالب عقبا است، وقت مرگ بہشت را با درجہ و ... و راحت جان خود او را ہیچ ... و ہر کہ طالب حق است در دینا بوقت مرگ ... دل خود حق جل وعلا را مشاہدہ کند بمیرد و ایں حکم ارادت از حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمد و خانہ او دور بود از خانہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعدہ گفت یا رسول اللہ من تر الغایت دوست می دارم فاما خانہ دور افتادہ است از خانۂ شما، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود المرء مع من احب مرد با چیزی باشد کہ در طلب کند آں چیز البس بمجرد طلب حق ثواب آنچناں باشد کہ ... حق را یافت۔

ق ۲۸ (ب) ایں روایت تعرف است اما در ملفوظ شیخ الاسلام بریں طریق فرمود کہ در حق ... بوحی معلوم شد

در حق ولی بچہ گویم . . . کردہ کہ اگر وحی منقطع شد الہام . . . دریں . . . آید زیراک . . . کہ
الہام ایشاں چگونہ معلوم . . . یا شیطانی است یا زید بن زیراک بعد ولایت و معرفت . . .
و مکر بیروں نمی برد تا قطع کند . . . کہ خواہد دانست . . . خواہد دانست و ازاں بر سبیل قطع نشود ۵ ہم

ق ۲۹ الف گفتہ اند اللّٰہ تعالیٰ با ہمہ عالم فضل کند مگر با طالب خود . . . با او عدل کند رحمان و رحیم . . . دیگراما بر
عاشق خود . . . و کامران . . . از برائے آں تا داد عشق دادہ باشد ہم

ق ۳۰ الف واین در طاعات و محرمات نیاید زیراک آنجا ارادۂ ناحق معلوم شدہ است کہ اتیان بطاعت
واجتناب، از محرمات مراد حق است این در مباحات آید فحب کہ در و ترک و اتیان برابر است
اینجا ارادت خود ترک دید و با ارادت حق قایم ماند مثلاً چنانک صحت و مرض و فقر و غنا ہر چہ
دوکان دوکان است از جنس مباحات انچہ یکے ازان بیش . . . شد و ازالت آں از خود
نخواہد اگر مراد . . . ازیں جہہ۔

ق ۳۱ (ب) قصہ سلیمان یعنی سلیمان پیغامبر را حق تعالیٰ بر سبیل ابتلا چہل روز دور کردہ بود و آں انگشتری بہ دیو
رسیدہ بود و آں دیو چند روز بادشاہی سبب آں انگشتری را راندہ۔ بعدہ ہر کسے شناخت
این طریق سلیمان پیغامبر نیست و آں دیو ہم دانست کہ مرا خلق بشناخت بعدہ آں دیو گریخت
و انگشتری را میان دریا انداخت سلیمان پیغامبر علیہ السلام مزدوری می کرد و قوت حاصل می کرد۔
بعدہ ماہی گیرے در دریا رفتہ و در صید او آں ماہی کہ انگشتری را فرو بردہ بود افتادہ، سلیمان
پیغامبر . . قضارا آں ماہی گیر اجرت سماں ماہی . . . انگشتری یافت انگشتری . . . باز
در ملک خود نشست زیراک . . .

ق ۳۲ (ب) **کسی کو علم لوت ولات دانند۔** بندگی مخدوم را پرسیدہ شد، ابیات جملہ در مکتوبات از آں مشائخ
است یا بعضی ہم از شاعران، فرمودند بعضی از آں مشائخ و بعضی از آں شاعران، فرمودند شاعران
شعر می گویند، معنی آں شعر معین نیست، ہر کسی بر حسب مرتبہ، . . . آں معنی فہم می برد بعضی
بمجاز و بعضی بحقیقت و بعضی . . . فائدہ می کند و بعضی در حسن صورت در حالت سماع، چنانچہ
آئینہ یک رو نمودہ نشود بلکہ ہر دو روی . . . روی او برابیات . . . آئینہ است۔

ایضاً طامات این را گویند کہ عمل . . . مع انکار مفہوم اللفظ . . . کلمات صوفیا د طامات . . . می گویند

زیراکہ ایشاں از روی ... بباطن لفظ عمل می کنند ... اللفظ ظاہر اجنانک ... امی فرعون ... برنفس می برند زیراک ... فرعون بے فرمانی فرعون است، فرمانست برنفس ... امامنکران بروجہ افتراءمفہوم را ترک آوردند گفتند کہ صوفیاں می گویند کہ ازیں فرعون نفس مراداست کہ فرمانست طامات این است ھم

ق ۴۳ (ب) یعنی حدیث بزرگ است از بندگی مخدوم شنیدہ شدہ اگر کسی موہا و پریشان باشد و ژندہ پوش باشد چون بردرِ دیگران رود خوار پندارند و عیب کنند واگراو دوست خداوند عزوجل باشد اگراو سہو کند بر کارکسی خوردہ بالله آں کار نخواہد شد، حق سبحانہ تعالیٰ آں کار را برآرد در یمین باشد۔

ق ۴۴ (ب) سنریھم آیاتنافی الآفاق :۔ مخدوم فرمودند نیکو کسی باید کہ آں زمان خود را ہوش دارد. ایں زماں کہ نور جلال در دل می تابد' آں زماں کہ نور می باشند در حوض خود رامی اندازند از سوختگی و ہرچند کہ آب می خورند آں سوختگی زیادت می شود، زیراکہ آں آتش بہ آب کشتہ (نمی شود) و فرمودند چوں ایں چنیں کسی ... آں حوض تمامی گرم شود ....

ایضاً وفی انفسھم :۔ و قول انفسہم مخدوم را پرسیدہ شد' مفسران ازیں فی انفسہم چہ تفسیر کردہ اند' فرمودند کہ ایشان بدل برایند کہ جملہ موحدان را مغیر ہست اکنوں نظر ایشان بجسن دارد و نظر اہل مشائخ بر باطن' ظرف و مظروف لازم می آید ...

ق ۴۵ برواتی ھژدہ ہزار عالم گویند :۔ فرمودند ہم ازین جاست کہ گفتہ اند آنچ در ہژدہ ہزار عالم موجود است آں اوصاف در یک آدمی موجود است، ہر دو چشم را بآفتاب و ماہتاب نسبت کردہ اند و وجود نسبت کردہ اند یعنی انچہ زمین بعضی در نبات می روید و در بعضی نمی روید ہم چنین اندام آدمی واستخوان دیگر را نسبت کردہ اند بکوہ یعنی ... کوہ لنگر زمین است و زمین، قائم می ماند استخوان ... ہم لنگر وجود و گوشت ... ماند و ہم چنیں دیگر۔

ق ۴۷ (ب) بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی پدید آید :۔ مخدوم را پرسیدہ شد ازیں فنا سالک در توحید چہ باشد فرمودند ... غایت از و ماسوی الله تعالیٰ از صفات ... یعنی او را داند، و ازاں او داند ہرچہ در نظر او آید فاما ذات او قایم ماند چیغ اگر بلای رسد گفت از خداوندست واگر دہ درم بہ رسد داند از خداوند عزوجل و ہم چنین۔

ق ۵۲ الف **ہر دم صوفی فانی را وجود نو می زاید:-** این در حق متوسط است زیرا کہ او ... حالست از مقامات ظاہر گذشتہ ... و در ترقی احوال افتادہ ... از حال بحال شدہ کار او ... نہ در حق مبتدی و منتہی "شرح آداب"

ایضاً **از بند خودی خلاص یافتہ اند:-** خودی عبارت است از جملہ حرکات و سکنات و اقوال و افعال کہ از آدمی در وجود آید بر حسب عادت و ہوائے بشریت از خوردن و خفتن و شنیدن و دیدن و اختلاط کردن و مانند آن مگر آنچ ازین جملہ بوقت ضرورت بود و ضرورت آنست کہ اگر آن نکند از حق دور افتد، گویند کہ تا سر موے از وجوے باقی است۔

ق ۵۲ ب **در راہ طلب می آید:-** ازیں جا گویند اذل الاشیاء المحبة عند محبوبه۔

ایضاً **مکتوب شانزدہم:-** گفتہ اند کہ صلحاء بر چہار اقسام ... و مجذوب است و سالک متدارک ... و مجذوب متدارک سلوک ... آخر شیخی را نشایند۔

ایضاً **مجذوب ...:-** مجذوب آنست کہ سلوک نہ دارد اما حق تعالی حجاب از دل وے برگرفتہ باشد و حقائق یقین بروے ظاہر کردہ اما در طریق معاملہ مقصد باشد و نداند کہ معاملہ را اثر ما است و بجاے خط خود کہ برخورد ... بہ ایشد و در طریق اعمال .. مشغول نہ شود۔

ق ۵۳ (ب) ما رسیہ درباں در کہ دست آں شیریں بر عاشقاں در شور و شر چوں بگذرند این باب را
معشوق مرا گفت نشیں بر در من .... نہ دارد من

ق ۵۴ الف درین محل مخدوم فرمودند شیطان حریفی است با ہر پیغامبری یک دو ... است خالی نیست چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم در مکہ وحی ... می کردند ... بودند و کفار نیز نشستہ بود ... مجلس آمد ... ہیچ کسی ... کہ رسول فرمودند والنجم اذا ھوی ماضل صاحبکم وما غوی وما ینطق عن الھوی، ان ھو الا وحی یوحیٰ ... آیتھا ہمیں کہ یک آیت دم ... تا آیت دیگر برسد، آں بدبخت .. رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت ... العلی شفاعتھن قد نجی ... دال .... تند رسول گفت ... شور کردند کہ شما می گفتید بتاں ... بخواہند کرد اکنوں معلوم شد کہ شفعا باشند بعدہ ... منغص شدند جواب ... اللہ تو منغص مشو بلکہ آں ملعون را ... برین طریق چند حرکت دادہ، ... رسول چپ و راست مجلس نظر .. ملعون گذشت رسول مر صحابہ ... شما شنیدند، کہ من گفتہ، ہم درین محل

فرمودند شیطان را . . . تو زمان واحد و مکان واحد . . . و وسواس توانی کرد، گفت آری مرا آفریدند که بیکی زمان بمکان واحد شد . . . خلایق که در زمین اند وسواس . . . چنانکه مهتر عزرائیل صلوات اللہ علیہ بزمان واحد و بمکان واحد شدہ . . . بیکبار تواند کرد بتقدیر اللہ تعالیٰ۔

ق ۵۶(ب) **ایں مرداں را دو دیدہ دادہ اند** :۔ در ملفوظ خدمت شیخ قدس اللہ سرّہ . . . سالک را دو نظر است، نظر بر ربوبیت . . . برین ہمہ کمال بنید و ہمہ . . . و نظر بر عبودیت است . . . بنید و کارھا خویش .... نجات خود بشوید و . . . مضطر شود درین بیفتد اما باید کہ دل . . . بر فضل خداوند تعالیٰ . . . او را وسوسہ خواہد داد، دیدی این کار از تو نخواہد آمد۔ باز کرد پس چوں او را باعتماد فضل خداوند جل و علا دل قوی بود بدین التفات نکند این نظر یعنی نقصان خود دیدن بغایت نیکوست، در پناہ این نظر ہمہ عباد ہتہا و از آفات عجب و کبر چنان سالم می ماند۔

ق ۵۸(ب) **من بشرم و در خشم شوم** :۔ قولہ، و آں آنست کہ آں زماں کہ رسول . . . در خشم می شدند، روئے سرخ می شد، آں خشم . . . دین را می کردند نہ برائے کار خود را۔ فاما عوام . . . آنکہ خشم می کنند باید کہ از حد شرع نہ گذرند یا در . . . خشم کسے را دشنام نہ دہند و . . . نہ کنند بلکہ زخم برائے ادب را اگر . . . بزنند چنانچ چیزے از وے نہ خراشد و نہ شکند ہم درین کل فرمودند کہ خو : کار را باید کہ بندہ . . . ہفتاد گناہ ہر روز اگر بندہ کند خود کار بہ بخشند، زیراک خداوند تعالیٰ اگرچہ کسے گناہ می کند روزے ہفتاد بار می بخشند۔

ق ۶۰(ب) . . **چوں خر و گاوی بعلف خوردگی** :۔ مخدوم فرمودند خوردن سہ نوعست . . . ضروری و یکی حاجت و یکی فضول، اگر خوردن ضروری باشد۔ مثل بھت خشکہ در وہیچ . . . نبود، بس دراں قیام نفس می شود لبس آن خوردن ضرور است، تا نماز بر پا تواند داشت، و دوم خوردن حاجت انکہ بالائے بھت ناخورش حاجت غیر پیغامبران، و این ہر دو خورش جایز و محمودست . . . خورش فضول کہ چنیں خورم و چنیں . . . و چنیں خانہ۔

ق ۶۱ الف **یکی علوی و دیگر سفلی** :۔ پرسیدہ شد رنج علوی یعنی روح امراض و علل او معقول آں باشد کہ مشائخ آں را بشرع معلوم کنند کہ چوں این خلاف شرع کرد امراضی و عللی محسوس این باشد مشائخ آں را بصیرت

دل خود علل و امراض مرید معاینہ کند، بس بداند کہ ایں چنیں عللی دریں ہست کہ ۔ ۔ ۔ بمقصود می رسد و شفائی یابد۔

ق ۶۳ الف **وانبیا فاضل تراند :** ۔ مخدوم فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ آں کس کہ می گوید مقام ولایت ولی عالی تر ست از مقام نبوت نبی، او خطا می گوید، ایں ہرگز روا نباشد، زیرا کہ انبیا را فضل مطلق، و اولیا را فضل مقید، بلکہ مسلّم تحقیق میان ایں طائفہ آنست کہ مقام ولایت نبی برتر از مقام نبوت نبی است زیرا کہ نبی را ہم مقام ولایت است و ہم مقام نبوت، بس مقام ولایت نبی اعلیٰ باشد از مقام نبوت نبی، زیرا کہ در ۔ ۔ ۔ بمجاہدہ حق مشغول باید و در ۔ ۔ ۔

ق ۶۴ (ب) **ملائک را فاضل تر دارند :** ۔ اگر تفاضل بہ سبب مرتبہ و مقام بودے، زحل از آفتاب بایستے کہ انوار تر بودے و آنچناں نیست۔ ازیں معلوم شد کہ تفاضل از ادائے حق است کہ در ذات اشیا، در ۔ ۔ ۔ نحن قسّمنا در حق ہر یکے قسمت کردہ است۔

ق ۶۶ (ب) **واصطفیتک :** ۔ دراں محل کہ بہتر موسیٰ علیہ السلام دختر مہتر شعیب را کہ حرم ایشاں تنہا گذاشت و خود برائے طلب آتش رفت قراں دختر را درد زہ گرفتہ بود و برائے مجا مارید و برق می درخشید و گرگ بانگ می کرد و گوسپنداں رمیدہ بودند حق تعالیٰ او را نگاہ نوشت۔

ایضاً قصہ بلعم باعور۔ روزے مہتر موسیٰ علیہ السلام دراں شہر آمد بلعم باعور از برائے دعوت خلق سلطان آں شہر نزدیک بلعم رفت و گفت یا بلعم از خدائے درخواست کن تا مہتر موسیٰ بر ما ظفر نیابد و ازیں شہر محروم رود۔ بلعم دعا کرد۔ حق تعالیٰ دعائے او را مستجاب کرد و مہتر موسیٰ ازاں شہر محروم بازگشت عاقبۃ الامر بلعم قصہ دختر پادشاہ کرد و دختر پادشاہ را بکشت و دفن کرد۔ چون افعال بد پادشاہ دریافت بلعم را فرمود، بردار زنند۔ دراں حال شیطاں بہ آمد و گفت یا بلعم ایمان بمن دہ تا تر اخلاص دہم بلعم ایمان بغاریت شیطان داد و از دنیا کافر رفت۔ نعوذ باللہ عنہا۔

ایضاً **اینست کہ گفت :** ۔

حق بہ شباں تاج نبوت دہد ورنہ نبوت چہ شناسد بستاں را

ق ۶۹ الف **قصّہ برادران یوسف :** ۔ مخدوم فرمودند دراں روز برادران یوسف پیغامبر بودہ اند، زیرا کہ ایں پیغامبر ست

درشکم مادرِ خود پیغامبر ست ، وقتی او را ظاہر می شود کہ من پیغامبرم وقتی کہ وحی بروی می شود . . .
می کند ۔

ق ۶۹ (الف) **قصہ برادران یوسف** :- والصحیح انہ ، کان ذٰلک قبل المبعث ویجوز ارتکاب
. . . المبعث علی طریق نظرۃ . . . لارتکاب وھٰھنا وان کانت . . . علی
الوحدۃ والستین ولکن . . . واحد من جنس واحد فصار . . محنا . . . من
الزاھدی

ایضاً قولہ ، وقتِ میان زلت . . . مقصد در وجود بنہ آید . . . بندہ حاصل شود فاماً . . . بطریق
مجاز چنانچہ در حق . . . وعصیٰ ادم ربہ "

ایضاً الزلۃ ترک الافضل عند الشیخ ابو منصور ماتریدی رحمہ اللہ ۔

ایضاً وانکہ غلطاں را خطر باشد . . . دنیا چنانک این بیت گفت :سہ

چو کار مخلصان آمد خطرناک گنہگاراں بر ند ایں کوئے چالاک

پس کارہائے ایشاں کہ دشوار با نفسہم الی الدنیا واما بالباطن الی الآخرۃ والرحیم والداز
الخفی الخفی ۔

ق ۶۹ (ب) در ذخیرہ مستحب است وقت زیارت . . . ہفت بار سورہ اخلاص خواندن آمدہ است
. . . مغفور نباشد ۔ حق تعالیٰ مغفور گرداند . . . را بیامرزد وگناہان و بداں مردہ
بخشد . . . بخواند . . . امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ از رسول روایت می کند : ہرکہ
بر گورستان . . . بار سورہ اخلاص بخواند واجر . . . را دہد حق تعالیٰ بہ عدد مردگان . . .
وہرکہ مزید طلبد سورہ یٰسین . . . ہرکہ در گورستان سورہ یٰسین بخواند . . . مردگان
تخفیف عذاب کند ودر مفاتیح السائل است کہ . . . ہرکہ گور مومنے را زیارت کند
بعدہ بگوید . . . انی اسئلک بحق محمدٍ وآلِ محمد لاتعذب ہٰذا المیت حق تعالیٰ تا وقت
نفخ صور . . . از ایشاں بر دارد ودر کفایۂ شعبی است کہ . . . بخدمت رسول آمد
گفت من سوگند خوردہ . . . کہ آستانہ در بہشت ورخسارہ حوراں . . . پیغمبر فرمود
پائے مادر وپیشانی پدر ببوس ۔ گفت اگر کسے را مادر وپدر زندہ نباشند ، فرمود گور

ایشاں بوس گفت اگر گور نداند . . . یکے را گور مادر نیت کند و دوم را گور پدر قطہار ابوس - سوگند حانث نہ شود ہر کہ ہر جمعہ گور مادر و پدر زیارت کند . . . یکے از ایشاں حق تعالیٰ او را بر نیکی دارد . . . او را بیامرزد و در خبر است ہر کہ در گور مادر یک بار فاتحہ خواند و ہفت بار اخلاص حق تعالیٰ گور ایشاں را ہفتاد نور کرامت کند تا روز قیامت و در زیارت قبور است باید کہ فرزند ہر جمعہ گور مادر و پدر خود یا گور یکے از ایشاں را زیارت کند و سورہ یٰسین بخواند حق تعالیٰ بہر آیتے و بہر حرفے ثواب دہد و این تحمید بخواند و مرویست از انس مالک از رسول علیہ السلام ، وللہ الحمد رب السمٰوٰت و رب الارض و رب العالمین ولہ الکبریاء فی السمٰوٰت والارض وھو العزیز الحکیم ________

و رب العالمین فی السمٰوٰت والارض وھو العزیز الحکیم - للہ الملک رب السمٰوٰت و رب الارض و رب العالمین ولہ النور فی السمٰوٰت والارض وھو العزیز الحکیم - یک بار بخواند بگوید اللھم اجعل ثوابھا لوالدی ہیچ . . . مادر و پدر را و را بدو نماند و تمام حقوق ایشاں ادا کردہ باشد و اگر سہ بار بگوید و ثواب آں جملہ اہل اسلام را بخشد و گورہا ایشاں روشن و فراخ گرداند -
ہر کہ زیارت گوید بر اندازہ آں ثواب یابد و بوسیدن گور مادر و پدر لا بعث است و در کفایہ شعبی است گل ریاحین تر گورہا نہادن نیکوست تا مادام کہ تراست تسبیح می گوید - و مردہ را تسبیح او آرے است و لہٰذا حضرت رسالت شاخے را بر گورے بدین طریق نہاد و فرمود کہ عذاب از یں مردہ بر داشتند مادام کہ آں شاخ تراست مخسب -

ق ۰، (ب) قولہ، و ایں کہ زیارت . . . زیراک ہر گاہ . . . خود می رفتند . . . خود . . . تفاخر یکے مر غیرے را غضب . . . فرمودند اگر یکے می گفت . . . بود از پدر . . . در حال میان ایشاں . . . بودے سبب تفاخر بس آں زمان رسول . . . کردندے تا تقابل و تفاخر نہ شود بعدہ چوں آں تفاخر در زمانہ ماند . رسول علیہ السلام امر کردند . دانا و آگاہ باشید زیارت بکنید -

ق ا، الف بداند کہ قاعدہ تصوف دیرینہ است : . پرسیدہ شد تصوف تفعل است و . . . برائی تکلف را باشد . . . در حق صوفی تکلف چو نہ آید ، فرمود ہم چناں است اما . میان صوفیان . . . کہ گوید صوفی

از اہل تصوف است . . . اطلاق لفظ تصوف بر سہ قسم جایز . . . و ہم چنیں متشبہ بمتصوف نیست . . . ہمہ اطلاق لفظ تصوف بر و روا . . . مخدوم فرمودند دریں زمانہ صوفی؟ ماندہ واگر ماندہ متصوف، بلکہ متصوف نماندہ اند بلکہ متشبہ ماندہ اند۔

ق ۱، (ب) **از قبضۂ طبائع** :۔ تا کسے از چہار طبع فارغ نہ گردد، صحبت حق را شاید شوخی یکسو نہد، دل پیش بود، بخل یکسو نہد، جوانمردی پیش برو، کاہلی، یکسو نہد، جان بر میان بند دکندی یکسو نہد جلدی پیش برد۔

ایضاً **حقائق پیوستہ** :۔ معنی حقائق آنست کہ چوں بندہ . . . خواہد کرد باید کہ بریدہ گردد بر . . . از ہمہ ہر چہ جز خدائے است تا یکتا . . . گشت۔ مر خدائے تعالیٰ از بہر آں کہ چوں . . . نماز بستی تن خویش را از ہمہ افعال مریدی و حق را نظر . . . و آنک نظر گاہ حق است، دل است آں را از خلق نہ بریدی و لا من با خلق . . . انچہ ازاں خلق است سوے حق آوردی و آنچ ازاں حق است سوے خلق . . . ایں نماز نہ باشد۔ دلت باغ بود و تن اندر نماز نہ۔ بہ ازاں بود کہ دل و تن تو اندر نماز۔ ھ

ایضاً معنی بقا بحق آں باشد . . . بندہ . . . فانی ہمہ آں گوید و آں کند کہ رضائے حق . . . جویان رضائے حق باشد بحق باقی باشد . . . باشد کہ از روے تکلف برخیزد . . . تبسم کند تا ہر چہ اندر وے پدید آید . . . وے نباشد ولکن، دمتصوف۔

ایضاً در عوارف آوردہ است . . . مانند صوفی کردہ است آں . . . کہ محبت . . . اگر چہ تقصیرے خداوند چوں . . . قوم دارند ہم . . .

ایضاً در آداب المریدین آوردہ است کہ مراد ازیں تشبہ است بصیرت ایشاں نہ مجرد لباس ایشان زیراک پیغمبر فرمودہ است ہر کہ راست کند بر نفس خویش را کہ مردمان را بقول مردمان و لباس مردماں و خلاف فی کند آں قول را و لباس را اعمال و نبس بر وست لعنت خدائی و لعنت مردمان جملہ

ق ۳، (ب)، **وے را با طریقت کجا ملاقات** :۔ خیال است انیک بے شرع و طریقت . . . کشانیدت ہمیں راہ حقیقت . . . بے شریعت نیست واصل . . . حقیقت بے طریقت نیست . . .

بیک دیگر تعلق ہر سہ . . . تفرقہ کردن نیارد

ق ۴، (ب) ازیں جاست کہ امام شبلی گفتہ است رحمۃ اللہ المحبت لایزید بالعطاء ولاینقص بالبلاء

ایضاً ازیں جامی گوید عاشقے کہ بامیدے نوید للذین احسنوا الحسنیٰ وزیادۃ . . . خوش باشد دیگر است وعاشقے کہ . . . بہ تحدید ان الذین انکالا وجحیما وطعاماً ذاغصۃ وعذاباً الیماسپر نیفگند دیگر۔

ق ۵، الف تصحیح :- آں سالک . . . گشت = ایں را سالک گویند مشقت (سطر ۸)

ق ۷، (ب) وایں گفتن کہ بما بیند وبما شنود . . . کہ حق سمع وبصر گردد ولکن ظاہر . . . چوں باطن مغلوب حق گردد، . . . مغلوب باطن گردد، بہ باطن . . . ظاہر ہمہ حق بیند باطن ہمہ از حق شنوند، آنکہ ایں . . . بظاہر میان خلق حاضر بمعنی از خلق غائب . . . وایں چنانست کہ بقصہ موسیٰ علیہ السلام آوردہ اند کہ چوں اوراشیطان گفت توچہ دانی کہ باتو خدائے سخن گفت، گفت ہفت اندامم سمع گشت وندا از کل وجود آمد مخلوق نزدیک جہت مستولی باشد، نہ برجہات سمع کلام مخلوق باذن باشد نہ کل اعضا ھم

ق ۸، (ب) یعنی آنچ او بگوید درو نباشد . . . بگوید نفسی سخن بیگانہ آن . . . چنانچ مردے گوید من عالم ہستم . . . واقع عالم باشد وہم چنین من زاہد . . . عالم نیست او خود را عالم خواند ایں سخن از و بیگانہ باشد پس ہم چنیں کسی کہ . . . غیر حق بیند سخن از و بیگانہ باشد زیرا کہ خلق در کارہا تصرف نیست۔

ق ۹، الف اہل نظر خویشین پرست گویند :-

یا بر وہم چوں زناں رنگے وبوے پیش گیر | یا نہ چوں مرداں درآ وگوئے در میداں فگن

ایضاً یعنی ہمہ اعضا رشے واعظ گردد، مر خلق را، چنانک زبان . بیت :-

ہزار بار بہ شویم زبان زمشک (وگلاب) | ہنوز نام تو گفتن کمال (بے ادبیست)

ایضاً پس ہر چہ زبان گوید از دل گویا۔

ق ۹، (ب) . . . کہ ضلالی شدہ است :- مخدوم را معنی ایں بیت پرسیدہ شد، ازیں ضلال چہ می خواہد فرمودند، عظمہ اللہ تعالیٰ . . . ضلال بسیار معنی دارد، یکی معنی گمراہی . . . معنی گم شدن توحید یعنی خداوند توحید

... عشق بالو شود اوکم شود در ... چنانکہ رسول علیہ السلام ... شد ند او رالعجز ثنا کردند
کہ لا احصی ثناء علیک۔

ق۹،(ب) من احب شیئاً اکثر ذکرہ :- جواب سوال مقدور بریں طریقت است کہ رسول علیہ السلام فرمود ند
ہر کہ دوستی بسیار دارد، ہر کسی را ذکر او بسیار گوید، پس ایں معنی چہ گونہ آید، چوں بندہ را کار
بحق افتد، زباں نا محرم گردد فقال من احب شیئاً اکثر ذکرہ ثابت است، اما این معنی
در آغاز عشق باشد، مر سالک را اگر در آغاز عشق باشد ... مقرب شود، اما چوں سالک
بعالم رفت و در ... مقام کسے بسیار دگر بگوید از من اللہ باشد زیرا ... ذکر حاصل
شود لقولہ علیہ السلام العدہم عن ... اکثرہم ذکر اللہ۔

ق ۸۱ الف اما الطریقۃ فھی لباب الشریعۃ ولا ھی غیر الشریعۃ وبدایۃ الطریقۃ
الاخذ بالاحسن ... لاحتیاط فی احکام الشرع والاجتناب عن الرخص
والتسھیلات۔

ق ۸۳ الحق والحقیقۃ فی اصطلاح مشائخ التصوف فالحق ھو الذات والحقیقہ
ھی الصفات ثم انھم اذا اطلقوا ذلک فانما ارادوا بہ ذات اللہ تعالیٰ وصفاتہ
خاصۃً وذلک لان المرید اذا ترک الدنیا وتجاوز عن حدود النفس والھوائ
ودخل فی عالم الاحسان یقولون دخل فی عالم الحقیقۃ وصل الیٰ مقام العقائق
وان کان بعد فی عالم الصفات والاسماء وھما وصل الیٰ نور الذات یقولون
وصل الیٰ الحق وقل ما یستعملون ذلک فی ذوات آخر وفی صفاتہ لان مقصودھم
الکلی ھو التوحید وعن ابی الدرداء رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم
انہ قال لکل شئ حقیقۃ معناہ لکل ذات صفۃ خاصۃ ھی صفۃ الذات۔

ایضاً دگفتہ اند کہ حق عبودیت است وحقیقت، ربوبیت واین چنانیست کہ کسے ملک خویش را بیاراید
بازویران کند آں آراستند ... حق است وآں ویراں کردن ربوبیت است و
ربوبیت حقیقت است۔ چناں چوں خدمت ابلیس طاعت بود وطاعت حق است ولکن
شقاوت اصلی برو غالب گشت وہماں ویران گشت۔ ودیگر حق آں باشد کہ اور انشاسلہ

بداں معنی کہ توحید درست آید وحقیقت آں باشد کہ بداند کہ ما عاجزیم از گذاردن حق معرفت وے آں اقرار حق باشد وایں عجز حقیقت باشد۔

ق ۸۲ حقیقت آنست کہ بدانی کہ تمامت حرکات وسکنات مخلوقات باخدائے بے خدائے نیست کما حکی عن النبی علیہ السلام عن اللہ تعالی بی ما کان وبی ما یکون یعنی بامن بود ہرچہ بود وبامن بود ہرچہ بود۔

ایضاً والحقیقة ھو قطع الارباب وقطع الاسباب وطمانیت القلب الی المسبب الاسباب

ق ۸۳ ب گفتہ اند کہ شریعت بہ معرفت مرتفع (گردد) وحقیقت بہ موت مرتفع نہ گردد۔ حکم ... متعلق بحیات است بحکم حقیقت ... حیات وممات باقی است۔

ایضاً شریعت الزام عبودیت است وحقیقت مشاہدہ ربوبیت الخ بظاہر است شریعت است، باطن است، طریقت است وچوں ظاہر وباطن مصفا ومشغول گردد، ونقوش عالم سفلی وعلوی در وے پدید آید ایں مرتبہ را حقیقت گویند۔

ق ۸۴ الشریعة وضع الٰھی ثابت بالوحی اما تحقیقا کالکتاب والسنة واما تقدیراً کالاجماع والقیاس۔

ق ۸۶ (ب) سراسر ہمہ علیم ... :۔ ایں است معنی ایں بیت، ان اللہ اشتریٰ من المومنین انفسہم بان لہم الجنة۔

ایضاً ومتقاضی آں محبت باشد :۔ مخدوم فرمودند محبت خدا بینی است، برحسب متابعت رسول علیہ السلام ... باشد، برمقدار آں محبت خداوند پیدا می شود، پس کسی کہ نفس ایمان ... او بمقدار ایمان آوردن، متابعت ... علم کرد پس او را آنچہ ایمان ... حاصل شود، ودرجہ باید یافت، وکسی کہ متابعت اوامر ونواہی رسول عم کند او را آں مقدار محبت بخداوند، وکسی کہ خالصاً مخلصاً للہ تعالیٰ در عبادت متابعت کند او را آں مقدار محبت حاصل شود۔

ق ۸۷ وآنک از دوستی خود اخبار می کند یحبہم ودوستی تو بر خود اظہار می کند یحبونہ' اندک کارے است وبے مناسبے است آہ ہزار آہ اگرچہ وصف یکے قدیم است وازاں دیگرے محدث اما بازی ہست وذٰلک سر لایمکن کشفة بلسان المقال یحبہم اخبار است

از محبت خود دیگیونہ شہادت است بر محبت بندگان۔

ق۸۷ **بمشام ساکنان قدس رسیدے:۔** این در حال غلبہ ذکر بود و قائم شدن او بمذکور وا نچ خواجہ عالم فرمودہ است انی لاجد نفس الرحمٰن من جانب الیمن ہمہ سر بود کہ در روئے جگر سوختہ (ابی بکر) بود۔ روا بود کہ از غلبۂ عشق بر دل رنگ معشوق گیرد تا چون عاشق نفس بر آرد بوئے معشوق بمشام وقتش آید ہمانان این وقتے بود کہ در ذکر مغلوب شود بہ قائم بہ مذکور گردد۔

ق۸۷(ب) **لامعک القرار ولامنک الفرار:۔** ای البقا بالبقا عند ظہور الحق بنور الخلق۔

ق۸۸ **سحر جای برنیفتد:۔** یعنی اینک سحر کسے کند بہ کسے تا آن ساحر جنب نہ باشد۔ سحر محبت:۔ بہ دیگرے اثر نہ کند۔

ایضاً **امار نگ روے:۔** یعنی بر روے کسے آزادی گر دبیاید بنشیند چون بہ آب بشوید دور شود فامار نگ روے مردم اگرچہ بہ آب بشوید دور نہ شود۔ زیراک صفت لازم است و روے و رنگ از خاک است۔ زیراک آفریدہ شدہ است از خاک پس اگرچہ بشوید صفت خاک و روے خاک بر نہ خیزد پس فرمودند آدمی را ہم چون خاک باید بود و اگر در خود مسلّے بنید یا معرفت بنید آن بداند بفضل حق است این را دستے نیست در از جانب او نیست۔

ق۸۸(ب) **دایم الوضو باشد:۔** قول بحضور شیخ جلیل الدین سلمہ اللہ برادر مخدوم جہان از قاضی نور الدین برادر قاضی شمس الدین چون شنیدہ شدہ، مخدوم جہان فرمودند مراو دیگران را، چون وضو بکنید دو رکعت تحیت الوضو بگزارید اگرچہ عند طلوع الشمس و عند الظہیر و عند الغروب باشد، بعدہ داعی در مجلس آغاز کرد کہ در وقت مکروہ بہ گزاردہ شود، الشمس تطلع بین قرنی الشیطان، قاضی نور الدین آغاز کرد کہ مخدوم جہان) فرمودند نفل سبب است و غیر سبب است، نفلی کہ بہ سبب باشد، چنانچہ تحیۃ الوضو، پس تحیۃ الوضو سبب صلوۃ شد، اگر این وضو نکردی نماز . . . نشدی، بس این چنیں بعضی فقہا گفتہ اند، بگذارد، بس روایت این بعضی فقہا موافق قول مشائخ است رضوان اللہ علیہم ہم درین محل قاضی نور الدین آغاز کرد کہ از مخدوم جہان شنیدہ ام کہ رسول گفت عمر کہ آواز نعلین بلال پیش در بہشت شنیدم، دریافتم کہ آواز نعلین بلال مؤذن است . . . یا بلال از کجا

در این چنیں مرتبہ رسیدی، بلال آغازہ کردہ ہر وقتی کہ وضو می کردم ... دوگانہ ... گذاردم ... برکت آن خداوند مرا ... چنیں مرتبہ رسانید، بس معلوم شد کہ در اوقات مکروہہ اگر ... وضو بگذارد ... ۔

ق ۸۸ (ب) وتحقیق ایمان آں گاہ باشد کہ از تبرک خفی بیروں آید زیراک چوں گفتیم لاالہ الااللہ دعویٰ کردیم کہ جز تو دیگرے نیست برہان بر دوستی ایں دعویٰ آں بود کہ نہ ترسیم مگر از او وامید نہ داریم مگر بدو وچوں از دیگرے ترسیدم از دیگر امید داشتیم بزبان بر دعویٰ نماند و دعویٰ بے برہان دروغ بود۔ وایمان لسانی فردا ہیچ کار نیاید چوں حارث رضی اللہ عنہ دعویٰ کرد کہ اصبحت مومنا حقاد حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود فما حقیقۃ ایمانک حارث ایں برہان آورد عرفت ... واسحرت لیلی ...

ق ۹۱ والتمکین ان اصل الصادق الی المقصد فتمکن واستقر فی حال لانہ لا حال بعد تلک الحال وتلک الحال ھی زوال البشریۃ بالکلیہ وبقاء الحقیقۃ۔

ق ۹۱ (ب)

از لب شیر دہاناں شیر اندام	تفاوتے نکند گردعاست یادشنام
رہبر تو اگرچہ باد بود	رسد ایں جاکہ یاد باد بود
چوں وصال را پدید آمد حالا	سرد شد گفتگوے دلالہ

ازیں جاست کہ عاشق را محنت و دولت از معشوق بود یکرنگ بود رحمت ولعنت ... کفی کفی مراد او ہم سنگ و ہذا کمال فی العشق زیراک از سخن محبوب لذت است ... انہ کلام المحبوب زیراک نظر او در قہر ... لطف نیست ملک نظر او بر سخن محبوب ... بہر نوع کہ ہست باش گو باید کہ سخن ... باشد گوید۔ چنانچ خواجہ سعدی (؟)

ق ۹۲ ہر کہ اوصاف ذمیمہ و اخلاق ناپسندیدہ از خود دفع کرد و بہ اوصاف و اخلاق پسند آراستہ شد پس تو طہارت ساخت و دائم با طہارت است و ہر کہ حیطہارا چنانچ چیز ماست، دانست و دید، از حد تقلید بہ تحقیق رسید او نماز گذارد و در نماز دائم است

ق ۹۴ **یک ذرہ کرامات :۔** زیراک عمل عارف از عوض دو جہانے گشتہ بود پس مطالع عوض در آخرت از فے ... واخلاص مرید غایت ایں بود کم از عوض دنیا گذشتہ بود پس بدیں نسبت ر

عارف بہتر از اخلاص مرید آید۔

ق ۹۴ قال ابوسعید الخراز ریاء العارفین افضل من اخلاص المریدین معنیٰ قوله لان الاخلاص معلوم برویة الاخلاص و العارف منزه عن الریاء الذی یبطل منه العمل ولکن لعله یظهر شیئاً من حاله و عمله بعلم کامل عنده فیه یجذب مرید فیری ذلک . . . العلم صورة ریاء ولیس بریاء انما هو صریح العلم لله تعالیٰ۔ الله من غیر حضور النفس ووجود آفة فیه۔ "عوارف"

ایضاً احمد خراز گوید ریائے عارفاں فاضل از اخلاص مریداں کہ ریاء از رویت . . . وعارفاں ازیں مقام درگذشتہ اند . . . دریں معنی علمے باریک است کہ آں را کسے نداند وناقص علما وآں را جویند درنیابند ریا گویند وآں در نظر ایشاں صریح اخلاص است. لله و ماللہ . . . الیٰ حضور نفس و وجود و آفت دراو از ایشاں ظاہر شود۔

ق ۹۴ب، العبد یصل بالطاعة الی الجنة و بالاداب فی الطاعة الی الله۔

ایضاً **واز خواجہ ابو یزید قدس اللہ سرہ العزیز می آرند :** ۔ مخدوم را پرسیدہ شد خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ را چرا سلطان العارفین خطاب شد وکہ کرد فرمودند در ، بس خانہ برای حج گذاردن رفتہ سلام بر قبر رسول کرد فرمان آمد علیکم السلام ای سلطان العارفین۔

ق ۹۵ب خواجہ فضیل رحمۃ اللہ علیہ بعدہ چناں درجہ ایشاں را در دنیا شد کہ نہایت نیست ودر عقبیٰ صد ہزاراں یعنی ہمیں کہ گوسپندے از رمہ گرگ می برد شباں حسرت می کند و می گوید ایں گوسپند سیاہ چرا نبرد و سپید چرا مرد وایں گوسپند خرد را می مردے بہتر۔ زیراکہ کلاں چرا مرد، پس شباں نادیکہ مانی بیش می کند ایچ گرگ را خوش آمد برد پس ہم چنیں کار خداوندے تعالیٰ را باید دانست ہر کہ مرا خواہد درجہ دہد از فاسق وبت پرست وزاہد، ہر کہ مرا نخواہد براند۔

ق ۹۶ب **نیت ہر کسے در خورے علم و معرفت او بود۔** مقلد براندازہ ایمان تقلیدی مستدل را براندازہ ایمان استدلالی وعارف را براندازہ ایمان مشاہداتی۔

ق ۹۸ اے بس کار عشق بازی نیست زانکہ ایں . . مجازی نیست

ق ۹۹ عین القضاۃ رحمۃ اللہ علیہ می گوید جواں مرداں ہمہ خلل از ایمانیست کہ نیست و تو مغرور برین کہ من مومنم اگر خواہی کہ جمال ایماں بینی مومن را طلب کن تا زنار کفر، از گردن تو ببرد آں گاہ جمال ایماں توانی دید۔

ق ۱۰۲ اعمل ابن آدم یضاعف الی سبعین الا الصوم : ۔ "الا الصوم" مخدوم جہاں فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ المعنی حدیث یعنی عمل بنی آدم دو چند کردہ شود و اقل او دہ است بر حکم آیت : "من جاء بالحسنۃ فلہ عشر امثالہا و . . ." او ہفتاد، بس این زمان کسی کہ قرض مسلمان دادنی دارد در بہشت سیم و درم نیست، ضرورت یک عمل او قسمت کردہ شود، ہفتاد جا و ہر کسی از خصمان عمل برند، مگر صوم کہ تضاعف کردہ نشود و بلکہ قرض دادہ نشود، بلکہ جزا خداوند ہم مر صایم را بدہند و . . . علی الخصوص و فرمودند علما ظاہر معنی و انا اجزی بہ می گویند کہ نیں انا اجزی لقاء حق مراد است یعنی جزاء او این باشد کہ مرا بینند۔

ق ۱۰۴ بشر خلاصۂ مخلوقات است : ۔ مخدوم فرمودند کہ ہر چہ حق سبحانہ و تعالیٰ آفرید برای بنی آدم را آفرید آسماں و زمین و بہشت، نہ بینی ہمیں کہ آدمیان از زمین بروند نہ آسمان ماند نہ زمین، زمین را بساط گردانید و آسمان را سقف آدمی گردانید و ہم چنیں بہشت و دوزخ و لوح و قلم و آنچہ مخلوقات در عالم است، برائ منفعت آدمی را بیافریدند، این بے چارہ عرضہ داشت کرد کہ آفریدن شیر و خوک منفعت آدمی ہست فرمودند آفریدن شیر منفعت آدمی است زیرا کہ دندان شیر داروی آدمی می کند و ہم چنیں خوک . . . موی خوک کفش دوز کفش۔

ایضاً آسمان و زمین . . . طفیل وجود او بید : ۔ گویند خداوند خواست کہ صنع خود ظاہر کند عالم آفرید و خواست کہ خود را ظاہر کند آدم بیافرید از یں جاست کہ گفتہ است فرستادیم آدم . . . و برصہ اینہادیم۔

ق ۱۰۵ شبلی گفت ما این مذہب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ : ۔ مخدوم را عرض کردہ شد ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ چرا خازن رب العالمین گویند، فرمودند سبب این کہ جملہ مال خود پیش رسول آورد۔ بعدہ رسول فرمود علیہ السلام ما خلفت لعیالک یعنی چہ مال خلف گذاشتی برای عیال و اطفال خود را، ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ جواب داد اللہ و رسولہ بعدہ ذخیرہ)، محبوبہ خود پیش رسول عم آورد بعد فرمودند این کہ ابو بکر صدیق مال خود پیش آورد پیش از ہجرت مکہ سوی مدینہ بود و در آں روز

مال عزیز بود، ہر کسی را، زیرا کہ دریں وقت مال الفاخیر تواں کرد زیرا کہ محاربہ نیست اہن است
آں روز کفار می آمدند تیغہا می کردند الفاختن مال دشوار بودی، بصادق و طالب خداوند را چنیں
ہمت باید خوان پر نعمت ص ۳۰ :

"... بیچارہ عرضداشت در اانچہ امیر المومنین ابوبکر صدیق رض اموال اسباب
خود بر پیش رسول علیہ السلام بردند ایثار کردند برائے عیال داشتند یا نہ؟ بندگی
مخدوم عظمہ اللہ فرمود کہ آری تا رسول علیہ السلام پرسیدند ماخلفت لعیالک
گفت اللہ و رسولہ بیت : ~

رہ بخرابات برد عارف پرہیزگار سفرۂ یکروزہ کرد نقد ہمہ روزگار

آں روز کہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ تجرید کردہ ... ہزار دینار در راہ خدائے صرف کرد، بحضرت رسالت
آمد گلیمے پوشیدہ و میخی در روزدہ ہمدراں حال جبرئیل علیہ السلام نازل شد ہمدراں لباس، پرسید ایں
چہ لباس است گفت یا رسول اللہ امروز ہمہ ملائکہ را فرمانست تا بموافقت ابوبکر گلیمے پوشند و میخی بر وزدند:

۱ نخشبی در سخادہ شود ہمہ چیزی ۳ کیست کو ایں سخن بیان نکند
۲ تا توانی بدہ بکس چیزے ۴ ہیچ کس در سخا زیان نکند

لہ الفاختن، الفختن = اندوختن جمع کردن ۔

ق ۱۰۶ تجرید و تفرید :- تجرید از علایق بود و تفرید از خود، در دل غبارے نہ بریشت بارے ...

ایضاً از وجے دو دینار ماند :- بشریعت چیزے نہادن و ذخیرہ کردن حرام نیست ولکن حال ایں طایفہ
اختیار فقر است و بریدن اعتماد از غیر حق بس باعتبار حال ... حرام گردد نہ بشریعت
این را غرض ... شرح تعرف ۔

صحابہ بخدمت رسول علیہ السلام عرض داشتند کہ بعضے یاراں را چندیں مال است رسول ؐ
فرمود کہ این دو کس را دعوی بود کہ ثی گفتند کہ ما صوفی انیم و صوفی ... بود بس، ایں را دعوی
ترک بود چون با دعوی ترک محبت دینار بود کاذب آمدند ۔

ق ۱۱۱ (ب) دلم را محرم اسرار گرداں ذراں ہنگامہ چوں نظارگانیم :- مناسبت معنی نظارگانیم بندگی مخدوم جہاں
سلمہ اللہ تعالیٰ عرضداشت کرد کہ دعا مناسب معنی عجز بود بس گفت چگونہ عجز ثابت شود فرمودند

... وجمعیت ہر کہ نظارہ کند گذری ... اورادراں مجلس نصیبی و خطی ... گوئی کہ با فعال ذمیمہ خویش ... در روز قیامت خواہیم بود۔

ق ۱۱۶ (ب) **آں خلعت در مقام قاب قوسین:۔** مخدوم فرمودند ایں مدح ... رسول علیہ السلام در آنچہ ... بردند و در مقام قاب قوسین ... تعالی شد کلید جملہ خزائن آسمان ... بردست رسول علیہ السلام ... فرمود شما تصرف در ہر دو سرای بکنید ... ہیچ حسابی و عقوبتی نخواہم کرد ... بگوشہ چشم حور و قصور و مملکت ملک فقر را اختیار کردند و از خواجہ ... دریں محل شنیدہ شد کہ با مہتر جبرئیل برادر خواندہ بود، مہتر جبرئیل ... را آموخت کہ تو ملک اختیار مکنی ہمیں فقر ... حریت آن بود کہ بندہ در زیر ... مخلوقات نماند و علامت صحت آں ... تمیز ست از دل وی میان آسیا ... پس برابر نزدیک وی خطیر و حقیر چنانکہ ... را بود کہ گفت استوی عندی ذہب و فضہا و حجر با و مدر با زر و نقرہ دنیا باسنگ و کلوخ دنیا او را برگشتہ بود (معدن المعانی)

ق ۱۲۲ (ب) **از نفی و اثبات بروں صحرائی ست:۔** پیر ذکرہ اللہ بالخیر می فرمود مراز منہ (بلا) بدا بوی فراق می آید واز الیہ یعود بوی وصال می آید زیرا کہ از وانچہ پیدا شود او باشد ای برادر آنچہ از وپیدا شود در و ناپیدا شود او را با او دوئی بنود و ذلک سر لا یکشفہ بلسان المقال غلام آں سالکم کہ سر منہ بدا و الیہ یعود در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیاید ای بازگشتن از میانہ راہ از بدایت اخبار کند و سر نہایت اظہار کند:۔

اوّل چو از و بود دل گشتۂ من آخر نہ بدو رشد سر رشتۂ من

ق ۱۲۹ (ب) **قصہ سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر:۔** قصہ مہتر ایوب صلوات اللہ علیہ، مخدوم فرمودند مہتر ایوب وجود مبارک ایشاں گندہ شدہ بود و کرمان افتادہ بودند با ایں ہمہ حال صبر بخداوندی کرد، مخدوم فرمودند دہ سال ہم چنیں بودند چنانچہ خلق ایشاں را از شہر بیرون کردند، پس نعمت و بلا نزدیک ایں طائفہ علی الثواب باشد، مہتر ایوب صلی اللہ علیہ السلام او صبر کردی بخداوندو ... را دیدی۔

ق ۱۳۲ **بینی کہ اصحاب کہف را:۔** مخدوم فرمودند اصحاب کہف در یک زمان ہمہ عارف شدند و صاحب کرامت گشتند و ایشاں الی یومنا زندہ ہستند و آں سگ پیش وراں ہم زندہ ہست و در کرامت ایشاں پیچیدہ بود کہ آفتاب را فرمان نیست کہ شعاع خود بہ ایشان رساند و اگر آفتاب نزدیک

ایشان شود شعاع او در راست و یا چپ ایشان نگذرد و با ایشان نه رسد، اگرچه شعاع او عام است و واقع است بر هر یکی از مخلوق، و فرمود عظمت ایشان بدین حدست که رسول علیه السلام را اشتیاق شد برای دیدن ایشان را مخدوم فرمودند ایشان . . . . .

ق ۱۳۳۳ **آواز دوزخ بشنود :-** مخدوم فرمودند دوزخ را چوں فردا قیامت چنانچه هست، بنماید جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند . . .

ق ۱۳۳۴ **در قصه هاروت و ماروت :-** مخدوم فرمودند هاروت و ماروت دو فرشته را فرمان شد شما بروید در دنیا حکم کنید میان آدمیان حق سبحانه و تعالی ایشان را بر جمله صفات ملکی فرستاده مگر یک وصف بشر در ایشان آفرید، وهی الشهوة بعده روزی مردی با زن خود پیش رسول دعوی آمدند هر دو فرشته را نظر برآں عورت افتاد و مبتلا شدند فرمان آمد شما میان عاصیان شدید اکنون شما عذاب دنیا یا عذاب آخرة قبول خواهد کرد، هاروت و ماروت با فرشتگان مقرب مشورت کردند که شما چه می گوئید ما عذاب دنیا قبول کنیم یا عذاب آخرة، فرشتگان گفتند عذاب دنیا فانی خواهد خواهد شد و عذاب آخرة -

ق ۱۳۳۵ **حقیقت ایمان :-** مخدوم جهاں را عرض داشت کرده شد "**الایمان لایزید ولا ینقص**" پس مراد کمال ایمان چیست، فرمودند حقایق و فوائد ایمان داخل "**لایزید ولا ینقص**" نظر بر ذات و نفس ایمان است، اما و را باشد باعتبار اوصاف و حقایق کمال ایمان شود و حقائق و فواید بسیار باشد -

ق ۱۳۳۶ **و آنکه گویند هر روز چندیں بار :-** مخدوم جهاں فرمودند ایں قول که گفتند بر زبان حال گفتند نه بزبان ایشان را زبان نیست بس نطق و آں زبان را مشایخ فهم کنند..... بعده فرمودند روزی مشایخی در راهی می گذشت پیش او نجاست . . . کریهه ازاں نجاست می آید مرید . . . ازاں مقام گذشته شیخ هما نجا بعده چوں مریداں پر سیدند شما چه . . . توقف کردید شیخ فرمود ایں نجاست . . . ای شیخ الصاق من بده برودی . . . یعنی آدمی وسیم می افتاد و مرا . . . عزیز بودم، چوں یک شب یک روز با غزی . . . کردم حال من ایں چنیں شدانه . . . غیر . . . مرا از و احتراز باید کرد یا او را از من، مخدوم (فرمودند) جای

کہ نجاست، ہمچنین گفت گوی آں نجاست ۔ ۔ ۔ می گوید، فرمودند ایں زبان و قتی معلوم می شود صفائی دل رسیدہ بود، در آئینہ تصورات دل متعلق شود و دریا بدگوی آں جمادات، ہم چنیں می گوید۔

ق ۴۳ (ب) ہم عاشق و ہم عشقم :۔ قولہ مخدوم را عرضداشت کردہ ازیں ہم عاشق و ہم معشوق و عشق و ہم آئینہ الی آخرہ معنی مجاز مراد ست فرمودند آری واں مجاز از وحدۃ باری عز اسمہٗ کہ خداوند یکیست وہرچہ ہست، خداوند ست غیری معدوم۔

ق ۴۴ (ب) جبریل علیہ السلام :۔ مخدوم را عرضداشت مہتر جبریل ہم بود ( ) مہتر جبرئیل ہم بود، چشم پر آب کرد۔

ایضاً مخدوم جہاں فرمودند عاشقاں مسئلہ ؟ شیطان تفکر می کند و متحیر می شوند باربراں ہم نمی رسم کہ ملعون ہمت کرد زیرا کہ از موت می ترسم و از پس رفتن ۔ ۔ ۔ می ترسم ہم دریں محل فرمودند گفت عاشقان ۔ ۔ ۔ حق محبت کما ہو ہست می بینند کہ حقوق محبت بہ تمام شود۔ دیوانہ می شوند کتاب خانہ را می بخشند و جملہ خیر را ترک می آرند، در عبادت معبود مشغول می شوند۔

ق ۱۴۵ گفتہ اند کہ مرید ابلیس صفت باید :۔ قولہ مخدوم جہاں را سوال بر سبیل عرضداشت کردہ شد در باب ذکر محبت حکایت آں ملعون چہ مناسبت، دارد، فرمودند، شیطان دعوی کرد کہ من محب خداوندم، چوں من ۔ ۔ ۔ دیگری را سجدہ نہ کنم پس آدم ۔ ۔ ۔ صلوات اللہ علیہ را سجدہ نہ کرد عاشقان ۔ ۔ ۔ در نفس محبت عجب می پندارند ۔ ۔ ۔ خداوند عز و جل شیطان را وعدہ ۔ ۔ ۔ از برای محبت خداوند وعدم سجدہ ۔ ۔ ۔ بغیر آتش دوزخ قبول کرد، سجدہ نہ کرد پس ما کہ دعوی محبت بکنیم و مضرت و منفعت دائم وجان ۔ ۔ ۔ حق محبوب نثار نکنیم۔

ایضاً قولہ ابلیس صفت باید بود تا از وی کاری آید مخدوم جہاں را پرسیدہ شد معنی صفت ابلیس چہ باشد، جواب فرمودند، چنانچہ ابلیس از محبت خداوند برنگشت و با آتش دوزخ نترسید قبول کرد و آدم را صلوات اللہ علیہ کہ مخلوق است سجدہ نہ کرد، ہم چناں مرید باید کہ جز محبت و فرمانبرداری حق دیگر ۔ ۔ ؟ ننماید و بہ دیگری از مخلوقات التفات نہ کند آں گاہ از وی کاری آید درویں بس بدیں معنی ابلیس صفت باید نہ آنکہ بریں معنی کہ او عاصی باشد از خداوند بہوای نفس

کاری کند پس تشبه واعتبار باشد در نفس نه در فرمانبرداری زیرا که ابلیس عاصی بود۔

ق ۵۴ (الف ب) الرحمن علی العرش استوی :۔ مخدوم جهاں را عرضداشت کرده شد مفسران خداوند ظاهر شرع تفسیر کرده اند ای قدر علی العرش، پس تاختن خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه بکدام وجه باشد بعرش فرمودند معنی بنزدیک صوفیاں دیگر ست ایں معنی ایشاں دانند نتواں گفتن بعده بےچاره عرضداشت کرد بدیں آیت خواجه را نشانی محبوب حاصل شد، فرمودند آری چوں او بدین آیت نشان محبوب یافت بعرش تاختن گرفت، بعده مخدوم هم دریں . . . . .

ق ۱۵۰ **احوال فرشتگان مشاهده کند :۔** مخدوم جهاں فرمودند فرشتگان . . . یگاں چیز ست بعضی را قیام و بعضی را قعود و بعضی در تهلیل و بعضی در تسبیح و بعضی در رکوع و بعضی در سجود، ایں زماں که محمد رسول الله را در شب معراج بردند رسول علیه السلام معائنه کردند و خوش شدند . . . خود گذرانیدند که اگر ایں جمله . . . در امت من شود بهتر فرمان . . . وجل شد دو رکعت نماز بگذار . . . دراں دو رکعت جمله وصف مذکور هست از قیام و قعود و رکوع و سجود۔

ق ۵۵ (الف ب) **از قصه یوسف حل شود :۔** مخدوم جهاں دریں محل فرمودند که خواجه حمید الدین سوداگر در دهلی رفته بود پیش دروازه قصه خوانی مهتر یوسف صلوات الله علیه شش . . . گفتی هم آں قصه تمام نشد و خلق هر روز برای شنیدن آں قصه جمع شدی کسی ششگانی و کسی دهگانی می داند و آں قصه . . .

ق ۶۲ (الف ب) **حق تعالی بر پیغامبر صلی الله علیه وسلم سلام کرد گفت السلام علیک ایها النبی :۔** مخدوم جهاں می فرمودند عبادت . . . دیده ام بعد شنیدن اسم مبارک مصطفی . . . علیه وسلم نمی گوید و دراں در کتابها بسیار . . . دیده ام بنده ضعیف عرضداشت . . . چه گوید فرمودند جل جلاله گوید بعده فرمودند در نظر چناں نیامده است فاما اگر کسی نام رسول صلی الله علیه وسلم بشنود صلی الله علیه وسلم نگوید بسیار وعیدها نبشته دیده ام۔

ق ۱۶۳ **ولایت زبان بر حروف است و حروف متناهی است :۔** مخدوم جهاں فرمودند حروف متناهی باعتبار این است که جمله بیست و نه حرف است پس علمی که بر بسته بیست و نه حرف خواهد که کمال دارد فاما علم اهل حقیقت از غیر جنس حروف است اما بحروف عبارت می کنند و می آگاهند خلق را باعتبار آنکه ایشاں علم را بغیر واسطه حرف نمی دانند اما علم بر بسته حروف . . . زیرا که بافهام معلوم می

کنند، عرضداشت کرده شد الہام اولیا احتمال خطا باشد، فرمودند زیراکہ صفائے خاطر و دل ایشان بحدّی رسیدہ است کہ احتمال خطا در الہام ایشان نماند۔

ق ۱۶۳ (ب) **ہر کجا کہ مسلمانی پیش تو آید:-** مخدوم جہاں سلمہ اللہ الی یوم المیعاد فرمودند... مسلمانی دشوار کاریست پس ترا گفتہ شد... دار و مواظبت و قصد نماہی یکی آنکہ... ہر روز و ہر شب باید کہ مسلمان شد ست رجوع... کفر کہ ہر کسی را دریں وقت کفر ضرور حاصل... ازاں مسلمانی و ایں قدر نمی داند کہ باری... او را ایمان سلامت ماندہ است پس... باید شد و استغفار بتجدید باید کرد ہر بار کہ از مکتوبات... فارغ می شدند... آں استغفار می گفتند متصلا بعدہ بندہ... عرضداشت کرد کہ اگر کسی کلمہ کفر... در وقت مرگ اگر کلمہ شہادت می گوید... فرمودند اگر او بہ نیت رجوع... کہ گفتہ است وقت مرگ کلمہ بگوید... بر حسب عادت کہ بود مر او را کلمہ... متحیر و سرگرداں شد بعد... دریں وقت مسلمانی عجب می نماید... عوام سالم ماند زیراکہ در باب کلمہ... جلدہا نبشتہ اند و ہر کسی ... و خبر ندارند آخر چوں مرگ می رسد... روند حالش دشوار می گردد و اگر کسی ... آنچہ ملک می گوید از غیر مشروع کہ جز ایں نیکو می کنم ایشاں گواہی می دہند و اقرار می کنند برای رضاء ملک را ملک نیکو می کند و ہر کہ در شرع حلال را حرام گوید حرام را حلال گوید کافر گردد پس حال لشکریاں اینست و اہل دیوان، بعدہ بزبان مبارک فرمودند حکایت ثعلبہ۔"

ق ۱۶۴ ب **النبی الامیؐ:-** مخدوم جہاں فرمودند اگر کتابی... می آوردند خواندن نمی... و نبشتن... بعدہ داعی عرضداشت... یکی از معجزات رسول علیہ السلام ایں بود کہ کتاب خواندن و نبشتن نمی دانستند پس خلق گمان... انچہ می خواندہ است و نبشتہ... علیہ وسلم پیش خلق... تا معلوم کنند... بغیر خواندن و نبشتن چنیں... و ایمان آرند و ناخواند...

ق ۱۶۶ (ب) **"ایں طایفہ بلند ہمت اند":-** اگر دست ہمت عارف بحور العین باز آید طہارت معرفت وے شکستہ شود و اگر درویش بجز خدائے چیزے خواہد در اجابت بروبستہ شود۔" شیخ عبداللہ انصاری"

ق ۱۶۸ **"چنانک انبیا بخلعت نبوت فخر کنند آں سر اشقیا برآں طوق لعنت فخر کند":-** ... ایں ازاں اصل می گویند کہ لعنت و رحمت... از محبوب رسد بداں فخر محب است،... از خامی بود ازیں

روے کہ . . . از محبوب است . . . اگر لعنت ہماں واگر رحمت ہماں، واگر دشنام گوید
ہماں واگر مدح کند ہماں، می باید کہ چیزے از محبوب باشد اگر دکفش ؟، دہد ہماں اگر تاج بخشد
ہماں . . . محبوب چہ گلیم سیاہ چہ . . . از امام شبلی در غیرت منقولست کہ گفتہ اند، مرا غیرت
است کہ لعنت او برد، ملفوظ۔

ق ۱۶۸ "این ہمہ ولایت لعنتی است کہ بے واسطہ در گردن عزرائیل نہادہ بودند"۔ واین لعنت از بہر محبت
خداوندا و می گوید کہ من قبول کردم زیراکہ آن مرا بر سبیل غیرت اعتبار کردن جز خداوندا فتادہ
است، زیراکہ غیرے را سجدہ نہ کردم یعنی آدم صلوات اللہ علیہ را بس برائے این معنی را نخواہی مرا
دوزخ برید خواہی ہر چہ دانند بکنند، مخدوم جہاں فرمودند عاشقان در مذہب خود عاشق صادق
اورا می گویند کہ از رد و قبول او را ہیچ ہمے پیش نیاید، چنان نزدیک او رد بارشد و چنان قبول، واگر
. . . قبول خداوندا پرستہ۔ ہزار بلا زیر دامن او پیدا شود زیراکہ آن مقتضی می شود بمنافقہ، جمیع
منافق در عہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ایمان . . . چون نعمت و اسباب دنیاوی بودے
ایمان ثابت می داشتند و آن زمانکہ اسباب دنیاوی از ایشان منقطع شدے مرتد دین
می شدند عیاذا باللہ منہا ھم۔

ق ۱۶۸ (ب) "گفت انی فی قلب عبدی المومن"۔ معنی قولہ تعالیٰ انی فی قلب عبدی ای سکون الذکر فی القلب
فانہ سبحانہ وتعالیٰ منزہ عن کل . . . وحلول وانما ھو اثبات ذکر . . .

ق ۱۶۹ "اہتزاز العرش"۔ وہذا الاہتزاز ما اہتزاز طرب وارتیاح لقدومہ علی الملأ الاعلیٰ وحصل لہم بذلک
ابتہاج حیث الخرطت فی زمرتہم نفس طیبہ تشبہت بہا فی الکملات الحقیقۃ واما اہتزاز استفظام
بمصیبۃ لانہ کان من اعمال لبنی ولیحیٰ لہ وہذا الاہتزاز کما یقول اہتز سریر الملک بموت الوزیر
الناصح للسلطان اے اضطرب۔

(بضمن حاشیہ) بما قلبۃ الرجال قرابتہ ولیجۃ الرجل خاصۃ ولطانۃ

الارتیاح والاستبشار ــــ شاد شدن، قیل ارتیاح بروحہ ــــ
حین صعدبہ . . . علیٰ ربہ واکثر اہل العلم . . . سریرہ الذی حمل . . . وقیل اہل العرش
. . . بموتہ، ان العرش تحریک بموتہ . . . قابل للحرکۃ . . . وقیل المراد بہ حملۃ العرش

ق ۱۶۹ "بلال از حبش، صہیب از روم..."۔ بشنو بشنو خاک حبشہ را فرو ریختند ذرۂ از درد برآمد، خاک روم را فرو ریختند ذرۂ عشق برآمد، خاک فارس را فرو ریختند ذرہ شور... از آن ذرۂ درد بلال را آفریدند و ازاں ذرۂ عشق صہیب را، و ازاں شور سلمان را، و این ندا در چہار حد عالم دادند، بلال سید حبشہ و صہیب سید الروم و سلیمان سید الفارس، نمی دانم سحرۂ فرعون از کدام در در آمدند، تا ماہمہ ازاں در آئیم و ہلال و بلال چہ کردند تا ماہم ... ساں کنیم، اما انچ ایشان کردند مگر ہم ایشاں بدانند کرد سلک...

ق ۱۶۹(ب) "برو... بقاء ایمانی"۔ برو... رخت ہا، دو جہانے، از رہ کفر در مسلمانی، معنی این بیت آنست بر ہر کہ نظر خداوندان این... خداوند و طالبان خداوند... اگر آں چیز مشروع باشد... نظر برین رفتہ است۔ ہر چند کہ بمسجد می رفتم مکہ مین مسجد... در الامی زنم و من ہیچم... و قصد او قصد خداوند... کفر بردن بمسلمانی این باشد... دریں محل یک حکایت راخواجہ ابو سعید۔

ق ۱۷۲ "واللہ قہر برایشان راند"۔ این جواز قدرت... ترجمۂ مشارق الانوار در ذیل این حدیث کہ راوی آں جابر... لایدخل احد منکم عملہ الجنۃ ولا یجیرہ من النار و لا انا الا برحمۃ اللہ، آوردہ است اگر خدای خواہد کہ جملہ پیغمبراں و مومناں و صالحان و اولیا و صدیقان و شہیدان را عذاب کند، تواند، و آں ہمہ از روے عدل باشد و اگر خواہد جملہ کفار و فساق را در بہشت برد، تواند و آں ہمہ از روے فضل باشد، و در شرح علمی آوردہ است ظاہر ہذا الحدیث یشیر الی مذہب اہل الحق انہ لا یستحق احد بطاعۃ الثواب و للباری عز شانہ ان یعذب المتقین و ینعم علی الکافرین ---

ق ۱۷۳ "و پندار حقیقت و معرفت"۔ ... مثل التصوف مثل علۃ البرسام.. تمکنت آخر ست یعنی تحیر.. بعلم حالہ فاذا کوشف تحیر..

ق ۱۷۳(ب) "و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید"۔ بدانکہ علم بر دو نوع است یکے آنست کہ ترا بخدائے رساند چنانچہ ہمہ طاعتہا و دیگر آنست کہ ترا از خدائے عز و جل دور کند، چنانک ہمہ معاصی، علم این ہر دو نوع بر جملہ آدمیان فرض عین است و اہم... است و این علم اعضا ست، اما انچہ در

... بود از اوصاف آن ہم آں ہم بردو نوع است ۔ یک دو صفات مقرب ست الی اللہ چنانک توبہ و (زہد) و توکل و رضا و تسلیم و مانند این و نوع (دیگر) صفات معبد (مبعد) است چنانک حب الدنیا و حب مال و حب جاہ و حقد و حسد ۔ ۔ ۔ و بخل و مانند ایں، علم ایں ہر دو نوع نیز (فرض) عین است کہ بے علم ہرگز عامل نتواند شد، و بے علم وصول بمقصود نہ ۔

ہر کہ درین راہ در آید او را علم طریق باید آموخت، تا درین را بتواند رفت یا خود در حمایت کسی بہ رود کہ این را می داند و این راہ رفتہ بود تا ہر چہ از و بیند و بشنود بر آن رود ۔ علم آن کس علم او کرد، اما علم عبادات بر علم طریق مقدم باید داشت کہ بے آن راست نیاید، اما علم معاملات کہ ما یحتاج او نیست، چنانک علم نکاح، ہر کسی را کہ زن بخواہد کرد و علم حج ہر کسی را کہ بر و حج فرض نیست، و مانند ایں، او را سود نہ کند بعضے علما درین حدیث طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم و مسلمۃ، علم ... خیر مراد داشتہ اند شہادۃ و صلوٰۃ و زکوٰۃ و صوم و حج و بعضے گفتہ اند کہ مراد ازیں علم ہماں قدر باید کہ ما یحتاج او ست، و بعضے این تاویل کردہ اند کہ العلم فریضۃ فی وقتہ، برائے ہر وقت را علم فریضہ است، بحسب آں وقت، چوں وقتے در آید، علم آن وقت طلب کند، کہ درین وقت مرا چہ باید کرد ۔ "معدن المعانی"

ق ۴، اب "علماء آخرت نہ علماء دنیا" :- "علماء سوء (کے) کسانے را گویند کہ روئے ایشان بجانب دنیا باشد و پشت ایشان بجانب عقبیٰ، کہ از تحصیل علم ایشان محض دنیا بود نہ آخرت ۔"

علم کو بہر کاخ و باغ بود و آں ہمچو ...

ایضاً "علم آخرت نہ علم دنیا" :- علم دنیا آنست کہ ترا بر در سلاطین و امرا و ملوک برد یا ترا قاضی و مفتی کنند در ویشے شیطان را دید نشستہ بیکار، گفت اے ملعون چرا بے کار نشستہ، گفت علماء دنیا پدید آمدہ اند مرا کارے نماند ۵۵

ایضاً "ربنا ظلمنا انفسنا" :- مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد آدم علیہ السلام تنہا بود پس بلفظ جمع "ربنا ظلمنا انفسنا" چون آید، فرمودند سلمہ اللہ کہ حوا در ذات یار بود، یعنی خوردن دانہ گندم بعدہ عرضداشت کردہ شد ۔ اہل بیت کسے کہ معصیت کند مرد را شاہد کہ در مناجات زن را بخود در آرد (فرمودند آری) ... مخدوم نبشتہ شد بیت :

...اگر اسلام آسان بدے　　　　ہر کسی چوں شبلی و سلمان بدے

تا نگر دی تو مسلمان از دروں　　　　کے تو خواہی شد مسلمان از بروں

ق ۱۷۵ **اول مرتبۂ از مراتب مرید راہ شریعت است :-** راہ شریعت رفتنی است بتنقیہ ظاہر... حاصل آید و مؤدب شود و مہذب کردد و شایستہ بساط قربت گردد، و راہ طریقت رفتنی است تصفیہ باطن را... شود و قبول عیب را مہیا شود از خود دور کند و بحق تولا کند، در ہیچ حال بخود... نکند و از خود عبارت نکند و این... روئے ندہد، و راہ حقیقت رفتنی است... اضافات را تا وحدانیۃ الذات... تا ترا بچیزے... اضافت می کنند یا چیزے... اضافت می کنند راہ حقیقت ہیچ رفتہ...

ایضاً **"چوں بر شرایط شریعت مواظبت نمود" :-** المراد بالشریعۃ مع امر اللہ تعالیٰ و رسولہ بہ من الوضوء والصلوٰۃ والصوم وادا الزکوٰۃ والحج وطلب الحلال و ترک الحرام وغیر ذلک من الاوامر والنواہی والطریقۃ (ا) لاخذ بالتقوا و مایقربک الی المولا، من قطع المنازل والمقامات وکل مقام طریقۃ والحقیقۃ فھی الوصول الی المقصد و مشاہدۃ النور ھھ

شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ است، شریعت خدمت است و ازاں رستگاری است، طریقت حرمت است و ازاں برخورداری است، حقیقت حق است از دون او بیزاری است ھھ

ق ۱۷۶ (ب) **ودر ارادت معشوق باختن :-** زیرا کہ محب را خلاف ارادت محبوب کردن جائز نیست، ازحکم محبت این است کہ محب کار بر ارادت محبوب کند و خلاف امر کند، اگر ترک ارادت کند، کار بامر کند خام بودے و این جائیست کہ محب را ارادت معلوم گردد، واگر اینجا وارد کنند کہ ادنیٰ درجات محبت موافقت است، بس این کہ خلاف امر کند مخالفت لازم آید نہ موافقت، جواب اینست کہ مخالفت صوری است، از روی معنی موافقت است، زیرا کہ کار بر ارادت محبوب کردن مخالفت نگویند ھھ ھ ملفوظ خدمت شیخ.

اس جگہ پر "معدن" کی یہ عبارت بھی نقل کی گئی ہے :

"واین جائیست کہ ارادت محبوب معلوم گردد، واگر کسی گوید کہ اطلاع بر

ارادت محبوب . . . شود، جواب آن است که این چنین مردانرا از حق . . . در دل ایشان تعریفات است که در خاطر خود . . . و می شنوند که این مکن و این بکن ایشان هم بران روند اگر مالی بیش آید اگر بدان تعریف که از حق . . . در دل ایشان . . . و اگر بشنوند مگیر . .

"معدن"

ق ۱۷۶ الف) "مرید ابلیس صفت باید": در باختن کل یعنی چنانچه او مخالفت . . . خود را در باخت، هم چنین باید که صادق صفت باشد، آنگاه از وی کاری آید . . . دید بس چه خواهد کرد.

ق ۱۷۸ ب "ابوالقاسم گرگانی رحمۃ اللہ فرمودے" "یکی بزرگ یا ابو علی فارسی گفت": دیگر دعاگوی ضعیف گل برده بود سر مبارک . . . و با این بیچاره در سخن شدند مولانا خواجه . . . نشسته بود گفت مولانا تو بهاری باشی . . . آوردن هر بار چیست راست بگو از کم . . . چون بنده ضعیف این سخن از زبان مبارک ــ شنید متحیر شد و ظن برد نباید که نا . . . داده باشد گفتند رسم بهاریان این . . . کردند این ضعیف دریافت بنوع ــ این بیچاره آغاز کرد گفت آنچه صدقه بر سدی خورم و گل برای مخدوم رامی آر . . . مولانا خواجه را گفتند که . . . است هیچ وقتی بغیر گل نیامده است . . . در ملفوظ شیخ فرید الدین افتاده که مرد بدست خالی بر شیخ آمده فرمود و سبزه نیافتی در راه که بر دست می کردی و می آمدی

که طایفۂ صوفیان همه وقت در طلب عزوجل آیند پس تفاول را این چنین فرمایند . . . حاصل آید نه از برای طمع و غرض . . . نعوذ باللہ منہا هم ازین جاست که اہل تصوف میگویند اگر کسی بر کسی قدحے بفرستد باید که در آن قدح شکر یا شربت باشد برای تفاول گرفتن اہل تصوف . . . هم چنیں اگر خوان کسی بر کسی بفرستد باید که نانی باشد . قطره بود بعده فرمودند محمد شاه روزے یارے را گفت وقت ببیں چه مقدار . . . شده است یار گفت وقت زوال شده است محمد شاه فرمود لا زوال بامر از وال است گفت الک مال کردند و هم چنیں یکی پیش رفته بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعداً اذا جاء تبت باید خواندن امام دانا بود همان اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را ھ ھ

ق ۱۷۹ ب) مثنویات :- پروانہ چو نور ذات یابد اثبات . . . . . .

. . . فرشتے ملکوت در نوردد بس . . . . . . گرد د

چون نیستی تو شد محقق خیزد همه نعرہ انا الحق

نوراللہ بدریائے نور رسد و دریاے نور را بہ بیند ۔ اے درویش ہمہ نور او باشد کہ اورا بتواند دید و بتواند شناخت ؎ ؎

ق ۱۷۹(ب) "نفس از راہ شریعت"۔ مثنویات ؎

از تن بحر ہم نفس بشتاب ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔

از نفس بدل ز دل ۔ ۔ ۔ ۔ منزل چہ طلب کنی ۔ ۔ ۔ ۔

زین جان بجہان آشنائی و آنگہ بحریم کبریائی

ق ۱۸۰ "واین معنی را توحید مطلق خوانند"۔ اے درویش اگر ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ وبدریاء وحدت رسی و در دریاء کنی عاشق و معشوق و عشق را یکے ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ ۔ عالم و معلوم ۔ ۔ ۔ ۔ این اسامی جملہ در مرتبہ وجہ اند، چون در گذری و بذات رسی، ھیچ این اسامی نباشد مجرد باشد ؎ ؎

ایضاً اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی، واگر یک از دوستان او قبول کرد بحق پیوستی (انصاری)

ق ۱۸۵ "من اتی مسجدا ۔ ۔ ۔" ترجمہ کسے کہ آید مسجد را پس او زیارت کنندہ است خدائے را و واجب وسزاوار است بر زیارت کردہ شدہ کہ تعظیم ولوازش کند زیارت کنندہ خود را ؎

ق ۱۸۵(ب) حقیقت ماہوالانسانیۃ کماہو"۔ کے در ۔ ۔ ۔ وہر کہ درین باب چیزے نبشت، وگفت از اوصاف اخلاق آن نبشت از عین آن یعنی نہ از حقیقت ۔ ۔ ۔ می رود و در ہر صفتے صد ہزار عجائب وغرایب می آید و اگر خود دران نظر می کند این آب و خاک ۔ ۔ ۔ اگر خود از جائے دیگر ست پس این جاپہ کند ۔ ۔ ۔ واین را با این چہ نسبت بیش حیرانی ۔ ۔ ۔ اگر گوید ہم از دست ترین کافر شود ۔ ۔ ۔ اگر ہم از خاک وآب و دانہ این ہم کفر کہ ۔ ۔ ۔ آید ہم سرگردانی است و اگر کسی را ۔ ۔ ۔ بس او درمیان نہ او چہ داند ۔ ۔ ۔ حیرتے بیش نیست بیت انچ می دیدم نیارم ۔ ۔ ۔ ہیچ راز ۔ ۔ ۔ چنانک پروانہ گرد ۔ ۔ ۔ شمع می گردد ازو ۔ ۔ ۔ خود را بر شمع زد پروانہ کجا ماند وازو ۔ ۔ ۔ در ملفوظات عین القضاۃ چندین جا نبشتہ ۔ ۔ ۔ چنین چنین شد تا عارف شد، چون عارف شد ۔ ۔ ۔ شد کہ داند کہ چہ شد و ہم در مکتوب

نبشتہ است عارف چوں بدیشاں رسیدے نشان شد اگر از و نشان برسیدہ شد گویند ہنگے فرو برد و اگر کسے از و نشان گوید . . . اتصال و اگر کسے از و عبادت کند گویند . . . مرد حیران چوں رسد آن جائے گاہ . . . و گم کردہ راہ ہر چہ زد توحید بر جانش رقم جملہ گردد از و او نیز ہم . . . ھم

ق ۱۸۵ (ب) "اے برادر ترا آنکہ مسجود ملکہ کردہ است:۔ اے برادر معلوم است کہ یک عالم فرشتہ مقدس و مطہر خاک را سجدہ چوں کند و خاک خلیفہ چون بود۔ ھم

ایضاً انچہ بعضے از مدعیان متصوفہ درباب روح گفتہ اند بیان بزرگی روح کردہ اند، نہ بیان حقیقت وے، چنانک امام غزالی علیہ الرحمۃ گفتہ است لطیفہ، ربانیۃ عاملۃ مدرکۃ، بزرگے دیگر گفتہ است شعلۃ الصوتیۃ این ہمہ بیان بزرگی شان اوست نہ بیان ماہیت او ھم تم

ق ۱۸۶ پیر ذکرہ اللہ بالخیر:۔ . . . و الیہ یعود "بوے وصال می آید، بے چارہ . . . و بدا بوے وصال می آید . . . پیدا شود او باشد، اے برادر ایچ از و پیدا شود ز رو تا پیدا شود . . . او دیتی بود و ذلک سر لا یمکن کشفہ بلسان المقال، غلام آن سالکم کہ سرمنۃ البدا، و الیہ یعود در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد، آرے باز گشتن از میان نہ راہ از بدایت . . . اظہار کند بیت:

اول چون . . . . من آخر نہ بدو رسد سر رشتۂ من . . .

آں مراد را قانونی بود بس چوں خواہد کہ از آن نقل کند سوئے معرفت ربوبیت واجب است کہ حاصل کند برائے خود را فطرتے دیگر و طریقے دیگر و عقلے دیگر۔ بخلاف آن عقل کہ بداں معرفت، جسمانیت کردہ است بس این جا معلوم شد کہ برائے معرفت روح را عقلے دیگر باید و آن در عالم مکاشفہ تواند بود۔

ایضاً ارسطاطالیس گفتہ است کہ ہر کہ خواہد در معرفت الوہیت شروع کند، بس گو مر خود را فطرتے دیگر حاصل کند امام فخر الدین رازی رحمۃ گفتہ است کہ این سخن او موافق وحی و نبوت است کہ حق تعالیٰ مراتب تن را ذکر کردہ است و لقد خلقنا الانسان من سلالۃ من طین الیٰ قولہ فکسونا العظام لحما و چون کار تعلق روح بتن رسید گفت ثم انشانٰہ خلقا آخر و این تنبیہ بران کہ کیفیت تعلق روح بتن بر قانون گشتن نطفہ از حالے بحالے نیست بلکہ این نوع

دیگراست بخلاف قانون دیگر که پیش رفته است، بس ہم چنین مردم... کند . . . .

ق ۱۸۶ ہر چہ در طور علم و عقل است در تحریر گنجد عبارت آید اما این کار که عقل و علم ازان . . .
درویش است آن را که تواند نبشست با این ہمہ . . . بشنو : مثنویات عشق برتر ز عقل و
. . . لی مع اللہ وقت مردانست . . . کفر و دین عقل تا . . . بود . . . عشق با کفر و دین کدام
بود عشق را امروز و فردا کے بود . . . کفر و دیں این جا و آن جا کے بود .

این جا ہر آئینہ در خاطر چیزے بگذرد اے برادر می دانی کہ تکلیفات دایر بر عقل است
و وجود او عدم او طور عشق برتر از طور عقل است و آنکہ گویند ماورائے علم و عقل کارے ہست،
چون آن جا رسد بدانند و بہ بینند ہمین است ھمم

ق ۱۸۸ "ولاتتفکروا فی ذات اللہ" :- و تفکر کردن نہ آنست کہ سر در گریبان کند و اندوہ خوردن
. . . گیرد و یا در خواب رود، باید کہ از دنیا و خلق و از جملہ مشغولیہا فارغ گشتہ بود، پس
تفکر کند . . . آداب .

تفکر در پنج چیز باید کرد، یکے در . . . و نشانی ہا بر ہستی خداوند عز و جل . . . . در آلاء
و نعما او عز و جل، سیوم در . . . آخرت و ثواب و عقاب او، چہارم . . . وے بدان
سرائے، پنجم اندر احسان خداوند عز و جل در حق خویش و جفاء خویش در حق . . . ثمرہ کہ تفکر
اندر دلیلہا و نشانیہا . . . کہ یقین او زیادت شود و ثمرہ تفکر . . . و نعما آنست کہ محبتش
. . . و ثمرہ تفکر در ثواب و عقاب آنجہان آنست . . . طلب زیادت شود و در جہد
کردن اندر طلب آن قوت یابد، و سبب بہ آن ایستادن شود . . . معصیت . . . زیادت
شود، و ثمرہ تفکر در بازگشت وے بدان جہان از سکرات موت و تنہامی گور و احوال قیامت
آنست تا زہد . . . بفزاید، و قوت گیرد و آمادگی کردن مرگ . . . آید اما ثمرہ تفکر در
احسان خداوند و جفاء خویش آنست کہ خوف و شرم زیادت شود .

ق ۱۹۰ "تفکر محصور و محدود باید" :- . . . محصور و محدود نیست . . . راہ بد و کجا بود . . . در تعطیل
افتد یا در تشبیہ :

اٰنغ نزد تو بیش از آن رہ نیست   غایت وہم تست ا . . نیست

ق ۱۹۰ (ب) "تفکر" :- . . . است یکے تفکر در عیبہا نفس خودست، این چنین تفکر بمنزلہ عبادت یک سالہ . . .

رسول خدائے صلی اللہ علیہ وسلم تفکر ساعة ... دیگر تفکر در نعمتہائے خداوند ... بر شکر و طاعت این چنین ... دیگر تفکر در آسمان و زمین ... تا حاصل بود مراورا ... بمنزلۂ عبادت ہمہ عمر است و زیادت ... گذشت نیز احادیث وارد ست آوردن بقر ...

ق ۱۹۰ (ب) **"چنین تفکر با شصت سالہ عمل برابر باشد":-** زیرا کہ عمل حرکت تن است و تفکر حرکت دل است و دل سریع الحرکت است بحکم آنکہ لطیف و خفیف است، ہر چہ تن بشصت سالہ عمل مسافت قطع کند دل بحکم سرعت و لطافت بیک ساعت قطع کند، سالک را در تفکر وقتہ ... کہ قوت بحرکت می رود، بہ تکلف خود را در نماز می آرد ... در قرآن نظیر ہست کہ یوم تبلی السرائر فمالہ من قوة و ...

ق ۱۹۱ (ب) **"تا تفکر در آن کنم":-** بیت :-

بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت   من خواستم ولے چہ کنم چون خدا نخواست

تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند   تدبیر بتقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۲ **مکتوب شصت یکم در تجرید و تفرید:-** تجرید بر دو نوع است، تجرید ظاہر و آن آنست کہ برہنہ باشد، ظاہر او را از املاک و تجرید باطن و آن آنست کہ برہنہ باشد باطن او از اعواض بر تجرید ظاہرے ملکی نہاد و تجرید باطن و آن بر ترک ایچ از وے مجرد گشت، عوض طلب نہ کند، نہ در دنیا و نہ در عقبیٰ برائے آنکہ عوض دادہ را باشد، مجرد را ہیچ چیز نباشد کہ بدہد تا عوض طلبد و تفرید آنست کہ فرد باشد از اشکال، یعنی انس نہ کنی با ایشان بلکہ وحشت گیرد و از ایشان و فرد باشد در احوال از احوال، یعنی نہ بیند مر نفس خود را حالے بلکہ غائب شود بر ویت محوّل حال از حال فرد باشد در افعال و آن آنست کہ باشد افعال او و خدائے را لغیر عجب نفس و زبان۔

ایضاً تجرید آن بود کہ ہمہ بدہی و نظر از کل کون بر داری تا مکافات دادہ با تو دہند لے برادر انچ بدہی تابستانی تجارت بود باقی تو دانی ... طوالع

ق ۱۹۳ ... از پے شہرت زمانہ   غسلے زدہ بہر ....

.... قطرہ آب دیدہ ....

.... پدید گردد   آن ....

این اشارت:- ... مجرد از صفت شو   در محیط ....

از غیر خدا چو غسل کردی خود بارد گر......

ق ۱۹۵ "کلا انہم عن ربھم یومئذ لمحجوبون": یعنی حقا کہ بدرستی کہ ایشان کافران از پروردگار خویش در روز قیامت حجاب شدگانند۔

ایضاً شیخ الاسلام عبداللہ انصاری فرمودہ است الٰہی کدام دوزخ است صعب تر از بے تو داشتن یا کدام بہشت است بہتر از با تو زندگی گذاشتن است۔

ق ۱۹۶ دگاہ مشقت ہم چوں روز احد ہفتاد صحابی در یک روز شہید شدند و ہفتاد زن بیوہ شدند۔

ق ۱۹۷ "گاہ بروز بدر": کسی ہم چون روز بدر اول حرب کہ بود مصطفیٰ را صلعم در روز بدر بود۔ ... علیہ السلام نماز... بو جہل بدبخت ... در گردن مبارک رسول علیہ السلام انداختہ پس این چنیں بلا ہا رسول علیہ السلام کشیدند ھم ھم

ایضاً "... راہ دین از فضیحت ہائے خویش پاک با ید داشت": یعنی صفات غضبی و شہواتے: بیت سہ
خشم و شہوت بزیر پا در آر ۔ تا مگر آدمی شوی یک بار طوالع

ایضاً آفتہائے بشریت: صفات بشری بیشی و بیشی جستن است و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ شرح تعرف

ق ۱۹۷(ب) وعصیٰ آدمُ ربّہ: یعنی بے فرمانی کرد آدم پروردگار خود را۔

ق ۱۹۸ خلقت بیدی: ترجمہ آفریدم آدم را بدو دست قدرت خود۔

ایضاً الاعجوبہ: کار عجب۔

ایضاً حور جمع حورا، عین جمع عینا مدارک،

ق ۱۹۸(ب) دست دوستی ہمیشہ در خون است چہرہ عافیت ازین خوی برونست

ق ۱۹۹ شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ... فرمودہ است چون جرم من منم توبہ من چیست و من اگر بدین توبہ رسم در دو عالم چون من کیست۔

ومعنی الحدیث ان غفلت عن ذکر اللہ ساعۃ بعارض یعرضنی لتدارکتہ بالاستغفار مایۃ مرۃ تکفیراً لغفلۃ وتعلیماً للامۃ ھم ھم

صدیقان از گناہ پشیمانند از طاعت خجل عذر بر زبان و تشویر در دل انصاری

ایضاً قاضی حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ در لوائح آوردہ است ای خواجہ عالم فرمودانی لاستغفر اللہ

کل یوم مایۃ مرۃ استغفار از گفتن نود و نہ نام بود یعنی از کمال شوق در غلبات عشق اورا در روزے بنود و نہ نام بخوانم چوں بعظمت و جلال کبریا، از مکاشفہ شوم از گفتہ استغفار کم نود و نہ بار برائے نود و نہ نام و یک بار برائے استغفار ہم

ق ۱۹۹ (ب) چہ شناسد کمال دہقان را دانہ در چاہ و تخم در گندم

ق ۲۰۰ چو پاکان را استغفار باید کرد ناپاکان را چہ باید کرد ۔ انصاری

ق ۲۰۰ (ب) "التائب من الذنب الخ" :- یعنی توبہ کنندہ از گناہ ہم چو کسی است کہ نیست گناہ مر . . . .

ق ۲۰۱ "وقتلت نفسا یا موسیٰ" :- . . . گوید چون انبیا را در . . . قصد و نیت بخلاف کردن معنی عتاب چیسیت جواب آنست کہ اگر چہ قصد نیست با این ہمہ معاتب باشند از بہر بزرگی مرتبت ایشان و بلندی منزلت ایشان، یعنی بزرگان را . . . بگیرند و خوردگان را . . نگیرند کہ المخلصون علی خطر عظیم . . . آنست کہ تا زجر بود مر دیگران را کہ از ایشان با این بزرگی محل ایشان این مقدار نگذاریم از دیگران . . . این تنبیہ کردنست ۔

ایضاً قال اللہ تعالیٰ . . . قال ھٰذا من عمل الشیطان . . . اشارۃ الی القتل . . . جعل قتل الکافر من عمل (الشیطان . . . ظلما لنفسہ واستغفر منہ . . . مستامنا فیھم فلا یحل لہ . . . الحربی او لانہ قتلہ قبل . . . فی القتل و عن ابی جریج . . . یقتل . . . لوم "مدارک"

ق ۲۰۱ (ب) در تذکرہ لاولیاء آوردہ است تقوی آن بود کہ ظاہر آلودہ نکند بمعاصیھا و باطن بفضول ۔

ایضاً اصل التقوی اتقیاء الشرک ثم اتقیاء المعاصی ثم بعدہ اتقیاء . . . ثم یدع بعدہ الفضلات قال ابو . . . المرّودباری لتقوی ما یبعد . . .

ایضاً در منہاج العابدین است حد تقوی بالغ و جامع آنست کہ پرہیز کنی از ہر چیزی کہ در کار دین زیان دارد و آں معصیت است و فضول . . .

ایضاً ترجمہ بستر برھانیم آنکسانی را کہ پرہیزکاری کردند ۔

ق ۲۰۲ خدای تعالی دوست دارد پرہیزکارا یرا ۔

ایضاً روزے کہ برانگیزیم پرہیزکارانرا بسوی رحمٰن گروہ گروہ ساختہ ام مر بندگان خود را کہ صالح اند چیزی را کہ ہیچ چشمی ندیدہ و نہ ہیچ گوشی شنیدہ است و نہ گذشتہ است بر دل ہیچ آدمی ۔

ق ۲۰۳ بی نیاز انیم۔

ایضاً شریکان۔

ایضاً جان ہمہ جانہای آشیا خداست

ق ۲۰۳ (ب) اگر کسی گوید چون قصد بنود مظالم در خفت آسمان از کجا شد جواب آنست کہ تقصیری بودہ باشد و تقصیر جائز المواخذہ است چنانک نبیاء اصلوات اللہ علیہم اگرچہ در آلات قصد نیست با این بہم معائب اند۔۔۔ مرتبہم۔

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزہ ساکت است۔۔۔ پیش ما حقاً فصیح و ناطق است۔ خلاف نیست کسی را اہل ملّت در تسبیح حیوانان اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزلیان روا ندارند و اہل سنت و جماعت روا دارند چنانک خدای گفت "وان من شیٔ الا یسبح بحمدہ" عموم ذکر کرد ہمہ اشیاء را و نام شیٔ بر جماد و بر حیوانات افتد در قصۂ داؤد یاد کرد علیہ السلام "یاجبال اوبی معہ والطیر" ای سبحی معہ والطیر و نیز در خبر آمدہ۔ است روزی پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم پارۂ سنگ ریزہ از زمین بر داشت اندر کف وی تسبیح میکرد چنانچ ہمہ یاران بشنیدند باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز فرمود تا عمر را دادند اندر کف وے نیز تسبیح کرد و باز عثمان و علی را رضی اللہ عنہم ہمچنین آنگاہ بر زمین افگند تا بعضی علماء این خبر را حجت آوردہ اند بر ترتیب خلافت کردند بر افگندن انقطاع خلافت را۔۔۔ شرح تعرف ندانند لشکر خدائی مگر خدای۔

ق ۲۰۵ قال بعض اہل الریاضۃ الشوق فی قلب المحب کالفتیلۃ فی المصباح والعشق کالدّھن فی اللوّر، و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می نہند مشتاق گویند و چون چنان شود کہ فنا و بقا خویش یکبارہ در وجود دوست تلف کنند و عاشق گویند۔

ق ۲۰۶ از آنجا کہ

ق ۲۰۷ ترجمہ:۔ خدائے تعالیٰ بر دارد۔۔۔

ق ۲۰۸ (ب) چوں میان بدو مقام و نہایت مقام تفاوت بسیار است، ہرچہ بہ بدو مثبت باشد بہ نہایت منفی باشد چنانچہ روایت کردہ اند از پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ فرمودہ است لاایمان لمن لا امانۃ لہ ولا دین لمن لا عہد لہ نفی ایمان الامانۃ لا ایمان العقد زیراک ایمان

امانت خلق را ایمن کردنیست وایمان اعتقاد تصدیق است بس اینجا نفی ایمان امانت است نه نفی ایمان تصدیق، چنین اینجا نفی حقایق ایمان ست نه اصل ایمان۔

ق ۲۰۸ ب اعلم ان لا مانۃ ووفاء العھد من مواجب الایمان والدین فنفیھما عبارۃ عن نفی مواجبھا مجازاً یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب" الرجال ونظایرہ کثیرۃ واستعارۃ نفی الایمان نفی المواجب مبالغۃ فی نفی المواجب رہذا ظاہر . . ان الایمان بدون مواجبہ کلاہما ھم

ایضاً جوانمردا ہمہ خلل از ایمان . . . مغرور کہ مومن چرا . . . ومن الناس من یقول آمنّا باللہِ وبالیوم الآخر وما ھم بمؤمنین . . . بقرآن در قرآن میکو . . . (من یرد) لآخرۃ نزدلہ، (ومن یرد) حرث الدّنیا نوئتی (ممہا) نصیب معنیش بس . . . بطلب دنیا خرجہا . . . واورا . . . آخر این مایہ دانی چون نفس . . . کند بدروغ برین محکش زن . . . حقیقی طلب کن عین القضاء

ق ۲۰۹ فی التعریف یایھا الذین آمنوا رسما آمنوا تحقیقا۔

ایضاً (الفخار سفال)

ایضاً (المھین خوار)

ق ۲۰۹ (ب) باز چوں نوبت بتو رسید انتظار برداشتند

ایضاً النسب خویشی۔

ایضا قال علیہ السلام لو کانت الدنیا برکۃ دم۔ لایشرب المومن الاّ الحلال۔

ق ۲۱۰ (دھن)

ایضاً (باک)

ق ۲۱۰ (ب) یعنی اوصاف ذمیمہ را باوصاف حمیدہ بذل کن۔

ق ۲۱۱ . . . آب خور۔

ایضاً واگر اطاعت کنی تو بسیار کسی را کہ درین زمین اند گمراہ کنند ترا از راہ خدای تعالیٰ۔

ایضاً ترجمہ :۔ خدا تعالیٰ باک است قبول نکند مگر باک را۔

ق ۲۱۱ (ب) اگر اطاعت کنید راہ راست بیابید۔

ایضاً جون

ق ۲۱۲(ب) برآمده است واقف است و بدایخ.

ایضاً لقف تلقف سبک گرفتن چیزی.

ایضاً تالف باہم پیوستن.

ق ۲۱۲(ب) ... تو عشق است چو آنجا برسی و خود بزبان حال گوید چون کن.

ق ۲۱۳ ... آن محبوب ... من بدان ... بنودی محبت آن

ایضا می یابم من ملامت را در دوستی تو ... از جہت دوست داشتن فریاد تو ... ملامت کنند مرا ملامت کنندگان ...

ایضاً در فصول شیخ احمد غزالی آورده است یکی در پیش ابوالعباس قصاب رفت شمشیری حمائل کرده گفت کجای شوی گفت بغزا گفت تا چه کنی گفت تا کافری گشتم ابوالعباس گفت و محاسن خود بگرفت این موی سپید خاک مائی آن کافر وی که تو اورا بریں تیغ بخواہی کشتن ... کافر نفس کن قاتلوا الذین یلونکم من انفسہم ...

ق ۲۱۳(ب) اگر بودم گیرنده دوستی را ہر آینہ میگرفتم دوست ابابکر را ولیکن مارسما دوست ان خدائے است.

ایضاً اراد بہ ...

ق ۲۱۴ ایں مرتبہ برز کرا ...

ایضاً ترجمہ :- در آں حال حکایت کنندہ است از خدای تعالی من نزدیک گمان بندہ خود کہ بمن دارد بس کو کہ گمان کند آن بندہ آنچ بخواہد ای مزداننده ام بگمان ازاں بندہ خود کہ بمن دارد ... موافقت دانستگی وی.

ق ۲۱۴ اعلم ان عند معناہ لغة حضور الشی وھو لا یلیق بصفات اللہ لتنزھه عن الغیب والحضور لا ان العلم من لوازمه فیکون المعنی انا عالم بظن عبدی.

ق ۲۱۶(ب) پاک نکنم ذات خود را از بدی بدرستی کہ نفس بسیار فرمائش کنندہ است بہ بدی.

ق ۲۱۶ این جنا اشتغال بود بغیر حق نہ معصیت کردن

ق ۲۱۶(ب) ....

ق۲۱۶(ب) این چنین... هر چه بیش... از ایشان هلال بود... کسی اندر جان کندن باشد
... رسول را پرسیدند که هلال را داست ولیکن با این... پیغامبر ایمان آورده...
جبرئیل را لغر سنا... و عمر و علی را بشارت داد که...

ایضاً خلق رمیده اند و با کس نیامیخته و نیز مراد نفس خود طلب نکرده اند برهنگی و گرسنگی
بکشیدند تا خلق ایشانرا دیوانه نام گردند چنانک یکی... همواره می رفتی واله دو چشم
سوی آسمان مانده جنان جون... نظاره کند اگر کسی بیش او آمدی نشناختی و با کس
نیامیختی... و چشم سوی آسمان مانده گفت از بهر انک دل وی بعرش متعلق... هیچ
تقصیر نیفتادی وا ویس القرنی بود بروز کاری... مادر مشغول و سوی پیغامبر نیامد خدای
عزوجل.....

ایضاً در تذکره آورده است چون مردمان از بس او بیرون آمدند بایزید نگاه کرد گفت
اینها کیانند گفتند با تو محبت خواهند داشت گفت خدایا من از تو میخواهم که خلق را بمن از خود
محجوب مگردان بس خواست که محبت خود را از دل ایشان دور گرداند و رحمت خود از
راه ایشان بردارد نماز بامداد بگزارد و در ایشان نگریست و گفت "اننی انا الله لا
اله الا انا فاعبدنی" گفتند این مرد دیوانه است او را...

ایضاً جنی من خدایم نیست، هیچ خدای مگر من بس پرستش بکنید مرا

ق۲۱۷ منفرد۔ تنها، انفراد۔ تنها شدن۔

ق۲۱۸ جها دیدم۔

ق۲۱۸(ب) لکم قوله تعالیٰ: وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ

ق۲۱۹ این در سورۂ یونس است۔

ایضاً یعنی بستر گردانیدیم ما شمارا خلیفہ ما در زمین و گردانیدیم شمارا بادشاهان۔

ایضاً ... میگویند۔

ایضاً دوست میدارد آن خدای ایشانرا و دوست میدارند ایشان آن خدای تعالیٰ۔

ق۲۱۹(ب) یعنی بدرستی وجودی در مقعد که توانا است۔

ق ۲۱۹ (ب)	یعنی ہر کہ ہمت کہ نخواہد زراعت دینا را بد ہیم آنرا ازاں دنیا و بنا شد مراد . . . از جنس ہیچ نصیبی . . .
ق ۲۲۰ (ب)	دیدند ۔
ایضاً	کنند ۔
ایضاً	ھذا مذھب الفلاسفہ
ایضاً	برادر
ق ۲۲۲ (ب)	کسب نیکو ترو اگر ترک بخدار ساند و کسب . . . . .
ایضاً	یعنی اگر بودی دوستی تو راست ہر آئینہ فرمان برداری میکردی لو او را بدرستی کردہ دارندہ مر کسی راکہ دوست میدارد او را فرمان دادہ است
ایضاً	تعصی الالہ وانت تظھر حبہ ٭ ھذا لعمرک فی الفعال بدیع
ق ۲۲۳	. . . میکردند ۔
ق ۲۲۳ (ب)	. . . . و آں شرط آں باشد . . . دہندہ حق را بیند و مانع حق . . . اگر بیاید ازاں کس شاد نگردد و اگر . . . باوے . . . نشود و اگر بیاید . . . کار بند د جز بضرورت ۔
ق ۲۲۷ (ب)	. . . ان الصوفی مالہ مباح و دمہ ھدر چوں مال او و دم او بدر . . . از کجا آید و دیگر آنک ایشاں ہر چہ بہ کسے دہند باز نستانند کہ . . . مروت نبود و ایشاں ہرگز ترک مروّت بر خود روا ندارند کہ آں از صفات نقصان است
ق ۲۲۸	اخوت آن را گویند کہ تصوف . . . و ملک دیگرے، چوں تصرف صاحب بود . . . حاجت اذن . . . بود . . . کہ نزدیک . . . گفت می خواہم کہ با تو . . . مواخات بندم برائے خدائے را گنہ دانی کہ حق برداری و مواخات . . . گفت بیان کن تا بدانم گفت آں . . . احق بدینار ک و درھمک منّی آں کس گفت بدیں مرتبہ نرسیدہ ام۔ ابو ہریرہ گفت بس تو برادری و اخوت را . . . شرح آداب ۔
ق ۲۲۹ (ب)	یعنی کسی رہنمونی کند بر کار نیک بس مراد را مقدار ثواب عمل کنندہ باشد ھم

ق ۲۳۱ ... قوم ... نوشیدن است۔

ایضاً یعنی بہترین قوم خدمت کنندہ درمیان ایشان ست۔

ایضاً من خدم خدم

ایضاً زیراکہ بنائے خدائے بر مشیت است نہ بر قیاس

ق ۲۳۱ (ب) غلمان بچۂ کافراں

ایضاً یعنی شفقت بیش از آب و خاک است

ق ۲۳۲ لفظ قیامت مشترکۃ الدلالۃ است ... البصائر ... بر آں روز معین اطلاق کنند و آن را ... می گویند و بروز مرگ طبعی اطلاق می گویند و قیامت صغریٰ می گویند من مات فقد قامت قیامتہ اشارت برین معنی است و بر حالت اصول عارفا اطلاق می کنند آن زمان کہ کونین در نظر او بنور وحدانیت ... ولبت حوض کوثر است۔

ایضاً روح یکی است اما نشاءت و مظاہر ... اول نشاءت حسی است کہ آنرا ... التی نحن فیہا الآن و حکم این ... ولادت بود۔ تا وقت مرگ دوم ... مرگ است۔ تا وقت حشر و در آں ... عجائب بسیار است۔ آدمی ہمہ ... اخلاف خود را آنجا مشخص ... "یوم تجد کل نفس ما عملت ... و ما عملت من سوءٍ تود لو انہا ابداً بعیدا" تنویات باش تا با تو در حدیث آید ... تاکیاں رانشانده بر درِ ... ظاہر و باطن شود۔ و باطن ظاہر و ہر صفت کہ در دنیا بر آدمی غالب بودہ باشد او دراں عالم بصورت مناسب آں پیدا شود۔ غالب اگر محبت جاہ بود مثلا بصورت پلنگی ظاہر گردد۔ "یحشر الناس یوم القیامۃ علی نیاتہم" این بود۔ مال و جاہ آنجا وقعی ندارد۔ صورت علم و عمل بسلامت و طہارت دل سودی نکند۔ "یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من أتی اللہ بقلب سلیم" چون بہ مرگ علاقت تمام منقطع می شود جملہ اعمال و احوال و اخلاق مشخص می گردد۔ و ہر چہ نقد باطن او بود ظاہر می شود۔ و ہر چہ در دنیا از وی صادر شدہ بود باز می بیند۔ سیوم نشاءت حشر است و این نشاءت عنصری مضاہیہ النشاءت الکاینۃ فی الدنیا

حذو القدم والنعل وبالنعل۔

ق ۲۲۲ (ب) اینجامی آید کہ کسے گوید کوہ احد جمادات واز جمادات محبت وعداوت درست نیاید۔ کہ دانستن محبت وعداوت لازمۂ حیات است۔ جواب آں است کہ احد، جبل یحبنا ونحبہ، ایں اخبار است از صاحب دل یعنی حضرت رسالت علیہ السلام اصحاب قلوب از جماعت چیزی داند وچیزی شنود کہ دیگری راز آن خبر باشد، مصراع محجوب راز ہیچ چراغ نصیب نیست۔ آوردہ اند کہ اہل کشف از تسبیح جملہ اشیاء اگرچہ جماد است آگاہ اند۔ ودر "یسبح لہ ما فی السموٰات والارض" ہمہ اعما۔ دارند ایں است کہ گفت مثنوی :۔

پیش تو ایں سنگ ریزہ ساکت است پیش ماحقا فصیح وناطق است

اندر عالم ہیچ گلی وسنگی نیست کز بوی وصال تو رنگی نیست

در عصمت الاولیاء در ذکر مہتر سلیمان پیغامبر صلوات اللہ علیہ آوردہ است کہ کل عالم باجزائے خود بر خالق خود عاشق اند = وطالبند ازیں معنی گفتہ اند۔ مثنویات :۔

صد ہزاراں رازہ در موری نہند درد اسرار عشق خود شوری نہند

ذرہ ذرہ عاشقانند در ہوا پرشدہ از پرتوی عشق خدا

جملۂ ذرات پیدا ونہاں نقطۂ عشق است در ہر دو جہاں

ایضاً خلاف نیست . . . حیوانات اما اختلاف در . . . معتزلیان روا ندارند۔ اہل . . . چنانک در قصۂ مہتر داؤد علیہ السلام یا جبال اوبی معہ، . . . معہ والطیر ودر خبر است کہ . . . کہ حضرت رسالت وخلفاء کہ . . . است . . . شرح تعارف

ایضاً یعنی غمناک مگر داں مرا ودز . . . کہ برانگیختہ۔

ق ۲۲۳ (ب) بہشت وحور وقصور . . . اصحاب الیمین را بود۔ وبہشت تجلی ومعرفت ولقا مقرباں را بود۔ اکثر اہل الجنۃ . . . وعلیون از وی لاالباب

دربہشت فلک ہمہ خامان . . . تو دوزخ آشنامان

وایں بہشت خاص آن گاہ حاصل توانی کرد کہ شجرۂ خبیثا کہ آب از محبت دنیا می خورد

و بے آبی ضعیف گردانی و یقین دانید کہ حب الدنیا راس کل خطیئة بمقراض تقویٰ غلو ص
ظلمات تعلقات بشری یک یک قطع کنی۔ و شہباز لطیفۂ ربانی را بازیچہ علوم یقینی پرواز
دہی و احکام وہم وضال را منقاد نگردی و لذات بہیمی و صبعی را پشت پائے زنی بہ خانۂ
دل راکہ محبت انوار قدس الوہیت است۔ از قاذورات طبیعت خاصہ بہ خاشاک
حدثات بہ جاروب تجلید (پاک) کنی۔ تا سلطان ازل و ابد در دل کہ خانۂ خداست . . . بردار
کبریا نزول کنند" لم یسعنی سمائی و لا ارضی وسعنی قلب عبد المؤمن" ایں تجلی
بہشت خاص است۔ "فیھا مالا عین رأت ولا اذن (سمعت ولا خطرت) علی
قلب بشر" بیت :۔ ؎

عاشقاں را بجنت ملکوت نبود جز جمال یزداں قوت

. . . لیس فیھا حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل تتجلی فیھا ربنا ضاحکاً۔

دردوزخم از زلف در . . . از حال بہشتیاں . . . . .

و ربی تو بصحرا بہشتم خوانند صحرا بہشت بردلم تنگ آید

ق ۲۲۴ ہر کہ خداوند را لطمع بہشت پرستد بندۂ طمع خود است و ہر کہ از بیم دوزخ پرستد بندۂ دوزخ است۔ و ہر کہ
از چیزی پرستد بندۂ آں چیز بود و ہر کہ بہ چیزی امیدوار د بندۂ آں چیز بود۔ پس ہر چہ دنیا است مرد است
و ہر چہ آخرت است زندہ است۔ و حدیث ایں طائفہ ماوراء ایں ہر دو . . .

مارا بجز ایں جہاں جہان دگراست جز دوزخ . . . مکانِ دگراست

ق ۲۲۴ (ب) گر سلسلۂ زلفش بر دوزخیاں بندند در بیخ نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

خانۂ نفس است خلد پرہوس خانۂ دل مقعد صدق است و بس

ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد گر ہمہ آدم بود افگندہ شد

ق ۲۲۵ و آنکہ حضرت رسالت گفتہ است "اللھم انی اسئلک الجنة و اعوذبک من
النار" برائے (. . . غوغا را گفتہ است۔ اگر بہ عالم تحقیق نہ رسد باری بدیں دعا . . .
از دوزخ برہد و بہ بہشت رسد . . . مکتوبات

ایضاً مقصود اہل معرفت بہشت نیست بلکہ مقصود وصال است کہ آں در بہشت

خواہد بود۔ بس بہشت ضمناً مقصود بیش... تا دریں آیت کہ ویدعون ربہم خوفاً وطمعاً ... اہل ظاہر ایں تاویل کرد... خوفاً من — النار (وطمعاً من) الجنۃ امّا مشائخ ایں تاویل... من القطیعۃ وطمعاً الی (الجنۃ) ہر دو تاویل راست باشد۔ یکی در... دیگی در حق خواص۔ "معدن"

ایضاً طمع ضد تفویض است وطمع بر دو نوع است۔ یکی در معنی رجا است وامن... است کہ دراں خطر نیست وخواستن... باستثناء نیز طمع ستودہ است... صلوٰۃ اللہ علیہ گفت والذی... خطیئتی یوم الدین... دوم مذموم است... چیز است۔ یکی ساکن شدن دل. شکست و دوم خواستن چیزی کہ دراں ... بر سبیل قتل وحکم اگر گوئی خطر... خطر در جملہ دو خطر است۔ یکی خطر شک ... نہ باشد۔ وبداں رسی یا نرسی وایں چنیں... است باستثناء ودوم خطر فساد از آنک... دانی کہ دراں صلاح نفس تست یا فساد... است در بیان خطر بعضی گفتہ اند کہ خطر در... آنست کہ فعلی باشد کہ باآں نجات ممکن راست کہ جمع شود باآں گناہی ودر ایمان وسنت واستقامت خطری نیست از آنک ممکن نیست بی ایمان نجات وجمع نشود باستقامت گناہی پس روا باشد خواستن ایمان واستقامت بر سبیل قطع وحکم بزرگی گفتہ است کہ خطر در فعل آنست کہ ممکن باشد کہ دراں چیزی بیش آید کہ مشغول شدن بیش آئندہ اولیٰ تر باشد از اقدام کردن برائے فعل وایں در مباحات وسنن وفرایض افتد نہ بینی کہ کسی کہ بر وقت نماز تنگ شود وقصد ادائے آں کند پس بیند یکی را در آتش می افتد یا در آب غرق می شود وخلاص دادن ایشاں اورا ممکن است۔ پس مشغول شاں وخلاص دادن ایشاں اولیٰ تر باشد از نماز کردن۔ پس روا نیست خواستن مباحات ونوافل وبیشتر از فرائض بحکم وقطع

(منہاج العابدین)

ق ۲۲۵ (ب) خواجہ حداد رحمہ اللہ... چہار چیز... تا... باں... اند... عجب است ودیگر چاپلوسی... عجب مدار نہ آں از پارسائی... بلک

آموختہ اند اگر با آں عدل و انصاف بینی عجب است و سیوم بانگی و بجوہی از بازاریاں بینی عجب مدار کہ نہ آں آموختہ اند بلکہ بیشتر ایشانست اگر با آں ورع و رع بینی عجب است و چہارم از دانشمنداں علم و زہد شنوی عجب مدار کہ آں دانند اگر با آں گفتار و کردار بینی عجب است۔

ق ۲۳۶ امر کردہ نشد مگر از بہر آنک بپرستند خدائے . . . خالص کنندگان مر آں خدائے را دین . . . ھم ھم

ق ۲۳۶ (ب) . . . بیت است: خراباتی شدم مستانہ جامے نمی دانم حلالے از حرامے تاویل ایں ابیات ہر دو وجہ آید واللہ اعلم۔ یکے نظر بر عیوب نفس و اعمال کردنست . . . بے دین ہزار جام لذات و شہوات نفس بحدے رسیدہ است کہ مرا خوردن و پوشیدن و در ماند آں فرقے نماندہ است میاں حلال و حرام و میان تسبیح و زنار . . . اوصاف انسانیت و بشریت بمستی جام عشق در مشربے کہ سلطان عشق نزول فرمود قلم تکالیف از ینجا رخت بربست . . . متقیاں کار نہ کند کہ قلم تکلیف از عاشق برخاست فرمان آنجا کہ بود زیراک عقل آدمی است کہ منزل او امر خدائے است، چون آفتاب عشق . . . آنجا کن و مکن چکند۔

کن مکن بادشاہ در دہ پیراں نہ رفت آخر معروف است از دیہہ پیراں کہ ستاند خراج

. . . علی الخراب . . .

نیست را کعبہ و کنشت یکے است سایہ را دوزخ و بہشت یکے است

ظلم و عدل و خوب و زشت کفر و دین . . . " معدن المعانی "

ق ۲۳۸ خواجہ حداد گفت رحمۃ اللہ علیہ کہ عاقلاں ایں جہاں را ہشت نام کردہ اند، یکے حسرت آباد دوم محنت آباد سیوم شہوت آباد، چہارم طاعت آباد، پنجم غفلت آباد، ششم لعنت آباد، ہفتم فتنہ آباد، ہشتم راحت آباد، حسرت آباد کاہلاں است و محنت آباد مومنانست، شہوت آباد فاسقانست و طاعت آباد عابدانست، و غفلت آباد جاہلانست و لعنت آباد کافرانست و فتنہ آباد منافقانست و راحت آباد زاہدانست

کہ زاہداں امیران بے چشم د توانگران بے درم و آسودگان بے خدم و از خلق گریزاں و رضائے خالق جویاں . . .

دنیا عبارت پنج چیز است، نقود، عروض، ممالیک، مراکب، مواشی این ہر پنج چیز حجاب است ہم دنیا . . . دو چیز است حب الشرف والمال بخل فرع دوستی مال . . . و حسد و عداوت و امثال این، فرع بخل است و شرک فرع . . . است باز ریا فرع دوستی جاہ است و پندار فرع ریا و کفر فرع پندار، و اصل دوستی مال از انسانیت است و دوستی جاہ از بشریت واصل انسانیت خاک است و اصل بشریت از آب۔ "شیخ احمد غزالی"

در قوت القلوب آوردہ است ضرورت در خوردن ہماں . . . کہ پشت بعبادات حق تواند ایستاد و در پوشیدن مقدار جسم و در خانہ ہماں مقدار کہ برائے نماز . . . کافی . . . و در خفتن چوں غلبۂ نوم شود۔

ایضاً قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ جل جلالہ (وہب)، آدم مالا بد منہ، ثوب یواری عورتہ وخبز . . . وبیت کعش لطیر فقیل یا رسول اللہ کیف . . . فقال الملح ما یحاسب بہ "زاہدی"

ایضاً الضرورۃ عبارۃ . . . رفعہ کذا ذکر الامام . . . فی حاشیۃ الھدایۃ۔

ایضاً از یں جہت کہ متصل است الی الطرفین چنانکہ اتصال بضرورت دار د بفضول ہم دارد

ق ۲۳۹ (ب) عقبۂ دنیا دشوار ترین عقبہاست؛ از دست نفس خلاص نیابد و اگر یافت . . . خلاص نیابد ہیچ گونہ از مکر دنیا . . . مگر بیک حیلہ و آں حیلہ آنست کہ از . . . زاری بخواہد تا از دست دنیا خلاص . . . مکر ہائے او آنست کہ حوضے بود و جامے . . . تو یادگارے ماند مقصود و مطلوب کہ ترا از کار . . . طریقتے . . . ہر کہ ترک . . . ہمہ چیزہا کہ . . . چیزہا بجا آور . . . حہ کرد کہ حب الدنیا راس کل خطیئۃ و اہل سلوک اتفاق کردہ اند کہ از ہمہ عقبہ ہا بتواں گذشت مگر از عقبہ دنیا گذشتن ہر کسے را مسلم نیست، نہ بینی کہ آدم صفی را علیہ السلام کہ ہیچ چیز بر و پوشیدہ بنود ہمہ چیزہا بدانستے کہ وعلم آدم الاسماء کلھا در نفسے از حضرت دور ش انداخت و سلیمان پیغامبر را کہ از دنیا . . . زنبیل بندہ کردہ بود، از عبادت حق بخود مشغول گرداند۔ قصہ عرض اسپاں و فوت

شدن عمر معروف است ھ ھ

ق ۲۴۰ (ب) روشِ ایں طائفہ اینست ۔ ۔ ۔ آرند گویند ھذہ عقوبت ذنب مجلت ایں ۔ ۔ ۔
راندہ اند چوں فقرے و فاقہ ' پریشان ۔ ۔ ۔ الصالحین ' پس ایں روشنی است ۔ ۔ ۔
علیہ وسلم ۔

ق ۲۴۱ (ب) قولہ تعالیٰ لن تنابوا البر حتی تنفقوا مما تحبون ' لم یقل ما تحبون ' ولو قال ما تحبون یجب اعطار
الکل حتی ینال البر ۔ ۔ ۔ ای الجنۃ فادخل حرف من التی ہی ۔ ۔ ۔ تبعیض لطذا العبادہ و
مرحمۃ علیھم ۔ ۔ ۔ و دلیل علیٰ ان محبۃ الدنیا مباحۃ اذا ۔ ۔ ۔ لا یوثرہا علی امر اللہ ولا یصیر ۔ ۔
ولا مرتکبا للنہی بسبب محبۃ الدنیا ۔ ۔ ۔ المحبۃ بھذا القدر لا تکون ۔ ۔ ۔ بذا القدر فھو سم قاتل
وقال ۔ ۔ ۔ من قولہ صلی اللہ علیہ وسلم حب الدنیا راس کل خطیۃ وانما مثل ۔ ۔ ۔ فاذا کان فی
وحدۃ فھو شفار ۔ ۔ ۔ صار سما قاتلا ۔ ۔ ۔

ایضاً در حب الدنیا اختلاف است بعضے می گویند کہ حب طلب را گویند و بعضی می گویند جمع
(جمع) را گویند و بعضے می گویند کہ حبس را گویند ' اما نزدیک محب عارف منتہی کہ حب حبس
وکثرت را گویند زیراک اگر طلب برائے سدّ جوع و ستر عورت می کنند کہ محتاج است و
زیادہ برآں تصرف نمی کنند آن را حب نخوانند ۔

ق ۲۴۲ نیت نماز کفارت اینست نویت ان اُصَلّی للہ تعالیٰ اربع رکعات صلواۃ النفل تکفیر اللقضا
الصلواۃ (ت) ، التی فاتت منی فی جمیع عمری متوجہا الی جہۃ الکعبۃ اللہ اکبر ۔

ق ۲۴۳ ب اینجا اگر کسے گوید چوں سلیمان پیغامبر ۔ ۔ ۔ زاہد بود پس خواستن ملک و بادشاہی دنیا ۔ ۔ ۔
ھب لی ملکا لا ینبغی احد امن بعدی چہ ۔ ۔ ۔ ایں دو جواب است یکے آنست کہ اہل تفسیر ۔ ۔
تخصیص خود را خواست ' کہ سلیمان ہر پیغامبرے ' مخصوص دید ' آدم را سجود ملائکہ ' موسیٰ را
۔ ۔ ۔ واسطہ ' ابراہیم را بخلت داود را بخلافت ۔ ۔ ۔ خصوصیت خواست بدیں
تا چنانکہ انبیا ۔ ۔ ۔ بچیزے مخصوص بودہ اند او نیز بدیں ۔ ۔ ۔ باشد و قیل انما سأل بھذٖ
۔ ۔ ۔ لہ لا حسد او جواب دوم آنست کہ اہل ۔ ۔ ۔ مراد او آں بود کہ تا نفس را امتحان
کند کہ بدون ۔ ۔ ۔ او را ہیچ میلے ماند ۔ ۔ ۔ در دنیا مد ۔ ۔ ۔ و بادشاہی است پس

خواست کہ . . . کہ آرام او الحضرت الوہیت دوام شدہ است وتبع . . گشتہ است واگرنہ در زیادت مجاہدہ اور البستہ کند لاجرم . . . چون او را دریں امتحان راست یافت برو بخشنود تا بر تخت بادشاہی کسب می کرد و درمیان درویشان می نشست ومی گفت مسکیں جالس مسکینا۔

از امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ منقولست لو ان رجلا اخذ جمیع مافی الارض واراد بہ وجہ اللہ ولو انہ ترک الجمیع ولم ترد بہ وجہ اللہ فلیس بزاہد، اینجا شبہتی زحمت می دہد وآن آنست کہ انبیاءُ واولیا ایں قوت بود وگرفتن مال ایشان را زیان نداشتی ومع ہذا از مال گریختہ اند ونگرفتہ، جواب آنست کہ خلق بمنزلہ بچنیان اند ومال بمنزلہ مارست وانبیا واولیاء معزم مانند کہ فسوں آں مار دانند و زہر ایشاں را کار نکند ولیکن آنست کہ مرصبی را زیاں دارد کہ چیزے مر معزم را زیاں ندارد و معزم را چوں فرزندے بود و مارے یابد می داند کہ اگر بگیرد او را زیاں ندارد اما آں کودک بدو اقتدا کند در گرفتن مار پس ہلاک شود، پس اینجا معزم چہ کند ضرورۃ از مار بگریزد و بکودک گریختن خویش بنماید و در نظر او صورت مار را زشت گردان وے را تعریف دہد کہ در وزہر ست ھم

وحرام نزدیک ایشاں بمنزلہ آتش است کہ حق آں ہیچ حال در خاطر ایشاں نگذرد و اینست سرد شدن دنیا ہر دل واگر کسی گوید کہ . . . کہ دنیا با چندیں لذتہا کہ دارد . . . شہوتہاے کہ دارد حرام ہم چو آتش . . . ہم چو مردار، جواب بدانک ایں بہ کسے ماند کہ . . . یا حلگی شرائط از بادام وشکر وبستہ . . . وخوشبوے وغیر آں بسازد پس پارہ زہر تعبیہ کند ومردے آں را بہ بیند ویکے دیگر . . . پس صاحب حلوا حلوا وا پیش آں ہر دو کس نہد . . . کہ بر تعبیہ کردن زہر مطلع است قطعا درین . . . زہد کند تا اصلا در خاطر او نگذرد نہ ہیچ . . . از آں نخورد وایں حلوا نزدیک او بمنزلہ آتش . . . بلک صعب تر ازاں، بسبب آفتے کہ براں مطلع . . . مسکین جاہل کہ بر زہر مطلع نیست . . . شود و برغبت می خورد باشد کہ آں . . . را طعن کند کہ ایں چنیں حلواے چرا احتراز می کنی اینست مثل حرام دنیا با اہل بصیرت وجاہلاں راسخت۔

ق ۲۴۵ (ترجمہ) یعنی گواہی داد خدائے تعالیٰ بدرستی کہ شادن) اینست کہ نیست ہیچ معبودی باطل
موجود مگر آں خدا یکہ برحق است و گواہی دادن فرشتگان و خداوندان علم۔
ق ۲۴۶ مسئلہ قضا و قدر ہمہ حیرت است۔ نظر کردن دراں ہمانست حیرت، بدین آمدن اگر دانش
جملہ جہاں در یک نفس جمع شدہ است ناگاہ تامل در سر قضا و قدر کرد۔ تامل دراں کردن
ہماں است و آں جملہ دانش برباد۔ و دادن ہما و فرمود کہ یکے بطاعت مخصوص شد۔ جملہ
علما درین مسئلہ بجہل بدل می شود۔ و آں آنست کہ یکے کہ[1] بطاعت مخصوص شد۔
بچہ شد و یکے کہ بمعصیت مخصوص شد بچہ شد۔ یکے مومن شد بچہ شد[2] و یکے[3] کہ کافر شد بچہ
شد[4]۔ یے را خوانند اگر می آید بر سر می زنند کہ برائے چہ می آیی۔ و اگر نمی آید می زنند کہ برائے
چہ ماندی۔ اگر چیزی بخواہد گویند خواست خواست، ماست۔ اگر گناہی کند گوید[5] کہ خداوندا
تو خواستی کہ خواست خواستِ تو ست۔ و آن[6] نشنوند (کسے کہ) معصیت کرد بخواست[7]
او کرد۔ پس عذاب چرا است و اگر کسی طاعت آورد بخواست[8] او (آورد) منت بروی
چہ نظر درین ہمہ اگر می کنند ہمہ سرگردانی و حیرانی بیش (می آید و ہمہ علما) اینجا برباد
می شود زیرا کار علم ہمین چون و چرا است کہ آں چونست (و این چرا است و درین
مسئلہ چون) و چرا ہر دو نہ، پس علم درین۔ (معدن المعانی ص ۳۰۹ - ۳۱۰)
ایضاً مراد ازیں ہر دو فضل و عدل، لطف و قہر ہم می گویند، قضا و قدر ہم می گویند۔
ق ۲۴۶ (ب) (ترجمہ) این نیست دانائی مرا
ق ۲۴۷ (ب) (ترجمہ) بگر دانی تو در آں زمین کسی را کہ فساد کند دراں زمین
ق ۲۴۸ قضا و قدر ہر دو حکم باری تعالیٰ است۔ اما قضائے حکمی مجمل است و قدر حکمی مفصل
است۔ یعنی قدر عبارت است از ترتیب بعضی اسباب بر بعضی۔ (معدن المعانی ص ۲۰۶)
ق ۲۴۸ (ب) (ترجمہ) ای نشناختند ایشاں خدائے را کہ سزاوارِ شناختن آن خدای

---

۱ "کہ" اصل میں نہیں۔ ۲ این کہ مومن شد بچہ شد ۳ دیگری ۴ این کہ کافر شد بچہ شد، ۵ وگوید
۶ این ۷ و بخواست ۸ بخواست

ق ۲۴۸ (ب) (ترجمہ) ای فرموده نشده اند مگر آنکه پرستش کنند دران حال اخلاص کنندگان۔

ایضاً (ترجمہ) بدرستی کہ پروردگار شما ہر آئینہ سخت ترین عذاب کنندہ است

ایضاً (ترجمہ) ای سخن نہ گویند مگر کسی کہ اجازت دہد مراو را خدائے تعالیٰ و حال اینست راست گو باشد۔

ایضاً (ترجمہ) ہر آئینہ شرک کنی اگر شرک ورزی دور شود عمل تو۔

ایضاً (ترجمہ) آنانکہ کوشش کرده اند در شناخت ما ہر آئینہ راه راست نمایی ما این شاہراه راه خویشتن۔

ق ۲۴۹ ارباب قلوب و مکاشفہ را اطلاع بر سر قضا و قدر می افتد۔ ایشاں می دانند اما بر عوام خلق پوشیده اند زیرا چہ شرائط بسیار برای احتمال آں را و فہم و ادراک آں را کہ ہر عقل ادراک آں نتواند کرد۔ مگر ارباب قلوب و مکاشفہ کہ ایشاں را اطلاع می دہند اما دیگراں کہ عقل ہر کسی فہم نکند و فتنہ خیزد[1]۔ در قیامت ہمہ را اطلاع افتد۔ زیرا چہ اینجا اطلاع بر می خیزد۔ چنانکہ اینجا خواص را اطلاع می دہند۔ اینجا (آنجا) عوام را اطلاع دہند۔

(معدن المعانی صفحہ ۲۱۱)

ایضاً وحکمت در پوشیدن این شرک . . . اگر حق تعالیٰ حکمت و سر ی کہ در این است پیدا کردی پس) ہمہ یکی می شدند۔ و خواست حق تعالیٰ (چندیں) انواع باشند حکایت کہ جمیلہ و بغداد کہ بخلق نمودی بہ پنہاں شدی۔ . . . چوں نخواہی داد نمودن چیست . . کہ شور و غوغائے خلق را دوست می دارند ایں معنی است (اختصار معدن المعانی ۲۱۱)

ایضاً (ترجمہ) ای پیش آمدیم ما بسوی چیزی عمل کردند ایشاں۔

ایضاً (ترجمہ) ظاہر شود ایشاں را از خدائے تعالیٰ چیزی کہ نبودند پندارنده۔

ایضاً (ترجمہ) ای در روئے او شفاعت (کننده است) کہ دور کند گناہان اورا . . . آں حبیب بعد . . .

ق ۲۵۰ (ب) (ترجمہ) یعنی سگ ایشاں گسترانندہ است دو بازوی خود را بغار۔

ایضاً تا سگے را بار است و سنگے را دیدار است مرا بانا امیدی چہ کار است۔ الٰہی این کار ہمہ

[1] اس کے بعد دو سطریں ہیں جس میں مولانا کریم الدین کا ایک سوال ہے۔ جس کا جواب حاشیہ کی عبارت میں نقل کیا گیا ہے۔

بغایت است۔ ورنہ از سگے وسنگے چہ جاے حکایت است۔

ق ۲۵۱ (ترجمہ) ای بسیار کنندہ است مرچیزی را آنچہ کہ بخواہد۔

ق ۲۵۱ (ب) متع اللہ المسلمین بطول بقائہ وادام علی المومنین نعمۃ لقائہ۔

ق ۲۵۲ ازیں جاہداں روشناس کہ صحبت ایں طائفہ وخدمت آں گروہ چیست

ق ۲۵۲ (ب) حاصل اقوال جملہ بریں سہ نوع باز می گردد۔ قول اول آنک روح معنی است بمنزلہ ... کہ تن مردم بواسطۂ او زندہ می گردد وقا ... ادراکان وفعل بارادت این شود ... عرض باشد۔ قول دوم وآں قول بیشتر ... ومتکلمان اسلام است۔ کہ روح جسم لطیف ... در جسم کثیف کہ تن مردم است ... روغن در شیر دلیل بدیں آیات قرآن ... است صلی اللہ علیہ وسلم قول سوم وآں ... وبعضی متکلمان است کہ روح ... مجرد است۔ از عوارض تن واو نہ در ... بروں ونہ پیوستہ بتن وجدا ... او بتن تعلق تدبیر است۔

ق ۲۵۳ ترجمہ :- روح چیزی است کہ برگزیدہ است اورا خدائے تعالیٰ بعلم خود و دیدہ ورنگ[1] دانندہ است براں ہیچ یکی را از مخلوقات خود وروانیست کہ بیان کردن ازاں روبزیادہ از موجود۔ از بہر قول خدائے تعالیٰ می پرسند ترا ای محمدؐ از ماہیت روح۔ بگو بیان روح از کار پروردگار من است۔ بدین ؟

ق ۲۵۷ اصل در دوستی دل است دیگر ہمہ زحمت آب وگل است۔

ایضاً روزی مصطفی علیہ السلام بمردی بگذشت بروی سلام نکرد۔ آں مرد بیامد گفت یا رسول اللہ بمن بر می گذشتی سلام ... در وجود آمد کہ از سعادت سلام .. گفت تو قبہ ساختہ ای ... زیادت کند برو سلام کنند۔ چوں ای جوانمرد آنک در دار دنیا قبہ زیارت کند مستحق سلام مصطفی نباشد۔ آنکس کہ در قسطنطنیہ نہاد خود ... ہر لحظۂ ولمحۂ ہزار بتخانہ برآرد وہزار صلیب زتماثیل حرص درو بنگارد۔ چہ گونہ مستوجب اکرام خدائے باشد۔ "فصول شیخ احمد غزالی"

ق ۲۵۷ (ب) ووقت آنست کہ بندہ را از (ماضی ومستقبل) بیروں برد یعنی بحکم وقت (قائم

[1] کذا فی الاصل۔

گردد و اگر و قتش) سکون واجب کند ساکن شود. (و اگر وقتش شکایت) واجب کند شکایت کند و اگر (وقتش صبر واجب کند) صبر کند و اگر وقتش جزاع واجب کند جزع کند) دیگر حاصل این تقریر آنست که (بنده از جمله تصرفات)، و او صاف خویش فانی گردد (و مجری گردد مر تصاریف غیب) را و از وی در وی چیزی نماند. اما تاویل (آنکه گفته اند الوقت سیف) قاطع آنست یعنی چنانکه تیغ برنده است وقت نیز بدان چه حق بر وی می راند غالب است هیچ ماضی و مستقبل می برد. و از ین جا است که بزرگے گفته است آنجا که منم نه خوف است و نه رجا. زیرا که خوف و رجا تعلق به مستقبل وارد. آنک از مستقبل بیرون رفت او را این از کجا بود. "معدن المعانی"

ق۲۵۷(ب) ؎ تا در نظرت امید و بیم است — راحت نه صراط مستقیم است
تا هر چه بماندای معلق — مزدور خودی نه بندۂ حق

ق۲۵۸(ب) ؎ چون داری شادی از فضل یار — خیز باری ماتم هجران بدار

ق۲۵۹ ریاضت برائے تزکیۂ نفس است از اخلاق ضمیمه و آں تکلیل طعام و کلام و منام است و تزکیه عبارت است از پاک کردن نفس از اخلاق ضمیمه و معنی ریاضت آنست که صفت مفرط غالب را بحدّ اعتدال آرد. و آں چهار صفت است که آں را اهمات الاصول والاخلاق گویند. قوت عقل، قوت غضب، قوت شهوات، قوت اعلل، میان قوی ثلاثه.

ایضا وقال بعض الحکماء الریاضة الاعراض عن الاعراض الشهوانیة وقال اهل اللغة الریاضة استبدل الحالة المذمومة بالحالة المحمودة مسدباب النوم والتعبد[2] عن صحبة القوم.

ق۲۵۹(ب) اطوار الانسان کلّها مذکور فی کتاب الله تعالیٰ فقال الله تعالیٰ ولقد خلقنا الانسان ... والبدن هو هذ الجسم الکبیر .. یایتها النفس المطمئنة والنفس جسم لطیف ... الهواء فی اجزاء البدن کالزبد فی اللبن ... واللوز و امّا القلب فقال کتب فی قلوبهم ... داخل النفس والهواء .. یعلم السرّ واخفیٰ والسرّ نور ... النفس تعجز عن العمل .. الذی همة

[1] معدن المعانی ص ۲۸۰ - ۲۸۱ [2] [التبعد]

مع النفس . . . الروح والروح نور . . . فی البدن انما . . . وجود الروح فی النفس . . . الله تعالیٰ . . . بذالک ۔ واما الروح الخفی فانهم یسمون خفی . . . اخفی بموافقة القران وانما سمی خفی لانه ابلغ من الروح والسرّ و القلب فی الاستتار والاختفاء عن الخواطر والفهوم وهو نور الطف من السرّ والروح هو اقرب الی عالم الحقیقة وهو کالحاجب، النفس فی الحضرة السمویة . . . اذا زهد النفس والقلب والسرّ عن الحضرة یلتفت الیهم الاخفی بلمحة لطیفة فینبهٌ الکل للّٰه تعالیٰ عقیب ذلک تنبه من اللّٰه بواسطة الاخفیٰ ۔

ق ۲۵۹(ب) فَاِنْ قِیْلَ مَا مَعْنٰی قَوْلِهٖ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهٗ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهٗ یقال ان الاشیاء تعرف بالامثلة المناسبة . . . المضاهاة المذکورة لم یقدر الانسان علی الترقی من معرفة نفسه الی معرفة الخالق فاولیٰ ان اللّٰه تعالیٰ جمع فی الآدمی ماهو مثال جملة العالم حتّیٰ کانه نسخة مختصرة من العالم وکانه ربٌ فی عالمه متصرف لما عُرف العالم والتصرف والربوبیة والفعل والقدرة وسائر الصفات الالهیة وصارت النفس بمضاهاتها و . . . مرقاة الی معرفة خالق النفس . . .

ق ۲۶۰ یعنی تحقیق گذشت بر آدم علیه السلام هنگامے یعنی چهل سال از زمانه

ق ۲۶۰(ب) **ومردم جنگل عالم است :** ۔ قطره نطفهٔ انسانی نمودار جوهر اول است عناصر اربعه نمود از طبائع اربعه اند و هفت اعضا اندرونی چو شش و دماغ و گرده و جگر و سپرز و مراره و دل . . . هفت . . . نمودار هفت اقلیم است اقوائے . . . ملایکه . . . انسانی نمودار فلک ثابتات است که آں کرسی . . . فلک الافلاک است و آں عرش عالم کبیر است اعضا . . . ندارند نمودار معادند چوں ظاهر شد خوانند ۔

. . . ذات الروح انه قائم فلیس بعرض ولا جسم ولا جوهر متحیز ولا یحل المکان والجهة ولا هو متصل بالبدن والعالم والمنفصل ولا هو داخل بالاجسام فی العالم والبدن ولا هو خارج وهذا کله صفات ذات اللّٰه واما الصفات فقد خلق حیا عالما قادرا سمیعا بصیرا متکلما واللّٰه تعالیٰ کذلک

واما الافعال فهذا فعل الآدمی ارادة یظهر اثرہ اولا فی القلب فیسری منہ اثر بواسطة الروح الحیوان الذی ہو بخار لطیف فی . . . القلب الی الدماغ ثم یسری منہ اثر الی الاعصاب الخارجہ من الدماغ ومن الاعصاب الی الاوتار والدماطات المتعلقة بالفعل . . . بہ الاوتار فیتحرک بہ الاصابع فیتحرک الاصابع القلم وبالقلم المداد . . . وتحدث منہ صورة ما یرید کیفیتہ علی وجود القرطاس علی . . . التخیل فانہ عالم یتصور فی خیالہ صورة المکتوب اولا الا یمکن احداثہ علی البیاض ثانیا ومن استقرا . . . الی الارض بواسطة تحریک السموات والکواکب وذلک . . . فی تحریک السموات، اعلم . . . فی الادمی . . . وانکشف . . . التصرف . . . والاعصاب والاعضار کالسموٰات والقدرة فی الاصبع کالطبیعیة المسخرة المذکورة فی الاجسام والمداد . . . التی ہی امہات المرکبات فی قبول الجمع والترکیب والتفرقہ وخزانة التخیّل کاللوح المحفوظ فہما اطلع بالحقیقة علی ہذہ الموازنة، عرف معنی قولہ ان اللہ خلق آدم علی صورتہ ای الصورة المعنویة کما ذکرنا لا الصورة المحسوسة . . . بیت :-

ہر چہ در توحید مطلق آمدہ است — آں ہمہ در تو محقق آمدہ است

ق ۲۶۳ (ب) **اَفرأیت من اتخذ الٰہہ ھواہ** :- ایں آیت را دو تاویل است یک تاویل من اتخذ الٰہہ بہواہ والثانی الٰہہ ہواہ اما تاویل اول کافر معبود خود بہوای خود گیرد یعنی بت را می پرستد مدتے بتے دیگر بیند از وے دنیکوتر، ایں را بجا لد و آں نیکوتر پرستیدن گیرد (کذلک) الثالث والرابع، وتاویل دوم چہ بینی یا محمد آں کافر را کہ بگرفت ہوائے خود را بخدای (وکس) ہوا نپرستیدہ است، لیکن معنی آنست کہ ہر چہ ہوا فرمایدش ہماں کند و ایں چنانست کہ خدائے گفت عز وجل اتخذوا احبارہم ورہبانہم اربابا من دون اللہ۔ "زاہدی"

ایضاً (ترجمہ) اے دیدی تو کس را کہ گرفتہ است معبود خود ہوائے خود۔

ایضاً (ترجمہ) اے چیست پیوندگی، گفت ترک کردن سواری بر ہوا۔

ق ۲۶۴ (ب) اصل الشر متابعة الہوی / والخیر کلہ فی مخالفة (الہوا) / اذا طلبتک النفس یوما بشہوة وکان الیہا . . . / فدعہا وخالف ماہویت خانما / ہواک عدو . . . "مدارک"

ق ۲۶۶ (ب) خواجہ عبداللہ گفت رحمہ اللہ کہ رایضان بر دو گروہ اند۔ یکے کسب آموزد، دوم نفس

و ریاضت کسب را گفته اند صد مسئلہ باید و ریاضت نفس را ہزار مسئلہ باید با این ہمہ بیا پنج دہ مسئلہ باز آوردہ ام و آن آنست کہ بہم گرسنگی نان نخورد۔ و بہ ہمہ آزاری خشم نہ گیرد و بہم غشمی جنگ بنیاد نکند و بہر بیمی و امیدی بہ کسب باشد بحق گفتن باز ندارد و بہ ہر عجبی نہ خندد و بہ ہر دردی نہ نالد۔ و بہ ہر محنتی و مصیبتی جزع نکند و بہ ہر نعمتی نہ نازد۔ و انبار دگی بکند۔ و بقول ہر کسی غرّہ نشود۔ و طعام ہر کسی نہ خورد . . . سخن نگوید . . . فراخ نکند، و ہر چہ ستودہ و پسندیدۂ خدائے و خلق باشد تن . . . کند و از ناستودہ و ناپسندیدہ دور دارد ہر کہ این خصلتہا بجائے آرد آں کس . . . نفس باشد ھ ھ

ق ۷۶۶ بیت : ۔

برہمن رابت اندر خانہ باشد | من بتر زدیم کہ . . . دل بدکیش می باشد

اے برادر از شر نفس کہ سر ہمہ بتہا نست | چہ . . . خواست، نفس کافر آنست

کہ مر خدا وندرا . . . دعویٰ خود وندی بود در مطلوب خود نہ بینی . . . از خلق طلب کردہ است کہ ہمہ ثنا بر وے گویند . . . او را کنند و ہمہ فرمان او کنند و از . . . او را صفت کنند بعطاء و کرم و ہمہ را رغبت و ہمہ را خوف از و بود نفس کافر این جملہ از . . . تا او را کنند این جملہ صفات خداوند است کہ نفس . . . دعویٰ می کند و از ہمہ خلق آں می طلبد پس این . . . بود خداوند و ندیت ھ ھ ھ

ایضاً و دشمن ترین کافر این نفس تست و بیشترے بتان تعبیت نہاد این شخص تواند عبادت لات و عزیٰ بنسبت با خدمت نفس تو عین توحید است جائے کہ نفس کمین آفت خود برکشاید۔ لات و عزیٰ اینجا کجا پدید آید در طینت تو بت خانہ برافراشتہ است و صد ہزار تصاویر حرص و تماثیل ہوا و حقد و اصنام جاہ و کبر در و نگاشتہ است تا نخست این بتکدہ ویران نکنی نگر تا آہنگ دیگران نکنی کوہ کوہ . . . کنارہ انداختی و ذرّہ ذرّہ بر دیگراں انکار می کنی . . . انکار تو در حق او تازیانۂ عبرت تست در حق تو شمشیر قطعیت . . . "فصول شیخ احمد غزالی"۔

ق ۷۶۷ آنچہ خدمت شیخ احمد غزالی قدس اللہ سرہ العزیز . . . طلبسیات . . . از ایشان

طلبیات نیاید و آفات بکسی نرسد بس از روئے حال بحکم اعتبار نہ بحکم اعتقاد نعوذ باللہ منہا ہمچنین آید کہ آں بزرگ فرمودہ است این نکتہ نگاہ دارند تا غلط نخورند کہ متعلمان خشک را اینجا غوغا است کہ این لقمہ تا اندازۂ حوصلۂ ایشان است۔

ق ۲۶۷ اگرچہ حجابہا چہار است خلق و دنیا و شیطان و نفس اما از روئے تحقیق اصل دریں باب نفس است زیرا کہ اختلاط بر با خلق ہم برائے نفس است۔ و مشغول شدند بکار دنیا ہم برائے نفس است۔ پس معلوم شد کہ اصل دریں باب نفس است و ازینجا است کہ النفس وہی الصنم الاکبر پس ہر کہ بیزاری از نفس کرد از ان ہمہ رست (اختصار از معدن المعانی ۲۰۵)

ایضاً نفس بنزدیک محققاں عینی است قالب یا صفتی است مر قالب را . . . شیخ الاسلام والمسلمین قدس اللہ سرہٗ فرمود کہ این مرکب است و آلۂ مر طالب . . . قالب است ذکر او دریں محل اللہ اعلم . . . تواند بود کہ بریاضت قالب نفس . . . و بقوت او قوی می گردد۔ و بہ ضعف او ضعیف پس گوی ریاضت ریاضت نفس است و دیگر . . . حال است و قلب محل پس ذکر محل و ارادت . . . باشد اللہ اعلم نحو قولہ تعالیٰ فالیدع نادیہ . . . اہل نادیہ فان ان النادیۃ . . . باسمہ آلۂ نحو وجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای ذکراً احسناً سمیۃ الذکر باٰلتہ وھو اللسان۔

ق ۲۶۹ (ب) جواں مرد . . . باحتمال آفت زہر خوار . . . باجتہاد بحق کے رسد کار تو در راہ . . . است یکی صوری و یکی حقیقی کار ظاہر . . . شریعت را بقدم موافقت . . . کار باطن آن است کہ میدان آں و عمیت . . . فراغت بسیری تا بخدائے رسی۔ آں روضہ را کہ در و تخم محبت کشتند . . . باب محنت بشر شتن تا ہر محنت . . . و ہر دون ہمتی در کوے عشق . . . بر ہر درخت کہ گلی بشگافد ہزار خار . . . بہ پیراہن او بر و یاند تا کہ ہر دست . . . بر دنخست شربت آفت خار بخورد۔ "فصول"

ق ۲۷۰ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم این دعا کردے۔ اَللّٰھُمّ انی اعوذبک من جھد البلاء ومن درک الشقاء ومن سماتۃ الاعداء جھد بلا خویشتن دیدن است بر افعال خویش اعتماد کردن از بہر آنک چوں خویشتن نہ بیند و بر افعال خویش اعتماد نہ کند افعال

لہ معدن میں نہیں۔

او باخلاص گردد و عجب از افعال وی برخیزد آں افعال مقبول گردد آں جهد نعمت گردد باز چوں خویشتن بیند و بر افعال اعتماد و عجب آرد افعال مردود گردد آں جهد بلا و محنت گردد۔ چنانک ابلیس راگشت در که شقائی بود که او را بافعال وی بجائے مانند فضل باوی کار نه بندند ہلاک شود و بدبخت گردد نه بینی که ہیچ فعل از فعل پیغامبر خالص تر نبود و باآں گفت لن یدخل احد بعمله قیل ولا انت قال ولا انا درست شد که نجات بندہ از فضل است نه از فعل چوں او را ابفعل او گذاشتن بدبخت گشت و باز شادی دشمنان است چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت دشمن شاد گشت۔

ق ۲۷۰(ب) شیخ احمد قدس الله روحه در فصول آورده است تا ترا از تو در نه ربایند برق جمال ایں حدیث راوات نه نمایند معیار ایں سخن از گل بردار۔ در وقت بہار دو گل پدید آید گل سرخ و گل زرد۔ اول گل زرد باشد چوں او به رسد گل سرخ از پس او در آید۔ گل زرد مر گل سرخ را بزبان حال خطاب کند که زاو بشتاب تا بہار رسید، تو از رنگ رخسارہ معشوق روایت می کنی و من از رنگ رخسارہ عاشق حکایت کنم۔ گل سرخ یا او گوید که از تعجیل ما تقصیری نیست ولیکن سنت ماچناں رانده اند که تا تو از ولات بیروں نه شوی ما در نیایم۔ ہم چنیں جلال و جمال مقصود تا تو می گوید یا تو انم کہ ترا در . . . شہود لقای خود ندانیم ولیکن مشیت تقدیر چنان رفته است که تا دوری ولایت نفس بسر نیاید۔ عہد عنایت حق در نیاید۔

ق ۲۷۲(ب) مثنویات :۔ ای غره . . . .

گفتند به زبان . . . .

توحید نه کار . . . .

قلندری و خراباتی سه

حسین از در ہمت . . . .

ق ۲۷۴ خواجه ابویزید فرمود سه گروه را بسه سبب حجاب سخت تر است۔ یکی زاہد را جہد دوم عالم را علم سیوم عابد را عبادت که ایں ہر سه قوم در فعل خود خود بیں باشند و گروہی در پیشانی

بندند کہ خلق دیگر چہ حالت است کہ کار ما داریم . . . یعنی بالنظری الیہ نیز پاک نظر بر صفات محمودات نیز حجاب است مرید را چنانکہ از صفات مذمومات پاک باید از صفات محمودات نیز پاک باید شد۔ "معدن المعانی"

ق ۷۷۴ این زہد تو بار نامۂ تست زنار تن تو جامۂ تست

ایضاً خواجہ بایزید گفت رضی اللہ عنہ سخن من نا . . . مگوئید، یکے عالم، دوم زاہد، سوم عابد، عام . . . اگر این سخن راست بودے نادر کتاب خود بیافتمے، عابد ین خود محال است کہ عابد مائیم . . . و ہیچ بیافیتم، زاہد گوید اگر بودے ما را بودے و این ہر سہ قوم در ہستی خود بماندہ اند و این دولت نیافتند کہ فرمان اینست کہ دع نفسک . . . طلب حق تعالیٰ کارے عظیم است و آں بترک دنیا و آخرت و آں خود میسر شود۔

ق ۷۷۶ شیخ احمد غزالی فرمودہ است بمعرفت ثمرۂ علم است و آشنائی ثمرۂ صحبت۔

ایضاً فان قیل ای معرفۃ اقویٰ . . . المعرفۃ الشہودیۃ قال . . . الانطاکی الشتہی ان لا . . . اعرفہ معرفۃ العارفین . . . لا معرفۃ التصدیق . . . "رسالہ مکیہ"

ق ۷۷۷ حسن بصری روزی بگورستان گزر کرد۔ زنی را دید جامۂ دیباج پوشیدہ خود را بیاراستہ و برسر گورزار زار می گریست. گفتم ای زن در گورستان جامۂ دیباج نہ صواب است. اینجا . . . گاہ است نہ جائے ساز گاہ۔ زن گفت ای شیخ این مردہ شوہر من است۔ مرا بدین جامۂ دیباج دوست داشتی۔ بزیارت او آمدم تا مگر روان او شاد شود. حسن بصری آہی بزد و از پای بیفتاد با خود گفت کہ ای ناکس از زنی کم آمدی ہرگز بیش آمدہ باللباسی کہ آں لباس را دوست داشت (فصول)

ق ۷۷۹ ترجمہ :- ہر آئینہ گمان نہ کنید شما آں کساں را کہ کشتہ شدہ اند در راہ خدائے تعالیٰ مردگان بلکہ زندگانند نزدیک پروردگار خویش۔ ؎

ایضاً بہ مراد ایںچہار تکبیر آں است کہ خود را مردہ انگاری کہ چہار تکبیر بر مردہ گویند چنانک از بزرگی منقول است کہ گفتہ است اگر کسی را بینی کہ علم را و اہل علم را دوست می دارد و را نکو دار و اگر نہ چہار تکبیر بروکن و او را مردہ انگار۔

ق۲۷۹ ترجمہ :- اگر می دیدی تو بر ایشان روی می گردانیدی تو از ایشان از روی گریختن
و ہر اینہ پر کردہ می شدی تو از روی ترس . . .

ق۲۸۱ زیرا کہ جمیع ایشان طالب خود اند جز آدمی کہ او طالب نیستی خود است۔

ایضاً ترجمہ :- بہ بینی تو ایشان را کہ بہ بیند بسوی تو و حال اینست کہ ایشان نمی بینند ھم

ق۲۸۱(ب) و بعضی از جنس کسی اند کہ آفریدیم ما ایشان را۔ گروہی کہ راہ راست نمایند

ایضاً ترجمہ :- یاران من ہم چو ستارہ گان اند بہر کدام ایشان کہ پیروی کنید شما راہ راست
بیابید شما۔ ھم

ق۲۸۲(ب) مثنویات :- بہ بیں تا ایں چہ کاری مشکل افتاد — کہ خواہد آفتاب از ذرہ فریاد
یقین می داں کہ شیران شکاری — دریں رہ خواستند از موریاری

ق۲۸۷ گناہ من بزرگ است و نہ بخشد گناہ را کہ بزرگ است مگر خدائے بزرگ است یا
بار خدائے بگرداں ما را از آزادگان خویش و فروگذاشتگان خویش و آزادگان خویش
از آتش۔

ق۲۸۹ قسم ای بحق ثم حق حذف عنہ الباء فانتصب کما قولہ تعالیٰ قال فالحق ای بالحق او لنصب
علی المصدر ای حقیقت حقاً والتکرار للتحقید۔

ق۲۹۳ نماز و دعا در روز آدینہ برائے دفع درویشی و حصول . . . و یافتن خلعتہا دینی و دنیاوی
باسناد نماز بریں صفت نماز چاشت چہار رکعت بیک سلام برائے نیت سعادت
دارین بگذارد۔ بریں طریق در ہر رکعت فاتحہ یک بار و آیۃ الکرسی دہ بار و قل یا ایہا
الکافرون دہ بار و قل ہو اللہ احد دہ بار و قل اعوذ برب الفلق دہ بار و قول اعو
برب الناس دہ بار چوں از نماز فارغ شود ہفتاد بار استغفار گوید و سبحان اللہ والحمد للہ
ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر و لا حول ولا قوۃ الا باللہ العظیم ہر کہ ایں نماز بگذارد ہرگز بد بخت
نہ شود و درویش نہ گردد۔

ق۳۰۳ ملامتی بدیں معنی باشد کہ نام و ننگ . . . ورد و قبول خلق نزدیک او یکساں باشد
بدوستی و دشمنی خلق فربہ و لاغر نہ شود و ایں اضداد یکرنگ شمرد با ہمہ خلق خدائے صلح

باشد و با نفس خود بجنگ چنانکہ بے شرع کند و پندارد کہ ملامت است۔ حاشاو کلاآں راہ شیطان است و دلالت ضلالت او ست و اہل عبادت را۔

ق ۳۰۴ این معنی در دل باشد کہ آں دل سادہ بود از محبت چیز ہائے دیگر و اگر نہ بود بہر چہ دل وی بداں مائل بستہ است ہم براں جانب مائل کند و شوق آں چیز است پیدا آید۔

ق ۳۰۴(ب) التسابیح والتحامید ذکرفی حکم ظاھر الشریعة وسماع الصوفیة من حیث المعنی و المفھوم ذکر فی حکم باطن الشریعة لانہ یقضی الی تذکار جلال اللہ وجمالہ سبحانہ وتعالیٰ وما ذکرہ الشیخ المکی رحمة اللہ علیہ ان السماع ذکر من الاذکار۔۔۔

ق ۳۰۵ ارتداد: بازگشتن از دین اسلام یعنی مرتد شدن۔

ق ۳۰۵(ب) ترجمہ:۔ ای زیارت نکرد مارا در خواب مگر خیال شما۔

ق ۳۰۶ ترجمہ:۔ بیا کی یاد می کیتم پرور دگار آسمان را بدرستی عاشقان ہر آینہ در۔۔۔

ق ۳۰۸(ب) روایت کردہ شدہ است کہ داود پیغامبر علیہ السلام۔۔۔ استقبال سکینہ کرد۔۔۔ در رقص۔۔۔ سکینہ۔۔۔ عصاء موسیٰ وجامۂ او وچیزے۔۔۔ نعلین مہتر موسیٰ ودستار مہتر ہارون۔۔۔ و دیگے از حرم ایشان، پس گفت اِ تو رقص۔۔۔ تو پیغامبری، پس گفت داؤد علیہ السلام۔۔۔ مر آن زن اُ تو حکم می کنی بر دل من۔۔۔ فعل پیغامبر علیہ السلام بنفسہ حجتے است، منکران را مجبور گرداند، برین کہ او۔۔۔ دہد حجت بر حجت گردد، پس۔۔۔ انکار از رقص دست نیاید و دیگر روا۔۔۔ علی ابی طالب رضی اللہ عنہ کہ او۔۔۔ امیدیم ما بر پیغامبر علیہ السلام من۔۔۔ زید پس گفت پیغامبر علیہ السلام مر۔۔۔ مانند کشتہ تو خلق مرا و خلق مرا یعنی تو۔۔۔ ہم بہ صورت و ہم بصفت پس رقص۔۔۔ او بدین شادی و گفت مر زید را تو برادر من و یاری دہ منی پس رقص کرد او، پس گفت را۔۔۔ از منی و من از تو ام یعنی من تو یکیم۔۔۔ قرب قرابتی پس رقص۔۔۔ من خدمت شیخ۔۔۔ شیخ ضیاء الحق والدین۔۔۔ (ابو) نجیب سہروردی در کتاب آداب المریدین۔ ہم فعل پیغامبرے از پیغامبران و ہم فعل صحابہ رضی اللہ عنہم آورد تا منکران بدانند کہ۔۔۔ انکار است از فعل پیغامبر و از فعل صحابہ ونسبت کردن ایشاں خلاف شرع "شرح آداب"

ق ۲۰۹(ب) ترجمہ :- تحقیق گزیدہ است مار محبت جگر مرا پس منیت طبیب مرا و را و نہ افسوں ، ... مگر دوستے آنکہ شیفتہ شدم من باد پس نزدیک او افسون منست و ... زہر من است -

ایضاً

... زسماع خفتہ بیدار شود | و زمست بود فتادہ ہشیار شود
... حدیث مردۂ دیرینہ | زندہ شود ... و در کار شود

ق ۲۱۱ بارے نزدیک ہمہ عقلا حرام است . مگر وجدے پدید آید و آں بر سہ گونہ است ، یکے جائے صدق است ، یکے جائے کذب است ، و یکے مختلط است ، آنجا کہ صدق است یک لحظہ باشد ، و آنجا کہ کذب است روزگارے دراز باشد و از انجا حدیث ہیچ نیاید و آنجا کہ مختلط است ، اول صدق باشد باقی رعونت نفس ، از کلمات شیخ ابوالقاسم القریشی

ق ۲۱۳(ب) در نسخہ بزرگے آوردہ است اگر کسی در حال سماع آب خورد او را ... کنند تا بار دیگر نخورند ، زیرا کہ آب شرب نفس است و سماع شرب روح ، در حال شرب روح محال است کہ شرب نفس ....

ق ۲۱۷ آنکہ بزرگے فرمودہ است " السلامۃ فی الوحدۃ " سلامت در تنہائی است ، زیں تنہائی آں خواستہ است کہ ... بود در وحدت و وحدت آں بود کہ خیال غیر درو نگنجد ، تا بسلامت نبرد ، اگر تنہا ... بصورت گیری درست نبود ، الشیطان مع الواحد وہو عن الاثنین ابعد ، حدیث است " علیک بقلبک " بر تو باد بدل تو ، یعنی بر تو ... تا غیرے در وراہ نیابد ، اشارت بدیں تنہائی است ،

ق ۲۱۸(ب) مخدوم پرسیدہ شد اخلاص جملہ چگونہ بود فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ ، اخلاص وقتے شود کہ جملہ چیز جز باری تعالیٰ ترک آرد از زن و فرزند و طمع بغیر باید کہ دل او فارغ بحق باشد انکار جملہ بر سبیل اخلاص کلی آید و او مستحق علم من لانی شود " دعاگوے عرض داشت کرد اگر کسے اہل بیت و فرزندان دارد و ایشاں را آں مقدار خرج است کہ پیوستہ محتاج شوہر نہ گردند آں زماں اخلاص بیاید ، مخدوم فرمودند اخلاص کلی نہ باید ، زیرا کہ متعلق ہست خاطر او ازیں جنسیت این کہ او زن دارد ... دارد ، اما تحقیق شود او را بدیں جملہ یعنی ...

کراں را در کار حق . . . باشد، اورا . . . در حق امید رحمت از خداوند تعالیٰ بعد . . .
عرضداشت کرد چوں بوجود زن و فرزند اورا اخلاص نباشد مستحق اسرار باری تعالیٰ نشود،
پس آدم پیغامبر باوجود زن مستحق اسرار شدند، فرمودند قیاس غیر انبیا بر انبیا نتواں کردن،
زیراکہ ایشاں را قوت غالب آید، ایشاں را اہتمام دنیا حجاب نتواند بود زن تنہا چگونہ
حجاب شود، فرمودند کہ پیغامبراں را در زمان واحد ایں چنیں قوت باشد کہ دل بخدائے
باشند و با آدمیاں نیز، ہم دراں زمانہ واحد مشغول باشند۔ پس ہر دو طرف ہشیار باشند
ہم جانب خداوند، ہم جانب خلق، بخلاف آدمیان دیگر کہ ایشاں در زمان واحد ہم بخلق
و ہم بحق، ایں محال است۔ مم مم

ق ۳۱۹ یعنی چوں عطسہ آمد آدم علیہ السلام را گفت الحمد للہ، مخدوم فرمودند ایں کہ آدم پیغامبر
علیہ السلام بعد عطسہ الحمد گفت زیراکہ بعد تخمیر گل آدم عم چوں جان درآوردند، جان ظلمت
در نفس آدم علیہ السلام دید بترسید، بروں می خواست کہ بیاید، چوں بعد عطسہ جان
باقی ماند آدم علیہ السلام ثنا گفت . . . دیگراں کہ عطسہ می کنند ایشان الحمد می گویند
باعتبار آنکہ در حالت مرض عطسہ نیاید بلکہ در حالت صحت آید بہ اعتبار صحت
الحمد می گویند۔

ایضاً قولہ یعنی بدارد بآنکہ دراں . . . وے آمیختہ بچیزے دیگر نباشد . . . ایں کہ می بینی
مردماں چھلہ . . . اخلاص در حالت چھلہ اعتقاد آمیختہ بچیزے دیگر . . . شود بس اگر
دہ چھلہ بدارند ہم چیزے . . . اما اگر بشرط اخلاص بدارند، پس مستحق . . . شوند، فرمودند
درآنچ حق سبحانہ . . . را میان طائف و مکہ یا فرید و ایشاں . . . افتادہ بودند، میاں طائف
و مکہ حق سبحانہ . . . یگاں روز حجاب در قالب آدم درآورد، . . . حجاب در تن او کرد
تا روح مقید تن شود پس اگر مریدے چھلہ اخلاص بدارد ہر . . . یگاں بردہ حق سبحانہ
تعالیٰ از و بردارد، چہلم روز ہر دو جہاں مکشوف او شود، عرش و کرسی و بہشت
و دوزخ . . . زیراکہ وعدہ نبی دروغ نشود و ہو قولہ من اخلص للہ الیٰ آخرہ، فرمودند
استغفار بخداوند عزوجل بریں طریق گویند استغفر اللہ فاما استغفار نیز بگوید کہ من نیکو نہ کردم

این کار را یعنی بے رضایی است ومعنی الاستغفار وھوالطلب . . . خداوندا گناہ مرا بپوش

این رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔ رباعی :۔

چوں سر ازل طینت ابدال شود — از جملہ قیل وقال پامال شود

ہم خواجہ عقل را جگر خوں گردد — ہم مفتی شرع را زباں لال شود

ق ۳۲۳(ب) طبع . . . بستر آنست کہ مرگ را کراہیت دارد، اما در تصفیہ درجات ایشاں متفاوت

است، بعضے را روح چناں صفی . . . باشد بحکم استعداد قبول جبلی کہ ہیچ بقیہ از طبع اصلی

ایشاں باقی نماند وایشاں آں طائفہ اند کہ مرگ را آرزو برند وہم چشم داشت آں کردند،

چنانک از مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم منقول است کہ می گفت وھن عظمی ورق جلدی واشد شوقی

الی لقاء ربی وہم چنیں یوسف صدیق علیہ السلام کہ گفتہ توفنی مسلما والحقنی بالصالحین واز صحابہ

عبداللہ بن رواحہ وجماعتے کہ بشادیٔ تمام . . . رفتند ہم از ایشاں بودند . . . اگرچہ روح

مصفے گشتہ است اما . . . باقی ماند، آں جماعت کہ . . . .

ایضاً ایشاں بنود وتکلیف ہر یک . . . وسع اوست ثابت ترے . . . وسع اوست

تا بیشترے . . . کمال الدین ایں تصفیہ مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ اند . . . . ھم

ق ۳۲۴ (۱) لتحفۃ بسکون الحاء وفتحھا (۱) ما التحفۃ برالرجل من البروالطوع

ق ۳۲۶ . . . مسلمانان ابوحنیفہ کوفی . . . اکثر مایسلب الایمان عند النزع، یعنی بیشتر . . . کہ بوقت

مرگ ایمان سلب می شود، . . . را روشن شود، کہ بے ایمان رود، . . . باشد کہ برخلاف

دین اعتقاد کردہ باشد کہ موجب کفر بود اگرچہ کلمہ شہادت بحکم جریان عادت گوید مسلمان

نشود، تا از آں اعتقاد فاسد رجوع کند، وچوں ہنگام نزع شود روشنش گردد، کہ بے ایمان

می رود ودین را در کتب . . . علامت گفتہ است کہ . . . رود یکے آنک غطّ . . .

یعنی آواز کند بوقت مردن . . . خفہ شدہ، ودوم آنک . . . یعنی کف در . . . او

. . . انک حمد لونہ یعنی رنگ . . . نماند خاکستر شود وسہ . . . شدہ مسلمان با ایمان

رود . . . عرق جبینہ در پیشانی او . . . پیدا شود دوم . . . وقت مردن، سوم

. . . سوراخ بینی او فراخ . . . اللہ تعالیٰ۔

ق ۳۲۶(ب) ایں زیادت خوف در حالت . . . رنجوری و ضعف . . . عقیدتے کہ آں لنکاہد . . .

ق ۳۲۹ خود را زندہ کنم یعنی ایمان آرم لان الایمان حیوٰۃ ۔ ھم
ایں نیست مر ترا از جنس کار چیرای
بدرستی خدائے تعالیٰ نیامرزد شرک و بیامرزد چیزے کہ ورائے آں شرک
است ہر کے بخواہد ۔
آنانک نمی خوانند با خدو نمی کشند ذات . . . خدائے تعالیٰ . . .
مگر کسے کہ توبہ کند و ایمان آرد و عمل صالح کند ۔

ق ۳۲۹(ب) بگوائے بندگان من بندگانے آنک اسراف کردہ اند بر ذات خود و فا امید نشوند از رحمت
خدائے ، بدرستی کہ خدائے تعالیٰ بیامرزد گناہاں را ھمہ بدرستی کہ آں خدائے آمرزندہ
است . . . . ھم

ق ۳۳۰ حکایت ، اصمعی می گوید در راہ کنیز کے . . . چوں بمقصد رسیدیم او را دیدیم . . . گرفتہ
می گفت خداوندا اصمعی را . . . گفتم مر ترا برنجا یندہ ام تو مرا چگونہ . . . گفتے
خواجہ کار مناسب حال خویش . . .

ایضاً ہر گناہی . . .

اشعار بر حاشیہ

مکتوبات صدی

ص ۲۱ — خشم و شہوت بزیر پائے در آر — تا مگر آدمی شوی یک بار

ص ۳۸ — **مثنویات :-** در شیب و فراز آں مقامات — صد گم شدہ یابی از کرامات

آنکس کہ بروے آب می رفت — دانست کہ ناصواب می رفت

آنکو کہ ہوا پرید بنشست — جز باد ہوا نہ یافت در دست

در آتش اگر یکے وطن ساخت — او ہم بہ مراد خویشتن ساخت

ہر یک بہ حجاب وایہ ماندہ — در ظلمت خود چو سایہ ماندہ

در ماندہ بکار سازی خویش — مغرور خیال بازی خویش

ہر یک پس پردہ در شماری — مشغول شدہ بہ ہیچ کاری

ص ۳۸ ب — عشق از بخت تیرہ در کار است — جلوۂ شمع در شب تار است

ص ۴۸ — . . . . — . . . . صد دلیل آں راہے

چوں من و ہزار عاشق اندر راہے — می کشتہ شود کہ بر نہ آید آہے

ص ۵۱ ب — چوں نیستی تو شد محقق — خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق

ص ۵۲ — کار دین صنعت و عبارت نیست — جز خرابی در و عمارت نیست

ص ۵۳ ب — مار سیہ دربان در گرد ست آں شیرین بسر — عاشقان در شور و شر چون بگذرد این باب را

ایضاً — معشوق مرا گفت نشین بر در من — مگذار درون سر کہ ندارد سر من

ق ۶۶ ب — حق بہ شاہاں تاج نبوت دہد — ورنہ نبوت چہ شناسد شہاں

ق ۷۹ — یا برو ہمچوں زنان رنگی و بوی پیش گیر — یا نہ چون مردان در آو گوی در میدان فگن

ہزار بار بہ شویم زبان ز مشک و گلاب — ہنوز نام تو گفتن کمال بے ادبی است

ق ۹۱ (ب)	از لب شیرین دهقان[کذا] شیر اندام	تفاوتی نکند گرد عاست یادشنام
ایضاً	ره بر تو اگر چه باد بود	رسد اینجا که باد باد بود
ایضاً	چوں وصال را بدید آمد حالکه[کذا]	سرد شد گفت گون دلاله
ق ۹۸	ای سپر کار عشق بازی نیست	زانکه این ره ره مجازی نیست
ق ۱۰۰ (ب)	تا تو باشی نیک و بد اینجا بود	چوں تو گم گشتی همه سودا بود
ق ۱۰۴	فرستادیم آد	. . . . بر صحرا نهادیم
ق ۱۰۵	تخشی در سخاوة[کذا] شود همه چیز	کیست کو این سخن بیان نکند
	تا توانی بده بکس چیزی	هیچ کس در سخا زیان نکند
ق ۱۰۷ رباعی:-	در بتکدهٔ اگر خیال معشوقهٔ ماست	رفتن بطواف، کعبه از عقل خطاست
	گر کعبه از و بوی ندارد کنش است	با بوی وصال او کنش کعبه ماست
ق ۱۰۹ (ب)	من چه شائسته آنم که تر اخوانم ودانم	مگرم هم تو ببخشی که سزاوار تو باشم
ق ۱۱۸ (ب)	فرداکه صادقانرا از صدق . .	پیر و مرید بینی اندر . . .
ق ۱۲۵	در دو ئی داں عقل را پیچا پیچ	چشم ایمان دوئی نه بیند هیچ
ق ۱۴۹	از آں من بنده گستاخی نمودم	که لطف تو مرا گستاخ کردست
ق ۱۶۹ (ب)	برده رختهاء دو جهانی[کذا]	از ره کفر در مسلمانی
	(متن میں "برده رخت بقائے ایمانی)	
ق ۱۵۶	ما ز تو محروم ترا جرم نیست	این همه از بخت پریشان ماست
ق ۱۶۰	صد جهان علم با معنی بهم	دوزخ آرد یار با دنیا بهم
ق ۱۷۴ مثنویات:-	علم نر آمده و عمل ماده	دین و دولت بدو شد آماده
ق ۱۷۴ (ب)	کار بے علم بار و بر ندهد	تخم بے مغز هم ثمر ندهد
ق ۱۷۹ (ب) مثنویات:-	از تن به حریم نفس مشتاب	. . . . به خویش . . . .
	از نفس به دل و از دل به جان رو	منزل چه طلب کنی دو . . .
	زین جان به جهان آشنائی	و آنگه به حریم کبریائی

ق ۱۹۷(ب) **مثنویات:-** پروانہ چوں نور ذات یابد — اثبات دو . . . .

فرش ملکوت در نوردد — پس در جبروت . . . گردد

چوں نیستی تو شود محقق — خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق

. . . . . . نہایت طریقت — ایں است خلاصۂ حقیقت

ق ۱۹۰ آنچ نزد تو بیش ازاں رہ نیست — غایت وہم توست . . . نیست

ق ۱۹۱ (ب) بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت — من خواستم ولے چہ کنم چوں خدا نخواست

تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند — تدبیر بہ تقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۳ **مثنویات:-** . . . . . . از پے شہرت زمانہ — غسل زدہ بہر . . . .

. . . . . . قطرہ آب دیدہ — چوں . . . .

. . . . — . . . .

. . . . . مجرد از صفت شو — در بحر محیط معر(فت شو) . . .

از غیر خدا چوں غسل کردی — خود بار دگر نجس . . . .

ق ۲۰۴ پیش تو ایں سنگ ریزہ ساکت — پیش ما حقا فصیح و ناطق

ق ۲۲۲(ب) تعصی الالہ و انت تظہر حبہ — ھذا العمرک فی الفعال / الخصال بدیع

ق ۲۲۳(ب) عاشقاں را بجنب ملکوت — نبود جز جمال یزداں قوت

ایضاً درد و زخم از زلف در . . آید — از خال بہشتیاں . . . . . .

درِ بے تو بہ صحرا بہشتم خوانند — صحرائے بہشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۲۴(ب) گر سلسلۂ زلفش بر دوزخیاں بندند — در بند نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

ایضاً خانۂ نفس است خلد پر ہوس — خانۂ دل مقعد صدق است و بس

ایضاً ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد — گر ہمہ آدم بود افگندہ شود

ق ۲۳۶(ب) خراباتی شد مستانہ جام — نمی دانم حلال از حرام

ایضاً نیست را کعبہ و کنشت یکے ست — سایہ را دوزخ و بہشت یکے ست

ایضاً ظلم و عدل و خوب و زیست کو و دین — . . . .

ق ۲۵۷ (ب)	تا در نظرت امید و بیم است	رایت نه صراط مستقیم است
	تا هر چه بماندهٔ معلّق	مزدور خودی نه بندهٔ حق
ق ۲۵۸ (ب)	چون نداری شادی از فضل یار	خیز بارے ماتم ہجران بدار
ق ۲۶۰ (ب)	هر چه در توحید مطلق / معلق آمده است	آی همه در تو محقق آمده است
ق ۲۶۶ (ب)	برهمن رابت اندر خانه باشد	. . . .
ق ۲۷۲	این زهد تو بار نامهٔ تست	زنار تن تو جامهٔ تست
ق ۲۷۳ (ب)	ای غرهٔ بگفت این چه سوداست	کاسے لبر زبان نه شد راست
	گفتن به زبان دروغ و زشت است	گوینده بدل سوئے بهشت است
	توحید نه کار آب و خاک است	این در دل صاف و جان پاک است
ایضاً	قلندری و خرابات از پے تو شدم	حدیث عشق تو دیدم که زنار سائی نیست
	حسین از در همت گدائے کوئے تو شد	که هیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست
ق ۳۰۹ (ب)	... ز سماع خفته بیدار شود	و ز مست فتاده هشیار شود
	... حدیث مردهٔ دیرینه	زنده شود از اسماء و درکار شود
ایضاً	........ے طریق هشیار	... نه شود از سماع بیدار
ایضاً	.... ولے بدانک بے شک	.... شود از سماع درکار
ایضاً	..... روندگان این را	... در وقت سماع ره بدلدار
ایضاً	در فکر سماع کشف گردد	بر عاشق دل شکسته اسرار
ایضاً	در حال سماع گردد اے دوست	عقل ملکی ز علم بیزار
ایضاً	امروز یقین بدانک فردا	در مقعد صدق و در گهربار
ایضاً	.... سماع روح و ریحان	باشد ز سماع قریب دیدار
ایضاً	...... به پیامبری	بستند سماع ..... مختار
ایضاً	تو نیز شنو ز راه تحقیق	تقلید ز پیش خویش بردار

ق ۳۱۹ حاشیے کے آخر میں یہ تحریر ہے :-

''ایں رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔''

رباعی یہ ہے :ـــ

چوں سرِّ اجل طینت ابدال شود　　ایں جملہ قیل و قال پامال شود

ہم خواجہ عقل را جگر خون گردد　　ہم مفتی شرع را زباں لال شود

ق ۳۳۰ نخشبی ہم بنام عزہ مشو　　..............

مرد کار کسے بود.......　　کا...........

(مندرس الفاظ کو پُر کرنے کی ممکنہ کوشش کی گئی ہے۔ سعدی، نخشبی، مولانا روم وغیرہ کے اشعار زیادہ ہیں۔)

اختلافِ نسخ

خ = مخطوطہ مکتوبات صدی HL۱۳۹۲ ط = مطبوعہ مکتوبات صدی HL 4997

• ورق ۶/ سطر ۱۰ ط: فردائے قیامت • ۱۳/۶ خ: بیت ندارد • ۶۰/۱۷ خ، ط:
دل بندہ • ۶/۷ خ، ط: در آیینہ نگری • ۱۶/۷ ط: قدم خویش را • ۷ ب/۹ خ:
ایں ہمہ • ۲/۸ خ: نشان ندہند • ۹/ ط: مطلقاً... افتد، ندارد • ۱۴/ خ، ط:
از ایں جا • ۸ ب/۱ خ: در او مبیں • ۸ ب/۱ ط: در آں مبیں • ۹/۱۱ ط: مقبولا تند
• ۱۰/۱۱ خ راچہ کند • ۱۰/۱۱ ط: راچہ زیاں کند • ۱۶/۱۱ ط: توبہ ایں آں باشد کہ
قضا کن • ۱۱ب/۱ ط: در باخوردن و زنا کردن • ۱۱ب/۱۰، ۱۲ ط: در روز قیامت
• ۱۴/۱۲ خ: نا آمرزیدہ • ۱۲ب/۱ خ، ط: می خواستم • ۱۲ب/۲ خ، ط: گفتم ۱۲ب/۱۵
ط: توبہ بکن • ۱۲ب/۱۵ خ، ط: و در توبہ کردن عاجز تر از گناہ کردن مباش و بمنع
شیطان از توبہ کردن باز بایست • ۱۰/۱۳ خ: بسیار کند • ۱۰/۱۳ ط: بسیار کند توبہ
نیز • ۱۲/۱۳ ط: گناہاں و بکلی دل نہادی • ۱۶/ ط: بر زمین • ۱/۷ خ، ط: کسے
• ۱۳ب/۱ خ: نجاک • ۱۳ب/۲ خ، ط: بر اندوخت • ۱۳ب/۳ ط: وقت آں آمد
• ۱۳ب/۷ خ، ط: "باز" ندارد ———— • ۱۴/۱ خ، ط: "لاتشتبہ
الاصوات، ندارد • ۲/۱۴ ط: لایغلطہ المسائل، ۲/۱۴ خ: لاتغلطہ.

المسائل ۰ ۸/۱۴ خ، ط، نتواند کرد ۰ ۱۰/۱۴ ط؛ از گندم ۰ ۱۱/۱۴ خ؛ نیاورد خو
بیروں خواست آورد ۰ ۱۱/۱۴ ط؛ بلکہ خود بیروں خواست آورد ______________

۰ ۲/۱۵ ط؛ است، مر مقامات و احوال را چوں زمین است مر بنا را، و بر زمین بنا
محال است ہم چنیں بتوبہ مقام عالی محال بود، زیرا کہ ۰ ۶/۱۵، ۷ خ، ط؛ پدید آمدہ ایمان
۰ ۹/۱۵ خ؛ می آید و حقیقت توبہ ۰ ۱۲/۱۵ ط؛ دیگری بود و دیگر گشت ۰ ۱۴/۱۵ ط:
بگشت، حقیقت او آں صفات بود چوں آں صفات نہ ماند او نیز نماند ۰ ۱۵/۱۵ ط؛ خواہند
چوں حقیقت ایمان پدید آمد کثرت برخواست وحدت پیدا گشت اما چنیں ۰ ۱۶/۱۵ خ، ط؛
جز ایمان تقلیدی ۰ ۱۷/۱۵ ط؛ کہ ایں عادت ورث بود نہ حقیقت ایماں، ازیں جا است
کہ گفت ۰ ۱۵ ب/۵ خ، ط؛ بر بزہی ۰ ۱۵ ب/۱۵ خ، ط: نشان نیابم ۰ ۱۷/ ط؛
کرد و ہر چہ خواہد کند ۰ ۱/۱۶، ۳ خ؛ "کہ ایں جا کار ... فرود بریم" ندارد ۰ ۱۱/ خ؛ صحرا،
پاک بے خس و خاشاک، ط؛ صحرا، باوسعت بے خس و خاشاک ۰ ۱۲/ خ، ط؛ و ہیچ صحرا،
باوسعت تر از صحرا، وحدانیت نیست ۰ ۱۳/۱۶ خ؛ ہمت کرد کعبہ ۰ ۱۵/ خ؛ "کشیدہ
... مکان" ندارد ۰ ۱۶/ ط؛ بیت حقا کہ بزہ نیاوردی کرد ؛ چرخ فلک اے
پسر کمانم ۰ ۱۶ ب/۱۵ ط؛ امراض باطن ۰ ۱/۱۷ ط؛ است چارہ نیست ۰ ۱۷ ب/۳
خ؛ بست و چہار ۰ ۹/ ط؛ و معتزلہ ۰ ۱/۱۸ خ؛ بود کہ، ط؛ بود مرید ۰ ۴/ خ، ط؛
عجب برہم ۰ ۹/ خ؛ خلوۃ وقت ۰ ۱۱/ خ؛ خیال لطف ۰ ۱۳/ خ، ط؛ عیب ۰ ۱۴/
خ، ط؛ در جائی ۰ ۸/۱۹، ۹ ط؛ الٰہ ۰ ۵/۲۰ خ، ط؛ کنیم ۰ ۱۵/ ط؛ سخی سائل را کہ

محروم کندوالسلام ۰ ۲۰ب/۱۴خ، ط، ومقتدابايد ۰ ۲۱ب/۶ط، وعزت حق است ۰ ۷/

ط، "غزی"، بعدہٗ اضافہ، مولانا حمیدالدین ناگوری رحمۃ اللہ گوید آنکہ بجان زندہ بود بمیرد

وآنکہ بجاناں زندہ بود نمیرد (یہ اضافہ مخطوط کے حاشیہ پر ہے، مزید عبارت کے ساتھ) ۰

۲۱ب/۹ط، درجہانے ۰ ۲۱ب/۹ط، می کند ۰ ۲۱ب/۱۶خ، ط، کنند ۰ ۲۲/۴خ، از

ازل ۰ ۲۲/۷ط، جواب ایں چنیں گفتہ اند ۰ ۲۲/۷ط، ایں را ۰ ۲۲ب/۴خ، سعادتہا

۲۲ب/۹خ، خون خوری مگو ۰ ۲۲/۱۴خ، ط، اوراشیخ کامل یا عارفی ۰ ۲۲ب/۱۵

خ، ط، واوقبول ۰ ۲۲ب/۱۵خ، ط، وآں راندۂ ۰ ۲۳/۴خ، ط، برمطیع ۰ ۲۳/۴

خ، ط، درتحت ۰ ۲۳/۷خ، درعصرے ۷ط، درعصر یکے ۰ ۲۳/۷خ، ترہ فروشاں

۸/۲۳ط، استان جملہ ولیان سہ صدو پنجاہ وشش کس باشند ۰ ۲۳/۱۰خ، ط، پرسیدند

کہ ۰ ۲۳/۱۵خ، ط، کہ پنداری کہ آں ۰ ۲۳/۱۶ط، بست وچہار ۰ ۲۳/۱۶خ، و

بست وچہار ہزار نقطۂ ۰ ۲۳ب/۵ط، بکسے **مکتوب ھفتم** ۰ ۲۳ب/۱۶ط،

الوہیت ۰ ۲۴/۵،۶خ، ط، کشتہ باشند تا اگر کل عالم ترا کردہ بود مگر یک چیز

کردکان آں یک چیز ماندہ بود، اینجا گویند المکاتب عبدوان بقی علیہ درہم والادت

۰ ۲۴ب/۲خ، ط، درآں دل ۰ ۲۴ب/۷خ، ط، شریف تر ۰ ۲۴ب/۱۱خ، ط، ہرچہ

درزیر ۰ ۲۴ب/۱۳ط، بر بیمار ۰ ۲۵/۱۲ط، بطبیب حاذق ۰ ۲۵/۱۷ط، داہ سلوک

است ۰ ۲۵ب/۹خ، وجاہی نرسد ۰ ۲۵ب/۱۳خ، ظاہر دعوت ۰ ۲۵ب/۱۷ط، جز

نہاد داری ۰ ۲۶/۶خ، ط، بساکسان ۰ ۲۶/۷ط، می روند **مکتوب ھشتم**

۲۶ب/۵-۶ ط: انما التوبة علی الله للذین یعملون السوء بجهالة ثم یتوبون
من قریب • ۲۶ب/۷ ط: کہ گفتہ اند • ۲۶ب/۱۱ خ ط: مر اعمال خویش را... ندارد •
۲۷/۵ ط: کہ ولی را شہرہ • ۲۷/۷ ط: 'اندر' ندارد • ۲۷/۱۲ ط: مر نفس خود • ۲۷ب/۲
خ: واولیائے ملک • ۲۷ب/۲ ط: کہ بہ بندگی برگزیدہ است • ۲۸/۲ خ، ط: ہمی پوشند
۲۸/۳ خ، ط: ترتیب اشعار مخ کا اول ۲۔ چہارم ۳۔ دوم ۴۔ سوم • ۲۸/۳ ط: رقصان
شعرائے قراصنہ پکہ از اصل اصل کانی، چو پائے ہر چہ ہستی ہمی دان کہ عین آنی • ۲۸/۴ ط:
جملہ چہارہ • ۲۸/۹ ط: خوانند و ہفدہ دیگراند کہ مر ایشاں را ابرار خوانند و پنج دیگر کہ مر
ایشاں را نجبا خوانند و چہار دیگر • ۲۸/۱۷ ط: ہمہ • ۲۸ب/۴ ط: از مخالفت
عز وجل • ۲۸ب/۱۴ خ، ط: بدانند کہ کرامت است و عطا است • ۲۹/۶ ط: عارفان
راہ ۲۹/۱۲ خ، ط: چیزے از کرامات • ۳۰/۵ خ، ط: ناامیدواری بر می کند • ۳۰/۵ ط:
پدید آید <u>مکتوب نہم</u> • ۳۰/۱۲ ط: فریق دوم عام • ۳۱/۱۰ ط: مکہ یعنی مقاتلہ در مکہ
حرام کردانیدہ خدائے عز وجل بود فاما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را در مکہ مقاتلہ حلال کرد آنند
تا چند نفر را کشتند از اتحادے کہ میان خدا و رسول بود و نیز • ۳۱ب/۹ ط: مقام عمومیت
• ۳۱ب/۱۰ ط: مقام خصوصیت • ۳۱ب/۱۲ خ، ط: ہمہ بحکم • ۳۱ب/۱۲ خ، ط: ہمہ
مواجب • ۳۱ب/۱۵ خ: شراب داری، سرہنگی، وزارت، منادمت، ہر ایک کے
قبل لفظ 'مقام' • ۳۲/۱۶ ط: ایشاں دخل نماندہ • ۳۲/۱۶ خ، ط: بریں معنی اشارت
۳۲ب/۱۵ خ: نامرادلیست • ۳۳ب/۳ ط: مر کسے را کہ عابد • ۳۳ب/۸ ط عن الآفات

• ۳۴ب/۴ ط، الواث مرا مکتوب دهم • ۳۵/۸ ط، سپاه کری • ۱۳/۳۵ خ،

که پیغامبرے از پیغامبرے بے معجزہ شناختہ نشود • ۱۳/۳۵ ط، که پیغامبر از پیغامبر شناختہ

شود • ۱۴/۳۵ خ، ہم ہماں جیز • ۱۲/۳۷ خ، بآسانی بمراد • ۳۷ب/۱۴ ط، دست

را آویزد • ۳۷ب/۷ ط، اورا بود و مادر نیز • ۲/۳۸ ط، وذبح او • ۲/۳۸ خ، ط،

تا گلو نخواہند • ۵/۳۸ ط، از بتاں ایں طائفہ • ۳۸ب/۷ ط، جوں مئے دیدن • ۲/۳۹

خ، آتش در زند زیرا کہ در قسمت ہمہ مرادہا نصیب محبوب آمدہ است و ہمہ نامرادیہا

نصیب محب، از ینجا است کو یند بر بندگان رحیم و رحمن و بر محبان کامکار و سلطان اینک

آں سالک • ۴/۳۹ ط، رایترانہ • ۸/۳۹ خ، ط، ہر من نزید کردہ۔ مکتوب

یازدہم • ۳۹ب/۶ خ، شخصے را • ۳۹ب/۹ ط، خواہم کہ ایشاں را بدنیا • ۲/۴۰

ط، از انند کہ سر ایشاں بجریل • ۴۰ب/۴ خ، ط، ورنہ دانی • ۳/۴۱ خ، ط، از

اہل درد ایں • ۴/۴۱ خ، جان من خبر زجاناں • ۴/۴۱ ط، وجان من فدائے •

۸/۴۱ ط، راحۃ القلب • ۱۱/۴۱ ط، بمرگ تو خواہد • ۴۱ب/۸ ط، باو بگردندے

• ۴۱ب/۱۳ ط، سرمز بن جہاں • ۱۷/۴۲ ط، حشمت دنیا • ۴۲ب/۲ خ، ھذا

محال، ندارد • ۴۲ب/۹ ط، شوکہ عزت • ۲/۴۳ ط، ہر وقتے۔ مکتوب

دوازدہم • ۱۶/۴۳ خ، ط، برق ولوامع • ۴۳ب/۹ خ، وآں حضرت پاک •

۱۴/۴۴ ط، صفحات حق است • ۱۶/۴۴ خ، ط، حضرت از خداوند تعالیٰ است

• ۴۴ب/۲ خ، ط، بگدازد • ۴/۴۵ ط، دیدۂ نمناک • ۱۳/۴۵ بنگاشت در مقابل

۴۵ب/۷، ط: از کمال جمال ۰ ۴۶/۱۳ ط: شده خانه بدوش، نه زده خانه فروشی ۰
۴۶ب/۳ خ، ط: تا کسی ۰ ۴۶ب/۵ ط: آں را در حال ادراک ۰ ۴۶ب/۶ خ، ط:
والی اهل النار یبغادون، ایتعادون ۰ ۴۶ب/۱۴ ط: اہل دین را و غیرہ ۰
۴۷/۳ خ، ط: بحقیقت کرامت تواں گفت ۰ ۴۷/۱۶-۱۷ ط: اگر بصفت علیمے ۰ ۴۷/۱۷
خ: بصفت عالم ۰ ۴۷ب/۱ خ: بصفت سمعی ۰ ۴۷ب/۲ خ: بصفت بصری ۰ ۴۷ب/۳
خ: ذوق شہود جمال، ط: ذوق شہود و جمال ۰ ۴۷ب/۷ خ: کسے بدین معنی ۰ ۴۷ب/۱۰
ط: دروزیدن ۰ ۴۸/۳ ط: ایستادہ با خداوند ۰ ۴۸/۸ ط: عبارت از ظہور ۰ ۴۸/۱۱
ط: خلاصی ۰ ۴۸/۱۳ خ، ط: بمقصد و مقصود ۰ ۴۸/۱۴ خ، ط: اخبار می کند ۰ ۴۸ب/۴
ط: وصفات او ۰ ۴۸ب/۹ ط: از صفات خویش ۰ ۴۸ب/۱۰ خ: ایں محو آثار،
ط: ایں خود آثار ۰ ۴۸ب/۱۵ ط: لہ کل شئ ۰ ۴۹/۵ خ: تلہ کدک ۰ ۴۹/۵
خ، ط: نفس است ۰ ۴۹/۶ ط: ظلمانیت در دل، خ، ط: بدید آید ۰ ۴۹/۹ ط:
نقصان بدید آید ۰ ۴۹/۱۴ خ: اگر بصفت حیات ۰ ۴۹/۱۶-۱۷ خ: متجلی شود ۰
۴۹ب/۱۲ خ، ط: تلون ۰ ۴۹ب/۱۷ خ، ط: از حق بیند و ازاں ۰ ۵۰/۳ خ: از
نایافت ۰ ۵۰/۴ ط: و ایں دانی ۰ ۵۰/۵ خ، ط: ذیست ۰ ۵۰/۱۱ خ: خلعت
خاک و گل ما، ط: خلعت آب و گل ۰ ۵۰/۱۴ خ: اشخاص جواہر ما، ط: اشخاص و جواہر ۰
۵۰ب/۱۳ خ، ط: از ہر دو ۰ ۵۰ب/۱۷ خ: "بعقبی ـ اتصال" ندارد ۰ ۵۱/۲ خ:
نترای ما نترا ۰ ۵۱/۵ ط: فراموش نہ از خانہ ۰ ۵۱/۱۱ خ، ط: چنانک جوں فقہا ۰

۱۵/۵۱ خ، ط: ذروهٔ • ۵۱ب/۳ ط: نتواند ماند • ۵۱ب/۵ خ: می نویشند •

۵۱ب/۸ خ، ط: بر قضیه • ۵۱ب/۱۵ خ: "اینجاست که گفت، بیت۔ چون نیستی تو ...

انا الحق الفقیر من لاشی فی الدنیا والاخرۃ سر این است که گفت" ط: ندارد • ۶/۵۲

خ، ط: وبرآں تجرید • ۵۲ب/۵ خ: نمی یافت از ینجا گویند اذل الاشیاء المحب عند

المحبوب ... عند محبوبہ (برحاشیہ) • ۲/۵۳ خ، ط: بی راہی • ۶/۵۳ ط: وانہ

کرانی • ۹/۵۳ خ: کہ صفات ہوا، ط: کہ در صفت ہوا ———— • ۵۳ب/۱۴

ط: در باغیتیم • ۵۳ب/۱۶ ط: در رو • ۵۳ب/۱۶ خ، ط: سازنہ تو • ۵۳ب/۱۷ خ، ط:

بعین بر • ۵۳ب/۱۷ خ، ط: نجنبد **مکتوب ھفدھم** ۱۳/اپریل ۸۸ء •

۴/۵۴ ط: صوفیاں وصدیقاں • ۶/۵۴ خ: بکلمۃ اللہ آوردہ • ۷/۵۴ ط: چیزے دیگر

• ۱۱/۵۴ ط: ازینجا • ۱۵/۵۴ ط: تامراد را • ۱۶/۵۴ ط: باز دارد • ۵۴ب/۱ ط: بر زیدن

• ۹/۵۵ خ، ط: خشک شود • ۵۵ب/۱۱ ط: "آں" - ندارد • ۱۶/۵۶ ط: ونماز خفتن چہار

رکعت ورکوع • ۵۶ب/۸ ط: دور وتاریک • ۵۶ب/۱۰ ط: از حلم • ۴/۵۷ ط:

در پیش او • ۷/۵۷ خ، ط: "کردی" - ندارد • ۸/۵۸ ط: در ریاضت • ۱۲/۵۸

خ، ط: چنیں فرمودہ • ۱۳/۵۸ خ، ط: کہ آفریدہ اند • ۱۵/۵۸ ط: نشویم، بیت

وکر بسعی کسانش سفید نتواں کرد، گلیم بخت سیہ را کہ بافتند سیاہ • ۵۸ب/۱۰ ط: جہاں

بودہ باشد کہ در فرمان • ۶/۵۹ ط: شمار ادر ازل • ۱۲/۵۹ خ، ط: "وآنرا کہ ... بمشرق

... مغرب ... گردانند" - ندارد • ۱۷/۵۹ خ، ط: از بیم آں' نظر فرمود تا باد او را بزمین

مغرب بر دچوں ۵۲ ب/۱۳ خ، ط: اسد تغیر نخواہد بود" ندارد ۵۹ ب/۱۷ ط: طلب کند ۶۰/۱۰ ط: بعقل رکیک خویش ۶۰/۱۴ خ: ولیکن از علاج کردن ط: اما از علاج کردن ۶۰/۱۶ ط: رسد، بلک درگذرد ۶۰ ب/۹ خ، ط: پردازد ۶۱/۱۰ ط: بہلاک نزدیک تر است ۶۱/۱۷ ط: غروری و پنداری ۶۱ ب/۶ خ، ط: بہ علت عقیدت ۶۱ ب/۹ ط: معجونے سازد ۶۱ ب/۱۶ ط: امر و نہی او ۶۲ ب/۱۴ ط: بطاعت نمود ۶۲ ب/۱۶ خ، ط: یاد لطف ۶۲ ب/۱۷ ط: بہ تخت ۶۴/۱ خ: و دعوت بحکم ۶۵/۴ ط: اندر معرفت حق ۶۵/۷ ط: و شرب ۶۵/۱۴ ط: وسواس شیطانی ۶۵/۱۵ ط: تا روز قیامت ۶۵ ب/۱ ط: و شہوت لذت ۶۵ ب/۱ ط: و فرزند نہ ۶۵ ب/۱ خ، ط: و مشغولی خویش ۶۵ ب/۸ ط: و بر آں کہ خواہد عطا کند ۶۶/۱ ط: اسرار حق و جز بنوازش پیدا نہ کردد ۶۶/۳ ط: پدید نیامدے ۶۶/۴ ط: متمیز ۶۶/۵ ط: و بدریا ربلا اندازد ۶۶/۷ خ، ط: نامرادش ۶۶/۱۷ خ ط: تاریکی بادیہ ۶۶ ب/۱ خ، ط: و اصطنعتک ۶۶ ب/۵ خ: و ندا در داد ۶۶ ب/۱۳ خ: 'نہ از برائے ـ ہلاک شود' ـ ندارد ۶۶ ب/۱۶ خ ط: کہ ناگاہ ۶۷/۱ خ: بیامرزیدن مایدیں ۶۸/۲ خ، ط: و نہ من جز ترا ۶۸/۴ خ: بجز او ہر دو عالم ط: بجز او در دو عالم ۶۸ ب/۴ ط: او محب است ط: او عدو است ۶۸ ب/۵ ط: او بوصف ۶۸ ب/۷ خ، ط: ہر کہ حق تعالیٰ او را ۶۸ ب/۱۴ ط: لاحق ہرگز لاحق ۶۹/۱۱ ط: لخشان ۷۰/۵ ط: درحق باری ———— ۷۰ ب/۱۳ خ: دبر دار مراد راہم

ہزار ہزار ۶ط ؛ وبردار مراو را ہزار ہزار ہ ۰ ۷ب/ ۱خ ، ط؛ راو بر دارد ۰ ۷ اب ۸/

ط؛ جملہ خلایق طوائف ۲۰ ۷/ ۲ ط ؛ اظہر اللہ ، خ ؛ اظہرہ اللہ ۰ ۲ ۷/ ۵ خ ، ط؛ قصد بہشت

۲۰ ۷/ ۸ ط؛ عتاب در رسید ۰ ۲ ۷ ب/ ۲ ط ؛ پوشانید ۰ ۲ ۷ ب/ ۴ ط؛ کہ ہر وقت کہ

۲۰ ۷ب/ ۱۰ خ ، ط؛ پیرے باید ۰ ۲ ۷ ب/ ۱۶ خ ، ط؛ سلطان اصفیا ۰ ۳ ۷/ ۵ خ، ط؛

معاذ و بلال ۰ ۳ ۷/ ۹ خ ؛ دیدے اعز اللہ واکرم بسیار کردے ۰ ۳ ۷/ ۹ خ ، ط؛ ردا

پا پیراہن ۰ ۳ ۷/ ۱۲ ط ؛ بماند باید کہ قوی ۰ ۳ ۷/ ۱۳ ط؛ ہزار ہزار سال ۰ ۳ ۷ ب/ ۱

خ؛ رب شما ، ط ؛ آں پروردگار شما ۰ ۳ ۷ ب/ ۳ ط؛ ہر دم خلعتے و نواختے ۰ ۳ ۷ ب/ ۴

ط؛ ہر دم حیرتے ۰ ۳ ۷ ب/ ۵ خ ، ط؛ طراز اعزاز برکسرت او ۰ ۳ ۷ ب/ ۶ خ ، ط؛ و

دیگرے را ۰ ۳ ۷ ب/ ۱۴ خ ، چہ کذر و چہ کار کے بعد مثنوی کے مندرجہ ذیل تین اشعار

جو نسخہ پیش نظر کے حاشیہ پر مرقوم ہیں : قبالست ایں کہ بے شرع و طریقت ÷ کشایندت

ہمیں راہ حقیقت ، طریقت بے شریعت نیست حاصل ÷ حقیقت بے طریقت نیست

وصل ، بیکدیگر تعلق ہر سہ دارد ÷ کہ شان تفرقہ کردن نیارد (دوسرے شعر میں دونوں

قوافی ایک دوسرے سے متبادل ہیں) ——— ۴۰ ۷/ ۱۵ ط؛ فرا تستر/

ن پُرہ آبست ۰ ۵ ۷/ ۴ خ ، می خواہی از پدرم روضہ الرضوان بیک گندم بفروخت

ناخلف باشم اگر نفروشم من بہ یک جو پس روندہ را ۰ ۵ ۷/ ۸ خ ، ط؛ آں سالک را گویند

حق بیں کشت ۰ ۵ ۷ب/ ۱۴ ط؛ الف لامے ۰ ۵ ۷ ب/ ۱۶ خ ؛ کارش کیرد ۰ ۶ ۷/ ۹ خ؛

کامل بر نیست خواست و مراد خویش ۰ ۶ ۷ ب/ ۱۵ خ کط ؛ ہر کہ قہر وحدت ۰ ۶ ۷ ب/ ۱۶

خ، ط: دور کہ د آنجا کہ د کہ ۰ ۷۷/۹ خ، ط: اے برادر طاعت و معصیت ۰ ۷۷ ب/۷

خ، ط: بداند کہ ۰ ۷۷ ب/۱۴ خ، ط: لطف کند مہمات او را بکلی کفایت کند و او را ۰

۷۸/۲ ط: نسبت یاران بفرست ۰ ۷۸/۴ خ، ط: واثر اجابت ۰ ۷۸/۴ خ، ط: براثر

وے ۰ ۸۰ ب/۱ ط: از کل بر دارد ۰ ۸۰ ب/۷ ط: یا باکلاہے ۰ ۷۹/۱ خ، ط: دزدے

۷۹/۴ خ، ط: بشناسند ۰ ۷۹/۵ خ، ط (نکرنہ کے بعد): یا بروہم جو زمان رنگی و

بوے پیش گیر یا نہ بوئن مردان درآئی و کوی جومردان فگن (حاشیہ پر) ۰ ۸۰/۲ ط: راہ

سر گفت و گوئے ۰ ۸۰/۱۲ خ، ط: پس ایں ہر دو بار ۰ ۸۰/۱۳ ط: کہ درگاہ کرم اوست

۸۰/۱۳ خ، ط: ہم سر از تاج ۰ ۸۰ ب/۳ ط: بردابرد ترا ۰ ۸۰ ب/۴ ط: طلب

کنیم ۰ ۸۰ ب/۶ ط: واگر رنجی ۰ ۸۲ ب/۲ خ ط: بالائے بام ۰ ۸۲ ب/۴ ط: افتد و

بمنزل خود باز آید ۰ ۸۲ ب/۱۶ خ، ط: لنکان و لوکان **مکتوب بست و ششم**

۸۴/۳ محال بود چنانکہ گفت، خیال ست اینک بے شرع و طریقت بکشاید ت ہمی

راہ حقیقت، طریقت بے شریعت نیست حاصل، حقیقت بے طریقت نیست واصل، بیک

دیگر تعلق ہر کہ دارد، کہ شان تفرقہ کردن نیارد ۰ ۸۴/۱۴ من علِمَ بما علِمَ ۰ ۸۴/۱۷

ط: واجب نباشد ۰ ۸۵/۲ خ، ط: مراین ۰ ۸۵ ب/۱۴ ط: در گوش جان ۰

۸۶/۳-۴ ط: وثیقۂ محکم ۰ ۸۶ ب/۳ خ، ط: فانی باز نداند از دوزخ بترسند ۰

۸۶ ب/۸ ط: حدیث طراوت بہشت ۰ ۸۷/۸ ط: مزہ ندارد ۰ ۸۷/۱۲ ط: و چگونہ

ہرگز بندگی برابر دوستی نباشد کہ مقام بندگی مقام ذلت است و مقام دوستی مقام عزت

وبندہ جز ذلیل نباشد دوست جز عزیز نباشد، وہرگز ذلیل برابر عزیز نباشد، بزرگے گفتہ است اگر خداوند ابراہیم را گفت اتخذ اللہ ابراھیم خلیلا، وموسیٰ را گفت وکلم اللہ موسیٰ تکلیما، ما را گفت یحبہم ویحبونہ ودر یحبہم محب قدیم ومحبوب محدث ودر یحبونہ محبت (محب) محدث ومحبوب قدیم واخبار ۸۷ ب/۱۰ ط: طالب درحال ۸۸/۱ ط: میدان سرانداز لیست ولیکن صد مردہ در آنست ۸۸/۵ خ، ط: بنود لیکن جوں ۸۸/۵ ط: لطف بر جنب وزیر ۸۸/۱۲ ط: سر ترزنی بوے ازیں راہ نیابی چوں ۸۸ ب/۹ ط: شکر وضو ۸۹/۴ خ، ط: وعمر ۸۹/۱۰ خ، ط: واکر مثال ۸۹ ب/۹ خ، ط: تا نماز دیگر واکر ۹۰/۴ خ، ط: کہ میان مغرب ۹۰/۱۴ خ، ط: واکر در آخر شب ۹۰/۱۶ ط: موجود ست بہتر بود ۹۱/۱۶ خ، ط: وقولش ۹۱ ب/۱ خ، ط: دردل ۹۱ ب/۱۱ ط: جاری پس ۹۱ ب/۴ کے بعد ط: رہبر تو اگرچہ یار بود ٭ رسد آں جا کہ باد یار بود، وصل را جوں بدید شد حالا ٭ سر در شد گفتگوے دلالہ ۹۱ ب/۱۱ خ: درکشید وگفت، مثنویات، دم درکشید وگفت، رہبرت اول ار چہ یاد بود ٭ رسد آنجا کہ یاد باد بود، جوں در آمد وصال را حالہ ٭ سر در شد گفتگوے دلالہ خنک آں اشاں را کہ یاری بس (آخری دو شعر مخطوطہ کے حاشیہ پر مرقوم ہیں لیکن تیسرا مصرع ناموزوں ہے اور وہ یہ ہے ع جوں وصال را بدید آمد حالہ ۹۲/۱ خ، ط: در جہاں در درگاہ ۹۲ ب/۵ خ، ط: بس جندیں خلق ۹۳ ب/۶ خ: آں حدیث راہ طریقت، ط: ایں حدیث راہ باطن است ۹۳ ب/۱ ط: از بیرون اندرون

پیوند د ۹۳ب/۱۶ خ، ط: خفتن و شب جمعہ زندہ دارد، بدیں طریق بعد از نماز
خفتن بتجدید ۹۴ ۳/خ، ط: حجاب مکرم ۹۴ ۱۴/خ، ط: بغیر از قربان ۹۵ ۷/خ، ط:
غفلت کبر کی رگبری ۹۵ ۹/خ، ط: ہر چند نام توحید ۹۵ب/۸ ط: کو بادیہ پیمائے
۹۵ب/۱۶ ط: رفت در بہشت ۹۵ب/۱۷ خ، ط: بنشینی ۹۶ ۳/ط: رسیدہ
اسپ و آب در آبخانہ ۹۶ ۱۵/خ: نہ نجات۔ بعدہٗ بیت، تاراہ ... درویشی
۹۶ب/۱۶ ط: ایاک نعبد و ایاک نستعین ۹۷ب/۶ ط: واکر بدنویسدہ
۹۷ب/۱۵ خ، ط: عادت و ہیچ پدر ۹۸ ۹/ط: ازیں جا گفتہ۔ بیت۔ اے پسر کار عشق
بازی نیست ؛ رفتن راہ دین مجازی نیست۔ یہ شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہے،
دوسرا مصرع اس طرح ہے: "زانکہ ایں رہ رہ مجازی نیست ۹۸ ۱۲/ط: دیبا دائم...
۹۸ب/۶ ط: از نیت ۹۸ب/۱۷ ط: ندارد لیکن می ترسیم ۹۹ ۱-۲/خ، ط:
داشتند و چناں مکتوب سی و دوم ۹۹ ۶/خ، ط: تزکیہ دل بیش یابد و
در حضور دل اثر بیشتر دارد ۹۹ ۷/خ، ط: خواہ ذکر خواہ فکر ۹۹ ۹/ط: کہ آں
نہ کالہ ۹۹ ۱۴/ط: از شرف ۹۹ب/۵ ط: ہست کہ آنجا ۹۹ب/۵ ط: تا ہمہ
بیاسائند ۹۹ب/۱۷ ط: بست و چہار ہزار واند ۱۰۰ ۲/ط: ہزار زہاد و عباد
در ۱۰۰ ۳/خ: یک رکعتے کہ ہست از دل و جان، ط: ہفدہ رکعت نماز از دل و
جان، ن: رکعتی یک کہ ہست از دل و جان ۱۰۰ ۵/خ، ط: بنور نماز ۱۰۰ب/۲
خ، ط: و بر مکنونات ۱۰۱ ۶/خ، ط: مع من ۱۰۱ ۸/خ، ط: نماز فانی الصفۃ را

۱۰/۱۰۰ خ؛ بنود فانی شده زیرک ۰ ۱۵/۱۰۱ خ، ط؛ کہ بشر است ۰ ۱۰۱ ب/ ۱۰ ط؛

نتواند کرد وآں کمان ہمت است ۰ ۱۰۱ ب/ ۱۱ خ؛ بیت ندارد ۰ ۱۰۲ ب/ ۴ خ ط؛

کشتیٔ ۰ ۱۰۲ ب/ ۱۱ خ، ط؛ سکو ۰ ۲/۱۰۳ خ؛ رسید ہر کہ در خود برسید از محل ۴ ط؛

رسید ہر کہ رسید در خود برسید از محل ۰ ۱۰/۱۰۳ ط؛ زیاں دارد ۰ ۱۰۳/ ۱۶ ط؛ موصوف

خواند ۰ ۱۰۳/ ۱۷ ط؛ در دولت ۰ ۱۰۳ ب/ ۲ خ؛ جز تو ۰ ۱۰۳ ب/ ۱۰ ط؛ باسرار ۰

۱۰۳ ب/ ۱۱ ط؛ من حکم المرید ۰ ۱۰۳ ب/ ۱۲ ط؛ ضرورۃ ۰ ۶/۱۰۴ ط؛ مرید باید کہ

۹/۱۰۴ ط؛ مختصر است کے بعد گویند... آدم بیا فرید (حاشیہ پر یہ عبارت ہے مگر شعر

اس نسخہ میں نہیں ہے) ۱۰۴/ ۱۴ خ، ط؛ نصیب خود ۰ ۱۰۴/ ۱۵ خ؛ سابق لم یزلی

ما زنید ۰ ۱۰۴/ ۱۷ خ؛ وایں ہم ۰ ۱۰۴ ب/ ۶ خ، ط؛ کسی را کہ مکتوب سی چہارم

۱۰۴ ب/ ۱۱ ط؛ عبادت بر دو نوع است۔ عبادت بدنی ۰ ۱۰۴ ب/ ۱۴ خ؛ از ما سوی

اللہ ۰ ۱۰۴ ب/ ۱۶ خ ط؛ بریزند آں را ۰ ۱۰۵ ب/ ۲ خ ط؛ بسندیدہ باشد ۰ ۷/۱۰۵

خ، ط؛ کردند انتم احبائی وانتم اصدقائی ۰ ۱۰۵ ب/ ۱۶ خ، ط؛ ہمہ بنور

نبوت ۰ ۳/۱۰۶ ط؛ اضعف ۰ ۴/۱۰۶ ط؛ الطف ۰ ۱۲/۱۰۶ خ ط؛ دادمدبران

۱۰۶ ب/ ۷-۹ خ، ط؛ ما التوا وقلوبھم وجلۃ یارسول اللہ، ط؛ نسخہ مطابق

مخطوط ۰ ۱۰۷ ب/ ۳ ط؛ نور رحمت تو ۰ ۱۰۷ ب/ ۴ خ، ط؛ بے نشان نشانیست ۰

۱۰۷ ب/ ۱۴ خ، ط؛ در برخواہد ۰ ۱۰۷ ب/ ۷ خ، ط؛ سر بر قدم مسیح نہی ۰ ۲/۱۰۸

خ، ط؛ دوبارہ ۰ ۴/۱۰۸ خ، ط؛ از مہرما ط؛ اگر خود خواہد ۰ ۱۲/۱۰۸ خ؛ اگر نظر

۱۰۸۰/۱۶ ط؛ ایضاً تواں گفت ۰ ۱۰۹۰ب/۲ خ؛ ہر کہ ۰ ۱۰۹۰ب/۳ خ ط؛ مخلداً

ذر ۰ ۱۱۱۱/۳ خ، ط؛ رحمۃ اللہ علیہ ۰ ۱۱۱۱/۴ ط؛ کریمی ورحیمی ۰ ۱۱۱۱/۸ ط؛ مخالفت

برسول توہم سنگ نیندا ختم ۰ ۱۱۱۱/۹ ط؛ کہ نمی فروشی ۰ ۱۱۱۱/۱۰ خ؛ لبسے است ۰ ۱۱۱۱/۱۰

خ، ط؛ می جوشی ۰ ۱۱۱۱/۱۶ ط؛ قوت باشاں دہ ۰ ۱۱۱۱/۱۷ خ، ط؛ اکمہ آں را ۰ ۱۱۱۱ب/۱۱

ط؛ ایمان دہ در آں دم ۰ ۱۱۱۱ب/۱۷ خ، ط؛ ولخشیدن ۰ ۱۱۲/۴ خ، ط؛ ابن عینیہ

ثوری ۰ ۱۱۲/۱۳ خ، ط؛ مرد دیتر ۰ ۱۱۲/۱۶ ط؛ است تقدیر سبب ۰ ۱۱۲ب/۲ ط؛

سہ بارکنی و بعضے گفتہ اند تا پنج بار و بعضے گفتہ تا ہفت بار ۰ ۱۱۲ب/۱۰ خ، ط؛ شر

را ودفع بلا ثبت، ط؛ شر را ثبت ۰ ۱۱۲/۱۴ ط؛ یک بار بخواند ۰ ۱۱۳/۵ خ؛ گناہ

من ، گناہ خو ۰ ۱۱۳ب/۶ خ، ط؛ زحضرت ۰ ۱۱۳ب/۶ ط؛ نیم زحضرت تو، خ؛ نام

زحضرت تو ۰ ۱۱۳ب/۱۳ خ؛ ودشمن وراہزن ۰ ۱۱۴ب/۴ ط؛ ابد انجم ۰ ۱۱۵ب/۷

خ، ط؛ یک زلت ۰ ۱۱۵/۹ خ؛ قبلۂ خود ، ط؛ قبلۂ روش خود ۰ ۱۱۵/۱۳ خ؛ کرمحت

کہ آبجنان ۰ ۱۱۵/۳ خ، ط؛ حاصلے ۰ ۱۱۵/۶ خ نیست مرید را ۰ ۱۱۵/۱۱ خ؛ نیک

بختاں را محروم کرداند از علم بدبختاں را، ط؛ کنند بعلم نیک بختاں را ومحروم گذارند از

علم بدبختاں را ۰ ۱۱۵/۱۷ خ، ط؛ می گداز د ۰ ۱۱۶/۱ خ، ط؛ نازد ، ط؛ وگرمی سازد

۱۱۶/۵ ط؛ ما اعظم ۰ ۱۱۶/۶-۷ خ، ط؛ ہمہ ہجو ہا درخود ۰ ۱۱۶ب/۵ ط؛ ما

الحریۃ قال العبودیۃ ۰ ۱۱۶ب/۶ خ، ط؛ آزادیست ۰ ۱۱۶ب/۹ خ، ط؛

والاکرام ۰ ۱۱۶ب/۱۶ خ؛ باسیصد ، ط؛ باشش صد ۰ ۱۱۶ب/۱۲ خ، ط؛ ملکاً

۱۱۷/۱۳ ط: دگّادگّا • ۱۱۷ب/۱ ط: یفسدُ • ۱۱۷ب/۱۸ خ، ط: محبت ما
• ۱۱۷ب/۷ خ، ط: رادیدہٗ • ۱۱۹/۱۱ خ، ط: و دل کباب کشتہ • ۱۱۹ب/۲ ط: ورنہ
کشی • ۱۱۹ب/۶ ط: در باقی نہ کردن • ۱۲۰ب/۱۳ خ، ط: کہ تو در مملکت • ۱۲۰ب
۱۴س۔ تا ۱۲۱س خ: اے برادر... کفت۔ ندارد • ۱۲۱/۴ خ، ط: الٰہی بمحبتم بپسند
و اگر بمحبتم نہ پسندی • ۱۲۱/۱۱ خ، ط: لباس او شد • ۱۲۱/۱۳ ط: بکرمہ جو آں نظر
و آں علم دستگیر آید در دیں پیدا آید • ۱۲۱/۱۵ ط: مخور تا باخر • ۱۲۱ب/۶ ط: شما
اِبلا و محنت • ۱۲۱ب/۸ ط: عافیت ناخواستہ دہند • ۱۲۱ب/۱۰ ای [برادر] •
۱۲۱ب/۱۰ خ، ط: نعمت دنیا • ۱۲۱ب/۱۱ خ، ط: وایں محنت • ۱۲۱ب/۱۳ خ ط: کر
نہادند کسی از وی پرسید کہ • ۱۲۲ب/۹ ط: ونہ تو راجائی ست • ۱۲۲/۱۲ ط: در
مقام • ۱۲۳ب/۲ خ: عیب برخاست ما بیت۔ ذرۂ درد خدا در دل ترا: بہتر
از ہر دو جہاں حاصل ترا • ۱۲۳/۱۷ ط: قوتی • ۱۲۴/۱۶ [غالب آمدہ بود] • ۱۲۴/۱۶
ط: غالب ایں بود اے برادر • ۱۲۴ب/۱۰ ط: جوں روزگار • ۱۲۵/۵ خ: بروے
آشکارا شود • ۱۲۵/۱۶ خ: ہر نظرے۔ دو ختند۔ ندارد • ۱۲۵ب/۲ ط: بولہب
کرد • ۱۲۵ب/۱۷ خ: باز بلند پرد، باز بلند تر پرد • ۱۲۵ب/۱۷ خ، ط: صید کہ
کند • ۱۲۶/۱ خ، ط: باید کرد کہ • ۱۲۶/۲ خ: نیابد ہر کہ ۶ ط: نیابد ہر کہ • ۱۲۶/۲ خ:
غلام آسائش • ۱۲۶/۳ خ: آسائش غلام • ۱۲۶ب/۴ خ: مشغول بکند • ۱۲۶ب/۱۶
خ، ط: بعد زاں • ۱۲۷/۲ خ: مکدر باز تنک شاید • ۱۲۷/۱۱ خ، ط: و او جملے •

۱۲۷/۱۷ خ، ط؛ ویرانہ را ۰ ۱۲۸/۹ ط؛ شرم خلق از شرم خدائے تعالیٰ ۰ ۱۲۸/۱۲ ط؛
و مارا از من ۰ ۱۲۸/۱۶ خ، ط؛ بس این ترک ۰ ۱۲۸ ب/۹ خ، ط؛ مبینہ داند ۰
۱۲۸ ب/۱۱ خ، ط؛ معصیت کردن ۰ ۱۳۱ ب/۱ خ؛ وقت بیم غرق شدن ہمہ عمر یک بار
شکر ۰ ۱۳۲ ب/۷ خ، ط؛ سر اینست کہ گفت ۰ ۱۳۲ ب/۱۵ خ، ط؛ بانہ کانان ۰
۱۳۳/۱۲ ط؛ درہ ۰ ۱۳۳ ب/۴-۵ خ؛ اختلاف ایشاں ۰ ۱۳۳ ب/۷ خ، ط؛
حاکم عدل ۰ ۱۳۴/۵-۶ ط؛ می دانی - دو چیز است ۰ ۱۳۴/۱۱ ط؛ 'این بندہ' ندارد
۰ ۱۳۴ ب/۱۶ تازاں/نازاں ۰ ۱۳۵/۳ رباعی کا تیسرا مصرعہ ۰ ۱۳۵/۹ ط؛ رازیان
ندارد ۰ ۱۳۵ ب/۱ خ، ط؛ ریا و خفا یار ۰ ۱۳۶/۴ ط؛ صماسنک ۰ ۱۳۶/۸ خ ط؛
دید شرک است ۰ ۱۳۶/۱۳ خ، ط؛ از غیر کردنہ بینی ۰ ۱۳۶/۱۷ ط؛ برابر داشت ۰
۱۳۷/۱۰ خ، ط؛ متحقق باشد ۰ ۱۳۷/۱۲ ط؛ عبد الدنیا ۰ ۱۳۷/۱۲ خ، ط؛ عبد بطنیہ ۰
۱۳۷ ب/۳ خ، ط؛ کفت ہلاک ۰ ۱۳۷ ب/۵ خ، ط؛ سر بر داشت ۰ ۱۳۷ ب/۵ ط؛
بماند در سر پنداشت، خ؛ بماند در سر پنداشت ۰ ۱۳۷ ب/ خ، ط؛ بماند در سر
۱۳۷ ب/۷ خ ط؛ بریں ۰ ۱۳۸/۱ خ، ط؛ معنی ۰ ۱۳۸ ب/۹ خ، ط؛ زمن بدر دیدی
۰ ۱۳۹/۲-۳ خ؛ اسیر ببند ۰ ۱۳۹/۷ خ، ط؛ عزّ و جل اول ۰ ۱۴۰/۲ خ؛ ہر ذرہ بنمود
یار، ط؛ بنمود باز ۰ ۱۴۰/۳ خ، ط؛ یک است' اصل عدد ۰ ۱۴۰/۹ خ؛ عرفة
ـــ ط؛ عرفت ۰ ۱۴۰ ب/۱۵ ط؛ جملہ عالم تا ابد ۰ ۱۴۱/۷ خ؛ راست بخود ۰
۱۴۱/۷ ط؛ عن درک الادراک ۰ ۱۴۱ ب/۱ لا یعرفه غیر الله ۰ ۱۴۱ ب/۱۶

خ ؛ ہر ذرہ زخاک، ہر ذرۂ زخاک ۰ ۱۴۱اب/۱۶ خ، ط؛ جا بیست جہاں نما ۰ ۱۴۲/۸ خ، ط؛ عارف خوانند ۰ ۱۴۲/۱۰ خ، ط؛ بمعنی آں خبر و حقیقت آں عالم بود اورا عارف ۱۴۲/۱۴ ط؛ استحقاقے کنند ۰ ۱۴۲اب/۲ خ، ط؛ بصرف ۰ ۱۴۲اب/۹ ط؛ (بیت مزید) چہ حسن است ایں کہ گر مردم رخت را صد نظر بینم ؛ ہنوزم آرزو ماشد کہ یک بارے دگر بینم ۰ ۱۴۳/۳ خ، ط؛ شدۂ تو ونمی دانی ۰ ۱۴۳اب/۱ خ؛ منم خود ۰ ۱۴۳اب/۳ خ، ط؛ دہم معشوق، خ، ط؛ ہم آئینہ ہم جمال و ہم بینائی، ط؛ ہم آئینہ ہم جمال ہم بینائی ۱۴۳اب/۴ خ؛ خم خانہ تہی شدہ، ط؛ خُم تہی شدہ ۰ ۱۴۳اب/۸ خ، ط؛ عجب بیت ۱۴۴/۱۷ خ، ط؛ ولایت فرمایند ۰ ۱۴۴اب/۴ خ، ط؛ جان اندردہ ۰ ۱۴۴اب/۹ خ، ط؛ دلم بربودی ۰ ۱۴۴اب/۱۰ خ؛ درباذی [؟] ، ط؛ دریا می کنند ۰ ۱۴۴اب/۱۵ خ، ط؛ ایں کار ۰ ۱۴۴اب/۱۷ خ، ط؛ این کار ۰ ۱۴۵/۱ ط؛ باید بود ۰ ۱۴۵/۲ خ، ط؛ مور ضعیف ۰ ۱۴۵/۱۵ خ؛ توام زتو، ط؛ تو از توام ۰ ۱۴۵/۱۵ خ، ط؛ در آتشی ۰ ۱۴۵/۱۶ ط؛ و غوغا است ۰ ۱۴۵/۱۷ ط؛ زہی کار زہی یار ۰ ۱۴۵/۱۶ ط؛ پر نزند ۰ ۱۴۵اب/۱۰ خ، ط؛ دہن آلودہ ۰ ۱۴۵اب/۱۷ ط؛ شود وزہی شر ۰ ۱۴۶/۱۲ ط؛ سوز او طلب ۰ ۱۴۶/۱۷ ط؛ نشان مرا کے بعد رباعی بطور نسخہ حاشیہ پر دی ہے ؛ زنار پرست زلف عنبر بویت ؛ محراب نشیں گوشۂ ابرویت، ما یارب تو چہ قبلہ کہ دارد شب و روز ؛ روی دل کافر و مسلمان سویت ۰ ۱۴۶اب/۶ خ، ط؛ جوں افروختہ است — ندارد ۰ ۱۴۶اب/۱۱ خ، ط؛ الخ جاعل الخ — ندارد

۱۴۶۰اب/۱۲خ،ط؛ خلیل را اتخذ اللہ الخ گفت ۰ ۱۴۷اب/۸خ،ط؛ بعض مراداست ۰۱۴۷اب/۹ط؛ تحت قبائی ۰ ۱۴۸/۹خ،ط؛ نفس او ۰ ۱۴۸/۱۱خ ط؛ بصرہ ۰۱۴۸/۱۴خ،ط؛ ثمرہ دلیل ۰۱۴۸اب/۳ط؛ زاہد اسلم ۰۱۴۸اب/۱۰ط؛ زبوں ضعیف ۰ ۱۴۹/۳ط؛ نہ گزار دتا ۰ ۱۴۹/۱۲ف نوای ۰ ۱۴۹/۱۴خ،ط؛ جملہ کرد ۱۴۹۰اب/۱۳خ،ط؛ دگرم ہیچ نباید ۰ ۱۵۰/۲خ،ط؛ عظیم یابد ۰ ۱۵۰/۳ط؛ عظیم باید و مثال آں ۰ ۱۵۰/۶ط؛ و بمعصیت ۰ ۱۵۰/۱۲خ؛ خبر او ۰ ۱۵۰اب/۲-۳ خ،ط؛ علاج علت او ۰ ۱۵۰اب/۳خ،ط؛ شنیدیم ۰ ۱۵۰اب/۷ط؛ قابلہٗ ۰ ۱۵۰اب/۱۴خ ط؛ خواجہ سہیل ۰ ۱۵۰اب/۱۵خ،ط؛ و براکفتی ۰ ۱۵۱اب/۵خ ط؛ و وے دوستان ۰ ۱۵۱اب/۶خ؛ لغت آرزو را گویند ۰ ۱۵۱اب/۹خ؛ بہ آں می آید ۶ ط؛ برآں می بارد ۰ ۱۵۱اب/۱۱خ،ط؛ برسد برو ید ۶ خ؛ کل و بار آرد ۰ ۱۵۱اب/۱۶ خ،ط؛ اثبات کنیم ۱۵۲۰/۱خ،ط؛ توقف کنیم ۰ ۱۵۲/۶خ،ط؛ تفسیر کنند ۰ ۱۵۲اب/۱۳ خ ط؛ مر بندہ لا ۰ ۱۵۳/۱خ،ط؛ نظر می بود ۰ ۱۵۳/۵ط؛ فراتر نبودہ باشد ۰ ۱۵۳/۷خ،ط؛ در زیادتی دار دو ازاں غایت و کمال خود ۰ ۱۵۴اب/۵خ ط؛ بوئیدن و دویدن ۰ ۱۵۴اب/۱۵خ ط؛ اما طلب باشد ۰ ۱۵۵/۲خ؛ سیوم و جل ۶ ط؛ سیوم وجد ۰ ۱۵۵/۳خ؛ و وجل از دیدن ۰ ۱۵۵/۴خ،ط؛ از فوت وصلت ۰ ۱۵۵/۶خ؛ و وجل مقام ۰ ۱۵۵اب/۷خ،ط؛ عاشقان تو پیدا ۱۵۵۰اب/۱۱خ،ط؛ ثالث ۰ ۱۵۵اب/۱۶خ،ط؛ اعتقاد منت ۰ ۱۵۶/۸

خ، ط، زہرہ آنک ۰ ۱۰/۱۵۶ خ بیت - ندارد ۰ ۱۵۶ ب/۵ خ، ط، رخت بے

نوائی ۰ ۱۱/۱۵۷ خ، یا مالک تو مقمع، ط، یا مالک تو چقمار ۰ ۱۵۷ ب/۵ ط، کوس

طلب ۰ ۱۵۷ ب/۸ خ، ط، طالبان ما بر خیزید کہ ایشاں ۰ ۱۵۷ ب/۹ خ، ہیچ

جز نماید، ط، ہیچ چیز نماند ۰ ۱۵۷ ب/۱۷ خ، ط، گفتہ اندلن یصل ۰ ۱۷/۱۵۸ ط،

وندائے لاابالی ۰ ۱۶/۱۵۹ خ، ط، بنود خود بیں حق بیں جون ۰ ۱۷/۱۵۹ خ، ط،

افتادہ است جز خود را ۶ خ، لاجرم نمی ترسیم، ط، لاجرم می ر ۰ ۱۵۹ ب/۱ خ، ط،

وبت نفس ۰ ۱۵۹ ب/۱۶ خ، ط، درخاک مذلت افتد ۰ ۱۵۹ ب/۱۷ خ، ط، ہمہ موجودات

۰ ۹/۱۶۰ خ، ط، کہ نفس فرعون ۰ ۱۶۰ ب/۱۱ ط، راست نیاید ۰ ۱۶۰ ب/۱۶ خ، نسبت

نہ کنی ۰ ۱۵/۱۶۱ خ، ط، واز خود صلاح ، خ، ط، کار بر مراد ۰ ۱۶۱ ب/۱ خ، ط، قدرت

دفرمان ۰ ۱۶۱ ب/۱۶ خ، ط، یا پیش زند ۶ خ، بیر فرستادہ ۰ ۱۲/۱۶۳ ط، بتکلف

مرغے ۰ ۱۶۳ ب/۷ خ، ط، بر درگاہ عوانان وظالمان برد ۰ ۱۶۵ ب/۴ خ، ط،

نبیّنا ۰ ۱۶۵ ب/۷ خ، ط، ھذہ ، اے کاشکے ۰ ۱/۱۶۶ ط، یہتم ۰ ۲/۱۶۶ خ،

اوہر چہ ۰ ۸/۱۶۶ خ، قیمۃ کل امر جیبہ ، ط، قیمۃ کل شئ جیبہ

۰ ۱۲/۱۶۶ ط، زمرداں را ۰ ۱۳/۱۶۶ خ، ط، وللنا ۰ ۱۶۶ ب/۳ ط، برسر جان

۰ ۱۶۶ ب/۴ خ، تیغ قہر کہ ۰ ۱۶۶ ب/۵ خ، ط، کافر کہ کافر زخمی کہ ۰ ۱۶۶ ب/۵ خ،

وبجز قصد ۰ ۱/۱۶۷ خ، غزل ۶ ط، رباعی ۰ ۶/۱۶۷ ط، از آدمی ۰ ۸/۱۶۷ ط،

مکر در گروہ آدمیاں ۰ ۹/۱۶۷ خ، ط، کس را دولت ۰ ۱۶/۱۶۷ خ، ط، مرغ

حکمت دان زمانی ۶ خ چو، خ، ط: یہ زین ۰ ۱۶۷ اب/۱ خ، ط: نہ بینی ۰ ۱۶۷ اب/۲
خ، ط: کہ روز کالہ ۰ ۱۶۷ اب/۸ خ: معشوقہ مراہ ۱۶۷ اب/۱۰ خ: ہول دارد ۶
ط: بدل دارد ۰ ۱۶۸/۱۰ خ، ط: درگردن عزازیل ۶ خ: کہ گنجیم ۰ ۱۶۸ اب/۲ خ، ط:
کہ آں بیچارہ ۰ ۱۶۸ ب/۴ خ، ط: اے بے چارہ ۰ ۱۶۸ اب/۷ ط: دستگیر آید سخن
ای عزیزاں ۰ ۱۶۸ ب/۱۱ ط: ہر بارکہ غلام ۰ ۱۶۸ اب/۱۴ ط: دعوی دین از ۰
۱۶۸ اب/۱۵ ط: عہد بازدہ ۰ ۱۶۹/۱ ط: ازباشش ہمت ۰ ۱۶۹ ب/۱ خ: فارغ
... تضاد ہمہ، نادارد ۰ ۱۶۹ اب/۳ خ، ط: بردہ رخت ۰ ۱۶۹ اب/۴ خ: ذرہم تیر
۱۶۹ اب/۵ ط: بادہ ہا خوردہ بر رخ ساقی ۰ ۱۶۹ اب/۶ خ، ط: شنیدہ کہ دلیل
۱۶۹ اب/۱۲ خ: علم آموزی، ط: علم امروز/ن اموزی ۰ ۱۷۰/۱۰، ط: رسید سجدۂ
شکرہ ۱۷۰ اب/۷ خ، ط: خوف ہجر/فراق است ۰ ۱۷۱/۱ خ، ط: جو راست
درحضور، خ: بیت رباعی، ط: رباعی قبل بیت: رباعی۔ اے دل مشو از ہجر مشوش
احوال: درآرزدے وصال بسیار مثال، در وصل بود بیم ز ہجراں لیکن: در ہجر
بود ہمیشہ امید وصال ۰ ۱۷۱/۵ خ: مذہب عشاق ۰ ۱۷۱ اب/۴-۵ ط: ہوا
نفس ۰ ۱۷۱ اب/۱۲ خ، ط: بصیرت واصحاب ۰ ۱۷۱ اب/۱۳ خ: ایمن بنودہ اند۔ ندارد
۱۷۲/۷ خ: وازہ قہر برایشاں راندہ۔ ندارد ۰ ۱۷۲/۱۶ خ: ہزار ہزار... بردادند
وہزاد ۰ ۱۷۲/۷ اخ، ط: لاابالی ۰ ۱۷۲ اب/۱ ط: احباب را در آتش غیرت کباب
۱۷۲ اب/۷ ط: بلا باشد ۰ ۱۷۲ اب/۹ خ: داغ بر نہد ط: داغ نہندہ ۰ ۱۷۳/۱۰

خ، ط، میان شاں از جیست ۷۳۰اب/اخ ؛ التفات بغیرے نکاہدارد ۷۳۰اب ۱۴/

ط، ومقرر داند کہ صحبت ۷۴۰/۱/ا ط، معاملتی وریاضتی ۷۴۰/۱/۲-۱ خ ہے علم نبود

داگرکسی ۷۴۰/۷ ط، وایں نیز ۶خ ؛ وایں دو کونہ ۷۴۰/۱۴/ ا ط ؛ دیدن

ایں بود۔ قطعہ۔ بر لوح دلت نقش اگر ہیچ حروف است ٭ یک رمز ز اسرار معانی نہ

بدانی، چوں محو شد از لوح دلت حرف تمامت ٭ می داں کہ شدی محرم اسرار معانی

۷۴۰اب/۳ ط ؛ افتد۔ چنانچہ گفت۔ شعر۔ نیست از بہر آسمان ازل ٭ نردباں پایہ

بہ ز علم وعمل ۷۴۰ اب/۱۳ ط ؛ نیفتد۔ ایں است کہ گفت۔ مثنوی۔ علم را چوں تو

خوانی از بازی ٭ آلت و ساز جاہ ازاں سازی، علم سوے درالہ برد ٭ نہ سوئے

نفس ومال وجاہ برد۔ بے ۷۴۰اب/۱۵ ط ؛ رساند۔ شعر۔ مور مسکین ہوسے

داشت کہ در کعبہ رسد ٭ دست بر پائے کبوتر زد و ناکاہ رسید ۷۵۰/۳ خ ؛

صفت کبوتری کردد ۷۵۰/۷ ط، صحبت را ایں جا ۷۵۰/۱۵ خ ؛ تاہم دعوی

بینی وبراہ آدم جہ گفت فرو نگر تاہم بنازیابی ابلیس چہ گفت ۷۵۰/۳ خ ؛

انلاسش۔ آنک، ندارد ۷۵۰اب/۸ سخت بے ہمت ۷۵۰/۹ خ ؛ کراکند، ا

گرامی کند ۷۵۰اب/۱۰ ط، نہی۔ بیت۔ پدرم روضۂ رضواں بدو گندم بفروخت ٭

من کہ باشم کہ جہاں را بجوے نفروشم ۷۶۰/۱۳ خ ؛ بے جبری وتنہائی، ط، ایں

صفت مردہ است نہ زندہ پس ایں بکشتن نفس حاصل شود ایں جملہ ۷۶۰/۱۴

خ ؛ بی اسبابی وبے خبری ۷۷۰/۱۱ خ، ط، حاشا وکلا ۷۷۰/۱۲ خ ؛ داں تو

غذلها • ۷۷ اب/ ۱۰ خ : برآید برور سیدن • ۷۷ اب/ ۱۱ خ، ط : درمیان آیده

۷۷ اب/ ۱۳ ط : چوں او بربست او راه خود رفت راه کبوتر کار مریاست دربست

راه خود رفت • ۱۷۸/ ۳ ط : طریقت موافق پیر • ۱۷۸/ ۹ ط : و در حاجت بکشاید

• ۱۷۸/ ۱۷ خ، ط : از خاک • ۱۷۹/ ۱۳ ط : آنجا رسد از خود رسید، خ : آنجا

رسید از خود رسید، نسخۂ دیگر : آنجا رسد از خود بے نشاں گشت • ۱۷۹ اب/ ۱۰ خ :

غلامی دادند، ط : غذامی دادند • ۱۷۹ ب/ ۱۱ خ : شعر دیگر ندارد (تا کہ ۔ آزادند)

• ۱۸۰/ ۳ خ، ط : بمعنی • ۱۸۰/ ۹-۱۰ خ، ط : چندیں دریاہا • ۱۸۱ اب/ ۳ خ، ط : و

عدل بے علت دیگرے رامی کداز د • ۱۸۱ اب/ ۱۲ ط : تابہ آب مغفرت بشوید • ۱۸۱ اب/ ۱۳

خ : از علت پیدا، ط : از دل پیدا • ۱۸۲ اب/ ۳ خ، ط : خود باختیاره • ۱۸۲ اب/ ۴

خ، ط : چہ محسوب بوده • ۱۸۲ اب/ ۶ ط : در درگاه خدائے عزوجل • ۱۸۲ اب/ ۱۲ خ، ط :

کہ از اوصاف • ۱۸۲ اب/ ۱۳ ط : دولت گاه اسلامت • ۱۸۲ اب/ ۱۶ خ، ط : باطن

۔ ندارد • ۱۸۳/ ۱۳ ط : کہ پیش خلق • ۱۸۳/ ۱۶ خ، ط : بقیامت کہ راه • ۱۸۳ اب/ ۷

خ : خلیل تره • ۱۸۴/ ۴ خ، ط : توانید کرد • ۱۸۴/ ۱۶ ط : گوہر عشق • ۱۸۴ اب/ ۱۵

ط : توانی رسیده • ۱۸۵/ ۱۷ خ : وایشاں نوحہ می کنم ۔ ندارد • ۱۸۵ اب/ ۱ خ : اے

بابی خبری، ۔ ندارد ۷ اے برادر با بے خبری • ۱۸۵ اب/ ۸ ط : از اجانب دنیا •

۱۸۵ اب/ ۱۵ خ، ط : اسرار ملکی • ۱۸۵ اب/ ۱۶ خ، ط : آں معنی عاجزہ، ط : ایں معنی

طلوع • ۱۸۶/ ۶ ط : از وے یافت رسیده • ۱۸۶/ ۱۷ ط : و مزاج بد نکند •

۱۸۷/۱۳ ۱۵ اخ: چندانکہ تواند تانسبت او بشیطاں متصل نہ گردد آنگاہ مانند ۱۸۷/۵ ۱۵ ط: تانسبت او ۱۸۷/۱۶ اخ ،ط: خبیث القول ۱۸۷ اب/۵ خ ،ط: گوئید ۱۸۷ اب/۶ ط،خ: کہ دہ سال ۱۸۸ اب/۶ ط: سبک وزود ۱۸۸/۹-۱۰ ط: وبودی کہ بالشتی کہ، خ: بودی ۔ قلم زدہ ہے ۱۸۸ اب/۱۳ ط: اینجا بیا وآنجا برو وہم چنیں برو ۱۸۸ اب/۱۶ ط: معجزہ دیگر نبودی ۱۸۸ اب/۱۷ ط: اخلاق حمیدہ واوصاف پسندیدہ وی شاید پسندیدہ بودی/۔ ۱۸۹/۳ ط،خ: ایمان آوردندے ۱۸۹/۳ ط،خ: قبول کردندے ۱۸۹/۷ اخ ،ط: چنانک، عارفی بریں اشارت ۱۸۹ اب/۱۱ ط: فارغ اندوحظی ونصیبی، خ: فارغ اندو خیری ونصیبی ۱۸۹ اب/۱۴ اخ: جہان بلندی، ط: پناہی ۱۹۰/۱۶ اخ ،ط: وماننداین ۱۹۰ اب/۹ خ ،ط: نخواہد بودن ۱۹۱/۸ خ،ط: آنجا نرسیدی ۔ ۱۹۱/۹ خ،ط: اگر مریدی ۱۹۲/ ط: الطریق سو، کے بعد تدبیر کند بندہ وتقدیر نداند؛ تدبیر بتقدیر خدا و ندچہ ماند، اس کے بعد بیت ، بسیار خواستم...، خ: دونوں شعر نہیں ہیں، خ: دونوں شعر ۱۹۱ اب کے حاشیے پر بھی مرقوم ہیں ۱۹۳ اب/۷ خ: آنست کہ، خ، ط: آنست کہ ۱۹۴/۱ ط: روے بت ندیدہ ،خ: روے دیت ندیدہ ۱۹۴ اب/۹ خ: بےچارہ خاک برسرمی کندومی گوید ۱۹۴ اب/۱۰ ط: زہرہ نی کہ ۱۹۴ اب/۱۰ ط: مزید ایک شعر: زانکہ رویش مثال آئینہ است ؛ آہ آئینہ را تباہ کند ۱۹۵/۸ ط: از نجاست کہ گفتہ اند بیت: ہر کرا یک خرقہ ونانے بود؛ دردو

کو نش ملک سلطانے بود، خواجہ سری مستقلی ۰ ۱۹۵/۱۴ خ ؛ نکتہ موید ہ ۱۹۷/۱۳ط؛

برکند ۰ ۱۹۷ب/ ۶ ن ؛ غمزۂ تومی فریبدہ ۱۹۸/۲خ ،ط ؛ در دفتر خلقت ۰ ۱۹۸/۳

خ ،ط؛ ایں چنیں خلقت را ۰ ۱۹۸/ ۱۷ خ ؛ صدو بست چہار اند ہزار (: صد ہزار

بست وچہار) ۰ ۱۹۸ب/۱۶خ ،ط؛ بس دیر ۰ ۱۹۹ب/ ۱۷ مخ ؛ کے حاشیہ پر یہ شعر

ہے ؛ چہ شناسد کمال دہقان را ٭ دانہ درچاہ وتخم درگندم ،ط؛ میں یہ شعر داخل متن

ہے اور توبہ کنند کے بعد ہے، خ میں یہ شعر نہیں ہے، مخ ؛ برحاشیہ ۰ ۲۰۰/۸خ ،ط ؛

لایعرفہ غیرہ ۰ ۲۰۰ب/۳ ط ؛ رباعی کے بعد ایک بیت ہے ؛ اگر از تو برکنم دل بجا

برم نگارا ٭ ز در تو باز گر دم کہ کند قبول مارا ۰ ۲۰۱ب/۳ط؛ دوالے برین نماز و روزہ ،خ ؛

بدیں نماز و روزہ وکار لایجوز باللہ العظیم ۰ ۲۰۱ب/۴ ط،خ ؛ اگر بیش سگی

نہی ۰ ۲۰۱ب/۸ ط ؛ دروازۂ سعادت ابدی ودر دولت دو جہانی است

۰ ۲۰۲/۲ ط؛ سلطانیان ہمت اند ۰ ۲۰۲/۱۴ ط،خ ؛ اَعدَدتُ ۰ ۲۰۲ب/۴

ط؛ درنتواں یافت ۰ ۲۰۲ب/۱۷ ط ؛ اَنَا اَغنیٰ ،خ ؛ انا احصی ۰ ۲۰۳/۳

ط؛ گومنگر کہ در عشق شرکت نہ پذیرد ،خ ؛ گو درمنگر کہ عشق شرکت نپذیرد ۰

۲۰۳ب/۱۱ ط؛ ازاں روز کہ اورا ۰ ۲۰۳ب/۱۳ ط؛ توقدم بروے ۰ ۲۰۴/۱۲ ط،خ؛

قطرہ زیں ۰ ۲۰۵/۵ ط،خ ؛ در فردوس خواہ در دوزخ ۰ ۲۰۵/۱۲ ط؛ در سرای

اندوہ ومحنت ۰ ۲۰۵ب/۲ ط،خ ؛ ہر کام ہر کسی نہ بخشد ۰ ۲۰۵ب/۸ خ ؛ نہند

الا کہ ۰ ۲۰۶/۱۰ ط،خ ؛ ہمت چنیں باید ۰ ۲۰۶ب/۱۰ ،ط ،خ ؛ اهل اللہِ خاصّۃً

• ۲۰۶ب/۱۱ ط، خ: اهل الجنة خاصّةً • ۲۰۶ب/۱۵ خ: رسول ملک الموت مبارک
• ۲۰۷/۷ ط، خ: طاقتم برسیده • ۲۰۷ب/۱۶ ط: قدمی می زن • ۲۰۸/۶ ط، خ:
علت برسام • ۲۰۸/۱۴ ط: که زتن، خ: که برین • ۲۰۸ب/۵ ط، خ: اگر ہر چیزے
کہ جز حق است • ۲۰۸ب/۷ ط، خ: و اگر ہر چیزے کہ جز حق است • ۲۰۹/۳ ط، خ:
پنج بار بارگیر وصل • ۲۰۹/۱۷ ط، خ: موسیٰ علیہ السلام را • ۲۱۰/۱۷ ط، خ: وے پوشیدے
• ۲۱۰ب/۸ ط: دریں مقام نرسیده • ۲۱۱/۶ ط: از مدعیان ہیچ نیاید و ہیچ مدعی،
خ: از مدعیان، ہیچ نیاید و مدعی • ۲۱۱ب/۹ ط، خ: و درین راچوں طلب کنی • ۲۱۲/۴
ط، خ: زنار گبرگی عادت ببرید و دنیا • ۲۱۲/۶ ط، خ: واز علت و عار • ۲۱۲/۱۱ ط:
دراں بطالبی بینی، خ: دراں میاں بطلب بینی • ۲۱۲ب/۶ ط: عشق ترا او ستاد بس،
خ: عشق ترا بس خود اوستاد • ۲۱۲/۱۳ ط، خ: ہمہ جہاں را تواند بود • ۲۱۶/۳ ط:
میان آرزو بردن و میان رجا، و گمان نیکو کہ نشان تقدم محبت ست و رجا برا صل
باشد، خ: میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو، گمان نیکو و رجا برا صل
باشد • ۲۱۷/۲ ط: و وی دعوی نہ کردہ بود • ۲۱۷/۱۴ ط: لا یسعنی فیه •
۲۱۷ب/۱ ط، خ: خطر نہ ماند • ۲۱۷ب/۳ ط: روشن کنی • ۲۱۷ب/۵ ط: کز دی
برآید • ۲۱۷ب/۶ ط، خ: ہمی/ہمیں مشاہدہ • ۲۱۷ب/۱۱ ط: رسول آیم • ۲۱۷ب/۱۲
ط: برآید باتو • ۲۱۹ب/۵ ط: شقی بعضے •

• ۲۲۰ب/۴ ط، خ: و کتب تکرار کنند • ۲۲۱/۱ ط، خ: اگر عاصیان را • ۲۲۱ب/۱ ط:

یوسف عشقت، خ مخ: ای تف عشقت ٠ ۵/۲۲۲ ط، خ: زره باقی کردے ۶/۲۲۰

ط، خ: راچنداں ٠ ۲۲۲ب/۸ ط، خ: نفل جستن بہتر از ترک وے ۲۲۰ب/۱۱ ط:

جز منفعت نباید دیدن ونجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزی، خ: جز منفعت

نباید دانستن ونجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزے ٠ ۲۲۳ب/۱ ط، خ:

وحدے کہ آں را ٠ ۲۲۳ب/۲ ط: چوں فقیر نفس را بعلم اندر ریاضت، خ: چوں فقیر

نفس خود را بعلم اندر ریاضت ٠ ۸/۲۲۳ ط: ماآں دو گروہ را، خ: ماآں دو گروہ

را ٠ ۵/۲۲۴ ط: امیر شام بودم، خ: امیر سامرہ بودم ٠ ۶/۲۲۴ ط، خ: تا بباز ارنہ

روی ٠ ۲۲۴ب/۱۷ ط، خ: بداں مقدار کہ در ٠ ۱۰/۲۲۵ ط، خ: اصلی وطبع خلقی

٠ ۴/۲۲۵ ط: اگرچہ بد است نیک است، خ: اگرچہ بد است نیکو بود ٠ ۲۲۵ب/۴

ط، خ: آں صحبت او دیرا ٠ ۵/۲۲۵ ط، خ: صحبت با بداں دارد ٠ ۲۲۵ب/۵

ط، خ: اگرچہ نیک است بد است ٠ ۲/۲۲۶ ط، خ: کنی ترا ازوی ٠ ۹/۲۲۸ ط:

واگر چنیں نکردی وچنیں چرا نکردی ۶ خ: وچرا چنیں کردی تو وچنیں چرا نکردی تو

٠ ۲۲۸ب/۶ ط، خ: بوستان غیب ٠ ۲۲۸ب/۹ ط، خ: ودار عناد در بند ٠ ۹/۲۲۹

ط، خ: ونخوت خواجگی را ٠ ۲۲۹ب/۱۰ ط، خ: ہم چو مجاہد است ٠ ۲۲۹ب/۱۳-۱۴ ط:

ہر یکی را خدمت می کند تا ایشاں با وراد و اوقات ٠ ۶/۲۳۰ ط: اگرچہ ہم مزدوری

٠ ۲۳۲ب/۴ ط، خ: خلیل اللہ را گویند ٠ ۲۳۲ب مخ: س ۱۵ سے متن میں تقریباً ایک

صفحہ کی عبارت چھوٹ گئی تھی، جو خفی خط میں حاشیہ پر مرقوم ہے ٠ ۲۳۲ب حاشیہ

مخ میں "پیش ما حقا فصیح و ناطق است" کے بعد درج ذیل عبارت ہے، جو خ، ط میں نہیں ہے۔ " اندر عالم ہیچ گلے و سنگے نیست کہ بوے وصال تو رنگے نیست"۔ ۲۳۰ب/۷ ط، خ: ایں چنیں کار (پیش ـ ندارد) ۰ ۲۳۲ب/۱۶ ط: و ہولناک ۰ ۲۳۳/۱۱ ط، خ: ایں جا کاری بنود آنجا نبود ۰ ۲۳۳/۱۱ ط: ("آنجا نبود" کے بعد) بغفلت می گذاری روزگاری ٭ مگر در گور خواہی کرد گاری ۰ ۲۳۳/۱۲ ط، خ: اگر در بہشت ۰ ۲۳۳/۱۳ ط، خ: و ہمہ نعمہا بسر او فرو ریزند ۰ ۲۳۳ب/۴ ط، خ: پس کسے را کہ آں دولت ۰ ۲۳۳ب/۱۴ ط، خ: سزا وار معرفت او نیست ہیچ عقلے ۰ ۲۳۴ب/۴ ط، خ: خواہد داد رائگاں خواہد داد ۰ ۲/۲۳۵ ط: درین جز ایمان ۰ ۱۵/۲۳۶ ط: آں ذکر نیست ۰ ۲۳۶ب/۹-۱۰ ط: تا زنار عادت و رسم گبرگی از گردنت ببرد ۰ ۲۳۶ب/۱۴ ط: آب زلال ۰ ۹/۲۳۸ ط، خ: عید اضحی ۰ ۲/۲۳۹ ط: برائے الاف و تفاخر ۰ ۲۳۹ب/۸ ط: و خود اندر راہ مند ۰ ۲۴۰ب/۲ ط، خ: شب معراج ۰ ۲۴۰ب/۱۳ ط، خ: ابو الہیثم ۰ ۳/۲۴۱ ط: اللّٰہ یسا آلکما ۰ ۳/۲۴۱ ط، خ: عما اکلتما و شربتما ۰ ۲/۲۴۲ ط: روز آدینہ ہر وقت، خ: روز آدینہ پیش از سنت چہار رکعت ۰ ۳/۲۴۲ مخ: بیک سلام بخواند، اس کے حاشیہ پر نیت مرقوم ہے، ط میں نیت اس طرح داخل متن ہے: بیک سلام نیت چنیں کند نویت ان اُصلی ـ اللّٰہ اکبر بخواند ۰ ۲۴۲ب/۱ خ، ط: وعلی آل محمد ۰ ۴/۲۴۳ ط: دنیا پیش است ۰ ۲۴۳ب/۱۷ ط: و در حرام باشد و در حرام ۰ ۱۰/۲۴۴ ط:

دنیا نہ گیری ۲۴۴۰ ۱۲/۲۴۴ ط : زہد بنیاد ہمہ چیز ہاست ۲۴۴۰ ب/۱ط، خ : نام زہد

۲۴۴۰ ب/۲ ط، خ : نام رغبت ۲۴۴۰ ب/۱۰ ط، خ : تا غلط نیفتد ۲۴۴۰ ۱۲/۲۴۴ ط :

ہمہ چیز ہا ۲۴۵۰ ب/۱۷ ط، خ : از راہ طاعت ۲۴۶۰ ب/۱۴ ط : گرگ یوسف

زی تست خورد و بزرگ ٭ ورنہ زی او یکے است یوسف و گرگ ٭ خ : گرگ و

یوسف ز تست خورد و بزرگ ٭ و گرنہ زاد و یکے است یوسف و گرگ ۲۴۷۰ ب/۹

ط، خ : چہ خطر = مخ (جہ خطر صحیح معلوم ہوتا ہے) ۲۴۷۰ ب/۱۶ ط، خ : مارا مثل روا

او را نہ مارا مثل روا 'مارا' خط کشیدہ ہے لیکن اسے بھی رہنا چاہیے ۲۴۸۰ ۹/۲۴۸ ط، خ :

علیٰ خطرٍ عظیم ۲۴۸۰ ب/۱۱ ط : در درون باخود سودای کند ۲۴۹۰ ۲/۲۴۹

ط، خ : جز این قدر ننماید ۲۴۹۰ ۵/۲۴۹ ط : دخلنا الدنیا فیہا مُضطرین

۲۴۹۰ ب/۳ ط : کَنُومَۃٍ ۲۴۹۰ ب/۳ ط : کنومۃ ۲۴۹۰ ب/۶ ط، خ :

دیالتی بالمعاذیر ۲۵۳۰ ب/۱۶ ط، خ : کہ روح معنی نیست ۲۵۳۰ ب/۱۶

ط، خ : کہ روح معنی است ۲۵۵۰ ب/۱۵ ط، خ : زہرہ یک آہ نیست ۲۵۶۰ ب/۶

ط : جان و دلے صد ہزار عاشق سوختہ را جگر کباب کند ۲۵۷۰ ۷/۲۵۷ ط، خ : دل برانده

وقف باید کرد، ط : دلے یکتا ۲۵۸۰ ۶/۲۵۸ ط : تیغ درون وی است تا خود ۲۵۸۰

ب/۴ خ، ط : مرا بااین ۲۵۹۰ ب/۴ ط : پدید آید از اوصاف دنی باوصاف

سنی ظاہر پاک شود و انچہ بر ظاہر پدید آید بہ اوصاف ستودہ باطن پاک شود ۲۶۰۰

۱۰/۲۶۰ ط، خ : سر الٰہی است ۲۶۱۰ ۱۷/۲۶۱ خ : بصورت موش ۲۶۱۰ ب/۳ ط، خ :

معجب شوند ۰ ۲۶۱ ب/ ۴ ط، خ ؛ واستقامت بر طاعت ۰ ۲۶۱ ب/ ۴ ط ؛ نازنینی

وسرفرازی ۰ ۲۶۳ ب/ ۸ ط، خ ؛ لباس الوہیت پوشد ۰ ۲۶۳ ب/ ۱۴ ط، خ ؛ چنانکہ

زلیخا ہوا را ارتکاب کرد (مخ ؛ حاشیہ پر تصحیح ہے) ۰ ۲۶۵/ ۱ ط، خ ؛ مراہم تو برآر

۰ ۲۶۵ ب/ ۵ ط، خ ؛ تو شوخ خودمرادی ۰ ۲۶۸/ ۱۴- ۱۶ ط، خ ؛ مرہمہ ہمات را

درسانندہ است بندہ را بہمہ درجات وکرامات ۰ ۲۶۸ ب/ ۴ ط ؛ ودوم تقویٰ

از بدعت است ۰ ۲۶۹ ب/ ۸ ط، خ ؛ ودر مذہبہا ۰ ۲۷۰ ب/ ۱۳ ط ؛ از بقاروی

پس بدانکہ ۰ ۲۷۰/ ۱۷ ط، خ ؛ در دو گروہ ۰ ۲۷۱/ ۵ ط، خ ؛ ہر تو بادا بہ

نگاہ داشتن ۰ ۲۷۱/ ۸ ط، خ ؛ یحییٰ معاذ رازی ۰ ۲۷۱/ ۱۲ ط، خ ؛ آنکہ خوردۂ

حرام ۰ ۲۷۱ ب/ ۲ ط، خ ؛ بحاجت دینی و دنیاوی ۰ ۲۷۴/ ۲ کے بعد اضافہ ؛ تلندری

وخراباتی از پئے تو شدم ٭ حدیث عشق تو دیدم کہ پارسائی نیست ، چنیں کہ از در

ہمت گدائے کوئے تو شد ٭ کہ ہیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست ۰ ۲۷۴/ ۶ ط، خ ؛

وبیدنِ عادٍ ۰ ۲۷۴/ ۸ ط ؛ وکلید دل است ۰ ۲۷۵/ ۶ ط، خ ؛ ان

اکونَ کذلک ۰ ۲۷۵ ب/ ۹ ط ؛ درجہان نی ـ درمیان نی ، خ ؛ نہ ـ نہ

۰ ۲۷۶/ ۴ ط، خ ؛ باد ادر منہج صدق در کشیدند ۰ ۲۷۷ ب/ ۷ ط، خ ؛ وسجلّ

ولا تتیاسوا ۰ ۲۷۸/ ۲ ط ؛ لستُ ۰ ۲۷۸/ ۷ ط ؛ وبندۂ ماست ۰ ۲۷۸ ب/ ۴

ط ؛ درجملہ علام ۰ ۲۷۹ ب/ ۴ ط، خ ؛ کمتر وارگذرد ۰ ۲۷۹ ب/ ۱۷ ط ؛ مملوٌ

۰ ۲۸۲/ ۵ ط، خ ؛ می طلبی واز کجا می طلبی ۰ ۲۸۲/ ۹ ط ؛ ذہبت ۰ ۲۸۴ ب/ ۴

خ (برحاشیہ): وَبشَرَفِ فاطِمَۃَ وَنسَبِہَا ۰ ۲۸۵/۱۰ ط، خ: اشراف
دارالسلام ۰ ۲۸۶/۵ ط، خ: اول شہوت را بروی ۰ ۲۸۶ب/۸ ط: متواصل
۰ ۲۸۸/۹ ط ، خ: ونواخت باقہر آغشتہ ۰ ۲۸۸/۱۶ ط، خ: ہزاراں معنے
بشگافتم من، ط: (برحاشیہ) 'معنی' کی جگہ 'نکتہا' ۰ ۲۸۹/۴ ط،خ: ہیچ درد ۰
۲۸۹/۵ ط، خ: کہ درد او ۰ ۲۸۹ب/۱۴ ط: وآنکہ قبضۂ اسلام را ۰ ۲۸۹/۱۲
ط، خ: ہر چند عزیز بودہ ۰ ۲۸۹ب/۱۳ ط: کا راز سر کریم روزگار خلوتست ۰ ۲۹۱/۱۳
ط: زہے شادی... ۰ ۲۹۳ب/۱۱ ط: ہر رہ روِ شرع ۰ ۲۹۴/۵ ط: حلقہ را بر در
حرم زن، خ: حلقۂ را بر حرم زن ۰ ۲۹۴/۱۶ ط: خطاب آمد ۰ ۲۹۷/۲ ط: یک
جام تجلی جلال تو بنوشم، خ: بستم، خ، ط: غریق دیدار ۰ ۲۹۸/۹ ط،خ: معصیت
آنرا، خ: معصیت آنرا ۰ ۲۹۹ب/۶ ط: بزمرۂ مجاہدہ کوفتہ وخستہ کردہ، خ: بقہر
مجاہدہ... ۰ ۳۰۰ب/۲ ط، خ: برای آں دوزند ۰ ۳۰۰ب/۶ ط،خ: مجرد و فرد
باشد ۰ ۳۰۱/۴ ط: اما آں پوشانندہ ۰ ۳۰۲/۲ ط: در دنیا ہیچ کس ۰ ۳۰۳/۱۵ ط،خ:
وراحۃ المشتاقین ۰ ۳۰۴/۳ ط: بگدائی تو ۰ ۳۰۵/۵ ط، خ: ظلمت راز شب
۰ ۳۰۶/۹ دو ہر یکی بریں ۰ ۳۰۶/۹-۱۰ ط،خ: صدقتِ وی ہمہ بلا و رنج و محنت عاشق،
وآنک گفت کذبتِ روح وراحت دوصال دوست دید در عشق ۰ ۳۰۷/۱۳ ط،خ:
بر لذت مملکت ۰ ۳۰۷/۱۳ ط،خ: اگر غالب بر دل کسے محبت وعشق ۰ ۳۰۷/۷
ط: لذت مباشرت ۰ ۳۰۷ب/۷ لاھل النفوس والحظوظ ۰ ۳۰۷ب/۱۲ ط:

فحسنهٗ حسنٌ ‌۰ ۳۰۷ ب/۱۶ ط، خ؛ وآلار خداوند (مخ؛ و الاہ خداوند = وآلار) ۰ ۳۰۸/۱ (مخ؛ بنسر = بنشر) ۰ ۳۱۱ ب/۵ خ؛ منع نہ کند واند روزگار او ۰ ۳۱۲/۵-۶ ط؛ وایں ہمہ اگرچہ بدعت است مخ؛ روایت ہمہ اگرچہ بدعت ہست ۰ ۳۱۲/۱۰ ط، خ؛ ما یحکم حسن خلق ۰ ۳۱۳ ب/۲ ط؛ واندک باشند عاملان ۰ ۳۱۳/۸ ط؛ وچندین سلف صالح ۰ ۳۱۳/۱۴ ط؛ عزلت حلال شد ۰ ۳۱۳/۱۷ ط، خ؛ سوے عباد خواص ۰ ۳۱۴/۳ ط، خ؛ یاری دہان بودہ اند کہ مارا نیست وقوتی داشتند کہ مارا نیست ۰ ۳۱۴/۷ ط؛ وانچہ بدانی نباید گفت ۰ ۳۱۴/۸ ط؛ وانچہ ندانی ترک باید کرد ۰ ۳۱۴ ب/۱۲ ط؛ از خصمیت، ن مصیبت ۰ ۳۱۴ ب/۱۵ ط؛ یالیت ربّ محمدٍ ۰ ۳۱۵/۸ ط؛ ومِن علامةِ المُنافِقِ ۰ ۳۱۵/۱۰-۱۱ ط، مخ؛ براٰتی دشمن واسلام ۰ ۳۱۵/۱۵ ط، خ؛ حاجت نیست، نہ بیان علمی ونہ بیان حکمی ۰ ۳۱۵ ب/۱۳ ط، خ؛ ترک جمعہ وجماعت گیرد ۰ ۳۱۶ ب/۲ ط؛ مرعباد جبل لبنان را ۰ ۳۱۷ ب/۹ ط؛ حق گوشہ اینست ۰ ۳۱۹/۸ ط، خ؛ آدم را اندر وجود آورد ۰ ۳۱۹/۹ ط، خ؛ از خاک پس گل اورا ۰ ۳۱۹/۱۵ ط، مخ؛ دنیا ہم خواست ۰ ۳۱۹ ب/۶ ط، خ؛ بس بانقطاع بطاعة اللہ ۰ ۳۲۰/۱۱ ط، خ؛ بے مقتدای کامل ۰ ۳۲۰/۱۷ ط، خ؛ راہے دگر ۰ ۳۲۰ ب/۲ ط؛ وبرانچہ بر صدیقان از کشف وصدق فراست ۰ ۳۲۳/۱۰ ط، مخ؛ تا بروجھی بیند کہ او پسندد ۰ ۳۲۴ ب/۴ ط، خ؛ مصیبتہا وغمہاے دنیا ۰ ۳۲۵/۴ ط؛ ہمہ زندگانی منغص گردد

۳۲۵ب/۹ ط، خ: لوانّ شعرةً من شعر المیت ۰ ۳۲۵ب/۱۴ ط، خ: در
ہر موی ۰ ۳۲۵ب/۱۵ ط، خ: و در خبر آمده است ۰ ۳۲۶ب/۷ ط، خ: اگر فقیر
و اگر شاه است ۰ ۳۲۶ب/۱۰ ط، خ: اگر ملکت زماہی تا بماه است ۰ ۳۲۶ب/۱۰
ط، خ: ہمه ملک جہاں اینجا زیخ داں ۰ ۳۲۶ب/۱۱ ط: گر افریدون وار افراسیابی
خ: اگر افریدون ار افراسیابی ۰ ۳۲۷/۴ ط: گمان نیک بردن، حذف کردن ۰
۳۲۷/۵ ط، خ: از عقاب او ۰ ۳۲۷/۱۶ ط: (متن) خ: رویت تو، ط (دن) روئے
خوبت ۰ ۳۲۷ب/۱ ط: گلہای مراد بے جالش ۰ ۳۲۷ب/۵ ط، خ: مر مومنان
راست ۰ ۳۲۷ب/۹ ط، خ: بیروں رود جاودان ۰ ۳۲۷ب/۱۲ ط: معلّق ۰
۳۲۸/۱۴ ط، خ: گر فضل کنی ۰ ۳۲۸ب/۱۴ ط: ہیچ نداری و به زبان حال ایں را
برخواں که عزیزے گفت ۰ ۳۲۹/۴ ط: ایں ہمه جفاہا که کردم ۰ ۳۲۹/۴ ط: آری
اگر ۰ ۳۲۹/۵ ط: باز وحشی کسے فرستاد، باز حبشی پیغام کرد ۰ ۳۲۹/۱۳ ط: سترها
دجهرها، خ: سرها و علانیتها، ط: است، از بہر آں نیامرزم که تو سزای
عفوی ۰ ۳۳۰/۲ ط: بدل آوردی و در دوستی شرک شرط نیست، خ: بدل اندر
دوستی شرط نیست ۰ ۳۳۰/۵ ط: باقی گستاخی و بے ادبی درگذاریم ۰ ۳۳۰/۶ خ:
اصلے است ۰ ۳۳۰/۱۳ ط: بہوش آمد ۰ ۳۳۰/۱۴-۱۵ ط: ہماں گناہان آمرزیده
است ۰ ۳۳۰/۱۵ ط: و ایں آیت از قول ۰ ۳۳۰ب/۱ خ: از مگرداں ۰ ۳۳۰ب/۳
ہمه خوف گوینده ۰ ۳۳۰ب/۱۴ ط: و از آشتیها (متن)، و آں راستیها (دن) ۰

۳۳۰ب/۷،اخ : وعیدہا ۰ ۳۳۱/۳ ط،خ : اگر مراد را ۰ ۳۳۱/۳ ط : بطفیل

۳۳۱/۳ ط : نامسلمان ہستیم ـ ننگ ایمان ہستیم (خ مخ : نامسلمانیم ـ ننگ

ایمانیم) ۰ ۳۳۱/۴ ط : شیطان ہستیم (خ مخ : شیطانیم) ۰ ۳۳۱/۱۲ ط : خویش

بطلب کسی راکہ او بہترین بنی اسرائیل است ۰ ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ ط : بسیار رسوائی

اندرین امت، خ : بسار رسوائی کہ اندرین امت (مخ : بسیار بے نوائی کہ اندر است)

۳۳۱ب/۱۷ ط : کہ مرا کے بشناسد ۰ ۳۳۱ب ۷ ط : قبول کندیا ۰ ۳۳۱/۱۷ ط : آوردہ ام

۳۳۱ب/۳ ط خ : وحی آمد ۰ ۳۳۱ب/۱۳ ط : وسلم، درحق ما کہ از خداوند ۰ ۳۳۱ب/۱۴-۱۵

ط : از امت وے برگیرد، خ : ازمیان امتان وے برگیرد ۰ ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ ط :

بسیار رسوائی اندر این امت، خ : بسار رسوائی کہ اندریں امت ۰ ۳۳۱ب/۱۷

ط : کہ مرا کسے بشناسد، خ : کہ مرا نشناسد ۰ ۳۳۱ب/۱۷، خ : آنکہ مرا زمین ۰

۳۳۲/۱ ط : کندیا نکند ۰ ۳۳۲/۱، خ : او را بر خویشتن را بدترین خلق می دانست

۳۳۲/۶ خ : دین پیران رہ ۰ ۳۳۲/۱۲ خ، ط : اگر پروانہ را ۰ ۳۳۲/۱۳ ط خ :

ہمہ عشاق ۰ ۳۳۲/۱۳ ط، خ : ایشاں را بہ پروانہ ۰ ۳۳۲/۱۴ ط خ : وکس ۰

۳۳۲ب/۱ خ : (درکار اینست ۰ ۳۳۲ب/۲ خ : بار ۰ ۳۳۲ب/۱۳ ط :

و در ہر وادیہا ہفتاد ہزار در است و در ہر درے ہفتاد ہزار درکہ است ،

خ : و در ہر وادی ہفتاد ہزار در است و در ہر دری ہفتاد ہزار مار است ۰ ۳۳۲ب/۱۴

ط ش: کافر و منافق ۔ ۳۲۰ ب/ ۱۷ ط، خ: خواہیم ۔

اصل میں آخر کے اوراق میں درمیان کی کم و بیش پانچ سطریں غائب ہیں اس خلاء کو دوسرے مخطوط (   ) سے پُر کیا گیا ہے، ذیل میں دوسرے مخطوطہ اور مطبوعہ نسخے کے مقابلے کے بعد اختلاف نسخ درج ہے۔

۳۲۸ ۔/ ط: کہ یک بندہ را بصغیرہ بخشد و بکبیرہ بگیرد و روا بود دیگرے را بکبیرہ ببخشد و بہ صغیرہ بگیرد و عذاب کند ۔ ۳۲۸ ط: گناہ بزرگتر بود چوں فضل آمد بزرگ نباشد ۔ ۳۲۹/ ط: مرا بخشد یا نہ بخشد ۔ ۲۲۹ ط: شرط بہ ازیں خواہم ۔ ۳۳۰/ ط: تا فرع مغفرت ۔ ۳۳۰ ب/ ط: بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن امرست ۔ ۳۳۲ ب/ ط: بینی بتر ۔ ۳۳۲ ط: تا بینندہ را۔

مسامحاتِ کتابت

ق۲ب ۱۱ مُجیبۃٌ = مُجیبۃً
بِہا = بِہٖ
۱۵ ذنوبَنا = ذنوبُنا
۱۴ ۲ لایَغلطہ = لاتغلطہ
۴۲ب ۱۳ بناں برآں = بنابرآں
۱۹ ۱۶ بجہاد = بجہار
۳۱ ۱۲ والمعَمْ = والمعِمْ
تجزیك = تُجزیك
۳۳ ۳ لَاَبرّہٗ = لَابَرَّۃُ
" لابِرّہٗ = لابَرَّۃُ
۴۱ب ۹ نفسَ = نَفَسَ
۴۲ ۷ نَفْسَ = نَفَسَ
۴۳ ۹ النصیرٌ = النصیرُ
۴۴ ۱۰ تقربتَ = تقربتُ
۴۵ ۳ دیدۂ خاک = دیدۂ نمناک
۱۳ بناکاشت = بنکاشت
۴۶ب ۱۷ العرشِ = العرشَ

۴۸ ۱۴ البیوتِ = البیوتَ
۴۸ب ۱۴ اللّٰہَ = اللّٰہُ
۴۹ب ۱۲ تکوُّن = تلوُّن
۵۳ ۱۳ بربریدن = بریدن (بُریدن)
۵۶ب ۱۶ لَم اَعرَفْ = لَم اَعرِفْ
۶۰ب ۸ لاتأمَن = لاتأمِن
لاتستقرُ = لاتستقِر
۱۰ الیَسْرَ = الیُسْرَ
۶۷ب ۱ اَنْ نعبدُ = اَنْ نَعْبُدَ
۷۰ ۸ جُمْعَۃ = جُمُعَۃ
۷۰ب ۲ الدِّیارَ = الدِّیارِ
۴ اللّٰہُ = اللّٰہَ
۱۷ وبراد+د(؟) = وبرداردد(!)
۷۲ ۲-۳ اَظہرۃُ اللّٰہَ = اَظْہَرَ اللّٰہُ
۷۲ب ۱۰ بیرابايد = بیری باید
۷۳ ۵ ھلال [؟] = بلال [!]
۷۳ب ۱ آن شما [؟]

۷۴ ۷ بدوازدہَ = بدوازدہ
۷۷ ۹ درطاعت = طاعت
۱۷ ثمَن = ثمُن
" الذنبِ = الذنبُ
۸۱ ۱۷ ثلثَ = ثلثٍ
۸۷ ۱۲ یحبھم و یحبونہ کے
بعد تقریباً ۶-۷ سطریں طامیں
زائد ہیں۔
۸۷ب ۱۷ معرفتِكَ = معرِفتِكَ
۸۸ ۹ شکرو = شَکروضو
۸۸ب ۱۰ کلّہا = کلّھا
صغیرَھا = صغیرِھا
وکبیرَھا = وکبیرِھا
وسرّھا = وسرِّھا
۱۵ قوّت القلوب = قوّت القلوٰ
۸۹ ۲ قوّت القلوٰ = قوّت القلوب
۹۶ب ۱۷ محیايِ = محیايَ

٩٧ ١٣ آخری الفاظ کی کتابت کا خاص
انداز ہے سوف تری اذا تجلی
الغبار و اتحتک فرس ام
حمارُ

٩٧ب ٨ یحشر الناس = یُحشر الناس

١٧ عادتگ ... = عادت در و حسن مؤمن

٩٩ ١٣ حِشمت =

" براق =

٩٩ ١٣ مُسَحَّد

١٠٠ ٣ ھذہ رکعتی = ھٰذہٖ رکعت

١٠٠ ١٣

١٦

" ندکی در مقاش دنی تمتش در مقام ادنی

١٠٠ب ٢ مکونات = مکنونات

١٠١ب ۴ ولِیّ = ولِیُّ

١٠٢ ۵ تخلّقو = تخلّقوا

١٠٢ب ۴ کَشَفَ = کُشِفَ

١١ مُحِبّتی = مَحبّتی

١٠٣ ١٢ اُجزی = اَجزی

١٠٣ب ٣ مُحبّتی = مَحبّتی

١١ نومہ = نومۃٗ

١٠۴ب ١۵ ودمتہ = وَدَمُہٗ

١١٣ب ۶ از حضرت تو = ز حضرت تو

١١۴ب ۴ ابدانھم = ابدانُھم

١١۵ ٧ ذلّت = زلّت

٩ قبلہ روشن خود = قبلہ روش خود

١١٦ ۵ ما اعظم = ما اعظمُ

١١٦ب ۵ مالحدیّت = مالحُرّیّۃُ

- العبودیّۃ = العُبُودیّۃُ

١٢ مُلکاً = مَلِکاً

١٦ شصد = ششصد

١١٦ب ٩ والکرام = والاکرام

١١٧ب ١ یفسدُ = یُفسِدُ

١٢١ ۴ الھی بحبتم نہ بسندی =
الھی بحبتم بہ بسند
واگر بہ محبتم نہ بسندی

١٢١ب ١٠ ای = ای برادر

نعمت و دنیا = نعمت دنیا

١١ وای محنت = واین محنت

١٢٣ب ١۵ کلمنی = کلِّمینی

١٢۵ب ٢ وبولھب = وبولھب کرد

١٢٦ب ١٧ بعذر = بعد

١٢٨ب ١١ وقت بمعصیت کردن = وقت معصیت کردن

١٣١ب ١٣ الشّکورُ = الشّکورُ

١٣٢ب ۵ لاضیرلنا = لاضَیرَ

۶ لمنقلبون = منقلبون

١٣٣ ١٣ مسلۃ القضاء = مسئلۃ القضاء

١٣۴ ١۴ اَصبحانَ = اصبعَین (الف ثلثہ بحرکات مستعمل ہے)

مِن اصابعَ = مِنْ اَصابعِ

١٣۵ب ٢ متین ___ ؟ (خ ط ندارد)

١٣٦ب ٨ لاراحۃُ = لاراحۃَ

١٣٧ب ۵ "ز" = زائد

١٣٩ ١٣ سُبُلنا = سُبُلَنا

١٦ مَعرِفتہ = مَعرِفتِہٖ

١۴٠ ٣ یکی است = یک است

اصل و عدد = اصل عدد

٩ اللہِ = اللہَ

عَرفۃُ = عَرفتَ

١١ قال العقلِ = قال العقلُ

١۴١ب ١ عن اللہِ = غیرُ اللہِ

١۵ اِنّہُ = اَنّہُ

١٦ ہر ذرہ زخاک = ہر ذرہ ز خاک

١٧ اللہِ = اللہَ

١۴٢ ۶ فرق نکند = فرق نکنند

٨ عارف خواند = عارف خوانند

١۴٢ب ١۴ تعالو = تعالوا

صفحه	سطر	غلط = صحیح
۱۴۳ب	۴	ختم شده است = ختم نهی شده است
	۸	عجب که = عجب نیست که
	۱۴	نَفْسْ = نَفَسَ
۱۴۴	۷	یُبقَیَ = یُبقِیْ
۱۴۵	۱	باید که بود = باید بود
۱۴۶	۸	مُرَبِّكَ = مُرَبِّكِ
۱۴۶ب	۱۲	راکفت = را
۱۴۷	۱۲	حُبُّ البَالِغ = اَلْحُبُّ الْبَالِغِ
		اقتِناه = اِقتَناه
۱۴۷ب	۸	بعرض = بعض
۱۴۸	۱۱	یُبْصِّرِه = بَصَّرَهُ
۱۴۹ب	۱۳	وکرم = دکرم
۱۵۰ب	۳	شنیدم = شنیدیم
۱۵۱	۸	العُجبُ = العَجَبُ
۱۵۱ب	۵	وقتی = دوی
	۱۷	کنم = کنیم
۱۵۲	۱	کنم = کنیم
۱۵۲ب	۳	مربنده = مر بنده را
۱۵۳	۱	نظیری = نظری
	۷	زیادتی = زیادتی دارد
۱۵۵	۴	از قوت = از فوت
۱۵۵ب	۱۱	قالت = ×
	۱۶	ثبتُ = ثَبَتِّ

صفحه	سطر	غلط = صحیح
۱۵۵ب	۶	سنت و جماعت = اعتقاد سنت و جماعت
۱۵۶	۸	زہرَہَ = زہرۂ آنک
۱۵۶ب	۵	رخت نوائی = رخت بے نوائی
۱۵۷	۱۱	ملک الموت = مالک
۱۵۸	۱۱	سِرالسِرَّا = سِرّالسِرِّ
	۱۶	آدَمَ = آدَمُ
۱۵۸ب	۱۵	یاالله = بالله
۱۵۹	۱۶	خون باید وسد مذلت = خود بین حق بین
	۱۷	افتاد ــــ خود = افتاده است جز خود
۱۵۹ب	۱۲	درخاشتند یا چه فتد = درخاک مذلت افتد
	۱۷	مو ــــ دات = موجودات
۱۶۰ب	۲	یُوخِذُ = یُوخَذُ
	۱۱	روش نیاید = روش راست نیاید
۱۶۳ب	۱	غولنان وظالمنان = غولان وظالمان برد(؟)
۱۶۸	۱۰	عزرائیل = عزازیل
۱۷۱ب	۴-۵	هواونفس = هوای نفس
	۱۲	اصحاب = واصحاب
۱۸۴ب	۱۳	دربَه بینَه = دربَتُه بَینَهُ
	۱۵	" "

صفحه	سطر	غلط = صحیح
۱۸۷ب	۶	هژده سال = ده سال
۱۹۵ب	۹	مهاعنه = مَهْمَا
۱۹۸	۴	اُدمَ = اُدَمُ
	۱۷	" = "
۱۹۹ب	۹	ابنَاءِ = ابنَاءَ
		رَبُّ = رَبَّ
۲۰۱ب	۳	ودوای = دوای
	۴	سلکی = سکی
	۱۷	اتَّقُوْا = اتَّقَوْا
۲۰۳	۱۱	یَحشُرُ = نَحْشُرُ
۲۰۳	۱	لْاَغْنِیَاءَ = لْاَغْنِیَاءِ
۲۰۴ب	۸	اتبَاعَهُ = اِتبَاعَهُ
	۹	اِجْتِنَابُهُ = اِجْتِنَابَهُ
۲۰۵	۷	ماوَضَعَ = وُضِعَ
۲۰۸	۱۵	والمُوْمِنُ = والمُومِنِ
۲۱۲ب	۶	تراخود بس استاده = تراخود بس اوستاد
۲۱۳	۱۲	اَحَبَّ = اُحِبُّ
۲۱۴ب	۸	بادشمن این = بادشمنان
۲۱۵ب	۱۱	اَهْلَ الشَّیَ = اَهْلًا لِلشَّیْءِ
۲۱۶	۱۷	مَتیٰ عَرَفتَهُ = مَتیٰ عَرَفْتَهُ
۲۱۶ب	۱۷	اِنّی انا = اِنَّنی اَنَااللّٰهُ
		فاعْبُدُوْنِی = فَاعْبُدْنِی

٢١٧	١٤	مَعَ اللّٰہَ = مَعَ اللّٰہِ
		یَسْعُ = یَسَعْنِیْ
٢٢١	١	اگر عصیان را = اگر عاصیاں را
٢٢٢	٧	جندان = راجندان
٢٢٣ب	٢	خوردن = خودرا
٢٢٤	٦	نہ رفتی = نہ روی
٢٢٤ب	٥	محبت = صحبت
٢٢٦	٢	وترا = ترُا
٢٢٨ب	٩	ودارعنا عادر بند = ودارعنا در بند
٢٣٠ب	٧	نَسَبَ الرَّجُلَ = نَسَبُ الرَّجُلِ
		حَسَبَہٗ = حَسَبُہٗ
٢٣١	٥	القَوْمَ = القَوْمِ
		آخِرَھُمْ = آخِرِھُمْ
	٧	سَیِّدَ = سَیِّدُ
٢٣٣ب	٤	کسی را ہمہ کہ = کس را کہ
٢٣٤ب	٤	واوراںگاں خواہد داد = راںگاں خواہد داد
٢٣٥ب	٣	النِیَّتِ = النِیَّۃُ
	١٤	آب ذلال = آب زُلال
٢٣٧	١٧	یُطْلِبُوْنَ = یَطْلُبُوْنَ
٢٣٨	٩	عیدالضحیٰ = عیدالاضحیٰ

٢٣٩	٢	تفاخررا = تفاخر
٢٤٠	٧	ابنِ = ابنَ
٢٤٠ب	٢	معراج = شب معراج
	١٢،١٣	ابوالھشیم = ابوالھیثم
٢٤١	٣	اللّٰہِ = اللّٰہُ
		سایلکما = یسألکما
		اکلتھا = اَکَلْتُمَا
		شربتھا = شرِبْتُمَا
٢٤٢ب	٥	یاساترُ = یاساترَ
	٦	والکُرام = والاِکرامِ
	١٣	واصل = اصل
٢٤٤	٦	البَنَاءُ = البِنَاءُ
٢٤٦	٥	العزیزُ = العزیزِ
٢٤٦ب	١٠	لایَسْأَلُ = لایُسْأَلُ
	١٤	کرک یوسف = گرگ ویوسف
		گرگ نہ زی او = ورنہ زی او
٢٤٧	١٧	اِنَا = اَنَا
٢٤٧ب	٩	جہ خطر؟ = جہ حظ !
	١٦	مثل روا = مارا مثل روا
٢٤٨	٧	لِیُسْأَلُ = لِیَسْأَلَ
	٩	عَلٰی خَرْطِ = عَلٰی خَطَرِ
	١٠	لِلْغَنِیِّ = لَغَنِیٌّ
٢٤٨ب	٩	بجوذ = بخود

٢٤٨ب	٩	نظیری = نظیری
	١٥	سُبْلُنَا = سُبُلَنَا
٢٤٩	٥	مُضْطِرِیْنَ = مُضْطَرِیْنَ
		یَقِینًا = بَقِیْنَا
	٦	مُتَحَرِیْنَ = مُتَحَیِّرِیْنَ
٢٤٩ب	٢	نُم = نَم (ہر دوجا)
	٢	نومَۃِ = کنومَۃِ/نومَۃ
	٦	اِسَاءُتُہٗ = اِسَاءَتُہٗ (ہر دوجا)
	٦	المعاوذیر = بالمعاذیر
٢٥٠	١	یاربُّ = یاربِّ
٢٥٣ب	٩	وَالاَحْیَاءُ = وَالاِحْیَاءُ
	١١	کالتَّعلیقَ = کالتَّخلیقِ
	١٦	معینی = معنی
	١٧	معینی = معنی
٢٥٤	١١	لیسَ الاالاحیاء = لَیْسَ اِلَّا الْاِحیاءُ
	١٢	کالتَّخلیقَ = کالتَّخلِیقِ
٢٥٥ب	١٥	راہ = آہ
٢٥٤	١١	مع = ما
٢٥٨	٤	مرد بااِیں = مرا بااِیں
٢٦٠	١٠	سرّالخفی = سرّالٰہی
٢٦١ب	٣	متعجب = معجب
	٤	طہارت = طاعت
٢٦٥ب	٥	خودمرادہ = خودمرادہ

۲۶۸ب ۲

۲۶۹ب ۱۳ سُبُلْنَا = سُبُلَنَا

۲۷۴ ۵ وَجَدْتُ = وَجَدْتُ

۶ المَعْرِفَتِ = المَعْرِفَةِ

عَارِيْ = عَارٍ

۲۷۵ ۲ اَنْ لَا ارِيدُ = اَنْ لَا اُرِيدَ

۶ يَكُونُ = اَكُونَ

۲۷۶ ۷ اَعْرَفْهُ = اَعْرِفُهُ

۲۷۶ب ۴ اُوْحِيَ = اَوْحَى

۱۴ حُزْنُهُ = حُزْنَهُ

۲۷۷ ۸ يَتَلَذَّذَ = يَتَلَذَّذُ

۹ يَتَجَدَّدَ = يَتَجَدَّدُ

۱۶ يَسْتَلَذَّ = يَسْتَلِذُّ

اَلْمَرْوِحَةِ = اَلْمِرْوَحَةِ

كَبَدُ = كَبِدٌ

۲۷۷ب ۶ لَا تَقْنُطُوْا = لَا تَقْنَطُوْا

۷ رُوْح اللّٰهِ = رَوْحِ اللّٰهِ

۲۷۸ ۲ لوجه المليح = لِوَجْهٍ مَلِيحٍ

۲۸۰ب ۱۰ معادنٌ = مَعَادِنُ

۲۸۱ب ۴ اُمَّةٌ = اُمَّةً

۵ بِاَيُّهُمْ = بِاَيِّهِمْ

۱۵ ورد = درد

۲۸۲ ۵ مُنْدَ = مُنْذُ

۱۶ مَاعَلِمْنَا = مَا عَلِمًا

۲۸۲ب ۳ مَاعَلِمْنَا = مَا عَلِمًا

۲۸۳ ۱۳ النَّاسَ = النَّاسِ

۱۷ سَيِّدَ = سَيِّدُ

وَلَدَ = وُلْدِ

۲۸۳ب ۸ مُغَيْرَه = مُغِيْرَه

۹ مَكَانَهُ = مَكَانُهُ

۲۸۴ ۴ يَرْزِقُوْنَ = يُرْزَقُوْنَ

۶ الاَنْفُسَ = الاَنْفُسِ

۶ اَفْضَلُهُمْ = اَفْضَلِهِمْ

۲۸۴ب ۳ شَجَاعَتِهِ = شُجَاعَتِهِ

۱۷ وَالاَرْضِ = ووَالاَرْضِ

۲۸۵ ۱۰ داراسلام = دارالسلام

۲۸۶ب ۸ مُتَوَاصِلٌ = مُتَوَاصِلَ

۲۸۷ ۷ ذَنَبِ العَظِيمِ = ذَنْبَ العَظِيمِ

۸ العظيمِ = العظيمُ

۸ اجْعَلَنِي = اجْعَلْنِي

طُلَقَائِكَ = طُلَقَائِكَ

۲۹۰ ۸ رَبِّكَ = رَبِّتِ

۲۹۳ب ۴ القُرْآنِ = القُرْآنَ

۲۹۵ ۱۲ اَعْظَمِ = اَعْظَمُ

۲۹۷ ۸ سبحان اللّٰهَ = سبحان اللّٰهِ

۹ العلىُّ = العلىِّ

۲۹۷ب ۱ العلىُّ = العلىِّ

۲ وترٌ = وِترٌ

لَم يولَدُ = لَمْ يُولَدْ

۲۹۹ب ۶ بزبر مجاهده = بقهر مجاهده [؟]

لبسوزن = ×

۳۰۰ب ۶ فردا = فرد

۳۰۳ ۱۵ راحتٌ = وراحتٌ

۳۰۶ ۹ برین = وهر یکی برین

۹-۱۱ صدقتِ روح وراحت وصال
دوست عاشق دید در عشق وآنک
کفت کذبتِ ووصال دوست
دید در عشق = صدقتِ وی
همه بلا ورنج ومحنت عاشق دید
در عشق، وآنک کفت کذبتِ روح
وراحت ووصال دوست دید در عشق۔

۳۰۷ ۷ لذت ومباشرت = لذت مباشرت

۱۳ مالکت = مملکت

۱۳ اگر غالب محبت بر دل کسی عشق =
اگر غالب بر دل کسی محبت وعشق

۳۰۷ب ۱۲ الکلامٌ = الکلامُ

فحُسْنٌ حُسْنٌ = فحسنهٌ حسنٌ

۱۳ قبیحةٌ = قبیحهٌ

٣٠٧ب ١٧ بنسر = بنشر
٣٠٨ ١ " = "
٣١٠ ١٠ بِمُحَبَّتِي = بِمَحَبَّتِي
٣١١ب ٥ واندر = اندر
٣١٢ ٥ جواب سوال = ×
١٠ حلم بحکم
٣١٢ ١٣ النَّاسِ = النَّاسَ
بِاِخْلَاقِهِمْ = بِاَخْلَاقِهِمْ
٣١٣ ١٤ حلال = حلال شد
١٧ عیاض = عباد
٣١٤ ٣ بوده اند = بوده اند که مارا نیست
١٥ رَبّ = رَبَّ
٣١٥ ٢ لَمِ اَبْعَثُ = لَمْ اُبْعَثْ
٨ علامان = علامةُ المُنَافِقِ
يُحِبُّ الْمَدْحُ = يُحِبُّ الْمَدْحَ

وَيَكْرِهُ الذَّمُّ = وَيَكْرَهُ الذَّمَّ
١١ داریم = دارد
١٥ به بیان علمی = نه به بیان علمی
به بیان حکمی = نه به بیان حکمی
٣١٥ب ١٣ ترک و جماعت جمع = ترک جماعت و جمعه
٣١٦ب ٢ عبادان = عباد/عابدان
٣١٨ب ٥ ظَهَرْتَ = ظَهَرَتْ
٣١٩ ١٥ همه = هم
٣١٩ب ٦ باستطاع = بانقطاع
٣٢٠ ١١ بی مقتضای = بی مقتدای
١٧ راهی ذکر = راهی دکر
٣٢٣ ٦ لِقَاءُهُ = لِقَاءَهُ
٣٢٣ب ١٠ ذِكْرِ = ذِكْرَ
هَادِمُ = هَادِمِ
١٢ الْبِهَايِمُ = الْبَهَايِمَ

٣٢٤ب ٤ معصیتها = مصیبتها
٣٢٥ ٤ منغّس = مُنَغِّص
٣٢٥ب ٩ شَعْرَهٌ تُمُّ = شَعْرَةً
١٢ اَلَمَ = اَلَمُ
١٤ هرموی = در هر موی
٣٢٦ب ٧ فقر = فقیر
١٠ مملکت = ملکت
اینجازخ = اینجازخ
١١ از = ار
٣٢٧ ٤ کمان نیک = کمان نیک بردن

origin, but we have its use in our manuscripts where it sounds as English 'S'. Another trebly dotted letter '*Sheen*' stands for undotted or *Ghair Manqut* '*Seen*', but in our manuscripts the three dots on the top are always indicated by simple strokes looking like the arithmatical 'L' or the interrogative sign (?). The letter '*Jim*', the fifth of the Arabic, sometimes called *Jim-i-Farsi or Ajami*, becomes 'J', '*Che*' in our ms. is always in the form of 'J'. The signs for letters of double dots as '*Qaf*' and '*Te*' have different signs from those of the triple dots. The case with '*Noon*' and '*Jim*' of one dot is different'He' or '*Hai Hutti*', as distinguished from '*He*' called *Mudawwar* and letter '*Ye*' are found as being used as *Izafat*, joining two nouns.

There are some very unusual way of spelling words in compounded or contracted forms '*Jun*' for '*Chun*', *Tak* for '*Ta-ki*, '*Junanj*' for '*Chunanchi*', also written as '*Junj*' '*Anj*' *Ank* stands for '*Anchi*', *Anki*, *Zirak* for '*Zirake*, *Azank* for *Azan-ki*, *Badanj* for '*Badan-chi*' '*Kachun* for *Ka-Chun*, '*Zank*' for '*Azan-ki*'. *Ank*, *Anj*, *Chunank*, *Badanj*, *Haij* and *zamank*, frequently occur.

Before we conclude with something about archaism the orthographical peculiarities of the Balkhi manuscript and also the distinctive style of writing and nature of spelling deserve some notice. The Balkhi manuscript has its own dia-critical vowel-points or (*Irab*), representing signs and symbols, substituting the dots mostly placed on the top of the letters and having in the case of *Jim* and *Nun* elsewhere by other marks and symbols. The end of a piece is indicated by a flowered form resembling the arithmatical figure five, and below it, there are sometimes two or three *Mim* like strokes some unusual and archaic use of word-formation, and the way of pronouncing and reading the letters which make up the words appear to be peculiar to the manuscript. The letters and words have their specified signs or marks, often in place of dots. Some of the marks or strokes look like arithmaticals, while others are like a note of interrogation. As already remarked, the system of writing of both text and annotation is identical : the only difference being in size. The signs and symbols are of various types, curved, bent, beak-shaped, horn-like and as hook and loop. Generally speaking the manuscript is free from lapses and is accurately written by a master hand, but it is marred by omission, variation, lacuna and by worn out, torn, faded portions which have made things illegible. Specially on the edges of both sides attempts were made in late times to repair the damaged parts and supply the missing contents from the other manuscript. But this, and the fastening and paper pastings were not successful.

Traces of archaic diction and orthography, word-making are plentiful in the manuscript before us. We all know that some letters are not found in Arabic alphabets, while others do not occur in the Persian. Some as *Re-Te* (both uttered on the tips of the tongue) were unknown both to the Arabs and Persians. In very old manuscript in the period of the classic Persian, the letter '*Dal*' was converted into '*Zal*' by placing a dot on the top. In the Balkhi manuscript, there are only a few rare cases of '*Dal*', changing into 'Zal' e. g. *ustaz* for *Ustad*, '*Baz paimai* 'for ' *bad paimai*' on folio 25 & 95. The letters 'Pe' 'Che', 'ke' (*Kaf-i Farsi* sounded as 'Ghe' and confounded with '*Gaf*') do not exist either in Arabic or in Persian alphabet. The letter '*Pe*' often becomes '*be*' e. g. 'Badshah' for 'Padshah'. Strictly speaking, the trebly dotted letter '*Se* , the fourth of the Arabic alphabet does not occur in words of Persian and *Indian*

Khurish" (food that remains sticking to the bottom of the pot which is not worth eating) The first two categories are quite lawful but when people start picking and chosing, they enter the sphere of superfluity.

The Sufi Muslims have been generally a set of people very liberal, catholic and broad minded in their views. They did much to soften the antipathy and antagonism between the Hindus and the Muslims. Sufism is neither a separate religion nor a dogmatic authoritatively laid down or defined creed and a sectarian faith. It is only a way of life with a uniform and distinctive mode of thought. It is called Islamic mysticism. Mysticism is a religion of heart, and as such it is not confined to Islam but is found in all religions—Judaism, Christianity, Hinduism etc. An indication of the latitudinarian attitude of the Makhdum and the Mau'ana, and the process of some sort of synthesis between warring religions is available in the marginal notes on folio 101a. It says that burning with a vehement longing for love, as communion with God, the Sufi mystic sometimes discards and modifies the outward modes of observance of the *Namaz*, and is not very particular in performing the formal rites of bending and prostration (*Ruku* or *Sujud*)); and they do not attribute the darkness of misguidance in religion to any people or group. In their view, there is nothing other than the One beloved (God). They think that the Jew, the Christians and Fireworshippers, have their way of attaining salvation. The great Sufi, Maruf Karkhi was so tolerant of the views of others and free from all kinds of bigotry and intolerance that when he died men of different faiths and beliefs came forward to claim him to be as their own (this reminds us of our own Kabir).

There is an interesting explanatory note on the concept of *Kufr* (Un-blief or infidelity) and mentioning its different categories : (a) survival of base qualities (*Sifat-i Zamima*); (b) turning away from God and bestowing attention on other than God; (c) ascribing the determining agency of work and course of action and profit or advantages and harms as due to other than God; (e) performance of empty rituals and devotional worship in a manner which is merely formal, imitative, ostentatious. One should realise that one can cleanse oneself in privacy of retirement and is capable of introspection and self-examination. It is then that attention is diverted from the sacred thread and the hidden idol (*Zunnar-o-but.*).

Maulana Muzaffar, who in his Maktubat has quoted as many as six *Dohras* or Bhakha couplets to illustrate some mystic point. One of them is a beautiful and easily intelligible couplet "*Sankar quan, patal pani, Lakhan Bund Bikai—Bajar paro teh Mathura Nagari Kanha payasa Jaai*". Another is "*Bat Bhali par Sankari—Nagar Bhala par dur*". A very difficult *Doha* occurs in letter no. 121 which deals with a mystic element expressed in the words "*Harki zistan danad, Murdan ham mi danad—Harki zistan na danad Murdan kai danad*".. More important for us is what we find in an elucidatory anecdote. We are told that once a fiddler (*Kamachi*) passed by the place where the Makhdum was sitting, playing upon his "*Yaktara*" (one stringed instrument) and sang the following *dohra* : "*Ekat kandhi, Bedha Bahutar, Bhar ke gain—Chinta-heen ichcha maran, tatahi Naha in*". The verse stirred the emotions of the Makhdum so much so that his eyes welled tears; perhaps he understood the implications of the verse what is difficult, obsolete and obscure for us.

Now about the marginal notes of the manuscript. One gets on folio 121b of it, an observation of the Makhdum concerning the stages leading to the paradise. "*Bayan-i-Musafat-darhai bihisht*" *Makhdum Sallamahullah Ta'ala ba zaban-i-Hindvi farmudand Junanj* (*Chunanchah*) as *jokath* (*Chaukath*) ta *jokath bi-rawad —an raftan Jokath ba jokath Pansadugan Sala rah—Farq bashad ba dar-i digar* (About the distance between the doors of the paradise, the revered master, may God the Most High, preserve him;' said in Hindi language that if one had to proceed from one door-way to another the distance in reaching the other side on the onward movement, that is the progress from one to the next involved a period of 500 years).

Earlier, on folio 60, we get a reference to *Bhat Khushka* (boiled rice without butter) and also to what was called '*Bala-i Bhat*" extra or additional (i. e. something over and above the boiled rice perhaps an appetiser a sourish victual). The Master once said that there were three categories of food—essential, needed, and superfluous (*fuzul*). It is necessary to take food such as "*Bhat—Khushka*", and there is nothing to take exception for doing so because it conduces to the strength and stability of the *nafs* (self of the person). Next comes food that is needed to enable one to perform public prayers. The food taken out of voracious greed in eating is bad. Then there is what is '*na*

and declining). Being apparently chagrined and looking gloomy at what he considered to be a bad omen, the Shah exclaimed "*la-zawal—wa mara zawal ast*' (there is no waning, or declining, it is my decline and deterioration), (in my power, importance, and prosperity). Then comes a little suggestive anecdote. A certain leader of the congregational prayer had to recite the Quranic verses "*Tabbat Yada Abi Lahabin*" (may the hand of Abi Lahab be broken) and "*Iza Ja'a Nasrullahi* (when victory is from God). But being a wise-man, the Imam recited the second part in both the genuflections (*raikat*) and omitted that about *Abi Lahab*. This must have been done to avert the wrath of the Sultan. This shows what the saintly contemporary thought of the rule.

Another long note on folio 318 tells us about the prevailing practice of *Chilla* spelt in the manuscript as Jihla. It was the Muslim Lent reminding us also of the *Kartik Ashnan*, a species of the Hindu Lent, implying a period of forty days retreat, isolation and seclusion in a cell of the mosque or the temple practising severe restraints, privacy and austerities, being cut off from family and children, and curbing all desires and passions. It was technically called *Itikaf*. The writer of the notes asked his religious guide more than once as to whether with so many worldly attachments, a man, however, assiduous he might be in prayer, could set himself sincerely and absolutely free from all except God. The reply was that only Prophets and saintly personages could fix up their heart on God alone and yet deal with the people. Generally speaking, it was difficult for all to be with *Haq* and *Khalq* (God and his creation) at one and the same time.

An interesting historical fact clearly shown and fully established, by internal evidence is the knowledge, acquaintance-ship, and use of the Hindi words and verses by both Maulana and Makhdum. It seems that the regional form of the Hindi language in Magadh which had become a sort of mixture of Magahi, Avadhi and Bhakha was coming into vogue in South Bihar. A large part of eastern U. P. was a land of Awadhi, a descendant of Ardh-Magadhi. The first known great Muslim poet of Awadhi Hindi and the author of the voluminous Prem katha called Chandayan, composed in 781 A. H. was Maulana Daud of Dalmau Nagar. He was a contemporary of Bihari

Joseph. The Khwaja used to receive daily from eager listeners, small silver coins, the six fold and ten fold *Shasgani* and *Dahgani.*

The inmates of *Khanqah*, in fact all the Sufis of the time, had long curling locks grown above and behind over the head and every one kept a comb to arrange dishevelled hairs of the head, but they had neither a soap (*Sabun*) for washing and cleaning, nor something oderous to perfume the same. They generally made use of (gill) a kind of clay which served as the washing and cleaning substance. There is a long note on folio 178a; with extension on the next page, and is important for more than one reason. The writer describing himself as "*Doagoi Zayif*" paid a visit to his *Pir*, Makhdum Sharafuddin for whom he had carried a quantity of clay which was meant to wash his hair with. After a dialogue with him the Makhdum, turning towards another person named Maulana Khwaja said, "O ! Maulana Khwaja you are also a Bihari ? What is this to which you people have become accustomed; tell me truthfully, from whom have you learned such a practice ? Why is the clay brought so often ?" The writer felt perturbed, and suspected some implication of a fault to himself. Fortunately he was soon quietened. There was gracious appearance of a smile (*Tibat*) on the Master's face. The "helpless one" (*bechara*) said that it was through the propitiousness of the Shaikh that he was able to get his food and was in a position to bring a quantity of clay. The Makhdum addressing Maulana Khwaja again said that he had seen it recorded in the discourses of Shaikh Fariduddin that when a person approached him empty-handed he was asked as to whether he could not find even a blade of green grass on the way. The Sufis were under the shade of God's protection. If they brought for them either a tray of bread or a cup of sugar or syrup that was for "*tafawul*" a pre-sage or foreboding of future event). There was no question of avarice or avidity or any mundain motive.

The worn out portions o[illegible] a note has made it [illegible]ing unintelligible. What is clear, is a reference to S[illegible]hd. Tughlaq and gives an indication of his distinctive trai[illegible]ammad Shah asked one of the attendants as to what was the measure of time still left of the day. The reply was that it was the time of "*zawal*" (fading and dimini[illegible]) (the day was fading out

the animal was very much looked after, tended, fed, and fattened, and then was paraded throughout the town just before being slaughtered. Vanity and boasting *(Tafakhur)* was the motivating factor.

Similarly, *Ulma-i-Su* (evil-minded man of learned profession and *Mutasawwifin* (pseudo Sufis and other falsely seeming classes have also come in for strong condemnation. On folio 174b. we come across the marginal remark *"Ilm-i-Duniya an ast ki tu ra bar dar Salatin Umara wa Muluk burad, ya tu ra Qazi-o-Mufti kunad"* (worldly learning is that which takes you to the doors of kings, nobles and rulers or which makes you a judge or an expounder of laws) *Darwishi Shaitan ra deed nyshashta bikar guft ai malaun chira bikar nishashtay-Uoo Guft Ulimai Duniya Amda-and-mara kar-i-na mund"* (A darwesh saw the satan sitting idle, and asked the accursed one as to why he was so sitting idle, purposeless and unemployed. He replied that the worldly-minded learned men had come forth and they had not left any work for him to do. *'Ulama-i Su Kasi Kasan-i ra goyond rui aishan janib-i-Duniya bashad wa pusht Janib-i Uqba* (Bad and false scholars or theologians are those whose face is towards this world and back is towards the world to come, that is future state of life). Something versified on the faded adge has become illegible and only this much was decipherable. Makhdum Sharafuddin is quoted on folio 17 "Now a Sufi in the full sense of the word is seldom found; those who would like to be called a Shaikh or a high priest make a show of their *mashikhat*, and are not really Sufi. Instead of Sufis, they are *mutasawwif* or *Mutashabbih*, one who sees himself and does not see God.

The age-old Katha Session of the devout Hindus for narrating the Epical or Pauranic stories of the deities had an echo among the Muslims on folio 153. We are told about one, Khawaja Hamiduddin Saudagar who also has been mentioned elsewhere in his Maktubat by Maulana Muzaffar and has been designated as '*Bazzaz*' or dealer in cloths. We are not told what led him to migrate from Bengal to Delhi. He set himself up in front of Delhi gate called *Qissa Khani Darwaza*, and for six months, every day constantly and regularly he carried on his business of telling them the Quranic Stories, particularly what has been called as *Ahsanul Qasas*, i. e. the stories of Prophet

illiyin nihad, wa batin-i khud ra az riyazat saf gardanad" (when the sincere traveller, being moved by enthusiasms of discipleship, sets his feet from beyond the lower or earthly, and rises to the sublime and heavenly, and cleanses his heart by performing austerity), he should not babble and prattle about his upward progress.

Like most of the sufic works both the textual and the annotative portion of the contents of this manuscript emphasizes upon moral virtues, principles, standard, habits with respect to right and wrong in conduct and behaviour. Stress is laid on *Tazkiye-i-Nafs* (Purification of self) and *tasfiya-e Akhlaq* (Purifying the mind, disposition, habits and manners); so as to bear ill-will against no one. As the Sufi had no demand for *'Qasas'* (Law of retaliation, as an eye for an eye, in contradistinction with *DIYAT* (blood money) such action was called *Hadar* (caution or impunity for murdered fol. 164); On folio 173, the base and blameable, qualities listed include love for wealth, longing for rank and position, malice, envy, pride and arrogance, the miserliness and things like that. Reference has also been made to *chetar chiz* (four things together) (namely *Ujb*, *Chaplusy*, *Parsa-i*, *'Adl-o-Insaf)* with the remarks that to equate the concept of self-admiration, flattering, or fawning with justice and equity was astonishing.

A close and careful study of the contents of the copious marginal annotations which run parallel, vertically, perpendicularly, horizontally, at right angles, straight up and down, and even in oblique, slanting position to the text, enables one to highlight matters essentially of spiritual nature and significance, doctrinal and ethical beliefs, experiences, and renunciatory practices of the Sufi mystics, ralating to, and based on contemplation, meditation, love of, and communion with, God. Here and there we get also tit bits of information, smaller objects but of great historical and cultural interest. A few may be taken note of here, for they give us an idea of the general tendency, habit and drift of affairs, current in a period of about six centuries ago in Bihar. On folio 31 there is a reference to practice prevalen in "*Mulk-i-Bala*" (up country), to be distinguished from *Farodust* (Lower region)—a name given to Bengal by the inhabitants of the North-western lands. That before sacrificing a camel on *Id-i-Azha or Id-i-Qurban* (10th *Zulhijja*),

about *Haqq* (One Absolute Reality) and *Khalq* (phenomenal world of creation) and questions of soul or spirit, a vital, essential, and immortal entity, (thought of as separate from the body of person, having an existence of its own) and all such questions as can be perceived intuitively and without any conscious use of reasoning are beyond the understanding and comprehension of the generality of the human mind; and, therefore, both laid stress on the adage "*Takallam-an-Nas 'Ala Qadri Uqulihim*" (have such talks with the people as they have the capacity to understand them.)

Then there was a question regarding the wonder-working *Kashf-o-Karamat* (manifestation of what is marvellous and miraculous). Both Makhdum and Maulana thought that pious and inspired people, though they might be possessed of, and have the capacity for, displaying some extraordinary, excellent, and exceptional deeds, they should scrupulously avoid their open disclosure. A marginal note on Folio 123a, has the following: "*Chun Kashf-o-karamat Khwish nagah bar khalq zahir kard ura dar duniya na bayad bud, mi bayad murd. Ziraki agar uoo manad, fitna qayam shawad*". (When one suddenly makes one's secrets or miraculous affair manifest, one should cease to exist, for if he continued to remain alive in the world, disturbances and mischiefs could arise along with that. The remark ends with the words "*Lafzi Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan*", there is another, "*agar kasi az mashayikh Ura ba wisal-i Khudawand kashf-i-Karamat hasil shawad, bayad ki pishi kasi an ra na goyid wa kashf na kunad* (if somebody from amongst the saintly prelates thinks that because of his nearness to, or communion with, God, he has obtained the power of displaying miracles; he should not speak about anything about that before anyone, nor should he claim to practise such deeds.) On folio 62a, occurs "*An waham ki man budam andar maidan-i-abadiyat rasidam, na chuna nan bud mahaz waham bud*". It was a false and fanciful idea to indulge in by some one saying that he was in a stage or fact of being near that of arrival at the plain of oneness. This was nothing but illusion or delusion.

On folio 49b, we get the meaning of *Mokashifa* or making known something hidden or secret as a "*Rafa-i-Hijab* (drawing back the veil); "*Ruhani wa Jismani*" (spiritual and physical); "*Chun Salik-i Sadiq ba Jazba-i Iradat as tabaiyat-i Sifli Qadam ba*

and sentences, some had been mentioned by me in my first study. "*Ta tu bashi nik-o bad inja bawad. Chun tu gum gashti hama sauda bawad f. 100b* (so long as you remain here you may be called good or bad, when you are lost to yourself, you will be dubbed as a mad man). There is another on folio 109b. *Man chi shayista, am ki tura khwanam-o-danam, bakaram ham tu bibaksni ki sazowar-i tu basham* (who am I to claim myself to be so worthy as to be deserving of you, if out of your grace, you pardon me I may become worthy and deserving of you); *Dar kui kharbat chi darwish chi shah, dar rah-yagangi chi Khurshaid chi mah rukhsar-i qalandar-i chi roushan chi siyah* (in the lanes or street of the tavern it matters little that it is a *darwish* or a king. In the path of unity and concord it is of no avail to one whether it is submission or the turrets of heavenly canopy (Empyrian) there is no difference if it is the sun or the moon in what manner does it avail to you if the cheek of the Qalandar (*itinerant* Shaven-headed monk) is black or bright).

Who could understand the significance and purpose of the Makhdum's observations in the text (Maktubat-i-Sadi) better than Maulana, the interprator and annotator. Most of them were the endorsement, elucidation, comments on the statement embodied in the text. There was mutual admiration, warm attachment, high esteem and appreciation cherished by one for the other. Much more important was the awareness of the worth and value of the ideas and idiologies, and the way of thinking on deep and abstruse sufic subjects, paths and doctrines, between the two. Out of the plentiful number of letters which the Makhdum appears to have written to the Maulana who was frequently on the move through the north-west and north-east of India, and also outside the country towards South Arabia and Hijaz, only a small collection of 28 letters called *Maktubat-e Bisto-hasht* have survived. They could not be buried along the last remains of the Maulana, as had been willed by him, and was probably wished for by his *peer.* There was complete harmony in ideas, feelings, and action. This is evident from many passages with parallel meanings, if not in words, at any rate in their essential import. Many of their views and thoughts proceeded in the same direction. We may draw the reader's attention to only a few cases. Both believed that esoteric abstruse mystic doctrines, principles, tenets and many spiritual truths such as

Some of the observations comprising versified lines, *Rubais, Masnavis* and also pithy prose passages which all appear to have emanated from Maulana Muzaffar Balkhi are very catchy and attractive, arousing special interest e.g. *Ya-bi-rawi ham chun zanan Rang wa bu-i peshgir. Yaki chun mardan dara'a-o-goe dar maidan figan* (you may either take to the coloured paint and the sweet-scented perfumes or you can show your grit by coming out, entering the arena as a manly person and, throw the ball) This refers to the game of *chaugan* which was played in those days by mounted horsemen, each armed with a long curved or crooked stick or club, trying to carry off the ball from the adverse party, or to force it over a certain boundary (on f.105) the learned contemporary *literati* and poet, Nakhshabi has been quoted. *(tawani bi dih bakash chize hich kas dar sakha zayan na kunad* (you can give something to somebody. Nobody suffers any loss by practising charity) "*Ta kasi az Chihar tab'a farigh na-gardad, suhbat-i-Haq ra na-shayad. Shukhi yaksu nihad dil pesh burad: bukhl, yaksu nihad, Jawamardi pish burad, Kahili yaksu nihad, jan bar miyan bandad, kundi yoksu nihad jaldi pish burad* (f. 71b.)—(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one can not be worthy of the company of, or communion with God. One should put aside petulance and cultivate the heart; set aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abondon all duliness and take recourse to speed and swiftness.

A very charming couplet expressing the *Asharite* view of fate and predestination which is in accord with the theory of the orthodox *Sunni* schools is also worth mentioning. This was the doctrine that the determining agency of fate or destiny and all that happens was the one absolute power, and that God fore-ordained everything that is to happen, and that everything is decided or decreed beforehand (the *Mus tazilin*, had another explanation, considered by others as plausible for the course of action and the determining agency). The couplet is as follows: "*Bisiyar khastam ki niham sar bar astan, man khastam wali chi kunam chun khuda na khast* (I earnestly wished to place my head on your threshold. It was I who had a great desire, but wh could I do, for God did not wish (or allow that) (f. 191, b).

One can cite many more interesting and meaningful verses

difinite indication of personal contact, close relationship, and dialoguic, and written interchange of views and thoughts and beliefs and practices, religious and mystical.

On two or three occasions we get references to instructions issued for including something left out in the original text. On folio 23a, after two notes, concerning a discussion on the difference between *Iradat-i-Insani* and *Iradat-i-Khudawandi* at the end there is an instruction, written in red, "*dar Kitab-i-inra dakhil kunaid*" (Enter this in a book). Again we come across a long note on f. 319a, the second long note concerning *chilla*, spelled as *jehla* e.g. the 40 days of seclusion or *Itekaf*; it says that if the disciple observes *Jehla* sincerely for 40 days there was a possibility of the manifestation of things on the 40th day. But at the same time the disciple was enjoined upon to repeat *astaghfirullah* and say Oh God *Gunah-i-ma ra biposh*·· the concluding words are these "*In* ... "*Makhdum-i-Jahan Farmudand, binawees Kharij-az-Maktub ast*" (Take down; this quatrain. It is not found in the letters). The *rubai* is as follows *Chun sirr-i-aza tinat-i-abdal shawad, in Jumla-i-qil-o-qal pamal shawad; ham Khwajah-i-aql ra jigar khun gardad. Ham mufti-i-Shah ra Zuban lal shawad*" (when a saint is seized by the mysteries of eternity. All this chattering and babling will turn to naught. The head of the lord of wisdom blushes and the expounder of the Law becomes tongue-tied).

The profuse and plantiful annotation on the margin of the original text encompasses a considerable variety of matters, historical, literary, cultural, religious, ethical and mystical, and contains references to kings and rulers like Mohd. Tughlaq and Mahmood of Ghazna and his favourite, Ayaz, and also saintly personages such as Syed Jalaluddin *Bukhari of Uchah*, *Baba Farid of Pak-Paten*. Junaid Baghdadi, Ain-al-Quzzat Ba Yazid Bustami etc. Some common and professional people also figure like Hamiduddin Saudagar, and *ecstatic fellows, Majzoob*, Malamatis and Qalandar. There are numerous elucidatory notes on principles and problems like *Chilla*, *Ilm* and its kinds, *Reyazat; Saum, Sama, Ruh, Ananiyat and Tajrid, Taqlid, Tafakkur; Muhabbat, Ukhuwat, Marifat Iradat, Mukashifa, Ilm Sifli wa Ulwi, Mushahida, Qaza-o-Qadar etc*; nor have the *sectarians, Mu, tatazila, Muattala, Mulahidas, Ibahatia*, ignored. In short, the marginal notes give much food for thoughts.

his nephew, Muiz Balkhi. Letter no. 114 is addressed to *"Farzand-i-Aziz" "Yar-o-ham Tariq" "Maulana Karimuddin Sallamahullah Ta'ala"*, and in letter no. 125 we, get this descriptive manner of the addressee as *"Farzand-i-aziz* (most excellent or worthiest son) *"Qazi Zainuddin Sallamahullah Ta'ala.* Mualana Muzaffar's brother (son and his successor, Shaikh Husian Muiz Balkhi, was also a saintly Sufi, a scholar and a very good poet like his uncle. Besides a Diwan and his *Maktubat*, we have also his *Malfuzat*, named *Ganj-i-La Yakhfa*, not to be confused with *Ganj-i-La Yafna* of the renowned Makhdum Sharafuddin, compiled by an un-named person, perhaps his own son, Hasan Balkhi. There is scarcely any *Majlis* or Chapter into which the *Malfuz* is divided which is free from this invocative prayer calling upon God to preserve and grant safety and protection to *"Bandagi-i-Makhdum"* (Spiritual Master worthy of devotion and servitude). Here we get a greater saintly personality being referred to by a devotee. In some *Majlis* the compiler made use of this benedictory prayer as many as eight or nine times in respect of the saintly personage.

But there are numerous other points to give colour and fullness to the arguments concerning the antiquity of the manuscript and the contemporaniety of the writers of the text and of the annotative and explanatory notes on the margin. In the table of the contents over against, or opposite to, letter 29 on *"Taharat"* (ceremonial purification) and to, letter 52 on the subject called *"Guft-o-raft"* (speech and behaviour or sayings and actions), we get the following significant exhortation; *"Tahris dar mutali'a wa Ta'ammul in Maktub Karrat-o-Marrat"* (stimulate the interest in the study and reflections many times and oft & over this letter); *"tahris dar mutali'a in Maktub binabir-i-Kasrat-o-fawaid* (excite and spurn on the study of this letter because it has plenty of utilities). There are clear references to the spoken speeches of the venerable prelate and questions asked by his devoted disciple. *"Badahu bar Zaban-i-Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan* (f. 125); *In Sukhan az Zaban-i-Mubarak Shunid* (f.131); spoken word; *Taqreer-i-khidmat-i-Shaikh* (f. 33b). *Badahu Banda-i-Za'eef arza dasht* (f. 186); *Sawal bar Sabeel-i-Arzadasht kardah shud; Makhdum ra maniyi-in bait pursida shud* (79b); *Badagi Makhdum Astaghfirullah guftand; har bar ki az Maktub-i-dayee farigh mi shudand bad-i-an istighfar mi guftand mustaqillan* (164, 67). These provide

further elucidation and at places even slight modification. One of the strongest point concerning and favouring the view about the intimate association and contemporaneity of two saintly personages was furnished by the *"dua'aiya"* or benedictory words (*Kalima*), invoking Divine blessings which are frequently found in the marginal annotations. This was the reverential term for the saintly author of the book *'Sallamahullah Ta'ala"* (May God the most high preserve him) It was argued that such an exclamatory utterance could be an exclusive right and privilege of somebody of equal social status and relationship; that neither the compiler of the several *Malfuzat* or collection of the discourses of Makhdum Sharafudin nor any body else, however, close and most devoted he might have been to the revered Shaikh, could arrogate to themselves such intimacy or familiarity as to go beyond the forms *"Khidmat-i-Shaikh"* *"Bandagi-i-Makhdum"* *"Makhdum-i-Jahan"* and the phrases like *"Azzamahu"* (may he be highest and greatest in dignity) and *"Azzamahullah"* Such a view needs reconsideration and even partial modification because of the occurrence of such expressions, particulary *"Sallamahullah Ta'ala"* in respect of others and lesser personalities in contemporary 14th and near contemporary 15th century historical or hagiological works Now-a-days we have become accustomed to seeing a superior or an elder in age usually addressing a younger or smaller person in such a manner expressing his good will or wishing God's protection for him. Norms, mood, manner and customary usages, standard or patterns of behaviour are not all long-continued affairs, and very often they change in course of ages. It was quite natural for an equally learned and respected *'Murid'* like Maulana Muzaffar, to speak of his revered *'Pir'* in reverential terms but there could never be a question of superiority or inferiority or even of being so closely related as to be put in the form of equation A 15th century writer, once the poet laureate and friend of Sikandar Lodi and also the author of *Siyar-ul-Arifin*, a *Tazkira* of one myatic sufis made use of the invocatory expression *Sallama-hu-Ta'ala* in respect of a sovereign of the Timurid House *"Hazrat Himayun Badashah i-Ghazi Sallamahullah"* Here a person of an inferior status refers with such terms about a person of exalted dignity We get other suggestive illustrations and significant examples Maulana Muzaffar was a prolific writer of letters and also a poet The collection of his letters or *Maktubat* were compiled by

truth' springs up); *"Kar-i-deen sin'at-o-ibarat nist juz ibarat dar-o-Imarat nist"* (32a) (The affairs of the faith do not mean skill in art and speech. There is style but no edifice); *"Tadbir Kunad banda wa taqdir na danad-Tadbir ba taqdir-i-Khudawand che manad* (191b) (The man devises and deliberates, being unaware of the Divine Decree. How can the plans of man stand against the Lord's decree); *"Har ki deed zat-i khud ra-bar sai-i-tahqiq shirk warzid* (he who looked about himself and took airs, surely he practises polytheism); *"Dar do jahan aql ra hicha hich, chashm-i bina dui na-binad hich"* (124, a) (In this world and the next wisdom or power of judgement is of no account. In seeing eyes there is no dualism; *"Bar dar bashi, bihtar anrank dar bar* (f.45) (It is preferable to be at the door (like a beggar) than to be clapped in arms); *"Dunya ibarat az panj cheez ast : naqud, aruz, mamalik, marakib, mawashi. In har panj cheez hijab ast"'* (238) (The world signifies cash, furniture, estates, conveyances and cattle. All these are so many veils). There are also interesting comments e. g. *Dar bayaban-i-Hindustan ba tan' barahna wa ba shikam gurisna, dawanidan asar-i-Qahr-o-gharamat ast dar nehayet"* (·8, b.) (To force men with naked body and hunger stricken belly to run in the wilderness of Hindustan is to mark the beginning of disturbance for which a serious debt will have to be paid).

The habitual skeptics and insistent questioners would not easily accept the writer's contentions that the manuscript in question provides conclusive evidence that it takes us back to the distant past of six centuries for the marginal notes are destitute of both name and date. But even among the doubting Thomases, there may be some honest and reasonable enough to keep their minds open and give a close and careful attention to the arguments put forward; though they may feel that there is still some room for further thoughts. Even the present writer of the earlier paper now realises that there is need of something more to be brought into focus. It is incumbent on all investigators in the field of historical knowledge to make a careful, patient, and painstaking study of original sources of information, so far as is possible, to uncover facts and determine truths. His statement, based on an examination of internal evidence, must be percise, definite, certain and full as far as that might be possible. In the estimation of this writer something written in the previous paper concerning the Balkhi manuscript needs

scribe wrote the copy of the main text [for] his uncle, Maulana Muzaffar Balkhi, who subsequently dictated to him his comments and observations on some pieces and passages of the text which were incorporated in another smaller handwriting here and there in the copious marginal annotations, sometimes horizontally and vertically, sometimes parallel or at right angles to the text, sometimes obliquely, slanting or slopewise, inverted and upside down, at the top, in the middle, or at the bottom; that the annotation came contemporaneously but not simultaneously; that except two or three occasions when Maulana Muzaffar spoke about his venerable guide as dead, praying and invoking the usual blessings, expressed in "*Quddisallaho Sirrahul Aziz*" that is, may his tomb be sanctified. Everywhere else in his annotations he referred to him as if he was still in existence and living; that there was proof positive that the person referred to and making a reference or directing attention to something about him, had been living in the same period. This is, moreover, quite evident from an oftquoted expression "*Sallama-hullah Ta'ala*" (may God the most high preserve him). There are more than a dozen places where this invocating prayer for the Divine safety and protection of the venerable prelate occurs. Such folios are 88b, 63a, 163a, 55b, 121b, 175b, 174a, 318b, 111b, 103a, 25b, 187a. There are also very suggestive words in many more places e. g. *Makhdum-i-Jahan, Makhdum-i-Alam, Khidmat-i-Shaikh, Bandagi-i-Makhdum* with almost double in number of the supplications for divine blessings and protection, such useful descriptive titles, appelations and epithets were in common usage then as now. Lastly, the orthographic pecularities, unusual style of writing, language, spelling, grammar and vocabulary in the marginal notes, and the archaism found therein are very suggestive indication of the hoary, ancient age of the Balkhi manuscript.

There are many pithy verses and phrases, expressions which are pregnant with meanings and sometimes look like maxims *e. g.* "*Kar-i-bi Ilm bar-o-bar na dihad-tukhm-i-bi maghz ham samar na dihad*" (174a) (Work without knowledge bears neither leaf nor fruit, seed without pith produces no fruit); "*Khashmo-Shahwat ba zere-paye yi dar ar Ta magar admi shawi yak bar*" (Subdue your anger and lust so that per chance you may become all at one a man); "*Chun neesti-i-tu shud Muhaqqaq Khaizad hama naara-i-anal-Haq*" (51b) (When your nullity or non-existence is confirmed, it is then that the exciting cry 'I am the

the paper, however, lay in the conclusions reached, on the basis of internal evidence, establishing the fact of the Balkhi manuscript of the Maktubat being of very high antiquity, prior in time, order and precedences to all that are, and may be available anywhere else.

Looking up across the dust of ages, and considering the changing, very often severe and stormy, climatic and weather conditions of the region, the care bestowed by generations of Balkhi family for the preservation of their precious heritage, treasured possession, and valued heirloom, and keeping it safe from harm, damage, danger of destruction or even spoiling and rotting, reflects great credit and deserve commendation

One of the earliest and the most learned and respected figure among the Balkhis was of Maulana Muzaffar Shams, who was held in highest esteem by his spiritual guide, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri who always addressed him as Maulana or Imam Muzaffar He outlived his venerable Pir, *'Bandagi-i-Makhdum'* or *'Khidmat-Shaikh*, *'Makhdum-i-Jahan'* for 21 years, and died at Aden in 803-1402 while he was on his way to Mecca, and was buried there by his nephew, adopted son and successor, the learned Shaikh Husain Muiz Balkhi who died 41 years later in Bihar town, in 844-1441

The writer of the paper had reasons to believe that there are sufficient grounds to establish that the manuscript is a precious antique relic, a sort of souvenir; that it is, moreover, of great historic interest because of its association with three great saintly and contemporary personalities; that both the original textual and later annotative portions were in the hands of one and the same person, that the transcriber was Maulana Husain Muiz Balkhi, as is evident from a reference to his *Maktubat* on folio 124 and from a quatrain (Ruba'i) composed by him and found on 273b, to wit (that is to say) *"Qalandari wa. Kharabati az Paye tu shudam. Hadith-i-'Ishq-i tu didam kih an baya i nist;, "Husain az dar-i-himmat gada-i ku-i tu shud-kih haich saltanat-i-khushtar az gada-i nist"* (I have become a wanderer and tavern-goer in quest of you; yet, your love is not experienced simply by invocation. Husain has entered through the door of high resolve, as a beggar in your lane, for there is no royalty more joyous than that of beggary). That the learned

O

The 9th issue of the Khuda Bakhsh Library Journal, published in 1979, contains a fairly long account, covering 22 printed pages, of a rare manuscript, apparently the oldest extant copy of the well-known *Maktubat-i-Sadi* (100 letters), composed sometimes in or before 745-1345, by the celebrated Sufi Saint of Firdausi Order, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri, who died in 782 or 1381. The valuable manuscript belonged to Khanqah Balkhi Firdausia of Fatuha (Patna). The form and contents of the original text, and more specially of what constituted its chief and essential feature, distinguishing it from others, and marking it off as superior and worthy of special recognition and honour—the multiferious and diversified marginal annotations—were considered, examined, analysed and evaluated. The Chief constituents or the necessary parts of the paper, focussing one's attention, included the provenance of the work; the light thrown on such things as the worn-out conditions of the manuscript, table of contents, thick paper, turned brownish or yellowish, due to age, style of writing in clean and fair *Naskh* character, with rubrications of headings and titles of the letters, and of many apt verses and Arabic passages and lettering. The large number of the authoritative works, mostly mystic and theological, cited in the copious marginal annotations which besides such *Malfuzat* of Hazrat Sharafuddin as *Ma'adan-ul-Ma ani* and *Bahr-ul-Ma'ani* and some other un-named ones, refer also to the works of Shaikh-ul-Islam Abdullah Ansari, the great martyr Ainul-Quzzat Hamadani (*Tamhidat*), Ahmad Ghazzali (*fusul*), Abdul Qasim Abdul Karim-al-Quraishi (*Kalimat*), Imam Zahid (*Tafsir*), Shu, abi (*Kifaya*) as *Zakhiratul-Ma'ad*. Those frequently attract one's attention, that are the oftquoted works including *Sharh-i-Ta'arruf, Nuqad-i-Ta'arruf, Tawale, Tawabe, Madarik, Adab-ul-Muridin,, Sharh-i-Adab, Minhaj ul-Abedin, Hidaya, Masabih, Mirsadul Ibad, Lawaih*, of Hamiduddin Nagori. There are references also from *Qut-ul-Qulub, Khulusat-ul-Matlub, Risala-i-al Matlub, Usul-us-Sanaa*. The main importance and the chief interest of

awakned—and those who are intoxicated and fallen come back to their senses—Give up all talks of those who are long dead—They would come back to life and become busy with their works.)

In conclusion I would like to indicate a number of terms that occur in the marginal notes without citation of their contexts : *Tajallī-i-ẓuhur-i-Tā'āt* (illumination, manifestation or beatific vision of the Divine Essence); *'ināyat wa ghairat-i-Ḥaq* (divine favours and a nice sense of honour); *iradat* (discipleship); *kashf* (revelation); *Fanā wa Baqā* (antihilation and subsistence); *muḥāsabah* (stock-taking of oneself; self-introspection); *mushashadah* (contemplation of the Divine Essesnce, or vision); *mukashafah* (intuition or ecstatic contemplation of supersensory realities); *Murāqabah* (contemplation or meditation); *ztkr* (remembrance of the name of God); *zuhd* (abstinence); *Taqlid* (knowledge gained through tradition); *waṣl* or *ittiṣāl* (union); *ma'rifat* (gnosis); *Tawakkul* (trust in God); *riza* (submission); *tammat* (vain glory); *Tā'at wa muharramat* (acts of devotion prohibited things); *Himmat wa talab* (aspiration and quest); and *Hurrīyat* (independence).

(Fraternity, they say, means that you direct to your own use the wealth and possessions of others just as an owner disposes of them. He does not require permission to do so.)

Tafakkur na anast kih sar dar gariban nihad wa anduh-i-khurdan wa pūshīdan-i-gardan gīrad, ya dar khwab rawad. (f. 190)

(Consideration does not mean that one should be thoughtfully sorrowful or be in an anxious mood about diet and dress, and fall asleep in such a state. f. 190)

Tafakkur dar khubthha-i-nafs-i-khud wa tafakkur dar ni'matha-i-khudawand ast. (f. 101)

(One should meditate on the blemishes of one's lower self and, at the same time, on the gracious boons of God. f. 101)

Tajrīd az 'ala'iq wa khala'iq buwad wa tafrīd az khud. (f. 106)

(*Tajrīd* is divesting oneself of all attachments, all creatures or people, while *Tafrīd* (leading a solitary life on accout of devotion) implies separation from one's lower self. f. 106)

Khudawand-i khwast kih ṣun'-i-khud ra ẓahir kunad, 'alam afrīd; wa khwast kih khud ra ẓahir kunad, Ādam afrid. (f. 106)

(God wished to display His inventions and, therefore, He created the world. He wanted to manifest Himself and so He created Adam. f. 106)

Dar biyaban-i Hindustan ba-tan-i barahnah wa ba-shikam-i gursnah dawanidan athar-i qahr wa gharamat ast dar nihayat (f. 38) (To make ill-clad or bare-bodied hunger-striken men run in the wilderness of Hindustan is to invite the vestiges of severe calamity—a debt which will have to be paid.)

'Ulama-i su' Kasi Kasani ra guyand kih ru-i ishan janib-i dunya bashad wa pusht-i ishan ba-janib-i 'uqba. (f. 174b)

[Bad or false scholars (theologiaus) are those whose face is towards this world and back is towards the future state of life to come.]

Hasil zi Sama' khuftah bidar shawad, Wa mast buwad fatadah hushyar shawad; Bugzar hadith-i murdah-i dīrinah, zindah shawad az sama' wa dar kar shawad.

(The gain from *Sama'* is that those who are asleep are

all veils from his heart and he becomes confirmed in the divine realities. But he is deficient in handling worldly affairs and does not realize that such matters have their own effects. Except for his own tastes and inclinations towards the fruits of worldly affairs that occupy his attention, he does not observe what is obligatory.)

Chūn kashf wa karamat-i-khwīsh nagah bar khalq izhar kard. . . .ū ra dar dunya nabayad būd, mībayad murd, zīrakih agar ū manad fitnah qa'im shawad. (f. 123)

(Anyone who suddenly makes manifest his secrets or miraculous feats in front of God's creatures, shouldn't remain in this world. If he were to live on, a hidden calamity would break forth. These were the blessed words of the Master of the World. f. 123)

Ta sagi ra yar ast, sangi ra dīdar ast, mara ba naumīdī chih kar ast. Ilahi! in kar ghayat ast, warna az sagi wa sangi chih ja-i-hikayat ast. (f. 250)

(So long as there is a dog as a friend and a stony cave in sight, I have no reason to feel any despair. O God, this affair is of extreme significance. Otherwise, what is to be said about a dog or a stone? f. 250)

Mu'jib kasi ra guyand kih kar wa hal-i khud ra ba-nazar-i khush wa pasandidagi binad.

The word *mu'jib* (one who is pleased with and admires himself) is applied to one who views with pleasure and appreciation his own actions and conditions, (transactions aud situation.)

Mahabbat anast kih anchih ba'ist-i-tū bashad chūn dunya wa ghair-i-an, ba'd az wujūd dast az way baz darī, Haqq ra gīrī.

(*Mahabbat*, affection, means that whatever you deem to be necessary for yourself such as the world and things other than that, except for your own existence you would withhold your hands from them and adhere to God.)

Chahar chīz ujub, chaplūsī, parsa'ī, 'adl wa insaf, babīnī 'ajab ast.

(It would be astonishing if you were to see self-admiration or conceit, flattery or fawning, together with justice and equity.)

Ukhuwwat anra guyand kih tasarruf kunī dar mal wa imlak-i-dīgari chūn sahib-i-tasarruf azan najūyad

dawām-i-ta'at bar āyad maghrūr ast wa az 'ālam-i-ma'rifat dūr ast.

(whoever imagines that certain affairs of his are the outcome of his plentiful acts of worship and constant devotion, is an arrogant individual who is very far from real knowledge—f. 38.)

Ān wahm kih man būdam, andar maidān-i-aḥdiyat rasīdam. Ānchunān nabūd balkih maḥḍ wahm būd.

(It was a false conception to say that one has existed and arrived in the arena of unity. This was not the case. It was sheer conjecture ! f. 64)

Dīgrān kih 'aṭsah mi-kunand al-ḥamdu li'llāh guyand ba-i'tibār-i-ānkih dar ḥālat-i-ṣiḥḥat āmad, pas ba-i'tibar-i-ṣiḥḥat al-ḥamdu li'llāh guyand.

(As regards others who, when they sneeze, utter "Praise be to the Lord", the reason is that there is no sneezing in a state of sickness. One is seized of such an action only when one is in a healthy condition. Hence people exclaim, "God be praised" ! f. 12)

Muqallid rā bar andāzah-i-īman taqlīdi, mustadrik rā bar andāzah-i-īmān istidlāli wa 'ārif rā bar andāzah-i-iman mushāhadati.

(A follower, if measured by his faith, becomes an imitator; a man of understanding possesses the capacity to grasp facts mentally and becomes argumentative on the strength of his convictions; while a knower of divine secrets is endowed with contemplation (the vision of future or invisible things) in proportion to the good faith he possesses. f. 96).

Har kirā ṣifat-i-'ijz ast ūrā bar qudrat-i-qadir ast. Har kirā jihl ast ūrā ba 'ilm-i-'alim rah nist.

(He who is possessed of the quality of humility has the way opened towards the power of the Omnipotent God; while one who is foolish or ignorant has no access to the knowledge of the learned ones. f. 140)

Majdhūb ānast kih suluk nadarad, amma Ḥaqq ta'ālā ḥijāb az dil-i-ū bar-girifiah bāshad, wa ḥaqā'iq-i-yaqīn bar way ẓāhir kardah; ammā dar ṭarīq-i-mu'āmalah muqṣir bāshad; wa nadānad kih mu'āmalah ra atharatast. Pas ū baja-i-ḥaẓ kih bar khurdar gashtah bashad wa dar ṭariq-i-a'mal juz ba farīdah mashghūl nashawad.

(A *Majdhūb* (attracted) is he who does not follow any rule or institution (*Sulūk*), yet God Most High lifts him up and takes away

money, furniture, clothes and effects, estates or possessions, conveyances and cattle. All five serve as so many veils.)

Bidān kih tamāmat-i-ḥarakāt wa sakanāt-i-makhlūqāt-i bā khudā'i bi-khudā'i-nist. (f. 83 a)

(Know that all movements, gestures and postures of creatures are ordained by God and are not beyond or apart from His directing grace.)

Qaḍā wa qadr dū ḥukm-i-bārī ta'ālā ast, ammā qaḍā ḥukm-i mujmal ast wa qadr hukm-i-mufaṣṣal ya'nī qadr 'ibārat az tartīb-i-ba'ḍī asbāb bar ba'ḍī. (f. 133 a)

(Fate and predestination are both divine decrees. Fate is an all-embracing mandate, while predestination is a particularized, diffused decree, arranged according to causal relations of one thing to another.)

Bā man būd har chih būd, bā man buwad har chih buwad. (f. 83 a)

(It was with me, no matter what happened : it will be with me, no matter what might happen.) It should be noted that these observations, especially the last, which appears to be a Persian version of the Arabic expression, *bi mā kāna* and *bi mā yakūn,* refer to orthodox Ash'arite views, and were also in accord with those of the Sufis about the concept of God as being the real Executor as well as the Redeemer, everything being contingent upon God's will. An eighteenth-century Urdu poet has put the same idea thus :

Nā ḥaq ham majbūron par hai tuhmat khud mukhtārī kī; Jo bhī karain hain āp kare hain, hamko 'abath badnām kiya !

(Without justification, we have been charged with volition :

whatever He does is His very own yet, absurdly, we are blamed !) Here are some more short, pointed sentences and expressions.

Qadā wa qadr bar dū nau' ast. Qaḍā-i-mu'allaq wa qaḍā-i-mubram. Ammā dar qaḍā-i-mu'allaq radd-i-balā ba du'ā wa ṣadqah rawā bāshad, ammā dar qaḍā-i-mubram du'ā wa ṣadqah hīch sūd nakunad. (f. 229 a, f. 248 a)

(Fate is of two kinds, suspended and inevitable. The former is dependent upon attempts to avert the calamity by prayer and alms, but, in the latter, they are of no avail.)

Har kirā gumān īnast kih in kār ba kathrat-i-'ibādat wa bar

or even blood of anyone, and abstains from all such things. There is a note on f. 164 which says: "If someone takes possession of the goods and effects of a Sufi without his permission, the Sufi withholds his tongue from putting forward any claim. He considers such an occurrence as a right of God (to punish), and he does not bring up any intermediary. As the Sufis have no demand for *Qiṣāṣ* (retaliation), they do not take *diyat* (compensation for man-slaughter). This is called *Ḥadar* (impunity concerning murder).

A question was put to the Master (f. 32b) as to whether the verses in *The Letters* were those of the holy sheikhs, or if they were the compositions of poets. He replied that some of them were the composition of holy Sheikhs, while others were the effusions of poets. But, although the poets composed many verses, their import was not fixed or certain, and everybody, according to his own understanding, proposed a particular meaning or interpretation. Some of these meanings are true expressions of the facts and circumstances and are useful; while others, though elegant in form, are metaphorical rather than real.

Thus this unique manuscript is important from many points of view, the most significant of which are its textual accuracy and its profuse marginal notes. It deserves a close and detailed study by a more competent person, one deeply learned in Sufic lore. The thought-patterns of a great and learned Sufi of the Firdausi order come into contact with those of another. It would be interesting to find out the impact of the original propounder on the mind of the expounder.

Sufism had already attained its full development during the previous centuries and, therefore, one might not get new thoughts in one or the other; but the way of giving shape and form to the philosophy of mystical and theological matters was their own-while leaving to others the task of making a comparative study of Sufi thought, principles and practices as found in fourteenth-century Bihar with earlier practitioners in other lands,

I would like to conclude this paper, which has already become too long, with a few pithy statements which appear to have come from the pen of Maulānā Muẓaffar Balkhī.

Dunyā 'ibārat az panj chīz ast. Nuqūd, 'Urūḍ, Mamālīk, Marākib, Mawāshī. In har panj chīz ḥijāb ast. (f. 238 a)

(The world signifies or consists of five things : sums of ready-

There is a note on Khashm (anger) on f. 58b. "At times the Prophet of Islam appeared to be furious and looked red in the face. That fury, however, was for the sake of the faith and not on account of anything personal. It was quite different from the indignation of common people. When angry, a person should not exceed the bounds of religious law, and when seized by passion, they should not indulge in abuse and reproaches, nor should they inflict bodily injury on the wrong-doer. There should be no scratching, tearing or grazing.

We come across an interesting note on the four tendencies or dispostions of man on f. 71b.

Tā Kasī az chihār ṭab' fārigh nagardad ṣuḥbat-i-Ḥaq rā nashāyad. Shūkhī yaksū nihad dil pīsh burad, bukhl yaksū nihad Jawānmardī pish burad, kāhili yaksū nihad jān bar miyān bandad, kundī yaksū nihad jaldī pish burad. (f. 71b)

(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one cannot be worthy of the company of, or communion with, God. One should put aside petulance and cultivate the heart; put aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abandon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

When the traveller reaches the highest point of absorption, whatever he utters is truth or reality, whether it be *Subḥānī* (glory to Me, the Most Holy), or *Anā'l-Ḥaq* (I am the creative Truth or God). The utterance of *Anā* or *anāniyat* (self-worship) comes to the stage of *Fana* (annihilation of self in God). *Fana* means, first of all, passing away from *khalq* (people) and then from self i.e. the vanishing of one's separate existence. Lastly, there is the vanishing of the "passing away" itself, leaving not the faintest trace of the sense of annihilation. (f. 8)

Sharī'at (law) is a compelling conviction of divinity (*Rubūbīyat*) and *Ḥāqīqat* is the *Mushāhadah* (contemplation) of this divinity. Whatever is exoteric is Law, and all that is esoteric is Path (*tariqat*). When the outward or apparent as well as the inner aspect (*ẓāhir-o-bāṭin*) of things becomes purified and polished, the picture of the earthly and the super world (*'Ālam-i-siflī wa 'ulwī*) becomes quite clear. This is the stage of *Ḥaqīqat*. (f. 83b)

With reference to an Arabic expression occurring in the text and which means that a *Dervīsh* has no claim upon the goods, effects

the case of prophets and saintly personages was different. They could fix their hearts on God and yet deal with people, but for others it was not possible to be with *Ḥaqq* and *khalq* (God and creatures) at one and the same time.

In the note of ff. 251-2 and elsewhere, the problem of *Ruḥ* (soul) has been discussed. Summing up the view of the official or orthodox section of Islam the writer says that views about the soul were of three categories. According to one view, the soul has the same significance as life, for the body of man remains alive because of it and also becomes possessed of perception and is capable of performing dignified deeds and actions. According to this view, the soul was a reflection or '*Arḍ* (breadth, choice or accident). The second view, which is that of learned men and scholastics (*Mutakallimin*) is that the soul is a fine, delicate, body within a dense or opaque body which is that of man, just like oil in milk. They bring Quranic verses and traditions in support of their contention. Then comes the third view that of some of the scholastics of Islam. They say that the soul is incorporeal or immaterial, stripped of accidents or lowly infirmities ('*Ara'iḍ*). It is neither within nor outside the body, nor is it which joined to it or separated from it. Of course it 'adheres' to the body, or 'tags along' with it.

On f. 238a Khwājah Ḥaddād, may, God have mercy upon him, is referred to as an authority for saying that wise people have categorized the world into eight divisions: *Ḥasratābād* (abode of frustration); *Mihnatābād* (that of striving or effort); *Shahwatābād* (that of lust and pleasure); *Ṭa'atābād* (that of devotion); *Ghaflatābād* (that of negligence); *Ftna'ābād* (that of mischief or sedition); and *Rāḥatābād* (that of rest or repose). These abodes have been ascribed respectively to the indolent, faithful believers, profligates, votaries of God, the ignorant, pagans or infidels, wicked scoundrels and pious ascetics.

An interesting note on f. 259 defines *Riyāḍat* (austerity) as purifying of self by discarding reprehensible qualities and that it is accomplished by a reduction in eating, speaking, and sleeping. Sanctification (*Tazkiyah*) signifies cleaning or obliterating the blameworthy habits of self. Austerity implies bringing the excessive and predominant qualities within the bounds of moderation and that consists of four elementary qualities in man which are cited as the mother of all essential or fundamental principles and virtues. They are : vigour of intellect; vehemence of anger or wrath; the force of carnal appetite; and the causes contained in the three.

as are '*Ulamā-i-sū* (bad or evil-minded scholars) who have set their faces towards this world and have turned their backs upon the one to come. These people acquire knowledge for the sake of this world only, and have nothing to do with the one to come.'

On ff. 63-64 the question ot the respective places of saints and prophets has been brought under discussion. The revered saint, may God protect him!, said that anyone who says that the position of a saint is superior to that of a prophet talks erroneously, for this can never be admitted. Apostles enjoy absolute supremacy, while saints enjoy only restricted excellence. Heretical atheists (*Mulḥidān*) put forward the faulty argument that the saints are all the time engaged in devotion to God, whereas the prophet has to spend part of the time in preaching. This is a fallacy. If pre-excellence depended on place and position, any planet would have been more lustrous than the sun. But it isn't so! Saturn, for example, is in the seventh heaven, while the sun is in the fourth. Similarly, the planets Jupiter, Mars, Venus and Mercury should all be brighter than the moon, but this is not so.

On f. 102 there is a note on fasting (*ṣaum*) which implied abstention from eating and drinking and sexual intercourse and similar things throughout the day. Another type of fasting is to restrain all one's bodily senses and limbs from sinning. Another special type of fasting is to restrain the heart from low and ignoble thoughts, worldly anxieties and, indeed, from everything other than God. This type of fasting is observed by apostles, faithful witnesses of truth, and religious men, for they are nearest to God.

The Sufi practice of observing forty days of seclusion for prayer and austerities has become the subject of a fairly long note on f. 318. *Chillah*, as the practice is called, is spelt *Jihilah* (both come from *Chihil*, the Persian word for forty). A question was put to the Master about the sincerity that was needed to be observed during the 'forty-day retreat'. "He, may God Most High protect him, said that sincerity of purpose would arise only when anything other than God, including wife, sons and so on, is abandoned and the heart becomes absolutely free from all apart from God. I, the invoker of benediction upon him, humbly enquired whether a person who has a family whom he has to support could make a sincere forty-day retreat. The Master replied that absolute sincerity could not be expected, for he has attachments. Again, the invoker of blessings said that a person who is lacking absolute sincerity might not deserve to have insight into divine secrets. The Master said, in reply to this fresh question, that

pleted his ritual prayer, said "Praise be to God for His grace!" and, 'May God pardon me for my sins!" His wife burst out saying, "I thought you were a unitarian, but you still appear to be a polytheist!" When she was questioned, she added: "Ritual prayer has become your attribute, and need not belong to the true faith :

(one who sees self does not see God.)"

On f. 71 reference has been made to the three categories to which the word 'Sufi' may be taken to be applicable' and the Master is puoted as having said "Nowadays no Sufis [in the full sense of the word] are to be found. It is the *mutasawwif* [pseude-Sufi] who remains. More accurrtely, It is the *mutashabbih* (one who resembles a Sufi), rather than the pseudo-Sufi, who has survived. "Khud-bin ihaqq-biru nist"

On f. 138 we read of the three degrees of knowledge. One of these is *ma'rifat-i-'ilmi* [insight into dogmatic mysteries]. This involves reflection about where a person was, and whence he has come. Proceeding from the loins of his father, living in the womb of his mother, a mere drop of water given a form, consisting of eyes to catch sight of things with, ears to hear with, a tongue for speaking, hands for touching. Upon understanding and appreciating the qualities of his own being he grasped the reality of it all that this creature had a Creator. Whoever knows himself, knows God. This is called scientific or doctrinal knowledge pertainiug to truth or fact.

On f. 173 knowledge (*'Ilm*) is treated from the two-fold points of view : one that leads a person towards God because of his acts of devotion; and the other which takes him far away from God, i. e. all acts of disobedience or sin. One is obliged to have a thorough knowledge of both these kinds of actions. It is a matter of grave importance. There is also the knowledge of the vital parts of the body, (*'Ilm-i-a'ḍā*), with which the heart is closely associated. This is also of two kinds: those of nearness (*Taqarrub*), which leads a person towards God, such as repentance, piety, fear of God, trust in Him, acquiescence, resignation and similar things; while the others are the 'counted' attributes (*Mu'tad*), which drag a person away from God, such as love of worldly things, of wealth and position, envy, jealousy, malice, pride, avarice and of other similar things. A little later we read: "Worldly knowledge is that which takes you to the doors of kings, nobles and lords, or which leads to your appointment as *qāḍī* judge), or *Mufti* (expounder of the Law). Knowledge of '*Ibādat*' ()divine worship) and of *Mu'āmalāt* (human affairs) are also mentioned

in *mulk-i-bālā,* (up-country) as distinguished from *farudast,* a name given to Bengal by the inhabitants of the western upper reaches. *Dar mulk-i-bala 'adat in ást. Shutr ra mi-parwaranand wa danah-i bisyar mi-Khwuranand, ba'dahu waqt-i bismil kardan tamam shahr mi-gardanand bara-t tafakhur, ba'dahu bismil Kunand. Ham-chunin Haqq Subhanuhu Ta'ala Kafiran dar istidraj mi-kunad, awwal anchih ura husn mi-bayad mi-dihad ba'dahu ura ba'adhab mi-girad.*

"The animal, a-camel-to be sacrificed was cherished and well fed with grain and much care was taken to fatten it. Before sacrificing it, they paraded it throughout the town and vied in boasting and bragging. Similarly, God the Holy and Glorious One provided all kinds of facilities, all that leads to elegance, ease and affluence, to the infidels, before subjecting them to punishment (the fires of hell)."

The selection of subjects treated depends on the writer's value judgements and patterns of thought, as well as upon his capacity as an observer. A few of the notes indicative of mystical, renunciatory and ethical ideas may be noticed. On f. 52 we find the following, under the title *Taqrir-i-khidmat-i-Shaikh* (from the speech of the Revered Sheikh). *Khudī 'ibārat ast az jumlah-i-Ḥarakāt wa sakanāt wa aqwāl wa af'āl kih az ādamī dar wujūd āyad bar ḥasb-i-'ādat wa hawa-i-basharīyat az khurdan wa khuftan wa shanīdan wa dīdan wa ikhtilāt kardan wa mānand-i-ān magar ānch azīn jumlah ba-waqt-i-ḍarūrat buwad; ḍarūrat ānastkih agar ān nakunad az Ḥaq dūr uftad gūyad kih tā sar-i-mū-i az wujūdī bāqī ast ḥijāb bāqī ast. Taqrir-i-khidmat-i-sheikh.* (*Conceit or egotism* (*khudi*), *exemplified through all kinds of movements and pauses, words and deeds, comes to light within a man due to his habitual practice and the carnal desires of human nature such as eating, drinking, sleeping, hearing, seeing, indulging in intercourse and such-like things. All these things are however, quite legitimate in their proper and needful place. Anyone who does not behave in a fitting manner in such matters, falls far away from God. As long as self-conceitedness remains, even if it be but a hair's breadth, the veil is still there.*)" A note on f. 138 says : "Whoever thinks that he has been engaged in devotion to God and, on account of his acts of worship, has come very close to Him, negates the effects of service. He has fixed his gaze on service and devotion, but remains blind to God. This is polytheism and ascribing partners to God."

While illustrating the questions to such ascription during prayer, the case of a *Dervish* has been quoted on f. 176 who, having com-

These were the blessed words of the Master of the World....On this occasion, may God protect him, he said....)

The writer of the marginal notes sometimes styles himself as *Bīchārah* (this helpless one), but more often as *Bandah-i-Ḍa'īf Dā'ī* (this weak slave). Such words and expressions follow the accepted usage of the age.

Some of the marginal notes contain references to people as being commoners or nobles, dead or alive, and also to things which are a reflection on the conditions, practices and usages of the time. A long note on f. 149 ends with the expression "On Min wa 'An naṣīḥat-i-tāmmah Sayyid Jalālu'ddīn uchch Quddisa Sirruh'ul-'Azīz. (based on the excellent counsel of Sayyid Jalālu'ddīn of Uchch, may God sanctify his secrets.)" This Bukhārī Sayyid, grandson of his namesake, Sayyid Jalal Surkhposh, died in 1383. He represented a branch of the *Suhrawardi* order which contributed much to the religious and political life of Sind and Gujarat. He had received a copy of *The Hundred Letters* and devoted a number of days to a thorough study of the letters. On f. 88 we are told something about Sheikh Jalālu-'ddīn, the brother of The Master of the World (i. e. Sheikh Sharafu'ddīn), who had accompanied him to Delhi. He had paid a visit to the house of Nūru'ddīn, the brother of Qāḍi Shamsu'ddīn (of Chausa), the recipient of the hundred letters. The following passage, on f. 155, deserves careful consideration : *Khwajah Hamidu'ddin saudagar dar Dehli raftah budand pish-i darwazah-i qissah Khwani. Qissah-i mihtar-i Yusuf salawatu'llah 'alaihi shash mah har ruz mi-guftand taham in qissah tamam na-shud wa Khalq har ruz bara-i shunidan-i an qissah jam' mi-shudi, Kasi shash gani Kasi dahkani mi-dadand.*" (Khwaja Ḥamīdu'ddīn, the merchant, had gone to Delhi (from Bengal) and had set himself up in front of the story-telling gate. He continued to narrate the story of the grand prophet Joseph, may God shower His benediction upon him, every day for six months, yet he did not manage to finish his story. People thronged to the place each day to hear his story. Some gave him *shash gāni*, others offered *Dakhani* (a silver coin), and they listened to the story with rapt attention.)

Khwāja Ḥamīdu'ddīn has been mentioned in the *Letters* of Maulānā Muzaffar as a *bazzāz* (dealer in cloth). In Delhi, he began to earn his livelihood by conducting a religious *katha* session like that of the Hindus.

Elsewhere, on f. 38, we get a reference to a practice prevailing

ordinary men. Such things were likely to cause misunderstanding and possible misgivings and, on this account. should not be shown to such people. The compiler of *The Twenty Eight Letters*, whose name is not given, wrote in his preface that the letters were only a small portion of a much larger number of letters received by the Maulānā from Sheikh Sharafu'ddīn over a period of twenty-five years. According to his will, all the rest were buried along with him in his own grave. The whole purpose of this was to keep "hidden" the "divine secrets".

If the ascription to the Master of thirty-nine letters which contain fine expressions about *Ḥaqq* (Reality), *Khalq* (the phenomenal world of creation) and many others, be given any weight, then we can understand why the learned and lovable saint felt shy about "thinking aloud", so to say, on such topics, and laid stress on the adage, *Tukallimu'nnasa 'alā qadr-i-'uqūlihim. (Talk with people according to their capacity to understand.)*

The marginal notes provide us with ample evidence of the close and deep relationship between the writer and the Sheikh, his spiritual guide. For example, Sharfu'ddīn knew that Muzaffar was commenting upon his letters. This is clear from folio 311 :

The Master graciously said : "Take down this quatrain ! It is not found in the letters. ("In rubā'i Makhdūm-i-Jahān farmudad Bi-navīs khārij-i maktūb ast.) :

When a saint is seized by the mysteries of Eternity,
All this chatting and babbling will turn to naught.
The head of the lord of wisdom blushes,
And the expounder of the Law becomes tongue-tied."

On f. 22 we find the following instruction, written in red ink: "*Chun sirr-i-azal ṭīna'-i-abdāl shawad, In junlah-i-qīl-o-qāl pāmāl shawad; Ham khwājah-i-'aql rā jigar khūn gardad, Ham muftī-i-shar' rā zubān lāl shawad.*" "*Dar kitāb in ḥāshiyah rā dākhil kunīd.*" (Incorporate this gloss in the margin of the book!) We find frequent use of such initiatory expressions as : "Bar bandāgi makhdum-i Jahan sallamahnltah ta'ala 'ard-dasht kard. Makhdum-i Jahan farmudand sallamahullah ta'ala lafz-i mubarak makhdum-i Jahan in bud, ham darin mahall farmudand Sallamahullah ta'ala."

(I submitted to the Revered Master of the World, may God keep him safe!.... The Master of the World said, may God keep him safe!....

sing Maulānā Khwājah, who was also sitting there, the Sheikh said : "You are also a Bihari ! Tell me truthfully, where have you learned the practice to which the Biharis appear to have become accustomed?" The writer felt dismayed at the time, but was shortly afterwards quietened, for the Sheikh added that he had found it recorded in the discourses of Sheikh Farīdu'ddīn that whenever anyone came to him empty-handed he was asked if he had failed to find even a green herb or a blade of grass along the way. The note goes on to say that Sufis are under the shade of God's protection and were not actuated by any mundane motives. Whenever anybody brought anything to them, whether it be a tray of bread or a pot of sugar, it could also be used for auguring or foreboding. The note concludes with a reference to Muḥammad Shāh (Tughluq). He had asked his attendants how far the day had progressed. One suggested that it was beginning to decline. At this Mnḥammad Shāh exclaimed, "*Lā zawāl ba umarā zawāl ast* (there is no declining except for the nobles) !" The note further says that a certain leader of the congregational prayer used to recite the Quranic verse, (*Tabbat yadā abi Lahabin*) "May the hand of Abū Lahab be broken", during the first genuflexion, and the verse (*Idhā Jā'a Naṣru'llāh*) "when Victory is from God" during the second; but, being a wise man, he recited the latter verse during both, and this augured well. This reference is itself a commentary on the capricious Tughluq Sulṭān, and is quite in keeping with what we find in Barani's contemporary chronicles.

A note on f. 42 says that once the Master referred to the story of Sulṭān Maḥmūd (of Ghaznah) and his favourite, the handsome Ayāz, and spoke about the anxiety shown by the former at the sudden sickness of the latter. After making his observation on the love which is *jadhbātī* (emotional) rather than *ḥissī* (sensual), as between a *Muhibb* and *Maḥbūb*, (lover and beloved), he uttered *astāghfirullah!* (May God forgive me). This was one of the many occasions on which the great saint besought God's forgiveness and mercy. On f. 63 there is a significant reference to some of the letters written by the Master to the writer of the notes, Maulana Muẓaffar. We read : "Har bar ki az maktubat-i da'i Farigh shudand astaghfirullah gufstand muttasilan."

(i. e. Every time the revered saint finished his letters to me, this invoker of blessings upon him, he would immediately exclaim, "I seek pardon from God"). This serves as a reminder that, in some places in the letters of both Sharafu'ddīn and Maulānā Muẓaffar, certain references occur which would be beyond the comprehension of

transcribed both the text and the marginal notes, Husain Mu'izz Balhi, was himself a most gifted and learned man, who has left behind his own *Letters*, *Discourses* and a collection ef his own verse.

Negatively, I believe that it would be difficult for a scholar to adduce any telling argument against the evidence on which my assertion is made. It should be added that it is extremely rare to find a manuscript surviving in the climate of Bihar for close to six centuries—an added indication of the care it has received.

There are some personal references, recollections and anecdotes in the manuscript, as well as titbits of historical and cultural interest. Even men who are deeply religious have their environmental problems and experiences to cope with, and these should be studied in the light of their social milieu. Maulānā Muẓaffar, for example, makes a short but interesting observation on what Sheikh Sharafuddīn had written about the stages leading to paradise (f. 121). It is interesting from the linguistic point of view. Makhdūm Sallamahu'llāh ta'ālā ba zabān-Hinduī farmūdand *Junānj* (*chunanchih*) az *jokath* (*chaukhat*) ba jokath bi-rawad. Ān raftan-i jokath ba jokath pānsadgān sālah rāh farq bāshad ba dar-i dīgar." (The Revered Master, may God Most High protect hīm, said in the Hindavi tongue, that as one has to proceed from one door-way to another by travelling, which takes time, so too it takes five hundred years to reach the door of paradise). On f. 60 there is a reference to *Bhaṭ Khushka* i.e. boiled rice, and *Bālā-i-Bhat* i. e. over and above the rice Once the Master said that there were three categories of food : what is essential, what is needed, and what is superfluous. It is necessary to take food such as 'bhāt khushkah' (boiled rice) and there is nothing to take exception to for doing so, for therein lies the stability of *nafs* (the self) of a person. Next comes food that is needed in order to perform the obligatory prayers. Finally is food which is really the object of greed. This is over and above boiled rice and is *Nākhurish bālā-i-bhat* (food that remains sticking to the bottom of ạ pot). The first two categories of food are quite lawful, but when people start picking and choosing what they will eat they have entered the category of superfluity and become sinners.

The writer, in a long note on f. 178, describes himself as "*Du'ā-gū-i-Ḍa'īf* (a weak invoker of blessings) who had carried some clay for the washing of the Revered Master's hair." The Master entered into a dialogue with him and those present in the assembly. Addres-

of self-conceit. Often, during discussions, he burst out with, "I dont' agree !" (*Lā nusallim*) Later on, we find him somewhat chastened, and referring to himself as, "This helpless one", or as "This weak servant", while he refers to his spiritual guide as "The Venerable Master", The Revered S̲heik̲h" and so on (Makhdūm-i-Jahān, K̲hwājā-i-'ālam) The compilers of the various collections of the discourses of S̲heikh S̲harafu'ddīn, Zain Badr 'Arabī, As̲hraf Rukn Balkhi, Ṣalāḥu'ddīn Mukhlis-K̲hānī, Hālifi or anybody else, no matter how devoted to the S̲heikh, could not arrogate to themselves such familiarity as to go beyond phrases like '*Azzamahu'llah* ! (May God glorify him, and write *Sallamakallāh*! (May God protect you) and '*Sallamahullāh Ta'ālā ila yaum-il-Mī'ād* (May God keep him safe till the Day of Reckoning). There are many references to 'ba zabān farmudand' (The Master said) and 'Lafẓ-i-Mubārak-i-Makhdūm-i-Jahān" (The blessed word of the Master of the world). These give us a clear indication of a personal, living, contact between the author of the marginal notes and that of *The Hundred Letters*. Maulānā Muẓaffar alone could freely make use of such words and expression as are used as a blessing for a living person, Others would be restricted to benedictory expressions, such a 'Matta'allah-ul-Muslimīn ibi ṭūl-i-baqāihi wa adām 'alā'l Muminin ni'matahū (*May the Lord enable the Muslims to reap the advantages of his long life, and may true believers have the perpetual blessing of benedictions*).

In no fewer than a dozen places the Master is represented as a living purson, while in two, the expression *Hadrat-i-S̲haik̲h Quddisa sirruhū* (the Revered S̲heikh, may God sanctify his secrets !) is used, indicating that he was dead. (The expression is traditionally used for dead persons of eminence). The natural inference is that the marginal notes were largely written during the lifetime of the Master, but a few were definitely added after his death. In a number of places we get definite indications of a personal contact and relationship between the two men. e.g. "Badahu ba-zuban-i mubarak farmudand (f. 113); badaḥu banda-i da'if 'arda dasht (f. 186); lafz-i mubarak-i makhdum-i Jahan (f. 125); in sukhan az Zuban-i mubarak Shunid" (f. 131).

'*Afterwards he brought it on his blessed lips and said........... Afterward this weak slave submitted......He said......These were the blessed words of the Master of the world......I heard this from the blessed tongue of the Master......*)

It should be noted that the man who, in my opinion, actually

notice how neatly and accurately the text had been copied and is of a far higher standard than the general run of copyists !

In evaluating the marginal notes there are many other points which demand consideration, such as the authorities quoted, the passages cited, as well as references to men and matters of some historical or cultural interest given. In order to develop, elucidate or interpret various points in the text of *The Hundred Letters*, we find, in addition to various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, such as *Ma'din-ul-Mā'ānī*, *Bahr-ul-Ma'ānī* and some other unnamed ones, an imposing list of works on Sufism, exegesis, traditions, lexicography, biography, scholasticism and the epistolary works, often referred to in an abbreviated form e.g. '*Awārif, Lawā'iḥ, Tawāli' Tawārīq*', *Maṣābīḥ, Kifāyah, Madārik, Zāhidi, Hidāyah Sharḥ-i-Hidāyāh, Ta'arruf, Sharḥ-i-Ta'arruf, Mirṣād-ul-'Ibād, Uṣul-i-Ṣighār, Salah-al-Jinan Ṣalāt al-jinān, Minhāj.ul-'Ābidīn, Sharḥ-i-Nafā'is Qūt-ul- Qulūb, Risāla-i-Māṭlūb, Lubāb-ul-Akhbār, Baiḍāvi, Dhakhīrah-i-Ma'ād, Fuṣūl Risalah i-Aḥmad Ghazzāli, Risāla-i-Makki* (Perhaps *Futūḥāt* of Ibn 'Arabī), *Kalimāt-i-'Abdu'l KarīmQuraishī, Kalimāt-i-Sheikh 'Abbullāh Anṣārī, Kalimāt, Maktūbāt* and *Tamhīdāt* of 'Ain-ul-Quḍāt Hamadānī, *Mafātiḥ-us-Sa'il, Ṣurāḥ, Adāb-ul-Murīdīn, Sharh-i-Ādāb-ul-Murīdīn, Kalimāt-i-Nakhshabī* and *Taḍhkiratu'l Auliyā*. The multiciplicity of marginal notes, found on almost every page, consists not only of quotations, citations and references to other works but, much more, of explanations and reflections of their author. They throw a good deal of light on his understanding of many Sufi terms, e. g. self, station, state, *Tajrīd*, and *Tāfrīd*, emanation, spiritual exercises such as *Dhikr* (rememberances of God), *chillah* (forty-day retreat), *Samā'* (muscial gatherings), *khauf* (fear) *Zārī* (weaping) and many others commonly encountered in the works of the Sufis.

At this stage I wish to sum up my findings, leaving it to others to judge the validity of my statemenets. Some facts have already been mentioned. The manuscript belongs to the Balkhi family; it is written in simple naskh script; the marginal notes are all the works of the same mind, that of the erudite scholar, Maulānā Muẓaffar Shams Balkhi, who was remarkably well-versed in all branches of Muslim learning. This assertion needs some elaboration. It is a fact that Sheikh Sharafu'ddīn Maneri always referred to Muẓaffar as "Maulānā Mūẓaffar" or "Imām Muẓaffar", both terms indicative of appreciable scholarship. Initially, the Maulānā had been quite full

The identification of the writer of the marginal notes with the transcriber of the text itself may be problematical for some, but I have every reason to believe that, while the notes and annotations were the composition of Maulānā Muẓaffar Shams Balkhī, it was his nephew, Ḥusain Mu'izz Balkhī, who wrote out both the text and the notes, although he used a slightly smaller style of writing for the notes. The only clue to the fact that it was Ḥusain and not Muẓaffar himself who actually transcribed this copy of the text and wrote the marginal notes, is found in a quatrain on f. 263.

Qalandarī wa Kharābati az pay-i-tū Shudam,
Ḥadīth-i-'ishq-i tū dīdam kih az bayā'ī nist;
Ḥusain az dar-i-himmat gada-i kū-i tū Shud,
Kih hīch salṭanati Khushtar az gadā'ī nīst.

"I have become a wanderer and tavern-goer in quest of You: Yet, Your love is not experienced simply by invitation ! Ḥusain has entered through the door of high resolve, as a beggar in Your lane : For there is no royalty more joyous than that of beggary"! As Ḥusain was with Maulānā Muẓaffar until his death in 1400, and as it was he who inherited his guide's books, it would seem that there was no need for him to transcribe a copy for himself if he had inherited that of his guide and teacher. Hence, he had probably made the copy for his own personal use, while Muẓaffer was still alive (i. e. prior to 1400).

The copy itself is in a fair, easily legible, Arabic Naskh script, but without any pretensions to elegance. Dots have been employed freely. Almost invariably we find, at the end of a note whose source has not been mentioned, a sign of authorship—a flowered form resembling the Arabic figure five, while below it, in red ink, two (sometimes three) *Mīms* (i. e the Arabic 'm'), an indication of their having been composed by Maulānā Muẓaffar.

Some orthographical peculiarities which give a further indication of the antiquity of the manuscript may also be noticed in passing. We notice the unusual way of spelling words and the use of contracted forms such as *Junānj* for *Chunānchih*, *Tāk* for *Tākih*, Ānj for *Ānchih*, *zirak for zīrākih* (bidānk) and so on. The undotted *Sīn*, the fifteenth letter of the Persian alphabet, is usually distinguished from the *Shīn-i-Mu'jamah* (or *Manqūt*, dotted), by three dots on the top; but in the present copy it has a sign like a crooked nail in place of the three dots. These and other seeming peculiarities were in accord with accepted usage in earlier centuries. We also

annotations, it is only now, three decades afterwards, that the manuscript is being presented to a wider public. This was occasioned when I mentioned to Father Paul Jackson, whose translation of *The Hundred Letters* has been recently published by Paulist Press, New York, about the existence of such a manuscript. He immediately contacted its present owner, Ḥakīm 'Alīmu'ddīn, and secured permission to check his translation against the Balkhī manuscript and also to have a photo taken for a frontispiece for his translation. It is his enthusiasm that prompted me to write this present article.

Before going into details and discussing the special features which emerge from a close and careful scrutiny of the marginal notes, which pertain to, and run parallel with the text itself, it might be good to describe the manuscript itself. It is written on old, white paper of moderate thickness, browning with age, in fading ink, with some edges of folios worn away and numerous old paper pastings, large and small, specially in the last portion, and consists of 334 folios containing 17 lines to a page. Unfortunately, one or two pages at the beginning as well as a few at the end are missing. There is neither fly-leaf nor colophon to provide us with information about the date of transcription and the name of the scribe. Letter-headings, most of the Quranic verses, and lines of poetry are in red ink, as is also the table of contents. At some places, such as f. 9 and f. 52, there are significant suggestions about giving careful consideration to, and of reflecting frequently upon, what has been written, e.g. "Taḥriṣ-dar Muṭāli'ah wa, Ta'ammul-i-īn maktūb karrāt-o-marrāt"; "Taḥrīṣ-dar Muṭāli'ah-i-īn binā bar Kat͟hrat-i-Fawā'id". Under some words and expressions, between the lines, meanings are given in small, neat Naskh script, such as "Ḥiyal Kunindagān sū-i-bāṭil i.e. "dealers in deceit who seduce people to follow the wrong path" and "Malāhidah : Qaume Ki 'Ālam ba Sun'-i-Ḥaq ta'ālā namī gūyand i.e. "the people who deny that the universe is the workmanship (Creation) of God Most High"; and *Mu'attalah & Ibahatiyah* i. e. "A sect whose members deny or would abolish the Creator, and who regard divine institutions and ordinances as vain" and "A sect who permit licentions acts". Except for twelve notes written in Arabic—ff. 36, 91, 127, 125, 149, 259, 262, 226, 208, 189 and 260—all marginal notes are in Persian. No apparent reason can be adduced for the somewhat strange manner in which the marginal notes have been written, sometimes parallel to the text, or at right angles to it, or even upside down, or obliquely to it.

Upon coming to know in pre-partition days that there was a good collection of valuable manuscripts on Islamic mysticism (Sufism), especially of the *Firdausi* order of Bihar, in the Futūḥa Khānqāh of Ḥakīm S͟hāh Taqi Ḥasan Balkhi, I undertook a journey to the place. Unfortunately, my brief visit did not provide me with enough time to study any of them. Some time after partition, when Ḥakīm Ṣāḥib had reasons to transfer his residence to Patna, I had the good fortune of being able to examine, at my leisure, the most outstanding manuscripts of the Futūḥa collection. This name possibly goes back to that of a personal attendant of S͟heik͟h S͟harafu'ddīn Maneri, the founder and greatest saint of the *Firdausi* order in Bihar. The attendant is named in the last collection of the discourses of the saint. It was the late lamented Ḥakīm Ṣāḥib (may his soul rest in peace !) who drew my attention to an old manuscript which he justly claimed to be the family's most treasured heirloom. It should be pointed out that Ḥakīm Ṣāḥib was the direct descendant of Mu'izz Balk͟hi, and his more important son, Ḥusain Mu'izz Balk͟hi (d. 1440), who was the nephew and spiritual successor of Muẓaffar S͟hams Balk͟hi (d. 803/1400), who was himself the spiritual successor of S͟heikh S͟harafu'ddīn Maneri (d. 1381). The book was none other than S͟heikh S͟harafu'ddīn's renowned *Maktūbāt-i-Ṣadī*, (The Hundred Letters), dating from 1346-47, and compiled by Zain Badr 'Arabī, one of his most distinguished attendants. Except for two in the name of Qāḍī Ṣadru'ddīn, the rest of these letters are addressed to a disciple in-charge of Chausā, Qāḍī S͟hamsu'ddīn.

This manuscript came as a pleasant surprise to me. My gaze moved on from the text of the original letters to the multitude of marginal annotations, largely of mystical import, which appeared to have emanated from the pen of a like-minded, equally learned *Sūfi*, who was closely associated with the Master, *Mak͟hdūm-i-Jahān*, (The Master of the World, is the term used for S͟heikh S͟harafu'ddīn in the marginal annotations). Evidence was not lacking of the antiquity of the manuscript, for the text and notes had both been penned by the same hand, and the annotations had largely been written during the saint's life-time (i. e. pre-1381) Only in two or three places the Master is referred to as dead. It is to be regretted that, even after the discovery of a manuscript of such priority in point of time and intrinsic value on account of the accuracy of the text and the relevance of the observations, elucidatory notes and

Prof. S. H. Askari

Discovers, and presents his findings regarding
the Balkhi manuscript of Maktubat-i Sadi,
the Hundred letters,
composed by the Makhdum of Bihar,
Sh. Sharafuddin Ahmad Maneri (d. 782/1380)

The Balkhi manuscript,
according to his findings, contains
copious marginal notes by
his successor, the learned
Muzaffar Shams Balkhi (d. 803/1400)
in the handwriting of the nephew,
Husain Mu'izz Balkhi (d. 1400 A.D.)
These marginal notes
are being introduced and analysed at length,
for the first time.

This adds a new chapter to
the history of Sufism in Bihar.

A Unique MS.
of
Maktubat-i Sadi

by

Syed Hasan Askari

Discovered & Introduced by: Prof.S.H.Askari (d.1990 A.D.)

Compiled by: Syed Shah Mohammad Ismail Roohi

1995

Price Rs. 300/-

Printed by J.T.S.Printers, Patna-4. and published by Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna.

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna